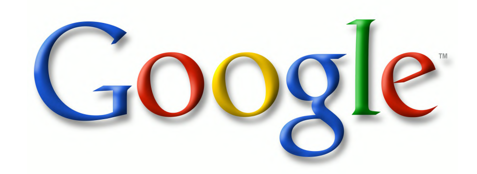
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Belg. 213 t Publications

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIÉTÉ

Historique et Archéologique

DANS

LE DUCHÉ DE LIMBOURG.

TOME XX.

Vis unita major.

1883.

RUREMONDE,
TYPOGRAPHIE DE J. J. ROMEN ET FILS.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

VAN

DE HEERLIJKHEID EN HEEREN

VAN

OBBICHT en PAPENHOVEN,

VOORNAMELIJK VAN

JONKER FILIPS VAN BENTINCK;

Eene Bijdrage tot de Geschiedenis van het Overkwartier van Gelderland.

VOORBERICHT.

Deze geschiedenis heeft een veel grooteren omvang gekregen dan wij vermoedden, toen wij ons aan den arbeid zetten. De rede hiervan is, dat de vier voornaamste familiën, die deze heerlijkheid hebben bezeten, in belangrijke gebeurtenissen zijn verwikkeld geweest. Die ons echter het verst buiten de enge grenzen der heerlijkheid voerde, was Filips van Bentinck. Van 1579 tot 1590 is hij betrokken geweest in alle krijgsverrichtingen, die het Overkwartier tot tooneel hadden; daarna, tot aan zijnen dood, omstreeks 1612, was hij de pleitbezorger van het Overkwartier bij de hooge regeeriug te Brussel. Ook op de vergadering der Staten-Generaal in 1600 speelde hij eene voorname rol.

Herkomstig uit het meest noordelijk, en later gevestigd in het meest zuidelijk gedeelte van Gelderland (1), is hij, zoo niet de meest belangrijke, ten minste een der belangrijkste figuren geweest onder de onwrikbaar trouwe aanhangers van de Spaansche zaak in deze provincie. Over

(1) De helft van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven was een buitenleen ten Zutphenschen rechten.

Digitized by Google

zijne geschiedenis was echter tot hiertoe weinig bekend. Wat wij over hem vonden, hebben wij in chronologische volgorde en in verband met de gelijktijdige geschiedenis van ons gewest medegedeeld. Wij verlangen niets zoo zeer, als dat onze onvolledige schets door eene meer bevoegde hand worde aangevuld, verbeterd, en zelfs gewijzigd, indien nieuwe, onuitgegeven bescheiden dit laatse vorderen.

Bij het schrijven van deze geschiedenis heeft het ons noch aan hulp, noch aan aanmoediging ontbroken.

De HoogWelgeboren Heer Baron U. Dirckinck von Holmfeld stelde welwillend het archief van zijn kasteel te Obbicht te onzer beschikking; de WelEerw. Heer J. Habets, Rijks-archivaris in Limburg, op wiens aanraden wij den moeielijken arbeid ondernamen, en zonder de toezegging en ondervinding van wiens hulp wij meer dan eens den moed hadden verloren, had steeds zijn boekenschat en zijne omvangrijke geleerdheid ten onzen dienste; den heer J. B. Sivré, Rijks-archivaris te Roermond, wiens Inventaris ons eigenlijk op het spoor bracht van den weg dien wij moesten inslaan, vonden wij steeds bereid om ons mondeling en schriftelijk de meest belangrijke inlichtingen te geven en mededeelingen te doen.

Aan deze heeren zij hiermede openlijk onze dank betuigd.

De onuitgegeven bescheiden uit het archief van het kasteel te Obbicht, die ons voor deze geschiedenis ten dienste stonden, zijn 1° een register ten behoeve van Antoine-Guillaume de Paludé, heer van Obbicht, aangelegd waarschijnlijk door diens rentmeester Antoine Loterman en betiteld: *Recueil d'une partie des archives d'Obbicht.*

2° het GERICHTSBUCH ZU OBBICHT, *in welchem alle aufftrachten, Empfengk (?) auf Erbbungen und Enterbungen, sampt etlichen summarischen verschreibungen, Obligationen und ver-*

Digitized by Google

tregen verfast und begreiffen seindt, die siedet den dreissigsten 10bris, anno der weniger zall 80, beschehen und verzeichnet worden, Overmits Geisbertenn von Herdt, Schulteiss zur Zeit, Petern von Dilssenn, Petern Kortgens, Herman Savelkhuill, Jacoben Butterken und Petern Gruyter, allen funff Scheffen des Gerichts zu Obbiecht.

Dit register loopt over de jaren 1580 tot 1654 en is uitermate moeielijk te ontcijferen;

3° Eenige fragmenten van gerechtsboeken en gichtregisters.

In het *gemeente-archief* van Obbicht raadpleegden wij een oud kerkregister: *Liber baptizatorum, confirmatorum, matrimonio vinctorum et defunctorum in Obbicht*, beginnende den 31 October 1688 en bevattende, in 't latijn, geschiedkundige aanteekeningen door den pastoor Joannes-Nepomucenus-Matthias Feller.

Wat wij getrokken hebben uit het *Geldersch archief te Roermond* en uit het Gemeente-archief van Venlo zullen wij te gelegener plaats aanduiden.

De gedrukte bronnen die wij het meest voor dit werk raadpleegden, zijn 1° de tijdkundige registers van het Oud-Geldersch Archief te Roermond en van het Oud-Roermondsch archief, een niet genoeg te waardeeren beredeneerde inventaris, waardoor de heer J. B. Sivré een veiligen en onmisbaren gids geleverd, en een onschatbaren dienst bewezen heeft aan de beoefenaars van de geschiedenis van Opper-Gelderland. Voegt men hierbij de bewonderenswaardige orde, waarin de schier ontelbare stukken op het archief zelf zijn gerangschikt en de oordeelkundige dienstvaardigheid, die de geleerde archivaris voor iedereen, en verder dan de ambtsplichten vorderen, over heeft, dan zou men geneigd zijn te zeggen, dat het voor ieder die belang stelt in het verledene van het noordelijk gedeelte onzer

Digitized by Google

provincie, nu de geschikte tijd is om de pen ter hand te nemen.

Het werk van den heer J. B. Sivré is verdeeld in drie deelen en draagt den bescheiden titel: *Inventaris van het oud archief der gemeente Roermond.* Ieder deel is in tweeën gesplitst: het eerste onderdeel bevat den beredeneerden inventaris van het Oud-Geldersch, en het tweede dien van het Oud-Roermondsch archief. Van de stukken die wij uit het oud-archief van Roermond mededeelen, geven wij de nummers aan, en betitelen de bescheiden: *Geldersch archief te Roermond* n° etc., met verwijzing tevens naar het Deel en de bladzijde in den Inventaris van den heer Sivré.

2° *M. Gachard:* Actes des Etats généraux de 1600.

3° De jaargangen van de *Publications de la Société hist. et archéol. du duché de Limbourg*, inzonderheid: *De Loonsche Leenen in het tegenwoordig Hertogdom Limburg*, door *Jos. Habets*, verschenen in tome VIII.

4° *Geschichte der ehemal. Herrschaft und des Hauses Odenkirchen, zusammengestellt und herausgegeben von Rudolph Wiedemann, Caplan.* (Druck von Franz van Oberger in M. Gladbach 1879). Kortheidshalve zullen wij dit werk citeeren: *Rud. Wiedemann, Geschichte von Odenkirchen.*

5° Dr W. J. F. Nuyens: *Geschiedenis der Nederlandsche Beroerten in de XVIe Eeuw*, (in vier Deelen).

6° *Emanuel van Meteren:* Commentarien, ofte Memorien van den Nederlandtschen Staet, Handel, Oorloghen etc., uitgaaf van 1608.

7° *Pieter Bor:* Oorsprongk, begin en vervolgh der Nederl. oorlogen, 4 deelen, uitgaaf van 1679.

Andere werken en geschriften, waarvan wij ons in den loop van deze geschiedenis bedienen, zullen wij telkens aan den voet der bladzijde vermelden.

J. L. MEULLENERS.

Digitized by Google

EERSTE HOOFDSTUK.

Historisch-Geographische bijzonderheden over de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven.

Deze heerlijkheid had dezelfde limieten als de tegenwoordige gemeente van dien naam. Ten zuiden grenst zij aan Berg (Urmond), ten oosten aan Born en Limbricht, ten westen aan de Maas, ten noord-oosten en noord-westen aan Grevenbicht. Zij beslaat eene oppervlakte van 484 bunders en telt omtrent 800 inwoners.

Het meest zuidelijk ligt het gehucht Nattenhoven, aan den voet van eene heuvelketen, waarop zich twee pachthoeven bevinden, nu de Hoogen-, vroeger de Hongertsberg genaamd, die echter gemeentelijk onder Born, kerkelijk onder Berg behooren.

Tien minuten noordwaarts van dit gehucht ligt het kasteel. Beiden zijn gescheiden door het broekveld, waarachter, eveneens aan den voet der heuvelketen, zich het bosch van elsenhout verheft, genaamd het Elsenbroek.

Drie minuten achter het kasteel, in noord-oostwaartsche richting, ligt de kom van het dorp. De lijnrechte hoofdstraat, die van het oosten naar het westen loopt, splitst zich boven de kerk in twee zijwegen. In eenen halven cirkel verlengt zij zich links tot op den dijk, aan het kasteel; rechts slingert zij zich, in gelijksoortige buiging, door Harrekoven, tot op den dijk, aan het uiteinde van dit gehucht: die twee reuzenarmen omvademen het veldje, dat tusschen het dorp en den dijk der rivier ligt.

Digitized by Google

Niet ver achter het gehucht Harrekoven dringt het gebied der gemeente Grevenbicht zich tusschen de Maas en het gebied van Obbicht. Daar loopen de grenzen dezer laatste gemeente noord-oostwaarts, op den uithoek waarvan, op een kwartier afstands van de plaats Obbicht, het dorp Papenhoven ligt.

De tegenwoordige kom van het dorp Obbicht was, tot in de tweede helft der zeventiende eeuw, ook slechts een gehucht en droeg den naam van Overbroek. Vóór dien tijd lag het eigenlijke Obbicht recht tegenover dit gehucht, gedeeltelijk in het dal dat thans de bedding der Maas vormt, gedeeltelijk aan de tegenwoordige overzijde der rivier. De Maas liep toen, even als nu, tot dicht bij het kasteel, maar daar vormde zij een stompen hoek en richtte haren loop westwaarts naar Stockhem. Het dal waar de rivier thans hare bedding heeft was nabij het kasteel beveiligd door een dijk, waarvan nu nog een overblijfsel bestaat en de stompdijk genoemd wordt. Omstreeks 1685 brak echter deze dijk, bij hoog water, door; kerk en dorp werden voor altijd vernield. De naam van Obbicht ging nu over op het gehucht Overbroek, alwaar in 1688 de nieuwe kerk gebouwd werd. Nog bijna eene eeuw, sedert die gebeurtenis, bleef de hoofdstroom der Maas langs Stockhem loopen, maar sinds die noodlottige doorbraak vloeide steeds een onbevaarbare zijtak der rivier door het dal dat vroeger was afgedamd, zoodat de plek, waar eens Obbicht stond, herschapen werd in een verlaten eiland. Eerst op het einde der vorige eeuw nam de Maas voor goed haren loop door de tegenwoordige bedding, zooals schrijver dezes, in zijne jeugd, meermalen uit den mond van bejaarde ingezetenen vernomen heeft.

Het Huis Obbicht lag nagenoeg op dezelfde plaats waar zich thans het kasteel bevindt. Het werd omstreeks het

Digitized by Google

jaar 1570 verwoest door de Spanjaarden en ongeveer 15 jaren daarna weder opgebouwd door Filips van Bentinck. Tegen het jaar 1710 brandde het af; het bleef nagenoeg desolaat liggen tot in 1778; toen deed het de Heer Antoine Guillaume de Paludé afbreken, en bouwde vlak er naast, aan de westzijde, het prachtig kasteel, dat, te midden van een schilderachtig park, nu nog een der hoofdsieraden uitmaakt van de boorden der Maas in onze provincie.

De historische bewijzen, waarop het voorgaande gegrond is, zullen wij in den loop dezer geschiedenis mededeelen.

Nu resten de volgende punten: 1° de Romeinsche heerweg, 2° de Jodenberg, 3° de Romeinsche begraafplaatsen, 4° de plaatsnaam Obbicht, 5° het recht van Obbicht op de Graatheide, waaraan het hier de plaats is eenige regels te wijden.

Het is overbekend, dat de Romeinen, zoodra zij een gewest veroverd hadden, onmiddellijk groote wegen aanlegden, die zich op de hoofdplaatsen der provinciën vereenigden en van daar uitliepen op den gouden mijlpaal te Rome; van daar het spreekwoord: alle wegen leiden naar Rome. In de nabijheid dier heerbanen bouwden de Romeinen landhoeven op de van weerszijde liggende velden. De bewoners dezer hoeven hadden hunne begraafplaats in de nabijheid.

Langs de rechterzijde der Maas, liep van Maastricht uit zulk eene heerbaan, die zich nabij Roermond schijnt verbonden te hebben met den weg van Coriovallum (Heerlen) naar Colonia Trajana (Xanten.) Te Elsloo werd hij in de middeleeuwen genoemd: de koninklijke heerweg, en later: de heerstraat; te Stein noemt men hem: de veestraat; dienzelfden naam draagt hij ook tusschen Obbicht en den windmolen van Papenhoven; verderop tot aan Illecoven voert hij den naam van Ruitersdijk.

Digitized by Google

Eene Romeinsche landhoeve lag op vijf minuten afstands van Obbicht, in het veld tusschen Obbicht en Papenhoven, de Kempen genaamd, zooals muurwerk, dat nog in den grond zit, en stukken van Romeinsche dakpannen, die over de oppervlakte van den akker verspreid liggen, duidelijk aantoonen. Op vijf minuten afstands van die ruïnen, in noord-westelijke richting, ligt de *Jodenberg*. Dat is eene Romeinsche begraafplaats (tumulus), die naar alle waarschijnlijkheid nog nooit onderzocht is en bijgevolg nog vele aschurnen kan bevatten. Ook thans is het onderzoek er van onmogelijk, doordien de Israëlitische gemeente van Grevenbicht op de kruin van den *tumulus* hare dooden ter aarde bestelt.

In het veld, dicht bij den windmolen tusschen Obbicht en Papenhoven, heeft men ook aarden aschurnen opgedolven. De belangrijkste vondsten werden echter tot hiertoe in dat opzicht gedaan op de noordelijke glooiing van de heuvelketen, die aan de zuid-oostzijde van Obbicht een aanvang neemt, en zuidwaarts loopt langs het park van het kasteel, en hoogerop langs het Elsenbroek en het gehucht Nattenhoven. Op die noordelijke glooiing zijn herhaaldelijk, bij het uithalen van kiezel, aschurnen voor den dag gekomen. De merkwaardigste ontdekking was evenwel die van den 19den Januari 1875. Toen vond men, ter diepte van een halven meter, in een kuil 1 M. lang en 1,50 M. breed, drie aarden urnen, met asch gevuld, een klein glazen fleschje, de scherven eener glazen urne, en eene groote glazen urne, bevattend gecalcineerde beenderen. Zij stonden in eene richting van het z. o. naar het z. w. en moeten aanvankelijk, naast elkander zijn gezet in twee houten kisten, waarvan de eene met ijzer, de andere met koper beslagen was, zooals men uit het verroeste ijzer en uit het prachtig koperwerk dat in den kuil lag meende

Digitized by Google

te moeten opmaken (1). Om volledig te zijn moeten wij echter hierbij voegen, dat het verroeste ijzer niet in den kuil lag, maar eene harde korst vormde boven de urnen.

De plaatsnaam Obbicht heeft waarschijnlijk zijn oorsprong te danken aan de beek, die in het Elsenbroek ontspringt, op geringen afstand aan de oostzijde langs het kasteel vloeit, aan het westeinde van het dorp voorbij loopt, de grens vormt ten noord-westen tusschen de kom van het dorp en het gehucht Harrekoven en dan noordwaarts stroomt naar Grevenbicht. Die beek moet oudtijds geheeten hebben de *Byge;* van daar de plaatsnaam *Byge*, Bicht, Opbicht (op de Byge), Obbicht.

Het oudste stuk, waarin de naam van Obbicht vermeld wordt, is de schenking van de Graatheide door koning Zwentibold of Sanderbout, omstreeks het jaar 895. In dat stuk komt ook Obbicht voor als rechthebbend op die koninklijke gift, (men vergel. Public. etc. du duché de Limb., tome VI, blz. 465.)

TWEEDE HOOFDSTUK.

De oudste heeren van Obbicht en Papenhoven tot aan de familie van der Donck.

Wat wij over de oudste heeren van Obbicht gevonden hebben, zullen wij in chronologische volgorde mededeelen.

Renier van Biecht (Renerus de Bigichte) was in 1265 *bij*, of *te* Maastricht (apud Trajectum) getuige van een

(1) Men vergelijke: Mededeeling van de Rijks-adviseurs voor de monumenten van Geschiedenis en kunst, 1e Deel, 1e aflevering, blz. 27, v. v. Om der waarheidswille zij hier echter de bemerking gemaakt. dat schrijver dezes te eenenmale vreemd is aan de topographische beschrijving, die aldaar op zijnen naam voorkomt.

Digitized by Google

accoord, ten overstaan van *Dirk*, heer *van Valkenburg*, aangegaan tusschen *Jan van Haesdal* (Joannes de Afkesdale) en de abdij van *Godsdal* (1).

Renerus de *Biechte* wordt nog genoemd, als leenman van Valkenburg, in een charter, waarbij in 1296 Waleram, heer van Valkenburg en Montjoie, eene rente van 40 Luiksche *solidi* vermaakt aan de abdij van Munsterbilsen, tot stichting van een jaarlijkschen lijkdienst voor wijlen zijne zuster Aleydis, in leven abdis van dit sticht. Deze rente had tot dusver de heer van Stein moeten betalen aan Renerus de *Biechte*, uit goederen, te Boorshem gelegen (2).

De eerste heeren die volgen behoorden tot het geslacht Heinsberg.

Godfried II, heer van Heinsberg en Blankenberg (1298—1331), was gehuwd met Mechtildis, gravin van Loon, Arnold's dochter (3). Hunne zonen, Dirk en Jan voltrokken de deeling der erfgoederen op een landgoed, gelegen in het Bosch vóór de abdij van Hocht (4), den 13den Maart 1331. Jan kreeg op zijn deel Wassenberg, Sitters (Zetrud in Brabant?) Dalenbroek en Nyle (Maasniel), benevens eene jaarlijksche rente van vier honderd ponden (5). Als equivalent voor die rente ontving hij *Kerken*, *Ende* en Biecht. Daarop had *Gerard van der Marck* heer van Reckhem, eene hypotheek van eene jaarlijksche rente van drie honderd ponden. Die moest Jan van Blankenberg betalen. Zou

(1) *Ernst:* Hist. du Limb. VI, p. 22.

(2) *Wolters*: Notice sur Munsterbilsen, p. 67, v.

(3) *Jos. Habets:* Loonsche Leenen, t. a. p. blz. 15.

(4) Actum *in memore* ante monasterium monialium de Hoyge. Het veld ten Noord-Westen van Maastricht heet nog het *Bosscherveld*.

(5) Pronunciamus inter partes prædictas quod dictus dominus Joannes pro se et suis heredibus habeat et possideat perpetuo quadringentas libras nigrum Turonensium, grasso Turonen. Regis Francie argenteo antiquo pro fedecim Turonen. nigris computato, annui et perpetui redditus.

Digitized by Google

echter de opbrengst der drie dorpen beneden de vier honderd ponden blijven, dan verplichtte zich Dirk van Heinsberg het deficit aan te zuiveren (1). Scheidsrechters waren: Adolf van der Marck, bisschop van Luik, Lodewijk, graaf van Loon en Chiny, Hendrik van Leeuwenberg, Willem van Hornes en Altena, en Arnold, heer van Stein (2).

Jan van Heinsberg en Blankenberg overleed reeds vóór het jaar 1335 (3).

De pandhouder van Obbicht, Gerard van der Marck, was de zoon van *Engelbert*, graaf *van der Marck* en van *Isabella van Valkenburg*. Als heer van Obbicht komt hij voor onder de leenmannen van Jan III, hertog van Brabant. Wij vinden dan ook dat Obbicht een tijd lang Brabantsch leen was. Immers door denzelfden hertog (1312—1350) werd *Ogier van Haren*, zoon van Jan van Haren, voogd te Maastricht, met de heerlijkheid Biecht beleend, bestaande in de justitie dier plaats, leenkamer, cijnslieden enz. Ogier van Haeren had ook in 1365 de heerlijkheden *Merum*, *Roerherten* en *Maasniel* in pand van Godfried III van Heinsberg (4).

Nog een ander pandschap van Obbicht dan dat waarvan gesproken wordt in de deeling tusschen Jan en Dirk van Heinsberg, moet door aankoop, erfenis of schenking overgegaan zijn op Oyst van Elsloo, gehuwd met *Joanna van Breydenbempt*, dochter van *Werner van Pallant*, heer van Breydenbempt, en van *Rorica de Mérode*. Deze heer van

(1) Dominus Joannes pro se et suis hæredibus tenebit et perpetuo possidebit villas de Kerreke et de Ende, ac etiam *villam de Byge*, sub modo, forma et jure, quibus vendita vel ypothecata est a domino Gerardo de Marcha *ipsa villa de Byge*, cum jurisdictione, alto et basso dominio, mero et mixto imperio, cum redditibus, proventibus et pertinentiis earumdum villarum universis. *M. J. Wolters:* Codex diplomat. Lossensis, blz. 228, v.

(2) *M. J. Wolters*, t. a. p. blz. 227.

(3) *Jos. Habets*, Loonsche Leenen, ibid.

(4) *Jos. Habets*, ibid. blz. 16.

Digitized by Google

Elsloo was de zoon van *Oyst van Elsloo* en van *Catherina van Wildenberg*. Den 20[sten] Mei 1361 verkocht hij aan zijn stiefvader, *Reinart van Schoonvorst* voor de som van *drij-dusent alder schilde, goit van goude, swaer van gewichte* eene jaarlijksche rente van *dryhondert alder schilde gelts, guet van golde ind swaer van gewichte*, die hij had *an alle onse goide, burch, lant ind heerlichheit van Eilslo, van* Bycht *ind van Catsop, mit alle yeren zubehoren, hoge ind neder, in nasse ind in druegede, ind so wie die ghelegen syn, neit vysgescheiden* (1).

Verder zullen wij een en ander ontleenen aan den volgenden catalogus: *Anzeigung undt Registration der brieff undt Siegell, als durch befelch des Edlen Herren Erbgenahmen, des Edlen Wilhelm von Flodrop Freyherrn zu Reckum, Herren zu Odenkirchen, Dalenbroich und Biecht selig durch uns Joannem von Rheydt, Tillman Roberts und Henrich Haycken anno* 1564 *den* 28 *taghs Octobris nachfolgender gestalt, registrirt und aengezeichnet seind.* Op het omslag staat: Inventarium von den brieffen undt siegelen, so zu Odenkirchen ao 1564 in dem Monat Octobris inventarisiret undt daselbst auff dem Schloss in bewahr der Erbgenahmen Wilhelm's von Flodrop seelverschlossen gestalt seindte (2).

»Reversall Rogers von haren zu *Picht*, darinnen er Goddarten von Lohen, herren zu Hinsberg, bekent, das er in drey jahren nach dato dieses brieffs loesen moege die gueter Ruerharten (3) Mheven (4) undt Nyl (5) de dato 1365."

»Ein brieff Rogiers von haeren, Herr zu *Bicht*, darinn er gelobt Gerharden von Lhonn, das wannher die gueter Ruer-

---

(1) *G. D. Franquinet:* Les Schoonvorst, in de *Publicat. hist.* etc. du duché de Limb. tome XI, p. p. 247 et 300.

(2) *Rud. Wiedemann:* Geschichte von Odenkirchen, blz. 242—251. De stukken zelven, in den catalogus vermeld, zijn verdwenen.

(3) Herten. (4) Mheren, Merum? (5) Maasniel.

Digitized by Google

harten, Mherem undt Nyl verbrant oder destruirt würden, er sulichen schaden an Ihme nicht suchen wolle. 1365".

In den slag van Baesweiler (1371) bevond zich onder het hulpcorps, dat de Brabantsche schout van Maastricht aanvoerde, een heer van Biecht, met name Jan (1).

»Bij akte van den 12 September 1386 verklaarde *Ogier van Haren*, heer *to Bicht inde to Wolfraidt*, dat verscheidene leengoederen van het kasteel *Wolfrath* waren in leen gegeven aan zekeren Edmond, des *Haesen* zoon. Deze leenen, groot negentiendehalf bunder, »luttel min of mere" waren gelegen te *Illecoven*. (Archief van het kasteel Wolfrath. Eene hoeve te *Elickoven* werd in het jaar 1118 aan de kerk van *Wassenberg* geschonken: Kremer, Academische Beiträge, II, p. 212).

»Volgens *Hemricourt*, (Miroir des nobles de la Hesbaye, p. 87 en 89) huwde Rogier van Biecht, ridder, heer van Biecht, bij *Stockhem*, met Clémence van *Berlo* (2), dochter van *Gerard van Berlo*, en sedert 1369 weduwe van *Jan van Cortessem*, ridder, heer te *Langdries*. Uit dit huwelijk sproten geene kinderen (3)". Daarna ging de heerlijkheid Obbicht over in het geslacht *Petershem* te Neerharen.

Dirk van Petershem, heer van Neerharen, in 1409 slotvoogd en burggraaf van Born, wordt genoemd heer van Biecht in eene overeenkomst, aangegaan den 17den April

(1) *L. Pélerin:* Essais hist. et crit. sur le Départem. de la Meuse-Inférieure etc. p. 135.

(2) Den 8sten Maart 1600 verpandde *Karel van Berlo*, heer van Wuest-Wesel en West-Dueren, aan Jan van Geistingen, uit Maeseijk, voor 1428 bb. gulden »sijnre landen und weijden under die justitie van Born, Obbich ende andre justitie daerumbtrent gelegen." Zijne vrouw, Agatha de Merode, stelde daartoe insgelijks, den 17den Maart, alle hare erfgoederen tot onderpand, (Gerichtsbuch). *De hof van Berlo* lag te Papenhoven. Hij had ruim 49 bunder land en was leenroerig te Stein. Later behoorde hij aan de Jesuïeten van Roermond, en op het eind der vorige eeuw aan het sticht van Susteren.

(3) *Jos. Habets*, ibid. blz. 16.

Digitized by Google

1436, tusschen de heeren en steden van Gelderland. Hij overleed den 28en October 1440, en werd in de kerk van Neerharen begraven (1).

DERDE HOOFDSTUK.

De heeren van der Donck te Obbicht.

De van der Donck voerden : gedeeld, in het schildhoofd hermelijn, in den schildvoet goud.

»Het huis *Donck* is gelegen te *Sevenum*, in het land van Kessel, hertogdom *Gelder*. Bij Lacomblet treft men aan, in het jaar 1331 : *Jan, heren Grans soyn, van der Donck*. Moet men onder *Donck* het huis te Sevenum verstaan, dan heeft dit geslacht aanvankelijk *Grans* geheeten, want Grans is een familienaam (2)".

Dirk van der Donck werd in 't jaar 1363 door den hertog Eduard van Gelder beleend met eenen windmolen in het kerspel van *Sevenhem*. Met zijne echtgenoote *Nesa* had hij vijf kinderen : *Claes* (over wien verder,) Johan, Diederick, Lysbeth en Greite (3).

Alvorens verder te gaan moeten wij twee aanmerkingen maken, 1° dat Obbicht van oudsher voor de eene helft *Zutphensch* en voor de andere helft eerst *Brabantsch* en daarna *Loonsch* leen was en aldus te zelfder tijd twee heeren kon hebben ; 2° dat wij in het archief van het kasteel

(1) Ibid. p. 16.

(2) *Jos. Strange*, Beiträge zur Genealogie der adlig. Geschlechter, 12es Heft, p. 8. Het stuk, waar de heer Strange op doelt, bevindt zich bij *Lacomblet*, *Urkundenbuch* III, blz. 208.

Een *Johan van der Donc* was in 1366 drost van het land van Loon. (Men vergelijke : J. A. Nijhoff : Verzam. van oorkonden, IIe Deel, blz. 209).

(3) Ibid.

Digitized by Google

te Obbicht een register vonden van het eind der vorige eeuw en getiteld: *Recueil d'une partie des archives de la Seigneurie d'Obbicht*, waarin wij de *Zutphensche* en *Loonsche* leenverheffingen van Obbicht vonden opgeteekend tot op het laatst der vorige eeuw. Beiden zijn afschriften van officieele uittreksels. Dit register citeeren wij onder den naam: *Recueil*. De oudste leenverheffing ten Zutphenschen rechten, die wij vinden is die van »Philips, heer tot Geldorp ende Biecht a° 1429".

Nu moeten wij terugkeeren tot de familie *van der Donck*. *Claes van der Donck* (die volgde) was volgens den heer Strange, gehuwd met Mechtelt .... Volgens denzelfden schrijver zou hun zoon, *Johan van der Donck*, in 1429, krachtens huwelijksvoorwaarden met »Jungfrauen Heinrick, Geirlicks Kuneiden Tochter", van zijne schoonmoeder, *Margaretha van Geldorp*, en van dezer tweeden echtgenoot, *Walrave van der Dylfft*, heer van Burgcholiete (?), verworven hebben de goederen »als ons erstorven sijn van hern *Johan*, *her to Bicht*, ende gelegen sijn tot *Bicht*, *Papenhoven*, *Isenbroick* ende *Ouerbroick*". Het is echter zeker dat de eerste vrouw van *Jan van der Donck* niet heette Henrica Kuneiden, maar *Henrica ten Have*, zooals blijkt uit de volgende Zutphensche leenverheffing: »Henrica ten haûe, huijsfrou Jans van der donck, ontfing die Heerlickheijdt van Biecht a° 1431". Dit alles duidt aan, dat de heerlijkheid van Obbicht, voor zoover zij Zutphensch leen was, behoorde tot de familie van Geldorp. »A° 1457 ontfinck *Arnt van Goor*, Daniels soon, bij transport *Philipsen van Geldorp*, die Heerlickheijdt Biecht met allen heuren toebehoren". Eerst den »16 octobris 1473 vernieft johan van der Donck eed van der Heerlickheijdt van Biecht, met heuren toebehoren, met den leenmannen en laten daer toe

Digitized by Google

gehoren." (1) In hetzelfde jaar verhief hij nog (volgens J. Strange, t. a. p.) voor het leenhof van Gelderland den »windt tot Sevenhem", den »hof te Kruckem" in hetzelfde kerspel en den hof te Hersell in het kerspel van Heringen. Hij is tweemaal gehuwd geweest. Met zijne eerste vrouw, Henrica ten Have, had hij twee zonen: 1° *Claes*, die volgt, en *Geirlach* of *Geirlick van der Donck*, domheer van St. Maarten te Utrecht.

Claes van der Donck trouwde met *Oda van Petershem*, dochter van *Dirk van Petershem*, heer te *Haren* en te *Biecht*, die de Brabantsche of Loonsche helft van Obbicht bezat. (Men vergelijke het laatste gedeelte van het vorig hoofdstuk). Dirk van Petershem had nog eene andere dochter, die gehuwd was met *Willem Dobbelsteijn van Doenrade*. In 1467 gingen de twee zwagers tot de deeling over. Dobbelsteijn kreeg *Haren* en Claes van der Donck de Brabantsche of Loonsche helft van Obbicht. Zoo geraakte deze laatste in het volle bezit dezer heerlijkheid. Volgens den heer Strange, (loc. cit.) werd er in 1482, ten gunste van *Claes van der Donck*, door *Filips van Geldorp*, diens dochter *Jutte* en den man van deze laatste, *Arnt van Goir*, afstand gedaan op de aanspraak, die zij tot dusver op de heerlijkheid van Obbicht en de daartoe behoorende goederen gemaakt hadden. Volgens denzelfden schrijver zou Claes van der Donck in 1467 de helft van Obbicht, door Oda ten huwelijk gebracht, aan Jan van Horne, bisschop van Luik, opgedragen en ze van dezen bisschop als leen ontvangen hebben van wege het graafschap Loon. Doch Jan van Horne werd eerst in 1484 prins-bisschop van Luik. De Eerw. heer Habets, Rijks-archivaris in Lim-

(1) In 1465 was een Johan van der Donck ambtman te Grave en van het land van Kuyk. (Men vergel. J. A. Nijhoff: Verzam. van oorkonden, IV, blz. 362).

Digitized by Google

burg, die de leenverheffingen van Obbicht uit de leenregisters zelven van het hof van Curingen heeft afgeschreven, plaatst die van Claes van der Donck, als heer van Obbicht, van wege het graafschap Loon, op den 6 n Juni 1506. Wat betreft de leenverheffing ten Zutphenschen rechten, lezen wij in het *Recueil* het volgende: »Claes van der Donck, Erve sijnes vaders Johans, 13 Martii 1489. Idem ontfingt dat alinge Huijs tot Biecht met sijne graven, cingelgraven, allen renten en toebehooren, en voort halff die Heerlickheijdt en gerichte, hoge en lege, der dorpen van Bicht, Papenhoven en Overbroeke, met heuren toebehooren met den leenmannen en laten daer to behorende a° 1501." (1) Wat er ook zij van de vroegere leenroerigheid van Obbicht, sedert 1506 tot aan de opheffing der heerlijkheid door de Franschen, bleef Obbicht voor de eene helft Loonsch en voor de andere Zutphensch leen.

Volgens den heer Strange hadden Claes en Oda, blijkens eene oorkonde van 1498, drie zonen. In dat stuk bekent de oudste, *Claes* geheeten, dat hij *den hof te Molraede* (2) in het land van Valkenburg, hem door zijn vader geschonken, ruilen noch verkoopen zal, maar hem na den dood zijner ouders in de deeling zal inbrengen. Claes is jong overleden.

De tweede zoon, *Conraedt*, verhief den 13den Nov. 1515 de heerlijkheid Biecht te Curingen. Verder is niets over hem bekend.

De derde zoon, *Hendrik*, (die volgt), heer der helft van *Biecht*, *Papenhoven* en *Wolfrath*, werd te Curingen met

(1) *Claes van der Donck*, heer van Biecht, lid der ridderschap van het land van Luik, was mede-onderteekenaar van het vredesverdrag van Donchery in 1492. (Men vergel. P. F. X. de Ram, Analecta Leod. in de Collection de Chroniques Belges inéd. blz. 852 en 859j.

(2) Gelegen onder Schinnen.

Digitized by Google

Biecht beleend den 8sten Februari 1517. Op dat tijdstip leefde nog zijne moeder, Oda van Petershem, die het vruchtgebruik van de Loonsche helft der heerlijkheid bezat. Hij verhief de Zutphensche helft van Obbicht den 13den Juli 1521. Hij was getrouwd met *Joanna de Roever*, dochter van *Johan*, heer van *Henneff*. In 1522 verklaart hij dat hij met toestemming zijner vrouw eenen *kamp*, gelegen bij *Wolfrath*, in erfpacht gegeven heeft aan *Jan Cops*, alias *Ruyters*, van Biecht. In het *Recueil* wordt nog van hem gezegd, betrekkelijk de leenverheffingen ten *Zutphenschen* rechten: »Idem crigt wtstel 4 octr 1538."

Van Claes van der Donck en Oda van Petershem is ook eene dochter met name bekend: *Joanna van der Donck*, die in 1489 trouwde met *Wijnand Schenck van Nydeggen*.

Hendrik van der Donck, die, volgens den heer Strange, in 1542 overleed, liet drie dochters na: 1° *Anna*, die volgt; 2° *Joanna*, die de goederen en de tienden van Sevenum in de familie van Vlatten bracht door haar huwelijk met *Reinart van Vlatten*, erfschenker van het hertogdom Gulik; 3° *Maria*, die driemaal trouwde, a) met *Rabolt van Plettenberg*, zoon te *Dreyborn*, b) met *Herman van Winckelhausen* en c) met *Sybert van Bernsau* te *Bellinghoven* (onder Nieuwkerk).

De drie zwagers, Willem van Vlodrop (man van Anna), Reinart van Vlatten en Sybert van Bernsau, zouden volgens afspraak in 1565 gedaan, op een bepaalden dag te Erkelenz samen treffen, ten einde over verscheiden punten der deeling nader te beraadslagen, inzonderheid over de halve heerlijkheid van Henneff, (de andere helft behoorde aan de heeren van Mirbach); bij die gelegenheid zou ook eene kist met familie-papieren, die zich te Venlo bevond, naar Erkelenz gebracht en daar geopend worden. De bijeenkomst kwam echter niet tot stand. Over de kist werd nog ge-

Digitized by Google

ruimen tijd in brieven geredetwist; later is zij spoorloos verdwenen.

Hendrik van der Donck had buitendien nog eene onechte dochter, volgens den heer Strange (aan wien wij deze bijzonderheden ontleenen), *Diederich* (Theodorica?) genaamd. Sybert van Bernsau, bij wiens gemalin zij sedert haar tiende jaar liefderijke verpleging genoten had, schreef in 1563 aan zijn zwager Reinart van Vlatten, dat een burger van Venlo, »Ferpart van Schelberg, sines ampts ein Koichenbecker", het meisje wilde trouwen, mits men haar eene huwelijksgift van vier honderd daalders bezorgde; toen Reinart van Vlatten en de heer te Dalenbroek (1) de som te hoog vonden, bemerkte Sybert van Bernsau in een anderen brief, dat men toch bezwaarlijk met minder kosten het arm wicht ergens elders kon fatsoenlijk onder dak brengen (2).

VIERDE HOOFDSTUK.

Willem van Vlodrop, heer van Obbicht.

Vlodrop voerde: in zilver drie balken van azuur, met een rand van keel rondom het schild.

Anna van der Donck, dochter van Hendrik van der Donck en van Joanna de Roever, kreeg voor haar aandeel in de nalatenschap der ouders *Biecht*, *Papenhoven* en *Wolfrath*. Zij was getrouwd met Willem van Vlodrop.

De Vlodrops zijn een oud Geldersch geslacht en ontleenen hunnen naam aan de thans nog bestaande gemeente

(1) Hattardt van Palandt, gehuwd met Anna van Vlodrop, dochter van Willem van Vlodrop, heer van Odenkirchen, en van Anna van der Donck.

(2) Men vergel. *Jos. Strange*: Beiträge etc., 12 Heft, p. 8, v. en 6es Heft, p. p. 11 en 81; en *Jos. Habets*, t. a. p. blz. 21.

Digitized by Google

Vlodrop. De voogdij van de stad Roermond was eeuwenlang in deze familie erfelijk. De vader van dezen heer van Obbicht, eveneens Willem genaamd, was heer van Leuth, Eysden, Rijckholt en Dalenbroek, en was in 't huwelijk getreden met *Odilia van Hoemen*, dochter van Arnold van Hoemen en Margaretha van Palandt. Door het huwelijk met deze erfdochter werd hij tevens heer van Odenkirchen en erfburggraaf van het sticht Keulen. Willem van Vlodrop en Odilia van Hoemen hadden vijf kinderen: Maria, Anna, gehuwd met Jan van Quadt, heer te Wickrath en Reckheim, Willem, die volgt, Ursula, en Balthasar, heer van Leuth en Rijckholt, gehuwd met Catharina van Bijlandt.

Willem van Vlodrop, gehuwd met *Anna van der Donck*, was, volgens de *Tables de le Fort*, *aux Archives de Liége* (1), heer van Odenkirchen, Dalenbroek, Reckheim, en erfburggraaf van het aartsbisdom Keulen ; volgens diezelfde bron was hij reeds vóór 1536 met Anna van der Donck getrouwd. De heerlijkheid Obbicht werd ten Zutphenschen rechten verheven door »Anna van der Donck, huijsvrouw Willems van Vlodorp, Erve hares vaders Henrichs, 24 februarij 1545". »Het is bekend dat bij dagvaarding van 13en November 1561, (welk stuk berust in het archief van Nijmegen), Willem van Vlodrop (als heer van Reckheim), benevens andere heeren, door Keizer Ferdinand I voor het kamergerecht van Spiers gedaagd werd, om zich te verantwoorden over het niet naleven van de bepalingen op het muntwezen, die op den Rijksdag van 1559 waren gemaakt geworden, inzonderheid over de uitoefening van het muntrecht, voor dat de eerstkomende Rijksdag daaromtrent

---

(1) *Hist. de la Seigneurie Impér. de Reckheim* par M. le Bon de Chestret de Haneffe, in de Public. hist. etc. du duché de Limb. tome X, p. 45.

Digitized by Google

uitspraak had gedaan (1)". Hij sloeg evenwel nog munt als heer Reckheim in 1563 (2).

Wij kunnen echter van de heeren van Vlodrop, vader en zoon, niet scheiden, zonder met een woord te gewagen van de eerste woelingen van het Protestantisme in deze streken. Die er meer wil van weten, raadplege de belangrijke studie van den Eerw. Heer J. Habets, *De wederdoopers te Maastricht, tijdens de regeering van Keizer Karel V*, verschenen in de Publicat. hist. etc. du duché de Limb. tome X.

In de jaren 1529—35 hadden zich te Born, Susteren, Dieteren, Hoengen enz. een aantal clubjes gevormd van Wederdoopers, (de socialisten der zestiende eeuw). Zij stonden in intieme verstandhouding met hunne geestverwanten te Maastricht. Hunne predicanten, Joannes Campanus uit Maeseijk, Dionysius Vinne, uit Aldeneijk, Joannes Clopris, Gijs van Rothem, Hendrik Slachtschaep, alias van Tongeren enz., onderhielden weer op hunne beurt vriendschapsbetrekkingen met Jan van Leiden en diens aanhang te Munster. De hertog van Gulik, Jan III, bleef wel is waar katholiek en bestreed de misbruiken, die in de kerkelijke tucht ingeslopen waren, maar hij duldde tevens de nieuwe leer, op de (onmogelijke) voorwaarde, dat de aanhangers er van zich rustig hielden. Er bevonden zich echter onder het klein getal Guliksche beambten eenigen die een stap verder deden en de zoo genaamde hervorming in de hand werkten; tot dezen behoorde de graaf van Renneberg, ambtman van Born. Toen echter in het begin van 1533 de hertog zich genoodzaakt zag, in het belang van de inwendige rust des lands, maatregelen tegen de Wederdoopers te nemen, vestigden zich eenigen hunner in het naburige Grevenbicht, waar zij de bescherming ge-

(1) Ibid. (2) Ibid.

Digitized by Google

noten van den heer van Vlodrop. Dit was Willem van Vlodrop—Hoemen. Luidens den catalogus, in het tweede hoofdstuk vermeld, had hij in 1524 de verpande heerlijkheid Grevenbicht terug gekocht van Jan III, hertog van Gulik, Kleef en Berg, heer van Ravensberg en Ravenstein, voor drie duizend goudgulden (1). Hij was de hervorming toegedaan en ontving te Odenkirchen den predikant Hendrik Slachtschaep (2) alsmede de zendelingen van den Wederdooper Jacob van Ossenbrug (3).

Ook de zoon, Willem van Vlodrop, gehuwd met Anna van der Donck, omhelsde het Protestantisme; eveneens, naar het schijnt, diens broeder Balthasar, heer van Leuth: althans de latere heeren van Leuth, uit het geslacht Vlodrop, waren protestantsch.

Anna van der Donck overleed vóór den 26en Juli 1561, getuige de volgende verheffing van Obbicht voor het Zutphensch leenhof: »Henrick van Vlodorp, Erve sijner Moder Anne, erft op sijnen vader, Willem van Vlodorp, Heer tot Dalenbroek, 26 Julij 1561."

Deze Hendrik van Vlodrop had nog een broeder gehad, Willem genaamd, die ouder was en zijne moeder eenigen tijd overleefde, maar ook voor den 26sten Juli 1561 ter ziele was. Ook Hendrik overleed nog in het jaar 1561, getuige de volgende verheffing van Obbicht voor het Zutphensch leenhof, (Recueil, p. 93): »Anno 1561 heeft Willem van Vlodrop, Heere tot Daelenbroeck, per procuratorem te leen ontfangen dat alinge Huys to Obbicht, met zijnen graven ende Cingelgraven, in, ende met allen zijnen

(1) Ein brieff, darinn Hertzog Johann von Cleve, Herr zu Hinsberg, Wilhelmen von Flodrop die Herrligkeit Grevenbicht für dreytausend Goltgulden gibt umb Wiederlos mit gemelten pfenningen in dato 1524. (R. Wiedemann t. a. p. blz. 248).

(2) *Jos. Habets*, De Wederdoopers te Maastricht etc. t. a. p. blz. 218.

(3) *Jos. Habets*, Ibid. blz. 211.

Digitized by Google

renten ende toebehooren, ende voort de halve Heerlicheyt ende gerichten, hooge ende leege, die dorpen van Bicht, van Papenhoven ende overbroeck, met haeren toebehooren, mette leenmannen ende laten daer toe gehoorende, wie dat van de voorforsten van Gelre hier bevoorens, met lande, luijden, ondersaten, bembden, weyden, bosch, broeck, in hoogen ende in leegen, in natten ende in droogen te leen gehalden, als 't selve leen van Joefre anne van Donck zal[r] op oeren aldsten soen, Willem van Vlodorp zal[r], geervet, ende van den voornoemd. Willem van Flodorp op sijn vader, Willem van Vlodorp voornoemd, verstorven is, Ende hem, Willem van Vlodorp voorn., van zijn soen, Henrick van Vlodorp zal[r], aenbestorven, ten Zutphenschen rechten met een pondt goedt gelts te verheergewaden leenroerich, Ende alsoo daer inne eenich versuijm was geschiet, is 't selve verlaten".

Willem van Vlodrop, heer van Biecht, is gestorven vóór den 25sten October 1564, den dag waarop zijne dochter *Alvcrta*, gehuwd met *Karel van Bronckhorst en Batenburg* de heerlijkheid Obbicht ten Zutphenschen rechten verhief.

Willem van Vlodrop en *Anna van der Donck* hadden vijf kinderen: 1° *Willem* (1) en 2° *Hendrik*, op jeugdigen leeftijd, nog vóór den vader, overleden; 3° *Odilia*, erfvrouw van *Odenkirchen*, getrouwd met *Floris van Botzelaer*, die in 1572 met Odenkirchen beleend werd. Zij werd vroeg weduwe en voerde met geweld het Protestantisme in te Odenkirchen. Haar predikant was Goethardt Velsen, van Op-Itter. Herhaaldelijk door den leenheer, den Keurvorst-Aartsbisschop van Keulen, aangenaamd om den predikant te verbannen, werd zij eindelijk, omstreeks 1578, te *Linn*

(1) Volgens eene geslachtstafel bij *R. Wiedemann:* Geschichte von Odenkirchen, blz. 394, was deze Willem v. Vlodrop getrouwd met *Joanna de Fels*. Uit dit huwelijk heeft hij in ieder geval geene erfgenamen nagelaten.

Digitized by Google

gevangen gezet. Op haar eerewoord weder in vrijheid gesteld, verbrak zij alras hare beloften en ging weer voort met de katholieken te onderdrukken. Daarom werd zij in 1579 andermaal te Linn in de gevangenis gezet, doch ook weer op haar eerewoord, in October van hetzelfde jaar, vrijgelaten. Als zij ook nu op nieuw haar eerewoord schond, onttrok haar in 1585 de Keurvorst de heerlijkheid Odenkirchen en beleende er meê Odilia's zoon, *Floris Hattard van Botzelaer*. Deze, gehuwd met *Anna van Bylandt*, ging denzelfden weg op als zijne moeder. Hij stierf kinderloos, in 't jaar 1636 (1). De 4de afstammeling van Willem van Vlodrop en Anna van der Donck was *Alverta* (ook genoemd: Alberta, Alverata en Alsfera), erfvrouw van *Biecht*, (die volgt), en de 5de was *Anna*, erfvrouw van *Dalenbroek*, getrouwd met *Hattard van Palandt*.

Alverta van Vlodrop was in den echt getreden met *Karel van Bronckhorst en Batenburg*, heer van *Westbarendrecht*. In de eerstvolgende jaren loopt echter de geschiedenis van Obbicht en Papenhoven zoo dooreen met die van Stein, dat wij ons genoodzaakt zien het volgend hoofdstuk meestendeels te wijden aan de gelijktijdige gebieders dezer laatste Rijks-heerlijkheid.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Karel van Bronckhorst en Batenburg, heer van Obbicht en Papenhoven.

Bronckhorst voerde in keel een klimmenden Leeuw van zilver.

De man van Alverta van Vlodrop, erfvrouw van Obbicht, Papenhoven en Wolfrath, was Karel van Bronckhorst en

(1) Zie *Rud. Wiedemann*, Geschichte von Odenkirchen, blz. 64 en 265—280.

Digitized by Google

Batenburg, heer van Westbarendrecht. Hij was de tweede zoon van Herman van Bronckhorst, heer van Stein, Batenburg en Anholt (+ voor 1556), en van Petronella van Praet van Moerkerken (+ 1594). De kinderen van Herman van Bronckhorst en Petronella van Praet waren: 1° *Willem*, heer van Stein en Batenburg, getrouwd a) met *Joanna de St. Omer*, weduwe van Halewijn van Boringen (dit huwelijk bleef kinderloos), b) met de dochter van Dirck van Manderscheydt, weduwe van den graaf van Isenburg, met name Erich (Erica) van Manderscheydt, geborene gravin van Manderscheydt, Virnenburg en Blanckenheim, uit welk huwelijk twee kinderen sproten: *Herman Dirck*, later heer van Stein en Batenburg, in 1612 ongetrouwd te Thorn overleden, en *Willem*, die jong stierf; 2° *Karel*, die door zijn huwelijk met Alverta van Vlodrop heer werd van Obbicht; 3° *Dirk* even als 4° *Gijsbert* op bevel van Alva te Brussel onthoofd, den 1sten Juni 1568; 5° *Swane* (Susanna), kanonikes te Mons; 6° *Catharina*, getrouwd eerst met *Johan van Elteren*, heer van *Vogelsang* en daarna met *Dirk van Vercken*, burgemeester van *Aken*; 7° Elisabeth, getrouwd met *Willem van Luxemburg*, heer van *Hologne* (1).

Wij treffen Karel van Bronckhorst den eersten keer aan als echtgenoot van Alverta van Vlodrop in meer gemeld *Inventarium*: »Ein brieff, darinnen sich *der herr zú berendrecht* verobligiret vor dreytausend gulden brabants, welche er auff seiner hausfrauen vatters güther mit Willen und Consentz auffgehoben in Dato 1563, mit seines und seiner hausfrauen sigillen versigelt und unterhantzeichnet, mit der

(1) Men vergelijke: *Jos. Habets*, t. a. p. 116, v. v. en 150; *W. A. van Spaen*, Oordeelkundige Inleid. tot de Hist. van Gelderl. I Deel, blz. 319, v. v. De Bronckhorsten liggen meerendeels begraven in een grafkelder onder het koor der kerk van Stein. Het is te hopen dat men hierop zal letten bij de ophanden zijnde herbouwing van het koor.

Digitized by Google

verpflichtung, keine güther weiter zu versetzen, zu verkauffen oder einiger weis zu alienieren, (bij R. Wiedemann, G. v. O. blz. 246)." Dit stuk bewijst eensdeels dat het met de finantiën der Bronckhorsten van Stein reeds in 1563 slecht geschapen stond, en ten andere duidt het soort curateel, waaronder Karel van Bronckhorst zich moest stellen, aan, dat hij in de eerste jaren van zijn huwelijk reeds een doorbrenger was, een euvel waardoor hij later zijn huisgezin te gronde richtte.

Voor het Zutphensch leenhof werd »Alvera van Vlodorp, huijsfrau Carls van Bronkhorst en van Batenborch, Heeren tot Westberendrecht, Erve hares Vaders Willems, beleent 25 octobris 1564" met de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven, terwijl ten Loonschen rechten Karel van Bronckhorst er de verheffing van deed den 3[en] Februari 1565, voor den bisschop van Luik, *Gerard van Groesbeek*, als graaf van Loon, door tusschenkomst van M[r] *Hilger Bruel*, als procuratiehouder van den »Edelen, Erenfesten Karle van Bronckhorst en Batenburg, ende Alsfera van Vlodorp, echtelieden, heer en vrouw te Westbarendrecht" (1).

Den 20[en] April 1566 schreef Karel van Bronckhorst aan zijne moeder, Petronella van Praet, een brief, waarin hij verklaarde, »dat hij drie maanden te voren zich aan Grave *Lodewijk van Nassau* verbonden en onder hem verteekend hadde. Hadde zijne moeder hem daarover ondervraagd, toen hij te Batenburg was, hij zou het gezegd hebben; doch nu had hij het verzwegen, wel wetende, dat zij onvergenoegd was op zijnen broeder (2), wegens de on-

(1) *Jos. Habets*, t. a. p blz 18 en 19.

(2) *Dirk*, die op aandrang van Jan van Marnix, heer van Tholouse, het Verbond onderteekend had. *Gijsbert* teekende het ten huize van Floris van Pallandt, graaf van Culemborg, heer van Wittem, twee dagen na het indienen van het Smeekschrift. *Dirk* en *Gijsbert* woonden de vergadering van St Truyden bij, in de 2[e] helft van Juli 1566. *Willem* werd van het teekenen van het

Digitized by Google

derteekening van het Verbond. Hij zond haar een afschrift van het verzoek door *Brederode* aan de hertogin overgeleverd, in het bijzijn van 300 Edelen. Dit smeekschrift had de Landvoogdes gunstig ontvangen, bespeurende, dat het niet tegen 's konings en 's Lands welvaren aanliep. Indien het gewetensonderzoek en de plakaten zouden doorgaan, wilde hij liever onder de Turken wonen dan onder den koning. Vreeze voor berooving der goederen en zelfs van verbrand te zullen worden ter oorzake van het Goddelijk Woord had hem bewogen in die verbindtenis deel te nemen; te meer, omdat hij, *in zijn gebied*, het Evangelie klaar en rein deed prediken, en de heillooze misse, een Duivelswerk, liet varen". Wijders vermaant hij zijne moeder »het Woord van God te Batenburg en Stein te laten prediken, en zich niet te laten aftrekken van het goede beginsel, hetgene zij aangenomen had, noch te vreezen voor eenige bedreigingen, naardien de Heer allen, die hem hartelijk liefhebben, zal bijstaan en nooit verlaten die om zijnen naam lijden." Eindelijk betuigt hij in dien brief zijn vast voornemen, om aan het »ware, regte, christelijke geloof te blijven vasthouden" (1).

Zoo begreep de heer van Obbicht het *compromis* der Edelen, door hem zelven eenige dagen te voren geteekend, en waarin beweerd werd, dat men Gods eer en de handhaving van het katholiek geloof beoogde! Hij was echter niet de eenige onderteekenaar die er niets van meende van wat hij onderschreef. Ten bewijze hiervan strekt de beeldstorm, die over het geheele land als op een gegeven wachtwoord losbrandde in Augustus 1566, eenige dagen na het scheiden der vergadering van St. Truijden. Men

---

Verbond waarschijnlijk weerhouden door zijne moeder. (A. J. v. d. Aa, Biograph. Woordenb. der Nederl. II D. blz. 1402, v.)

(1) *Van der Aa*, t. a. p. 1405.

Digitized by Google

ziet ook uit het eind van den voorgaanden brief dat de moeder der Bronckhorsten het Protestantisme was toegedaan, maar dat zij uit staatkundige berekening hare zonen van het Verbond der Edelen wilde terug houden. De overlevering zegt nog te Stein van haar, dat zij den beneficiant van een altaar, dat te harer begeving was, verdreef en de goederen van het beneficie (o. a. 's heerenweide) inpalmde.

Karel van Bronckhorst en Alverta van Vlodrop lieten dan te Obbicht het Protestantisme prediken in het jaar van den beeldstorm. De predikant moet Jacobs geheeten hebben; hij leefde nog, maar in ballingschap, den 28en Maart 1582, want het Gerichtsbuch noemt hem *gewesen* pastor, een woord dat het nooit bezigt voor een afgestorvene, dan zegt het steeds: *gottselig*, *gottselig andacht*, of: *dem Gott genädig sei.* De prediking van het Protestantisme te Obbicht was echter geen geïsoleerd feit. Op datzelfde oogenblik zweepte de predikant Herman Stuycker uit Zwolle, een afvallige karmeliet, beurtelings de menigte op te Antwerpen, te Hasselt, te Tongeren en te Maastricht (1). In Hasselt werden de opstandelingen, de aanhangers van Stuycker, meester van stad. Ook Stokhem en Maeseyk kwamen in opstand tegen den prins-bisschop van Luik en verklaarden zich aanhangers der hervorming.

In hetzelfde jaar 1566, den 27en September, maakten Karel van Bronckhorst en Alverta van Vlodrop hun eerste testament (2), op het Huis Obbicht. Zij bepaalden in hoofd-

(1) Men vergelijke: *H. J. Allard*, »Roede van Jesse" te Hasselt, in Maria's Heiligdommen van Nederland en België, blz. 326.

(2) Zie Bijlage I. De drie testamenten, die voor en na Alverta van Vlodrop met haren eersten en tweeden echtgenoot heeft gemaakt, berusten op het Staats-archief te Dusseldorf. De Eerw. heer R. Wiedemann heeft ze ten behoeve van zijn meergemeld werk afgeschreven en in 't licht gegeven, het eerste in zijn geheel, de twee laatste gedeeltelijk. Wij hebben ze uit dat werk in onze bijlagen overgenomen.

Digitized by Google

zaak, dat de langstlevende de roerende goederen in vollen eigendom zou hebben, en van de onroerende goederen het vruchtgebruik, mitsgaders de hoogheids- en andere aanklevende rechten. Op dat tijdstip was hun huwelijk nog kinderloos.

Den 5^{en} Mei 1567 treffen wij Karel van Bronckhorst aan te Odenkirchen. Daar bekenden, in een naschrift op meer gemeld *Inventarium* (2), »Floris von Botzeler, Charles von Batenborgh undt Harthard von Palant op ten vyffden May 1567 gewisse Briefschaften aus diesem verschlossenen Koffer mit gegenseitiger Einwilligung, unter Rückgabe Pflicht entnommen zu haben."

Eene maand later verscheen Alva in het land om de rust te herstellen (20 Juni 1567).

Tusschen den voorafgaanden beeldstorm en de komst van Alva werd het leger van de Landvoogdes Margaretha bezig gehouden door de belegering van Valencijn. Daarvan had Brederode gebruik gemaakt, om een leger voor den opstand te verzamelen te Vianen. Zijne twee neven en drinkgezellen, Dirk en Gijsbert van Bronckhorst, wierven in het begin van 1567 eene bende voetgangers te Stein en omstreken aan, aan het hoofd waarvan zij met vliegend vaandel over Roermond trokken (2) naar Vianen. Over

(1) *R. Wiedemann:* Gesch. von Odenkirchen, blz. 251.

(2) In April 1568 was *Stein* andermaal de verzamelplaats voor de opstandelingen: »Op St. Georgijdach nae paesschen hebben die geuzen sich ontrent Steyn opder Maesen vergaedert" etc. *Publicat. etc. du Duché de Limb.* tom. X, blz. 120. Van daar deden zij, met die van Weert, een aanslag op Roermond, doch werden achtervolgd door Sanchez d'Avila en den graaf de Ladron en totaal verslagen den 23^{en} April bij Dalen, in het Gulliksch.

»Naer Roermonde trekkend, hadden de geuzen van Weert stricken mede genomen, waer zij alle geestelijken mede wilden wurgen, alsook een ton vol scapulieren, om diegenen welke zij niet wurgden te bespotten. Deze stricken ende scapulieren werden gezonden aan Alba, welke hij sond verder aan Koning Philipp". (Ibidem). Dat zulke verzameling onder de oogen van Willem van

Digitized by Google

hunne verdere zwerf- en plundertochten en hunne gevangenneming raadplege men : Nuyens, Geschiedenis der Nederl. Ber. I, tweede deel, blz. 261, v.; Jos. Habets, t. a. p. blz. 145, v.; A. J. van der Aa, t. a. p. blz. 1405, v. (1).

De oudste der vier Bronckhorsten, Willem, heer van Stein en Batenburg, wendde zich nu tot Maximiliaan II, keizer van Duitschland, ten behoeve zijner twee gevangen broeders. De keizer gaf aan dat verzoek gehoor, en drong aan op verzachting der straf. Doch de inval van Lodewijk van Nassau in het Groningerland verhaastte de voltrekking der vonnissen. Den 1en Juni 1568 werden Dirk en Gijsbert van Bronckhorst en Batenburg te Brussel onthoofd.

Karel van Bronckhorst, heer van Obbicht, had van het begin aan deel genomen aan den opstand tegen Spanje. Nu nam ook de heer van Stein dienst in het leger van den prins van Oranje. Volgens van Meteren (III B. fol. 59, d.) bevonden zich *de* Bronckhorsten, volgens Bor (IV B. blz. 255) was één der Bronckhorsten, in 1568, in het leger van den Zwijger, dat in den nacht van den 5en op den 6en October van dat jaar in de nabijheid van Obbicht over de Maas trok. De prins van Oranje faalde echter in zijne berekening. Hij meende dat het volk in de steden weer op de stem der predikanten zou aan 't muiten slaan en hem overal de poorten openen; maar het volk was van zijnen roes bekomen. Stokhem weigerde hem binnen te laten (2), en de inwoners van Maeseyk wezen, zelfs tegen betaling, de levering van levensmiddelen van

Bronckhorst, heer van Stein, plaats had, heeft zeker ongunstig gewerkt op de voorspraak om genade, die, op verzoek van Willem, de Keizer deed ten voordeele van diens broeders: Dirk en Gijsbert.

(1) *v. Hasselt*, Stukken, 1e Deel, n° 124, 125 en 175.

(2) *Chapeauville*, III, blz. 436.

Digitized by Google

de hand (1). Na den mislukten veldtocht van den Zwijger in Brabant en Henegouwe, trokken zich de twee Bronckhorsten weer respectievelijk naar Stein en Obbicht terug. De heer van Stein verloor, wegens deelneming aan den opstand, de heerlijkheid Batenburg, door contumacieele sententie van het Hof van Brabant, den 12en Februari 1569 (2). Stein, dat een Rijks-leen was, bleef hij behouden.

De heer van Obbicht maakte den 9den Mei 1569 een tweede testament met zijne echtgenoote, Alverta van Vlodrop. Op dat tijdstip was hun huwelijk met kinderen gezegend. Buiten het vruchtgebruik der erfgoederen, zou de langstlevende nog eene jaarlijksche rente trekken van 600 brab. gulden uit de nalatenschap van den overledene, etc. Het testament werd opgemaakt op het Huis Obbicht (3). Andere bijzonderheden nopens de deelneming aan den opstand tegen Spanje door den heer van Obbicht zijn ons niet bekend. Hier zij slechts in het voorbijgaan gewezen op de omstandigheid, dat het geslagen en muitend leger van den prins van Oranje zich einde September 1572, na de mislukte poging om Bergen (in Henegouwe) te ontzetten, weer terug trok op het punt, in de nabijheid van Obbicht, waar de prins, in 1568, in tegenovergestelde richting de Maas was overgetrokken. Dit maal moest de rivier daar niet doorwaadbaar zijn. Toen de heer van Moerbeek, die den graaf Lodewijk van Nassau, van Bergen naar Roer-

(1) Ibid. blz. 138. Dit verweet hun prins Maurits in het begin van Juli 1602 (v. Meteren, XXIV B. fol. 63, d.) Op het einde van April 1567 had zich Maeseyk aan den prins-bisschop onderworpen, onder voorwaarden die meer op eene volledige amnistie dan op eene capitulatie geleken. (Men leze dit stuk, door ons uitgegeven in den vorigen jaargang (t. XIX) van de *Publie. etc. du Limbourg)*.

(2) van Spaen, t. a. p. blz. 322.

(3) Bijlage II.

Digitized by Google

mond geleidde, aan de poorten van Stokhem kwam, weigerden die van Stokhem hun nachtverblijf te geven. De burgers verhaalden wel aan den heer van Moerbeek, dat het leger der opstandelingen ten zeerste ontevreden was over den Zwijger, dat die van Venlo de schipbrug aan hunne stad hadden afgebroken, om van het bezoek van het bevrijdingsleger verschoond te blijven, dat dit leger nu in de Kempen rondzwierf, in afwachting dat men met de schipbrug gereed was. De heer van Moerbeek met zijn geleide en gevangene overnachtte toen te Dilsen (Distel), en ging 's anderendaags tot Roermond. Daar werd Lodewijk van Nassau in vrijheid gesteld en door Willem van Oranje en andere bloedverwanten verwelkomd (1).

Wij zullen thans in het kort hier samenvatten de laatste lotgevallen van Willem van Bronckhorst, heer van Stein. In 1570 verwijlde hij nog te Stein. Dit zien wij uit eene geldleening die hij toen deed van 275 halve Vlaamsche gouden Realen. Doch het was met zijn crediet zoo ellendig gesteld, dat de geldschieter, Peter Speckhouwer, burger van Maastricht, de som niet wilde overhandigen, of de schout en één schepen van Stein moesten borg blijven. Ten behoeve der twee borgstellers verpandde toen de heer van Stein, met toestemming zijner gemalin alsook zijner moeder, vier grienden, gelegen langs de Maas, bij Urmond (2). In 1572 werd hij door den prins van Oranje naar Zeeland gezonden, om daar orde op de zaken te stellen (3). In 't begin van 1573 kreeg hij het bevel over de legerbende van Lumey (4). Den 28en Mei van dat jaar

(1) Rapport van den heer van Moerbeek aan Alva, gedagteekend 2en October 1572, afgedrukt in *Nederlands Opstand tegen Spanje*, door *J. van Vloten*, (2e deel 1572—1575), Bijlage XXXVIII, blz. CV, CVI en CVII.

(2) Men vergelijke: *De Maasgouw*, 4e jaarg. n° 176.

(3) *Wagenaar:* Vaderl. Hist. VI, 399 (4) *Pers :* Onstelde Leeuw, blz. 435.

Digitized by Google

wilde hij, met *Marinus Brand,* de Spanjaarden die Haarlem belegerden op het Haarlemmeer met eene vloot bestoken. Doch, toen het op een slaan ging, namen Bronckhorst en Brand de vlucht, 22 vaartuigen prijsgevend aan den Spaanschen vlootvoogd, *Maximilien d'Hennin,* heer *van Bossu* (1). Daarna wierp zich Willem van Bronckhorst in Ouwerkerk maar werd er door *Don Francisco Baldes* weer uitgedreven (2). Den 8[en] Juni trok Willem van Bronckhorst uit Sassenheim op met 4000 voetgangers, 600 ruiters onder *Gaspar van der Noot,* heer van *Karlo,* 7 veldstukken en 400 wagens met krijgs- en mondbehoeften, ten einde Haarlem te ontzetten. Hij werd den volgenden dag door den belegeraar, *Don Frederik de Toledo,* totaal verslagen bij *het Manpad.* Hij werd tevens gevangen genomen en overleed twee dagen daarna aan zijne wonden (3). Zelfs volgens van Meteren (4) werd het overlijden van Willem van Bronckhorst door diens partijgangers weinig betreurd. De weduwe, Erica van Manderscheydt, voerde daarna vele processen met hare schoonmoeder, Petronella van Praet (5) en hertrouwde met *Willem Stuart,* graaf van *Buchan*, een telg uit de koninklijke familie van Schotland. Het eerste huwelijk van Willem van Bronckhorst was kinderloos. Met Erica van Manderscheydt had hij twee (6) kinderen, waarover later.

Van de vier gebroeders Bronckhorst bleef nu de heer van Obbicht nog alleen over. In 1576 ging hij met zijne zuster Elisabeth van Bronckhorst, gehuwd met Gerard van Luxemburg, heer van Hollogne, een accoord aan, waarbij bepaald werd, dat, bijaldien hij en zijne mannelijke linie

(1) *Wagenaar*: VI, 422, en *van der Aa*, t. a. p. 1402. (2) *Wagenaar:* VI, 424. (3) *van der Aa:* t. a. p 1403. (4) *E. van Meteren:* IV B. fol. 83, c. (5) *van Spaen*, t. a. p. blz. 323. (6) In boven gemeld n° van *De Maasgouw*, schreven wij : *vier*. Dat is eene onjuistheid.

Digitized by Google

kwamen uit te sterven, de afstammelingen van Elisabeth de heerlijkheid Stein zouden erven. Deze overeenkomst gaf later aanleiding tot groote verwikkelingen, zooals wij verder zien zullen (1). Ook de laatste der vier gebroeders zou niet den natuurlijken dood sterven. Hij viel in het jaar 1580 te Keulen, het toenmalig algemeen toevluchtsoord voor de opstandelingen, onder het zwaard van een Spanjaard (2).

Karel van Bronckhorst en Batenburg, heer van Obbicht en Papenhoven, was een doorbrenger van de ergste soort, een losbol even als zijne broeders en als de meeste addellijken van dien tijd. Tijdens zijn leven werd het kasteel van Obbicht door de Spanjaarden verwoest wegens zijne deelneming aan den opstand. Zijne vrouw, Alverta van Vlodrop, klaagt in haar laatste testament (3), dat hij bovendien alles verkwist en allen welstand der familie vernietigd had. De heerlijkheid van Grevenbicht, (een Guliksch leen), zelfs de tienden van Obbicht en den windmolen van Papenhoven had hij aan schuldeischers verpand. Dat was echter ontoereikend, zoodat de weduwe zich, wegens de schulden, van hare kleinen zag weggerukt en te Aken in de gevangenis gevoerd. Geen mensch ter wereld, klaagt zij, had zich toen over haar lot ontfermd, tenzij *Filips van Bentinck*, met wien zij, kort na hare bevrijding, hertrouwde. Karel van Bronckhorst en Alverta van Vlodrop hadden vier kinderen: 1° *Maximiliaan*, 2° *Karel*, 3° *Petronella*, 4° *Anna*. Over deze vier kinderen later.

---

(1) *Jos. Habets*, t. a. p. blz. 125 en 148.

(2) Was hij de *comes Batenburgicus*, die zich in het geheim, in 1578 reeds, met Spanje verzoend had, of was het de zoon van zijn broeder *Willem*, Herman-Dirk van Stein? Men vergelijke de twee eerste §§ van het volgend hoofdstuk.

(3) Zie Bijlage IV.

Digitized by Google

ZESDE HOOFDSTUK.

Filips van Bentinck, heer van Obbicht en Papenhoven.

§ 1. De familie Bentinck. Oudste berichten over Filips van Bentinck.

Bentinck voert : op azuur een zilveren geankerd kruis , de helm gedekt met twee armen van ijzer , in elke hand een neerhangend zilveren olijftakje.

De familie Bentinck is een oud adellijk geslacht uit Overijssel. Zijn glanspunt van luister ontving het door den vertrouweling van Willem III van Oranje, namelijk door Jan-Willem Bentinck, die den 9en April 1689 tot Pair van Engeland verheven werd, met den titel van graaf van Portland, en nog meer door diens zoon, Hendrik, die den 16en Juli 1716 den titel verwierf van Hertog van Portland. Geen geringen roem zette ook ten onzent aan dit geslacht bij de schout-bij-nacht Wolter-Gerrit baron Bentinck, die zich als kommandant van de *Batavier* ten zeerste onderscheidde in den slag van Doggersbank, (5en Augustus 1781,) en eenige dagen daarna, te Schoonheeten, in den schoot zijner familie, op zes-en-dertigjarigen leeftijd aan de bekomen wonden overleed (1).

In de zestiende eeuw gingen eenige leden van deze familie tot het Protestantisme over. Twee katholiek gebleven telgen van dit geslacht vestigden zich toen in ons gewest en hebben er eene niet onbelangrijke rol gespeeld, in dienst van den koning van Spanje, namelijk Filips en

---

(1) Het voorgaande alsmede de stamlijst die wij in deze § mededeelen zijn getrokken uit : *Jacobus Kok*, Vaderl. Woordenb. VIIe Deel. blz. 385, v. v. Wat *Kok* daar echter zegt over de afstammelingen van Filips van Bentinck, dat gedeelte der *genealogie* is te eenenmale onjuist, zooals uit het testament van F. van Bentinck en Alverta van Vlodrop zal blijken.

Digitized by Google

Maarten van Bentinck. Ziehier beider graad van verwantschap volgens de geslachttafels van Kok:

Hendrik Bentinck, getrouwd met Margareta Huls, werd in 1496 heer van Berrinkhuizen. Hunne kinderen waren 1° *Jan*, 2° N. N., religieuse in het St. Agnetenklooster te Arnhem, 3° *Alexander*, die volgt sub litt. A, 4° *Hendrik*, die volgt sub litt. D, 5° *Albert*, getrouwd met N. N., dochter van den heer *van Voorst*.

A. *Alexander Bentinck*, getrouwd met *Jeanne van Zuilen*, werd in 1501 heer van *Aller* op de *Veluwe*, bezat het kasteel *Schoonderbeek*, werd na het kinderloos overlijden van zijn neef, Adolf Bentinck, († 1548, zoon van Jan Bentinck,) heer van Berrinkhuizen. Hunne kinderen waren: 1° *Karel* die volgt sub litt. B, 2° *Adolf*, jong gestorven, 3° *Hendrik*, getrouwd met eene dochter uit den huize *Cuilenborg*, drost van Cuilenborg, onderteekenaar van het Verbond der Edelen, kinderloos overleden, 5° *Willem* (van Zuilen Bentinck), 6° *Margareta*, 7° *Eusebia*, gehuwd met *Cornelis van Weese*.

B. *Karel Bentinck*, getrouwd met *Catharina van Hakfort*, Landrentmeester van de *Veluwe*, in 1550 heer van Berrinkhuizen. Hunne kinderen waren 1° *Alexander*, gehuwd met *Alida van Bukhorst*, in 1555 heer van *Aller*, in 1564 heer van Berrinkhuizen, raad van het Hof van Gelderland, burgemeester van Arnhem, († omstreeks 1607). Hij was het, die nevens *Gielis Piek* en *Joachim van Liere* voor de provincie Gelderland de Unie van Utrecht aannam en onderteekende. Hij onderteekende eveneens den 9en Maart 1579 te Utrecht, als »gedeputeerde van de gemeine Ridderschap, hooft ende kleyne steden des Arnhemsche Quartiers" het Renversaal der nadere Unie (1). 2° Filips,

(1) *Romijn de Hooghe:* Spiegel van Staat, I Deel, blz. 40, 42 en 43.

Digitized by Google

die volgt sub litt. C, 3° *Adolf;* gehuwd in Italie en aldaar overleden, 4° *Christina*, ongehuwd.

C. Filips, getrouwd met *Alverta van Vlodrop*, colonel in Spaanschen dienst, gouverneur van Stralen en Venlo, heer van Obbicht en Papenhoven, pandheer en drost van het ambt Montfort, lid van de ridderschap van het land van Luik, van wege het graafschap Loon (1). Hunne kinderen waren 1° Caspar-Karel en 2° Catharina (2).

D. *Hendrik Bentinck*, bijgenaamd de *Beste*, zoon van Hendrik Bentinck en van Margareta Huls, was getrouwd met *Gerberich Lerink*, die, na het overlijden van haar broeder, *Andries Lerink*, erfvrouw werd van het Huis te *Velde* aan den *Berkel*. Hunne kinderen waren 1° *Willem*, getrouwd met N. N. *de Groef van Erkelens*, 2° *Anna*, in 1530 gehuwd met *Arent Berk*, 3° *Jan*, die volgt sub litt. E, 4° *Hendrik*, ongehuwd gestorven, 5° *Steven*, getrouwd met *Anna Schimmelpennink*, 6° *Geertruid*, getrouwd met *Hendrik Vaals*.

E. *Jan Bentinck*, trouwde in 1533 *Henrica van Averenk*, was rentmeester van de *Veluwe* en bouwde in 1593 het Huis Leeuwenberg. Hunne kinderen waren 1° *Hendrik*, die volgt sub. litt. F, 2° *Clementia*, eerst getrouwd met *Kracht van Kamphuizen* tot *Glinthorst*, daarna met N. N. *van Harteveld*, 3° *Willem*, getrouwd met *Henrica van Anxtel*, 4° *Gerberich*, getrouwd met *Jan van Scherpenzeel*, rechter te *Doesburg*, daarna met *Ernst Mom* en in 1596 gestorven.

F. *Hendrik Bentinck*, heer tot *Leeuwenberg* en Landdrost van de *Veluwe* († 1600), had met zijne *eerste* vrouw, *Eli-*

(1) Tables de *Lefort*, aux Archives de Liége.

(2) Volgens *J. Kok*, VIe Deel, le Geslachtstafel, blz. 385, zouden zij gehad hebben één zoon *Jan*, drost van Duren, en drie dochters. In hun testament echter van den 12en October 1598 spreken F. van Bentinck en Alv. van Vlodrop slechts van de bovengenoemde twee kinderen. Trouwens, op dat tijdstip kon het oudste hunner kinderen in geen geval ouder zijn dan 17 jaren.

Digitized by Google

sabeth van Scherpenzeel, eene dochter, *Sophia* genaamd, die kort na de moeder stierf; met zijne *tweede* vrouw, *Ermgard van Anxtel* (1) had hij de volgende kinderen: 1° MAARTEN, die volgt sub litt. G, 2° *Christina*, getrouwd met den kapitein *Christiaan Barrevelt*, 3° *Clementia*, getrouwd met *Hans Scharf*, kapitein en gouverneur van Rijnberg, 4° *Maria*, getrouwd met *Herman van Vilsteren*, te *Laarwoude*; met zijne *derde* vrouw, *Sophia van Moerbeeke*, had hij 5° *Odilla*, 6° *Evert*, heer van den *Berklenkamp*, getrouwd met vrouwe *Fenne van der Mark*, 7° *Anna-Geertruid*, 8° *Margareta*, getrouwd met den kapitein *Filips van Hoorn*, 9° *Alida*, jong gestorven, 10° *Johan*, getrouwd met *Margareta van Voorst* tot *Hagen*.

G. MAARTEN BENTINCK huwde den 16en Februari 1590 te Obbicht de stiefdochter van Filips van Bentinck, namelijk *Petronella van Bronckhorst*, dochter uit het huwelijk van Alverta van Vlodrop met Karel van Bronckhorst en Batenburg (2). Maarten van Bentinck was colonel in Spaanschen dienst, heer tot den *Leeuwenberg* en van *Wolfrath*. Van hem stammen af de heeren van Bentinck te Wolfrath, en van zijn kleinzoon *Wolfgang-Willem*, die trouwde met *Elisabeth van Breyll*, erfdochter van *Limbricht*, de heeren van Bentinck te Limbricht.

De vader van Filips en de grootvader van Maarten van Bentinck waren dus volle neven. Hendrik van Bentinck, die het Verbond der Edelen teekende, was de oom, en Alexander van Bentinck, die de Unie en het Renversaal der Unie van Utrecht onderteekende, was de broeder van Filips van Bentinck. Deze twee gebroeders waren dus in den politiek-godsdienstigen strijd van dien tijd tegenstan-

(1) De ouders van Ermgard (Maartens moeder) waren: Maarten van Anxstel en Elisabeth van Wisch. (Tables de Lefort).

(2) Tables de Lefort, aux Archives de Liége.

Digitized by Google

ders. Alexander trachtte het noordelijk gedeelte van Gelderland aan Spanje te onttrekken, en Filips poogde het zuidelijk gedeelte er van voor Spanje te behouden.

Wij treffen het eerste maal den naam van Filips van Bentinck aan in meer gemeld inventarium: »Anno 1567, am letzten Septembris, entnahm Philipp von Benting drey Siegel und Brieff aus der Kisten (1).” Indien dit geen anachronisme is, dan is het een bewijs dat Filips van Bentinck geen onbekende was in de familie van Vlodrop. Zou hij nog in hetzelfde jaar 1580, waarin Karel van Bronckhorst viel, Alverta van Vlodrop uit de gevangenis te Aken verlost, haar gehuwd en te Obbicht orde gezet hebben op de zaken? In ieder geval werd in deze heerlijkheid op het einde van dat jaar het *Gerichtsbuch* aangelegd, terwijl, volgens het *Recueil*, Alverta reeds in 1583 spreekt van hare *nakinderen:* »Anno 1583 heeft Alvera van Vlodrop, Vrouwe to Bicht voorss., vuijt crachte van brieven van octroij, daerop verworven in den jaere 1566, dit leen geheelick opgedragen ende gerefuteert ten behoeve van Phls van Bentinck, haeren rechten man, ende tot behoeft van oer voorss. mans, ende der nakinderen van oerl. beijden lichaemen geprocreert, (welcke kinderen gehouden zullen zijn 't selve leen naer doode van hunne voorss. vader te leene te ontfangen,) ende is de selve Bentijnck alsoo daer mede beleent. (Extract uijt het Leen Register des Furstendoms Gelre en Graafschaps Zutphen, wegens de uijtheemsche Leenen, in Regro H, fol. 51.)” Of hebben wij hier te doen met eene fictie, zoo dat Alverta reeds bij voorbaat van hare nakinderen spreekt? In dat geval zou zij eerst in 1582 of 1583 met Filips van Bentinck getrouwd zijn. Dat is ook aannemelijk, wijl zij in haar testament van den 12^{en} October 1598 klaagt, dat

(1) *Rud. Wiedemann*, Gesch. von Odenkirchen, blz. 251.

Digitized by Google

zij na den dood van Karel van Bronckhorst niet meer volgens haren stand kon leven. Zij had dus als weduwe de armoede gekend, ook buiten de gevangenis. In die veronderstelling moet Filips van Bentinck onder het wapengekletter te Stralen nog tijd gevonden hebben, om zijn huwelijksplan te ontwerpen en uit te voeren. Deze veronderstelling wordt wel is waar ontzenuwd, indien later zou bewezen worden, dat Alverta's zoon, Maximiliaan van Bronckhorst, zich door toedoen van Bentinck met den koning van Spanje verzoend had. Uit hoofde dezer verzoening immers werd Maximiliaan reeds in 1582 door de noordelijke provinciën tot vijand des vaderlands verklaard, (v. Spaen, t. a. p. blz. 324). Doch Maximiliaan v. Br. kan zich ook hebben laten overreden tot dien stap door zijn neef, Herman-Dirk uit Stein, of wel het was zijn vader, Karel van Bronckhorst, die zich reeds in 1578 in het geheim met Spanje verzoend had, en dan behoefde Maximiliaan slechts 's vaders voetspoor te volgen. Het kan echter onmogelijk Maximiliaan zijn geweest, die in 1578 Parma uitnoodigde, om een inval in Gelderland te doen, toen immers kon Maximiliaan hoogstens twaalf jaren oud zijn. (Men vergelijke de des betreffende noot in de volgende §).

§ 2. Filips van Bentinck, gouverneur van Stralen.

Vooraf een woord over onze bronnen. Deze zijn 1° het *Journaal van Splinter Helmich* (1), hopman in Staatschen dienst, die gedurende de zeven jaren 1579—1586 schier zonder ophouden Stralen hielp bestoken; 2° eene aanklacht tegen Filips van Bentinck van de ingezetenen uit het land van Wachtendonk, den 3en April 1593 aangeboden aan

(1) In zoover het betrekking heeft op het Overkwartier, uitgegeven door den Rijks-archivaris in Limburg, Jos. Habets, in de Public. etc. du duché de Limbourg tome XV.

Digitized by Google

Johan-Andries, ridder *de Cigoigne*, gouverneur van Roermond, en Spaansch superintendent van het Overkwartier (1). Dit zijn dus twee bronnen, die aan Bentinck vijandig zijn. Wij zullen 3° nog een en ander ontleenen aan het degelijk werk van wijlen den heer *Friedrich Nettesheim* : Geschichte der Stadt und des Ambtes Geldern.

Reeds in 1578 bevond zich nagenoeg het geheele Overkwartier, met uitzondering van Roermond en Erkelens, zoomede van een en ander versterkt kasteel, in de handen der Staatschen. Den 18en Januari 1579 eischte de Spaansche veldheer *Mondragon* Stralen op. Het stadje gaf zich nog denzelfden dag over en de Staatschen trokken af. Mondragon legde er echter geene bezetting in. De magistraat die toch eene inkwartiering duchtte, verzocht aan Parma dat hij geen ander garnizoen in de stad zou leggen dan Duitschers. Parma antwoordde dat de getrouwheid van de inwoners van Stralen aan den Souverein de bezetting genoegzaam verving (2). Op het einde echter der volgende maand werd de stad op nieuw bedreigd door de Staatschen. Zij verzocht den Spaanschen overste, *Marten Schenck van Nydeggen*, die te *Blyenbeek* verwijlde, om hulp. Schenck zond den 3en Maart een brief, waarin hij beloofde binnen de drie dagen de stad te ontzetten. Maar zij had zich intusschen aan den vijand moeten overgeven. Den 20en Maart verscheen Schenck met 45 ruiters en eenig voetvolk voor Stralen, eischte de stad op en de zwakke Staatsche bezet-

---

(1) Deze aanklacht berust in het Oud Geldersch Archief te Roermond. Zij werd door den heer J. B. Sivré, archivaris van Roermond, medegedeeld aan den *Niederrheinischer Geschichtsfreund*, die er eene Duitsche vertaling van gaf, (zonder bijvoeging van den oorspronkelijken text,) in den jaargang 1879, n° 15, 16 en 17

(2) *Strada*, Decad. II, lib. I, ad annum 1579.

Digitized by Google

ting werd genoodzaakt hem binnen te laten (1). Schenck legde nu voldoend garnizoen in Stralen, en nog in hetzelfde jaar werd Filips van Bentinck tot gouverneur dezer stad benoemd.

Gedurende de zeven jaren, die Filips van Bentinck daar als gouverneur verbleef, sliep hij niet op rozen. Hij zat daar te midden van een wespennest. Vóór zich had hij Gelder: in 't bezit van de Staatschen; achterwaarts: aan de linkerzijde, Venlo: in de handen der Staatschen; aan de rechterzijde Wachtendonk: bezet door de Staatschen; in breederen kring lagen het slot van Well (2), de schans van Grubbenvorst, het kasteel van Arcen: Staatsch; zuidwaarts, even achter Wachtendonk en ter zijde van Venlo, had hij het Huis Kriekenbeek, dat door Spaanschen bezet was, tot rustpunt voor zijne communicatie met Roermond, alwaar zich de superintendent van het Overkwartier, Adrien de Warluzel bevond, en ten noorden genoot hij eenigen tijd de hulp van den woesten en wispelturigen Marten Schenck van Nydeggen, die het kasteel Blyenbeek bezet hield en van daaruit zijne gewaagde tochten ondernam.

Die zeven jaren had Parma noodig om de groote steden der zuidelijke provinciën tot onderwerping te brengen. Middelerwijl moest Filips van Bentinck zeven lange jaren schier dagelijks strijden tegen een veel sterkeren vijand,

(1) Pfarrer *Schroers:* Der Niederrhein; (hetzelfde orgaan voerde eerst den titel: Die Heimath, toen: Der Niederrhein, daarna: Der N. Geschichtsfreund;) jaargang 1878, nº 7, *Chronik des Klosters Sand.* Deze brief van Schenck aan de stad Stralen bevindt er zich in den oorspronkelijken text.

(2) In 1580 wilde men van Staatsche zijde de roofnesten (sic), als het huis te Well, Blyenbeek en Stralen, die den Gelderschen »dapper in den wegh lagen", aantasten. Lodewijk-Willem van Nassau, (zoon van Jan v. N.,) nam het slot te Well, belegerde daarna Blyenbeek, maar moest weer aftrekken, na Well met garnizoen voorzien te hebben, deels wegens het gemor zijner soldaten over de slechte betaling, deels wegens de versterking die Parma aan Marten Schenck van Nydeggen toezond, (*A. Pers*, Ontstelde Leeuw, blz. 739).

Digitized by Google

die hem van alle zijden aanviel en die in 1579 op bijzondere wijze met geschut en ammunitie was voorzien geworden, wijl men gevreesd had, dat Parma, na de verovering van Maastricht, dwars door het Overkwartier naar het Noorden zou zijn doordrongen (1). Hoe groot het getal troepen was te Stralen en op welke wijze zij er gehuisvest waren, is ons onbekend. Wel zien wij uit het dagboek van Splinter Helmich en uit de kroniek van Jan van Rijckenroij, (Public. etc. du duché de Limb. tome X,) dat Bentinck te Stralen voor en na onder zijne bevelen had: een vendel ruiters onder *Appio Conti* (2), een vendel

(1) Volgens Strada: Decad. II, lib. I, ad annum 1578, had *zekere graaf van Batenburg*, die zich in het geheim met den koning van Spanje verzoend had, Parma aangezocht een inval te doen in Gelderland. Daar zou Parma veel bijval gevonden hebben (volgens Slichtenhorst, blz. 543) bij de ridderschap, waarvan Oranje's broeder, de stadhouder graaf Jan van Nassau, de rechten had ingekort. Deze stadhouder was ook bij het volk gehaat, wegens zij calvinistisch fanatisme en zijne stelselmatige schending van de Pacificatie van Gent, op het stuk van Godsdienst.

(2) *Appio Conti* kwam met Italiaansche hulptroepen in de zuidelijke Nederlanden in het jaar 1582. Strada, (Decad. II, lib. V, ad annum 1582,) noemt hem: Appius de Comitibus, ducis Polorum frater. Als aanvoerder van een vendel schutters gaf hij in den slag van Steenwijk, (1583,) den doorslag aan de wankelende overwinning. In 1584 doorliep hij aan het hoofd eener compagnie ruiters het graafschap Zutphen, ter ondersteuning van *Verdugo*. In 1585 was hij te Stralen, onder de bevelen van Filips van Bentinck, (Public. etc. du Limb. t. X, blz. 257). In 1586 bevond hij zich te Brussel en werd van daar naar de stad Grave vooruit gezonden door Parma. Tijdens het beleg van Venlo belette hij Schenck zich door het Spaansche leger heen een weg te banen naar deze stad en achtervolgde hem tot aan Wachtendonk. Na de capitulatie van Venlo bleef hij daar in garnizoen onder Filips van Bentinck. In 1587 deed hij eene vergeefsche poging om Wachtendonk te overrompelen. In dat jaar trok hij met Hautepenne tegen den graaf van Hohenlo, die de schans Engelen belegerde. In 1588 was hij weer met zijne compagnie ruiters bij Bentinck te Venlo. In 1589 voegde hij zich met 400 ruiters bij den markies de Varambon en nam het fort Beek bij Rijnberk. Hij was bij het leger van Varambon dat Blyenbeek belegerde. Op het einde van 1589 bevond hij zich in het kamp voor Rijnberk aan het hoofd van 800 ruiters. (Cf. Strada: Decad. II, a libr. V° — finem, passim).

Digitized by Google

lanciers onder don Phelippe (?), benevens eenige compagnieën Duitsche, Italiaansche en Waalsche voetknechten, waarvan een gedeelte onder de bevelen stond van Arnold Huyn van Geleen en Amstenrade, (men vergel. de volg. §).

Ongelukkigere streek dan het noordelijk gedeelte van het Overkwartier, in de jaren 1579—1586, laat zich moeielijk denken. De Staatsche bezettingen in de steden en schansen rondom Stralen ontvingen in die jaren hoegenaamd geene soldij van hoogerhand (1). Bentinck verkeerde waarschijnlijk in hetzelfde geval. En toch was het voor beide partijen zaak, geld en mondbehoeften aan de soldaten te verschaffen, anders sloegen zij aan 't muiten en dan was alles verloren. Het ergst waren er nu de burgers en de naburige landlieden aan toe. Die moesten het geld voor de soldij aan de militaire overheid quasi leenen; bleven zij eene wijle in gebreke, dan werden zij van hun vee en levensmiddelen beroofd, gevangen gezet, op losgeld gesteld en vaak gefolterd. Wij zullen ten deze geene enkele aanklacht, die Bentinck persoonlijk geldt, overslaan, maar daarom veroorloven wij ons ook, den lezer naar het dagboek van Splinter Helmich en naar de »Geschichte der Stadt und des Ambtes Geldern" van Nettesheim (2) te verwijzen, ten einde zich te vergewissen, dat de handelwijze van Bentinck jegens de arme landbewoners nog zacht was in vergelijking met die der Staatsche aanvoerders.

Luidens boven gemelde aanklacht deed Filips van Bentinck in October 1579 het land van Wachtendonck maandelijks honderd, en van 1581 tot 1587 om de acht-en-twintig dagen honderd vijftig gulden tot leening voor de soldij opbrengen. Toen in het jaar 1581 het land van Wachtendonk drie dagen ten achteren was met die beta-

(1) *Fr. Nettesheim*: Gesch. der Stadt etc. Geldern, blz. 325.

(2) blz. 310, 315, 325—333.

Digitized by Google

ling, liet hij door zijne soldaten het land plunderen, zestien ingezetenen op rantsoen zetten in den toren van Stralen, hen slaan en folteren, tot dat zij drie honderd daalders hadden opgebracht, terwijl daarentegen Bentincks ontvanger, genaamd Portegael, twee dagen vóór dien uitval, aan de inwoners geschreven had, dat zij, in geval van wanbetaling, voor iederen dag eene kroon tot onderhoud der soldaten moesten geven. Verder spreekt de aanklacht van veeroof enz.

Volgens Splinter Helmich deed Bentinck, den 10en April 1580, eene verkenning tot aan de schans van Well. Den 28en Juli werden aan de soldaten van Bentinck vijf karren, geladen met zout en kazen, door staatsche krijgslieden, uit Venlo, afgenomen. Den 30en Juli vertoonde zich Bentinck buiten Stralen, maar werd met verlies teruggeslagen. Den 31en Juli werd een gecombineerde aanval uit Gelder en Venlo op Stralen gedaan, maar afgeslagen. Alvorens het jaar 1580 te sluiten, moeten wij nog het volgende overschrijven uit de bekende aanklacht. Toen vermoedelijk in 1580, twee vendels tusschen Walbeek en Gelder door den vijand geslagen waren, heeft Jacob Holthey, als schatbeurder, van wege het land van Wachtendonck aan den overste Bentinck, op diens dreigende vordering, voor eene »slagmaand" moeten betalen 80 gulden, die hij als schatbeurder onverwijld moest naar Stralen brengen, daar de overste hem den tijd niet gunde, om het geld bij de burgers te innen.

Over de lotgevallen van Bentinck te Stralen in 1581 weten wij slechts, dat den 11en April Marten Schenck van Nydeggen hem eenige wagens proviand bracht, geëscorteerd door drie honderd ruiters, en dat onderweg Splinter Helmich met Schenck slaags raakte, doch zonder resultaat.

Digitized by Google

Het jaar 1582 ging minder rustig voorbij.

Den 23en Maart namen eenige soldaten van hopman Baeck en van Splinter Helmich 12 man van Bentinck in een huis op de Voogdij bij Gelder gevangen. Deze werden aan den provoost (strafrechter) overgeleverd, »wie billick", voegt er Splinter Helmich bij. Den 5en Juni deed de gouverneur van Gelder, Filips van Hohensax, van deze stad uit, een aanval op Stralen. Ruiters uit Venlo ondersteunden den aanslag. Bentinck leverde slag buiten de muren. Eenige zijner soldaten sneuvelden, 46 werden er gevangen, alsmede eenige burgers. »Den 17en Juny heeft der heer Overster, Philips van Benting, Gouverneur binnen Stralen, zijne paspoort, daer zijne eigen pitsier ende hant onder stont, aen die galge binnen Gelder doen slaen, als die copye autentyck met zich brengt, door oorsacken, dat hij onse beul alsulcke paspoort gegeven had." Gaf hierdoor Filips van Bentinck te kennen, dat zijne gematigdheid jegens den vijand eindelijk uitgeput was?

In dit jaar werd de positie van Bentinck nog neteliger, doordien het tooneel des oorlogs zich nu ook uitbreidde over het Keurvorstendom Keulen, ten gevolge der apostasie van Gebhard Truchses van Waldbourg. Bentinck moest tevens de hulp missen van Marten Schenck van Nydeggen, die, einde Maart, bij overrompeling te Xanten door de Staatschen werd gevangen genomen. De gevangenschap van Schenck duurde tot den 14en Juni 1584.

Den 26en Juni 1582 rukte de ruiterij van Gelder en Venlo, benevens 200 voetknechten, uit voor een rooftocht. Walbeek was de verzamelplaats, van daar trokken zij tot voor Stralen. De buit was: 260 stuks hoornvee, 16 schapen en eenige boerenpaarden. »Zes oft acht boeren werden doot geslagen, die reste ontliepent, een boer, een jongen gevangen". Den 16en Augustus trok de luitenant van Splinter

Digitized by Google

Helmich met de ruiterij van Gelder naar Stralen. De luitenant werd tijdens de schermutseling »met een cortroer dwers doort lijf geschoten". Hij overleed 's anderendaags te Gelder en werd daar in de kerk begraven. Den 6en Augustus trok Splinter Helmich met omtrent 100 soldaten en 50 ruiters naar Wachtendonck, alwaar zich even zooveel soldaten en omtrent 30 ruiters uit Venlo bij hem voegden. Zij trokken over de Niers en namen daarna rust tot 10 ure voormiddag. Toen stormden zij op Stralen los, sloegen twee huislieden dood, en trokken naar Gelder terug met ongeveer 30 koeien en 3 of 4 boerenpaarden. Den 20en Augustus deden lanciers, andere ruiters en eenig voetvolk van Bentinck een aanslag op Gelder. Van Splinter Helmich werden de sergeant en zes soldaten, van den gouverneur Hohensax vier voetknechten, van den hopman Baeck twee knechten gevangen genomen en naar Kriekenbeek en Stralen gevoerd. Den 9en Augustus had in de nabijheid van Gelder eene bloedige schermutseling plaats tusschen »50 peerden, so lanciers als ruiteren" van Bentinck en soldaten van Hohensax. Den 4en September bood de ruiterij van Venlo en Gelder den slag aan onder de muren van Stralen. Bentinck had eene patrouille van zestien man ter verkenning uitgezonden. Toen zij hem aankondigde dat de infanterie van den vijand ook in aantocht was, onthield hij zich van het gevecht. Het resultaat van dien tocht was, zegt Splinter Helmich, dat door de onzen »5 soldaten werden doot geslagen ende 2 boeren, met noch 5 boeren die wij gevangen met namen."

Over de lotgevallen van Bentinck in 1583 lezen wij het volgende in meer gemeld dagboek. Toen den 11en September de gouverneur Hohensax van een bezoek aan Wachtendonk naar Gelder terugkeerde, werd zijn escorte

Digitized by Google

door 80 ruiters van Bentinck aan den Nieuwkerkschen dijk aangevallen. Hohensax verloor 5 paarden en 3 ruiters, die naar Stralen werden meêgevoerd. Den 23^{en} September trokken 100 ruiters en eenige voetknechten van Bentinck tot voor de stad Gelder. Zij raakten slaags met den vijand, verloren een paard, maar kregen twee »borgerpeerden" in de plaats, en namen vier soldaten gevangen. Den 26^{en} October kwamen 40 ruiters van Bentinck tot nabij Gelder »tusschen thuys den Haech ende die stadt, ende cregen gevangen 3 van den Haech ende 3 vrauluyden."

In het jaar 1584 kreeg Filips van Bentinck weer een machtigen medestander in Marten Schenck van Nydegge, die den 14^{en} Juni van dat jaar, tegen uitwisseling van vele krijgsgevangenen en tegen een hoogen losprijs, werd op vrije voeten gesteld.

In de bekende aanklacht tegen Bentinck lezen wij over dit jaar het volgende: Nog getuigen schepenen, gezworenen en gemeentenaren (van het *land*, niet van de *stad*, Wachtendonk), dat in het jaar 1584 de overste Bentinck het land Wachtendonk aangezocht heeft, om, buiten de opgedrongen leening, nog eenig graan te leveren. Wijl men echter het graan niet had, heeft men, in de plaats daarvan, hem 116 gulden en 5 stuiver moeten geven, die hij beloofde aan de leening te zullen korten. Dat is evenwel tot nog toe niet geschied, ofschoon men hem meermalen daarom verzocht heeft. Wat de militaire bedrijvigheid van Bentinck betreft in 1584, daarover meldt het dagboek van Splinter Helmich niets, tenzij drie gevechten van de ruiterij van Bentinck, op den 6^{en} en 21^{en} November en op den 29^{en} December, tegen soldaten van Hohensax, in de nabijheid van de stad Gelder.

Het jaar 1585 was nog drukkender voor Stralen en omstreken, eensdeels door *het verraad van Schenck*, ten andere

Digitized by Google

doordat de Keulsche oorlog in dat jaar sterker ontvlamde dan ooit. Den 29en April overrompelde Adolf van Nieuwenaar, graaf van Meurs en (Staatsche) stadhouder van Gelderland, de stad Nuijs voor den apostaat Truchses. Het capittel van Keulen en de Spanjaarden steunden daarentegen gewapenderhand den nieuwen aartsbisschop, Ernst van Beijeren. Deze nieuwe verwikkeling wordt ook aangeroerd in meer gemelde aanklacht. Toen het *land* van Wachtendonk in het jaar 1585 door de ruiters van Stralen en door het krijgsvolk van het Keulsch Domcapittel zoo uitgeplunderd en bedorven werd, dat de meerderheid der bevolking uitwijken en vluchten moest, hebben wij destijds de leening of oorlogsschatting niet gelijk vroeger om de 28 dagen aan den overste Bentinck kunnen betalen. Alhoewel de gebleven landbewoners toenmaals den overste hebben bericht gezonden over het vertrek der andere ingezetenen, en hem onderdanigst gebeden hebben, dat hij inzicht zou gebruiken en eenige kwijtschelding doen, heeft hij toch ons verzoek niet ingewilligd. Om de arme huislieden, die tot hun groot nadeel op hunne goederen gebleven waren, voor verderen overlast te vrijwaren, en opdat zij, die hunne bezittingen verlaten hadden er weer op konden terugkeeren, moest het geheele land brief en zegel geven van den geheelen achterstal, die de som van 2200 gulden beliep, alle hunne goederen tot pand stellen en de verzekering geven dat zij een jaarlijkschen intrest van 7 % zouden betalen. Van deze som heeft de overste Bentinck slechts 75 gulden teruggegeven, welke Joh. Schops en Joh. up der Heiden ontvangen hebben.

Den 30en Maart waarschuwde Bentinck van Stralen uit den gouverneur en magistraat van Roermond dat de vijand door verraad deze laatste stad wilde innemen, (Public. etc. du duché de Limb. tome X, blz. 256—259). Soldaten van

Digitized by Google

Bentinck leverden nog gevechten onder de muren van Gelder den 29en April, den 3en Juli, den 2en en 16en Augustus. Insgelijks vochten op den 3en Juli soldaten uit Gelder, uit de stad Wachtendonk en uit Well tegen een gedeelte van het krijgsvolk van Bentinck, onder de wallen van Stralen. De kansen waren ook in dat jaar afwisselend. In deze laatste schermutselingen vindt men echter niets over moord of gevangenneming van landlieden vermeld; gewoonlijk bleven niet veel strijders dood, en bestond de buit van den overwinnaar in eenig vee, en ettelijke gevangenen.

Over de eerste maanden van 1586 zegt nog de bekende aanklacht over Filips van Bentinck, dat hij in dat jaar, buiten de gedwongen maandelijksche leening, onder bedreiging van grooten schade en van scherpe executie, nog 500 gulden aan het land van Wachtendonk afgeperst heeft, die men hem in klinkende munt te Stralen heeft moeten overhandigen en betalen.

Op datzelfde tijdstip kreeg het Overkwartier eindelijk verademing. Den 17en Augustus 1585 was Antwerpen bij capitulatie aan Parma overgegaan. De Landvoogd wees toen Karel van Mansfeld *Herpen* aan, voor het opslaan van winterkwartieren ten behoeve van het legercorps, dat in de volgende lente de stad Grave moest belegeren. Naar dit punt wendden zich dan ook in de eerste maanden van 1586 de strijdkrachten der Staatschen. Filips van Bentinck maakte van deze afleiding gebruik, om een bezoek te brengen aan Obbicht. Toen immers moet hij den brief geschreven hebben, dien wij nu gaan bespreken.

In nº 1 van den jaargang 1881 van den *Niederrheinischer Geschichtsfreund* komt de vertaling voor van een schrijven van Filips van Bentinck aan de stad Stralen, dat de inzender slecht gelezen heeft. 1º De dagteekening 1589 kan

Digitized by Google

onmogelijk juist zijn. Want in dat jaar behoefden de inwoners van Venlo niet uitgenoodigd te worden, om zich onder de gehoorzaamheid (Botmässigkeit) van den koning van Spanje te onderwerpen. Toen was reeds het *geheele* Overkwartier aan die heerschappij onderworpen en te Venlo lagen toen drie compagnieën infanterie, in dienst van den koning van Spanje, in garnizoen, terwijl Bentinck toen was gouverneur der stad metterdaad, en niet slechts met den naam, zooals het vroeger het geval was. In plaats van 1589 moet men dus lezen: 1586. 2° is het slecht aan te nemen dat Bentinck in éénen adem zou gesproken hebben van de onderwerping van Gent, Brugge en Roermond, daar toch die van Stralen heel goed wisten, dat Roermond, sedert October 1572, altijd getrouw was gebleven aan den koning. De lezing Roermond komt ons dus zeer verdacht voor. 3° Wat Antwerpen betreft, moest dat den 16en April 1586 nog over de onderwerping aan Spanje onderhandelen, waartoe Venlo werd uitgenoodigd. Toen was Antwerpen reeds voor acht maanden door capitulatie overgegaan.

Het is dan ook jammer, dat de *Niederrheinischer Geschichtsfreund* zoo dikwijls slechts vertalingen levert van *oorkonden*, zonder den oorspronkelijken text er bij te voegen.

Behoudens de dagteekening 1586, in plaats van 1589, luidt de vertaling van de vertaling als volgt:

»Achtbare en voorzichtige goede vrienden; ik heb U. L. schrijven ontvangen. Wat echter het hout betreft, ik heb geene macht daaromtrent te bevelen, want daarom moet gij zijne Altesse, den stadhouder, verzoeken. Wat de ruiters aanbelangt, die zullen nog deze maand te velde moeten trekken. Ik heb opdracht van den koning gekregen, voor honderd duizend daalders koren te koopen en dat moet men te Roermond bergen. Wat dat te beduiden heeft, zal men zien dezen zomer. Ik heb weder opdracht met de

Digitized by Google

steden te onderhandelen. Indien G. L. kunt, zoo moogt gij aan die van Venlo aankondigen, dat de gemeente mij een heer naar Bicht zende, want ik heb opdracht, dat, bijaldien zij zich onder de gehoorzaamheid van den koning begeven willen, en mij tot hunnen gouverneur aannemen, zij geen garnizoen zullen hebben, bij hunne oude privilegiën zullen blijven en ieder zijnen godsdienst zonder openbare stoornis (ohne offenbaren Nachtheil) zal mogen uitoefenen (1). En indien zij dat niet doen, zullen zij ten eeuwigen dage hunne privilegiën verliezen, en zullen hunne vrouwen en kinderen dezen zomer vermoord worden (2); en indien zij de belegering afwachten, zal voor hen geene genade meer zijn.

»Gent, Brugge, Roermond hebben zich overgegeven, die van Antwerpen onderhandelen nog.

»Klaessen is (...... papier beschadigd).

»Ik zou U. L. meer geschreven hebben, maar ik heb volslagen gebrek aan papier. Hiermede wil ik U Lieven den Heere aanbevelen. Gegeven te Bicht, den 16en April 1586. (Was get.) Philipp van Bentinck."

Luidens dezen brief was Bentinck, reeds vóór de overgaaf van Venlo, rechtens gouverneur van deze stad.

Wat het graan betreft dat hij te Roermond in magazijnen moest opstapelen, dat was zeker bestemd voor de approviandeering van het Spaansche leger tijdens het beleg van Venlo en van Nuijs.

---

(1) De burgers, die tot het Protestantisme waren overgegaan, werden door Filips van Bentinck, toen hij gouverneur was van Venlo, werkelijk niet bemoeielijkt; men vergelijke *L. J. E. Keuller*, Gesch. van Venloo, blz. 101.

(2) Volgens het publiek recht van dien tijd hadden de oproerlingen alle recht aan lijf en goederen verbeurd.

Digitized by Google

§ 3. Filips van Bentinck gouverneur van Venlo en Stralen.

De bronnen, die ons in deze paragraaf ten dienste stonden, zijn 1° de *Geschiedenis en Beschrijving van Venloo* door L. J. E. Keuller, 2° de bekende aanklacht der ingezetenen van het land van Wachtendonk tegen Bentinck, 3° *Doleantiën der stad Venlo aan Alexander van Parma* (1) over de groote lasten van het garnizoen etc. Deze doleantiën bevinden zich in het gemeente-archief van Venlo, namelijk in 't pak n° 338. Zij bevatten echter vertoogen van tweederlei aard. De eerste zijn gericht aan den Landvoogd en bevatten klachten tegen het garnizoen en tegen den gouverneur Bentinck; zij zijn in het pak zelf genummerd: 338ᵃ; de tweede serie, genummerd 338ᵇ, is gericht aan den Raad van Financiën, en is voor ons onderwerp in zoover van belang als er stukken in voorkomen, waarin geklaagd wordt over de geringe opbrengst der *licenten* (2).

De inzage van deze onuitgegeven bescheiden hadden wij te danken aan de heuschheid van den heer P. J. Lienders, gemeente-secretaris van Venlo, dien wij hiervoor, bij deze, onze erkentelijkheid betuigen.

Betere voorwaarden dan Venlo in de capitulatie (3) van den 28ᵉⁿ Juni 1586 verworven had, had het niet kunnen verwachten. De oude privilegiën en vrijheden werden her-

(1) In het *Overzicht der Gemeente Archieven in Limburg, en Beredeneerde Inventaris der Oorkonden en bescheiden van de gemeenten Sittard en Venlo*, *door Mʳ G. D. Franquinet*, staan deze gezamenlijke Doleantiën vermeld op blz. 120, n° 149.

(2) Over de beteekenis van het woord: *licenten*, vinden wij aan den voet van blz. 63 bij M. Gachard: *Actes des États généraux de* 1600, de volgende, ophelderende noot: »Les *licentes* étaient les permissions accordées pour trafiquer avec les pays ennemis."

(3) Afgedrukt bij *L. J. E. Keuller*, blz. 261—266.

Digitized by Google

steld, het laatst gebeurde was vergeven en vergeten, en de edelmoedige Parma was er de man niet naar, om over afgedane zaken nog verder te wrokken. De Venlonaars maakten dan ook van dien karaktertrek van Parma ruimschoots gebruik door smeekschrift op smeekschrift aan den Landvoogd op te zenden over hunne talrijke grieven. Deze ontsproten aan den abnormalen toestand als grensstad, waarin Venlo zich in de eerste jaren na de overgaaf bevond, naardien Wachtendonk en Gelder nog steeds in 't bezit waren van den vijand. Het had dan ook goedschiks er in berust, dat een sterk garnizoen binnen de veste werd gelegerd. Strada (1) zegt dat door Parma aan het hoofd er van gesteld werd de Milanees Barnaba Barbovio; dat moet echter slechts voor eenige dagen zijn geweest, aangezien wij in de maand Juli 1586 (2) reeds Filips van Bentinck aantreffen als militair gouverneur van Venlo. Bentinck bleef tevens gouverneur van Stralen. Op deze omstandigheid heeft het volgend punt uit meergemelde aanklacht betrekking: Toen de overste Bentinck in 't jaar 1586 in garnizoen lag te Venlo, heeft hij ingezetenen uit het *land* van Wachtendonk derwaarts ontboden en hun te kennen gegeven, dat hij met geweld 200 gulden van hen hebben wilde, er bijvoegend, dat hij deze som aan de leening zou korten. Ofschoon de ingezetenen weigerden en om verschooning baden, heeft

(1) Decad. II, lib. VII, *ad annum* 1586.

(2) In het oudste stuk der Doleantiën, n° 338a, verzoeken die van Venlo, onder anderen, »qu'il plaise à Son Altesse ordonner et commander à les commissaires de vivres, qu'ils laissent tous les grains tant de burgeois que les estrangiers, estans dedans la ville du Venlo, pour l'entretien et sustentation d'icelle" etc.

Daarop wordt *in margine* geantwoord: »cesluij article a esté communiqué avecq le comiss. gnral des vivres, *Drenckwart*, lequel dict avoir convenu touchant ces bleds avecq *Benthin*, *gouverneur* et ceulx du magrat". Op het eind der kantteekeningen staat: »*faict au camp devant Nuyts le* 28 *Juillet* 1586."

Digitized by Google

hij niet willen toegeven. Zij moesten, wilden zij van erger bevrijd blijven, die 200 gulden bij andere menschen opnemen. Doch ook deze som werd noch bij de leening, noch bij andere schulden verrekend. Soortgelijke klachten zullen wij ook van de Venlonaars over Bentinck hooren.

Destijds was nog meer dan heden het geld *le nerf de la guerre*, wijl men den dienstplicht niet kende en het leger uitsluitend uit vrijwilligers bestond. Het was toen nog het klassieke tijdperk van: *pas d'argent, point de Suisse*. Parma was echter blijde wanneer hij zijn leger te velde betalen kon, en daartoe was hij nog niet altijd bij machte; aan betaling van garnizoenen viel op dat tijdstip bij hem in het geheel niet te denken. Daarvoor moesten de militaire gouverneurs zorgen, in overleg met de plaatselijke besturen. In geregelde tijden moesten de burgers aan de soldaten huisvesting, vuur en licht en eenige kleine benoodigdheden verschaffen. In sommige gevallen kon men van de inkwartiering vrij komen door betaling eener som gelds, die verschilde naar den rang van den soldaat, dien men moest huisvesten, of was het een hooggeplaatst militair, dan trok hij eene dagelijksche toelage, of liever eenige benoodigdheden voor het dagelijksch gebruik: hout, kolen enz. uit de stadsmiddelen: dat alles noemde men *service* en servies-gelden. Bovendien had ieder soldaat zijn tractement uit 's lands inkomsten. Daarmee moest hij zijne huishouding bekostigen. Wij zeggen huishouding, want destijds was de soldaat niet zelden gehuwd en werd gevolgd door vrouw en kinderen, ja zelfs door dienstboden en een kleinen veestapel, wanneer hij van de eene garnizoensplaats naar de andere verlegd werd, zooals wij uit de *doleantiën* van Venlo zullen vernemen. Hoe dan in deze stad de middelen voor de soldij te vinden? De welvaart was geknakt, de handel gestremd, niet slechts de gasthui-

Digitized by Google

zen maar ook vele huizen van burgers waren vol van gewonde en zieke soldaten (1), de omliggende dorpen waren verwoest, en in de nabijheid : te Wachtendonk en Gelder, lag nog steeds de vijand, die de omstreken onveilig maakte. De schatting die men aan de regeering moest opbrengen werd aangewezen voor de soldij. Doch die bron was in de gegeven omstandigheden schraal. Om in dat gebrek te voorzien bepaalde Parma den 16en Augustus 1586, in het legerkamp voor Rijnberk, dat de licenten der Maas te Venlo eveneens tot betaling van het garnizoen zouden dienen (2). Dat was ook slechts een druppel water in den Oceaan, wegens de onbeduidendheid der scheepvaart. Daarom gebood Parma (den 26en October, uit het kamp van Rijnberk), op verzoek van den magistraat van Venlo, dat het land van Kriekenbeek en Kessel, waar de inwoners weer langzamerhand naar hunne haarsteden terugkeerden, mede aan het onderhoud van het garnizoen zouden bijdragen (3). In hetzelfde kamp van Rijnberk vaardigde hij ook een reglement uit, waarin de contributiën van Venlo, van de ambten Kriekenbeek en Kessel werden in het bijzonder aangewezen ter betaling van ieder vendel afzonderlijk, en waarin de hoofdsom der soldij van iedere compagnie bepaald werd. Venlo moest boven de landsschatting en de licenten maandelijks, bij wijze van leening, aan twee vendels betalen 312 kronen. Doch de magistraat zag zich ge-

---

(1) »Puis que malades et blessés en grand nombre sont venues et amenés dans Venlo, à la grand charge et dommage du pouvres bourgeois, les hospitaleries estans desia pleins d'iceluy malades et blessés". Gemeente-arch. van Venlo, uit het laatst aangehaalde stuk, n° 338a. Er werden toen middelen beraamd, om een gedeelte der zieken en gewonden naar Roermond en Maastricht te vervoeren.

(2) Gem.-arch. van Venlo, n° 338b.

(3) »Égale répartition entre les villes, sans considérations aux choses passées", (n° 338a).

Digitized by Google

noodzaakt, boven die som, maandelijks nog 400 gulden ten laste der stad (in afwachting dat de landvoogd zou terugbetalen) voor de soldij te leenen. De oorzaak hiervan was: de vermeerdering van manschappen bij ieder vendel door aanwerving van nieuwe vrijwilligers, »avecq aussi ung grand nombre de femmes, enfans et aultre suite inutile, que les Remonstrans se trouvent présentement chargez et surchargez d'environ de trois mille ames, de sorte qu'il n'y a maisonnette ny trou si pouvre en lad[te] ville, voires des calamiteulx et misérables personnes, qui ne soit fourré, ou des soldats appartenans à lad[te] garnison, ou d'aultres par après survenus, ou de lad[te] suite inutile". Daarom vragen ten slotte de leden van den magistraat eene monstering van het garnizoen, »affin que l'on sache l'ordre et nombre de ceulx demourants en soldée, selon lequel les Remonstrants et les Pagadors s'auront cy après à reigler et conduire, pour éviter toute ultérieure confusion".

Parma antwoordde *in margine*, dat het garnizoen niet mocht vermeerderd worden, dat men zich aan het bepaalde bedrag der soldij moest houden, dat niemand mocht gehuisvest worden dan door de fouriers, »faict à Bruxelles, le XIIII Febvrier 1587" (1).

Tot hiertoe kwam de gouverneur Bentinck er nog al vrij goed af. Die van het *land* van Wachtendonk hadden echter later nog een appeltje, over het jaar 1587, met hem te schillen, namelijk: dat in 1587 de overste Bentinck, met den ontvanger van Oyen, gedurende zeven maanden, in iedere maand 40 gulden meer van het land geheven had dan ridder Cigoigne, de superintendent van het Overkwartier, had bepaald. Toen men den ridder hiervan in kennis had gesteld, heeft deze teruggave der te veel geheven gelden geboden. Daarop werd aan het land het te veel

(1) Gemeente-Archief van Venlo, n° 338a.

Digitized by Google

van drie maanden, en dat wel van iedere maand 40 gulden, terugbetaald, maar van de overige vier maanden heeft men tot hiertoe (3en April 1593) niets kunnen terug erlangen.

Het waren ook soldaten van Bentinck die, na den 26en Juni 1586, het veroverde slot Well (1) bezetten. De luitenant *Malagamba*, die er namens Bentinck het bevel voerde, had ook ingezetenen uit het land van Wachtendonk derwaarts gelokt, ten einde hun daarna 40, 50 tot 80 daalders losgeld af te persen.

Ook de Venlonaars gingen met hunne klachten voort. Zij hadden gehoopt, schrijven zij keer op keer aan Parma, dat, met de overgaaf, de stad verademing had gekregen en een einde aan hunne vroegere ellende ware gekomen, maar dat nu de toestand nog drukkender werd. En geen wonder, toen Venlo zich nog in handen der Staatschen bevond, was de drukking van den oorlogstoestand verdeeld over den driehoek: Venlo, Wachtendonk, Gelder, terwijl nu Venlo het zwaartepunt was der Spaansche strijdkrachten tegen de twee laatste steden. Men moet bij die klachten nog in het oog houden, dat oudtijds eene stad slechts bij uitzondering garnizoen kreeg, dat men zich uit dien hoofde niet voorzag van kazernen, maar dat in zulk exceptioneel geval de soldaten, met hunnen nasleep van vrouw en kinderen, bij de burgers werden ingekwartierd.

Zoo lang Wachtendonk en Gelder in het bezit bleven der Staatschen, bleef Venlo eene grensvesting en moest het zich mitsdien de inkwartiering van een sterk garnizoen getroosten. Ten andere moest Bentinck de geregelde betaling zijner troepen verzekeren, wilde hij het behoud der

(1) Splinter Helmich was genoodzaakt geweest bij verdrag het slot Wel aan Hautepenne over te geven den 26en Juni 1586. Men vergelijke: *Uittreksel uit het journaal van den hopman Splinter Helmich* enz. in de *Public. etc. du duché de Limb.* tome XV, blz. 278—283.

Digitized by Google

hem toevertrouwde steden en schansen niet in gevaar brengen door het muiten der soldaten wegens gebrek aan soldij.

In 1587 had hij een oogenblik gedroomd zich van Wachtendonk te kunnen meester maken. Een zijner kapiteins, de bekende *Appio Conti*, die over eene compagnie ruiters het bevel voerde, had eene geheime samenkomst gehad met den gouverneur van Wachtendonk. Deze beloofde de stad en het kasteel over te geven, op voorwaarde dat men hem de teruggave zijner goederen, de herstelling in Parma's genade en eene som gelds verzekerde. Dit alles had hem Appio Conti toegezegd. Nu werd verder overeengekomen dat in den volgenden nacht Appio met het noodige krijgsvolk voor de stad zou verschijnen en dat de gouverneur dan een der poorten zou openen. Appio verscheen en de gouverneur trad buiten de poort. Deze ging nu naar een zijmuur, alsof hij de ophaalbrug over de gracht wilde nederlaten. Maar het was slechts een verraderlijke trek. Door een schietgat wierp hij een soldaat, dien hij voor Appio Conti hield, omdat hij een weinig voor het gelid zijner makkers uit stond, eene lans in de borst en sloot zich toen weer in de stad op. Dit voorval maakte Hautepenne (1) behoedzamer, toen hem de Schot Patton, bevelhebber van Gelder, een weinig later in het geheim de overgave dezer stad aanbood, tot wraakneming van de minachting die hij van Leicester, en der beleediging die hij, op een feestmaal, kort te voren van Schenck, den thans afwezigen gouverneur dezer vesting, ondervonden had (2). Nu stond Wachtendonk even geïsoleerd als vroeger het minder sterke Stralen. De gouverneur

(1) Laatst overgebleven zoon van Barlaimont, t. w. Claude de B., heer van Hautepenne.

(2) *Strada*, Decad. II, lib. VIII, *ad annum* 1587.

Digitized by Google

van Wachtendonk verzwakte bovendien nog zijn garnizoen door de barbaarsche wraak die hij nam van het verraad van Gelder: hij liet alle de Schotten die zich onder de bezetting van Wachtendonk bevonden om het leven brengen (1).

Na de overgave van Gelder, in den nacht van 4[en] op 5[en] Juli 1587 (2) werden, van Maastricht uit, aan Hautepenne nieuwe troepen over den Maasstroom toegevoerd, die Mondragon uit Antwerpen had afgezonden (3). Het waren Walen, Spanjaarden en Ieren, onder de hoplieden: de heer *van Werp* (4), *Emmanuel Vega* en *Stanley*. Nu beschikte Hautepenne over 3200 knechten en duizend ruiters. Deze laatsten werden gesteld onder het bevel van Appio Conti, zooals wij uit Strada en verder uit de *Doleantiën* vernemen (5).

De betaling van het garnizoen te Venlo werd inmiddels beter geregeld, maar bleef toch steeds drukkend. De gouverneur van Roermond, ridder Johan Andries de Cigoigne, superintendent van het Overkwartier, bad den 1[en] December 1587 (Doleantiën n° 338[a]) gemaakt »ung général Re-

(1) *Strada*, Decad. II, lib. VIII, *ad annum* 1587.

(2) *Fr. Nettesheim:* Geschichte etc der Stadt Geldern, blz. 334.

(3) Hautepenne rustte te Venlo tevens een oorlogschip uit, bemand met een kapitein en veertig soldaten. Het was bestemd om de handelsvaartuigen tusschen Venlo en Grave te begeleiden. Ook dit troepje wilde uit de licenten betaald worden (Doleantiën, n° 338a).

(4) Antoine de *Grenet*, heer van *Werpe*, was in 1590 en volgende jaren gouverneur van Maastricht.

(5) Met dit legertje trok Hautepenne op Helmond, dat de Staatschen, vóór hunne vlucht, in brand staken, van daar op Eindhoven, dat verlaten was, van daar over Tilburg naar de schans te Engelen bij 's Hertogenbosch, die graaf Filips van Hohenlo belegerde en Fabio Regina verdedigde. Hautepenne viel Hohenlo aan, maar werd doodelijk gewond in 't begin van het gevecht. De drie boven genoemde hoplieden, benevens Appio Conti, wiens raad nu den geheelen dag gevolgd werd, drongen tot in de schans door, voorzagen ze van leeftocht, hervatten daarna den strijd en dwongen Hohenlo tot den terugtocht. De dappersten van allen waren Appio Conti en diens vendel ruiters, (*Strada*, ibid.)

Digitized by Google

partissement pour le garnizon ès villes Ruremund, Venlo, Stralen et aultres forteresses environ les dictes villes". Van het regiment Duitschers van den gouverneur Bentinck bevond zich toen slechts eene compagnie te Venlo. Voor die compagnie moest het ambt Kriekenbeek maandelijks, bij wijze van leening, 900 gulden opbrengen. De compagnie Italianen en die van den heer van Geleen (1) werden op Venlo zelf aangewezen. Wat het vendel ruiters van Appio Conti betrof, dat verbleef toen voor tijd en wijle in Helmond. Over de maandelijksche bijdragen voor de Italianen zwijgen de Doleantiën; aan het vendel echter van den heer van Geleen moest Venlo maandelijks 1664 gulden leenen, en toen Parma den 12en Maart van het volgend jaar bepaalde dat de Italianen voortaan voor de rekening van de krijgskas kwamen, werd de compagnie van Bentinck weer op Venlo aangewezen, zoodat de stad in het begin van 1588 maandelijks 2564 gulden aan het garnizoen moest voorschieten.

Iets, waar de Doleantiën totaal over zwijgen, is de slagerij die op Paaschdag, den 17en April 1588, tusschen de compagnie Duitschers van Bentinck en de compagnie Italianen onder den kapitein *del Monte*, te Venlo plaats had. *Filips Valladolid*, de Auditeur en rechter ordinaris van 's konings krijgsvolk getuigde dan ook reeds den 23en April, dat de burgers van Venlo zich *stille gehalden* noch *in eenigher manieren den handel gemoyt hebben*. Het onder-

(1) Arnold Huyn van Geleen en Amstenrade was pandheer van Wachtendonk, drost van de ambten Kriekenbeek en Erkelens, en in 1586 gehuwd met Margaretha van Bocholtz. De bekende keizerlijke generaal van dien naam uit den 30jarigen oorlog, was hun zoon. De vader van Arnold Huyn was: Arnold Huyn van Geleen en Amstenrade (✠ 1579) die in 1577 gouverneur was van Maastricht. De moeder was: Anna van Groesbeek (✠ 1612), zuster van den cardinaal Gerard van Groesbeek, prins-bisschop van Luik. Beide ouders liggen in de kerk van Beek, vlak voor het koor, begraven.

Digitized by Google

zoek had geduurd van den 21en tot den 23en April. Het is jammer dat wij geen van beide stukken, vooral het laatste, het eigenlijk rapport, konden inzien, doordat de nummers van het gemeente-archief te Venlo niet altijd met die van het boven vermeld *Overzicht* en *Beredeneerden Inventaris* overeenstemmen. Wij hebben ons dus ten deze moeten bepalen bij hetgeen op blz. 76 en 120 van het *Overzicht* de heer Franquinet over dit voorval mededeelt.

In het jaar 1588 begonnen de leden van den Venlooschen magistraat in hunne Doleantiën den gouverneur Bentinck rechtstreeks aan te klagen. Zij dienden een lang bezwaarschrift aan Parma in, dat met antwoorden op den kant, door Parma den 19en December 1588 te Brussel onderteekend en van daar naar Venlo werd teruggezonden. Het moet aan den Landvoogd zijn opgestuurd geworden vóór de maand October, want er wordt met geen woord in gerept over den last dien de stad ondervonden heeft bij het beleg van Wachtendonk, een nieuw bezwaar, dat latere doleantiën niet verzwijgen.

De leden van den magistraat beginnen met te klagen, dat zij, buiten de servies-gelden, en ondanks de licenten, voor de betaling van het garnizoen reeds meer dan 31000 gulden ten laste der stad moesten leenen, zooals de registers der Geldersche rekenkamer het uitwijzen. Daardoor heeft de stad alle crediet verloren; de magistraat zag zich mitsdien genoodzaakt tot een hoofdelijken omslag zijne toevlucht te nemen, maar toen stiet hij op de grootste ellende en armoede, veroorzaakt door den stilstand van allen handel en door de zware lasten. Daarbij komt nog dat ieder burger heeft te huisvesten »des soldats, aiants femmes, enfans, garçons, servantes et familes entières, avecques vacces et aultres bestes, signament des gens du Gouverneur Bentincq, pour avoir unge de ses compaignies

Digitized by Google

comme extraordinaire, n'estans raingé soubs aulcung regiment de Colonel, huict ou dix ans en ça secourue et multiplié en bonne seurte ès villes de Stralen, Venlo et places voisines, et se comptant en celle du Sr de Gilain (1) presques à quatre vingt femmes, sans enfans (2), faisant et contraignant les povres bourgeois furnir de feu, chandelles, sel, vinaigre, licts, toilles, utenciles de toute sorte pour leur ménage". Ten gevolge waarvan »les remonstrants, pour accommoder les soldats qui ne peuvent estre entretenuz ès maisons des particuliers pouvres et gastés, sont contraincts à dépendre (3) plus que trois mille flor. à l'an, pour leur faire avoir chambres, cheminez, bois et aultres nécessitez" (4).

Daarom verzoeken de leden van den magistraat dat men het garnizoen verminderе, althans bedoelde *compagnie extraordinaire* verwijdere; zij zullen drie honderd burgers van beproefde trouw er voor in de plaats stellen. Op den kant wordt hierop geantwoord: »Pour maintenant il n'y a moyen de déscharger les Remonstrans, ores que son altèze en ayt bien bonne volonté, de laquelle elle espère à ladvenir leur faire sentir les effets".

Dan beklaagt zich de magistraat dat de soldaten soms assignatiën bekomen hebben op de stad voor laken »et

(1) Geleen. (2) = sans compter les enfants. (3) = dépenser. Uit latere Doleantiën blijkt, dat deze *compagnie extraordinaire* eene compagnie Walen was.

(4) In eene andere doléantie (nº 338a) zeggen hieromtrent de leden van den magistraat: »Les Remonstrans mesmes se sont chargez et surchargez des soldats, les tenans en leur propres maisons et à leurs despens, Et d'aultant qu'ils en debvoient bien demourer exemptz et affranchiz, selon que l'on en use en toutes aultres villes, mesmes consideré que ceulx du magistrat du dit Venlo n'ont aultres gages ou traictemens que vingt ou vingt cinq Dalers par an: Et que les Remonstrans crainent, que la dte acte leur pourroit tourner en préiudice, ou bien à leurs successeurs".

Digitized by Google

aultre substance" en dat zij daarna niet wilden dat hun die levering op de soldij gekort werd, terwijl dat slechts een voorrecht is van 's konings krijgsvolk (1).

Verder verzoeken zij, dat het garnizoen eerlang uit de krijgskas betaald worde, en dat men dan de licenten late dienen tot delging van de schuld, die de stad ten behoeve van het leger des konings gemaakt heeft. Het antwoord hierop *in margine* luidt alweer gunstig: »l'intention de son Altèze est cōforme à ce qui se requiert, et suyvant ce en sera dressé acte, pour s'en prévaloir au besoing".

Nu volgt een aanklacht tegen den sergeant-majoor, een neef (2) van den gouverneur, betrekkelijk de licenten. Hier is het echter de plaats om de voorafgaande moeielijkheden, die de licenten voor de scheepvaart te Venlo ondervonden, samen te vatten met de aanklacht, die ons thans bezig houdt.

Dadelijk na de capitulatie klaagden die van Venlo reeds, dat de magistraat van Maeseijk Venloosche schepen aanhield, tot schadevergoeding van wat in de laatste jaren ruiters van het Staatsch garnizoen te Venlo tegen de Maeseijkenaars hadden misdreven. Tegen die aanhouding kwam de magistraat van Venlo op bij Parma, als zijnde die aanhouding in strijd met het accoord in 1548 te Augsburg aangegaan (Doleant. 338[a]). In hetzelfde jaar maakte de Geldersche rekenkamer bezwaar er tegen, dat de licenten zouden dienen tot bestrijding van de onkosten van 't garnizoen, zoodat Filips II bij octrooi van den 11[en] Februari 1587 de machtiging, bij provisie den 16[en] Augustus 1586 door Parma gegeven, bekrachtigde (3). Te zelfder tijd be-

(1) *La gendarmerie du roi*, dat waren de zoo genaamde *vreemde* regimenten, die eigenlijk moesten uit Spanje betaald worden.

(2) Was dat de kapitein Maarten van Bentinck?

(3) *M[r] G. D. Franquinet*: Overzicht etc. blz. 75, v.

Digitized by Google

schuldigden burgemeester, schepenen en raad van Venlo den licentmeester, *Willem van Oeyen*, dat hij slechts een gedeelte van de licenten voor het onderhoud van het garnizoen wilde afstaan; waarop Parma den 15en April 1587 den licentmeester gebood, zich stipt aan de bepalingen van het octrooi te houden (1). Daarna werd geklaagd aan den Raad van finantiën (Doleantiën 338b) dat te *Grave* zekere *Anthony de Freisne* pretendeerde octrooi te hebben voor de licenten betrekkelijk alle koopwaren en schepen; dat hij reeds Venlonaars had bemoeielijkt en dat hij doorging met beslag te leggen, ondanks het protest van den superintendent Cigoigne.

Nu komen wij tot de belemmeringen der scheepvaart te Venlo zelf: »Et comme le peu d'entrée d'icelles (licentes) procède en partie à cause des troubles et empêschements, que d'heure à aultre donne aux bateliers et marchans, montans et démontans par la meuse, le Sargeant maior, *cousin du gouverneur Bentinck*, mettant sus de nouvelles exactions à sa fantasie, ne veullant laisser passer aulcung batteau, quoy qu'ils ayent payé leur droict des licentes suivant la liste et octroy de sa ma[té], sans préallablement d'iceulx avoir sa volonté, exigeant son prétendu, tantost sur les biens et marchandises chargez, et selon la qualité d'icelles, et tantost en ugne masse ou somme pour le congé de pouvoir passer, selon qu'il luy vient en teste. A cause de quoy quasi tous venans d'enbas la rivière déchargent leur biens et denrées à *grave* ou plus bas, les faisant amener par chariotz iusques à Ruremonde, Mastricht et pays de Liége, pour l'horreur qu'ils ont à très juste raison de tant des charges, surcharges et impositions exorbitantes, prati-

(1) Ibid. blz. 76.

Digitized by Google

quez sans ordre ou auctorité publicque, d'aultant plus que *Guilliaume van oyen*, recepveur desd[s] licentes, estant supporté dud[t] gouverneur et per mituele intelligence qu'ils ont, s'advance aussi de contraindre les mariniers et marchands prendre particulier passeport et congé de sa main, en payant deux, trois, quatre ou cinq daeldres, ou aultant plus ou moings qu'ils peuvent extorquer." Op den kant werd geantwoord: »il y est pourveu par ceulx des finances".

Eene andere klacht tegen den sergeant-majoor luidt als volgt: »Et comme aussy led[t] Sargeant maior s'advence par manifeste nouvellité prendre les langues et testes de tous veaux, moutons et bestes à corne, tüez pour vendre par les bouchers et bourgeois, le pretendant estre son droict et deu, et que, pardessus ce, il supporte parmy la garnison deux vivandiers, à condition de luy payer VI patars de chacung tonneau de biere qu'ilz vendent à detail, à grand préiudice et diminution des accyses de lad[te] ville, et contre l'usaige et coustume, durant ces guerres observez ès aultres villes et garnisons." Het antwoord hierop *in margine* is niet malsch: »prestement bien expressé et au gouverneur et au sergeant maior de faire cesser ceste nouveauté, sans que l'on en oye plus parler; et de mesme de ces vivandiers." (1)

Wijders klagen zij dat, alhoewel de opbrengst der licenten niet voor de helft voldoende is voor de maandelijksche

---

(1) In eene niet gedagteekende doleantie wordt over den gouverneur geklaagd, dat hij geene discipline houdt onder de soldaten, die stelen en rooven, 's nachts in de huizen, bij voorkeur in de hoekhuizen, (waar zij beter van weerszijden wacht kunnen houden,) inbreken, maar het meest eene plaag zijn voor den landman, dien zij van meubels, graan en vee berooven. Bij deze euveldaden onderscheidde zich op treurige wijze de compagnie van den sergeant-majoor. (De sergeant-majoor was dus tevens kapitein van eene compagnie soldaten).

Digitized by Google

leening ten behoeve van het garnizoen, de gouverneur Bentinck nochtans voor zijn persoon uit de licenten wil betaald zijn, en dat nog wel »par forme de préférence, les contraignant à ce, oultre plusieurs minaces, par saisissement réel du comptoir et deniers de la recepte desd[s] licentes, par serrure des portes de la ville, défence de la navigation et détension des bateaux". Om dat te voorkomen zijn zij genoodzaakt geweest somtijds compagnieën van den gouverneur, die elders lagen en niet op deze stad aangewezen waren, als equivalent van Bentinck's tractement, geld bij wijze van leening voor te schieten. Volgens de kantteekening moet ook deze laatste onregelmatigheid ophooren.

Eene andere klacht, waar de gouverneur in betrokken is, geldt den kapitein *Mercie*. Deze zou den 28[en] October 1587 op slinksche wijze van Parma verhooging van soldij verkregen hebben voor zijne compagnie, vóór ze zelfs gemonsterd was. Evenwel had hem de gouverneur dadelijk 825 gulden voorgeschoten, die hij nu met geweld op de stad wil verhalen. De leden van den magistraat verzoeken Parma, dat de zaak voor de *audience générale* gebracht worde. *In margine* wordt hun het onderzoek er van toegezegd.

Het voorlaatste punt van het bezwaarschrift is insgelijks tegen den gouverneur gericht: »Et comme led[t] Gouverneur Bentinck pour la plus part de cette année s'est tenu à *Bicht*, hors de lad[te] ville, et que par ainsy, en toute raison, debvoit cesser la prestation du service, que la ville luy donne, Si comme de carbons (qui sont fort chères et mal recouvrables en lad[te] ville) pour son feu et aultres semblables choses. A quoy toutesfois led[t] Gouverneur ne veult entendre, ains prétend et travaille la ville pour en estre payé pour tout le tamps qu'il a esté hors d'icelle ville".

Digitized by Google

De kantteekening luidt: »Ordre au Gouverneur, afin de ne travailler les Remonstrans en chose de si peu d'importance".

De doleantie sluit met de klacht »que les capitaines et soldats se logent et se délogent à plaisir, sans billettes ou ordonnance du magistrat, contre toute bonne manière, par où plusieurs inconvéniens se commettent et les bourgeois se treuvent d'heure à aultre fort oppressez."

Waarlijk, te Brussel was men Filips van Bentinck niet gunstig gezind, anders had men de antwoorden op de aanklaagpunten die hem persoonlijk betroffen, aan hem rechtstreeks medegedeeld en ze niet aan zijne aanklagers gezonden. Die moeten zich dan ook over de berispingen, aan 't adres van den gouverneur gericht, verkneukeld hebben, want geene doleantie draagt zoo zeer de sporen van veel door de vingeren te zijn gegaan als deze. Ter juiste waardeering van den toon der kantteekeningen dient men echter in 't oog te houden, dat tusschen de indiening en de beantwoording van de doleantie de omstandigheden te Venlo merkelijk veranderd waren. Na de verovering van Bonn toch op den 28en September 1588 door den prins van Chimay, zond Parma den graaf Pieter-Ernst van Mansfeld naar Venlo, ten einde daar een voldoend leger bijeen te trekken tot het beleg van Wachtendonk. Na eene hardnekkige verdediging onder den bevelhebber *Lankhaer*, gaf deze stad zich over den 19en December van dat jaar. Met de verovering van Wachtendonk echter ging Venlo ophouden eene grensstad te zijn in oorlogstijd.

Voorzeker heeft Filips van Bentinck niet nagelaten zich tegen de aanklachten te verdedigen. Doch alles wat wij daaromtrent weten is, dat hij in 1588 een brief schreef aan den magistraat van Venlo »over den dienst door hem aan de stad bewezen, met te zorgen dat zij geene ruiters

Digitized by Google

in garnizoen kreeg, en over de miskenning daarvan door den Magistraat (1)".

Den 10[en] December van dat jaar gaf ridder de Cigoigne het volgend reglement over de soldij van het *voetvolk* te Venlo.

»Règlement suyvant lequel se debvront régler et conduyre Les Capitaines, Enseignes & touts autres soldats de pied de la garnison de Venlo, sur le faict de leur entretènement. Et en premier :

»Les bourgemstres et Recepveurs des licences et contributions de lad[e] ville de Venlo donneront à chun Capitaine d'une compaignie de gens de pied la somme de soixante florins par mois, de quarante gros, monoye de flandres chun.

»Et de plus on donnerat à chun Capitaine pour son service, à raison de dix patars par jour, que font quinze florins par mois.

»Et sy aurat encores led[t] Capitaine une place davantage, pour son paige, faisant quatre florins & dix patars par mois.

»Son Enseigne poura prétendre trente florins par mois pour l'entretènem de sa personne, et encores sept florins, dix patars pour son service par mois, & pour son support[r] d'Enseigne quatre florins et dix patars par mois.

»Les Sergeants, Corporaulx & autres soldats de lad[e] garnison auront pour leur entretènem, chun par mois, ce que sensuit, à savoir :

»Le Sargeant, Quinze florins par mois, de notre monoye.

»Chun Corporal, Noeuff florins par mois, de notre monoye.

»Chun appoincté, Six florins par mois, de notre monoye.

---

(1) *Mr G. D. Franquinet:* Overzicht enz. blz. 132. Wegens redenen, boven opgegeven, mocht het ons niet gelukken, inzage van dezen brief te erlangen.

Digitized by Google

»Chun disnier, Six florins par mois, de notre monoye.

»Chun Mosquetier, Six florins par mois, de notre monoye.

»Chun soldat de simple paye, quatre florins et dix patars par mois.

»Le Chappellain, Barbier, fourrier, Tambourin et fifre auront chun d'eux six florins par mois.

»Sans pouvoir prétendre davantaige, au moings iusques à ce qu'il plairait à son Altèze autrem en ordonner, n'est leur service ordinaire.

»Le sargeant Mayeur de lad[e] ville aura pour son trectement Trente florins par mois, estant Capitaine ; aultrement il aura cinquante florins par mois ; Et dépens pour ung aultre sien adiutant, qui visite les barques, dix florins par mois.

»Bien advertissant que les susd[ts] Bourgemres et Recepveurs des licentes & contributions prendront bon et soigneux regard de ne payer aux susd[ts] Capitaines pour non plus de soldats qu'ils trouveront estre actuellement en service, que telle est la volonté de son Altèze.

»Bien entendu aussy que lesd[ts] Bourgemres et recepveurs ne seront tenus de payer davantaige que leur recepte ne porte, ny personne que ce soit les poudra constraindre à payer davantaige que dict est.

»Faict à Ruremonde le X de Décembre 1588."

De schulden, die op Venlo drukten, hadden zich in het begin van 1589 reeds opgehoopt tot vijf-en-veertig à vijftigduizend gulden. De stad moest maandelijks leenen, zooals gezegd is, voor de soldij der twee compagnieën Duitschers van Bentinck 1664 gulden en acht stuiver (patars). Rekende men hierbij het tractement en de serviesgelden van den gouverneur, van den sergeant-majoor (stadskommandant), en van de kapiteins, dan steeg deze maandelijksche bijdrage tot 4000 gulden. Wat ook niet

Digitized by Google

weinig, volgens de doleantiën, den schuldenlast vermeerderd had, dat was het beleg van Wachtendonk, op het eind van het vorig jaar, alsmede de belegering van Blyenbeek in 1589. Zoo ver was het reeds gekomen, klagen de leden van den magistraat, dat men wegens de schulden, in den vreemde, de burgers der stad begon aan te houden.

Parma beloofde verlichting van dien druk, zoo veel hij kon, (uit Spa den 30[en] Juni 1589,) en beval tegelijkertijd, om van zijne goede gezindheid blijk te geven, het onmiddellijk vertrek van de compaignie van den heer van Geleen met »les femmes et soldats de la Compaignye Wallonne, ayant esté en garnison à Straelen". Nu bleven nog te Venlo de twee compagnieën Duitschers van Bentinck en eene compagnie Italianen.

Het vertrek van den heer van Geleen met de »compaignie extraordinaire" bracht wel eenige verlichting aan, voor zoo ver het de huisvesting van het garnizoen betrof, maar de finantiëele nood waarin de stad verkeerde, werd er niet belangrijk om verminderd. Daarom dienden nu de leden van den magistraat eene klacht in bij Parma over de hooge soldij van den gouverneur, die driehonderd gulden in de maand trok, een tractement dat, naar zij zeiden, hooger was, dan eenig ander gouverneur genoot. Ook gaven zij te kennen, dat weer van tijd tot tijd zoetelaars onder het garnizoen werden toegelaten, tot groot nadeel der stedelijke accijnsen.

In de lente van 1590 voegde zich Bentinck zelf bij de leden van den magistraat in het volgend vertoog tot Parma, dat wij zullen analyseeren: »A son Altèze, Remonstrant en toutte humilité le Gouverneur, Bourgmaistres, Eschevins et conseil de la ville de Venlo, que combien ils eussent esperé d'estre soulagez de la garnison, suyvant diverses promesses de Vre Altèze, mesmes n'estant icelle,

Digitized by Google

pour (1) la Réduction de la ville de Berck et aultres places voisines, nécessaire." In plaats echter van vermindering van garnizoen te krijgen, was, na de overgave van Rijnberk (3[den] Februari 1590), zich bij de drie compagnieën infanterie nog komen voegen »une partie de la bende de chevaulx *d'Appio Conti*, estant une trouppe de cent personnes, pour la grande suite de femmes, enfants, serviteurs et garsons, qui fréquement y sont venuz loger par ordonnance de Vre Altèze." Het is de stad echter onmogelijk voor al dat volk de maandelijksche leening en serviesgelden op te brengen, naardien de licenten weinig baten afwerpen en de stad slechts vierhonderd gulden maandelijks uit de contributiën trekt. »Oultre ce, que lad[e] ville, à cause des continuels passaiges, et repassaiges et séjours de touttes sortes de gens de guerre, plusieurs prests, déboursemens et assistances qu'il leur a fallu faire aux siéges de Wachtendonck et Blijenbeeck, est tellement accablé, que sans prompt soulaigement et déscharge, il leur est impossible se maintenir, mais doibvent attendre de brieff la ruyne totale de lad[e] ville." Zij verzoeken daarom bevrijd te worden van de ruiters van Appio Conti en van een gedeelte der infanterie (2).

De klacht over de onregelmatigheden in de verdeeling der soldij wordt geformuleerd als volgt: »Et comme ceulx

(1) par.

(2) Over de ruiterij van Appio Conti klagen de leden van den magistraat nog in eene andere doleantie (n° 338[a]): »Comme les soldats de la compaignie d'Appio Conti, ayans esté quelques mois dedans Helmont, pour la tuition d'icelle ville, et en campaigne contre les ennemis, Retournants à leur quartier dans lad[te] ville de Venlo, s'advancent de molester non seullement les Remonstrants, mais aussi les bourgeois, touchant le *service* qu'ils ont été dehors, ou qu'ils sont esté entretenuz aux despens d'aultres quartiers, en veuillant estre payé, comme s'ils eussent continuellement demeuré dans la ville." Dit moet geschied zijn in de tijdsruimte tusschen de overgaaf van Gelder en het beleg van Wachtendonk.

Digitized by Google

de la garnison haussent de temps à aultre la somme à quoy montent par mois les prests, soubs ombre d'accreute de leur compaignies, de manière que lesd[ts] Remonstrans sont, incertains, combien qu'ilz doibvent furnir, chose qui cause plusieurs débats, noises et mésentenduz, Si supplient-ilz très humblement qu'il plaise à Vre Altèze leur ordonner certain pied, sur quoy ils s'auront à rigler."

Volgt de quaestie over de stadssleutelen: »Comme les clefz des portes de la Ville depuis la Réduction sont esté ès mains et garde du Sargeant maior, et que la Ville est fort interessée que parfois lesd[tes] portes ne soyent ouvertes ou fermez en temps deu, pour accommoder les passagiers, païsans et marchans, ayant à faire en la Ville; oultre ce, que de tout temps lesd[tes] clefz ont esté en garde des Remonstrans, qui aussi seront si soigneulx (pour y aller de leur vie et bien) de les garder et s'en servir selon les occurences et coniectures du tamps, que personne que ce soit: Si supplient les Remonstrans, qu'il plaise à Vre Altèze leur faire ceste grâce, que de pouvoir ouvrir et fermer les portes de la Ville, du moins par main commune et joincte, ordonnant aud[t] Sergeant maior, et tous aultres qu'il appartiendra, de leur livrer à cest effect une partie desd[tes] clefz, (veu que à chasque porte il y a trois ou quatre serrures diverses), affin que l'un ne les puisse ouvrir ou fermer sans l'aultre, de jour et de nuict."

Wijders klagen zij over de knevelarijen waaraan Venloosche loodsen op de riviervaart blootstaan, namelijk »que les garnisons de *Heele* (1) et aultres, *embas* de la meuse, soubs l'obéissance de sa Ma[té] s'advancent de faire prisonniers les pouvres marinniers de Venlo, dont les marchants, trafiquants par la meuse sur Hollande soubz le droict des licentes, sont accoustumez de tout temps se servir sur leur

(1) *Hedel*, in den Bommelerwaard.

batteaulx, pour estre mieulx imbuz des destroicts, profondité, largeur, sablons et aultres circumstances de la Rivière, en ayant ceulx de Heele puis naguerres prins et mis à rançon ungse personnes, chose nullement admissible entre gens et subiects du mesme costé." Zij vragen voor die stuurlieden »un passeport gnal" ten einde te kunnen »librement et franchement continuer leurd[t] mestier et gaigner leur vie, en allant sur batteaulx en Hollande et en revenant comme du passé."

Ten slotte komen zij op tegen een maatregel van ridder Cigoigne betrekkelijk de licenten: »Et ores que par l'octroy desd[tes] licentes, le petit procédu d'icelles est uniquement destiné et affecté au payement desd[s] prests et necessitez de la garnison en lad[e] Ville, et que partant il ne debvroit ny doibt estre diverti ou employé à aultre usage, si estce toutteffois qu'ayant le Chlr Cigoigne sur lesd[s] Licentes donné assignation de cent dalers par mois à ceulx de la garnison de *Batenborch*, iceulx se sont advancez d'arrester et détenir les batteaux et biens des Bourgeois et manans de Venlo, qu'ilz ont par ce moyen forcé, pour éviter plus grande ruyne, de leur payer grandes sommes d'argent, oultre lesquelles ilz prétendent encoir mille florins de reste de leur d[to] assignation."

Bentinck stemde dus in hoofdzaak in met de grieven, die de Venlonaars gedurende de drie laatste jaren niet hadden opgehouden bloot te leggen, en aan den Landvoogd, en aan den Raad van financiën. Werkelijk werd nog in den zomer van 1590 het garnizoen gebracht op twee compagnieën, eene Duitsche, van het regiment van Bentinck, en eene Italiaansche. De ruiters van Appio Conti werden naar Roermond verlegd. De maandelijksche bijdrage van 1000 gulden voor de betaling der soldij aan deze ruiters lokte aan Roermond eveneens doleantiën uit. (Men vergelijke *J. B. Sivré*, Inventaris etc. II D. blz. 112 en 113.)

Digitized by Google

§ 4. Filips van Bentinck valt in ongenade.

In de eerste helft van de maand October 1590 was de gouverneur Bentinck, die in den zomer een nieuw regiment (1) voetvolk aangeworven had, uit Venlo afwezig. Hij had er zijne vrouw en kinderen achtergelaten, ten huize van welke de sleutelen der stadspoorten bewaard werden. Nu beraamden de ingezetenen, die als dappere en strijdlustige menschen bekend (2) stonden, het plan, om zich op eene meer afdoende wijze, dan door nederige doleantiën, gouverneur met garnizoen van den hals te schuiven. Volgens L. J. E. Keuller (3) zou zich de zaak aldus hebben toegedragen: zich niet sterk genoeg achtende om de twee compagnieën krijgsvolk te gelijk aan te vallen, maakten de burgers een behendig gebruik van de vijandschap die tusschen de Duitsche en Italiaansche soldaten bestond. Met behulp der Duitschers joegen zij eerst de meer talrijke Italianen de stad uit; daarna gaven zij aan ieder hunner Duitsche bondgenooten tot belooning een daalder, en dwongen hen insgelijks tot den aftocht. Dit voorval had plaats den 13den October.

Op het gerucht van deze ongehoorde daad begaf zich Sandelijn, de kanselier van Gelderland, dadelijk naar de stad, ten einde een onderzoek in te stellen. Ook de gouverneur Bentinck snelde naar Venlo en overlaadde de burgerij met verwijten over de smaad, die zij zijne vrouw hadden aangedaan, door haar de sleutels der stad te ontnemen. Hij, zijne vrouw en familie lieten het ook niet aan

(1) »In Julio heeft der Heer van Bicht, Phillips van Bentinck, begonnen een regiment knechten te lichten, des sich die Gulicksche nyet seer en bedanckten." (Kroniek van Roerm. in de *Public.* etc. du Limb. tome X, blz. 278.)

(2) »Venlonenses.... strenui pugnacesque, quorum vel feminæ militaribus curis gloriantur." *Strada:* Decad. II, lib. VII, ad annum 1586.

(3) Gesch. van Venloo, blz. 99, v.

Digitized by Google

bedreigingen ontbreken. Hij ging nu, zeide hij, wegens dienstzaken naar het leger van Karel van Mansveld (1) bij wien zich het grootste gedeelte van zijn regiment bevond. Van daar zou hij met het geheele leger van Karel van Mansfeld terugkomen, ten einde voldoening voor zich zelven en zijne familie te zoeken; ten minste zou hij terugkeeren met zijn regiment en met dat van zijn neef Schwartzenberg (2) en daarna de stad tot onderwerping dwingen door afsnijding der communicatiën. Het schijnt echter, dat Pieter-Ernst van Mansfeld, die tijdens den veldtocht van Parma tegen Hendrik IV, waarnemend Landvoogd was, aan zijn zoon Karel elk vijandig optreden tegen Venlo verbood en den gouverneur Bentinck in den steek liet.

Intusschen ging de magistraat van Venlo aan 't onderhandelen met de Spaansche autoriteiten en bracht reeds den 3en November 1590 met Don Juan *Mauricque de Lara*, baron van Thobaschau, waarnemend stadhouder van Gelderland, een voorloopig verdrag tot stand, waarbij het gebeurde werd vergeven en vergeten, de stad gansch en

(1) Karel van Mansveld bevond zich toen met zijn leger in de nabijheid van Nijmegen en hield het leger van prins Maurits in 't oog, die deze stad bedreigde. Karel van Mansveld was een oude kennis van Filips van Bentinck. In een brief uit Rochefort (Overzicht enz. van den heer G. D. Franquinet, blz. 132), gedagteekend 9den Maart 1587 en waarin hij aan Bentinck om het te Venlo aanwezig salpeter vraagt, noemt hij zich ten opzichte van Bentinck: »Votre obéissant amy, à votre service."

(2) Deze Colonel, graaf van Schwartzenberg, was een neef van de vrouw van Bentinck (zie § 25 van dit hoofdstuk). In November 1593 werd hij door den drost van Salland verrast te Eupen, alwaar hij bezig was een regiment voetvolk en een regiment ruiters samen te trekken (v. Meteren XVII, B. fol. 101, a) In 1595 wierf hij in de omstreken van Keulen knechten en ruiters aan voor het Duitsch leger van Karel van Mansfeld, die, even als Schwartzenberg, in dienst van den Keizer was getreden. Dit zal wel voor »der vngerischen zeugh (züg)" zijn geweest, waaraan de stiefzoon van F. v. Bentinck deelnam. (v. Meteren XVIII B. fol. 102, d.) Schwartzenberg sneuvelde, aan het hoofd van een Duitsch leger, den 28sten Juli 1600 bij Pappa, in Hongarije. (V. Meteren XXII B. f. 38, c).

Digitized by Google

al haren zin kreeg en den gouverneur Bentinck alle voldoening ontzegd werd (1). Die van Venlo hadden trouwens dadelijk, na de verdrijving van het garnizoen, aan den waarnemenden Landvoogd, Pieter-Ernst van Mansfeld en aan den Raad van State te Brussel geschreven, dat zij 's konings getrouwe onderdanen wilden blijven, dat zij het garnizoen hadden weggejaagd *alleen omdat hunne klachten over de losbandigheid der soldaten bij den overste Bentinck geen gehoor vonden*, maar dat zij in ieder geval de stad zouden tegen den vijand verdedigen en voor den vorst bewaren (2). De voornaamste redenen verzwegen zij echter, en die waren 1° de groote leeningen die zij zich voor de soldij der soldaten moesten getroosten, 2° het onafhankelijk gezag van den gouverneur *naast*, en, in uitsluitend militaire zaken, *boven* de autoriteit van den magistraat. Door het tractaat echter van den 3en December 1590 kreeg dit bestuurslichaam zoowel de militaire als civiele macht in handen.

Van Meteren, deze verdrijving van het garnizoen besprekend, zegt dat alle »de schult den gouverneur Bentinck gegeven werdt, ende (dat hij) is daer door in onghenade gecomen, die (namelijk Bentinck) door gebreck van gelde verliep ende oock zijn *nieu* Regiment voetvolx (3)". Aan Filips van Bentinck kan dus niet geweten worden wat de Staten van het Overkwartier den 9en December 1590 meldden aan den waarnemenden stadhouder van Gelderland, don Juan Mauricque de Lara, te weten, »dat de soldaten van den overste Bentinck, die op het huis Montfort gelegen hadden, *sich vast onderstanden die passierende coup- und merctluden tusschen Ruremunde op den weege ain toe spren-*

(1) Afgedrukt bij *L. J. E. Keuller:* Gesch. van Venloo, blz. 269, v.
(2) L. J. E. Keuller, t. a. p blz. 100, v.
(3) *E. van Meteren*, XVII B. fol. LXXVII, d.

Digitized by Google

gen, toe spolieren, und die wiegen gantz toe infestieren (1)"; aan hem kan ook niet geweten worden wat de inwoonders van Roosteren den 2en Maart 1591 voor den magistraat van Maeseijk aan zijne *voormalige* soldaten ten laste legden, namelijk »dat inden maent December inden voers. jaere tnegentich (1590) Philips van Bentinck, sijner Majesteit van Hispanien Colonels Regiment oft kriegsvolck inden voers. ambte van Montfort gecommen, ende tot omtrent den halven Februarij daer nae volgende gelegen, ende aldaer groeten schaede gedaen (2)". Immers den 3en November 1590 was Bentinck's ongenade reeds volkomen. De soldaten over wie men zich beklaagde, moeten tot het *nieu* regiment van Bentinck behoord hebben, dat hij in Juli 1590 begonnen was aan te werven, en »des sich die Gulicksche nyet seer en bedanckten (3)"; zijn *oud* regiment Duitschers, daarentegen, is waarschijnlijk bij het leger van Karel van Mansfeld gebleven. Een gedeelte zelfs van het muitend regiment liep naar de Staatschen over en nam deel aan den mislukten aanslag op Stralen, (in den nacht van den 23en April 1591) (4), welke stad op dat oogenblik van garnizoen ontbloot was.

Den 26en Februari 1593 keurde Pieter-Ernst van Mansfeld, waarnemend Landvoogd na den dood van Parma († 1 December 1592) het verdrag goed, dat den 3en November 1590 tusschen don Juan Mauricque de Lara en den magistraat van Venlo gesloten was (5). Den 3en April daaraanvolgend dienden de ingezetenen van het *Land* van Wach-

(1) *J. B. Sivré:* Inventaris etc II Deel, blz. 328.

(2) Medegedeeld door den heer *Mr G. D. Franquinet* in de *Maasgouw*, 17en Augustus 1882, no 175.

(3) *Publicat. etc. du duché de Limb.* tome X, p. 278.

(4) *Niederrhein. Geschichtsfr.* Jaarg. 1881, no 7. Alweer twee vertalingen van onuitgegeven oorkonden, zonder bijvoeging van den origineelen text.

(5) *Mr G. D. Franquinet:* Overzicht enz. blz. 78.

Digitized by Google

tendonk hunne bekende aanklacht in tegen Bentinck aan ridder Johan-Andries de Cigoigne. Het verdrag van den 3en November 1590 en de nadere goedkeuring van den 26en Februari 1593 werden eindelijk bekrachtigd door koning Filips II, den 7en Juli 1598 (1).

Zoo eindigde de militaire loopbaan van Filips van Bentinck. Wat wij er van konden te weten komen, moesten wij putten uit de geschriften zijner tegenstanders. Zware klachten zijn over hem gerezen, en geene enkele, die persoonlijk tegen hem gericht was, hebben wij overgeslagen; maar tot eene onpartijdige oordeelvelling ontbreekt ons het hoofdvereischte: *audiatur et altera pars.* Doch wanneer wij bedenken 1° dat hij in de moeielijkste omstandigheden verkeerde te Stralen en te Venlo, te Venlo vooral, 2° dat hem ook ten laste werd gelegd wat zijne ondergeschikten misdeden, 3° dat hij ten slotte slechts beschuldigd werd door de Venlonaars van doofheid voor de klachten over de losbandigheid zijner soldaten, dan kunnen wij gerust besluiten, dat, wanneer ooit zijne verweerschriften aan 't licht komen, hij, als mensch, de vergelijking met de besten zijner krijgsmakkers en tegenstanders zal kunnen doorstaan. Wat nu ten zeerste voor zijn karakter pleit is, dat hij, die niets bezat in het zuiden, wat hem uit een stoffelijk oogpunt kon boeien, (want met Alverta van Vlodrop had hij niets getrouwd dan schulden), en die in het noorden, buiten zijne erfgoederen, een invloedrijken broeder had, niet uit misnoegdheid tot den vijand overging, maar integendeel op de staatkundige loopbaan, die hij daarna betrad, zich steeds een trouw aanhanger toonde van den wettigen vorst.

(1) Ibidem.

Digitized by Google

§ 5. Filips van Bentinck te Obbicht en te Brussel. Hij wordt pandheer en drost van het ambt Montfort. Huwelijk van Petronella van Bronckhorst met Maarten van Bentinck. Tocht van Karel van Bronckhorst naar Hongarije.

Wij moeten met de geschiedenis van Filips van Bentinck nu een paar jaren opklimmen. In het *Recueil* lezen wij op bladzijde 94 het volgend uittreksel uit het Zutphensch Leenregister L, fol. 59 seq. »Anno 1589 heeft de voorss. Alvfaert van Vlodorp (om redenen aldaer verhaelt) dit transport (namel. dat van 1583) naerder geconfirmeert, Ende in alle gevallen overgedraegen van doen aff het voorss. leen aen hunne voorss. kinderen, reserveerende niet te min voor haer en haeren man Bentinck de tuchte." Dit transport doelt zeker op de schulden, die Filips van Bentinck voor Alverta betaald had, en tot vergoeding van welke voorgeschoten gelden zij in het testament van den 12en October 1598 de hoogheidsrechten der heerlijkheid Obbicht en Papenhoven overdraagt op den zoon uit haar tweede huwelijk.

Het huwelijk tusschen Maarten van Bentinck en de stiefdochter van Filips van Bentinck, Petronella van Bronckhorst, werd, (naar wij vermoeden te Obbicht), gesloten den 16en Februari 1590. In den aanhef der akte lezen wij den naam 1° van den vader des bruidegoms Hendrik Bentinck, groot-baljuw van zijne koninkl. Majesteit voor de Veluwe, 2° van Filips van Bentinck, heer van Bicht, West-Barendrecht, gouverneur voor zijne konink. Majesteit van de steden Venlo en Stralen, 3° van de grootmoeder der bruid Petronella van Praet, *douairière* van Batenburg en Stein, 3° van den neef der bruid Herman-Dirk van Bronckhorst en Batenburg, baron van Batenburg, heer van Stein,

Digitized by Google

4° van den neef der bruid (van moederszijde) Floris, heer van Asperen en Odenkirchen. De akte was onderteekend door: Filips van Bentinck, Alverta van Vlodrop, vrouw van Bicht, Maarten Bentinck, Petronella van Bronckhorst en Batenburg, Hendrik Bentinck (1).

Filips van Bentinck is pandheer en drost van het ambt Montfort geworden tusschen het jaar 1591 en 1594. Althans wijlen de heer E. Slanghen zegt (Publicat. etc. du duché de Limb., tome XVI, blz. 154) dat in 1591 *Walraven van Wyttenhorst* nog drost van dit ambt was. Bentinck werd drost en pandheer van dit ambt door aan Walraven van Wyttenhorst de hypotheek, die deze op het ambt Montfort had, terug te betalen en ze voor zijne rekening te nemen (2).

Wij vermeenen dat het hier de plaats is een kleine schets te geven van het ambt Montfort, ten einde ons een denkbeeld te vormen van den nieuwen werkkring waarin Filips van Bentinck zich verplaatst zag. Wij ontleenen de bijzonderheden er van aan het werk: *De tegenwoordige staat van alle volken*, XII Deel, blz. 583 v. v. Ofschoon dit werk het ambt Montfort schetst, zooals het was in 1740 onder de Staatschen, kan men zich toch een denkbeeld vormen van wat het was op het einde der 16e eeuw, wijl de regeeringsvorm, na dien tijd, daar geene merkelijke veranderingen had ondergaan.

Het ambt had van het oosten naar het westen eene lengte van drie, en van het zuiden naar het noorden eene breedte van twee uren gaans. De steden er van waren: Nieuwstad en Echt; de dorpen: Montfort, Ohé-en-Laak, Roosteren, Maasbracht, Vlodrop en Posterholt, St. Odiliënberg, Linne.

(1) Tables de *Lefort*, aux Archives de Liége.

(2) Men vergelijke: *J. B. Sivré:* Inventaris etc. I Deel, blz. 328, n° 7. Het origineele stuk dat wij bedoelen, bevindt zich in het Oud Geld. Arch. te Roermond, in *Doleantiën en orders*, II Deel, bl. 74—78. Op n° 7 van dit stuk, waarvan het afschrift voor ons ligt, komen wij terug in § 27 van dit Hoofdstuk.

Digitized by Google

Aan het hoofd van het ambt stonden: de drost, de schout en de landsschrijver, die alle drie voor hun leven door den heer van Montfort (den hertog van Gelder), werden aangesteld. De heer was gewoon deze ambten aan den meestbiedende te verkoopen.

De drost had geene vaste wedde; doch hij trok alle geldboeten boven de drie gulden bb. De kleinere boeten werden tusschem hem en den schout gedeeld. Hij had daarenboven de vrije jacht door het geheele landschap, en stelde namens den heer de schepenen aan bij de verschillende rechtbanken.

De schout had ook geen vaste wedde. Hij genoot de helft der boeten die minder waren dan drie brab. gulden. Hij riep de rechtbanken op den gewonen tijd samen en trok eenig emolument uit de Gerichtsdagen, die voor die schepenbanken gehouden werden. In alle rechtbanken zat hij aan het hoofd der schepenen, behalve in die van Nieuwstad en Echt, die hun eigen schout hadden. Wijders deed hij de vonnissen der schepenbanken ten uitvoer brengen. Hij was in zijn werkkring geheel onafhankelijk van den drost.

De landsschrijver, of griffier, hield aanteekening van de vonnissen der schepenbanken, behalve van die der banken van Nieuwstad en Echt, die haren eigen secretaris hadden. Hij hield verder aanteekening van de besluiten der algemeene vergadering des Lands, die door den drost uitgeschreven en de Landdag werd genoemd.

De dorpen en gehuchten hadden ook hunne bijzondere vergaderingen; daarop verschenen de schepenen en voornaamste grondbezitters tot het vaststellen en goedkeuren der gemeente-rekeningen, en tot het maken van den hoofdelijken omslag in de algemeene belastingen.

Dat was de werkkring waarin zich Bentinck bevond als

Digitized by Google

drost van Montfort. Daarenboven had hij ook zijne ambtsbezigheden als heer van Obbicht en Papenhoven. Op die plaats treffen wij in het Gerichtsbuch op den 15[en] November 1589 aan als praetor of schout *Juncker Stas* (Eustachius) *von Boxmer*. Dezelfde wordt den 8[en] Maart 1592 daarin vermeld als momber der heerlijkheid, of huisbewaarder: *hausverwerder*. De momber was de gevolmachtigde van den heer. Als momber treffen wij verder in het Gerichtsbuch aan, sedert de helft van 1592 tot aan het einde van 1609, *Severinus Radermecher senior*. Hij teekent zich ook Rademech, Rademecher en Radermech. De spelling die hij voor andere woorden bezigt, de vorm der letteren, zelfs de inkt waarmede hij schrijft, zijn naar avenant. Ongelukkiglijk was hij tevens *Gerichtschrieber*. Onnoodig te zeggen dat het alles behalve verkwikkelijk is 's mans overdrachten en notulen door te worstelen. Hij schreef ze nochtans met de grootste zelfvoldoening neer, vooral sedert 1601, als wanneer zijn zoon, eveneens Severinus genaamd, praetor of schout werd der heerlijkheid. De vadertrots laat deze bijzonderheid herhaaldelijk hoog klinken. Nu eens luidt het: »overmitz meynes Severein Rademech als Schultheis", dan weer: »coram Severino Severini, ufft Rademech junior". Op dezen momber dan liet Filips van Bentinck de zaken der heerlijkheid meestal berusten. Naar het Gerichtsbuch te oordeelen bemoeide hij zich zelfs nooit met de aangelegenheden der heerlijkheid.

Des te meer trokken de staatszaken zijne aandacht. In 't begin van 1595 was hij te Brussel. Op het eind van 1594 was den kapitein *Barthold Doeven* door den nieuwen Landvoogd, aartshertog *Ernst van Oostenrijk*, het ambt Montfort aangewezen tot loopplaats voor nieuw te werven compagnieën krijgsvolk (1). Hiermede zal de reis van

(1) *J. B. Sivré:* Invent. II Deel, blz. 125 en 126.

Digitized by Google

Bentinck wel hebben in verband gestaan, en niet met de bekende vergadering die toen te Brussel gehouden werd. De aartshertog overleed reeds den 20en Februari 1595. Den 28e van die maand schreef Filips van Bentinck uit Brussel een brief (gedateerd Huize Brussel) aan Jan van Fronhoven, schout van Montfort, waarin hij zijne verwondering en verontwaardiging uitdrukt over de vermetelheid van zijn stiefzoon (1), Karel van Bronckhorst en Batenburg, die eigemachtig krijgsvolk (2) te Montfort had ingekwartierd. Hij beveelt met nadruk dat de soldaten onmiddellijk verwijderd worden. Het verwondert hem te meer zoo iets te moeten hooren van hem, die zich eigenlijk moest geroepen achten de arme ingezetenen, die reeds zoo veel geleden hadden, te beschermen, in plaats van hen nog meer te verdrukken. Hij verlangt spoedig te mogen terugkeeren, maar is bevreesd dat de afdoening der zaken nieuwe vertraging zal ondervinden »door dat subit afsterven van haere Durchluchticheyt". Ten slotte drukt hij den schout op het hart, toch zorg te dragen, dat de arme onderdanen niet op nieuw zwaar beproefd worden, en verzoekt hem dag aan dag te schrijven wat daar ginder al zoo omgaat (3).

Men weet welke misnoegdheid de benoeming van *Fuentes* tot opvolger van Ernst van Oostenrijk verwekte bij den belgischen adel. Filips van Croy, hertog van Aerschot, vertrok naar Italië, de vier-en-negentigjarige Pieter-Ernst van Mansfeld ging voor tijd en wijl naar zijn stadhouder-

(1) In het origineel staat: schoonzoon, doch moet beteekenen: stiefzoon.

(2) Zou de klacht (J. B. Sivré: Invent. I Deel, blz. 136,) van ridderschap steden van het Overkwartier, 27en April 1596, over de Hongaarsche en Turksche ruiters, die het land van Montfort uitteerden, ook betrekking hebben op de troepenwerving van graaf Schwartzenberg en van Karel van Bronckhorst ten behoeve van den veldtocht in Hongarije tegen de Turken?

(3) Gemeente-archief van Montfort.

Digitized by Google

schap in Luxemburg, diens zoon, Karel van Mansfeld, hoewel door eene sleepende ziekte ondermijnd, bood den keizer Rudolf II zijne diensten aan en werd met open armen ontvangen (1). Ten behoeve van het Duitsch leger van Karel van Mansfeld wierf in 1595 Bentinck's neef, de graaf van Schwartzenberg, knechten en ruiters aan in de omstreken van Keulen (2). Met dit leger moet Karel van Bronckhorst, (de tweede zoon uit het eerste huwelijk van Alverta van Vlodrop), over wien in den voorgaanden brief gesproken wordt, naar Hongarije zijn getrokken, alwaar hij waarschijnlijk overleed. Hij leefde ten minste niet meer op den 12[en] October 1598, toen Filips en Alverta hun testament maakten; en dat hij deel nam aan een voldtocht in Hongarije vinden wij vermeld in het Gerichtsbuch, in eene akte van den 14[en] October 1601, waarbij »Philips von Bentyng, Her alhie zu Obbicht, Gereitten Gangelt, Rentmeister des Heren von Leudt, fonff frechten lantz uff den Doracker meit Hanthalm und mondt overdraegt; und hiemit ist alles aufgehoben belangende der twehondert philipsdaller heuptgelt, so wolgemelter Gereitt den auch Edlen und Erentvesten *Charlon von Brunckhorst*, heren zu Güster (3), Gotselig andacht, in seinen *vngerisschen zeugh*, feurgestreckt."

Gerard van Gangelt, rentmeester der Vlodrop's in het naburig Leuth, had dus aan Karel van Bronckhorst tweehonderd filipsdaalders geleend voor een veldtocht in Hongarije en deze som werd terug betaald met erfgoederen uit de familie van Vlodrop te Obbicht. Dat kan bezwaar-

(1) Dr. *W. G. F. Nuyens:* Gesch. der Nederl. B. IV, 2, blz. 169.
(2) E. v. Meteren, XVIII B. fol. 122, d.
(3) Güster, of Güsterf, voor Gester of Gesteren? De eerste letter van dien plaatsnaam kan evenwel ook een S zijn. Moet bijgevolg Süster, Susteren gelezen worden, dan bezat deze Karel van Bronckhorst een landgoed te Susteren.

Digitized by Google

lijk op iets anders doelen dan op den veldtocht van Karel van Mansfeld in 1595 tegen de Turken, en bewijst tevens dat deze Karel van Bronckhorst een zoon was uit het eerste huwelijk van Alverta van Vlodrop.

§ 6. Filips van Bentinck te Obbicht, te Montfort, te Brussel. Zijne zending naar Maastricht tot den waarnemenden Landvoogd, cardinaal Andreas van Oostenrijk.

Wegens de verscheidenheid der stof zien wij ons genoodzaakt in deze § naar chronologische volgorde op te teekenen wat wij over de vijf laatste jaren der 16e eeuw betrekkelijk den heer van Bicht vermeld vonden.

Zooals wij vroeger reeds zeiden, Karel van Bronckhorst, de eerste man van Alverta van Vlodrop, had alles verkwist. Hij had zelfs het tiendrecht der heerlijkheid Obbicht benevens den windmolen van Papenhoven verpand voor 1000 goudgulden aan een burger van Maastricht, die in het Gerichtsbuch niet nader wordt aangeduid dan met den naam van *vorsesz selig*, wijlen den voorzaat van *Juncker Gieljan* (Guillaume ?), *genannt Cell von Tongeren* (1), man van *Elisabeth Prenten*. Het was dus de eerste, onbekende, echtgenoot van Elisabeth Prenten, die aan Karel van Bronckhorst 1000 goudgulden geleend had. De aflegging dezer som werd in het Gerichtsbuch gerigistreerd den 20en Sep-

(1) Van het jaar 1589 tot 1594 was een *Joncker Willem Sell* of *Celle* beurtelings, of schepen, of gezworen bij de Luiksche leden van den Maastrichtschen magistraat. Indien dit de tweede man was van Elisabeth Prenten, dan moet hij, in zijne hoedanigheid van Luiksch burger der stad Maastricht, later aldaar zijn geweest schout van Luiksche zijde ; want als hij den 26en April 1605 eene laatste formaliteit te Obbicht kwam voltrekken over deze geldzaak, tituleerde hem Severin Radermecher Sr in het Gerichtsbuch als : *Itzig Schulteis zu Mastricht*.

Digitized by Google

tember 1595. De momber nam de plaats waar van Filips en Alverta, die gezegd worden afwezig te zijn.

In de maanden Augustus en September 1596 woonde Bentinck, als afgevaardigde der Staten van het Overkwartier, de zitting der generale Staten bij te Brussel. Dit blijkt uit een schrijven (gedagteekend Brussel, 24en Maart 1597), van den Aartshertog Albert aan de Staten van het Overkwartier (1).

Den 26en Mei 1597 werd de aankoop van *den hof Witten* te Nieuwstad in het Gerichtbuch geregistreerd. Ook toen waren de koopers, Filips en Alverta, tijdelijk afwezig.

Verkoopers waren: *Anna van Groesbeek* en derzelver zoon, *Arnold Huyn van Geleen en Amstenrade.* De eerste, die slechts vruchtgebruikster was, werd vertegenwoordigd door *Marten van Neerbeek*, en de tweede, de eigenaar, door *Renier Höngens*, respectievelijk burggraven (mombers) van Geleen en Amstenrade.

Luidens meer gemeld *Inventarium* bevond zich Filips van Bentinck den 26en September 1597 te Odenkirchen: »Auch ist hiermitt zù wissen, dasz die Kist anno 1597 den 26 September durch die Frau zù Odenkirchen etc. und den Herrn zù Beicht etc. eröffnet und vil Brieff, sonderlich aber Dalenbroech betreffendt, in diesen Kisten, lauth des Inventary, nitt befunden worden (2)".

Den 28en November 1597 bevonden zich, luidens het Gerichtsbuch, Filips en Alverta te Obbicht. Op dien dag namen zij »nach Banckrecht" voor schout en schepenen bezit van *den hof Witten*. Vier ingezetenen van Obbicht hadden het recht van beschudding op vier vrechten (3)

(1) *J. B. Sivré:* Inventaris etc. III D. blz. 301.

(2) *R. Wiedemann:* Gesch. von Odenkirchen, blz. 251.

(3) De *vrecht* besloeg 100 kleine roeden en was het 1/4 gedeelte van een bunder.

Digitized by Google

lands van die hoeve en kochten ze op dien dag terug voor »XXX stuver, Maseycker gelt valor, für eyne jede kleyne roede."

»Anno 1598, den 13en Junij verhief Caerl Berbo, scholtet tot Biecht, de halve heerlijkheid *Opbicht* en Papenhoven, in naam van Jr Philips van Bentinck, heer tot Opbicht. Gedaan op het slot *Petershem*, in bijwezen van Willem van *Kerkem*, heer te *Haeren*, stadhelder, heer Johan, baanderheere van *Merode* en *Petershem* en anderen (1)".

Naar inhoud van het Gerichtsbuch schonken, den 4en November 1598, Filips en Alverta aan »Driesgen in die Molle, tot behoeff seiner naekinder, 66 gulden und 14 stuver, für seinen trauwen dienst". Dit was eene schuldvordering die de gevers hadden ten laste van »Peter in den Bannt, nemlich uff underpendt dae nù Lietgen die Krae in den Bannt wonnet."

Den 25en November 1598 schreven de gouverneur der stad Nijmegen (2) en de gedeputeerden der Staten van het Nijmeegsch kwartier aan F. van Bentinck, heer van Bycht, dat de onderdanen van het ambt van Montfort, die te Nijmegen gevangen werden gehouden, daar moesten verblijven 1° tot voldoening van hetgene het land van Nijmegen over het afgeloopen jaar voor de fortificatiën der stad Grave (die Spaansch was,) had moeten doen, 2° en wel voornamelijk, tot dat zij, die uit het land van Nijmegen, uit de ambten van Maas-en-Waal, Over- en Nederbetuwe tot zekeren nieuwen dienst te Grave door den (Spaanschen) gouverneur dier stad opgehouden werden, zouden zijn losgelaten, en 3° dat overigens gezegde ingezetenen van Montfort niet zouden in vrijheid gesteld worden, zoo lang niet de dienst voor de fortificatiën van Grave (dat altijd

(1) *Jos. Habets:* Loonsche Leenen, t. a. p. blz. 19.

(2) Deze stad had zich in 1591 aan prins Maurits moeten overgeven.

Digitized by Google

tot het Nijmeegsch kwartier behoord had,) zou zijn overgebracht op het Overkwartier van Roermond (1).

Wij weten niet of Bentinck de zitting bijwoonde der Staten-Generaal, die in Augustus 1598 de aartshertog Albert had bijeengeroepen te Brussel.

Toen de aartshertog den 15en December van dat jaar weder tijdelijk de Nederlanden verliet, om zich in het huwelijk te begeven met de Infante *Isabella-Clara-Eugenia*, dochter van Filips II, stelde hij aan tot waarnemend Landvoogd zijn neef, Cardinaal Andreas van Oostenrijk. De admirant van Arragon, don Francisco de Mendoza, had toen den beruchten veldtocht naar den Rijn reeds grootendeels uitgevoerd. Het doel was aanvankelijk geweest, een overgangspunt op deze rivier te bemachtigen, ten einde de Vereenigde Provinciën in het hart aan te grijpen. Te dien einde had de admirant van Arragon met een leger van 20,000 voetknechten en 2,500 ruiters een inval gedaan in het onzijdig land van Kleef. Het Spaansch leger was slecht geapproviandeerd, slecht betaald en schier zonder tucht. Het nam Orsoy, Rijnberk, (bezet door de Staatschen, maar behoorend tot het Keurvorstendom Keulen), Buderich, Wesel, Rees en Emmerik, maar bedreef te gelijkertijd de grootste geweldenarijen, waarvan het verraderlijk ombrengen van Wirick van Daun, graaf van Falckenstein, buiten de muren van het kasteel Broek, niet het minst treurig bewijs is. Hierdoor vervreemdde zich het Spaansche leger de genegenheid niet slechts van de bijna uitsluitend katho-

(1) *J. B. Sivré :* Invent. etc. I Deel, blz. 145. Over deze zaak lezen wij nog bij *J. B. Sivré* : Inv. etc. I Deel, blz. 146 : »De gedeputeerden van het Nijmeegsch kwartier schrijven, (12 April 1599), aan F. v. B., heer te Bycht, over de wijderzijdsche gevangenen voor den dienst te Grave, en beklagen zich over de niet-uitvoering van de dienaangaande in het afgeloopen jaar gesloten overeenkomst".

Digitized by Google

lieke bevolking dier streken, en van den hertog van Kleef alsmede van den geheelen Westfaalschen kring, maar ook van den Keizer Rudolf II, die den rijksban over die tuchtelooze benden dreigde uit te spreken, indien zij niet binnen de 24 uren de intusschen betrokken winterkwartieren, in het land van Kleef en in Westfalen, verlieten, en zich binnen de grenzen van de Nederlanden terug trokken. Dit laatste geschiedde eerst in den zomer van het volgend jaar (1).

Toen tegen de helft van Maart de Cardinaal Andreas te Maastricht vertoefde, ten einde gemakkelijker met den admirant, den hertog van Kleef, met den keurvorst van Keulen en met den keizer (deze had reeds een leger tegen de Spanjaarden afgezonden, dat echter weigerde zich met dat van Maurits te vereenigen,) gelijktijdig te onderhandelen, werd Filips van Bentinck tot den waarnemenden Landvoogd door de Staten van het Overkwartier afgevaardigd. Het doel der zending was de regeling van den »Graefschen dienst", waarvan hiervoren gewag gemaakt is (2).

Den 31en Maart 1599 schonken Filips en Alverta, ten overstaan van schout en schepenen, aan Adam Schepers, gewezen bode van »Carlos von Bronckhorst," 75 roeden land, gelegen »uff den Heiligen Dall (3)". Zij verklaarden deze gift te doen uit vrijen wil en op voorspraak van goede vrienden, wijl Karel van Bronckhorst indertijd schriftelijk aan den bode beloofd had 147 gulden, 5 stuiver en 1 oord, »umb ein ambt te don leren," ofschoon men van dat handwerk »wenich bericht" had vernomen, (Gerichtsbuch).

---

(1) *M. Gachard :* Les États généraux de 1600, Introduction, XL—LII.

(2) *Ibid.* XVII, (eerste noot). En *Geld. Arch. te Roermond*, omslag 7, n° 22.

(3) Het *Heiligendal*, dat dikwijls in het Gerichtsbuch vermeld wordt is thans te Obbicht onbekend. Het vormt waarschijnlijk de tegenwoordige bedding der Maas.

Digitized by Google

§ 7. Filips van Bentinck te Brussel in 't jaar 1599.

In het jaar 1599 was Bentinck voor particuliere zaken naar Brussel gereisd. Hij was met de gedeputeerden van het Overkwartier overeengekomen, dat de tijd, dien hij langer dan zes, of hoogstens, acht dagen te Brussel moest blijven, als in 's lands dienst doorgebracht moest beschouwd worden. Het gold nog steeds de regeling van den dienst der stad Grave, ten einde de wederkeerige représailles tusschen het Spaansch Overkwartier en het (Staatsch) kwartier van Nijmegen te doen ophouden. Het schijnt dat de twee kwartieren het onderling eens waren over den grondslag der regeling. »Den heer vander Horst", vermoedelijk Walraven van Wyttenhorst, heer van Horst en drost van het land van Kessel, was de gevolmachtigde geweest, naast andere gedeputeerden van de Staten des Overkwartiers bij die van het kwartier van Nijmegen voor het aan te gaan vergelijk. De onderhandeling moet nog al lang geduurd hebben te Brussel, naardien beide Kwartieren gezamenlijk 600 gulden aan Filips van Bentinck tot vergoeding van verblijfkosten en andere uitgaven toestonden (1).

Wij weten niet of Bentinck zijne taak geëindigd had vóór 15en September 1599. In ieder geval had hij niet in last het Overkwartier op dien dag te vertegenwoordigen bij de inhuldiging van de aartshertogen Albert en Isabella te Brussel. De gedeputeerden van de ridderschap en steden van het Overkwartier hadden reeds den 11en September per brief hunne gelukwenschen gezonden aan de aartshertogen over beider voltrokken huwelijk en gelukkige

(1) Geldersch Archief te Roermond, Omslag 7, n° 22. De betaling volgde echter slecht. Den 23en December 1600 had Bentinck nog 458 guld. $1^1/_2$ stuiver aan beide Kwartieren te vorderen op deze som van 600 gulden.

Digitized by Google

aankomst, en zich tegelijkertijd veronderschuldigd over het uitblijven van een speciaal gezantschap bij deze gelegenheid, tot verschooning aangevend het oogenblikkelijk gebrek aan geldmiddelen en de onveiligheid der wegen (1).

De onveiligheid der wegen was ontstaan doordien de admirant van Arragon in den nazomer van dat jaar zijn ontevreden leger uit den Bommelerwaard teruggetrokken en daarna verspreid had over den Peel en het land van Kessel. Wegens gebrek aan soldij sloegen eenige regimenten aan 't muiten, overrompelden beurtelings Peer, Hamond, Bilsen, behoorend alle drie tot het land van Luik, en vestigden zich gedeeltelijk te Diest (Brabantsch) en te Weert (Geldersch.) De gemutineerden van Diest onderwierpen zich aan de aartshertogen op het eind van het volgend jaar, die van Weert eerst in 't begin van 1602.

§ 8. Filips van Bentinck op de vergadering der Staten-Geraal te Brussel, van den 26en April tot den 2en Juli 1600.

A. Instructiën van de afgevaardigden van het Overkwartier en volmacht.

Den 31en Maart schreven de aartshertogen aan den gouverneur en aan den kanselier van Gelderland, graaf Herman van den Berg, en Willem van Criep, dat deze den dag na de eerste vergadering, op den 6en April, van de Staten van het Overkwartier, aan de afgevaardigden van dit gewest voorlezing zouden doen van de uitnoodiging tot bijwoning der Staten-Generaal te Brussel op den 26en April eerstkomende, ten einde middelen te beramen, *om dese lankdurige troublen ende binnenlandschen oirloge ter neder te*

(1) *J. B. Sivré*: Inventaris etc. I Deel, blz. 148.

Digitized by Google

leggen, ende doen ophalden de miseriën ende ellenden, waarmede deze landen reeds langen tijd *boven maeten geaffligehrt ende bienae onder de voett gebracht sein* (1).

Onmiddellijk na voorlezing van den oproepingsbrief koos de vergadering de volgende afgevaardigen: *van wege de Ridderschap*, *Arnold-Adriaan van den Bylandt*, vrijheer van Reidt en heer te Brempt, benevens *Godfried van Bocholt*, heer van Bocholt en Cortessem; *van wege de Steden: Johan van Buegel*, tijdelijk burgemeester en *Gerard Creijarts*, (licentiaat,) schepen van de hoofdstad Roermond; *Gerard Lintgens*, tijdelijk hurgemeester van Gelder, en *Godfried Bijl*, de jongere, raadsverwant te Venlo (2). Bij dit getal treffen wij later nog als gedeputeerden van het Overkwartier bij de Staten-Generaal te Brussel aan: *Filips van Bentinck* (van wege de ridderschap), een afgevaardigde *Lom*, en den licentiaat *Renier van Rijswick*, als pensionaris.

Hierbij zij opgemerkt dat iedere provincie slechts ééne stem had uit te brengen in de vergadering der Staten-Generaal maar dat het aan de afzonderlijke Staten van iedere provincie vrijstond meer of minder leden af te vaardigen, die, na voorafgegaan onderling overleg, aan de beraadslagingen deelnamen, en volgens het gezamenlijk oordeel van de gewestelijke mede-gedeputeerden de uit te brengen stem bepaalden (3).

In het Overkwartier had de geestelijkheid geen zitting in de gewestelijke Staten en bijgevolg werd zij ook niet vertegenwoordigd bij de Staten-Generaal te Brussel.

Den 10[en] April stelden de Staten van het Overkwartier

(1) *J. B Sivré*: Inventaris etc. IIe Deel, blz. 340; *Gachard*: Actes des États généraux de 1600, p. 7.

(2) *J. B. Sivré*: t. a. p.

(3) De Staten-Generaal van 1600 telden 157 leden, (Gachard, t. a. p. Introd. XVI).

Digitized by Google

de instructiën en volmacht vast voor hunne afgevaardigden. Het stuk is te belangrijk, om niet den volledigen *inhoud* er van terug te geven:

»De afgevaardigden moeten zich reisvaardig maken, om tegen den 26e dezer maand te Brussel te zijn, *und volgentz tot allen noedigen tyden und stonden (doch mit nae verclairten voirbehalt,) in die vergaderungh der voirss. Staeten sich present vinden, und denselven, sampt und besunder dero Ritterschaft und Steden, dienste und freundtwillige salutatie, und allen nachbairlichen goeden willen fürderlichst aenmelden.*

»Daar echter de drie noordelijke kwartieren van Gelderland: Nijmegen, Zutphen en Arnhem, in de macht van den vijand zijn, en het gehoorzaam gebleven Overkwartier zoozeer door den vijand bestookt wordt, bijzonder na het onvoorzien verlies van Wachtendonk (1), *dergestalt dat die ampluden und Ritterschaft einiger ampteren, ouch einige Steeden, van weegen hoichster gefahr und bedreuwungh dess viantz,*

---

(1) Op last van prins Maurits, die zich te Bebber, bij Kleef, bevond, werd in den nacht van den 22en op 23en Januari Wachtendonck over de toegevroren grachten door graaf Lodewijk van Nassau, (broeder van Ernst en zoon van Jan v. N.), met eene sterke krijgsmacht overrompeld. *Arnold Huyn van Geleen*, gouverneur en pandheer dier stad, werd gewond en gaf 's anderendaags ook het kasteel over. De landlieden uit den omtrek, die hunne goederen daar geborgen hadden, waren er het ergste aan: hunne have werd de buit der vijanden. Volgens van Meteren (XXII B. fol. 21, d,) had Huyn van Geleen op dat oogenblik maar 80 soldaten onder zijne bevelen, wijl »het peerdenvolck, dat daer in garnizoen lach, was om buyt nae Ceulen gaen moeskoppen en plonderen". Ten slotte zegt hij dat Wachtendonck was »eene plaetse ende stadt van waer sy (de Staatschen) bequame verde coursen conden doen rontom Ceulen ende Aken, tusschen den Rijn ende de Mase." Dat volgens de klachten van het keizerlijk gezantschap in den Haag die *verre coursen* dienden om op het onzijdig Keulsch en Akensch gebied te *mocscoppen ende te plonderen*, evenals hij het den Spanjaarden verwijt, die bijzonderheid vergeet van Meteren er bij te voegen. Wachtendonk werd heroverd door de Spanjaarden den 28en October 1605.

Digitized by Google

(denwelcken die vutschryvongh des Quartiersdaichs niet verborgen heeft blyven connen,) denselven Quartiersdaigh toe besuecken, nohtwencklich verhindertt und gesteurtt sein woirden, zoo zullen de hierboven gemelde gekozenen bij de aartshertogen alsmede bij de Staten-Generaal en waar het verder noodig mocht zijn, hunne verontschuldiging maken over het klein ledengetal van hun gezantschap en over de wijze waarop de keuze geschied is.

»De Staten van het Overkwartier hadden wel uit hoofde, en van hun klein getal, en van het belang der te behandelen onderwerpen, tegen de deelneming aan de beraadslagingen der Staten-Generaal moeten bezwaar maken, doch ten teeken van eerbied en gehoorzaamheid aan de Landsheeren en tot bewijs van hunnen goeden wil hebben zij aan de uitnoodiging gevolg gegeven, *om mit und neffens den staeten und affgesanten der anderen landen und provintiën aen toe hoiren und toe behertzigen 't geinige dat in obgemelte Vergaderungh van weegen hairer hoicheden geproponeert und voirgedraegen soll werden.*

»Wat betreft eene mogelijke en goede onderhandeling over den vrede, *die bevoraff van Gott, den allmechtigen heeren kommen moet*, even zoo wat in het tegenovergesteld geval *tot einer nohtwendiger Kriegsrustungh, gegens den gesepareerden rebellerenden provintien streckende, vallen solle*, zullen de afgevaardigden van het Overkwartier alles wat daaromtrent in beraadslaging zal komen, zoo behartigen, als *sulx ter ehren Goedtz, dienste van haere hoicheden und verhoeffte Wolfartt der landen in alle synceriteit befonden sall werden toe behoiren.*

»Waarop, onder anderen, de afgevaardigden van het Overkwartier ten zeerste moeten aandringen, is: *dat die gehoirsaeme landen und provintien, und jedere vor sich, bie*

Digitized by Google

hairen alden, wol herbrachten privilegien, tractaeten, vry- und gerechticheyden, in 't generael und particulier, gehanthaeft und gehalden; alle dagegens ingeretene misbruicken, inbruecke und beschwernissen, und gelyckfalls alle ungebuer und unordnungh van contributien, extorsiën und andere unrechlicke Uplaegen over den verarmpten underdaenen, und derselven rigoureuse, onrechtfehrdige executiën, einmal in 't geheel affgeschafft wurden. in betrachtung, dat hieraen, und aen den verderff, soe deser syden van onsen eigenen Criechsvolck, tot cleinen offt auch geinen dienst, widderfehrt, die rebellerende provinciën ein seer quaet exempel nehmen, und in haere rebellie mehr obstinaet werden und sich styven, und, (als dairvan gesacht wert,) sich ongern aen der syden wiederom begeeffen und kehren sollen, daer sy dergeslallt oevel gehalden und getracteert werden sollen (1).

»Zou men echter het voorstel ter tafel brengen tot *pourparlers* of tot vredesonderhandelingen met den vijand, dan moesten de afgevaardigden van het Overkwartier *aengeven und versuecken, dat van de Ritterschaft des Ruremundischen Quartiers eenige gequalificeerde und vertrouwte persoenen dairtoe mit erwehlt, aengenommen und gebruyckt mogen werden, In betrachtungh dat van wegen der nachbahrschafft und anderer erfarentheyt, als dieselvige in den affgewieckenen Gelrischen dryen Quartieren hebben moegen, villicht*

(1) De Staten doelen hier op de verwoestingen, in onzijdige, bevriende landen, en in het Spaansch gebied zelf, aangericht door het tuchteloos leger voor den admirant, inzonderheid op de gemutineerden van Weert, Bilsen en Hamond.

De huurbenden der Republiek van de Vereenigde Provinciën plunderden en brandschatten het vijandelijk gebied en de aangrenzende, onzijdige gewesten even zoo meedoogenloos als de Spanjaarden dat deden, maar werden destijds geregeld uitbetaald, en spaarden daarom de onderworpen landzaten. Daarentegen brandschatten dikwijls de Spaansche soldaten, wegens gebrek aan soldij, de ingezetenen der zuidelijke Nederlanden.

Digitized by Google

ettwas fruchtbarlichs soll voerttgestaltt und befürdertt werden connen.

»De Staten van het Overkwartier verwachten echter niet veel goeds van die onderhandelingen, er staat dus eer in 't verschiet dat men middelen zal beramen tot eene krachtdadige voortzetting van den oorlog, in dat geval zullen de afgevaardigden in dien zin adviseeren, *dat die Kriegsaffairen mit de beste oirdre und directie, tot hairer hoicheden meerderen dienst, und der gehoirsaemer underdaenen beschirmungh und verloissinghe van des Viantz gewallt und voirderen inbrueck, solle moegen werden gefuhrt.*

»Zou men echter in de vergadering der Staten-Generaal algemeene belastingen tot het voortzetten van den oorlog willen decreteeren, dan zullen de afgevaardigden van het Overkwartier verklaren, dat zij, niettegenstaande *den grundtlichen verderff, den onderdaenen desselvigen Quartiers, ihm nechstvoirledenen jaire doir den leeger aengedaen, und dieselve voir des Viantz overvall niet* (zijn) *geschutzt noch geschirmt, gelyckewael vut onderdenigster affection totten dienste van haeren hoicheden, und om vut die lanckduyrige miserien eins geholpen und verloist toe werden, bereittwillich sein, nae haire scheemele macht und vermoegen und nae die cleinheitt des voirs. verdorffenen, underdruckten Quartiers, hairen hoicheden, als hairen genedichsten lanttfursten, toe assisteren.* Hierbij dient echter in 't oog gehouden te worden dat, *nae den expressen tractaeten und alden hercommen, geine schattinge, off ongewoonlicke ongelden,* (niet) *anders als aen baenreheeren, ritterschafft und Steden, daselffst binnen den furstendomb, gesonnen und van denselvigen overgegeeven und bewillicht en moegen werden.* Daarom moeten de afgevaardigden waken dat geene algemeene belastingen over de gezamenlijke provinciën worden geheven, maar dat men voor het Overkwartier eene globale som bepale, en dat

Digitized by Google

daarna de Staten van dit gewest gemachtigd mogen worden, om de middelen te vinden, *die nae de situatie und cleinheit des vorschr. Quartiers, und tot verhuedungh voirderen besorgten* (= gevreesden) *Unheyls van des Viantz syde, gefuegelichst und 't best practicabel, und sunst tot die minste lesie der ondersaeten beraempt sullen mogen werden.*

»De afgevaardigden zullen ook op een bevel van wege de aartshertogen aandringen, gericht aan den stadhouder, kanselier en raden, van het Hof te Roermond, tot opheffing van alle *ingefuerte beschwernissen, affbrueck und nieuwerunghen gegens deser lantschaften Wolherbrachte privilegien, tractaten, rechten, vry- und gerechticheden*, en tot naleving van *desselvigen lantzrechten, costumen und alden heercommen.*

»En dewijl de oproeping der afgevaardigden buiten de grenzen van Gelderland tegen de *privilegien, alden bruich, vryheden und exemptien* van het hertogdom indruist, daarom zullen zij *dairover versuecken acte de non preiuditio, in conformiteit des genigen, soe hiebeforen den 25 Augusti, der weniger jaertal 98, schier in gelycken valle bei ihren hoicheden verlehnt is* (1), *und davan copie mit gegeffen wurt.*

»Ook zullen de afgevaardigden hebben zorg te dragen, dat het *privilegium de non evocando* gehandhaafd worde, en moeten zij zich daarover beraden *mit den licentiaeten Risswich,* inzonderheid betrekkelijk het geval met 's Hertogenbosch, welke stad die van Roermond gedaagd heeft, in strijd met dit privilegie, voor het Hof van Brabant.

Nu volgen een Memoriaal, bevattend de nadere instructiën, die meer speciaal op het Overkwartier betrekking hebben, alsmede de eigenlijke volmacht, die wij wegens de belangrijkheid beider stukken hier letterlijk ten slotte mededeelen.

---

(1) *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 17.

Digitized by Google

»*Memorial van 't genige dat die gedeputeerden voirder, alss die voirss. instruction in spetie ontfuhrt, im vall der noht, und nae voirvallende gelegentheyt, toe doen sullen hebben.*

»Alzoe die geschickte (1) des Furstendumbs Luxemburgh, im vergangenen jair 98, op die vergaderungh generael dero doemaels beschrevenen Staeten, mit den Gelrischen gedeputeerden biesundere Wolmeynende communication op voirvallende saicken gehalden, und dairinne malcanderen mit goide correspondentie und affectie begegnet, sollen demnae jetzige gedeputeerde, (nae voirgaende dienst- und frundtwillige begruessung,) mit bemellten Luxemburgischen nu ouch van dengenigen, soe in anbestimpte veisamlungh tot Brussel geproponeert, voirgeschlaegen und delibereert werden solle, uutführlich, und tot wat middelen van peis ofte oirloge sy ahm meisten geïnclineert, vernimmen und verstaen, und alsoe allerdings unvergryfflich mit den selvigen discoureren, doch mit dem verstande dat allet tot dienst Goedtz und ihrer hoicheden, und erspruyslichen heill des Vaterlantz erstrecken moge.

»Und so viell betreffen maigh die middele, steur und assistentie tot den oirloge, davan geconsulteert und berathtschlaigt soll mogen werden, alsoe ihnen, den gedeputeerden, die mennichfeldige desordren, overdaeden, extorsien, und in summa, die oirsaecken dess grundtlichen verderffz des Rurmundischen Quartiers, bie den lanckdurigen kriegswesen und den oirlochsvolck ontstanden, und dair doir die ondersaeten geheel vutgetehrt, vutgeput und verarmpt, niet onbewust und sunst notoire sein: sullen alsoe, bie occasie und gelegenheitt, ihre advisen und Rahtschleege dahin dirigeren, damit op sulcken und diergelycken undreegelicken und onbehoirlicken beschwernussen gebuerliche noedige remedien gefonden und, vor allen

(1) afgevaardigden.

Digitized by Google

dingen, int werck gestalt moegen werden, als, onder anderen, allein nohtwendige garnizoenen und op noedigen oirderen (1), und dieselve in soe goede discipline toe halden, dat het platte landt niet mehr davan gefoullehrt und verdruckt, die passanten und coipluden niet berouft und geforceert; Item dat mit den hybernis (2) ein Quartier, ampt oder lantt niet soe gantz und gar, wie im nechstvoergangenen jair geschiett, verdorffen und depeupleert, die steden ouch boven ihre macht und vermogen mit Criechsvolck und desselvigen accommodatie und service, niet beladen, verner alle entretenidos gerevoceert und casseert, und alle und jede andere ongebuer und unrichticheit affgestaltt mogen werden.

»Und im vall sy, die gedeputeerden, op eenigen middel van steur des kriegs, wyders als in haire instruction begrepen, und alsoe specificé ettwas sollen moeten verclairen, und syluden des anders niet aff sein en kundten, Wiewol nochtans man sich gentzlichen getroisten doet, dat ihre hoicheden mit voraingetoegenen presentation sich genedichst contenteren sollen, soe om redenen in die instruction verhaelt, als mit, dat man van eenigen voirschlaegh anderer middelen in spetie niet ersocht oder davan gehoirtt, und, dabeneffens, die Steeden mit ihren communiteeten dairop verhoirtt und, off dieselve in desen Quartier toe practiqueeren und in train toe brengen, als bevoiren bedacht und gedelibereert werden moeste: Sullen alstan sich moegen vermircken und verluyden laeten van eenighe Steur maenentlich op toe brengen, als van 3, offt 4, offt immers ten lesten und hoichsten van 5 duysent gulden, dieselve, bie weege van Bedesteur, nae alden hercommen, vuer zeeckeren tytt van jairen op toe brengen, und dairtoe

(1) oorden, plaatsen.
(2) winterkwartieren van het leger.

Digitized by Google

t'employeeren die licenten, offte andere middelen toe waeter und toe lande, die bie den staetten des voirss. Quartiers meest practicabel und doenlich gefonden sollen werden, den ontfanck, employ und distributie davan tot kennisse der voirss. staeten blyvende, allet tot dienste ihrer hoicheden und tot assistentie der noedige garnisoenen in denselvigen Quartier, Wael verstaende und mit dem voirbehaltt nochtans, dat den leeger, oftt wydere inlegerongh van Criechsvolck, dem vorss. Quartier niet en overcompt, dair doir datselve in nieuwen verloip und verderff toe vallen geschapen.

»Und alsoe den voirss. gedeputeerden in haere instruction ouch aenbevohlen, bie ihren hoicheden in underdenicheitt aen toe halden, dat stattheldern, cantzler und rethen van ihren hoicheden genedichst bevelen wurde, alle und jede gegens der landtschafften privilegien, tractaeten, rechten, fry- und gerechticheyden, ingeretene beschwernissen, inbrueck und ungebuirlickheiden, op aenclaigen der geinteresseerden anstontt aff toe stellen und toe remedieren: Da nun Wolgemelte statthelder, Cantzeler und rethe van ihren hoicheden, oder derselvigen ministers und officieren, parthyen (1), oder anderer anstalt verdacht gehalden werden mochtten, sollen in dem vall, — doch der lantschafften unnaedeylich und sonder eenige consequentie, — om commissarien bie ihren hoicheden aenhalden, demselvigen Collegio toe adjungeren und bei toe vuegen, om toe verstaen op alle generaele und particuliere geclaigde swairicheden und doleantien und afschaffungh derselven, tot behoirlicke satisfactie, redintegratie und affhelpungh der geintresseerden und claegenden partyen.

»Und dieweil, op jungsten legation und reisen, dieses

(1) van partijdigheid.

Digitized by Google

Quartiers gedeputeerden aen S[r] Bernardo Cornelio (1), der van Nieuwmegen und Ayuda de Camera bie Seine altesse is, biesundere affection und addresse aen dieselve Seine Altesse befonden, sullen denselven sien aen die hantt toe halden, umb, bie voirdere gelegentheit und occasie, seiner befurderongh toe mogen genieten, gegens alle behoirlicke recommandatie und recognitie.

»Op welcken voirss. puncten und anderen, denselven gemees, und dairvan dependerenden Zaicken und middelen, sullen ripelick letten und erheischte notdurfft vorwenden und doen; und van allen hairen widderfahren, gelyck vorhin gesacht, aen die Caemer dero tot Ruremunde residerenden Quartiers gedeputeerden adverteren und overschryven.

»Und damit dese vergaderungh und hantlungh gegenwoirdigen Quartiersdaighs ahm 11ten Aprilis gescheiden und geëndighet.

»*Volgt die Vollmacht der Gedeputeerden und Geschickten nae Hoive.*

»Alsoe doir genedichsten bevelch und anordnungh dero durchleuchtichsten, hoichgeboirnen und groetmechtigen fursten und herren, Albrechten und vrouwen Isabelen, eertzhertzogen zue Oistenryck, hertzogen van Burgundien, Gelre und graiffen van Zutphen, unsern naturlichen, genedichsten Printzen und erbheeren, ihrer hoichfurstl. doirl. Stadtholder, Cantzeler und Rethe desselvigen furstendombs Gelre und graiffschafftz Zutphen, overmitz sieckere beschryvongh, tot haire requisitie, bie burgemeisteren, schepenen und Raht der stat Ruremunde, nae alden bruych gedaen, die

(1) Den 24[en] December 1602 schonk de magistraat van Roermond, uit erkentelijkheid voor bewezen diensten, aan den Nijmegenaar *Bernardo Cornelio*, kamerheer van den aartshertog Albert, een gouden gedenkpenning, vertoonende op de voorzijde den H. Christoffel, en op de keerzijde het stadswapen. *J. B. Sivré*: Invent. I Deel, blz. 152. Men vergel. nog *ibid.* blz. 262 en 410.

Digitized by Google

Ritterschafft und Steden des Ruremundischen Quartiers, als representerende die Staeten bemelter landen, voir soo viele dieselve in ihrer hoichfurstl. doirl. gehoirsamheit jegenwoirdigh sein, jegens den 6ten daegh jetzigens maentz Aprilis in der voirss. Statt Ruremunde convoceren laeten. Dairop ouch etliche van der Ritterschafft und geschickte der steden (nae jetziger gelegentheit) erschienen sein. Und dannoch op den 7den voirgesachten maentz die hoegh- und Wolgemelte heeren Stadthelder und Cantzeler, (aenwesent dero heeren Gelrisschen Rethen,) ihrer hoichfurstl. doirl. genedichsten bevell und gesinnen, in ihre der aenwesenden van de Ritterschafft und Steden Vergaederungh, soe mundtlich als schriftlich voergedraegen, als dat ihre hoichfurstl. doirl. einre Convocatie generael aller ihrer gehoirsamer landen und provincien gegens den 26ten dieses maentz Aprilis genedichst geaccordeert und beschryven laeten hadden, om toe aenhoiren und verstaen, wes alstan in sulcke versamlungh van ihrer hoichfurstl. doirl. weegen und van eenigen bequaemen middelen, om die voirss. landen eens uyt den Ellenden und miserien, dair dieselve nu soe lange jaeren in geweest sein, toe mogen brengen, geproponeert solle werden, mitz huen luyden versueckende op sulcx und den middelen, soe men dairtoe solle moeten gebruycken, het wehre dan van paix offt oirloege, neerstelick und mit alle goede wille, affectie und haest, nae notdurft und heysch van sulcken gewichtigen saecken toe letten, und dairop eenige gedeputeerden, mit noidige bericht, instructie und volmachte, vuyt ihren middele toe committeren und afverdigen. Ob wol nu den erscheinenden, in saecken, die generaliteet, heyl oder unheyl der landtschappen concernerende, toe adviseren und, schliesslich, etwas toe handelen und concluderen, tom deil vast hoich beschwerlich :

Digitized by Google

»Soe hebben, niet desto weniger, in grundtlichen betrachtung des vorss. Quartiers aenliggende conjoncturen, und als getrouwe und gehoirsaeme Vassallen und undersaeten, tot onderdenichsten gefolgh ihrer hoichfurstl. doirl. genedichsten beveelchs, tot den prefigeerten landtdaegh und generaele Vergaederinghe der Staeten der gehoirsaeme provincien gen Brussel, (sonder nochtans eenigen der voirss. landtschafften prejuditie, naedeil, consequentie, oder derogatie hebbender privilegien, tractaeten und alden hercommen,) ernennen, deputeren und affschicken hiemit und in crafft deses: die Wol Edele, Edele, Ernveste, hoichgeleerte und Eersame, nemtlich, van wegen der Ritterschafft: Arnold Adrian Van den Bilantt, freihern zu Reidt, herrn zu Breempt, Godfriden van Boeckholt, hern zu Boeckholt, Johannen van Buegel, tytlichen Ritzburgemeister und schepen, und Mr Gerharten Creyaertz, der rechten licentiaten und schepen der hoifftstat Ruremunde; Und van weegen Venloe, Goddarten Byll der jungeren, rahtsverwanten derselver stat, und van wegen der stat Geller, Gerharten Lintgens, ritzburgemeister daselffst, denselven, offt den mehrendeil van huenluyden, gevende und committerende volcommene machtt, auctoriteit und sonderlinghen bevehl, om gegens aenbestimpten landtdaegh tot Brussel furderlichst sich toe transporteren und daselfst der bieeincomsten der vorss. staeten generael bie toe wohnen, aen toe hoiren und toe verstaen wess, van weegen ihrer hoichfurstl. doirl., van bequaemen middelen und remedien, om die landen vuyt den miserien, (dairmit sy soe langen tyt geaffligeert sein geweest,) toe brengen und stellen, geproponiert und voirgehalden soll werden, dairop und wess dairvan iss dependerende, mit der anderer provintien staeten und affgesanten getreuwlich und in aller synceriteit, tot dienste Godes und ihrer hoichfurstl. doirl. und nae der

Digitized by Google

landtschappen gestalt, gelegentheit und noht. (doch allet ohne affbrueck, verminderinge. offt vercortinge derselver privilegien, vry- und gerechticheden, als voir vermelt,) toe communiceren, delibereren, berahtschlaegen und advisiren, sunst aenliggende gebreecken und beschweernussen, der gebuer toe remonstreren, gelyck huen sulcx alles aenbefohlen und toebetrouwt is, und sullen van hun Widderfahren und wess sy, (als voir,) gehandelt und negotiert, tot haire widdercoempste, aen Ritterschaft und steden, hairen committenten, alle noedige relatie und rapport to doen gehalden sein.

»Beloevende hiermit te halden vor aingenehm, steede und van wehrden 't genige dat sy luden in der vorss. saecken, voorverhaelter wyse, genegotieert, gedaen und vut gerichtet sullen hebben, sonder gefehrde und argeliste. Urkundt der statt Ruremunde hier under anhangenden grooten segel, der van den aenweesenden van de Ritterschafft und steden voirss. hiertoe is gebruicht worden, op den 10ten daigh des maentz Aprilis 1600 (1)".

B. Filips van Bentinck op de vergadering der Staten-Generaal te Brussel. Hij wordt met Gerard van Horne, graaf van Bassigny, en met Hendrik de Codt, raadpensionaris van Yperen, afgevaardigd naar den Haag, om aldaar bij de Generale-Staten vredesonderhandelingen te openen.

Op dat tijdstip was Filips van Bentinck weer voor particuliere, vermoedelijk militaire zaken te Brussel. Hij was gelogeerd in het *gouden Kasteel*, en had vijf bedienden en twee paarden bij zich. Den 24en April kwamen de afge-

(1) G. A. te R. *Kwartiersrecessen*, deel I, blz. 208—214. *J B. Sivré*: Inv. II Deel, blz. 340.

Digitized by Google

vaardigden van het Overkwartier in die stad aan. Zij waren gelast den overste Bentinck te verzoeken, zich als afgevaardigde bij hen te voegen. Hij nam de benoeming aan. Er werd toen goedgevonden, dat hij met één bediende zijn intrek zou nemen *opden gulden boem*, het logement der Geldersche afgevaardigden. Intusschen verbleven de overige bedienden en de paarden in het Gulden Kasteel, tot zij voor en na, (althans twee bedienden en de paarden,) naar Obbicht werden terug gezonden. Voor ieder van de vier bedienden bracht Bentinck een brab. gulden en voor ieder paard 16 brab. stuiver daags in rekening (1).

Den 28en April werden de Staten-Generaal te Brussel geopend door de aartshertogen, in wier naam de president (2) Richardot eene openingsrede hield, die op het volgende nederkwam:

' De aartshertogen willen minder u een program voorleggen der te behandelen zaken, dan van u vernemen welke middelen er moeten beraamd worden om den ellendigen toestand des lands te verbeteren, en wel ten eerste of er eenige mogelijkheid bestaat om den vrede te verkrijgen. Tot dusver zijn geene redeneeringen, aanbiedingen, noch eenige middelen in staat geweest, om de machtvoerders der noordelijke provinciën voor den vrede stemmen. Zouden zij nu ons aanzoek weer van de hand wijzen, dan moeten wij ons, (ten tweede), op den oorlog voorbereiden. Daartoe staan ons ontegenzeggelijk betere middelen ten dienste dan aan die van het noorden, 1° in ons eigen land zelf, 2° in de genegenheid van den jongen koning van Spanje jegens zijne eenige zuster, de Infante Isabella,

---

(1) Ibid. omslag 7, n° 22. Men vergelijke *J. B. Sivré*: Inventaris etc. II Deel, blz. 5.

(2) President, niet van de Staten-Generaal, maar van den Geheimen Raad.

Digitized by Google

3° in den steun van het groote en machtige (1) Spanje met zijne schatten uit Peru en Indië. De koning van Spanje zal maandelijks 250,000 kronen geven tot bijdrage voor het onderhoud van het leger hier te lande; het overige zullen de provinciën moeten opbrengen.

Ten derde moet gezorgd worden voor de geregelde betaling der gewone garnizoenen, en voor de herstelling der grensvestingen. Ten vierde moet gezorgd worden dat de aartshertogen de kosten hunner hofhouding kunnen bestrijden uit de domeinen, en zonder de onderdanen te belasten. Immers »ung chascun doibt vivre du sien, et cela s'entend des princes comme des particuliers. L'héritage et patrimoine de noz princes est leur domaine, duquel vivoient, du passé, les ducqz de Bourgongne, nos princes, et leurs devanciers, qui se réservoient cela pour leur nourriture et entretien de leur maison. Mais, depuis qu'avons esté uniz à l'Espagne, nos princes ont esté si puissans, et ont eu tant d'autres Estatz et couronnes qu'ilz ne se sont pas soucié de prendre leur nourriture d'icy, ains ont libéralement chargé et engagé leur domaine pour les nécessitez de la guerre et la propre tuition et défense du païs:

---

(1) De *macht* van Spanje werd wel wat optimistisch gekleurd. Integendeel, dit land verviel meer en meer tot machteloosheid, uitgeput als het was door de langdurige oorlogen, niet zoo zeer tegen de noordelijke provinciën van ons land, als tegen Frankrijk en Engeland. Bovendien werd Spanje nog inwendig verzwakt doordien de inwoners, welke ondernemingsgeest bezaten, meestal in de Nieuwe Wereld de fortuin gingen beproeven en van daar weer, met het goud, ook de ontzenuwende vadzigheid medebrachten, even als het onze Republiek verging in de 18e eeuw door de schatten van Oost-Indië. De beloofde 250,000 kronen kwamen dan ook zeer onregelmatig uit Spanje over. Uit gebrek aan soldijgeld onstond reeds in 1602 de beruchte muiterij van Hoogstraten.

In de Vereenigde Provinciën echter begon toen reeds de zeevaart eene hooge vlucht te nemen, dank de vijandschap tusschen Spanje en Engeland.

Digitized by Google

de sorte qu'à peine est-il suffisant pour payer les rentiers (1)".

Over deze mededeeling traden de afgevaardigden van elk gewest afzonderlijk in overleg. Die van het Overkwartier dienden echter te voren (den 4en Mei) een protest in bij de vergadering tegen hunne oproeping buiten hun hertogdom en tegen het gebruik van eene andere taal bij de beraadslagingen dan de Nederduitsche; een en ander was in strijd met hunne privilegiën. Datzelfde protest hadden zij ook gedaan, met die van Luxemburg, in 1598 (2). Zij vroegen daarvoor akte van non-præjuditie, op voorwaarde echter »que par le greffier de ceste assemblée leur sera donné coppie (en la langue basse allemande ou thioise) de tout ce que sera passé et resolu en ceste assemblée (3)". Die akte van non-præjuditie werd hun door de aartshertogen verleend den 20en Mei (4).

Reeds den 12en Mei begon men de rapporten uit te brengen over de voorstellen, den 28en April, door de aartshertogen gedaan. Elk gewest wilde den vrede; doch de afgevaardigden van Artois, Doornik, Tournesis en Valencijn wilden dat hij tot stand kwam door de aartshertogen zelven »sans laisser ce faict à la volonté des Estatz, mais bien à leur participation (5)", terwijl de afgevaardigden van de andere provinciën verlangden dat de Staten-Generaal gemachtigd werden tot het aanknoopen van de vredesonderhandelingen. Deze laatsten waren weer onderling verdeeld over de vraag of men eerst een wapenstil-

(1) *M. Gachard:* Actes des Etats Généraux de 1600, p. 382, s. s. *J. B. Sivré:* Inv. I Deel, blz. 272, v.

(2) Collection de documents inédits concernant l'hist. de la Belgique, t. I, p. 465—466, aangehaald bij *Gachard* t a. p. Introduction, LXXXIII.

(3) *Gachard*: Actes des Etats généraux de 1600, p. 117—118.

(4) *J. B. Sivré:* Inventaris etc. I Deel, blz. 149.

(5) *Gachard*: t. a. p. blz. 221.

Digitized by Google

stand zou vragen en voor hoe lang, dan wel onmiddellijk over den vrede zou onderhandelen. Op één punt heerschte echter eenstemmigheid van gevoel, namelijk dat men niets zou toestaan wat aan het gezag der aartshertogen of aan den Katholieken Godsdienst in de zuidelijke provinciën kon afbreuk doen (1).

Het vrijmoedigste van allen lieten zich de afgevaardigden van het Overkwartier uit in hun advies van den 12en Mei (2). Wij deelen het in zijn geheel mede in de bijlagen, hier zullen wij er den verkorten inhoud van geven. Zij stellen voor 1° dat de aartshertogen aan de vredesonderhandelingen laten voorafgaan eene volledige amnistie, met herstelling in alle de rechten die de opstandelingen voor de beroerten hadden, of die zij zelven, of wel hunne erfgenamen nu zouden hebben, indien de afscheiding niet had plaats gehad, op voorwaarde echter, dat zij binnen bepaalden tijd den eed van getrouwheid aan de aartshertogen afleggen; daarenboven zullen diegenen, die nu in de opgestane provinciën verblijven en een anderen Godsdienst dan den Roomsch-Katholieken belijden, na hunnen terugkeer in de zuidelijke provinciën, daar vreedzaam kunnen leven en de gewetensvrijheid kunnen genieten, zonder aan eenig onderzoek daaromtrent bloot te staan, op voorwaarde dat zij daar leven zonder ergernis en zonder (openlijke) uitoefening van hunnen Godsdienst; daarentegen zij, die tot heden den Katholieken Godsdienst beleden of althans zich voor Katholieken uitgaven, zullen onderworpen blijven aan de plakkaten en besluiten, die op het stuk van Godsdienst zijn uitgevaardigd; 2° dat de waardigheidbekleeders van de noordelijke provinciën het ambt dat zij thans bezitten, luidens de uit te vaardigen amnistie blijven behou-

(1) Ibid. Introduction, LXXXVI.

(2) Men vergelijke *J. B. Sivré*: Inventaris etc. I Deel, blz. 277.

Digitized by Google

den, ten einde hun elk voorwendsel tegen het sluiten van den vrede te ontnemen; 3° dat de aartshertogen alle oude privilegiën herstellen, en die tijdens de beroerten in het zuiden of het noorden verkregen zijn aan het oordeel der Staten-Generaal onderwerpen; 4° dat de aartshertogen, ten einde alle achterdocht te weren, *beloven* alle staatsbetrekkingen in het civiel bestuur en in het leger aan Nederlanders te zullen geven, en dan slechts vreemde troepen in het Land te brengen, wanneer de krijgsdienst het vereischt; 4° dat de aartshertogen voor dit maal aan de generale Staten toestaan het recht, om door tusschenkomst en medehulp van naburige vorsten, met de provinciën en steden afzonderlijk of gezamenlijk te onderhandelen over den vrede of over wapenschorsing, en dat hunne Hoogheden die overeenkomsten, zonder eenige verandering, zullen bekrachtigen en op soortgelijke toezegging bij den koning van Spanje zullen aandringen. 5° Daarna moest men geschikte personen kiezen tot onderhandelaars, en dat wel zulke, die door nabuurschap, ondervinding of anderszins meer van nabij bekend zijn met het karakter en de handelwijs der afgescheiden provinciën dan diegenen welke uit de verte de zaken besturen; het moeten namelijk personen zijn die noch verdacht noch gehaat zijn bij de afgescheiden gewesten, opdat men door hunne tusschenkomst en behendigheid tot het begin van een vredesverdrag gerake. In dat geval zal aan de opgestane provinciën alle grond tot verschil van meening en tot achterdocht jegens de aartshertogen of over den slechten afloop van deze vredesonderhandelingen ontnomen worden, wanneer de generale Staten den uitnoodigingsbrief tot de afgescheiden provinciën zullen richten. 5° Het is echter te voorzien dat deze onderhandelingen maanden kunnen duren en wijl bovendien de uitslag er van onzeker is, daarom zijn de afgevaardigden van het

Digitized by Google

Overkwartier van gevoelen, dat men onverwijld in behandeling neme het tweede punt van het voorstel der aartshertogen, handelend over de reorganisatie van het krijgswezen en over de middelen en wijze van den oorlog voort te zetten, *estimant qu'une bonne guerre plus avancera ladite paix que tous les inductions, offres et présentations qu'on pourra faire aux provinces séparées* (1).

Onnoodig te zeggen dat in het adres van het zwaarst beproefde gewest der zuidelijke Nederlanden de openhartigheid, de dorst naar den vrede, de gehechtheid aan den Godsdienst en aan den Souverein onderling naar den palm dongen.

Na langdurige en nog al levendige beraadslagingen waren de Staten-Generaal het eindelijk eens geworden over een gezamenlijk rapport, betrekkelijk den vrede, en dienden het den 16en Mei in bij de aartshertogen. Deze werden daarin verzocht »de permectre et authoriser lesdicts remonstrants pour avecques lesdictes provinces distraictes entrer en communication, traicté et conclusion de paix, au plus grand honneur et gloire de Dieu, service de Vos Altèzes, et le bien, tant en général que particulier, des provinces, ou bien essayer si, pour trefve (en remettant plus de confidence), on puisse plus tost faciliter et parvenir à une paix finale et asseurée, bien entendu néantmoings, et avecq ceste réserve, qu'au reguart des provinces de leur obéissance, ne sera riens innové, fût au faict de la religion catholicque, ny en ce que touche l'authorité de Vosdictes Altèzes; usant tellement, si bien au reguart de la restitution des biens de ceulx qui obéissent et suyvent

(1) Geldersch Arch. te Roermond: *Verhandelingen van Staat*, blz. 163, te lezen in bijlage III. In hoofdzaak ook afgedrukt bij *Gachard*: t. a. p. blz. 399—400. Men vergelijke J. B. Sivré: Inv. I Deel, blz. 277.

Digitized by Google

leur parti, que de la conservation, maintiènement et restauration des previléges, bon reiglement des affaires et police desdits pays, que lesdicts ennemiz tant plus soyent occasionnez de se rejoindre par le moyen d'une bonne paix (1)".

De aartshertogen deelden meer het gevoelen van de afgevaardigden van Atrecht, Doornik, Tournesis en Valencijn, en antwoordden den 24en Mei dat, alhoewel uit de brieven van die van Holland, het vorig jaar op het schrijven van deze Staten ontvangen, de onverzoenlijkheid van het noorden bleek, zij nochtans aan de Staten-Generaal wilden veroorloven om met die van de noordelijke provinciën in gedachtenwisseling te treden, hetzij op eigen, of op vijandig, of op neutraal gebied. Daarna zouden de aartshertogen, onder medewerking der Staten, den vorm bepalen waarnaar het vredesverdrag moest gemaakt worden (2).

Dat antwoord voldeed niet aan de generale Staten. Den 30en Mei herhaalden zij hun verzoek van den 16en ll. en verheelden niet aan de aartshertogen, dat deze, zoowel als hunne raadslieden, in het noorden met wantrouwen werden bejegend, dat daarom de vredesonderhandelingen uitsluitend aan de Staten-Generaal moesten worden toevertrouwd (3).

Zonder echter het antwoord der aartshertogen af te wachten, gingen 's anderendaags de Staten-Generaal tot de keuze der gevolmachtigden over, die namens hen met de Vereenigde Provinciën zouden onderhandelen. Met algemeene stemmen werden gekozen: Gerard van Horne, graaf van Bassigny, zoon van den heer van Boxtel, en

(1) *Gachard:* t. a. p. blz. 406—407; *J. B. Sivré:* Inv. I Deel, blz. 277.

(2) *Gachard*: Ibid. blz. 453. (3) Ibid. blz. 455—456. Men vergelijke: *J. B. Sivré:* Inventaris etc I Deel, blz. 277.

Digitized by Google

afgevaardigde van Brabant, alsmede de colonel Filips van Bentinck; aan die van Vlaanderen liet men de keuze over van een pensionaris of griffier uit hun midden, als derde lid voor het gezantschap: zij kozen Hendrik de Codt, pensionaris van Yperen. Deze drie afgevaardigden moesten in gedachtenwisseling treden met de Staten-Generaal van het noorden, en kwam het werkelijk tot vredesonderhandelingen, dan zouden eenige leden van de geestelijkheid hun toegevoegd worden. Dit voorstel werd aan de aartshertogen ter bekrachtiging voorgelegd (1).

Den 4en Juni namen de aartshertogen genoegen met het voorstel der Staten-Generaal, ten einde hun een blijk van onbeperkt vertrouwen te geven. Ook keurden zij het ontwerp van den te zenden brief aan de Staten in den Haag goed, behoudens eene kleine wijziging. Zij hadden wel liever gezien dat men hun eene lijst van personen had voorgelegd, waaruit zij de afgevaardigden hadden kunnen kiezen; nu immers had men niets aan hunne keuze overgelaten, maar ook daar wilden zij van afzien, ten teeken van welwillendheid jegens de Staten-Generaal (2).

Het was bekend dat de Staten in den Haag geene brieven, die in het fransch geschreven waren, aannamen. Daarom gelastten de Staten-Generaal (5en Juni) den goedgekeurden brief in het nederlandsch te vertalen en benoemden daartoe eenige afgevaardigden uit Brabant, Gelderland en Vlaanderen. 's Anderendaags werd de brief in het nederlandsch vòorgelezen in de vergadering. Jacob Blasaeus, bisschop van Namen, volgde den franschen text en verklaarde dat de vertaling er meê overeenkomstig was (3).

De brief van de Staten-Generaal te Brussel aan die van den Haag luidde als volgt:

(1) *Gachard*: Actes des Etats Généraux de 1600, p. 128—129.
(2) Ibidem, blz. 467. (3) Ibid. Introduction: blz. LXXXIX.

Digitized by Google

»Welgeboren, edele, erntfeste, eersaeme, voorsichtige heeren ende besundere goede vrunden, dat wy tot noch toe niet geantwordt en hebben op uwer edele ende eersaeme brieffven van den XXII meerte anno XV^{c}XCIX, is gebeurt vuyt dyen wy niet eer by den anderen en zyn gecommen, voor dat Hunne Hoocheden hebben gedaen de gewoonelycke ende nootelicke eeden, volgende 't gene by ons was versocht ten tyde van de opdrachte ende aenveerdinghe van dese landen, in den jaere XCVIII, ons alhier wederomme hebben doen vergaederen, alwaer wy ons tegenwoirdelyck vinden, met sulcken verlangen om uwen edele ende eersaeme met ons te sien op de vergaederinghe, als ons leet is hunlieden nu tertydt te gemissen, dwelck niet en can beteren, soe langhe wy onder den anderen sullen wesen oneenicht ende gescheyden, wel wetende dat dese landen noyet geluckiger, noch voirspoediger en syn geweest dan terwylen wy, onder de onderdanicheyt van eenen oversten heere ende prince, t'saemen vereenicht hebben geleeft, in ruste ende vreedsaemheyt; dwelck tegenwoirdelyck soe zeer te wenschen ende ons zaelich soude wesen als oyent te voiren, vastelyck betrouwende dat wy daertoe met uwen edele ende eersaeme sullen geraecken, soe verre wy eens moghen t'samen commen in spraecke ende onderhandelinghe, verdunckt ons over sulcx, sonder in 't besundere te antwoirden op 't inhouden van hunne voorschreve brieffven, d'beste te wesen allen voirleden saecken ende misverstanden te vergeten by een eeuwich geswygh, ende ondertusschen in goeder ernste te peyzen (gelyck wy doen), om by eenige bequaeme middelen te geraecken vuyte weringe daerinne wy nu soe vele jaeren herwaerts derwaerts geloopen ende gedoolt hebben, tot bederffenisse van 't gemeyn lichaem ende staet van desen lande, sonder nochtans tot noch toe den vuyt-

Digitized by Google

ganck te hebben cunnen vinden. Ende alsoe wy tegenwoerdelyck onse nyeuwe heeren en princen neffens ons hebben, 't selve heeft ons oorsaecke gegeven om te trachten tot vernyeuwinghe ende wederkeeren van onsen ouden voorspoedigen staet, ende daermede dese vergaederinge aen uwen, edele ende eersaeme, te schryven dese tegenwoordige, opdat deselve van hunder syde doende, van gelycken willen aenmercken dat onse gemeyne miserien ende ellenden eens moeten eynde nemen doir eene goede ende minnelycke vereeniginghe, ende dat anderssints blyvende langer in de gesteltenisse daer inne wy syn, wy met eenen blyffven onderworpen de fortuynen, ende veranderinge dyer souden moigen overcommen tot des eens oft des anders bederffenisse, jae ganschen onderganck, ende, in allen gevalle, dat daer van niet en can gecommen dan schaede ende achterdeel voor de ingesetenen ter weder zyden. Laet ons dan daer tegens versien, de handt Goidts is alnoch soe machtich ende goederthieren als die eertyts is geweest, soe verre wy cunnen aannemen dese goede occasie, ende ter contrarie sorchelyck en te vreesen voor de gene, die de selve versmadenlyck souden willen onnachsaemen ende versmaeden. Ten sal maer houden aen uwen, edele ende eersaeme, om eene proeve daer aff te nemen by versaeminge ende onderspraecke, 't zy by hunlieden aldaer, hier, oft wel in eenige neutrale plaetsen; verhopende dat, by middele van dyen, soo wel d'een als d'andere vernoegen sullen hebben. Tot welcken eynde, ende om allen achterdencken te weren, sullen ter selver plaetssen vuyt dese onse vergaederinghe gesanten affgeveerdicht worden, volcomentlyck gemachticht, behoudelyck dat van gelycken gedaen worde van dyer syde, gelyck uwen, edele ende eersaeme, naerdere mondelinge verclaeren sullen heere Gheeraert de Hornes, grave van Bassigny, etc., heer Phi-

Digitized by Google

lips van Bentincq, heere tot Bicht, Paffenhove, etc., drossaert des landts van Montfoort ende Heen (1), ende Mr Hendrick de Coodt, raedt ende pensionaris der stadt van Yperen, brengers van desen. Totte welcke ons gedraegende, bidden Godt almachtich, dat wy seer corts daer op mogen hebben, wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, voirsichtige heeren ende besundere goede vrinden, hunlieden antwoirde ende resolutie, sulcke als tot voirderinghe van eenen goeden vrede ende vereeniginghe zyne godelycke voirsichticheyt sal bequaem ende noodich vinden, tot synen meesten loff ende dienste, tot welvaert ende verlichtinghe van zyn arm ende verdruckt volck. Vuyt Brussel desen Ven dach juny 1600. *Onderstont:* Uwer edele ende eersaeme goede vrienden ende naegebueren, die Staeten van Brabant, Limborch, Luxembourgh, Gelrelandt, Vlaenderen, Arthois, Henegouwe, Valenchyn, Namen, Ryssele, Douay ende Orchies, Dornick, Tournesiz ende Mechelen. Ten bevele van de voorschreve heeren, *onderteeckent:* P. MASIUS. *Het opschrift:* Wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, voirsichtige heeren ende besundere goede vrinden, den Staeten van Gelrelandt, Hollant, Zeelant, Vuytrecht, Overryssel, Vrieslant ende Groeninghen, tot S'Gravenhaghe (2)".

Dezen brief moesten de drie gecommitteerden, de heeren van Bassigny, van Obbicht en de pensionaris de Codt, eigenhandig aan de Staten-Generaal in den Haag overreiken. »De vergadering oordeelde het overbodig aan de gecommitteerden verdere instructiën mede te geven; zy verlangde slechts dat zij alles deden wat in hunne macht was, om met de Staten in den Haag zelven, en niet met derzelver

(1) *Heen* of *Hien*, gemeente Doodenwaard, in de Neder-Betuwe.

(2) Bij *Gachard:* Actes des Etats-Généraux de 1600, p. 757—759. Men vergelijke *J. B. Sivré:* Inventaris etc. I Deel, blz. 149.

Digitized by Google

gedeputeerden te onderhandelen. Zij bepaalde voorts dat de drie gecommitteerden, gedurende de reis, hetzelfde logement zouden betrekken en gemeenschappelijk zouden leven ; dat Brabant, Gelderland en Vlaanderen het geld voor het gezantschap zouden voorschieten en dat die provinciën naderhand door de generaliteit zouden gerembourseerd worden. Het punt betreffend het gemeenschappelijk leven verwierf niet alle de stemmen der vergadering, dewijl eenigen van meening waren dat men dat aan het oordeel der gecommitteerden moest overlaten ; immers, waren dezen afzonderlijk gehuisvest, dan konden zij gemakkelijker de verschillende meeningen van het volk vernemen (1)".

Doch laten wij recapituleeren :

Den 6en Juni werd de nederduitsche vertaling van den brief aan de Staten in den Haag in de vergadering goedgekeurd, en werden de drie gecommitteerden gelast niet later dan Donderdag aanstaande (9en Juni) naar Antwerpen te vertrekken en van daar een paspoort te vragen naar den Haag. Den 8e (Woensdag) bekrachtigde de aartshertog denzelfden brief, gelastte den gecommitteerden een authentiek afschrift er van te geven, zonder eenige verdere instructie, en vond insgelijks goed, dat de gecommitteerden 's anderendaags op reis gingen (2). Men maakte te meer haast met het vertrek, omdat men te Brussel door brieven van den magistraat van Antwerpen onderricht was, dat de afgevaardigden van het Duitsche keizerrijk in den Haag waren aangekomen (3). Doch wat kon de bemiddeling van deze gezanten helpen? Zij zelven waren met minachting bejegend geworden, toen zij een vrijgeleide vroegen,

(1) *Gachard* : t. a. p. Introduction, LXXXIX.
(2) *Gachard* : t. a. p. blz. 133 en 135.
(3) *Gachard* : t. a. p. blz. 224 en 292.

Digitized by Google

ten einde in den Haag een wapenstilstand tusschen de noord- en zuidelijke Nederlanden te bewerken en tevens tegen de schendingen van het Rijksgebied door de Staatschen te protesteeren. »Wij hebben in ons voorgaende Boeck, schrijft Bor, verhaelt, hoe dat Salentijn, Grave en Heere van Ysenburg, Herman, Graef van Manderscheit en Carel Nutsel van Sonderspuchel, Ridder, Roomscher Keiserlijker Commissarisen, aen de Heeren Staten Generael gesonden hadden eenen brief, met eenen versoekende paspoort, om alhier te komen, om van wegen de Keiserlijke Majesteit eenige saken te proponeren van groten gewichte; daer op de Heeren Staten Generael voor antwoord gaven, dat sy van goeder hand genoegsaem veradverteert waren wat last sy lieden van Koninklijke Majesteit hadden, en schreven henlieden daer op antwoorde, en dat niet nodig en was daerom hier te komen; dan also de voorschreven Commissarisen daer op weder schreven en by haer versoek persisteerden, so hebben de voorschreven Heeren Staeten daer op ten anderen male geantwoort, en hadden de selve echter geschreven dat hare komste onnodig was, en datse ten besten willen nemen dat men henlieden van die moeiten ook voor hare personen wilde ontlasten, gelijk aldaer breeder te sien is; dan, also dien niet tegenstaende twee derselver gesanten in Majo 1600 over quamen, etc. (1)". Zoo vreeselijk was het Keizerrijk in de laatste jaren, in het oosten door de Turken en in het westen door de Protestantsche vorsten, bestookt en gehavend geworden, dat het straffeloos met zich moest laten spotten! Nochtans in dat keizerlijk gezantschap, dat niets dan een stroohalm was, meenden de generale Staten van Brussel den schakel te vinden, die hen met de Staten van den Haag in verbinding zou brengen.

(1) *Bor:* XXXVII B. blz. 639.

Digitized by Google

Den 9den Juni vertrokken de drie gecommitteerden naar Antwerpen. De Geldersche afgevaardigden Lom en Johan van Buegel haastten zich dat nog dienzelfden dag te schrijven, de eerste aan de Staten van het Overkwartier (1), de tweede aan den magistraat van Roermond (2). Die datum wordt ook aangegeven door Bentinck in zijne rekening aan de Staten van het Overkwartier; ook lezen wij daarin dat hem 's anderendaags een bediende naar Antwerpen volgde (3). Van hier schreven de drie gecommitteerden den volgenden brief naar de Staten-Generaal te 's Gravenhage, ter verkrijging van een vrijgeleide:

»Welgeboren, edele, erntfeste, eersaeme, voorsichtige heeren ende besundere vrienden, alsoe wy onderschreven, als gecommitteerde van de heeren de generaele Staeten, tegenwoirdelyck vergadert binnen der stadt van Brussele, op den wech syn, om uwer edele ende eersaeme te commen vinden om saecken, grootelycx raeckende de gemeyne welvaert van de geheele Nederlanden, gelyck wy naerder vertoogen sullen t'onser compste, hebbende daeromme den selven uwer edele ende eersaeme wel willen aensoecken, soe wy syn doende midts desen, dat henlieden believe ons, te dyen fyne, verleenen ende seynden op 't spoedichste behoorlycke paspoorte met eenen trompette van uwer zyde. Ende midts desen willen den Almogenden bidden, dat hy ulieden, wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, voirsichtige heeren ende besundere goede vrienden, hebben in syne heylige hoede. Vuyt Antwerpen desen Xden juny 1600. *Onderstont:* G. Hornes, Philips van Bentinck, Heere tzo Bicht, Hendrick de Codt. *Het opschrift:* Wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, voirsichtige heeren de

(1) *J. B. Sivré:* Inventaris etc. I Deel, blz. 150.
(2) Ibid. blz. 409.
(3) Geld. Archief te Roermond, omslag 7, nº 22.

Digitized by Google

gedeputeerde van de heeren generaele Staeten, vergadert wesende in S'Gravenhage (1)".

Dit adres was eene onhandigheid der drie gecommitteerden. Hadden zij het *opschrift* herhaald van den brief der generale Staten te Brussel, dien zij in den zak hadden, dan hadden zij aan de Staten-Generaal te 's Hage eene voldoende titulatuur gegeven, zonder eenig præjuditie, maar in dit adres zeide men aan die van den Haag, dat zij slechts een onderdeel uitmaakten van de generale Staten te Brussel. Althans zoo kon het opgevat worden, en geen wonder dat het in den Haag zoo opgevat werd.

De drie gecommitteerden zonden eenen trompetter met dezen brief tot Geertruidenberg (2). Het antwoord liet op zich wachten. Te Brussel, waar men intusschen dag aan dag beraadslaagde over de reorganisatie van het leger, de bevrediging der gemutineerden en het herstel der financiën, maakte men zich ongerust. Den 16en Juni liep er het gerucht dat de gecommitteerden naar den Haag vertrokken waren (3). Doch daar was niets van aan. Eerst in den namiddag van den 23e kwam de Bassigny met een brief van die uit den Haag te Brussel aan. De voorgemelde trompetter had hem gebracht tot Antwerpen. De vergadering was reeds gescheiden voor dien dag. Men riep ze tusschen vijf à zes ure weer bijeen op het Stadhuis, ten einde kennis te nemen van den inhoud des briefs. Hij werd door Filips Maes, griffier der Staten van Brabant, en tevens griffier der Staten-Generaal, geopend, voorgelezen en daarna *à vue* in het fransch vertaald. Hij wekte eene algemeene verontwaardiging. De vergadering ging eerst uiteen tegen negen ure. Nog denzelfden avond werd de

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 762; *J. B. Sivré*: Inv. I, blz 149.
(2) Ibid. Introduction, XC.
(3) Ibid. blz 300.

Digitized by Google

brief aan de aartshertogen overhandigd (1). Hij luidde als volgt :

»Wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, hoochgeleerde, wyse, zeer discreete heeren en goede vrienden, uwe lieden ende gunsten brieff, daer van copye neffens desen gaet, heeft brenger deses overgebracht. Wy syn eerst in bedencken geweest oft den selven aen ons geadresseert was, overmidts die opschrift hielde *aen de gedeputeerden van de Staeten generaele*, welcke titule ons niet en eygent, soe ons vergaederinge gecomposeert synde van de gedeputeerde van de vereenichde provintien, d'zelve vergaederinge (volgende de nederlantsche vryheden, rechten ende gebruycken) altyts behouden heeft de eerlycke, rechtmatelycke ende nootelycke titule van Staeten generael der vereenichde Nederlanden, wesende in dyer qualiteyt bekent by de Keyserlycke Majesteyt, de coningen van Vranckryck, Engelant, Schotlant, Dennemarcken ende meeste alle die coningen, chur ende fursten, princen ende republicquen van Europa; gelyck mede kennelyck is, dat onder die regeringe van keyser Kaerle, hertogen, graven ende andere princen van de Nederlanden noyt in dispute en is getogen, oft deselve titule competeert den gedeputeerde van de Nederlantsche provintien als zy staetsgewyse vergadert zyn: dat over sulcx de vergaederinge, nu onlancx van dyer syde te Brussel gehouden, d'zelve titule gebruyckt. Nyettemin, nae deliberatie op 't ontfangen ende oepenen van den voorschreven brieff gehouden, vonden wy goet de formaliteyt voor dese reyse te passeren, den brieff te ontfanghen ende te oepenen. Den selven geexamineert hebbende, zyn van herten verblyt geweest, verstaende dat de heeren Staeten generael van dyer zyde, tot Brussel vergadert, van meeninghe souden wesen op den welstandt der

(1) Ibid. blz. 143, 210, 231, 308.

Digitized by Google

Nederlanden mede te letten : soe 't selve ons eene vaste hope geeft dat onse debvoiren, soe lange jaeren continuelyck ten selven eynde gedaen, ende by Godt, den heere almachtich, genadelyck gesegent, by de gebeden ende hulpe van alle vrome nederlanders in dese gelegentheyt sullen worden gesecundeert, op dat eens de Nederlanden van de tyrannie der Spaignaerts ende haere adherenten verlost, eerst in haere vryheyt ende daernae in haeren ouden welstant ende fleur gebrocht mogen worden. Wy souden uwe liede ende getrouwe compste alhier goed bevonden hebben, ten waere eerst de aenstaende exploicten jegens de Spaignaerts en haere adherenten, tot dienst der Nederlanden, onse vergaederinghe, voor eenige dagen, van gedeputeerden moesten verminderen (1), ende, ten tweeden, dat alhier altans eene groote ergernisse is overmidts, niettegenstaende, zedert het slaeffsche nulle transport der Nederlanden aen de Infante, den hoochmoet ende tyrannie der Spaignaerts ende haere usurpatie in de Nederlanden, oick in 't vermeesteren van de principaele sterckten, het brantschatten ende onmenschelycke tracteren van de goede ingesetenen, sonder te verschoonen prelaeten, heeren, edelen, burgeren oft huyslieden, meerder ende grooter is als oyt te voren, ende dat alle 't selve onder die naemen ende autoriteyt van de Eertzhertogen gevoet ende onderhouden wordt, tot groot leetwesen van allen vromen, sekerlyck geadviseert wordt dat uwe liede compste alhier onder de Eertzhertogen autoriteyt soude gedirigeert syn, oick onder de beloften van nyet te doen oft handelen dat

(1) Er was reeds besloten dat *alle* de leden der Staten-Generaal 's anderendaags *collegialiter* te Rotterdam zouden scheepgaan, om het leger naar Vlaanderen te volgen. Op die wijze hield Oldenbarneveld de gezamenlijke Staten-Generaal in bedwang en tevens prins Maurits in 't oog. Men vergelijke *Bor :* XXXVII B. blz 648.

Digitized by Google

haere autoriteyt soude moghen wesen nadeelich: waervuyt geoordeelt wordt dat uwe liede ende genaedige commissie (als tot voirderinge van sulcke onwettelycke, schaedelycke ende ondienstelyck autoriteyt streckende), geheel tegens den welstant der Nederlanden, ende consequentelyck jegens onse goede meeninghe strydt. Ende daeromme hebben wy, als oprechte vrome lieffhebbers van het welvaeren der Nederlanden, den prelaeten, heeren, edelen ende alle lieffhebbers des geloeff des vaderlandts wel vriendelyck willen versoucken, ons in dese gelegenheyt metterdaet te assisteren, omme de Spaignaerts vuyte Nederlanden daetelyck te doen vertrecken, soe 't selve het eenich fundament van de vryheyt ende consequentelyck van de welvaert der Nederlanden is. Ende soe uwe liede ende genaedige daer en tusschen ons belieff over te senden copye van haere commissie ende die poincten die vuyt de selve ons souden worden verthoont, wy en sullen niet laeten d'zelve rypelyck te examineren, ende u daerop soe vriendelyck ende behoorlyck te bejegenen, dat uwe liede ende genaedige, oick alle de werelt, sullen cunnen ordeelen, dat wy niet meer als de gemeene nederlantsche verlossinge, vryheyt ende welvaeren ter herten hebben, ende daer alle moghelycke middelen begeeren te employeren, tot vertroostinge van alle staeten ende goeden ingesetenen der Nederlanden. Hiermede, wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, hoochgeleerde, wyse, seer discrete heeren ende goede vrunden, uwe liede ende genaedige in schuts des Almogenden bevelende. Vuyt S'Gravenhage, den XVII^{en} juny 1600. *Geparagrapheert:* Renesse v^{t}. *Onderstont:* Uwe liede ende genaedige goede vrunden die Staeten generael der vereenichde Nederlanden. Ter ordonnantie van de selve. *Was onderteeckent:* C. Aerssens. *Het opschrift:* Wel geboren, edele, erntfeste, eersaeme, hoochgeleerde, wyse, seer dis-

Digitized by Google

crete heeren N. DE HORNES, BARON VAN BASSIGNY, PHS. VAN BENTINCQ, HEERE TZO BICHT, ende HENDRICK DE CODT, gecommitteerde van de heeren Staeten generael vergadert binnen Brussel, onse besundere goede vrunden (1)".

's Anderendaags las de griffier Maes de fransche vertaling van voorgaanden brief voor (2). De afgevaardigden ontwierpen onmiddellijk een antwoord, dat wij verkort mededeelen : 1° de drie gecommitteerden moeten in hunnen eigen naam schrijven, dat zij de afwezigheid van eenige afgevaardigden in den Haag betreuren, als zijnde de rede waarom hun het vrijgeleide geweigerd is ; 2° dat zij, na den vermoedelijk korten terugkeer dier afgevaardigden in den Haag, het vrijgeleide hopen te ontvangen ; 3° dat zij, ten teeken van oprechtheid en rondborstigheid hunnerzijds, nu reeds hunnen lastbrief naar den Haag opzenden ; 3° dat zij van meening zijn dat het ophouden der plunderingen en brandschattingen alsmede de verwijdering der vreemdelingen het best in de vredesonderhandelingen kunnen besproken worden, en dat het christelijker is daaromtrent middelen te beramen door een vredesverdrag dan door wapengeweld.

Wat het punt van de overdracht der Nederlanden aan de Infante betrof, dat mocht door de drie gecommitteerden niet aangeroerd worden (3).

Lancelot Schets van Grobbendoncq, baron van Wesemaele en de griffier Maes werden met dit ontwerp naar den aartshertog Albert gezonden. Keurde deze het goed, dan konden de drie gecommitteerden er hun antwoord uit opmaken, zonder het aan de generale Staten ter visie terug te zenden ; wilde echter de aartshertog het

(1) *Gachard* : t. a. p. blz. 763—765 ; *J. B. Sivré*, Inv. I Deel, blz. 149.
(2) *Gachard* : Ibid. blz. 143—144
(3) Ibid. 768—769.

Digitized by Google

vóór de afzending eerst inzien, dan zou het antwoord te Brussel opgesteld worden door eenige afgevaardigden van de vier of vijf voornaamste provinciën, benevens den griffier Maes, bij welk antwoord zich de vergadering reeds bij voorbaat verklaarde neer te leggen (1).

Bij de opening der zitting van den 27en Juni verklaarde de griffier Maes en de baron van Wesemaele dat de aartshertog zich met den hoofdinhoud van het ontwerp van den 24en Juni vereenigd had en dat het concept-antwoord door den eerste aan den heer de Bassigny was overhandigd (2). Die overhandiging moest reeds daags te voren hebben plaats gehad en de heer de Bassigny moest reeds dienzelfden dag naar Antwerpen zijn vertrokken; want in den avond van den 27e kwamen te Brussel brieven aan van de drie gecommitteerden, aan het adres van den hertog van Aerschot, getuige het volgend citaat, getrokken uit de *Première Relation*, *rédigée par Nicolas Du Bois*, *conseiller pensionnaire des Etats du Tournaisis*:

»Mondict seigneur le ducq (d'Aerschot) at relaté et déclairé que, hier au soir, après que luy et lesdicts aultres députez des Estatz eurent eu audience vers Leurs Altèzes, luy fut aporté, par la poste, ung pacquet venant des trois députez en Anvers, dedens lequel estoyent lettres à luy seul, et aultres ausdicts Estatz généraulx, lesquelles il présenta à S. A., voyant qu'il estoit tard pour faire assambler lesdicts Estatz. Mais S. A., ni luy, ne les voulurent ouvrir: par quoy il fit assambler aulcuns des députez des premieres provinces, entre unze et douze heures du soir, et ainsy, en estant faict ouverture, trouvoyent que lesdicts trois députez prosposoyent doubte s'ilz debvoyent envoyer aux Estatz ennemis les lettres originèles de leur commis-

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 144.
(2) Ibid. blz. 145.

Digitized by Google

sion, comme ilz avoyent requis, ou s'ilz rescriveroyent en la forme à eulx baillée par lesdicts Estatz. Sur quoy, après plusieurs disputes et débatz, fut trouvé bon, et advisé par S. A., que lesdicts députez escriveroyent derechef, sur leur nom, ausdicts rebelles, affin d'avoir leur passeport, sans leur envoyer aultre lettre ny copie, ains de sur ce attendre leur responce: tellement que mesdicts seigneurs se sont arrestez audict advis; et, suivant ce, mondict seigneur le ducq (d'Aerschot), dès avant la minuict, at escript ausdicts trois députez de ainsy le faire (1)".

's Anderendaags, den 28en Juni, las de hertog van Aerschot de brieven der drie gecommitteerden, die hij uit Antwerpen ontvangen had, in de vergadering voor alsmede het antwoord dat hij, in overleg met meerdere afgevaardigden en met den aartshertog, den nacht te voren reeds verzonden had. Het antwoord werd door de Staten goedgekeurd (2).

Was het echter bijtijds te Antwerpen aangekomen? Indien het tweede verzoek om een vrijgeleide werkelijk door de drie gecommitteerden verzonden is geworden, zooals het bij Gachard afgedrukt staat, dan zal men uit de door ons in dit stuk onderstreepte woorden de vraag ontkennend moeten beantwoorden. Zoo ja, dan is het volgend stuk een ontwerp-repliek geweest, dat de gecommitteerden, na ontvangst van den brief van den hertog van Aerschot, gewijzigd hebben. Zij zonden in ieder geval nog den 28en Juni eene repliek naar den Haag (3), en wel, naar de eerste veronderstelling, van den volgenden inhoud:

»Wy hebben ontfanghen uwer edele ende eersaeme brieffven van den XVIIen deser, zynde vuyter maeten droe-

(1) Bij *Gachard:* Actes des États généraux de 1600, p. 233.

(2) *Gachard*: t. a. p. blz. 148.

(3) Ibid. Introduction XC.

Digitized by Google

vich geweest daer vuyte te verstaen d'oorsaecke waeromme zy lieden verclaeren onse compste aldaer niet te hebben cunnen goet gevinden, onder andere, by dyen hunne vergaederinge hadde moeten verminderd worden van eenige gedeputeerde, de welcke soe wy willen verhopen dat tegenwoirdelyck weder gekeert sullen syn, oft immers seer corts voir de hant cunnen wesen. Soe betrouwen wy dat de swaericheyt ende beletsele dyen aengaende geresen, nu tertydt sal cesseren, hebbende ons beweghen te bidden anderwerffven by desen, ons te willen overseynden de versochte passepoorte, om niet langere vuyttestellen de gemeyne onderhandelinge ende welstant van de Nederlanden, ter eenre ende d'andere zyden soe noodich, de welcke uwer edele ende eersaeme, by hunne voorschreve brieffven, thoonen soe grootelycx te behertigen. Tot welcken eynde, ende dat de selve moghen bemercken dat van deser syde met alle sinceriteyt ende ter goeder trouwen worde gehandelt, *zeynden hun lieden hier mede de principaele brieffven van onse committenten, de Staeten generael, vergadert tot Brussele, innehoudende de redenen waeromme hun goet ende noodich heeft gedocht ons derwaerts te seynden, naer luyt van deselve brieffven ende vermoghen van credentie, daer innebegrepen, naerder sullen verclaeren ende oepenen*, soe verre denselven belieft ons te hooren, ende dyen volgende te commen totte voorschreve onderhandelinge, ons seyndende de voorschreve passepoorte, sonder voirdere vuytstel, gelyck wy willen verhopen zy lieden sullen doen, naedemael den noot, de gemeyne welvaert ende behoudenisse sulcx syn verheysschende; by middelen van de welcken, ende de vereeninge die men dair doire is verhopende, wy eer ende gevuechelyck sullen geraecken vuyte allen den brandtschattingen ende andere swaericheden van der oirlogen,

9

Digitized by Google

mitsgaders oick behoirlyck cunnen versien worden op het stuck van de vremdelinghen in uwer edele ende eersaeme brieffven begrepen, dan oft men daertoe moeste gebruycken eenige wegen van feyte oft gewelt van wapenen, daer vuyt·noch meerdere swaericheden, soe ter eenre als d'andere zyden, jae de geheele bederffenisse van den lande soude moghen rysen; zynde de voorbeschreve twee poincten soe annex van de voorschreve onderhandelinge ende peys, dat die daer van in egheener manieren en cunnen gescheyden worden; is oick het middel van denselven peys vele christelycker dan de oirloge; willende daeromme verhopen vastelyck dat uwe edele ende eersaeme daertoe sullen verstaen: *te meer siende, by de voirschreve principaele brieffven, den last ons gegeven by de voorschreve Staeten generael, ende de volmacht die sal gegeven worden aen de gene die vuyt het lichaem van deselve Staeten zullen worden gedeputeert totte voorschreve onderhandelinge*, ende niet dienende, enz. Vuyt Antwerpen, enz. (1)".

Het tweede verzoek om een vrijgeleide werd eveneens door een trompetter naar den Haag gezonden; doch hij werd te Bergen-op-Zoom aangehouden, wijl men vreesde, zegt E. van Reydt (2), dat er een spion onder schuilde!

Terwijl echter de generale Staten te Brussel naar den vrede haakten en te dien einde onderhandelingen trachtten aan te knoopen, bereidden zich de Vereenigde Provinciën meer dan ooit tot den oorlog voor. In den winter van 1599 op 1600 hadden zij vele vreemde huurbenden aangeworven. In de lente trok prins Maurits met een sterk

(1) *Gachard*: t. a. p. 770—771. Na echter het antwoord der noordelijke Staten-Gen. uit Ostende gelezen te hebben, zagen wij dat het voorgaande stuk niet opgezonden werd zooals het daar ligt, maar gewijzigd werd naar het advies van den hertog van Aerschot.

(2) Historie der Nederl. Oorlogen, XVII B. blz. 743

Digitized by Google

leger naar den Bommelerwaard. De talrijke Spaansche bezetting van de sterke St. Andriesschans was daar aan 't muiten geslagen wegens gebrek aan soldij. Den 16en Mei gaven zich de bezettelingen, ruim 1100 man sterk, aan prins Maurits over en traden in Staatschen dienst (1). Nu wilde prins Maurits den veldtocht doorzetten naar de boven-Maas, in de berekening dat hij steun zou vinden bij de gemutineerden van Weert, Hamond, Bilsen en Diest. Deze veldtocht zou ongetwijfeld voor de aartshertogen en de zuidelijke Nederlanden veel noodlottiger geweest zijn dan de nieuwe expeditie waartoe zich prins Maurits door de noordelijke Staten gedwongen zag, inzonderheid door de Staten van Zeeland, die om elken prijs een inval in Vlaanderen wilden gedaan hebben, ten einde Duinkerken te veroveren, dat veel hunnen zeehandel belemmerde.

Denzelfden 17en Juni dat de Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën afwijzend adviseerden op het aanzoek der generale Staten te Brussel tot vredesonderhandelingen, vertrok prins Maurits van den Haag naar Zeeland, om zich aan het hoofd te plaatsen van een leger dat over zee reeds derwaarts op weg was. Het bestond voor het grootste gedeelte uit Engelschen, Schotten, Duitschers en Fransche Hugenoten, tellend te zamen 12,000 knechten, 3,000 ruiters, 30 zware kanonnen, 7 veldstukken, en voorzien van het noodige oorlogsmateriaal; het beschikte bovendien over 800 vaartuigen. 's Anderendaags ochtends ten vijf ure verlieten de gezamenlijke Staten-Generaal den Haag en gingen nog denzelfden dag te Rotterdam scheep, om het leger te volgen. Den 19e was prins Maurits in Zeeland; de wind was tegen om naar Nieuwpoort te zeilen, daarom stevende de prins de Schelde op en ontscheepte den 21e en den 22e bij Philippine. Van daar trok hij landwaarts in, den

(1) Ibid. blz. 728.

Digitized by Google

26e Brugge voorbij, overrompelde in 't voorbijgaan Oudenburg, alwaar hij een garnizoen legde, alsmede het fort Bredene; daarna ging hij naar Ostende en dwong het fort Albert tot overgave; den 30e drong hij door de duinen tot voor Nieuwpoort, dat hij dadelijk begon te belegeren. Te gelijker tijd was eene vloot met artillerie, leeftocht en verdere krijgsbenoodigdheden vertrokken naar Ostende. De tocht was voorbereid in het stipste geheim en werd uitgevoerd met de grootste snelheid (1).

Op dien aanval had zich de aartshertog niet verwacht. Hij verloor echter, te midden der algemeene verslagenheid, het hoofd niet. In aller ijl trok hij te Gent een leger samen. Den 28en Juni vertrok hij, vergezeld van de Infante, naar het leger. 's Avonds te voren was eene deputatie uit de Staten-Generaal hem gaan bedanken voor zijne toewijding aan de belangen van het land en hem de toezegging gaan doen van den trouwen steun der vergadering. Den 29e hielden de aartshertogen eene wapenschouwing te Gent. Hun leger bestond uit 11,000 knechten en 1500 ruiters. Den 30e brak de aartshertog met zijn leger op en ging dat van prins Maurits opzoeken. Hij heroverde in 't voorbijgaan Oudenburg en het fort van Snaefkerke en stond in den ochtend van den 2en Juli met zijn leger tegenover dat van prins Maurits, in de nabijheid van Nieuwpoort (2).

»Het plan van prins Maurits was grootsch, (namelijk de verovering van geheel Vlaanderen, na de inneming van Nieuwpoort en Duinkerken,) en de uitvoering er van voortreffelijk begonnen; maar, indien de verrassing aan het

---

(1) Men vergelijke *Gachard*: t. a. p. Introduction XCI; *van der Vynckt*: Histoire des troubles des Pays-Bas, t. III, p. 213, s. s.; *van Meteren*: XXII B. fol. 28, d. v. v.; *Bor*: XXXVII B. blz. 648.

(2) *Gachard*: Introd. t. a. p. blz. XCII; *van der Vynckt*: t. a. p. blz. 214, v.

Digitized by Google

hof te Brussel en door het geheele land ontzettend was geweest, niet minder groot was de verbazing van prins Maurits, toen hij vier dagen later zich ingesloten en met een leger, sterker dan het zijne (?), door den aartshertog op de flanken en in den rug bedreigd zag (1)". Prins Maurits beschikte ongetwijfeld over een sterker leger dan zijn tegenstander, maar desniettemin was zijn positie hachelijk en kwam hij te laat tot de overtuiging, dat de kust van Vlaanderen, met een vijandig gezind land er achter, niet geëigend was voor operatie-basis.

In den ochtend van den 2en Juli werd bij de brug van Leffinghe de voorhoede van het Staatsche leger, aangevoerd door graaf Ernst van Nassau, totaal verslagen. Ware nu de aartshertog een Fabius Cunctator geweest, hij zou er zich verder toe bepaald hebben den vijand ingesloten te houden en het overige van den hongersnood verwacht hebben. Want scheep gaan kon prins Maurits niet, dan had hij den vijand in den rug, aanvallen ging ook niet, daarvoor was de vijandelijke positie te sterk. Ten twee ure in den namiddag werd evenwel in den Spaanschen krijgsraad besloten tot den onverwijlden aanval. De strijd was hevig; na drie uren vechtens stond de kans van den aartshertog het best; toen voerde echter de meer talrijke ruiterij van prins Maurits tegen die van den aartshertog eene laatste charge uit, waardoor die van den aartshertog in wanorde werd teruggeworpen op de Spaansche infanterie, de gelederen er van doorbrak en eene algemeene wanorde veroorzaakte (2). De aartshertog, die zelf gewond was, kon de orde niet meer herstellen. De nederlaag was volkomen, de admirant krijgsgevangen.

---

(1) *van der Vynckt:* t. a. p. blz. 214.

(2) *van der Vynckt:* ibid.; *Gdchard:* t. a. p. blz. XCIII.

Digitized by Google

§ 9. Filips van Bentinck, Gerard van Horne, graaf van Bassigny en Hendrik de Codt, pensionaris van Yperen, onderhandelen te Bergen-op-Zoom met Oldenbarneveld over het sluiten van een vredesverdrag.

De ongedrukte bronnen, waarvan wij in deze § gebruik maken, zijn 1° eene rekening door den heer van Obbicht, overgelegd aan de Staten van het Overkwartier den 23en December 1600 (1); 2° *Cort verhael* etc. van hetgeen de heer van Obbicht en de pensionaris van het Overkwartier, Renier van Ryswick, hebbend gehandeld in de Staten-Generaal te Brussel in 1600 (2); 3° brieven van Bentinck en Ryswick uit Brussel, van den 17en Juli 1600 tot den 27en Juni 1601 (3).

De drie gecommitteerden, de heer van Obbicht, de graaf de Bassigny en de pensionaris van Yperen wachtten intusschen te vergeefs op hun vrijgeleide. Inmiddels vertrokken de overige afgevaardigden van Gelderland, met uitzondering van den pensionaris van Ryswick, (den 12en Juli,) naar Roermond (4) en gaven den 27e van die maand verslag van hunne bemoeiingen aan de Staten van het Overkwartier (5). Toen »is den voerss. Licentiaet Ryswick alleene tot Bruyssel gebleven, hebbende daghlycx mette pensionnarissen van de andere provincien, (Edoch niet Staetsgewyse ,) in conferentie geweest op verscheyde poincten alsdoen voergeslagen, ende voerts om te verne-

(1) Geld. Arch. te Roermond: omslag 7, n° 22, (*J. B. Sivré :* Inv. II Deel, blz. 5.)

(2) *G. A. te R. Verhand. van Staat,* blz. 111—116: *J B. Sivré,* Inv. I Deel, blz. 281. Wij deelen het vervolg van het *Cort verhael* mede in § 15.

(3) *Geld. Arch.* te Roerm., omslag 1, n° 22, (*J. B. Sivré:* Inv. I, blz. 157.)

(4) *Geld. Arch.* te Roerm. *Cort verhael* etc.

(5) *J. B. Sivré :* Invent. etc. I Deel, blz. 151—152.

Digitized by Google

men ende mogen overschryven 'tgeene d'andere provincien waeren resolverende in 't stuk der beden, ende andere meer poincten, daervan rapport is gedaen (1)".

Op het einde van het proces-verbaal van de ochtendvergadering der Staten-Generaal, 10en Juli, lezen wij: »Et, pour le dernier, est enchargé le greffier de rappeler, par lettre particulière, le colonel Benthincq (2)". Nog denzelfden dag kweet zich de griffier van zijne taak door aan den heer van Obbicht te schrijven: »Monsieur, comme Messieurs les Estats généraulx ont icy à faire de votre présence en affaires concernant grandement le service de leurs Altèzes Sérénissimes et le bien du pays, vous ferez bien de retourner au plus tost en ceste ville pour y besoigner avecques eulx, qu'attendant, ne feray ceste plus longue, seulement me recommanderay en vos bonnes grâces, lesquelles, Monsieur, je salue bien humblement, votre humble Serviteur, (get.) P. Masius. De Bruxelles, ce 10 Jullet 1600 (3)". Bentinck zelf en van Ryswick geven eene minder parlementaire rede op voor die terugroeping: »Den XIIIe July is den heere van Biecht van Antwerpen gecommen binnen de Stadt van Bruyssel, synde geroepen oft evoceert geweest by de Staeten generael, om die groete costen van verteringe tot Antwerpen te schouwen (4)".

Toen Bentinck den 14en Juli te Brussel aankwam, was hij aanvankelijk »van meininge die andere heeren gedeputeerden te volgen naar Gelderland (5)", maar, zoo schrijft hij nog denzelfden dag aan de Staten van het Overkwartier, »daer (te Brussel) kummende, hebben sy (de Staten-

(1) *Geld. Arch.* te Roerm. *Cort verhael* etc.
(2) *Gachard:* t. a. p. blz. 155.
(3) *Geld. Arch.* te Roermond, omslag 1, n° 22.
(4) *Ibid. Cort verhael* etc.
(5) *Ibid.* t. a. p.

Digitized by Google

Generaal) guet gefunden dat ich hyer blieven solde, wes (tot) antwoert van dye staten van holland gekummen waer, und dat den Pensionaris van Iperen tot Antwerpen blieven solde, und dat wy tot Bruissel solden alle daegen thoe saemen kummen om thoe beraetslaegen alles wat noedich solde syn tot dyenst horer Altezen und dyer landen, und eyn yeder syn provincien tho advertieren wat noedich solde syn, und dat yder provincien solde dye kosten betaelen soe langhe wy hyer waeren, dan (want) dye rysse van Hollant sol generaele syn". Hij geeft in denzelfden brief aan zijne committenten in kennis dat hij te Brussel zijn eigen huishouden doet »om thoe vermieden dye grote kosten yn dye herberghe"; hij verzoekt dat men hem twee of drie honderd gulden zende, »ich sal soe sparrlich mich halden als moegelich ist, het kan nyet langhe dueren of wy sullen antwoert van hollant krigen." Verder vraagt hij dat men spoedig schrijve waaraan hij zich te houden hebbe, of hij de andere Geldersche afgevaardigden naar Roermond moet volgen, dan wel, op verlangen der Staten-Generaal, te Brussel blijven. Hij beklaagt zich ook over zijne mede-afgevaardigden, die vertrokken zijn, zonder de verteringskosten zijner bediendén en paarden te betalen (1), inzonderheid echter over Nederhoven, den burgemeester van Roermond, die hem betaalde met assignatiën op kwade posten: »ich begeer dat U. L. hem willen seggen, dat ich myt syn assignati nyet wil thoe vreden syn; ich heb myn gereedt geldt uitgegeven, und wil oeck myt gerede gelde betaelt syn, und anders nyet." Als het loopend nieuws meldt hij ten slotte: »Myn tidonghe is hyer, dat Nypoirt belegert is; dan

(1) Bentinck had den 14en Mei één paard en één bediende naar Obbicht teruggezonden, (Geld. Arch. te Roerm. omslag 7, n° 22.)

Digitized by Google

laberlot (1) ist verleden nacht myt achtien hundert man daer yn kummen, soe dat men ser hoept dat dye vrede volgen sal; want dye van Zelant zeggen, soe verre dye haevens van Flaenderen nyet gewonnen worden, soe moeten sy sich separieren van Hollandt; alle dye haevene syn soe versien dat geyn sorghe ist (2)". En werkelijk, Bentinck moest zich bij voortduur laten inlichten, van wat omging in de Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën; anders is niet te verklaren wat hij den 18en Juli in de Staten-Generaal te Brussel mededeelde, en daags daarna door Laurent Hovyne aan de Staten van Tournesis werd overgebriefd: »Le comte Benting nous a déclaré qu'ilz (3) ont mis en déliberation de se cantonner (4), et ne vouloir traicter, que, préallablement, il fust arresté entre eux de ne point recognoistre de prince souverain: ce que les Gheldrois (5) ont contredit, par une raison que, après l'abjuration du prince, le peuple se vouldroit mectre aussi au-dessus de la noblesse, et que les princes voisins, pour le scandal qui en réussiroit à leurs subjetz, ne souffriroyent un tel establissement de nouvelle républicque, avec émancipation de l'obéissance du prince: de manière que la dicte délibération a esté rompue par les dicts Gheldrois et Zélandois, que l'on dit tenir la main à la communication et à la paix, n'est que le comte Meurisse (6) se mace au-des-

(1) De overste *Claude La Bourlotte*, die den 18en Juli op het fort Isabelle, nabij Ostende, sneuvelde. (*Bor:* XXXVII, B. blz. 658.) Zijn broeder zou hem in rang opvolgen. (*Gachard:* t. a. p. blz. 333.)

(2) *Geld. Arch. te Roermond:* omslag 1, nº 22.

(3) De Staten-Generaal der V. P,, te Ostende vergaderd.

(4) C'est-à-dire d'organiser le gouvernement des provinces, à l'imitation des cantons suisses. (*Noot van Gachard.*)

(5) De afgevaardigden van de noordelijke kwartieren van Gelderland, bij de Staten-Generaal te Ostende.

(6) Le comte Maurice de Nassau. (N. v. G.

Digitized by Google

sus (1) des portz de Flandre, de Grevelingue, Dunkerke, Nieuport et aultres, dont leur navigation est empeschée (2)".

Voorwaar, eene bekentenis die goud waard is! Ten gevolge dus van den zoo genaamden vrijheidsoorlog, zoo wel ten onzent als in de naburige landen, was de burgerlijke vrijheid vijf eeuwen achteruit gegaan, zoodat de regeering van het volk door het volk, het *self-government*, de middeleeuwsche gemeente-vrijheden voor de naburige vorsten eene ergernis, en voor de familiën-regeering van onze oligarchische Republiek een gevaar waren!

Uit het voorgaand citaat blijkt ook, waarom Bentinck en de andere afgevaardigden van het Overkwartier in hun rapport van den 12en Mei adviseerden, dat de Staten-Generaal te Brussel zouden gemachtigd worden om te »traicter avecq les provinces et villes séparées (der Vereenigde Provinciën), *en général ou particulier*, sur le faict de paix ou treffves".

Doch Oldenbarneveld wachtte zich er voor dat de gecommitteerden uit Brussel met de gezamenlijke Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën in aanraking zouden komen, noch dat eene algemeene verademing en bezinning ten gevolge van een wapenstilstand de gemoederen zouden ontspannen.

Zoo als wij in de vorige § gezegd hebben, de gezamenlijke Staten-Generaal der V. P. waren het leger gevolgd; tijdens en na den slag van Nieuwpoort bevonden zij zich te Ostende. Het tweede verzoek om een vrijgeleide van wege de drie gecommitteerden was eindelijk van Geertruidenberg bij den Raad van State te 's Hage en van daar weer te Ostende aangekomen (3). Nu voelde zich Olden-

(1) *Se mace au-dessus*, se mettre dessus, s'empare. (N. v. G.)
(2) *Gachard*: t. a. p. blz. 328.
(3) *Gachard*: t. a. p. Introd. XCIII.

Digitized by Google

barneveld genegen, om de Staten-generaal van Brussel eens over goed te polsen. Wilden zij de aartshertogen, om des lieven vredens wille, prijsgeven, het zegevierend leger van prins Maurits stond in de nabijheid, om den opstand krachtdadig te ondersteunen. Maurits talmde dan ook op de onhoudbare kust van Vlaanderen tot op het eind van de maand Juli, vóór hij zich te Ostende met zijn leger weer inscheepte.

Den 16en Juli schreven de noordelijke Staten-Generaal uit Ostende aan de heeren de Bassigny, van Obbicht en aan den pensionaris van Yperen, dat zij, ondanks *het uitblijven van de commissie-brieven* dier drie gecommitteerden, eenige leden uit hun midden hadden gedelegeerd, om met hen den 20e der loopende maand de gevraagde samenkomst te houden en dat wel te Bergen-op-Zoom, en dat zij hun daarnevens, met denzelfden trompetter, het noodige vrijgeleide overzonden (1). De gedelegeerden der noordelijke Staten-Generaal waren: Jacob van Egmont, heer van Kannenburg, Jan van Oldenbarneveld, Jacob van der Dussen, burgemeester van Delft, Nicasius van Sille, raad van Amsterdam, Jan van Santen, raad van Middelburg, Nicolaas Hubert, burgemeester van Zierikzee, Gerard de Renesse, heer van der Aa, Abolo Franckena, doctor in de rechten, Egbert Alberda, en de griffier der Staten-Generaal: Cornelis Aerssens. Deze gecommitteerden verlieten den 16en Juli Ostende. Den 18e schreven zij uit Middelburg aan den ritmeester Bacx, gouverneur van Bergen-op-Zoom, dat hij het Hof moest in orde brengen ter herberging van de gecommitteerden der Staten-Generaal uit Brussel; hem werd ook bevolen, zorg te dragen dat deze laatsten met geen enkelen burger in aanraking kwamen (2). De rit-

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 772—775, alwaar beide stukken staan afgedrukt.
(2) *Ibid.* Introd. XCIV.

Digitized by Google

meester hield zich streng aan dit bevel: »n'ayant voulu permettre que noz députez, ou aulcuns de leurs serviteurs, soyent sortyz de leurs maisons, ayans tenu garde aux portes," etc. (1).

Nu zullen wij Filips van Bentinck zelf aan het woord laten en den brief mede deelen, dien hij den 25en Juli uit Brussel, na zijnen terugkeer uit Bergen-op-Zoom, schreef aan den magistraat van Roermond:

»Edle, ehrentveste, Ehrsame, Wyse und Vursichtige, gunstige, guede frunden, Burgermeisteren, Schepenen und Raht der Stadt Ruremunde, hebben by haer Erss. brieven, den 15 noch loependen maentz Julij datiert, ernstvlytighlick begehren laeten, om my tegens den 25en derselver, met hinderstellungh aller anderen gescheften vund excusatien, binnen der vurss. stadt Ruremunde tho verfuegen, om des volgenden daeghs neffentz vund mit allen anderen erscheinenden van Ritterschafft vund steden tho advisieren, consultieren vund resolviren up die stucken, darvan die heeren, alhier neffentz mij gedeputeert geweest sijnde, ons rapport gedahn; vund soll nitt underlaeten hebben, dess quartiers geruerent besten tho befurderen, darhin tho erscheinen, wofurn ich nitt notwendighlick darahn verhindert worden; Dan einsdeils vurg. brieven spaeder, als die hochwichticheit der saecken in dese conjecturen wall vereischt hatte, averantwörth sijn, anderdeils hett gleichwall nitt erscheinen kunnen, dwiell den 18en vurg. maentz Julij der trommeter, soe van wegen der heeren generaele staeten, binnen deser stadt vergaedert sijnde, aen die Staten van Hollant mit ihre geuninieerde provintien umb het saufconduit afgefeerdicht, ierst weder tot Antwerpen weder gekehrt was, vund hetselve vur den Grave van Bassigny, denn pensionaris der stadt Iperen vund my gebracht, in-

(1) *Ibid.* Introd. XCVII.

Digitized by Google

halts umb binnen der Stadt Berghen op Soem uns tho verfuegen, daer wij der vurg. unierter Staten afgesanten finden sollen; seyn alsoe den 19 mehrgem. maents van Antwerpen darhin gereist, vund ein quartier uhrs van der stadt den Ritmeister Bax, gouverneur aldahr, gevonden, die, nha gedahne salutatie, van sijn peerdt afgestanden, by ons in den koetswagen gekomen vund alsoe tot in die stadt gevahren, alwaer wij een ontallijcke mennichte van burgeren vund anderen, van daer omtrent, tho gemoete gehadt hebben, die met groet verlangen vund begehrten uns saeghen, up hoepe eenmahl vuyt desen ellendighen kriegswesen durch einen gemeinen Vrede tho geraeden, vund dahrvan goede teickenen deden. Sijn alsoe voerts met groet gedrangh tot in 't hoff van sijn Ex^tie unseres gnedigen herren stathalters gekommen, alwaer wij in een, vund die Statische gedeputierden in een ander quartier, verscheiden, gelogeert sijn geworden; der vurg. gedeputierden sijn in getalle thien persoenen geweest, waervan der advocaet van Hollant, Oldenbarnevelt genant, jedertijt het woert geführt, und, nha beschehene beidersijts salutatien und congratulatien, ist der vurg. gouverneur Bax gekommen, und uns alle tsembtlich tho banquet, dat aldahr bereit was, geführt, daer aver disch und daernae vast allerhande discoursen und propoesten gefallen; under anderen begeerden die Statische gedeputierden eensdeels die oersaeck unserer komsten tho vernehmen, waerop wij ons excuseerende, versocht hebben neue bequaemere uhre und plaetze ahn tho stellen, umb sulcx nha behoeren und verheyschung der saecken thoe moegen doen, begehrende voerts dat sulcx des volgenden daechs tho negen uhren geschieden mucht; hetwelck alsoe geaccordeert, sijn des anderen daechs, ther plaetsen dahr die generaele staeten van alders heer in 't selve hoff plachten tho vergaderen, bij den an-

Digitized by Google

deren geweest, vund gebesoigneert wes umbtrent twelff uhren. Wat sich nu aldaer thogedraegen, sullen U. Ew. vund G. vuyt volgentes verhael vernehmen.

»In den iersten hebben wij (1) averlevert die brieven, welcke die heeren generaele staeten, alhier tot Bruissel vergaedert, aen heurluyden geschreven, des inhalts umb met ons in communicatie tho willen treden, vund alsoe middelen tho finden, waermede dese langduerige oirloge cesseeren, vreede und eindracht maeckende, die sembtliche Nederlanden weder in oiren voerigen fleur vund vrijheyden gebracht muchten werden, etc.; ferners, achtervolgende unse commissie und instructie, heurluyder vurgehalden, wat goet vuyt vrede und, hin widerumb, wat unheil, verderff und schaeden vuit den kriegh untstunden, und wie unseecker die vuytgangen des kriechs wehren; Begehrende dat einmaell dat masque off momaengesicht van dissidentie und wantrouwicheit affleggende und under die voeten tredende, eenmahl mit uprechten, walmeinenden herten, in aller sinceriteit die saecken vur der handt genohmen, vund ten effecte derselver uprechtichlijck der unierter provincien gedeputierde sich vertrocken, umb soe wahl up unsere schriftlich als mundlich gedaene propositien sich tho berathschlagen.

»Sijnde alsoe vertrocken aen der oeversijde van den saele, und wij aen die andere blijvende, sijn wedergekeert, vund heeft der advocaet Barnevelt eine weitleufftige harangue gedaen, vund avermaels, nae die congratulatie, verclaert, van herten verblijtt tho sijn, dat die generale staten, tot Brussel vergaedert sijnde, dermaete tot den vrede vund vereinigungh der provincien geneight, vund vuyt haeren middel alsulcke perso-

(1) *Hendrik de Codt* was de woordvoerder van de drie gecommitteerden der Staten-Generaal van Brussel, volgens *Gachard:* t. a. p. Introduction, XCIV.

Digitized by Google

nagien ahn heurluijden tot dien eynde geschickt hadden, die als ingeborene landsaeten und liefhebbers des Vaterlandts, hebbende ouck eensdeels haer naeste bloetsverwanten und goederen in den lande geseten und gelegen, niet anders en solden begehren oft wunschen, dan watt tot Wolfhart des Vaderlandts gedijen solde moegen; bedanckende alsoe die herren staeten van haere goede affectie, vund betuichden voer Gott vund die Werlt in oere conscientien, dat sij niet weiniger eenen christlichen, uprichtigen vund bestendigen Vrede wahren begehrende: Dan alsoe sij vuyt veele nnd verscheiden ungehuerde excessen, tirannien, usurpatien, brandtschattingen der Spagnarden vund heuren adherenten nitt anders dan dissidentie spueren und finden consten, vund tot dien einde eenige exempelen referierende, under anderen dat der Ertzhertogh eene jonge dochter, des geloevens halven, met ongehoerde martelie levendich hadden doen delven, diesgelijcken noch noyt in die Werlt geschiet solde seyn; item die unmenschlicke tirannie, soe geschiet, der Ammerante d'Arragon soe woll tegens heur, als die benaberte landen, die het doch jedertijt meere mit oire wederpartije als met heurluijden gehalden, gebruyckt hadden, vund diergelijcke meer daervan die memorie noch soe versch waere, dat sy niet anders geloeven konten, sulcke en diergelijcke tirannische exploicten worden under den Ertzhertoge vund die van sijnen Raede vuytgebroeijt vund onnderhouden, umb tegens haer tot gelegene tijt ouck in 't werck tho stellen; wehren derwegen niet gemeint in eenige communicatie van Vrede met Spagnarden, gespanoyliseerde, oft heure adherenten tho kommen; Daerop indien die heeren generaele staeten met heurluyden die wapenen in de handt genomen und alsoe die vreemde natien vuyt dese landen doen gaen hadden, alsdan solde men lichtelick wegen und middelen ge-

Digitized by Google

vonden hebben, umb die provincien tho vereenigen vund in oeren alden fleur vund staet tho brengen.

»Daerop wij stracx gerepliciert und geantwordt hebben, dat durch und vuyt dese communicatie (1) niet anders spruijten solde oft verwacht worden dan eenen generaelen, uprichtigen und bestendigen Vrede, dardurch (2) dan niet alleine al sulcke geallegeerde dissidentien vund schwaricheyden cesseeren vund ganschelick wechgenommen solden werden, sonder oeck alle vreemde natien kommen tho vertrecken, die casteelen und stercke plaetsen met landtsaeten besatt, vund alles weder gestelt werden, alst vuer dese troublen geweest waere; dan kunden syluijden (3) als die verstendige lichtlich afnhemen (4), dat, soe lange sij die waepenen in die handt waeren haldende, dat den staeten van dese landen niet geraeden waere die guede hulpe, die heur den Koninck van Spagnien was doende, van der handt tho slaen, umb sich tegen diegene thoe defendieren die heur den kriegh willen aendoen.

»Waerop beydersijts weder vertrocken umb sich tho beraeden, daernha weder op die vorige plaetse vergaedert sijnde, heeft meergemelter Barnevelt weder eene groete rede aengefangen beginnende van het transport, dat wijlen Ko. Ma^t, hoeger memorien, ahn die infante gedaen hadde, 't welcke hij valsch, nul vund van geiner weerden tho sijn was neemende, seggende dat bij 't selve gecaveert, dat soe verre die prince queeme te sterven sonder lyfs erven, die infante weder nha Spagnien vertrecken, infall oeck die infante afiijvich worde, der prince niet meer als Gouverneur van de landen blijven solde, vund solde alsoe

(1) Samenkomst, gedachtenwisseling.
(2) Waardoor, door welk vredesverdrag.
(3) Oldenbarneveld en de zijnen.
(4) begrijpen.

Digitized by Google

dieselve in allen gevalle weder ahn Spagnien kommen; item waer vurbehalten dat, soe verre eenige erven van beyde vurg. Princen geprocreëert worden, dieselve niet dan aen den huyse van Spagnien souden mogen hylicken; dat oock uytdrucklich und scherp bij den vurg. transport ingebunden worden, dat ghene van die Nederlantsche undersaeten die navigatie van die Indies en solde moegen gebruycken oft frequenteren, und dat up een rigoureuse peene van verloss der Nederlanden, gelijckerwijss oft dese landen in Spagnien niet anders geacht en worden dan eene koe oft peerdt, dat om voltreickinge van eenigh accordt verpeent wordt, schluitende deurdien, meer als jewerlt under het juck und slavernije der Spagnaerden te wesen; dan, dewiele de prince und infante sich soe hoege ahn Spagnien verbonden, und die staten generael haer wederumb als princen huldingh und eidt van trouwen gedaen, muste die consequentie sulchs notwendich seyn; allegerende de vurg. Barneveldt meer dergelijcke argumenten, und kommende voerts op 't punt van die communicatie, onse brieven van credentie, instructie, commissie und mundtliche propositie, bij ons averlievert und gedahn, gaff voer, dat die heeren oere principaeles alles wall verstaen und sich rypelick daerop beratschlaget hadden; dan, alsoe die generaele staeten den prince gehuldet und geschwoeren und dardurch het transport, bij den Koninck aen sijne dochter als vurss. gedaen, geadvoueert hadden, streckende tot soe groeten præjuditie van die gansche Nederlantsche provintien, die prince wederumb als Spagnien soe stricktelicken obligiert, weren beyde, die prince und Staeten, in gelijcken staet van obligatie ahn Spagnien; und alsoe sij niet gemeint waeren, noch met Spagnien, noch met den prince te tractieren, und die Staeten als die

Digitized by Google

geschwoeren underdanen geen macht hadden absolutelick to tractieren, waren sij groetelijcks in bedencken dat onse commissie so wijt sich niet solde strecken, dat in allen gevalle 't ghene wij tho samen kommen te tractieren, 't selve te kunnen maintenieren oft ter executie tho stellen, versochten, eer und boven all in communicatie tho treden, daervan asseurance vund verseeckeringe tot haeren genuegen tho hebben, und lieten sich wal soe veele int eynde vernehmen, men solde sich beide, den prince und Spagnaerden quytmaecken, men mochte sich van oerer sijden verseeckert halden, dat sij eenen Jegelichen Staet in sijn geheel solden laeten, und richten een forme van republique op, daerinne twee cantons souden sijn, eene van de Catholicque religie, die andere van de Calvinisten.

»Daerop durch uns weder geantwoert is, vund verklaerden vuytdrucklichen, een prince tho hebben, buiten wien und sonder wien wij niet en gedachten noch wolden doen, dan verhoepten dat alle saecken bij und deur interventie soe wall gedirigeert solden werden und sein altesse sich in der vuegen met die staeten accommodieren, dat eyn Jegelick ahn allen sijden goet contentement solde gegeven werden; vund aengaende die verseeckeringh die sij versochten, konden wij den Waegen voer die peerden niet spannen, maer waeren voerierst versoeckende die Communicatie, Welck na behoeren geaccordeert sijnde, solden diegenen, die van wegen der generaele Staeten ferners gedeputeert oft uns adjungeert muchten worden, und alsoe then principalen kommende, haerluyden alsoe verseeckeren, dat sy des een benuegen solden draegen; eintlicken bij onsen propoeste, van bij onsen princen tho willen blyven, beharrende, ende verclaerende, sonder sijne altesse niet tho willen doen, und sijluyden oeck allegeerende, dat sij met seeckere Princen und Republicquen geallieert und

Digitized by Google

verbunden und geloeft noch met den Spagnarden, noch den Prince geen accordt thoe maecken, dienthalver oeck verscheiden decreten in oere provintien upgerecht wehren, begehrden sie vuerierst die geallieerde Princen und republicquen, oeck oere heeren Principalen, soe well wie Unse Commissie, Instructie, mundliche propositie und wat wieders in dese tho samenkompste voergeloepen, tho adviseeren, und het rapport hon broederlick thoe doen, dat men sall spueren, dat sij anders niet en soecken dan eendracht, vrede und peijs, welcke sij waeren biddende ahn unsere heeren Principalen tho willen doen, und dat die Staeten gnal ahn sijn Alteze ahnhalden wilden, umb die Spagiarden vuyt die Casteelen und Sterckten vande Nederlanden tho willen doen vertrecken und int velt gebruicken, daermede, als dieselve wederumb met Landtsaeten besett waeren, sij spueren muchten dat dieselve sijne Underdaenen was betrouwende; Und hebben uns daernha in handen gestelt eine besloeten Missive ahn die heeren generale Staeten, daervan jegelicke Provintie copie huijden oft morgen, den 26en hujus, tho gestalt sall werden, die ick neit underlaeten sall bij neester gelegentheit aver tho senden.

»Den inhalt des briefs was ungevehrlich: dat sij van uns brieven ontfangen und die propositie aengehoert hadden; wolden daerinne oere geallieerde Princen und Republicquen, oeck oere heeren principaelen treulick und broederlijck rapport doen, und recemmanderen voerts die Welvaert van de Nederlanden sembtlich aen dieselve heeren Staeten, biddende Gott almachtich dat hij Seinen heiligen Geist in die herten beydersyts wolde senden, umb dat die saecken alsoe gederigeert muchten werden, dat men eenmael tot eenen geduerigen peys muchte kommen; Welcken brieff wij den 22ten untfangen, stracx uns van Bergen op Antwerpen, und van daer op Brussel begeven

Digitized by Google

hebben, vund uns rapport den 24en des morgens umb thien uhren gedahn, den brief gelesen, vund wij gehoert sijnde, hebben veele van die heeren daervan wall tho freden geweest, haldende die vurgeloepene odieuse propoosten meest voer bravades, und men wael een ander einde kriegen sall; Gott werde het alles ten besten (1). Ditselve hebbe ick alsoe illveerdigh und op 't korste nit verhalden moegen, sall tot mijne wederkomst U. L. Ers. vund G. breeder bericht doen. Gelievet den Almachtigen (2) in wiens schuts (3) dieselven ohren bevelen. Ilents, Brussel, am 25ten Julij, anno 1600. Ew. L. Erss. und Gestr. dienst und gutwilliger frundt (get.) *Philips van Bentinck*, heer tzo *Bycht* (4)".

Dit relaas draagt wel de authentieke handteekening van Bentinck, maar is niet door hem geschreven. Hij moet het aan een klerk in haast gedicteerd hebben.

De brief der gecommitteerden der Vereenigde Provinciën, die aan de drie zuidelijke gecommitteerden werd meê gegeven, staat afgedrukt bij Gachard: Actes des Etats Généraux de 1600, blz. 776. Daarin beloven de eersten dat zij aan hunne principalen, de Staten-Generaal te 's Hage, trouw rapport zullen doen over het verhandelde te Bergen-op-Zoom, en te zorgen dat gindsche afgevaardigden »*metten iersten, met behoorlyck antwoort op de voorschreven propositie* (der generale Staten van Brussel) *zullen bejegenen*".

De samenkomst te Bergen-op-Zoom had ten doel de totstandbrenging van een modus vivendi voor te bereiden, waarbij in aanmerking zou genomen worden het politiek overwicht der Protestanten in de noordelijke, en het uit-

(1) keeren. (2) te betrouwen. (3) wij.

(4) *Geld. Arch. te Roermond:* omslag 1, n° 22. Men vergelijke met dit relaas het verslag over hetzelfde onderwerp, gegeven door *E. van Meteren:* XXII B. fol. 34, v., en door *P. Bor*: XXXVII B. blz. 655, v.

Digitized by Google

sluitend katholiek karakter der bevolking in de zuidelijke provinciën, met erkenning van de aartshertogen in beide deelen der gezamenlijke Nederlanden als de wettige souvereinen. De gedachtenwisseling, in die stad gehouden, bracht evenwel aan het licht, dat men zoowel te Brussel als in den Haag nog steeds wilde eene hereeniging der Nederlanden, te Brussel: op den breedst mogelijken grondslag van godsdienstige en burgerlijke vrijheid, te 's Hage: door de geweldddadige verovering van het zuiden, of wel door de overgaaf der zuidelijke provinciën op genade en ongenade aan het noorden, na afschudding van het souvereine gezag. Volgens het schriftelijk verslag dat de drie gecommitteerden den 28en Juli aan de Staten-Generaal te Brussel over het verhandelde te Bergen-op-Zoom overlegden, drongen Oldenbarneveld en de zijnen ook op dien opstand aan: »Aussi disoyent, que les Estatz de pardeça (1), ayans laissé perdre une occasion pour la liberté du pays, après la mort du Roy d'Espaigne, ne debvroyant laisser escouler ung aultre que se présente maintenant, par la grande dimunition des forces espaignoles, sans attendre qu'ilz (2) se reforçassent, et qu'il ne faillict, sinon s'y résouldre, attendu qu'en ceste conjoncture le prince debvrat bien accomoder à ce que les Estatz pouront désirer de luy (3)".

Nochtans lieten velen te Brussel de hoop op vrede niet varen. De Raad van State aldaar schreef den 24en Juli aan de aartshertogen, dat alle hoop op vrede nog niet verloren was (4).

---

(1) De zuidelijke provinciën. (2) De Spanjaarden.

(3) Afschrift in het *Geld. Arch. te Roermond*: omslag 1, n° 11; men vergelijke: *J. B. Sivré:* Invent. etc., I Deel, blz. 152; ook afgedrukt bij *Gachard:* t. a. p. blz. 777—782.

(4) *Gachard*: t. a. p. Introduction: XCVII.

Digitized by Google

Laurent Hovyne schreef den 28e van die maand aan de Staten van Tournésis, dat de uitslag der bewuste samenkomst voor de oogen van iedereen ter rechtvaardiging strekte van den goeden wil der aartshertogen en der Staten-Generaal nopens den vrede, dat de overeenstemming van den vorst met de onderdanen tot voortzetting van den oorlog er door gewonnen had, maar dat er nog hoop bestond om de noordelijken tot vredesgezindheid te brengen, door het doen falen namelijk van den veldtocht in Vlaanderen (1).

De markies van *Havré* was van oordeel, dat die van den Haag slechts voor den schijn de uitnoodiging tot eene samenkomst aanvaard hadden, ten einde hunne landzaten, die naar het einde van den oorlog verlangden, tevreden te stellen (2).

De aartshertog *Albert* was misschien de eenige, die zich nooit illusiën had gemaakt omtrent de gezindheid der noordelijken; ook nu deelde hij niet de meening van den Raad van State, betrekkelijk de toekomst, maar antwoordde op diens schrijven van den 24e: »ores que vous dictes la négociation estre du tout désespérée, toutefois nous n'y attendons rien que par la voye des armes, si Dieu n'y met la main (3)".

Het eindoordeel van *Gachard* zelf over de samenkomst is: »on peut conclure même que les Hollandais y avaient pris part, seulement poussés par le désir d'exciter les provinces obéissantes à se soulever contre les Archiducs (4)".

Eene andere vraag is het: hoe hielden zich de drie zuidelijke gecommitteerden, (die bewaakt werden als mis-

(1) Ibid. blz. 331.

(2) Rapport van den markies *de Havré*, van den 24[en] Juli, aan den aartshertog over de samenkomst te Bergen-op-Zoom, bij *Gachard*: t. a. p. Introduction, XCVII, (noot).

(3) *Ibidem*.

(4) Ibidem: XCVII en XCVIII.

Digitized by Google

dadigers,) tegenover »de odieuse propoosten" van Oldenbarneveld? »Les députez y ont procédé avec toute modestye, et se sont contenuz sans aigreur, et retyrez l'un de l'autre avec douceur, le remettant à ultérieure responce qu'ilz (namelijk de noordelijken,) feront, promettant d'user de fidel rapport (1)".

Het schijnt dus dat de drie gecommitteerden, der generale Staten te Brussel, de »odieuse propoosten" van Oldenbarneveld zelfs niet met een minachtend schouderophalen beantwoord hebben. Eene wederlegging verdienden ze zeker niet. Een bejaard man als Filips van Bentinck herinnerde zich zeker, hoe te Geneve een Michel Servet door Calvijn werd levend verbrand »des geloevens halven;" hoe de martelaars van Gorcum verraderlijk werden gemarteld; hoe Lumey, in 1568, door het leger van Willem van Oranje te Hoey, aan den staart van zijn paard een monnik over berg en dal sleepte (2); hoe na de capitulatie van Roermond, in 1572, de bevelhebber en de kleine bezetting, benevens de Karthuizers en andere priesters, op de barbaarschte wijze werden om het leven gebracht door de soldaten van Willem van Oranje, »des geloevens halven;" hij wist dat een Oldenbarneveld niet onbekend kon zijn met de bloedplakkaten, die in Engeland dagelijks op de katholieken werden toegepast, hoe een Oldenbarneveld zelf de hand had gehad in het plakkaat van den 6en April 1596, te 's Gravenhage uitgevaardigd, en dat dat alles geschied was »des geloevens halven."

Daarbij moet men bedenken dat in ons land de beroerten aanvankelijk niet slechts een godsdienstig maar ook een staatkundig, en nog wel socialistisch, karakter had-

---

(1) Rapport van den markies de Havré, *ibid.* XCVII, (noot).
(2) *Chapeauville:* III, blz. 443.

Digitized by Google

den (1). Al zijn dan ook, volgens onze hedendaagsche manier van denken, alle de maatregelen van tegenweer tegen de opkomende sekte niet goed te keuren, zij laten zich evenwel naar de staats- en strafrechtelijke begrippen van dien tijd gemakkelijk verklaren, vooral wanneer men in 't oog houdt dat de Protestanten, in alle landen waar zij de bovenhand kregen, nog harder te werk gingen tegen hunne andersdenke medeburgers. Het is daarom onbegrijpelijk dat een man als Oldenbarneveld, die in het noorden den protestantschen bloedraad van Sonoy had in volle werking gezien, zooveel gedruisch kon maken over de terechtstelling van Anneke Wtenhove, die (2) in 1597, tijdens de eerste aanwezigheid van den aartshertog Albert, als wederdoopster levend te Brussel begraven werd. Indien dit vonnis, (het laatste dat in het zuiden tegen ketters voltrokken werd,) uitsluitend wegens wederdooperij geveld was, dan is het eene zeer onpolitieke daad geweest, waartoe eenige achterblijvers den jongen en onervaren aartshertog te kwader uur verleid hebben, eene daad die hij zelf, zachtaardig en minzaam als hij was, later wel ten zeerste zal betreurd hebben. Of waren nog andere redenen voor de terechtstelling in 't spel? Het zou in ieder geval hoogst wenschelijk zijn, dat de processtukken van deze zaak eens eindelijk in 't licht werden gegeven.

Welk vertrouwen konden Oldenbarneveld en de zijnen inboezemen voor de vrijheid van Godsdienst? Op dat oogenblik vormden de Katholieken nog het grootste gedeelte van de bevolking der noordelijke provinciën. Uit afkeer tegen Alva hadden zij te goeder trouw de bewe-

(1) Men vergelijke de belangrijke studie: *De Wederdoopers te Maastricht, tijdens de regering van Karel V*, door Jos. Habets, in de *Public. etc. du duché de Limb.*, tome XV.

(2) Krachtens een plakkaat uit den tijd van Karel V.

Digitized by Google

ging tegen Spanje gesteund, doch naarmate de opstand veld won, verloren zij de gewetensvrijheid, en zagen zij hoe van iedere plek gronds, die de Republiek veroverde, de katholieke geestelijken verdreven, de dominé en de protestantsche onderwijzer aan de bevolking tegen wil en dank werden opgedrongen, in de berekening, dat door het te loor gaan van de katholieke traditie bij latere geslachten, de verre nakomelingschap van zelf zou protestantsch worden, eene berekening die in den regel proefhoudend is gebleken.

De burgerlijke vrijheid was er niet minder erg aan. Het christelijk-democratisch karakter der gemeente-vrijheden had men in het noorden vernietigd door aan de gilden allen invloed op de verkiezing van de vroedschappen, en, aan het grootste gedeelte der bevolking, alle politieke rechten te ontnemen. Het was dan ook nooit eene democratische, maar steeds eene oligarchische Republiek. En zulke toestand was in 't leven geroepen door de mannen die onder de leus van gewetensvrijheid en herstel der privilegiën den opstand gepredikt hadden! Gelijk alle revolutionnairen wilden zij privilegiën en vrijheid voor zich zelven en hunne vrienden, maar niet voor anderen, al waren die anderen ook de trouwste bondgenooten geweest in de uren des gevaars. Niets is dan ook bespottelijker dan den opstand der zestiende eeuw een *vrijheidsoorlog* te noemen. Wie was nog vrij in de noordelijke provinciën op het oogenblik dat Oldenbarneveld de vrijheid preêkte aan de gecommitteerden van de generale Staten te Brussel? Buiten de Calvinisten niemand? Waar waren de rechten der gilden op de keuze van den magistraat, de gemeentelijke vrijheden sedert 1581 gebleven?

Wat de regeering van het land door vreemdelingen betreft, vervielen de machthebbers van het noorden niet in

Digitized by Google

hetzelfde euvel dat zij aan Spanje verweten hadden? Zelfs in de verst gelegen, uitsluitend katholieke gewesten gunden zij niet het kleinste postje aan een ingezetene.

En nu de vreemde troepen. Heeft de kracht van den opstand, sedert de onderdrukking van de Katholieken, ooit gezeteld in een nationaal leger? Het waren vreemde huurbenden, vreemde aanvoerders, vreemde invloeden, steun, geld en hulp uit den vreemde die jarenlang het gebouw der oligarchische Republiek geschraagd hebben.

Het zedelijk gehalte van die huurbenden was zeker niet beter dan dat der Spaansche troepen. Voor beiden was de oorlog eene kostwinning, de soldij het dagelijksch brood en het plunderen een buitenkansje. Wat verder de Spaansche wreedheden aangaat, daar stellen wij tegenover het volgend citaat uit de *Geschiedenis der Nederl. Beroerten* door den heer Dr W. J. F. Nuyens, IV, 1e Deel, blz. 130 en 131:

»Den 24en Augustus 1584 gaven de Staten van Holland (1) aan de beide krijgsoversten, Christoffel van Ysselstein en Emmery de Liere bevel »tot devastatie ende afbrandinghe van alle dorpen ende plaetsen, inden lande van Breda en elders onder den vijand gezeten". Beide oversten kregen eene straffe vermaning, wijl zij aan dit bevel, dat zij reeds vroeger ontvangen hadden, nog geen gevolg hadden gegeven. Een tal van dorpen in het land van Breda, in de Meyerij en onder Geertruidenberg werd vernield en in brand gestoken: de plattelandsbevolking kreeg bevel zich binnen de steden van Holland te bergen. (Resolutiën der Staten van Holland, 24en Augustus 1584, p. 514.) Omstreeeks denzelfden tijd gaven de Staten-Ge-

(1) Toen was Oldenbarneveld reeds de ziel van de Staten van Holland en had tevens reeds een overwegenden invloed op de Staten-Generaal.

Digitized by Google

neraal bevel het platteland van Overijssel, Twente (1) en Drenthe te verwoesten. Dezelfde barbaarsche maatregel werd toegepast op de dorpen onder Steenwijk, het ambt van Bredevoort, de omstreken van Groenlo, in het kort, op geheel den achterhoek van Gelderland. De soldaten, aan wie de uitvoering was opgedragen, maakten dien reeds zoo onzinnigen maatregel nog drukkender door de woestheid, waarmede zij te werk gingen. »Want het krijgsvolk, houdende bezetting in die oorden, dreef, dat al de ingezeetenen hierdoor ten zwaarde en ten vuure waaren overgegeven: zulx de soldaat met hen naar welbehaaghen mocht omspringen, (Hooft, p. 949.)"

De heer Nuyens sluit dan ook deze opsomming te recht met de volgende bemerking: »hadden de overwonnelingen der zestiende eeuw geschiedschrijvers gehad, gelijk de overwinnaars die hebben in van Meteren, Bor en Hooft, hoe vele gruwelen, thans met die enkele woorden aangewezen, zouden de geschiedenissen, die men nu schrijft, kunnen vullen (2)!"

Het is waar dat in de laatste vijf jaren der zestiende eeuw de Staatsche huurbenden geregelder betaald werden dan de Spaansche. Dat weerhield de eerste van het muiten in het eigen land, maar belette haar niet, in 1600, zelfs vreemde, onzijdige gewesten, zoo als het Keurvor-

(1) Over het bloedbad, door Hohenlo in 1580 aangericht onder de uitgeplunderde landbewoners van Twente, die een zwaard naast een ledigen eierdop in het vaandel voerden en zich noemden »de desperaten oft hopeloosen", vergelijke men *Pers*: d'Ontstelde Leeuw, blz. 740. Dat bloedbad noemt Pers een noodzakelijk middel om de baldadige Twentsche boeren »tot zedigheid te dwingen". — Doch wanneer de *wettige* vorst een opstand dempt, dan is hij een bloedhond en de overwonnelingen zijn martelaren!

(2) Over de overrompeling der *onzijdige* stad *Hoey*, in 1595, den beeldstorm, de plundering, het geweld tegen vrouwen, den moord van onvermogenden om het losgeld te betalen, aldaar gepleegd door den Staatschen bevelhebber *de Héraugière*, vergelijke men *Nuyens*: Gesch. de N. Beroert. IV, 2e, blz. 177.

Digitized by Google

stendom Keulen, het land van Gulik, het rijksgebied der stad Aken te brandschatten (1), en, vóór den slag van Nieuwpoort, plundertochten te houden tot onder de wallen van Brugge, in een land, dat men voorgaf van het Spaansche juk te willen bevrijden (2).

Wat eindelijk de overdracht betreft van de Nederlanden aan de Infante Isabella en aan den aartshertog Albert, zij was in ieder geval gedaan door den wettigen vorst. Maar met welk recht bood Willem van Oranje, den 18en Augustus 1578 en den 9en Augustus 1580, de Nederlanden den koning van Frankrijk te koop aan, en met welk recht hervatte Filips van Marnix weder in 1584 die onderhandelingen, op voorwaarde dat men in Frankrijk het Huis van Oranje zou schadeloos stellen voor de vermeende rechten dezer familie op Holland en Zeeland (3)?

De aantijgingen van Oldenbarneveld, getoetst aan den stelregel: »wat gij niet wilt dat u geschied', doe dat ook aan anderen niet", werden dus met volle recht door de Staten-Generaal te Brussel gewraakt als »odieuse propoosten" en »bravades".

Wij hebben gezien, dat in den brief van Oldenbarneveld en de zijnen, geschreven te Bergen-op-Zoom aan de generale Staten te Brussel, beloofd werd dat aan de Staten-Generaal te 's Gravenhage over de samenkomst van den 20en Juli verslag zou gedaan worden en dat daarna de Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën zouden antwoorden op de aanvraag tot onderhandelingen over een vredesverdrag. Dat antwoord bleef uit.

Den 23en September werd met meerderheid van stem-

(1) *van Metèren*: XXII B. fol. 27, a.

(2) *van Meteren*; ibid. fol. 29, b.

(3) Men vergelijke: *Alf. Brouwers*: Gesch. des Vaderlands, blz. 106 en 108.

Digitized by Google

men in de generale Staten van Brussel besloten, dat, behoudens de goedkeuring van den aartshertog, de graaf van Bassigny, de heer van Obbicht en de pensionaris van Yperen, quasi eigenmachtig, de Staten-Generaal in den Haag aan het beloofd antwoord zouden herinneren, opdat het zonneklaar zou blijken aan wie het voortduren van den oorlog moest geweten worden (1). Den 27e van die maand werd met meerderheid van stemmen de griffier Maes gelast dit voorstel aan den aartshertog in overweging te geven (2), hetgeen deze laatste 's anderendaags beloofde te doen (3); hij was echter toen reeds van oordeel dat het onnoodig was, »puisque ce serait seulement pour faire aux ennemis souvenir de leur devoir, dont ilz se souviennent assez: par où ce ne serviroit à aultre chose, que de augmenter leur orgoel (4);" en daarbij is de zaak gebleven.

Nog een woord over de kosten van het gezantschap naar Bergen-op-Zoom.

Den 6en Juni was in de vergadering der Staten-Generaal te Brussel bepaald, dat de drie gecommitteerden »vivroyent et logeroyent, pendant leur voyage, en commun et par ensemble; que l'argent nécessaire, seroit *quidem* desboursé par les trois provinces, sçavoir de Brabant, Gueldres et Flandres, chasque pour son député, et à bon compte, mais par après porté et remboursé par la généralité (5)". De drie gecommitteerten behoorden inderdaad tot deze drie provinciën. De afgevaardigden van Vlaanderen waren echter toen reeds van eene andere meening (6).

Te Antwerpen waren de drie gecommitteerden al den

---

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 168. (2) *Ibid.* blz. 169. (3) *Ibid.* blz. 170. (4) *Ibid.* blz. 254—255. (5) *Ibid.* blz. 133.

(6) *Gachard*: t. a. p. blz. 133. Zij wilden de reis van den pensionaris van Yperen voor hunne rekening nemen, en zich verder om de kosten niet bekommeren.

Digitized by Google

tijd gelogeerd geweest bij *Gabriel Le Prebstre*, in den *Biecorf* (1). Deze logementhouder vroeg den 26en September bij request aan de generale Staten te Brussel »payement de ce que lesdicts députez y avoyent despendu, montant le tout par ensemble, avecques quelques aultres extraordinaires, à la somme de seize cens florins." Er werd dadelijk met meerderheid van stemmen besloten, dat de generaliteit die kosten zou dragen (2). Eén gedeelte der rekening werd echter maar voldaan. Eer men het restant, op een nieuw request, uitbetaalde, moest de logementhouder te voren inzenden »pertinente specificatie van allen 'tgene daer is verteert, becosticht ende uytgegeven by de gedeputeerde alhier vermelt, in, ende by oirsache van hunne reyse naer Berghen-op-den-Zoom, om etc. Actum tot Brusselle, in de vergaedering van de vorscreven heeren Staeten, dezen IIIIen octobris a° 1600 (3)." De rekening, die, met inbegrip der reis naar Bergen-op-Zoom, omtrent 2000 gulden beliep, werd den 3en November door de Staten-Goedgekeurd (4); de bijdrage van elke provincic voor de kosten van het gezantschap werd pondspondsgewijze bepaald: het Overkwartier betaalde 80 brab. gulden (5).

Om volledig te zijn eindigen wij deze § met een citaat uit Gachard (6): »Dans le *Secreet Broeck* des Etats généraux, de 1592 à 1604, conservé aux Archives de La Haye, on lit, à la date du 12 octobre 1600: »Le Sr Olden Bar»nevelt remontre qu'il a appris qu'une personne avait charge »de lui proposer 50,000 florins, s'il voulait favoriser les »négociations de la paix entre les Etats généraux unis et »ceux de Bruxelles." Gachard zelf laat er op volgen: »Je

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 178. (2) *Ibid.* blz. 169—170. (3) *Ibid* blz. 179. (4) *Ibid.* blz. 186.

(5) *Geld. Arch. te Roermond*: omslag 7, n° 22.

(6) *Gachard*: t. a. p. *Introduction*, blz. XCVII, noot.

Digitized by Google

n'ai rien trouvé, dans nos archives, que soit de nature à confirmer ce fait."

Welke kwade gevolgen zulke praatjes soms hebben, zou Oldenbarneveld negentien jaren later zelf ondervinden, toen men de goê gemeente tegen hem opzweepte door het vertelseltje, dat hij tot de staking van den veldtocht in Vlaanderen, in 1600, zich door de Spanjaarden had laten omkoopen.

§ 10. Terugblik op de vergadering der Staten-Generaal te Brussel, sedert den 28en April tot den 2en Juli 1600.

A. *Samenstelling, voorzitterschap en leiding der werkzaamheden.*

Het getal afgevaardigden der geestelijkheid, ridderschap en steden uit de zuidelijke gewesten bedroeg 157 leden. Iedere provincie bracht echter slechts ééne stem uit. Over die uit te brengen stem moesten zich eerst de afgevaardigden van elken stand, indien zij geene gemeenschappelijke instructiën hadden, en daarna van elk gewest onderling verstaan, en in hunne overwegingen aangaande die beslissing moesten zij zich stipt houden aan de instructiën en volmacht van hunne committenten. De leden van elke provincie verschenen dus in zekeren zin met een *mandat impératif.*

Volgens oud gebruik werden de zittingen gehouden in een der zalen van het stadhuis (1). Aanvankelijk werd slechts 's morgens zitting gehouden: zij begon om negen ure; doch sedert den 11en Mei hield men ook gewoonlijk nog eene zitting in den namiddag. Den 30en en 31en Mei werd besloten de zaken van gewicht geheim te houden,

(1) In de zaal, waarin Karel V had afstand gedaan van den troon.

Digitized by Google

behoudens de noodige mededeeling der gecommitteerden aan de gewestelijke Staten.

Iedere provincie had beurtelings gedurende drie dagen het voorzitterschap: de afgevaardigden van het gewest, dat aan de beurt was, kozen den voorzitter uit hun midden. Deze leidde de beraadslagingen, bracht de voorstellen in stemming, nam de stemmen op en bepaalde de te behandelen onderwerpen van den volgenden dag. Alles werd beslist met meerderheid van stemmen, behalve de zaken van buitengewoon belang: daarover moest men met geven en nemen zien tot eenstemmigheid te geraken, of wel moest men daaromtrent de beslissing aan den souverein overlaten. (Gachard: Actes des Etats généraux de 1600 Introd. p. LXXVII, s. s.)

Tot griffier der Staten-Generaal werd benoemd Filips Maes, die dezelfde betrekking bij de Staten van Brabant bekleedde (1).

Toen in den namiddag van den 28en April de Staten-Generaal door de aartshertogen geopend werden, zaten de afgevaardigden der provinciën in de volgende orde: Brabant, Limburg en het land van Overmaas, Luxemburg, Gelderland, Vlaanderen, Atrecht, Henegouwe, Valencijn, Namen (deze provincie had evenwel dien dag toevallig de eerste plaats,) Rijssel, Douay en Orchies, Doornik, Tournésis, Mechelen (2).

B. *Gezindheid der afzonderlijke gewesten jegens den souverein en de generaliteit.*

In de vergadering der Staten-Generaal van 1600 heerschte eene onbegrensde gehechtheid aan de aartshertogen.

(1) *Gachard:* Actes des États généraux de 1600, Introd. p. LXXX.

(2) Ibid. blz. 112.

Digitized by Google

Zij was echter ver van slaafsch te zijn; integendeel, met de grootste vrijmoedigheid werden de feilen van het staatsbestuur ter sprake gebracht en gelaakt, en de meêgaandheid der vorsten bewees, dat men niet sprak aan doovemans ooren. Ook de getrouwheid aan den godsdienst stond als een paal boven water. Niet minder oprecht was de gezindheid, om aan de aartshertogen de middelen te verschaffen tot het voortzetten van den oorlog, indien de vrede niet te verkrijgen was. Maar zoodra het er op aan kwam om bijdragen te schenken voor het algemeen welzijn, dan kwam niet alleen de uitgeputheid van het land in al hare naaktheid ten voorschijn, maar dan kwam ook de zelfzucht van het provincialismus met de grootste bekrompenheid voor den dag. Iedere provincie, die te lijden had door den vijand of de gemutineerden, wilde door de generaliteit geholpen worden, maar die van die plaag bevrijd waren, wilden die hulp zooveel mogelijk beperkt zien. Zoo trachtte ook ieder gewest zoo weinig mogelijk bij te dragen in de bede, en toen het bedrag der bede eindelijk bepaald was, waren de provinciën weder onderling verdeeld over de wijze waarop het geld zou bijeengebracht worden. Consequentie moet men dan ook bij geene afgevaardigden der verschillende gewesten zoeken. Zij verschansten zich bij voortduring achter hunne instructiën, achter de privilegiën en het particulier belang van hun gewest.

Dit provincialismus, hetwelk door de geschiedenis der Nederlanden gemakkelijk te verklaren is, trad reeds aan het licht den 5en Mei. Daags te voren was op voorstel der afgevaardigden van Brabant de resolutie aangenomen, dat van iedere provincie één afgevaardigde naar den aartshertog zou gaan, om hem gezamenlijk voor te leggen een

Digitized by Google

plan van vergelijk met de gemutineerden van Diest. Dat vergelijk zou natuurlijk kosten na zich slepen voor de generaliteit. Vlaanderen alleen, dat niets van de gemutineerden te lijden had, weigerde. De Geldersche afgevaardigden waren het voorstel niet ongenegen, maar zij wierpen de exceptie op, dat zij voor dit punt geene instructiën hadden (1). Dit incident is voor ons zeer belangrijk, wijl het ons eensdeels een tafereel ophangt van de verwoestingen, door de muitende regimenten van den admirant in het Overkwartier aangericht, en ten tweeden ons voert tot de volgende vraag:

C. *Hadden de Geldersche afgevaardigden geene instructiën, noch volmacht?*

Na inzage van § 8, A, moest deze vraag overbodig schijnen. Doch volgens het proces-verbaal van de zitting van den 4en Mei (2) zouden de Geldersche afgevaardigden verklaard hebben, dat zij tot dusver geene instructiën noch volmacht hadden, maar dat zij zorgen zouden er te verkrijgen. Men dient echter te letten, dat deze verklaring werd afgelegd in het begin der zitting, toen de volmachten der verschillende afgevaardigden werden voorgelezen. Op dat oogenblik hadden de Geldersche afgevaardigden nog niet geprotesteerd tegen hunne oproeping buiten het hertogdom en tegen het gebruik van eene andere taal dan de Nederduitsche. Dat deden zij eerst op het einde der zitting en vroegen toen ook eene akte van non-præjuditie. Die akte werd hun verleend den 12en Mei. Na dien tijd hebben zij zeker hunne volmacht overgelegd, doch men schijnt dit in het opmaken der notulen over het hoofd te

(1) *M. Gachard*: Actes des Etats Généraux de 1600, p. 116, 117 en 391.
(2) *Gachard*: t. a. p. blz. 116.

Digitized by Google

hebben gezien. Deze leemte heeft den heer Gachard op het vermoeden gebracht, dat in het archief der Staten van het Overkwartier zich geene ophelderende stukken over de bovengestelde vraag zouden bevinden (1). Dat archief leert ons daarentegen, dat de in § 8, A, vermelde instructiën en volmacht gewijzigd, noch herroepen werden. Om dit te klaarder te laten uitkomen zullen wij de desbetreffende zinsneden in de volgende aanhalingen onderschrappen.

Naar luide van het archief der Staten van het Overkwartier lieten de Geldersche afgevaardigden, op het eind der zitting van den 4den Mei, na het gemeld protest, deze verklaring volgen :

»Sans préjudice de laquelle protestation et réquisition, pour déclarer leur advis et leur opinion sur le poinct des amutinez de Diest, proposé le jour d'hier (2), disent, pour aultant que à eux touche, trouver convenir que de la part et sur le nom des estatz généraux serat remonstrez à leurs Altesses les foulles, excès, insolences et dommaiges, desquels usent lesdicts muytinez à l'endroit de ces provinces, pour y estre remédié promptement et pour prévenir aux muytineries futures, aussi à celle nouvellement commencée à Kerpen au pays d'Oultre Meuse, et une autre, tentée à Rynberck, soit pris et suivy le pied proposé et mis en avant par messieurs les estatz de Brabant, *déclarants de n'avoir charge ny pouvoir de s'entremectre en quelque communication ou liquidation à faire ou tenir avecq lesdits muytinez à Diest, pour n'avoir leurs commandans esté adverti de ce poinct, quand eulx furent députez pour se trouver ici et assister à la délibération et résolution à prendre sur la proposition, faicte de la part de leurs altesses touchant le bien publicq*; combien encores qu'ils auront puissance de traic-

(1) *Ibid.* blz. 40 (IVe noot).

(2) Namens den aartshertog door den president Richardot.

Digitized by Google

ter sur ce poinct, ils debvent estre exemptez pour (1) les aultres provinces de ceste charge, pour leur grande oppression, extrême misère et pauvreté, empêchants que leur quartier puisse furnir aulcune chose, lequel, passé vingt et deux ans et plus, continuellement at souffert et souffre encores les efforts de la guerre civile, et at esté extrême frontière, aiant enduré et soustenu tant de passages et repassages de la gendarmerie (2) d'un côté, et aultre (3) diverses et souventes muytineries de noz propres soldatsz, longs séjours du camp, tant cy devant que fraîchement, et les brandtschatteries et oppressions de l'ennemi, tant cy devant que doubs par luy, passé quelques mois en ça, at esté surprinse la ville de Wachtendonck, située au cœur dudit quartier, lequel est le moindre des quatre qui sont audit duché, dont les trois aultres sont occupez par l'ennemy, par où tout ledict quartier est réduict en telle extrémité, que la plus grand part des manants sont retirez aultre part et que, sans obtenir grâce et quictance, qu'ils espèrent de leurs altesses, des aydes et contributions qu'on leur demande, le quartier deviendra désolé et abandonné et n'aura aulcun moyen de plus contribuer èsdites aydes: ayants néanmoins, du commencement de ladite muytinerie, laquelle commença audit quartier, après avoir esté mangé, pillé et saccagé par lesdits muytinez, tirans d'un village et lieu à l'aultre devant que s'arrester à Hamont, furny et payé tout ce que leur at esté possible, jusques à ce qu'eulx, cognaissant leur extrême pauvreté et impossibilité, se sont contentez, sans les plus demander et molester (4)".

Dat de Geldersche afgevaardigden zich aan de instructiën en volmacht, op de kwartiersvergadering van den

(1) = par. (2) Het leger. (3) = de l'autre côté.

(4) *Geldersch arch. te Roermond*: Verhandelingen van Staat, blz. 157. Men vergelijke *J. B. Sivré*: Inventaris I Deel, blz. 274.

Digitized by Google

10^{en} en 11^{en} April vastgesteld, moesten houden, zal nog meer blijken uit het

D. *Rapport der Edlen und Ernfesten heeren Arnolt Adriaen van den Bilandt, frijheer tzue Reidt, Philips van Bentinck, heer zu Bicht, Godtfridt von Bocholt, heer zu Cotterssum und Bocholt, wegen der Ritterschafft, Johan van Buegel, burgemeister der stadt Ruremunde, M*[r] *Gerardt Crejarts, der rechten licentiaet ende schepen der stadt Ruremunde, Goedart Bijl, burgem*[r] *der stadt Venloe ende Gerardt Lintgens, burgemeister der stadt Gelre, absent off present* (1), *ein voir all, als gedeputeirde des Oeverquartiers 's furstendombs Gelre, achtervolgende hunluijder instruction, den ......* (2) *Aprilis, op den jungsten Quartiersdaech gegeven* (3).

»Verclaeren tot Bruessel in die vergaderinge der Staeten generael, in qualiteyt als voirs., comparehrt to syn, und hebben den 28 Aprilis lestleden die proposition, van haere hoicheden gedaen, aengehoirt, dwelcke waes principaelicken consisterende in dese vier naevolgende puncten.

»Eirstlich waert in deliberatie van de generaele Staeten gestelt, off dieselve einigen middel sollen konnen ofte moegen vinden off weten tott frede.

»Ten tweeden, soe verne der frede niet kundte getroffen werden, welcker gestalt het Criegswesen (4) tot vermydongh aller muytinatie, roeverie etc. gereformeert mucht

(1) Filips van Bentinck was afwezig en bevond zich te Brussel.

(2) Niet ingevuld.

(3) Dit rapport werd aan de Staten van het Overkwartier overgelegd den 27^{en} Juli. Het bevindt zich in het *Geldersch Archief te Roermond*, omslag 1, n° 17 (afschrift). Men vergelijke: *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 151 en 152.

(4) Godfried van Bocholt werd door de Staten-Generaal, den 5^{en} Juni, benoemd tot lid der commissie voor de reorganisatie van het krijgswezen. Men vergelijke: *Gachard*: t. a. p. blz. 132.

Digitized by Google

werden, und waet assistentie dat die provincien haere hoocheden sollen konnen offte moegen doen.

»Ten derden, dat die heeren Staeten sich aennemen wollen die domeinen toe lossen.

»Ten vierden, dat men solle haere hoicheden einige middelen verschaffen om te leven, dependeerende van den doirden punct.

»Ende alsoe die voirss. aeffgesanten geine wydere *absolute* volmacht gehadt, *als alleinlick belangende den Vrede, offte het eerste punct*, ende *aengaende het tweede punct*, offt het Criegswesen, *iss derselver volmacht gelimiteert gewesen.* Auch wegen der voirss. *twee leste puncten gantz und geheel geine volmacht gehadt*, Iss geschiet dat die voirss. gedeputeerde, in alsulcke wichtige ende verscheidene deliberatien, als excederende die limiten hunluyder commission, te handelen sich besweert hebben, gelyck alss oick dat alles in franszoïs geproponeert ende geresolveert iss worden, als wesende hunluyder vaderlandts naetuyrlike spraecke niet gemeess, hebben derwegen, *voir all*, van desen allen in die versaemlungh der generaliteyt, wegen der spraecke geprotesteert und wegen alles waet bie hunluyden gehandelt solle werden, Wie auch van die comparitie extra patriam, ende sessie tusschen Lutzenbourgh ende flanderen, sich gebeurlicke renversalen van haere hoicheden doen geffen.

»Ende also sich befunden heefft, dat geine deputeerden van einige andere provincien, aengaende den tweeden, doirden ende vierden punct, als wesende materie van beschwernusse, einigen last gehadt hebben, *und alsoe merendeils volmachten*, *oder der unser gemeess*, *oder weniger geauctoriseert syn gewesen*, (waeromme auch einige om breidere volmacht hebben vuytsenden moeten), syn die voirn. gedeputeerden mit die andere provincien, wegen des eirsten puncts in communicatie getreden" etc.

Digitized by Google

Daarna volgt het relaas over de benoeming van Bentinck, de Bassigny en de Codt als *precursores* voor de gewenschte vredesonderhandelingen.

Aangaande het derde en vierde punt, zeggen zij dat geene provincie volmacht had, om daarover te onderhandelen. Men achtte de behandeling van deze twee punten ontijdig, maar zij zijn »ten lesten, doir verscheiden verseuck van wegen haere hoicheden, by einige heeren Staeten van Brabant *absolutelick*, ende by den doirden Staet van Brabandt ende alle andere provincien tott twintich duysent gulden ter maent, *alleinlick om te rapporteren*, aengenomen, ende dat in plaetse van zeecker cavallerie legiere, die haere hoicheden van de provincien waren begerende (1)".

Het volgend gedeelte van het rapport moeten wij hier laten volgen, wijl het tot grondslag dient van de taak, die verder Filips van Bentinck bij de Staten-Generaal en ten hove te vervullen had.

»Soe vuel het tweede punct aengaet, heefft die generaliteit, mit consent ende wille van haere hoicheden, aengaende dat eirste deil offte reformatie des Criegswesens ein reglement gemaeckt, waerop die voirss. gedeputeerde des Overquartiers sich syn refererende (2); Ende nade-

(1) De koning van Spanje zou gedurende twee jaren 100,000 filipsdaalders jaarlijks geven voor de hofhouding te Brussel; daarbij vroegen de aartshertogen nog 250,000 gulden 's jaars van de generaliteit. Men vergel. *Gachard:* t. a. p. blz. 213 en 606.

(2) Men vergel. *Gachard:* t. a. p. blz. 483—560. Dit reglement had ook betrekking op de gewone garnizoenen, die ten laste van de generaliteit kwamen.

De troepen der gezamenlijke garnizoenen bedroegen in het begin van Mei (1600) 8,475 voetknechten en 844 ruiters. De maandelijksche soldij er voor bedroeg 108,199 gulden 7 stuiver (b.b.) De Staten-Generaal stonden van een en ander eenige verhooging toe (*ad referendum*).

Het leger te velde zou bestaan uit 10,000 voetknechten (maandelijksche soldij: 128,700 gulden) en 3,000 ruiters (maandelijksche soldij: 60,750 gld.)

Digitized by Google

mael tott het tweede deil, betreffende materie van Criegsteur, *geine gedeputeerde geauthoriseert syn geweest*, als alleinlick op rapport ende waelbehagen hunluyder principaelen, (alleinlick vuytgenommen die prelaeten ende Edelen van Brabandt, dwelcke in personis ende niet doir gedeputeerden in die versaemelungh erschienen ende derhalven absolutelick resolveert hebben,) consisteert allet gene, dat unss in unser provincie, ende alle andere gedeputeerde by hunluyder principalen te rapporteren ende in deliberatie te stellen belast iss, sommatim in dese naevolgende puncten, dwelcke toch allein voir ein jaer, und niet wyders, van de generaliteit gedelibereert ende om te rapporteren geconcludeert, waerop mein heeren sael gelieven te delibereeren ende die genige, soe naer Bruessel affgeverdicht sullen werden wegen dieses Oeverquartiers, om aldaer absolutelick mit die generaliteit te concluderen ende mede te staen sub generalitate, offte particulierlick mit haere hoicheden, wegen einige Criegsteur te accorderen, alsulcke volmacht ende instructie mit te geffen, die tot den gemeinen Vaderlandts besten ende verseeckeringh van vermydongh aller gewoenlicker foulen dienen mochten.

»Off Ritterschafft und stede des Overquartiers 's furstendoms Gelre solde gelieven te betaelen huen quota van thien duysent man te voet, die benden van ordinnantien ende waegens. achtervolgende het Tanteo van de generaele Staeten gemaeckt (1), mitsgaeders noch twintich duysent

en 250 karren. Dit alles ten laste der generaliteit, (ad referendum.) De aartshertogen hadden voor een en ander iets meer gevraagd.

De *vreemde* regimenten en de vloot moesten uit de bijdrage van Spanje betaald worden.

(1) Behoudens de goedkeuring der committenten, was den 4[en] Juli bepaald door de vergadering, dat het *tanteo* voor het leger maandelijks zou bedragen 306,400 gulden, en daaronder was niet begrepen de bijdrage voor de hofhouding der aartshertogen. Men verg. *Gachard* : t. a. p. blz. 353—360.

Digitized by Google

gulden ter maent tott den onderhalt van haere hoicheden, mitz blyvende ontlast ende verloest van alle onbillicke contribuytien ende impositien, tegen wille der staeten ingedrongen, manierende selver die gerequireerde middelen ende vortz genietende alle ontlastinge van servicen, fouraigen, waegen offte personele diensten, ende andere conditien meer, tusschen haere hoicheden ende die generaliteit gepasseert, ende die noch in conclusione geconditionneert sollen konnen werden.

»Off die Ritterschafft ende steden niet raetsaem en sollen vinden die consumptie, achtervolgende het advys van die van Brabant ende Flanderen, in toe willigen ende nomine generalitatis alle gebreecken offte infractien van conditien, die op verleden versaemelungh binnen Bruessel gemaeckt offte gemaeckt kosten werden, te doen verhinderen, ende vortz alle alde privilegien ende gerechticheiden eodem nomine te doen mainteneren (1).

»Off insgelycken niet en solle gelieven, tot directie des voirss. puncts, ein Collegium, binnen Bruessel, van gedeputeerde van provintien te aggreeren ende daerinne mede te compareren, hetwelck die voorss. gedeputeerde verstaen, dat, zonder widere costen der lantschappen, solde konnen geschien, als nemtlich daertoe den honderste penninck, offte andere middelen vuyt die generaliteit, daertoe employeerende (2).

»Naedemael die noedige penningen tot het voorgenoemde Tanteo, gelyck als dese tegenwordige noet, wegen die nederlage in Flanderen, erfordert, niet alsoe ylverdich, soe wenich quotsgewyss als doir consumptie, gevonden kunnen

(1) Een en ander kwam niet tot stand. Later onderhandelde iedere provincie afzonderlijk met de aartshertogen over het herstel der privilegiën en van het gewestelijk, oud gewoonterecht.

(2) Ook dit denkbeeld werd niet verwezenlijkt.

Digitized by Google

worden, off niet en solde gelieven het schorstein gelt, achtervolgende het advys van Brabant, eins in toe willigen, gelyck als andere provincien hetselve albereits ten deil int werck gestelt hebben.

»Off die Ritterschafft und steden des Overquartiers niet en solde gelieven, in affcortinge kunfftiger Criegsteur, haere hoicheden assisteren mit vyf hondert man in desen haeren aenliggenden noht (1), gelyck als alle andere provincien proportionaliter gedaen hebben, mitz vindende die middelen vuyt het voirss. schorsteingelt, achtervolgende die proposition, eirstlich doir den hertogh van Arschott ende daernae doir den graeff van Solre, van wegen haere hoicheden, aen ons gedeputeerde gedaen ende gelyck haere voirss. hoicheden breider aen S. Excellentie onsen Gnedigen heeren Stadthelder geschreven hebben.

»Off het voirss. Tanteo, achtervolgende den voet van de generaele staeten, gepasseert solle werden, off gecorrigeert en verheugt worden, gelyck haere hoicheden begeeren.

»Ende alsoe die voirgenoimde gedeputeerden, soe wel doir den voirss. hertogh van Aerschott als den graeff van Solre, veradverteert syn, dat haere hoicheden, wel tegen den eirsten off II^en van den toekommenden maent, die ridderschappe ende steden deses Overquartiers om resolutie, wess voirss., naer Bruessel verschryven mochte, heb-

(1) Hierop heeft betrekking het volgend citaat uit den Inventaris, 1 Deel, blz. 151 van den heer *J. B. Sivré*: »1600, 12 Julij. De aartshertog Albert gelast den stadhouder, graaf Herman van den Bergh, om de staten van Gelderland zoodra mogelijk te doen vergaderen tot het zamenstellen van twee kompagniën, bestaande uit 500 manschappen uit hunne provincie en tot die zamenstelling te benoemen twee kapiteins uit de dapperste en in de krijgsdienst bekwaamste personen."

Er kwam echter maar eene compagnie van 200 man tot stand, onder den hopman Steven van Ysendorn en behoorend tot het regiment van den heer de Hachicourt. (*J. B. Sivré*, Inv. II Deel, *blz. 161*—162).

Digitized by Google

ben die gedeputeerde des voirss. Quartiers oick hetselve niet verhalden moegen, op dat die heeren ritterschappe ende steden auch ahm spodichsten hyrnae sich moegen regulieren ende die genige denomineeren, die tott kunfftiger versaemlungh binnen Bruessel macht hebben, op wess voirss. Ritterschappe und Stede meinunge definitive te ercleren."

§ 11. Filips van Bentinck blijft te Brussel als afgevaardigde en zaakgelastigde van het Overkwartier.

Na de nederlaag te Nieuwpoort ontwaakte de vaderlandsliefde der Staten-Generaal te Brussel met verdubbelde kracht. Zij legden wel is waar alle hoop om tot een wapenstilstand of vrede te geraken niet af, maar intusschen getroostten zij zich de grootste offers om een voldoend leger op de been te brengen.

's Anderendaags, na den noodlottigen slag, begon reeds de gewonde aartshertog de verstrooide regimenten in Brugge en Gent te reorganiseeren; daarheen werden ook de slechts eenigszins misbare soldaten uit de vestingen en kasteelen ontboden. De Staten-Generaal besloten bovendien, buiten de gewone garnizoenen, 10,000 duizend nieuwe, inlandsche voetknechten, 3000 ruiters en 250 karren voorshands voor hunne rekening te nemen, in afwachting dat over de nieuwe bede zou beslist worden. Er was echter haast bij, om spoedig de middelen ter bezoldiging te vinden. Moesten die in iedere provincie afzonderlijk op den ouden voet omgeslagen worden, dan verliep te veel tijd. Die van Brabant en Vlaanderen stelden daarom voor generale middelen, d. w. z. eene gelijkvormige belasting voor de generaliteit, ter voorziening in de dringenste nood, zooals: invoerrechten op de koopwaren, met uitzondering van de manufac-

Digitized by Google

turen, belastingen op het gemaal, op trek- en huurpaarden, op het hoornvee, op den wijn, het bier, op de haarsteden. Die heffing zou ook nog te veel tijd vorderen, daarom stelden die twee gewestelijke Staten vóór, dat men voorshands één Carolusgulden zou heffen van elken schoorsteen (1). In ieder geval zouden die bijdragen slechts voor een jaar geschonken worden.

Deze voorstellen overschreden de instructiën en volmacht van bijna alle de afgevaardigden der vergadering.

Reeds den 29en Juni hadden de aartshertogen den wensch uitgedrukt, dat de afgevaardigden naar hunne committenten zouden terugkeeren, ten einde rapport uit te brengen over het verhandelde. Bij de afwezigheid van de aartshertogen, die steeds in Vlaanderen bleven om het Staatsch leger te keer te gaan, verdaagde den 11en Juli de hertog van Aerschot, in naam van den Raad van State, de vergadering tot den 31e van die maand, maar voegde er bij, dat iedere provincie minstens één harer gedeputeerden te Brussel moest laten, opdat de Staten-Generaal toch geopend bleven. Desniettemin vertrokken van eenige provinciën alle de afgevaardigden. Zij die bleven hielden zitting den 19en en 24en Juli, om, voor en na, den graaf de Bassigny, den heer van Obbicht en den pensionaris van Yperen, te hooren over de samenkomst te Bergen-op-Zoom (2).

Hier dient echter nog vermeld te worden, dat den 9en Juli de geestelijkheid en de adel van Brabant een ontwerp aan de vergadering overlegden, waarnaar de middelen zouden gevonden worden door eene algemeene belasting op het gemaal, op het bier, op het geslacht, op den invoer van wijn en andere dranken (3).

(1) *Gachard* : t. a. p. blz. 320.
(2) *Gachard* : t. a. p. Introduction, CIV.
(3) *Gachard* : t. a. p. blz. 374—376.

Digitized by Google

Iedere provincie erkende de noodzakelijkheid eener buitengewone bijdrage. Eenigen echter, waaronder Gelderland, meenden dat zij eigenlijk niets met de generaliteit hadden uit te staan, en dat de bede eene zaak was, die zij rechtstreeks met den souverein moesten uitmaken. In hoofdzaak bestond evenwel het verschil van zienswijze over de heffing der bede in de volgende vraag: zal eene *algemeene* belasting op de schoorsteenen en op de consumptie geheven worden, of zal voor iedere provincie eene som bepaald worden, die zij volgens haar eigen belastingstelsel over de schatplichtigen verdeelt of door indirecte belastingen moet verkrijgen? Tegen de algemeene middelen bestond één groot bezwaar, namelijk dat de ontworpen belastingen in een en ander gewest reeds, b. v. op het schoorsteengeld, op den import van wijnen enz. ten toppunt waren gevoerd door de gewestelijke Staten.

Indien echter de algemeene middelen waren in te voeren geweest, zij zouden op het afzonderlijk aandeel (quota) van iedere provincie veel hebben vóór gehad, zooals de afgevaardigden van Vlaanderen, den 9en September, best lieten uitkomen: »La raison principale qui les faict ainsy persister en ceste façon de contribution, par moyens universelz, est la vraye justice distributive que commande, qu'une querelle commune soit maintenue par communs frais et moyens esgaulx.

»Aussy, que la communaulté des moyens joindra toutes les provinces, de tant plus prez, comme ung corps et parfaicte union, se voyants tous taillez et faicts contribuables esgalement et sur ung mesme pied: que ne se sçauroit faire humainement par quotes; et pour les quelles quotes trouver, chascun en son quartier, pourroit aussy l'une province en vouloir jetter la charge, en tout ou en

Digitized by Google

partie, sur les suppotz des aultres provinces voisines; que ne fera à doubter, amplectant les moyens généraulx.

»Y joinct encoires que, par là, l'une province n'aura moyen d'intéresser ou préjudicier les aultres, trouvans les subjectz et soubzmanans les charges, impositions et gabelles partout uniformes, et aussy grandes en l'un pays qu'en l'autre, et cependant l'une ne payant plus que l'aultre: qu'est chascun sa consomption telle qu'il la vouldra faire, et en quel lieu ce soit, soubz l'obéissance de Leurs Altèzes (1)".

Filips van Bentinck moest echter in tegenovergestelden zin, en bij de Staten-Generaal, en bij de aartshertogen werkzaam zijn. Wij weten in het bijzonder niet welke lastgevingen hij bij zijn heen en weer reizen telkens had, en geven derhalve hier, uit zijne eerste rekening aan de Staten van het Overkwartier, een uittreksel, ofschoon het laatste gedeelte de tijdsorde eenigszins overschrijdt:

»Volgen die kosten van die reysen.

»Inden iersten gehuert vier peerden, umb by syn hoecheyt tho Gent tho reyden, jeder peerdt ses gulden doet XXIIII g.

»Item dieselve peerden vier daeghen still gestanden, des daeghs vur jeder peerdt moeten geven vyffentwintich stuyver, sonder verterde kosten, doet in vier daegen XX g.

»Item den vyffsten dach die peerden weder nha Brussel gesonden, umb die kosten te schouwen, tot teergelt gegeven V g. XIII st.

»Den 11en Augusti eenen waegen gehuert, umb weder van Brugghe nha Gendt tho reysen, denselven gegeven XII g. X st.

»Den 15en van Gendt weder nha Bruessel gereist, gegeven vur die diener jeder eenen rhs daler, und vur myn

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 630.

Digitized by Google

persoen een halff ducaet, und noch een huerpeerdt drie g. thien st. doet tho samen XIIII g. XV st. (1)."

§ 12. Filips van Bentinck wordt gemachtigd om de ridderschap en steden van het Overkwartier te vertegenwoordigen bij de hervatting der beraadslagingen door de Staten-Generaal op den 5en Augustus 1600.

De oorspronkelijke verdaging van de zittingen der Staten-Generaal van den 11en tot den 31en Juli was gebleken te kort te zijn. Binnen dat kort tijdsbestek toch moesten de gewestelijke Staten het verslag van hunne afgevaardigden gehoord en daarnaar besluiten genomen hebben. Uit dien hoofde riep de regeering de generale Staten eerst bijeen tegen den 5en Augustus, en dat wel te Gent, wijl de aartshertogen zich nog steeds bij het leger in Vlaanderen bevonden. Ook op dien dag waren eenige provinciën nog niet met hunne besluiten gereed, onder anderen, het Overkwartier, en de derde Stand van Brabant, die uitstel vroeg tot den 27e van die maand. Die van Luxemburg, hoe dikwijls ook door de aartshertogen en de Staten-Generaal aangemaand, weigerden aanvankelijk te verschijnen en kwamen eerst ter vergadering den 9en September.

Filips van Bentinck was aanvankelijk zonder instructiën of volmacht, naar luide van den volgenden brief »Aen die Edele, Erentfeste Heren gedeputeerde des over Quartiers, forstendombs Gelder, wesende to Romunde.

»Edele, Erenfeste, güede heren und Frunden, ich syn den 5 deses weder tot Bruissel aenkümmen, hebbende het Rapport aen syn Hoecheyt gedaen, soe heft mich Marien-

(1) *Geldersch Archief te Roermond:* omslag 7, n° 22. Men vergel. *J. B. Sivré:* Inv. II, blz. 5.

Digitized by Google

saert (1) gesacht, dat syn Hoecheyt hadde düen verschriven dye generaele staeten thoe kümmen op Gendt, waer oeck dye Finanti solde vergaederen; soe ist myn begeren dat U. L. mich advertieren cito, citissimo, wat ich düen sal, want ich gere solde nae Bicht trecken; dae soe vere ich solde müeten weder hyer trecken, begeer ich thoe weten wat ich daeges solde hebben: het verloept thoe seer hoech yn dye herbergen, besunder in flaenderen, daer gilt eyn kan wins, dye nyet doege, eyn gulden bruissels gelt, und alles advenant, om dye groete imposten dye sy geven. Het schou gelt wordt alle dese landen doer betaelt. Hyer myt wil ich U. L. dem almechtigen bevelen. llent. Bruissel den 6 Augusti ano 1600. U. L. dyenstwilliger (get.) Philips van Bentinck, heer tzo Bicht.

»Ich begeer dat U. L. Nederhoven düen betaelen, hy heft mich willen betaelen mydt quaede assingnati, dar ich myn gerede gelt heb verstreckt (2)".

Voorgaande brief moet zich onderweg gekruist hebben met de volgende instructie, door de Staten van het Overkwartier naar Brussel opgezonden aan het adres van Filips van Bentinck:

»Edel, Ehrentfeste und Hoichgeleerte, insunders gunstige, goede frundt, desen voermiddagh omtrent X uhren is ons allerierst overandtwordt een genedichst bevelschrivens van heure hoicheden, om in die vergaederinge der staeten generael, so tot Bruessel anbestimpt, op morgen den vyfden deses in der stadt Ghendt te compareren, verneren inhalts desselven schrivens, daervan hierby copie gaet, etc. Und dieweil die prefigeerte tydt dermaten verlopen, dat het onmoegelick wehr van hinnen daerher sich

(1) François Le Vasseur, heer van Moriensart, staatssecretaris.

(2) *Geldersch Archief te Roermond*: omslag 1, nº 22. Men vergel. *J. B. Sivré*: Inventaris, I Deel, blz. 157.

Digitized by Google

te transportiren, der maeten gelangt aen U Ed. und L. unse ganss vlitige ende Vrundtlicke begeren, U Ed. und L. in beyder stenden naeme in voorgemelte vergaderung, und weder inkeren der Staeten generael tot Gendt sich begeven und verfuegen wollen, und aldaer, (edoch under geheurlicke reversalen unde acte de non præjudicio, oick voer eenen jaer und niet wyders,) te kennen geven, dat wy van eenigen dagen her (1), und alnoch negotierende und doende syn, om te finden die bequaemste wegen und middelen tot een furnissement van deses Quartiers Quote in den requirierden penningen, na den rapport, by onsen afgesanten, (so weder hiehin aenkommen,) gedaen van tgene dat by den generaele Staten, in ihren bywesen, in deliberatie gestelt und op rapport aengenomen was. etc. Edoch dat U Ed. und L. aldaer mit allen vlyt anhalden und vervolgen wollen, dat dit quartier, (genomen ofte gerekent voer een vierendeel des furstendombs Gelre,) van die helfte offte, ten allerminsten, van eenen derden deel der quote voerss. erlaten moegen werden, in sunderlinge betrachtungh dat geine durpen in den geheelen quartier vry oder versieckert syn van die viantlicke contributie, und dat den vyandt die stadt Wachtendonck, (liggende int midden desselven quartiers,) in syn gewalt hebbende, daer uth soe die steden als durpen, tot allen dagen ende stonden, reicken kan, die inwoners fangende und spolierende, behalven noch den erledenen swaren verderf van beyder sydten legeren der verledene jaeren und noch jungstlick, dergestalt dat, (sonder vor ierst des vyantlichen overvals

---

(1) Den 28^{en} Juli had de ridderschap hare resolutiën vastgesteld over de gevoegelijkste wijze, waarop de *quote* der provincie kon gevonden worden, maar, in de twee daaraanvolgende dagen kwamen de afgevaardigden der steden daartegen op. Men vergel. *J. B. Sivré* : Invent. I Deel, blz. 152.

Digitized by Google

und stedigen verderffens enthaven te syn, oick dairtegens einen notabelen affslaigh in die voorss. quote toe genieten), onmoegelick syn soll den inwoneren einige bylaeg te doen, oder etwas vorder op te bringen; und folgens mit hervorbringen alle andere hoichste gravamina und beschwernissen, so U Ed. und L. kennelick und noch breider uth byliggenden recueil erfindlich etc., nochmalen gans vlytich begerende, U Ed. und L. hierinne, und sunderling den voerss. hoichnuedigen affslagh betreffende, haer debvoir und beste doen wollen, wie U Ed. und L. sulx toebetraut wirt und men es te verschulden geneigt is, dieselve U Ed. und L. hiermitt in genedigen schuts des Almechtigen Heren empfelende.

»Datum Ruremunde, under derselver stadt secreet segel, so wir ditmael gebrueckt, den vierden Augusti 1600.

»E. Ed. und L. Goet und bereitwillige Vrunde.

»Die Anwesende Ridderschap und Stedefrunde des quartiers van Rurmund, furstendombs Gelre (1)".

Filips van Bentinck was dus de eenige vertegenwoordiger van de ridderschap en steden van het Overkwartier bij de Staten-Generaal; Reinier van Ryswick fungeerde er als pensionaris van dat gewest.

Belangrijke bijzonderheden over de bedrijvigheid van Filips van Bentinck bij de hervatting der werkzaamheden van de Staten-Generaal geeft ons het »Cort verhael van tgeene Joncker Philips van Bentinck, heere tot Biecht etc. drossardt des Ampts Montfort ende M[r] Reynier van Ryswick, licentiaet in beyde rechten, als gedeputeerden van ridderschap ende steden des Overquartiers van Gelrelandt is gemoeit ende hebben gehandelt in de vergaderinge van de heeren Staeten generael, vergaedert synde geweest tot

(1) *Geldersch Archief te Roermond*: Minute, in omslag 2, n° 21. Men vergel. *J. B. Sivré*: Invent. I Deel, blz. 153.

Digitized by Google

Bruyssel ende oock te Hove, naer het scheyden van deselve staeten."

Aan het einde staat: »Gedaen tot Bruessel den 24 Novembris 1600 (get.) Reinier van Ryswich." *(Geld. Arch. te Roermond;* in het boek: Verhandelingen van Staat, blz. 111—116. In den Invent. van den heer *J. B. Sivré*, I Deel, blz. 281).

»Den IIe Augusti hebben die voerss. gedeputeerde van den Overquartier ontfangen brieve van den hove, om hun te laeten vynden tot Gendt in de vergaederinge der Staeten generael tegens den vyffden derselver maendt, maer alsoo sy dyen aengaende geene commissie en hadden van de voerss. ridderschap ende steden, soe syn sy tot Bruessel gebleven, wachtende op deselve commissie, die sy ontfangen hebben eenige daegen daer naer; maer overmydts sy vuyt het schryvens van de voerss. ridderschappe ende steden, gedateert den IIIIe Augusti, niet en consten volcomelyck verstaen die meyninge derselver, ende claerlyck te mogen antwoirden ende adviseren in de vergaederinge van de staeten generael op de voergeslaegen poincten, soe hebben sy dyen aengaende aen hunne committenten geschreven, ende middeler tydt hebbende ontfangen andere brieven van den hove (1) ten eynde als voer, opdat in hun geen gebreeck soude syn, ofte hun cunnen geweten worden dat sy sich niet en lieten vinden tot Gendt, hebben onderlinge geresolveert dat den heer van Bycht soude reysen naer Gendt ende hem aldaer presenteeren, ende den lict Ryswick tot Bruessel blyven, tot dat die van Bra-

(1) Den 9en Augustus, (*Gachard*: t. a. p. blz. 27.) Den 21en August. werd de Raad van State gelast door de aartshertogen, om de Staten van Luxemburg, *Gelderland*, Limburg, Namen, Mechelen, Henegouwen en Valencijn te schrijven tot het zenden van afgevaardigden naar de vergadering te Brussel tegen den 29en Augustus, (Ibid. blz. 34.) 's Anderendaags kweet zich de Raad van State van die taak, (Ibid. blz. 38).

Digitized by Google

bant souden vertreckęn, die al tot Bruessel waeren gebleven, soe oyck ten minsten een van alle d'andere provincien, mette wėlcke denselve Ryswick is geweest in daeglycxe conferentie, hebbende alle syne gereetschap gemaeckt ende gereet gehouden om insgelycx naer Gendt te reysen.

»Daernaer is die resolutie, van te Gendt te vergaederen, verandert geweest, ende syn alle gedeputeerde beschreven, om te commen tot Bruessel tegen den 28en Augusti, waerdeur den voerss. heere van Biecht is wederomme aldaer gecommen van Gendt (1), metten welcken den voerss. Ryswick hebben gecommuniceert die brieven van de ridderschappe en steden van den 21 Augusti, middeler tydt by hem ontfangen, hebben tsaemender handt ingestelt hun opinie oft antwoirde op 't geene te voerens was gepropo-neert ende daervan was gedaen rapport, synde deselve andtwoirde overgegeven geweest den 4en Septembris daernaer."

Het antwoord, den 4en September schriftelijk aan de Staten-Generaal overgelegd, zullen wij in de volgende § bespreken; hier zullen wij eindigen met den volgenden brief van den heer van Obbicht »Aen die Edele, Erentfeste, Achtbar, wyse, voersichtige heren, die gedeputeerde des overkwartiers in Gelderlant, in afwesentheyt, aen die Magistraet der Stadt Romundt.

»Edele, Erentfeste, achbare, wyse, voersichtighe heeren und frunden, wy synen de 2 deses maents weder yn dye generaele vergaederonghe gewest, und huyden, den 4, schriftlich dye resolutien overlevert, soe sullen wy onse

(1) In meer gemelde rekening schrijft Filips van Bentinck: »Item syn die generaele Staeten van syn Alteze verschreven tot Gendt tho kommen, vund vur eenen waegen tho hueren gegeven ses rhs d. f. XV g.

»Item van Gendt weder nha Brussel, ahn vracht XV g."

Digitized by Google

beste düen om dye saeken van onsen verdorven quartier thoe defendieren und redressieren, und u. l. advertieren, ons begegene sal; widers heft mich Riswick gesacht dat onse provisi van gelt ist ghefalyert oder vertert, soe dat noedich ist aenstünt provisi thoe senden, overmits ich soe vuel van dye vorrigh teronghe schuldich syn, dat ich al myt gerede penninghe müet koepen wat ich van düen heb.

»Wyders hebben wy audienti gehadt by syn hoecheyt, und Remonstrirt van dy ghemuitinierden und request over ghegeven, und heft syn hoicheyt geloeft aenstünt thoe Remedieren, und hebben dye generaele staten ock Remünstriert (1) und begert, dat dye generaliteyt ons helpen verdedonghe, und dat syn Hoecheyt ons sullix afschaft.

»Hyer mydt wil ich etc. Bruissel, 4 September 1600. U. L. Dynst und Frunt williger (get.) Philips van Bentinck, her tzo Bicht (2)".

Dit request ten Hove doelt op de volgende missive van den 23en Augustus, 1600: »Gedeputeerden der staten van het Overkwartier schrijven aan den drost van het ambt Montfort en aan den licentiaat Ryswick, die zich als afgevaardigden van het kwartier te Brussel bevinden, over de vorderingen, door de gemutineerden van Weert in het ambt Kessel gedaan; de nood vordert dat, behalve de overige bezwaren van het kwartier, die afgevaardigden ook wegens *dese onuerdraegelicke exactie und bedranckheit* een rekwest ten hove inleveren, ten einde daarop orde gesteld worde en niet *alles tot einen gemeinen verloup und abandonnement soll specteren* (3)".

---

(1) Namelijk den 4en September door de geestelijkheid en door den adel van Brabant, insgelijks door de stad Antwerpen. Zie *Gachard*: Actes des Etats-Généraux de 1600, p. 591 et p. 785.

(2) *Geld. Arch. te Roermond*: omslag 1, no 22; *J. B. Sivré*: Invent I Deel, blz. 157.

(3) *J. B. Sivré*: Invent. II Deel, blz. 310, v.

Digitized by Google

§ 13. Waarneming der belangen van het Overkwartier door Filips van Bentinck, van den 4en September tot den 9en November 1600.

A. *Rapport, door de afgevaardigden van het Overkwartier ingediend bij de Staten-Generaal.*

Het rapport dat de twee afgevaardigden van het Overkwartier den 4en September aan de Staten-Generaal te Brussel overlegden, staat in het fransch afgedrukt bij Gachard, *Actes des Etats généraux de* 1600, blz. 595—597 en komt op het volgende neêr:

De afgevaardigden van de ridderschap en steden van het Overkwartier, na rijpelijk overwogen te hebben het voorstel, den 28en April ll. aan de Staten-Generaal gedaan, en na de meening ingewonnen te hebben van hunne committenten, aan dewelke verslag was gegeven zoowel over dat voorstel als over alles wat in deze vergadering was verhandeld geworden, verklaren van gevoelen te zijn, dat de Staten-Generaal tot hunnen last kunnen nemen de kosten van 10,000 voetknechten, van 3,000 ruiters, van de garnizoenen, volgens de opgemaakte lijst, en van 250 karren, en dat slechts bij wijze van bede voor één jaar: op die algemeene voorwaarde willen hunne committenten er in bijdragen, zoo ook voor de hofhouding der aartshertogen, naar evenredigheid der overige provinciën: dat alles zonder præjuditie en op bijzondere voorwaarde 1° dat hun een reversaalbrief hiervan gegeven worde;

2° dat vóór de heffing der toe te stane bede de gemutineerden van Weert, Diest, Kerpen en anderen worden voluit betaald en tevreden gesteld en dat in handen der Staten-Generaal worde gesteld het plakkaat, dat de aarts-

Digitized by Google

hertogen beloofd hebben uit te vaardigen ter voorkoming van verdere muiterijen (1);

3° dat voor de betaling van hierboven genoemd krijgsvolk gevolgd worde het *tanteo*, of de lijst, vastgesteld door de Staten-Generaal, (beperkt en gewijzigd naar bevind van zaken,) en niet de lijst der aartshertogen;

4° dat alle geschonden privilegiën, rechten en costumen zullen hersteld, dat de rechtspleging zal hervormd, dat alle verbeurd verklaarde of in beslag genomen goederen zullen terug gegeven worden op de voorwaarde en wijze als vroeger in deze vergadering is bepaald (2);

5° dat de penningen, door het hertogdom Gelder op te brengen, zullen geheven en gebruikt worden door de Staten van het Overkwartier ten behoeve van de zich daar bevindende garnizoenen, en dat het overschot er van elders zal verdeeld worden door hen, welke te dien aanzien zullen afgevaardigd worden door de generaliteit (3);

6° dat de Staten der hier vergaderde provinciën geene verplichting zullen hebben jegens de garnizoenen van die provinciën, heerlijkheden of plaatsen, die niet bijdragen in deze algemeene bede, zooals Luxemburg, Maastricht en Kerpen, maar dat integendeel de generaliteit door hunne Hoogheden ontheven worde van de quota, die Luxemburg tot onderhoud der krijgslieden en voor de voertuigen had moeten opbrengen, bijaldien deze provincie met de generaliteit had overgedaan;

7° dat, staande deze bede, alle provinciën, en inzonderheid het Overkwartier, bevrijd blijven van alle concussie,

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 394.

(2) Den 10en Juli: *Gachard*, t. a. p. blz. 136, 207, 298.

(3) Dit slaat op het ontwerp: *Chambre des aides*, door de Staten van Brabant den 11en Juli aan de vergadering voorgelegd en o. a. door die van Gelderland in dezelfde zitting (ad referendum) aangenomen. *Gachard*, t. a. p. blz. 156.

Digitized by Google

afpersing, militaire brandschattingen en bovendien ontheven zullen zijn van prestatie van diensten, van fourage, van herstellingswerken der vestingen en van andere middelen, die maar dienen om de beurs van den landzaat te ledigen, (inventez pour vuyder la bourse du bon homme); en dat, in geval van overtreding van deze voorwaarde, het te veel gepresteerde zal gekort worden aan het aandeel van het Overkwartier in de bede, en ten slotte dat door de krijgslieden zal nageleefd worden het reglement (1), door deze vergadering opgemaakt en aan de aartshertogen aangeboden.

Wat betreft de wijze hoe de noodige penningen moeten gevonden worden, kunnen de afgevaardigden van het Overkwartier zich niet vereenigen met voorstel der prelaten en adellijken van Brabant, als zijnde strijdig 1° met het tractaat van Venlo (2) en met de privilegiën, rechten en gewoonten van het hertogdom, naardien aldaar geene bede kan uitgeschreven worden dan met toestemming van alle de baanderheeren, de ridderschap en steden, en op dit oogenblik drie vierden der leden van dit staatslichaam niet kunnen bijeengeroepen worden, 2° met de belangen van het Overkwartier, dat van alle zijden omringd, zelfs doorsneden en verbrokkeld is door Rijks- en onzijdige landen: zooals het land van Luik, het graafschap Horne, het hertogdom Gulik, het keurvorstendom Keulen, het hertogdom Kleef en eenige andere heerlijkheden. Zouden nu de algemeene belastingen op de consumptie: gemaal, geslacht en sterke dranken, worden ingevoerd, dan zal de reeds dun gezaaide bevolking van het Overkwartier zich

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 528—535.

(2) Gesloten, den 12ᵉⁿ September 1543 in het kamp voor Venlo tusschen Karel V en de baanderheeren, ridderschap en steden van het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen. Afgedrukt bij *L. J. E. Keuller:* Geschiedenis van Venloo blz. 244—254.

Digitized by Google

vestigen in de aangrenzende, onzijdige landen, waar die belastingen niet bestaan, van daar hunne akkers bebouwen, en niet slechts niets opbrengen voor de consumptie, maar door hare verhuizing den volslagen ondergang van het kwartier voltooien. Daarom zijn de afgevaardigden van het Overkwartier van meening dat iedere provincie haar bepaald en afzonderlijk aandeel in de bede moet bijdragen.

Zij verklaren wijders, namens hunne principalen, dat zij hun aandeel zullen opbrengen, te vinden in hun gewest naar hun eigen goeddunken, mits korting van wat zij moeten geven aan den vijand, die in het hartje van het Overkwartier de stad Wachtendonk bezet houdt; dat, bij gebreke van die korting, hun geschonken worde wat, onder voorwendsel van contributiën, de aartshertogen trekken uit de drie andere kwartieren van het hertogdom, die zich in het bezit bevinden van den vijand, of wel men sta toe, dat die van het Overkwartier zich, bij wijze van wederwraak, in de drie overige kwartieren schadeloos stellen tot hetzelfde bedrag, dat door den vijand te Wachtendonk van het Overkwartier geëischt wordt.

Wij zien uit het voorgaand stuk, dat aan de bijdrage in de bede zooveel beperkende voorwaarden verbonden werden, dat ten slotte niet veel voor het leger te velde zou zijn overgebleven. Niet veel minder bezwarend waren de voorwaarden, welke andere provinciën aan hare bijdragen hechtten. Intusschen duurde de oorlog voort en *le nerf de la guerre* ontbrak.

Den 7^{en} September verscheen de president Richardot in de vergadering. Hij klaagde, dat men nu reeds vijf maanden beraadslaagde, zonder noemenswaardig resultaat; hij verzocht de vergadering spoed te maken en zeide dat bij den aartshertog het finale besluit der vergadering werd inge-

Digitized by Google

wacht binnen de 48 uren; zouden onoverkomenlijke moeielijkheden daartegen in den weg staan, dan werd de vergadering verzocht die kenbaar te maken aan den aartshertog: deze zou de partijen zien tot een vergelijk te brengen. Dit incident bracht eene groote opschudding te weeg. Men verweet zelfs den aartshertog dat hij nog steeds in gebreke bleef de eerste voorwaarde te vervullen, die de vergadering voor hare medewerking gesteld had, namelijk het doen ophouden der muiterijen. Er werd nochtans in dezelfde zitting eene commissie benoemd, die de verschillende meeningen omtrent de bede tot overeenstemming zou brengen (1).

Brabant sloot zich, om des lieven vredes wille, bij het stelsel der *quota's* aan; Vlaanderen bleef houden aan dat der *algemeene middelen*. Er werd den 9en September door de vergadering besloten, dat eene commissie, den 11e daaraanvolgende, de in schrift gestelde meeningen zou overhandigen aan den aartshertog, »*pour en user selon qu'il trouverait convenir pour son service et le plus grand bien de son pays* (2)."

De aartshertog vroeg nu voor het onderhoud der garnizoenen, voor de soldij van het inlandsch leger te velde en voor zijne hofhouding te zamen 300,000 gulden in de maand (3). De vergadering had niets tegen de globale som, maar het aanbod, dat daarna de afzonderlijke Staten deden, bedroeg slechts in totale som 149,000 gulden. Er zou dus voor Vlaanderen, dat aan de algemeene middelen vasthield, 151,000 tot bijdrage overblijven! Deze laatste provincie verklaarde zich eindelijk, in arren moede, ook voor de

(1) *Gachard:* t. a. p. blz. 162.

(2) *Ibid.* blz. 163 en 164.

(3) *Ibid.* 164 en 165. Persoonlijk was de aartshertog voor de algemeene middelen (ibid).

Digitized by Google

quota's en bood 70,000 gulden in de maand aan. Nu zag zich, den 26[en] September, de aartshertog genoodzaakt zelf de bede over de provinciën te verdeelen (1). Het Overkwartier zou 10,000 gulden in de maand bijdragen. Toen begon iedere provincie hare vertoogen rechtstreeks te richten tot de aartshertogen.

B. *Vertoog van de afgevaardigden van het Overkwartier te Brussel aan de aartshertogen* (2).

De afgevaardigden van het Overkwartier stellen tot voorwaarden voor hunne bijdrage in de som van 300,000 gulden in de maand:

1° dat alle steden en onderzaten, alle ap- en dependentiën van het kwartier, inzonderheid de heerlijkheid van Weert, en alle anderen die tot de laatste bede hebben bijgedragen, zullen gehouden zijn hun aandeel in deze nieuwe bede te betalen,

2° dat niemand, hetzij geestelijk of leek van deze bede ontheven worde, en aan de Staten van het gewest de vergunning toegestaan worde, om de middelen ter opbrenging van die som te vinden, naar hun beste goeddunken,

3° dat van de bijdrage zal afgetrokken worden wat het kwartier, of de landzaten, tot het kwartier behoorend, na de in werking treding van deze bede, zullen gedwongen worden te leveren aan de gemutineerden van Weert of aan andere oproerige soldaten, onder voorwendsel van dienst of van het leveren van bedden, van fourage enz.,

4° (met betrekking tot Wachtendonk stellen zij dezelfde voorwaarden als in het rapport van den 4[en] September aan

(1) *Gachard*: t. a. p. blz. 168 en 169.

(2) In het fransch afgedrukt bij *Gachard*: t. a. p. blz. 718—720; het werd ingediend den 14[en] October.

Digitized by Google

de Staten-Generaal; bij afwijzing van deze voorwaarde achten zij het kwartier niet bij machte, om 4000 gulden in de maand op te brengen;)

5° dat hun gegeven worde akte van non-præjuditie voor hunne verschijning te Brussel en van hunne toestemming in deze bede, door de generaliteit toegestaan,

6° dat het traktaat, in 1543, in het kamp van Venlo, tusschen keizer Karel V en de Staten van Gelderland aangegaan, van punt tot punt worde uitgevoerd, inzonderheid wat de hervorming van het rechtswezen aangaat,

7° dat, in overeenstemming met dat traktaat, onverwijld ophoude de heffing van licenten te Roermond, Venlo en op het kasteel van Arcen, wijl *a)* er geen handel meer gedreven wordt met den vijand, sedert dit bij plakkaat van de aartshertogen verboden is (1) en wijl *b)* die licenten geheven worden, zonder toestemming der Staten van het Overkwartier,

8° dat de aartshertogen de geldigheid erkennen van alle pandbrieven door wijlen den hertog Karel van Gelder en diens voorzaten gegeven, en bekrachtigd door keizer Karel V; dat den Gelderschen houders der brieven recht wedervare, (deze verpande domeinen lagen in Gelderland,) en dat zij niet genoodzaakt worden hun recht te zoeken buiten deze provincie; dat de penningen, welke de domeinen in Gelderland zullen opbrengen, op de eerste plaats zullen dienen tot de betaling der rente van de pandhouders en tot bezoldiging van de beambten dezer provincie.

C. *Laatste werkzaamheden en sluiting van de Staten-Generaal van* 1600.

Den 14en October diende iedere provincie haar vertoog in bij de aartshertogen over de bijdrage in de bede. Op

(1) *E. van Meteren:* XXI B. fol. 1, d.

Digitized by Google

denzelfden dag werden nog den aartshertogen aangeboden door de Staten-Generaal 1° een vertoog namens de generaliteit (1), 2° het advies der vergadering over het militaire reglement (2).

Den 31en October verklaarde Richardot, namens den aartshertog, dat men op het Staatssecretariaat bezig was met te antwoorden op de vertoogen van iedere provincie afzonderlijk; daarna overhandigde hij aan den griffier de repliek der aarthertogen op de twee rapporten der gezamenlijke Staten-Generaal. De meeste voorwaarden, tot de bijdrage in de bede gesteld door de generaliteit, werden onaannemelijk verklaard (3).

Na veel over en weer schrijvens, en gekibbel in den boezem der vergadering, werd eindelijk den 8en November de laatste zitting gehouden. 's Anderendaags gingen de leden *en corps* afscheid nemen van de aartshertogen, en verklaarden hun door den mond van den griffier Maes, »que retournés en leurs provinces, (ils) feraient tous bons devoirs possibles, afin que Leurs Altesses fussent servies, et le pays en sa necessité aidé et assisté (4)."

§ 14. Brief van Filips van Bentinck en van Renier van Ryswick aan de gedeputeerden der Staten van het Overkwartier over de sluiting der Staten-Generaal.

»Edele, Erentfeste, hoechgeleerte, Ersame, Wijse ende seer discrete heeren.

»Wij hebben ontfangen het jungste schrijvens van E. Ed. ende L. 4e deses, den inhalt van den welcke wij hebben

(1) *Gachard:* t. a. p. blz. 681—690.
(2) Ibid. blz. 691—698.
(3) Ibid. blz. 378.
(4) Ibid. Introd. CXXIII.

Digitized by Google

ter behoerlijcker plaetsen geremonstreert, soe wij alnoch meer doen sullen, verhoepende corte ende goede vertroistinge te becommen. Alsoe die vergaederinge van de staeten generael op gisteren is gelicentieert ende dat men vast besich is om onse particuliere saecken, te weten aengaende Gelderlandt alleen, te depescheren, waerop wij allen sijn verwachtende, middeler tijt heeft Sijne Altesse doen aenseggen, soe mondelijck als schriftelijck, deur den secretaris Vasseur, dat wij E. Ed. ende L. souden schrijven, ten einde dat aen hopman Issendoren (1) mach betalt werden een maendt gaigien, volgende sijne monsteringe, in plaetse van drije duysent guldens, daervan die schryftelijcke Ordonnantie (2), van Sijne Hoicheit aen E. Ed. en L. gesonden, was meldende. Sijne Hoicheit is nu te vreden dat die selve betalinge sal gecort worden aen de ierste aenstaende bede, soe ons den voerss. heere Vasseur is schrijvende, want andersins en souden wij cunnen versaecken eenige betaelinge aen den voerss. hopman toe doen, midts redenen, in onse voergaende bryven gementionneert.

»Wij en hebben tot noch toe niet meer gepresenteert dan 8500 guldens, maer haere hoicheden hebben het quartier geset op 10,000 guldens, begeerende dat wij daervan souden doen rapport gelijck wij cortz verhoepen toe doen, des hebben wij besproeken dat die van Werdt ende alle andere, hebbende in de leeste voergaende bede mede gecontribueert, den quartier souden ten staede commen, ende dat niemandt van de bede souden sijn geexempteert, tsij geestelijck of wereltlijck,. dwelck ons is geaccordeert, soo oick dat den lantrentmeester oft ijemandt anders die handelinge van de penningen niet sal hebben,

(1) Steven van Ysendorn.

(2) *J. B. Sivré:* Invent. II Deel, blz. 161.

Digitized by Google

noch oick die garnizoenen betaelen, dan die geene die die van de ridderschap ende steden sullen committeren, und ons is oyck toegelaeten alsulcke contributiën van de vijandtlijcke quartieren des furstendombs te voerderen, tot onzen behoeve ende om die 10,000 gulden te vinden, als wij sullen cunnen, maer overmidtz d'appostille, daervan spreeckende, onses bedunckens, niet en is te seer claer (1), soe sijn wij aenhaldende om te hebben vuijtlegginge, oft meerder claericheijt. Ende alsoe dese nieuwe bede loop sal hebben van den iersten Novembris, soe sijn wij oyck aenhaldende, opdat men eenen seeckeren voet solde cunnen maecken van die voerss. somme op te brengen, dat de executiën voer alle restanten van contributiën moegen worden gehouden in staete van surceantie voer eenen tijdt van drije maenden, gelijck U Ed. ende L. naerder tsijner tijdt sullen verstaen, die wij daerentusschen zullen recommanderen in schutz des Almechtigen, vuijt Bruyssel desen 10 Novembris 1600. E. Ed. ende L. frundt ende dinstwillige, (get.) *Philips van Bentinck*, her tzo Bicht, etc. (get.) *Reinier van Ryswick*.

»E. Ed. ende L. sal gelieven ons te senden copie van de brijven de non prejuditio, den quartiere gegeven, als die leeste bede is ingewillicht, om daernaer een ander te maecken, dwelck den Audiencier (2) van ons is begerende.

(Adres:) »Die Edele, Erentfeste, hoechgelerte, Ersame, Wijse ende seer discrete heeren gedeputierde van de Ridderschap und steden des Overquartiers van Gelderlandt, onse veulgunstige heeren ende frunden tot Ruremunde."

---

(1) De volgende §§ zullen bewijzen, dat de appostille niet zoo gunstig luidde, als men aanvankelijk meende.

(2) De *audiencier* was *eerste* Staatssecretaris.

Digitized by Google

§ 15. Vervolg van het „Cort verhael van tgeene Joncker Philips van Bentinck ende M[r] Reinier van Ryswick hebben gehandelt in de Staeten generael."

»Ende overmidts onse opinie was gedraegende, dat men d'ingewilligde penningen behoirden op te brengen quootsgewijse, sonder inne te gaen den wech van de generaele middelen, waerinne met ons stemden die van Arthois, Namen, Rijssel, Douay, Dornick ende Tournesis, ende dat die van Brabant, Limbourch, Vlanderen, Hennegouwe, Valenchienes ende Mechelen daertoe niet en wilden verstaen, maer aennemen den voet van de generaele middelen, soe is dyen aengaende onder ons groote twyst ende misverstandt geresen, ende en hebben hun niet cunnen vergelijcken, overmidts datter waeren sesse provincien tegens sesse ende datter was een poinct van praejudicie of beswaernisse.

»Dwelk d'oersaecke is geweest, dat hunne hoocheyden, om ons te vergelijcken, (t'onser requisitie,) ons hebben geïnjungeert, dat diegene, die den weg van quote begeerden te volgen, souden voersläen, hoe vele sij in de bede souden willen contribueren, ende waerinne subvenieren die geaffligeerde provincien, die hunne quoten niet en consten vinden; welcken aengaende wederomme debat is geresen, alsoe eenen yegelijck sochte soe luttel te geven als hij konste; ende wij en hebben metten iersten op de conditien, bij ons voergeslagen, niet meer gepresenteert dan 6000 gulden, ende daernaer 7000 gl., ende ten lesten 8500 gl., sonder hooger te hebben willen comen, al eest dat wij volgende onse instructie mochten presenteren 8900 ende twee gl., ende dat om redenen.

»Deur welcke dissencie, ende sijnde geen middel hoe wij ons souden connen vergelijcken, heeft die meeste opinie gedragen, dat men alle die advysen ende presentacien

Digitized by Google

soude stellen in handen van heure hoocheyden, om hun goet duncken daer oppe te seggen ende middel voer te slaen van accordt; maer al te vergeefs, sulcx dat dieselve hoecheyden sijn genootsaeckt geweest eene generaele repartitie te maecken van die 300,000 guldens ter maende, bij die Staeten geaccordeert; bij welcke repartitie die van Brabant sijn gestelt op 70,000 gl., Luxembourg 10,000 gulden, Limborch 6000 gulden, d'Overquartier van Gelrelandt op 10,000 gl., Vlaenderen op 95,000 gl., Arthois op 30,000, Hennegouw op 30,000, Valenchien op 5000, Rijssel en Douay op 25,000, Namen op 7000, Dornick op 3500, Tournesis op 5000, Mechelen op 3500 gulden; welcke repartitie is bij alle die provinciën geaccepteert, vuytgenomen bij ons, die van Arthois ende Tournesis, ende voerts bij de steden van Brabant, deur faulte van volmacht.

»Waernaer hebben de staeten begonst te bewerpen die conditien daerop men die bede soude inwilligen, ende is geresolveert dat die gemeyne conditien op gemeynen naem (1) ende die particuliere van elcke provincie (2) op hunnen naem alleene souden overgegeven worden, dwelck oyck is geschiedt.

»Men heeft oyck wederom begonst te besoigneren op 't reglement van d'oirlochs volck (3), waerinne t'onse requisitie ende instantie sijn vuytgedaen geweest den 36, 37 ende 40 articulen, als prejudiciabel aen onse quartieren, ende alnoch eenige andere verandert.

»Ten lesten in 't scheyden van de vergaederinge, alsoe den griffier ende die deurwerders waeren aenhoudende om

(1) Dit doelt op het algemeen vertoog, namens de generaliteit gedaan; te lezen bij *Gachard*: t. a. p. blz. 681—690.

(2) De vertoogen der afzonderlijke provinciën, bij *Gachard*, ibid. blz. 699—745

(3) Avis sur le règlement de la milice, *Gachard*: loc. cit. blz. 691—698.

Digitized by Google

eenige recompense oft verehringe, heeft den heere van Byecht den griffier, voer sijne gedaene moeiten in dese vergaderingen ende oyck te voerens, vereert met 100 guldens eens, die deurwerders van den hove met 20 guldens, die deurwerders van de Staeten met 15 guldens 15 stuiver ende die clercken van den griffier met 25 guldens, naer advenant dat d'andere provincien waeren doende.

»'Tgeene dat in de voerss. vergaederinge van de staeten meer is gedaen, blyckt vuyt het journael, oft register, daervan gehouden, waertoe wij ons sijn refererende.

»Naer het voerss. scheijden hebben wij alle daegen seer ernstlijck int particulier aengehouden, (soe oick hebben gedaen het meestedeel van de gedeputeerde van andere provincien, die den 24 Novemb. noch al waeren tot Bruessel,) om te hebben depesche ende apostillen op onse particuliere conditien; diewelcke hebbende gecregen, alsoe ons dochte dat se eenichsints doncker waeren ende niet genouch naer onsen sinne, hebben wederomme nieuwe geschrifte of remonstrantie overgegeven, daeroppe wij de resolutie niet en hebben cunnen crijgen voer den 24 Novembris, al eest dat wij daeromme daechlijcx hebben aengehouden, waervan die principaele oersaecke is geweest die requeste, bij gedeputeerde aldaer, sonder onse wete, overgesonden, die scheen te contrarieren tgeene wij waeren versueckende ende ons gegunt was (1), daervan naeder bericht ende rapport mondelinge sal gedaen worden.

»Belangende het stuk van previlegien en hebben wij niet sonderlijncx cunnen doen, overmidts dat die leste resolutie (2) van de staeten hadden gedraegen, dat elcke

(1) Dit is een bedekt verwijt aan het adres van de gedeputeerden der Staten van het Overkwartier te Roermond, die hunne zaakgelastigden te Brussel waren voorbijgegaan.

(2) In de vergadering van den 15^{en} October, *Gachard:* t. a. p. blz. 182.

Digitized by Google

provincie, int particulier, dyenaengaende hun vervolgh soude doen, ende dat ons geen copijen van eenige previlegien waeren overgesonden, sonder de welcke in dese saecke niet en can gebesoigneert worden, als wij gesien hebben dat gebeurt is aen die van Luxemborch, die, tot verificatie van hunne supplicatie ende elcken article derselver, hebben moiten overgeven copyen authenticque van hunne previlegien.

»Dit is sommierlijck 'tgeene die voerss. gedeputeerde, tot quytinge van hunnen last ende commissie, hebben gedaen ende gebesoigneert, biddende die heeren van de ridderschappe ende steden hunne moiten ende diensten te nemen tot danck, sijnde hun leet, indyen alles niet en is gesuccedeert soe men wel gehoopt hadde, daerinne sij geen schult sijn hebbende. Gedaen tot Bruessel den 24 Novembris 1600 (1)".

Bij dit relaas zullen wij nog het eindoordeel voegen van den heer M. Gachard over de Staten-Generaal van 1600:

»Ainsi se terminèrent les Etats généraux de 1600. Peut-être pourrait-on reprocher à cette assemblée la longueur de ses délibérations, alors que les nécessités publiques étaient si pressantes; le peu d'harmonie qui se fit remarquer entre ses membres, quand ils eurent à se prononcer sur le moyen de pourvoir à ces nécessités; la sollicitude trop exclusive qu'ils vouèrent à l'intérêt des provinces dont ils étaient les représentants, au lieu de le subordonner à l'intérêt général: peut-être pourrait-on dire encore que l'assemblée de 1600 ne comprit pas assez que le rétablissement des affaires exigeait des efforts vigoureux et soutenus. Mais il faut tenir compte du triste état où la nation

(1) *Geldersch arch. te Roermond:* Verhandelingen van Staat, blz. 111—116. Men vergel. *J. B. Sivré*: Invent. I Deel. blz. 281.

Digitized by Google

se trouvait réduite, des calamnités qui avaient affligé toutes les classes de la société, de la misère qui régnait universellement ; il faut aussi faire la part des institutions et de l'esprit de l'époque. Politiquement il n'y avait pas de Belgique alors ; il y avait des provinces placées sous la même souveraineté, mais étrangères, en quelque sorte, l'une à l'autre par la diversité de leurs constitutions, de leurs lois, de leur coutumes : dans les circonstances les plus critiques pour toutes, chacune d'elles ne consultait que son avantage, ne s'occupait que de ses besoins propres...

»Les Etats de 1600 n'en méritent pas moins une belle place dans les annales de la patrie. Ils firent des tentatives louables pour la réconciliation des provinces méridionales et septentrionales des Pays-Bas, que des dissensions religieuses et politiques à la fois avaient malheureusement séparées ; après la funeste issue de la bataille de Nieuport, ils se signalèrent par un noble élan de patriotisme ; ils accordèrent à leurs souverains une aide plus considérable qu'aucune de celles qui avaient été votées jusque là (1) ; le redressement des griefs du pays, le maintien des priviléges, furent l'objet spécial de leurs soins ; ils stipulèrent des conditions qui, si elles eussent été observées, auraient épargné à la nation bien des maux ; ils proposèrent enfin des règlements pleins de sagesse pour la milice,

(1) »Elle ne fut pourtant pas, en définitive de 300,000 florins par mois, mais seulement de 275,833 fl., répartis ainsi qu'il suit entre les provinces : Brabant, 60,000 florins ; Limbourg, 6,000 ; Luxemboutg, 8,333 ; Gueldre, 10,000 ; Flandre, 95,000 ; Hainaut, 30,000 ; Valenciennes, 4,000 ; Lille, Douay et Orchies, 20,000 ; Namur, 7,000 ; Tournay, 3,500 ; Tournaisis, 4,000 ; Malines, 3,000. (Voy., dans le registre *Etats généraux de* 1600, aux Archives du Royaume, une pièce intitulée : »Déclaration de l'ayde que les Estatz généraulx ont accordé à Leurs Altèzes en octobre 1600, etc.;" faite au bureau des finances, le 19 octobre 1602.)"

Digitized by Google

dont l'indiscipline, les exactions, les désordres de tout genre, étaient la plaie de l'Etat.

»Une chose rend encore mémorable l'assemblée de 1600: c'est que ses résultats se firent sentir longtemps après cette époque. En effet, la hauteur du subside qui fut voté alors, et sa répartition, servirent toujours de bases aux aides que les provinces payèrent depuis (1).

§ 16. Terugreis van Filips van Bentinck van Brussel naar Obbicht (2).

Filips van Bentinck vertrok den 30[en] November uit Brussel en reisde over Namen, Luik en Maastricht naar Obbicht, alwaar hij aankwam met een escorte van 18 soldaten. De verschillende étapes van zijne terugreis zullen wij het best uit zijne rekening zelve vernemen.

»Item van Bruessel op Nhamen getrocken, und betaelt ahn vracht vande bagagie und huerpeerden tho samen XI g. XV st.

»Item tot Bruessel een peerdt vanden tā de Vera geleent vur myn persoen, und van Nhamen weder tho ruge mit synen diener geschickt, vund denselven tot drinck und teergelt gegeven V g.

---

(1) *M. Gachard:* Actes des Etats généraux de 1600, Introduction, CXXIII —CXXV. Na dit alles, vergelijke men de officieele handelingen van de Staten-Generaal van 1600 met het perfide verhaal dat *E. Van Meteren* er van geeft in het XXII Boek zijner Historiën.

(2) Getrokken uit de »Reckeninge van den Heer to Bycht van het ghenne syennen E. L. vuytgegeven op die Raise van Bruessel, sedert den 25[en] Aprilis tot den lesten novembris 1600".

Op den kant staat: »Dese Reckeninge is overlevert ·ten burelle van de camere van heeren gedeputeerdes des overquartiers den XXIIII[en] decembris 1600 bij den heeren Oversten bentinck in persoen". *Geld. Arch. te Roermond:* omslag 7, n° 22. *J. B. Sivré*: Invent. II Deel, blz. 5.

Digitized by Google

»Item die peerden tot Wavere doen schirpen, daer voer betaelt I g. V st.

»Item vur bellenhier (1) daer selffs gegeven VIII st.

»Item van schipfracht van Nhamen tot Luyck gegeven XVI g. III st.

»Item van schipfracht van Luyck tot Maestricht, met vyffthien stuyvers drinckgelt, betaelt X g. XV st.

»Item van schipfracht van Maestricht tot Bicht IX g. XV st.

»Item hebben die scheppers die kost gehadt van eeten en drincken, stellen tselve by — Memorie.

»Insgelicken die achtien soldaten, soe tot Biecht gecommen, stellende tselve oeck by — Memorie.

»Item beklaeght sich duckgemelter heer tot Biecht noch, dat hy gelt heeft op die vorige reyse lichten moeten op swaer interesse, vund dat hy met die toegelachten twelff gulden des daeges niet thokommen khan, sonderlingh tot Gendt und Bruggen, stellende die vergeldinge ofte vergroetinge daervan tot discretie vandie heeren gedeputierden, ergo alhier noch by — Memorie".

Het gezamenlijk bedrag der rekening was: 2954 gl. ½ st. Daaronder waren ook begrepen 611 gl. 18½ stuiver, die het Overkwartier nog schuldig was wegens vroegere reizen, door den heer van Obbicht in het belang van het kwartier ondernomen. De rekening werd nog op den dag der indiening door de gedeputeerden der Staten goedgekeurd.

(1) Bellenhier, bellechier, bellenchier beteekent: drinkgeld. Men vergel. *A. C. Oudemans S*r, Middel en Oudnederl. Woordenb. I Deel, blz. 487.

Digitized by Google

§ 17. Nieuwe instructiën, op den kwartiersdag te Roermond aan Filips van Bentinck en aan Renier van Ryswick gegeven.

Het oponthoud van Filips van Bentinck te Obbicht was van korten duur. Tegen den 10en December was de kwartiersvergadering te Roermond uitgeschreven, om het rapport te hooren van den heer van Obbicht en van Renier van Ryswick over het verhandelde zoowel in de Staten generaal als ten Hove (1).

Het aandeel van 10,000 gulden voor het Overkwartier in de maandelijksche bijdrage van 300,000 gulden was door Bentinck en Ryswick slechts »om te rapporteeren" aangenomen geworden. Zij konden slechts 8,902 in de maand aanbieden, en dat nog onder beperkende voorwaarden, die zij reeds te Brussel, vóór het scheiden der vergadering, ten Hove hadden ingediend. De appostille op de voorwaarden moet niet zoo gunstig zijn geweest, als de twee afgevaardigden in hunnen brief van den 10en November gemeend hadden. Althans in de instructie, die den 16en December 1600 (2) door de kwartiersvergadering aan Bentinck en Ryswick werd gegeven, worden dezelfde bezwaren herhaald, die beide afgevaardigden den 4en September en den 4en October te Brussel geopperd hadden.

De nieuwe instructie komt hierop neer:

1° Ridderschap en steden van het overkwartier hadden gehoopt dat zij eer verzachting van druk hadden ontvangen dan nieuwe lasten.

2° »Dat mede dat fürstendomb Gelre, als wesende ein Rijck lehn, und dat desselvigen ondersaeten als litmaeten

(1) *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 411.

(2) *Geldersch Arch. te Roermond:* Minute, in omslag 1, n° 24. *J. B. Sivré*: Invent. I Deel, blz. 156.

Digitized by Google

des H. Rijcx, (In conformiteet des Tractaetz, tusschen wilandt hoichstloifflicher und unsterflicher memorien Keiser Carle de vijffde und der lantschappen vor Venloe opgerichtet,) getracteert behoiren toe werden, mit den anderen landen ende provintien in einigen quotisatien oder repartitien geine communie der gemeinschappen en heefft (1)".

3° Desniettemin willen zij aan de bede bijdragen, tot dienst van hunne vorsten, tot welvaart van hun gewest en tot bevrijding uit den langdurigen en onverdragelijken kommer, te meer wijl zij verstaan hebben, dat de »beede niet quotisations wijze mit den anderen provintien, dan à part vor sich und vor einen jair allein, sonder einige consequentie oft prejuditie in toecommende tijden, gefurdert wurt, und dat tot opbrengungh oder furnissement derselver beede geadjungeertt und beigefuecht werden die heerlicheit van Wiertt, dat Nimmigsche, Zutphensche und andere Gelrische Quartieren mit haeren dependentiën, tegenwoordigh noch in die gewalt des viantz seinde, tot dispositie des quartiers vurss. und dabeneffens, dat syluden haire resterende armoede voertz liever eins hebben toe waegen, dan in die continuelle oppressie ende ellende toe blijven steecken.

4° Zij zullen dan uit genegenheid en gehoorzaamheid jegens de aartshertogen in de bede 10,000 gulden bijdragen, op de volgende voorwaarden :

a. dat gedurende den loop der bede »alle impositien toe water und lande, als : contributien, licenten und wat onder den (2) pretext alnoch in de vorss. quartieren geheven wurt, sonder consent und believen der staeten des vorss. quartiers opgestelt und gelichtt, het were doir or-

---

(1) Tractaat van Venlo, 12en Sept. 1543.

(2) d. i. onder *dien*, onder gemelden.

donnantie van haire hoicheden, der heeren van finantien, ter instantien van particulieren, offt anderssints, de facto sullen cesseren, aff und te nieten sein;"

b. dat bij gevolg alles wat sedert den 1^en^ November ll., als wanneer de bede heeft beginnen te loopen, »van de vorss. contributien, in den vorss. quartier und heerlicheit Wiertt, doir den landtrentmeister, und van den licenten tot Ruremunde und Venloe, item van den rentmeisteren tot Grave, Herzogenbossche und Rynberch aen contributien vut de Gelrische quartieren, onder den viant geseten, ontfangen offt percipiehrt, mitsgaeders wat van de undersaeten des vorss. quartiers und adjungerenden aen den gemutineerden tot Wierdt gelevert und betaelt is, 't samen tot afcortinge und defalcatie der vorss. beede dienen und strecken sael;"

c. dat »naedemael dat vorss. Ruremundsche quartier alomme tusschen anderen neutralen landen und heerlicheden gelegen, bie sich anders geinen middel en heefft noch en weet, als (1) die vorss. bede op den voett van ihre alde und bisher observehrte quotisation und verdeilinge, (dairinne niemant, he seij Geistlich oder Weltlich, Edel, lehn, burger oder huisman, vor ditmalen, sonder prejuditie, verschoent offt exempteert sol sein,) toe reparteren und toe vinden;"

d. »Dat, demnae, in desen ouch hunluden vrij sijn sael, toe weten: jeglichen ampte, onderherlicheit, stat und durp seine opliggende quota, respective mit toedoen und advies der amptluden, onderheeren, officieren (2), geërffden, und anderen dien 't behoirdt, toe stellen und toe vinden op die bequaemste und aen jederen oirde best practicable midde-

(1) Als dat.

(2) De schouten en meijers.

Digitized by Google

len, die tot der ondersaeten minste lesie gereicken sullen mogen (1);

e. »Mit den vutdruckelichen vurbehaldt dat, ingefalle eenige steden offt durpen des vorss. quartiers, offt demselven in dese bede geadjungeerde contribuenten obgenant, doir haerer hoicheden leger, criechsvolck offt garnisoenen, oder ouch doir des viantz machte overtogen, belastet offt gesubjungeert wurden, und derhalven haere operlachte quote niet op- und biebrengen en kundten, dat, mitz overleverende bie specificatie die defaillanten in handen des Rentmeisters gesteltt, sulcx dem vorss. quartier, int generael, und den onschuldigen, int particulier, niet toegemeten, noch sij vor den vorss. defaillanten aengesproecken sullen mogen wurden, dan, dat haere gebeurliche quote betaelt hebbende, dairmit volstaen und voldaen hebben sullen, blijvende die defaillanten tot gnedichste discretie oder genaede van haire hoicheden, denselven toe remitteren, offt dair vor aen te sehen;

f. »Woefern ouch den vorss. ampten, steden offt durpen, int generael offt particulier, doir hairer hoicheden criechsvolck, garnisoenen, offt derselver commandanten und officieren, onder 't pretext van service, fortificatie, pionieren und diergelijcken, etwas tegens haeren danck und wille affgedrongen oder affgenomen wurde, soll den interesseerden

(1) De zin der voorwaarde is deze: de Staten van het Overkwartier zullen, naar oud gebruik, het aan het kwartier toegedachte aandeel der bede, weer mogen splitsen in ongelijkmatige onderdeelen, berekend naar de draagkracht van ieder ambt, stad. heerlijkheid en dorp van het kwartier, en ieder ambt, iedere stad en heerlijkheid, ieder dorp, zal weer van zijn aandeel, door de Staten van het Overkwartier bepaald, in overleg met den ambtman, heer, schout of meijer, met de schepenen en de voornaamste grondbezitters der plaats, den omslag maken. Die omslag had *gewoonlijk* tot basis het grondbezit van ieder ingezetene. Ook de grondbezitters die niet in de plaats woonden, (uitheemsche geërfden,) werden op den »geërfdendag" uitgenoodigd en moesten, naar het getal bunders dat zij in die plaats bezaten, in de belasting bijdragen.

Digitized by Google

aen ihre quote deser bede respective tot betaling strecken, und, dat mehr wehr, erstadet werden, mits overleverende die specificatie der interessenten;

g. »Soe sollen alle und jedere adeliche personen und lehnluden, buiten ind binnen den steden des vurss. quartiers, (wiewael sij in dese bede, gelijck allen anderen, aengeslaegen werden,) gedurende dieselve bede, van wegen haires lehns niet gravehrt, oder mit eenigen personelen offt actuelen dienst, doir sich oder eenigen substitueerden, beswert werden, sunst denselven aen haere vrij- und gerechticheden, mitz dese bede und inlaetinge, nirgentz inne prejudicieert, ouch allein vor diese reise, sonder consequentie;

h. »Ende gemerckt nochtans dat, ten respecte der exactien und brandtschattingen, die den viant dem vorss. Ruremundischen quartier, ter sommen van 8833 gulden, 10 st. hollantz geltz, mit rigoureuse executien is opdringende, desselven quartiers ondersaeten ihre geheele macht, crachte und middell benomen wurt, und off wael dem viant op den vorss. geadjungeerde Gelrische quartieren, via talionis, sol mogen werden begeegent, die vorss. hairer hoicheden gehoirsaeme ondersaeten gelijckewael den meisten schade und verderff behalden sullen; gemerckt mede den swaeren last, der sij, (als op die frontiere gelegen,) van hairer hoicheden criechsvolck mehr als eenige andere provintien sein gevuelende, und dat, nae des quartiers situatie und gestaltt des oirlochs, sijluden uit haire miserien, sonder meerderen verderff, apparentelick niet emergeren en sullen connen, dat haire hoicheden, tot eenigen soulagement und verlichtinge des vorss. armen, hoichst bedruckten quartiers und tot erhaldungh desselven, genedichst accorderen wollen, dat sijluden, tot behulp der bede vorss., op den wahren und guederen, vorbie desselven quartiers steden toe water passerende, aldair und ind denselven quartier gedestineert,

Digitized by Google

eenige lijdtliche penninghe lichten sullen mogen, tot die minste quetzinge der armer ondersaeten und sonder disturbatie offt diversie der commercien und trafficquen, tselfde ouch allein dese vorss. bede gedurende;

i. »Und woebie (1) alle vorss., ouch andere, in II verscheidene aen haire hoicheden overgegeffene schrifturen, begrepene particuliere conditien, mitsgaeders alle dienlicke und bevoirlicke puncten, furwerden und reglementen, bie hairen hocheden geadvoueert, dem vorss. quartier toe goede commen und geeffectueert werden mogen; dat demnae (2) bie haire hoicheden alle gerequireerde und nodige provisien, ordinantien, bevehlschriften, octroyen, reversalen und bescheitt onderteeckent ende besegelt, aen allen und jederen, dien 't behoirt, respective tot volcommene effectuatie, achtervolginge und underhaldinge derselver, gnedichst expediert und verleent sullen worden.

»Op welcken vorrs. conditien Ridderschafft und Stedefrunde, nae verscheidene bieeinkomsten und rype deliberation, die vorss. bede, tot onderdenichsten dienst van hairen gnedichsten landtfursten, und om toe betoenen haire goede affection und ijffer tot den langh gewunschten redressement und wolfahrt gemeines besten, vor diese reise und einen jair, als vurss., in onderdanicheit hebben aenveerden sullen, verclaerende sunst in conscientie dat, sonder de vorss. conditien hunluyden te accorderen, sulcke bede op toe brengen bie haer onmeugelick ist. Und demnae onderdenichst biddende, dat haire hoicheden, ihren onderdenichsten versueck nae, genedichst aennemen und resolviren wollen,

»Hebbende tot denselven einde, und anders niet, obbemelten ihren gedeputeerden, dem heeren zue Bichtt, drost

(1) wijl.
(2) diensvolgens.

Digitized by Google

des amptz Montfortt und M[r] Reniern van Rijsswijck, der rechten licentiaet, sampt und biesonder, last und gewalt gegefen, die vorss. bede, in maniere vorss., in toe willigen und dairoppe te schlieten.

»Actum in vergaederinge van Ritterschafft und Stedefrunden des Ruremundischen quartiers vorss., onder der stadt Ruremunde secreet segelle, nae alder gewoente, hier onder gestelt, opten 16[en] des maentz Decembris 1600".

§ 18. Onderhandelingen van Filips van Bentinck ten Hove over de voorwaarden, door den kwartiersdag nopens de bijdrage in de bede gesteld (1).

Wij zullen F. van Bentinck zelven zijne reis laten verhalen :

»Den 26 December van Romundt getrocken.

»Omdat dye maes was thoe gefroeren und quaet weir was, eyn perdt voer synnen Cuets waegen gespannen, sunder seyn eygen perden, betaelt voer man und perdt alle dage eyn Philips daeler; uut gewest yn dye reys, soe nae bruissel als weder kümmen, 9 daegen: compt XXIIII g. XV st.

»Item, als Foppinga (2) gesien heft, dat dye wegen soe quaet waeren, om dat het weer *(weder)* afginck *(dooide)*, heft hij *(Bentinck)* tot Bruissel kümmende, alle getuiger *(paardentuig)* müeten verlaeten, und kosten hem 50 gulden, doch estimiert dye getuiger op 25 gulden, und synt tot alle stucken getrocken — XXV g.

---

(1) De gedetailleerde uitgaven van de volgende twee reizen zijn getrokken uit de twee rekeningen, door den heer van Obbicht te Roermond overgelegd den 16[en] Juli 1601 : *Geld. arch. te Roerm.* omslag 19, n° 14, *J. B. Sivré :* Inv. II Deel, blz. 342.

(2) Michiel van Foppinga, heer van Bellinchove, kapitein, oud-gouverneur van Rijnberk. *J. B. Sivré :* Invent. II, blz. 153.

Digitized by Google

»Item durch Raet van Monsieur de Weex eyn coenvoy van 13 soldaten und eyn bevelhebber genoemen van Mastricht wes *(tot)* op geyn sijt Tongeren, om die hechdiffen; yder soldaet gegeven eyn gulden, den bevelhebber 2 gulden, om dat sij eyn nacht uut waeren — XV g.

»Item voer den boede, die den wech gewesen op tongheren und tot Tienen — III g."

Hoe de heer van Obbicht op Nieuwjaarsdag 1601 te Brussel fooien uitdeelde, vernemen wij uit de volgende posten der rekening:

»Item vier trompetten van den prins van Oranigen (1), van dye bende van ordinanti, mendende *(meenende)* dat het dye trompetten van sijne Hoecheyt waeren, ieder eyn daeler;

»Dae nae, acht trompetten van sijn Hoecheyt unde eyn keteltrom, yder eyn daeler;

»Dae nae, dye trommenslegers und pipers van dye hellebardiers, eyn spaensche kroen;

»Item hundert helbardiers brachten eyn lauëren bladt, daer eyn helbardier op geschildert was; gegeven 2 ongersche dukaetkens;

»Item dye trompetten van dye Companige de garde, eyn dubbel Spaense kroen;

»Item 4 duerwerders van sijn hoecheyt und 4 van dye duerweder van dye Infant, yder 30 stuver;

»Item dye boeden van dye finanti brachten eyn vergult Rinck myt eyn Nastel *(nestel)*, gegeven eyn Philips daelder: Somma 52 gl. 16 st."

De tijd, in dienst van het Overkwartier dit maal door Bentinck doorgebracht, beliep 92 dagen, »Beginnenden 27en decembris 1600 tot den 28en martii 1601". De heer

(1) De graaf van Buren.

Digitized by Google

van Obbicht keerde nagenoeg onverrichter zake terug, zooals wij aan het eind van deze § zien zullen.

»Item aen waegevracht van Bruessel op naemen, in presenti van Riswick, betaelt, om den quaede wech wil — XXX g.,

»Item om die bagasi yn het schip toe brengen — I g.

»Item tot Naemen eyn schip gehuert tot Tricht, 25 gulden, und 3 knechten dye mùsten roeien, om dat den wint contrari was, yder gegeven viftien stuver — XXVII g. V st.,

»Tot Mastricht uutladen 25 stuver;

»Item van Mastrich thoe waegen gegaen tot Bicht, gegeven tien gulden, 2 vat haeveren — XI g.,

»den 28 Martii weder des avens tot Bicht kùmmen van Bruissel".

De reis- en verblijfkosten en andere uitgaven beliepen 1228 gulden en 1 stuiver.

Met welk resultaat Filips van Bentinck uit Brussel terug keerde, zien wij uit den aanhef van het stuk, waarin de aartshertogen eindelijk den 15den Mei 1601 de voorwaarden inwilligden, waarnaar het Overkwartier de quota van 10,000 gulden per maand zou opbrengen. In de volgende § zullen wij de punten der definitieve regeling uit hetzelfde stuk mededeelen. Zij zullen ons tegelijkertijd aantoonen, hoedanig de nieuwe instructiën waren, die den heer van Obbicht voor de volgende zending ten Hove werden meêgegeven (1). De aanhef luidt als volgt:

»Alzoe in de vergaderinge van de generale staten die heure hoocheden lestmael binnen dese stadt Bruessel hebben doen holden, om mit hunne goede helpe ende bijstandt te versien ende ordnung te stellen op de inconvenienten ende ongeregeltheden, zoe deur dese langdurige ende inlantsche

(1) Het origineel stuk bevindt zich in 't *Geldersch Arch.* te Roermond, *Doleantiën en orders*, deel VI, blz. 59—61. *J. B. Sivré*, Inv. I Deel, blz. 158.

Digitized by Google

krych in de landen van herwertsover ingewortelt waren, de ridderschap und steden, representerende de Staten van den Ruremundtschen Overquartier des furstendoms Ghelre, sijn geset geweest, voir hun aendeel in de generaele bede, op thien duijsent guldens ter maendt. Welcken achtervolgende, de Gheldersche gedeputeerde, hier erschenen hebbende inde voorss. Vergaderinge van de generale Staten, zijn naer Ruremunde getrocken om deselve taxatie van 10,000 guldens ter maendt te doen ratificeren ende approberen bij hunne principale ende committenten; maer alzoe de voorss. gedeputeerde van den Overquartier van Ghelderlandt thunder wedercompste, in plaetz van over te brengen eene eijntlicke ende volcommen resolutie ende consent van hunne principale, ten respecte van de voirss. 10,000 guldens ter maendt, bij hunne hoocheden geeijscht, hadden vele ende verscheiden swaricheden hunne hoocheden voirgeholden, als hebbende, boven de hulpe ende bijstandt der contributien die gelicht worden van de quartieren van Gelderlandt bij den vijant geoccupeert, noch begeert te hebben tgene het graeffschap Zuytphen maentlijck opbrenght, midtgaders dat die licenten, die jegenwoirdelijck van de goederen ende waeren, de Maze op ende aff varende, binnen den voorscreven Overquartier betaelt worden, solden affgedaen worden ende commen te cesseren, 'twelck al tzamen in zulcken gevalle meer bedragen zoude als sij zelffs aen haere hoocheden geaccordeert ende ingewillicht hadden; ende daeromme nyet kunnende heure hoocheden aennemen zulcke onredelijcke conditien, die zoe contrarie ende different waren van 'tgeen men van voirn. vanden Overquartier verwacht hadde, hebben den Stadthalder, Cantzler ende raden van Gelderlandt bevolen, de ridderschap und steden van voirn. Overquartier van nyeuws te verschrijven, ende hen verzoecken, te willen ratificeren ende bevestigen de inwil-

Digitized by Google

linghe van voirn. 10,000 guldens ter maendt, in der vuegen ende manieren als heure hoocheden die geaccepteert hadden; waerop gevolght is dat de voirss. ridderschap und steden des Ruremundtschen Overquartiers van Gelderlandt, wesende alzoe binnen de stadt Ruremunde geconvoceert, verstaen hebbende vuijt de propositie van den Cantzler van Gelderlandt, heer Willem van Criep, in naem und van wegen der zelver heure hoicheden, midtzgaders vuyt de relatie van Philips van Bentinck, heer te Bicht, drost des ampts Montfort, hun gedeputeerde, dat heure hoocheden des voorss. quartiers bede, in zulcker vormen und onder zulcke conditien, als de zelve bij hen ingewillicht was, nyet geaccepteert en hadden (1)."

§ 19. Andere instructiën, door de kwartiersvergadering aan Filips van Bentinck gegeven, aangaande de bijdrage van het Overkwartier in de bede, en aanneming der voorwaarden door de aartshertogen.

De kwartiersdag, waarvan in de vorige § sprake is, werd gehouden te Roermond tusschen den 6[en] en 18[en] April, want de heer van Obbicht zegt aan het einde zijner tweede rekening: »Item den 6 april tot Romundt kůmmen und dae gebleven wes *(tot)* den 18, eer ich mijn depesse hadt."

»Den 26 april van Bicht getrocken. Aen vracht wes tot Naemen betaelt, yn alles, sestien gulde, 8 stuver. Van Naemen tot Bruissel thot fracht gegeven 25 gulden."

De inhoud zijner instructiën zal blijken uit de eindregeling, die wij hierboven onderbroken hebben:

»deselve (2) van de ridderschap ende steden (3), nyette-

(1) Wordt vervolgd in § 19.

(2) leden. (3) des Overkwartiers.

Digitized by Google

genstaende haere in voirgaende presentatien allegeerde redenen ende motiven, und om zich, meer als heur macht bedraecht, tot onderdenichsten dienst van heure hoocheden und tot verhuedinghe der inconvenienten und ondienst, hunluijden voirgehalden te efforceren, consenterende voir den tijt van eenen jaere, (edoch zonder prejuditie off consequentie,) in de geheyschte bede van 10,000 guldens ter maendt voir den voorss. Overquartier und geadjungeerten contribuenten, als: heerlicheit Weert und Viantlicke Geldersche quartieren Nyemegen, Zuytphen, Arnhem, hebben zich naerder geresolveert, gelijck hier nae volght:

»*Ierstlich* de licenten op den Maesstroom belangende:

»hoe wel de voorss. ridderschap und steden, zoe wel in cracht hebbender landts tractaten ende privilegien als oick heure hoicheden genedichsten appostillen, zoe wel aen den Staeten generael, als den Gelderschen in 't particulier, verleendt (1), in die afstelling derselver licenten alnoch onderdenichst aen te holden, wel gefondeert waren, nyettemin, om redenen van heure hoocheden voirgebracht, und siende dat sulcke middelen hier in den quartier tot nootwendigen onderholt der inliggender garnizoenen in dese tegenwoirdige conjoincture noch grootelick van noode zijn, hebben geconsenteert in deselve, op voirgaenden gewoonlijcken voet ende liste, und geduerende dese eenjarige bede, ten fijne voorss., te weten: totten behoeve van de voirss. garnisoenen, zonder eenige diversie offt anderen employ, *edoch onder behoirlijcke renversalen ende acte de non prejudicio, voir den voirss. tijt, und mit voirbeholden den steden respective ihre superflus, consumptie und slijt der bij hen vuytgeladenen, gelosten und opgedaenen waeren und goederen.*

(1) De aartshertogen hadden dus gunstiger op het vertoog van den 14[en] October 1600 geadviseerd dan zij later konden volhouden, of is dit hier de duistere appostille, waarvan Bentinck en Ryswick spreken in de 14[e] §?

Digitized by Google

»Ten anderen, belangende die viantlicke contributie des furstendoms Gelre :

»naedem Zutphen die derde hooffstadt und een inseparabel, nemptlich het derde quartier in ordine desselvigen landts is, soe hadden zij (1) nyet getwijvelt off dat zelve quartier, onder den generalen tytel der Geldersche quartieren, in de appostille van heure hoocheden verstaen hadden geweest, gelijck bij hunluyden (1) tzelfde alnoch anders nijet verstanden en wordt und in sich alzoo geschapen is; dewijl nochtans op de interpretatie der voirss. appostillen eenich misverstandt erresen, als (2) hebben ridderschap und steden, heure hoocheden tot onderdanichsten gevallen, sich hierinne noch besnijden willen, und die helfft van de contributien des Zutphenschen quartiers, wie de zelve jegenwordich opgestelt zijn, tot proffijt van heure hoocheden und tot die nootdruft der voirss. garnisoenen geconsenteert, edoch dat volgentz de appostille van heure hoocheden aen den Geldenschen int particulier gegeven, die voirss. ridderschap und steden geauthoriseert sullen sijn und blijven, zoo wel van 't voirss. Zutphensche als van den anderen Gelderschen quartieren, tot derzelver ridderschap und steden profijt, alzulcken contributien te lichten und deselve der gestalt tho taxeren, gelijck zij luyden raedtsaem bevinden zullen, tot compensatie off affschaffinge alsulcker contributien als de viandt van 't voirss. Over- oft Ruremundische quartier is lichtende, midts tot dien eijnde verleenende alle noedige befelbrieven aen den Stadtholder, crijchs officieren, ontfangeren und andere daer het noodich zijn zal, om in desen de dispositie des quartiers te volgen und, zoe dickwyls noodich, deselve met reele executie te assisteren, daertoe versocht wesende; alles mit den expressen voirbehalt dat de steden des voorss.

(1) de Staten van het Overkwartier. (2) alsdan.

Digitized by Google

Overquartiers, die voir ierst ten meesten geinteresseert und boven ordinaris garnisoen, buyten den Tanteo, midt ruyter und knechten overladen zijn, gelijck Ruremunde, Gelre und Stralen, respective nae inhalt van heure geexhibeerde requeste, und derhalven heure quoten der voirss. bede nyet opbrengen en sullen konnen;

»Belangende de inlegeronge, accommodatien, servicien, brandt und licht, leveringe in den wachten ende logementen und diergelijcke beswaernissen, (volgens een reglement bij heure hoocheden ende Staten generael gemaeckt,) gehouden und getracteert, und derhalven hunluyden dat zelve reglement, bij haere hoocheden geteeckent, toegestelt sal worden (1), met vuytdruckelijcke bevelschriften aen allen crijchs ende andere officieren van heure hoocheden diet behoort, om zulcx strictelick te achtervolgen, und, zoe verre jemandt daerenboven beswaert blijfft off werdt, dat zulcx hem die bede pro quota cortinge zijn und dat oeverige erstadet sal werden, wie oick tot gelijcke affcortinge dienen sal de maendt soltz, aen den capitein Isendoren deur bevel van heure hoocheden voirgestreckt, volgentz derselver brieven van 16 octobris 1600 (2). Item, ingevalle eenige der voorss. quartieren und lidtmaeten deur heercracht, crijchstochten off foullen van crychsvolck, boven off tegens den voirss. reglement, overtogen, verjaecht off bedorven worden, dat de selvige, (onder behoirlijcke informatie und attestatie van heure hoocheden officieren (3) derselver plaetsen aen de gestalten ontfangen der beden over te leveren,) van heure quote, naer advenant geledenen schades, tot cortinge der beden erlaten und gequic-

(1) Den 7en Juni 1601 stelden de aartshertogen een reglement vast voor het krijgsvolk in het Overkwartier: *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 158.

(2) *J. B. Sivré:* Invent. II Deel, blz. 161—162.

(3) t. w. heeren, ambtlieden, schouten, meijers der betrokken plaatsen.

Digitized by Google

tert zollen zijn, zonder (1) daer mit, off derhalven, eenige andere midtgelidter, heure quote betaelt hebbende, sollen bezwaert worden,

»de welcke voirss. bede voir den voirn. Ruremundischen Overkwartier, heerlicheyt Weerdt und bij geveuchte contribuenten voirss., zal beginnen loop te nemen, zoe haest als deselve, sampt alle begeerte conditien und voirwaerden, volgentz d'appostille van heure hoocheden, den XXII^sten^ Novembris lestleden daerop gegeven, van den zelven hoocheden geaccepteert, geaggreeert, und tot dyen eynde alle nodige und behoirlicke bescheit und bevelschriften aen de Stadthelder, Cantzler ende raden, rekenkamer und allen anderen officieren dien zulcx aengaen zal, om het voorss. quartier bij alle zijne privilegien, tractaten, gerechticheden und alden hercommen te maintineren zonder yet in te breken, verleendt, geexpedieert ende toegestelt zijn zullen, oitmoedelijck biddende, hun voirss. accord in danck te nemen ende daer van te verleenen behoirlijcke acte van acceptatie. HEURE HOOCHEDEN, Gehoort hebbende 't gene hierboven verhaelt is, ende daerop gehadt 't advys van de luyden van den Rade van State ende finantien, hebbende voir aengenaem 't consent ende accord van voirn. Ridderschap und Steden des Ruremundtschen Overquartiers van den furstendom Gelre, hierboven vermelt, hebben 'tzelve aengenomen ende geaccepteert, aennemen ende accepteeren bij desen op de conditien, in de vuegen ende manieren zoe voerss. is, beginnende loop te hebben tzedert den iersten van Junio naestcommende, in desen jegenwoirdigen jaere duysent zeshondert ende een, hunluijden daervan bedanckende, *ende voirts belovende, dat hun voirss. consent ende accord nyet en sal worden getrocken in consequentie,*

(1) d. i. zonder dat.

Digitized by Google

noch prejudicieeren aen hunne tractaten, privilegien, gerechticheden ende alde hercommen, dewelcke heure hoocheden willen ende verstaen, dat in alles geobserveert sullen blijven, zonder yet in te breken, consenteerende voirts dat zij, tot opbringinge van voirss. bede van 10,000 guldens ter maendt, tot heure assistence mogen nemen de stadt ende heerlicheyt van Weerdt met alle andere plaetsen ende toebehoorten die in de lest voirgaende bede van den voirss. Overquartier hebben gecontribueert gehadt, ende daerenboven als jegenwoirdelijck wordt ontfangen, off geduerende dese bede ontfangen zal mogen worden van de andere Geldersche kwartieren, geoccupeert bij de Vijanden, te weten : 't Nymmegensche, Zutphensche und Arnhemsche, dese zoe (1) zullen zij hunne hoocheden laten volgen zulcken helft als 't voorss. Zutphensche quartier bij (2) de voirss. Ridderschap und Steden tot desen Ruremundischen quartiers behulp oder assistentie gequotiseert und getaxeert sal mogen worden, authoriserende tot dien eijnde ende gevende macht aen de voorss. Ridderschap und Steden, dat zij, tot betalinge van voirss. crychsvolck, zoe wel van 't voirscreven Zutphensche als andere Geldersche quartieren de voirss. contributie off andere, meerdere off mindere, zullen mogen der gestalt tauxieren, gelijck zijluyden t'raedtsaempst bevinden zullen, tot compensatie ende affschaffinge van alsulcke contributien als de viandt van 't voirsch. Over- off Ruremundische quartier is lichtende ende affdringende ; dan en sullen (3) aen de voirss. bede ende contributien nyet mogen corten die maendt soltz aen den Capiteyn Isendorn, bij de voorss. Staten in Octobris lestleden voirgestrect, gelijck haere hoocheden 't selfde int affscheyden van de generale Staten opentlijcken aen alle d'andere provincien verclaert hebben,

(1) dese zoe = des. (2) = door.

(3) t. w. de Staten van het Overkwartier.

Digitized by Google

diergelijcke affcortingen nyet te mogen lijden van penningen, betaelt ende verstrect voir (1) d'innegaen van hunne bede, opdat men geduerende dezelve bede des te beter middel mach behalden totte maentlijcke betalinge van den jegenwoirdigen crychsvolck naer behooren. Gedaen te Bruessel den XV^en^ dach van Meije duysent zess hondert und een.

»(Get.) ALBERT. ISABEL.

»Ter ordinantie van heure hoocheyden.

»(Get.) VERREYKEN."

»Den 6^en^ Juni daaraanvolgend *richtten* de gedeputeerden der Staten van het Overkwartier eene dankbetuiging aan de aartshertogen wegens de aanneming der quote van tienduizend gulden onder de gestelde voorwaarden, en *verzochten* om de kwartieren en dorpen onder het gebied van den vijand, die in de quote *moesten* bijdragen, dezelfde sauvegarde te laten genieten, die zij vroeger hadden, en om een reglement vast te stellen aangaande het krijgsvolk in het Overkwartier (2)."

»Den 20^en^ Juni 1600, *besloten* de ridderschap en steden van het Overkwartier, te Venlo vergaderd, eene vereering te doen aan den aartshertog van drie voeder besten wijn en honderd malder haver; aan den president Richardot en aan de heeren Moriensart en Verreycken van een half voeder wijn, en aan den stadhouder van één voeder wijn en dertig malder haver; het al te zamen geschat in hoofdsom op 3150 gulden, die in het kwartier, naar den ouden voet, (*nach dem altem voet,*) *zou* omgeslagen worden.

»Ridderschap en steden *verklaarden* tevens dat zij te Venlo beschreven waren om spoed te maken en niet om

---

(1) vóór. (2) *J. B. Sivré.* Invent. I Deel, blz. 158. Zoonals reeds gemeld is, werd het gevraagd reglement vastgesteld den 7^en^ Juni 1601.

Digitized by Google

Roermond te kort te doen, alwaar dergelijke vergaderingen *behoorden* te geschieden (1)".

Over deze vereeringen en verdere onkosten vinden wij de volgende posten in de laatste rekening van Filips van Bentinck:

»Item betaelt aen dese Nij Impost van dye weinen, dye Riswick gekoft heft, om thoe ver Eren drinckwart (2) und Vereijken (3), twe und vertich gulden, nae luijdt dese bij gelachte cedul, und noch betaelt aen henrick op den Boem twe gulden van dye selvige impost, om dat het vat groeter was als hij hadt düen teijkenen.

»Item hef deer heer presedent van Netten (4) dijn wijnnen aen hendrick op den boem betaelt, nae luijdt den wisselbrief, dye hij heft gesunden aen sijn brüeder dye hyer ist, waer voer ich sijn *(ben)* borrich bleven, und ist dye tijt verloepen, die ver Eronge must geschieden drinckwart, behyelde onse depesse wol tien daegen nae dye onderteickenonge.

»Item eijn Philips daeler aen dye Fracht van dye winen.

»Item aen Riswick gedaen 4 dubel Philips daeler, dye hij sacht *(dat hij)* yn dye audienti must geven.

»Item doe die brieffen verloeren waeren noepende het quaertiers saecken ende nieuwe depessche te lichten; aen Ryswyck gegeven eenen doebbelen albertus — 5 g. 10 st.

»Aen den klerck vanden audienchier Verycken, die naere Halle toech om te doen teckenen, twee albertussen — 5 g. 10 st.

»Aen den knecht van drinckwaert, die mych die depesche heeft gebraeght — 2 g. 15 st.

(1) *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 158—159.

(2) *Johan de Drenckwaert*, ridder, heer van Dormale, thesaurier generaal.

(3) *Lodewijk Verreycken*, eerste Staatssecretaris.

(4) van Etten.

Digitized by Google

»Item aen den waeghen van Bruessel tot naemen die some van 30 gl.

»Item een schip tot tricht — 25 gl.

»Item een schip van tricht tot Bicht — 9 gl.

»Den 26 Juny weder tot Bicht gekùmmen.

»Item acht daeghen binnen Ruermuendt gewest, des daeghes 9 gl."

De gezamenlijke rekening dér derde reis van Bentinck naar Brussel bedroeg 895 gulden en 19 stuiver.

§ 20. Filips van Bentinck in onmin met de gedeputeerden der Staten van het Overkwartier.

Ter bijwoning van de Staten-Generaal te Brussel hadden de Staten van het Overkwartier aan Bentinck toegezet 12 brab. gulden daags. Doch voor de »legatioen nae Bruissel, dem 26 December 1600", hadden zij »hem daeges thoe gelacht 10 gulden, doch beklaeget der heeren tzo Bicht, gelick Foppinga gesien heft, ist nyet moegelich gewest dae myt thoe te kùmmen, und heft mùeten, boeven dye tyn gulden daeges, aen graef Hendrick (1) ontlenen 120 Philips daeler". Doch toen hij 12 gulden daags genoot had hij reeds geklaagd over het ontoereikende zijner toelage voor de gewone verteeringskosten. Toen hij dan ook zijne derde reis (in April 1601) naar Brussel ondernam, had hij twee pond daags gevraagd: »want expresselich thoe kenne gegeven heb, dat ich op tien gulden niet Reyssen wolde, und geynne provincien eyn adeliche persoen weyniger geft als twe punt (2)". In weerwil van die verklaring kenden hem de Staten van het Overkwartier slechts

(1) Hendrik van den Bergh?

(2) Deux piles? 13 gulden, 5 stuiver. De dubbele rekeningen en de dagvaarding bevinden zich: *Geld. Arch. te Roerm.* omslag 19, n° 14. *J. B. Sivré*: Invent. II Deel, blz. 342.

Digitized by Google

tien gulden daags toe. Dit is te meer bevreemdend, nademaal men hem negen gulden tot verblijfkosten toestond, wanneer hij te Roermond vertoefde om verslag te geven van zijne zending, of om nieuwe instructiën in te wachten. Waren zijne vroegere mede-afgevaardigden op hem vertoornd, omdat hij geklaagd had over hunne niet-betaling der gemaakte schulden, of caballeerde de burgemeester Nederhoven tegen hem? Of legde men hem misschien ten laste dat hij te Brussel te gelijker tijd zijne zaken als colonel had waargenomen?

Bij het weigeren eener grootere toelage bleef het niet. Men betwistte ook eenige posten der buitengewone uitgaven in de twee laatste rekeningen en vroeg om bewijzen en ophelderingen. Na zijne derde reis maakte Bentinck eigenhandig twee meer gedetailleerde rekeningen om zich te rechtvaardigen: vandaar dat beroep op Foppinga en op Ryswick. Dat mocht echter niet baten. Men bleef steeds in gebreke hem 879 gulden 15¾ stuiver uit te betalen. Dat duurde tot in Januari 1602. Toen zond Bentinck eene dagvaarding aan de gedeputeerden der Staten van het Overkwartier. Daar hij echter een edelman was, moest zijne zaak aan het oordeel van evenknieën, d. i. van de *adellijke* gedeputeerden onderworpen worden. Die waren evenwel, met uitzondering van Christoffel Schenck van Hillenraedt, op dat oogenblik afwezig. Uit dien hoofde werd hem geantwoord, dat de adellijke gedeputeerden tegen den 18e van die maand zouden bijeen geroepen worden ter beoordeeling der onafgedane rekeningen (1). De afloop der zaak is ons niet bekend.

(1) Ibid.

Digitized by Google

§ 21. Geschiedkundige bijzonderheden over Filips van Bentinck, sedert 1601 tot aan den dood zijner echtgenoote Alverta van Vlodrop.

Den 25en Maart 1601 kocht Severin Rademecher Sr namens Filips en Alverta anderhalf bunder land, op den Doracker, van *Wilhelm Keilman*, *gerichtschrieber* te Born, Susteren en Grevenbicht, (Gerichtsbuch).

Den 16en September 1601 ontving Bentinck, als drost van Montfort, eene sommatie van graaf *Hendrik van den Bergh*, om binnen drie dagen aan de betaling der fourragiën voor de compagnie kurassiers, waarvan gemelde graaf kapitein was, te voldoen; zoo niet, dan zou de graaf de betaling door de compagnie zelve op het platte land doen innen, een maatregel, die met groote schade voor de onderdanen zou gepaard gaan (1).

Den 14en October 1601 verkochten Filips en Alverta vijf *vrechten* land, gelegen op den Doracker, aan *Gereit* (Gerard) Gangelt, rentmeester van Leuth, ter voldoening van de tweehonderd filipsdaalders, die Karel van Bronckhorst en Batenburg, zoon uit het eerste huwelijk van Alverta van Vlodrop, ten behoeve van »seinen ungerischen zeügh" (tocht), van Gerard Gangelt geleend had, (Gerichtsbuch).

In 1602 werd Maximiliaan van Bronckhorst, zoon uit het eerste huwelijk van Alverta, door Staatsche troepen verdreven van het kasteel te Stein (2).

In December 1602 werd aan Martin van Bentinck (Wolfrath) de vergunning verleend om vijf vendelen knechten aan te werven en daartoe het ambt Montfort als loopplaats te kiezen (3). Daarover beklaagde zich, den 8en Januari

(1) *J. B. Sivré*: Invent. I Deel, blz. 159.

(2) Zie § 25 van dit hoofdstuk.

(3) *J. B. Sivré*: Invent. II Deel, blz. 153.

Digitized by Google

1603, de magistraat van Roermond bij den aartshertog, bij den stadhouder en bij den president Richardot, doch den 20e daaraanvolgende antwoordde de aartshertog, in een schrijven aan Henricus Cuyckius, bisschop van Roermond, dat hij de vergunning tot het verzamelen van krijgsvolk in het ambt Montfort niet had kunnen weigeren, wijl Martin van Bentinck daartoe verlof had bekomen van den heer van Obbicht; het land zou er overigens geen schade bij lijden (1).

Den 3en Juni 1605 trouwde Kaspar-Karel van Bentinck, zoon van Filips en Alverta, met Joanna de Mirbicht (Mirbach) (2).

Den 20en September 1605 verkochten Filips en Alverta aan Gerard Gangelt 1° een stuk land, onder Papenhoven, *genaempt die Weidt*, groot 765 roeden, begrensd aan 't boveneind door *das vierzehnbonnerlandt, so itzo toesschen Wolgemelte unsen Landtheren und seiner fürstlich Gnade von Guelick streittig sein*, 2° een perceel land gelegen *in den Griend, auch under Papenhoven*, groot 139 roeden, (Gerichtsb.)

§ 22. Testament van Filips van Bentinck en Alverta van Vlodrop.

Dit zoo belangrijk stuk voor de geschiedenis, die ons bezig houdt, berust in het Staats-archief te Dusseldorf. De Eerw. heer R. Wiedemann deelt het verkort mede in zijne *Geschichte von Oldenkirchen*, blz. 219, v. v. Wij geven dit uittreksel in bijlage IV. Het is te betreuren dat de erfgoederen van Filips van Bentinck er niet met name in worden aangeduid. In afwachting dat onze wensch moge verwezenlijkt worden, eenmaal in het bezit te geraken van

(1) *J. B. Sivré*: t. a. p. blz. 154 en 155.

(2) Zie § 27 van dit hoofdstuk.

Digitized by Google

een volledig afschrift van dit belangrijk stuk, zullen wij hier in hoofdzaak den verkorten inhoud mededeelen.

Het testament werd gemaakt te Obbicht den 12en October 1598. Opmerkelijk is het, dat juist den 13en Juni te voren Filips van Bentinck de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven verheven had voor het leenhof van Curingen. Moest deze maatregel er toe dienen om des te zekerder de heerlijkheidsrechten van Obbicht en Papenhoven aan den zoon uit het tweede huwelijk te verzekeren? Dit plan bestond reeds in 1583, naar luide van de toenmalige overdracht voor het Geldersch leenhof, (men vergel. blz. 41,) en wij vinden het nader bevestigd in het volgend transport voor hetzelfde leenhof: »Anno 1589 heeft dezelfde Alvfaert van Vlodorp (om redenen aldaer verhaelt) dit transport naerder geconfirmeert, Ende in alle gevallen overgedraegen van doen aff het voorss. leen aen hunne voorss. kinderen, reserveerende niet te min voor haer en haeren man Bentinck de tuchte (Recueil). Beide overdrachten staan waarschijnlijk in verband met hypotheken, door Bentinck afgelegd.

De kinderen uit het tweede huwelijk: Kaspar-Karel en Catharina, worden in dit testament zeer bevoordeeld. Die bevoordeeling is echter volgens de verklaring van Alverta van Vlodrop meer oogenschijnlijk dan werkelijk. Haar eerste man toch, Karel van Bronckhorst en Batenburg, was, even als zijne drie broeders uit Stein, een doorbrenger. Te vergeefs had men hem reeds in 1563 te Odenkirchen de verplichting opgelegd (die hij onderteekende en bezegelde), dat hij voortaan geene goederen meer zou verpanden, verkoopen of op eenige wijs vervreemden (1). Hij ging evenwel met zijne verkwistingen voort. Toen hij in 1580 te Keulen het leven verloor, was alle welstand der familie

(1) R. *Wiedemann*: Gesch. von Odenkirchen, blz. 246.

Digitized by Google

vernietigd. De weduwe kon niet meer volgens haren stand leven en werd zelfs voor de schulden te Aken in de gevangenis gezet. Ook het Huis Obbicht was door de Spanjaarden vernield wegens de deelneming van Karel van Bronckhorst aan den opstand. In die drukkende nood was haar Filips van Bentinck te hulp gekomen, had hare schulden betaald en het Huis Obbicht op eigen kosten opgebouwd. De oogenschijnlijke bevoordeeling der kinderen uit het tweede huwelijk is derhalve niets dan eene terugbetaling en een blijk van erkentelijkheid.

De zoon *Kaspar-Karel* van Bentinck erft 1° een adellijk goed in het graafschap Zutphen, dat zijn vader Filips van moederszijde geërfd heeft;

2° Obbicht zoomede de renten en verdere aangehoorigheden, die zijne voorouders als leengoed verkregen van de graven van Zutphen, daaronder begrepen de heerlijkheidsrechten.

3° *Kaspar-Karel* en *Catharina* van Bentinck erven gezamenlijk:

a. de erfgoederen en de renten, die Filips van Bentinck van zijne ouders en grootouders bekomen heeft (1).

b. alle gekochte en aangeworven goederen, renten, pandschappen enz.

c. de meubels.

d. de landhoeve te Wolfrath met alle hare inkomsten.

e. verschillende kapitalen (zie Bijlage IV).

Catharina van Bentinck erft alleen alle brillanten, kleinooden en wat verder tot opsmuk voor vrouwen dient.

Maximiliaan, Petronella en Anna van Bronckhorst en Batenburg (Karel was reeds overleden), de drie kinderen

(1) Die lagen, althans gedeeltelijk, onder *Hien*, gemeente Doodewaard, in den Bommelerwaard, onder *Ressen* en *Doornik* in de Overbetuwe. Kaspar-Karel van Bentinck voerde ook den titel van *heer van Ressen en van Doornik*.

Digitized by Google

uit het huwelijk van Alverta van Vlodrop met Karel van Bronckhorst en Batenburg, erven *a.* de halve hoogheid en heerlijkheid (1) Obbicht en Papenhoven, zonder eenig recht op verdere inkomsten, renten enz.

b. zeven bunder akkerland in het ambt Born.

c. dertien bunder land onder Holtum, behoorend tot de hoeve Wolfrath, acht bunder Guliksch leen, en vijf bunder, leenroerig aan het kapittel van Gesteren-Loevenich.

d. verschillende kapitalen en schuldvorderingen. (Zie Bijlage IV).

§ 23. Afstand van de heerlijkheidsrechten en van de inkomsten der Heerlijkheid Obbicht en Papenhoven aan Kaspar-Karel van Bentinck door zijne moeder, Alverta van Vlodrop.

Reversaal van Kaspar-Karel aan zijn vader Filips van Bentinck en aan zijne moeder.

Voorgaand testament werd nog eens bekrachtigd den 29en Mei 1606, op het Huis Obbicht, in tegenwoordigheid van Peter Flocken, pastoor van Obbicht en Papenhoven, en van de vier schepenen: Peter van Dilssen (2), Peter Greuters, Jan Wolters en Jan Schaps.

Daarna deed Alverta van Vlodrop, krachtens verkregen octrooi, aan haren zoon Kaspar-Karel van Bentinck, afstand van de rechten en van de inkomsten der heerlijkheid Obbicht, met uitzondering van de opbrengst dier goederen, die zij in tweede huwelijk had gekocht, en van alle schuldvorderingen, actiën en achterstallige renten.

In tegenwoordigheid van Filips van Bentinck werd aan den zoon Kaspar-Karel daarna de heerlijkheid overgedra-

(1) De helft der goederen en den titel, zonder heerlijkheidsrechten,

(2) Stadhouder, plaatsvervanger van den afwezigen schout.

Digitized by Google

gen door stadhouder en schepenen. De zoon nam de overdracht aan, beloofde *bey adelicher ehren*, *meit handgevend globtte*, *an eidtz statt*, dat hij de gewone rechtspleging en het oude *banckrecht* der schepenen in niets zou verkorten, dat hij het rivierrecht der gemeente en de oude gebruiken des lands niet zou inkrimpen, dat hij niet slechts alles *bey alten herkommen* zou laten, maar ook de gemeentebelangen getrouw zou behartigen, dat hij alles zou doen en laten wat een getrouwen heer ten opzichte zijner onderdanen betaamt te doen en te laten.

De schepenen deden nu op hunne beurt den eed van van getrouwheid aan den nieuwen heer.

Een tweede stuk werd onmiddellijk daarna opgesteld, waarbij Kaspar-Karel van Bentinck zich verplicht, na verloop van een jaar en zes weken, de uitoefening der heerlijksheidrechten, benevens het vruchtgebruik der goederen aan zijn vader en moeder terug te geven, tot aan beider afsterven. (Men vergelijke Bijlage V).

§ 24. Dood van Alverta van Vlodrop.

De bijzonderheden over het afsterven en de begrafenis van Alverta van Vlodrop zijn wij verschuldigd aan Severin Radermecher S[r], die op de twee voorgemelde akten een klein *in memoriam* over het overlijden zijner Landsvrouw laat volgen *. Zij overleefde slechts vier dagen hare uiterste

* Zu gedencken daes unse woll Edle lantfrauwe, Alverte von Flodorff, uff freitlag den 2 Jùny anno 1606, umbtrent bey den meittag, durch den weillen desz Almechtig in Gott verstorven, und also desz folgend Sonttag den Nagenmeittag, den 4 Jùny anno 1606, Binnen Papenhoven in den Kor, feur den altar, in eynen gemurtten kellerchen gezenckt word durch den Pastor, Her Peter Flocken, den pastor von Bor (1), Her Johan Kneyp, pastor von Berg, und Her Marten Merttens, pastor in Holtum, meit catolischer begreffenis be-

(1) Renerus Reneri, pastoor van Born en Buchten.

Digitized by Google

wilsbeschikkingen. Reeds den 2en Juni, omstreeks middag overleed zij. Het was toen een Vrijdag. In den namiddag van den daarop volgenden Zondag werd zij in bijzijn van vijf geestelijken in de kerk te Papenhoven begraven in een gemetseld graf, vlak voor het hoofdaltaar. Dat zij te voren tot de katholieke Kerk was overgegaan valt niet te betwijfelen. De totale afwezigheid der voorkinderen bij de lijkstatie doet ons veronderstellen, dat zij misnoegd waren over de bepalingen van het testament, en reeds vroeger met hun stiefvader in onmin waren. Uit de bemerking dat er geene lijkrede gehouden werd, leeren wij eensdeels, dat het tegenovergestelde destijds gebruikelijk was bij de begrafenis van voorname personen, en ten andere dat de pastoor Peter Flocken een man van takt was. Hoe immers het openbaar en het familie-leven van de overledene te schetsen, zonder aanhoudend de pijnlijkste herinneringen wakker te roepen? Overigens de woorden, waarmede Radermecher Sr zijn *in memoriam* eindigt, zijn niet alleen eene lijk- maar tevens eene lofrede. Wat moet eene vrouw met zulke inborst vaak een droevig leven geleid hebben? In de lente des levens gehuwd aan een onwaardig mensch,

---

graven word; arver (1) keine leiffpredig gethon word. Uff solche begreffenis seint allein gewest meiner woll Edler frauwen son Caszpar Call, und schoonson Johan von der Horst, Beide die itzige alste Sohn von den jungen Heren zu Leudt (2), Ego Radermach als mombar, mein son, Radermech Junior als Schülteis, meit den Scheff, und sementliche nachbere. Viel nachber meit vorbant (3). Ser beclagt als eine ser gutte, froeme lantzfrauwe, so wall feur armen als reichen, und also meit eynen gütten namen von dieser welt gescheidett, *(Gerichtsbüch)*.

(1) *aber*, maar.

(2) Leuth, tegenover Urmond, was een Valkenburgsch leen. De van Vlodrop's waren er heer van tot aan de helft der vorige eeuw. Zij waren protestantsch.

(3) Zeker een rouwteeken; welk een? Banier voorop?

Digitized by Google

zag zij door baldadige hand het erfgoed wegslinken naarmate, met het getal harer kinderen, de eischen van haren maatschappelijken rang stegen, en de kerkerdeur opengaan, toen zich het graf boven den schuldigen verkwister sloot. De tien eerste jaren van haar tweede huwelijk bracht zij in de grootste angsten beurtelings te Stralen en te Venlo door. Van hare voorkinderen zag zij er één naar een ver land trekken en op jeugdigen leeftijd ten grave dalen; de andere miste zij bij hare stervenssponde, en hunne afwezigheid bij de lijkstatie doet ons vermoeden, dat zij reeds lang misnoegd waren over de vermeende bevoorrechting der nakinderen.

§ 25. De kinderen van Karel van Bronckhorst en Batenburg en van Alverta van Vlodrop.

Het voorgaande gedeelte van deze geschiedenis was afgedrukt, toen ons door den heer J. L. van Mulken, burgemeester van Elsloo, drie stukken werden ter hand gesteld, welke onze gegevens over het getal en de lotgevallen der kinderen van Karel van Bronckhorst en Alverta van Vlodrop eenigszins aanvullen. Het eerste behelst zes vragen die de drost van Stein, *Heinrich Didden*, namens Maximiliaan, graaf van Bronckhorst »ende Batemborch, vrijheren tot Batemborch ende Steijn, heren tot Bicht, Westberendrecht, Moerkerken, Vrechen ende Voechts Bell etc.", door het schepengerecht van Elsloo verzocht te stellen aan eene gewezen dienstmeid van Alverta van Vlodrop, nopens de afreis van de drie gebroeders Bronckhorst uit Stralen.

Het tweede stuk is de verklaring die de dienstmaagd onder eed aflegde en het derde is het afschrift van het octrooi, waarbij keizer Ferdinand II den graaf Maximiliaan

Digitized by Google

van Bronckhorst machtigt, om de beerlijkheid Batenburg aan eene der vijf dochters van dezen heer te vermaken (1).

»*Neleken Vrijsen*, wonende te Cleijnen Meers, onder Elsloe, audt ontrent vijftich jaren, hebbende geweest in voerleden jaeren dinst maget bij dij huijsvroue Flips Bentinge, moder der drij heren van Batemborgh, in der tijden als hij, here Flips, Gouverneur was der Stadt Stralen" getuigt den 9en Januari 1609 voor het schepengerecht van Elsloo, dat de drie jonge heeren van Bronckhorst een tijd lang verwijlden bij hun stiefvader te Stralen, en daarna »op eender huijsmans carre ofte wagen" met haar, den voerman »Wilhelmen Killen", een »welschen trommeschleger" als parlementaire, en eenen schaapherder, »Derich genant", als gids, zonder ander »volck oft convoije", gezonden werden naar Sittard, tot hunne grootmoeder, Petronella van Praet van Moerkerken, we van Herman van Bronckhorst; doch dat zij onder weg, op de heide bij het Swalmensch bosch, werden gevangen genomen door zeven staatsche soldaten, die hen naar Venlo voerden; dat de drie Bronckhorsten werden gebracht in het logement van den hopman *Werdenburgh* (2), en zij (de dienstmaagd), met den Waalschen tamboer, in het huis van den provoost; dat zij 's anderendaags werd in vrijheid gesteld, maar dat »die drij Batemborchsche heren ende gebroders, met namen: heren *Maximiliaen*, heren *Willem* ende heren *Caerle* doen ter tijd noch in der stadt Venloe moesten gevangen blijven. Voerders *nescit*".

Dit onderzoek was gericht tegen den stiefvader, alsof

(1) Bijlage VI.

(2) Waarschijnlijk *Waardenburg*. Moet men echter *Werdenberg*, *Werrenberg* of *Warrenberg* lezen, dan slaat deze naam op een riddergoed onder Haelen, dat leenroerig was te Horn en destijds tot de familie *van Erp* behoorde. Men vergel. *E. Slanghen:* Bijdragen tot de Gesch. van Limb., blz. 143, en *Publ. etc. du duché de Limb.* tome XVI, p. 27.

Digitized by Google

hij moedwillig de jonge Bronckhorsten had in het verderf gezonden. Hij had echter voldoende voorzorgsmaatregelen genomen, door hen over het onzijdig Guliksch gebied te doen reizen. Een talrijk geleide mocht hij bovendien niet afzonderen, want de tocht er van zou ruchtbaar en bijgevolg de terugkeer onmogelijk zijn geworden, en wanneer zulk geleide onder weg door den vijand werd aangevallen, hadden de weerlooze kinderen het grootste levensgevaar geloopen.

In welk jaar moet die gevangenneming geplaatst worden? Geen der twee stukken geeft een datum aan. Er bestaat echter waarschijnlijkheid dat het feit in 1582 plaats greep. In dat jaar toch werd de toestand te Stralen het benardst door de apostasie van Gebhard Truchses; in dat jaar ook, in den nacht van den 7en Juni, deed Filips van Bentinck zijn paspoort slaan aan de galg te Gelder, uit spijt, volgens Splinter Helmich, dat hij onlangs den beul der Staatschen een vrijgeleide gegeven had, maar zou het niet eer geweest zijn uit verontwaardiging, dat men zijne gematigdheid beantwoord had met de gevangenneming zijner stiefzonen op onzijdig gebied?

Na afdruk van het voorgaande vonden wij tevens het antwoord op de vraag, wie de *comes Batenburgicus* was, die zich in 1578 reeds in het geheim met den koning van Spanje verzoend had? Dat was *Jacob van Bronckhorst en Batenburg*, baron van *Anholt*, pandheer van Breedevoort. Den 2en Februari 1580 ging hij openlijk tot de Spaansche partij over. Daarom werd hem in dat jaar het pandschap op Breedevoort ontnomen en door de Staatschen aan Willem den Zwijger gegeven. Hij sneuvelde in de tweede helft van 1582 voor Lochem. De gissingen welke wij over dien *comes Batenburgicus* waagden op blz. 36, 42 en 45 zijn dus ongegrond. Zou *van Spaen* (t. a. p. blz. 324)

Digitized by Google

zich niet vergist hebben, wanneer hij zegt dat *Maximiliaan* van Bronckhorst in 1582 door de Staatschen werd tot vijand des vaderlands verklaard? Zou die uitspraak niet tegen *Jacob* van Bronckhorst zijn gericht geweest?

Deze bijzonderheden ontleenen wij grootendeels aan Teschenmacher: *Annales Cliviæ* etc., (uitgaaf 1638), blz. 540. Het jaartal 1583, als wanneer Jacob van Bronckhorst zou volgens hem overleden zijn, is echter onjuist: men vergel. Hooft: Nederl. Hist. XIX B. blz. 830.

Karel van Bronckhorst en Batenburg, heer van Obbicht, en Alverta van Vlodrop hadden dus niet *vier*, zooals wij op blz. 36 schreven, maar *vijf* kinderen: 1° *Maximiliaan* die volgt, 2° *Willem*, die, evenals 3° *Karel* (1), reeds vóór den 12en October 1598 moest overleden zijn, vermits in het laatste testament hunner moeder, hun naam niet wordt aangetroffen, 4° *Anna*, die wij slechts bij naam kennen, 5° *Petronella*, getrouwd met Maarten van Bentinck.

Na den dood van den laatstlevenden zoon van Willem van Bronckhorst (2), namelijk van zijn neef Herman-Dirk, die den 6en April 1602 te Thorn ongehuwd overleed (3), erfde *Maximiliaan van Bronckhorst Stein* en *Batenburg*. Over deze laatste heerlijkheid had hij een langdurig proces te voeren met de landschap van het kwartier van Nijme-

---

(1) In 1595 trok hij troepen samen in het ambt Montfort; later nam hij deel aan een veldtocht in Hongarije. Graaf *Adolf van Schwartzenberg*, die in gemeld jaar een leger wierf nabij Keulen ten behoeve van den veldtocht van Karel van Mansfeld tegen de Turken, werd gedood door zijne muitende soldaten bij Pappa in 1600.

(2) Na het gevecht bij het *Manpad* (9en Juli 1573) aan zijne wonden overleden. Zijne weduwe, hertrouwd met Willem Stuart, graaf van Buchan, leefde nog den den 12en October 1598, toen Bentinck en Alverta van Vlodrop hun testament maakten. (Men vergel. bijlage IV.)

(3) *M. J. Wolters*: Notice sur les Seigneuries de Steyn et de Pietersheim: blz. 120. *van Spaen*: loc. cit. schrijft abusievelijk: 1612.

Digitized by Google

gen ; het werd eerst te zijnen gunste volkomen geëindigd den 23en Juni 1631 (1).

De aanvaarding van de heerlijkheid *Stein* ging nog met grooter moeielijkheden gepaard.

In het vijfde hoofdstuk van deze geschiedenis hebben wij gezien, dat de heer van Obbicht, Karel van Bronckhorst, met zijne zuster Elisabeth, getrouwd met Gerard van Luxemburg, heer van Hollogne, eene overeenkomst had aangegaan, naar luide waarvan de afstammelingen van Elisabeth de heerlijkheid Stein zouden erven, indien ooit de mannelijke linie van Karel zou uitsterven. In welke verwikkelingen Maximiliaan van Bronckhorst nu geraakte met zijn oom, Gerard van Luxemburg, en met diens zoon, Baldewinus, zullen wij hier uiteenzetten (2).

De heerlijkheid Stein was, wel is waar, een Rijks-leen, maar zij had ook leenplichtigheid aan den prins-bisschop van Luik als graaf van Loon, terwijl de thans nog bestaande *witte poort* van het kasteel, die het voorplein afsloot, leenroerig was te Valkenburg.

Herman-Dirk van Bronckhorst was door het schepengerecht van Aken en door dat van Luik veroordeeld geworden om het aandeel, dat zijne tante Elisabeth toekwam uit de goederen van Stein, uit te betalen. Hij had echter, luidens de hieronder vermelde *requête*, daaraan niet voldaan. Niet krachtens het contract tusschen Karel van Bronckhorst en Elisabeth in 1576 gesloten, maar op grond der tekort-

(1) *van Spaen* : t. a. p. blz. 321—327.

(2) Gedeeltelijk getrokken uit : *Lettre de l'évêque de Liége au président du Conseil d'État des Archiducs gouverneurs des Pays-Bas, pour revendiquer le château et la seigneurie de Steyn*, (1603), en uit : *Requête aux Archiducs gouverneurs des Pays-Bas, par Baudouin de Luxembourg, seigneur de Hollogne, contre la prise de possession de la seigneurie de Steyn par Maximilien de Bronckhorst.* Een en ander afgedrukt bij *M. J. Wolters* : t. a. p. blz. 119—123.

Digitized by Google

koming van Herman-Dirck van Bronckhorst, en naar luide van de costumen van Loon en Valkenburg, achtte zich, na den dood van Herman-Dirk, Elisabeth van Bronckhorst de eenige erfgename van de heerlijkheid Stein. Tot dat einde deed zij met haar echtgenoot, Gerard van Luxemburg, een beroep op den Loonschen suzerein, den bisschop van Luik, Ernst van Beieren. Deze wilde de zaak onderzoeken, en vertrouwde inmiddels de administratie der heerlijkheid toe aan Mr Hutius à Fall, »advocat de la court spirituelle à Liége", en aan Martinus Snijders, gewezen rentmeester van wijlen Herman-Dirk van Bronckhorst. Doch Maximiliaan van Bronckhorst, uit Obbicht, overrompelde onverhoeds het kasteel van Stein, met behulp van zijn bedienden en van eenige soldaten. Daarna wendde hij zich aan het keizerlijk kamergerecht te Spiers, wijl Stein een Rijksleen was, en tevens aan de aartshertogen te Brussel, doordien de *witte poort* leenroerig was te Valkenburg.

Te zelfder tijd maakte prins Maurits zijn veldtocht langs den linker Maasoever, (in het begin van Juli 1602,) drong door tot Hocht, bij Maastricht, marcheerde van daar op Thienen, en trok zich weer terug om het beleg te slaan voor Grave. Op verzoek van Gerard van Luxemburg had prins Maurits eenige soldaten doen te Stein de Maas oversteken, die Maximiliaan van Bronckhorst uit het kasteel aldaar verdreven en het daarna bezet hielden. Zij moeten niet lang daar gebleven zijn, want den 8[en] Augustus van het volgend jaar bevond er zich eene Spaansche bezetting. Op dien dag schreef de bisschop van Luik aan den Raad van State te Brussel, dat men het kasteel zou ontruimen en, in afwachting dat hij eene uitspraak over het recht der belanghebbenden zou doen, aan hem het beheer der heerlijkheid zou overlaten, te meer daar zich de koning van Engeland, Jacobus I, ook schriftelijk aan hem gewend

Digitized by Google

had ter behartiging van de rechten van zijn bloedverwant »*le chevalier Steuvart*" (Stuart), op gemelde heerlijkheid. Aan dit verzoek werd voldaan. Doch den 4en Augustus 1605 verkreeg Maximiliaan van Bronckhorst »*des lettres de réintégration*" van het Hof van Brabant. Met behulp van den gouverneur van het Land van Overmaes, (Gaston Spinola ,) en bijgestaan door soldaten en gewapende landlieden voerde hij onmiddelijk daarna zijn recht van inbezitneming uit. Baldewinus van Luxemburg, zoon van Gerard, had zich intusschen op het kasteel gehuisvest; hij werd krijgsgevangen gemaakt en geïnterneerd in de vesting Limburg (1). Door uitspraak van het Hof van Brabant, van den 2en December 1617 werd Maximiliaan van Bronckhorst in het gelijk gesteld. Dit procos werd later hervat door *Borchard-Willem*, baron van *Kinsky*, gehuwd met *Gertrudis-Ignatia* van *Luxemburg* en *Hollogne*, kleindochter van Elisabeth van Bronckhorst, en in 1689 gedeeltelijk door hem gewonnen tegen de afstammelingen van Maximiliaan's dochter : *Anna-Maria-Sidonia van Bronckhorst*, getrouwd met *Floris van Merode*, markies van *Westerloo*, heer van *Pietershem*, en dit maal op grond van het bekend contract van 1576 (2).

Maximiliaan verhief *zijn aandeel* in de heerlijkheid Obbicht, voor het Geldersch leenhof, in 1606 : »Anno 1606 heeft Maximiliaen van Bronckhorst ende Batenborch, Vrijheer tot Batenborch, per Procuratorem dit leen alsoo verheven ende ontfangen bij doode der voorss. Alvfart van Vlodorp, sijne moeder," (Recueil).

Maximiliaan van Bronckhorst trouwde in eerste huwelijk *Anna von Ketteler*, en in tweede huwelijk eene burgervrouw : *Anna-Maria Sturm*.

---

(1) *Jos. Habets :* Loonsche Leenen, blz. 118.

(2) Ibid. blz. 124—125.

Digitized by Google

Uit het eerste huwelijk sproten :

1° *Willem-Arnold*, graaf van *Bronckhorst*, die in 1612 te Wesel, waar hij op studie was, overleed ;

2° *Anna-Maria-Sidonia* van *Bronckhorst*, die volgt ;

3° *Joanna* van *Bronckhorst*, erfvrouw te *Batenburg*, in 1630 getrouwd met *Jan van Horne*, baron van *Kessel*.

De kinderen uit het tweede huwelijk waren :

a. Frederik-Willem van *Bronckhorst*, met Stein beleend den 14en Juli 1641 en ongehuwd te Parijs overleden in 1660 ;

b. Petronella-Justina van *Bronckhorst ;*

c. Agnes van Bronckhorst.

Anna-Maria-Sidonia van Bronckhorst trouwde op het einde van 1624 met Floris van Merode, baron van Pietershem, markies van Westerloo en graaf van Oolen. Volgens huwelijkscontract, den 16en December 1624 te Stein opgemaakt, moest zij erven een gedeelte van Obbicht, Batenburg en Odenkirchen, benevens de Keulsche burggravelijke waardigheid dezer laatste heerlijkheid.

In Odenkirchen leefde toen nog Maximiliaan's neef van moederszijde, Floris-Hattard van Botzelaer, heer van Asperen en Odenkirchen. Hij was eenig kind en zonder lijfserven. Den 28en November 1636 overleed hij kinderloos. Eén of twee dagen daarna nam Maximiliaan van Bronckhorst, heer van Stein, bezit van de heerlijkheid. Doch vóór hij er meê beleend was door den Keurvorst van Keulen, legde, in Juni 1637, de keizerlijke overste *Flantz* eene bezetting op het kasteel, als veiligheidsmaatregel tegen de aanrukkende Zweden. De vrouw en de kinderen van den heer van Stein, die niet wilden wijken, werden op een stoel uit het slot naar de straat gedragen.

De heer van Stein was echter niet de eenige erfgenaam. Zijne zuster, Petronella van Bronckhorst te Wolfrath, toen

Digitized by Google

weduwe van Maarten van Bentinck, leefde nog. Hij kwam den 28en Juni 1637 met haar overeen dat zij beiden de heerlijkheid Odenkirchen gelijkmatig onder elkander zouden deelen, niets daarvan uitgezonderd (1).

Maximiliaan van Bronckhorst, heer van Stein en zijne dochter Anna-Maria-Sidonia van Bronckhorst-Merode overleden beiden in 1641.

Den 18en April 1643 beleende de Keurvorst van Keulen den beroemden generaal *Jan van Weert* met de heerlijkheid Odenkirchen tegen eene som van 38,000 rijksdaalders, waarvan 15,711 rijksd. in klinkende munt moesten overgeteld worden; het overige der som werd van de zijde des leenheers als teruggave beschouwd van vroeger verschoten gelden. Door het huwelijk van Lambertine-Irmgardis, de dochter van den generaal, met Winand von Frentz kwam Odenkirchen in deze laatste familie. Het proces over Odenkirchen tusschen de familie Frentz-van Weert, Merode-Bronckhorst-Stein en den Keurvorst van Keulen duurde tot 1740. Toen men immers in het begin van 1701 meende dat de zaak ten gunste der Merode's beslist was, kwam baron *Gerard-Assuerus* van *Horion* (2) opdagen ter verdediging van de rechten zijner vrouw, *Justina-Helena* van *Bentinck-Wolfrath* te Limbricht, achterkleindochter van Petronella van Bronckhorst en Maarten van Bentinck.

In 1720 werd het proces nog ingewikkelder door de aanspraken van de familiën Quadt-Wickerath en von Schwartzenberg, als bloedverwanten van de Vlodrop's.

Ten slotte zij nog vermeld betrekkelijk Petronella van Bronckhorst, gehuwd met Maarten van Bentinck, dat den

---

(1) Contract afgedrukt bij *R. Wiedemann:* Gesch. von Odenkirchen, blz. 222.

(2) Over de familie *Horion* vergel. men *Jos. Habets:* Het vrijdorp Heel, in de Public. etc. du duché de Limb. t. IV, p. 326, s. s.

Digitized by Google

13en Juni 1644 haar kleinzoon, *Wolfgang-Willem, baron van Bentinck*, ambtman van *Born* en *Millen*, in het huwelijk trad met *Maria-Elisabeth* van *Breyll*, erfvrouw te *Limbricht* en de stamheer werd van de heeren van Bentinck te Limbricht (1).

§ 26. De laatste levensjaren van Filips van Bentinck.

Sedert zijn onmin met de Staten van het Overkwartier in 1601 schijnt Filips van Bentinck in de vijf eerstvolgende jaren geen aandeel meer genomen te hebben aan het openbaar leven in dit gewest. Het eerste maal dat wij hem weer aantreffen is den 14en Mei 1607, en dat te Brussel. Derwaarts was hij met Walraven van Wyttenhorst, Arnold Huyn van Geleen en Amstenrade en Johan van Brempt, drost van Stralen, afgevaardigd door de Staten van het Overkwartier, om over de kwijtschelding van eene nieuwe bijdrage te onderhandelen. Van Brussel uit waarschuwt hij de gedeputeerden van het Overkwartier, dat het meer dan tijd is de oude privilegiën van het gewest te verdedigen, wil men niet door de reeds gedane en nog ophanden zijnde inbreuken, die er tegen gesmeed worden, tot slavernij gevoerd worden; dat de Raad en de momber (2) van het Geldersch hof te Roermond rusteloos te Brussel intrigeeren en het reeds zoo ver gebracht hebben, dat alle lands-, stads-, bank-, water-, dijk- en laatrechten aan den momber en Raad zullen getrokken worden; dat hij (Ben-

(1) Voorgaande bijzonderheden zijn grootendeels ontleend aan: *R. Wiedemann*, Gesch. von Odenkirchen, blz. 67—93. *Jos. Habets*: Loonsche Leenen etc., in de Publ. etc. du duché de Limb. t. VIII, blz. 118—160. *van Spaen*: Oordeelk. Inleid. tot de Hist. van Gelderl. I Deel, blz. 323—327.

(2) Melchior van Bentschup.

Digitized by Google

tinck) en zijne mede-afgevaardigden daartegen requesten hebben ingediend, herstel hebben gevraagd der privilegiën en van het oud gewoonterecht, alsmede cassatie van alle inbreuken, er tegen gemaakt. Ziehier den brief:

»Edele, Erentfeste, gunstige guede frunden, ich bevint meer als noedich hyer aen tho halden, om onse preveleigien thoe defendieren; het is nu dye rechte tijt; wat wij nu nyet doen, sal oersaeck sijn dat wij zuelich ynbroeck sullen hebben, unde tot slaeven kummen; den Raedt unde momber hebben reschribiert unde haere saecken soe wijt gebracht, dat alle landtrechten, stat, banck, water, dick, laetrechten sollen haest al aen den momber unde voer den Raedt getrocken werden; waertegen den heer van der Horst, heer van Geleyn, Brempt unde ich hebben requesten presentiert, dat alle commissien, patenten dye durrich importune sollicitatien sijn verkregen, of durrich etzeliche, proprie authoritate, ingedrongen sijn tegens preveleigen unde tegen dye Canselari ordinanti ader instructi, moegen gans und gaer cassiert sijn, unde dat wij in geheel bliven bij onse alde costuimen, preveleigen und alle rechten; und twivelen nyet, of het quartier sal groete quitscheldonge krigen, unde die zugedronge swaire contributioen sal verandert worden; und twivel nyet, of dair sal geyn dispuit meer vallen van die Upstuivers: dye ons het principaelste Zudracht gedaen heft heb ich up onse syde gekregen (1); alle dese puncten mueten nyet lichtverdich estimiert worden: periculum est zu more; ich beger dat mich dye hondert Philippen cito, citissimo, aver gesunden worden, nae luydt het reces, om alles thoe beter ut thoe richten; ich geloef dat die up stuivers hoeren ganck sul-

(1) d. i. die ons het meest gesteund heeft (ten Hove), heeft door mijn toedoen onze partij gekozen.

Digitized by Google

len halden, of ich sal dye pennonge den quartier aenstunt restituiren (1).

»Hyr mydt wyl ich U. l. dem Almechtigen bevelen.

»Ilent, Bruissel dem 14 Meij anno 1607.

»U. L. frundtwilliger

(get.) *Philips van Bentinck, heir tzo Bicht* (2)".

Nog in hetzelfde jaar reisde Filips van Bentinck voor particuliere zaken naar Nijmegen en Arnhem. Te oordeelen naar J. Kok, (vaderlandsch Woordenb. VI[de] Deel, blz. 385, I Geslachtstafel,) is in dat jaar Filips' oudere broeder, Alexander van Bentinck overleden. Daar immers lezen wij dat »*Karel Bentinck*, oudste zoon van *Alexander*, Raad in 't hof van Gelderland, Burgemeester te Arnhem, werd, 1607, heer van *Aller* en *Berrinkhuizen*", twee titels, die tot dusver zijn vader gevoerd had. Wij veronderstellen dus dat de heer van Obbicht naar Arnhem trok, ter regeling van familiezaken met de kinderen van zijn oudsten broeder. Door de gedeputeerden der Staten van het Overkwartier werd hem bij die gelegenheid toegezonden de volgende:

»Memorie voir den Edelen und Erntvesten Philips van Bentinck, heer tho Bicht und drost des ambtz Montfort.

»Alsoe zijne Ed[t] om eenige sijne affairen tho verrichten naer Nymegen und Arnhem wil verreysen, dat Syne Ed[t] van wegen des Overquartiers gelieven wolle, de goede handt daer aen tho halden bij den heere van Louven, dat men die autenticque copien, dienende tot conservatie des

---

(1) Indien namelijk de heffing van opstuivers niet werd toegestaan, dan waren de 100 filipsdaalders voor vereering van wijn enz. niet noodig. De onderhandeling slaagde niet; *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 302.

(2) *Geld. arch. te Roermond:* omslag 3, n° 52. *J. B. Sivré:* Invent. I Deel, blz. 181, v.

Digitized by Google

landts previlegien, soe doir intercessie des vurs. heer van Louven tho Arnhem affgeschreven worden, und insonders die alde Cantzelrie ordtnungh, onder 't zegel van de Cancellerie, Stadt Arnhem ofte der Stadt Nymegen, ahm spoèdichste mochte becomen, beneftens authenticke erclarongh wat het officie des Mombours aldaer t' Arnhem hierbevoerens geweest und alnu noch is, Item landtbrief van Venloe, gegeven bij hertoch Carel, a° 1532, Item confirmation brieff, bij hertoch Arnolt, op seeckere verbondt tusschen bannerheeren, Ridderschap und Steden opgericht anno 1423, Item verbonds brieff, bij den landschappe opgericht anno 1436 mit Confirmatie van hertoch Arnolt de anno 1441, Item verdrach tusschen hertoch Caerl und landtschap anno 1532, noch ein verdrach, anno 1537 den 29 Novembris opgericht, Item te sien oft men nyet en sol konnen becomen copie auteuticque van sekere brieven van hertoch Caerl, daer van hyer supplex copie is bijgaende. Datum Ruremunde ahm X^en Octobris 1607, onder tsecreet segel derselver stadt.

»Die aenwesende Gedeputeerden van Ridderschap und Steden des Ruremuntschen Quartiers 's furstendombs Gelre.

»Doir ord^tie der selvige (get.) J. van Ryckenroy" (1).

Wanneer men hierbij bedenkt dat Noord en Zuid nog steeds in oorlogstoestand verkeerden, dan is de voorgaande opdracht aan Bentinck wel een bewijs dat de noordelijke en zuidelijke Gelderlanders geene doodvijanden waren. Men liet trouwens, zooals wij aanstonds zien zullen, alle hoop op hereeniging nog niet varen.

(1) *Geld. arch. te Roermond*: omslag 4, n° 8; *J. B. Sivré*: Invent. I Deel, blz. 292. Van nagenoeg alle de stukken uit het *Geld. arch. te Roermond*, in dit hoofdstuk door ons aangehaald, werd ons, op aanvraag, met de grootste bereidwilligheid het afschrift verstrekt door den archivaris J. B. Sivré, dien wij hier nogmaals voor zijne vriendelijkheid onzen innigsten dank betuigen.

Digitized by Google

Ter vereffening der moeielijkheden aangaande de rechtspleging (men vergel. den brief van Bentinck, uit Brussel den 14en Mei 1607,) »*benoemden*, den 5 Augustus 1608, de staten van het Overkwartier Arnold van Botbergen, erfmaarschalk van het vorstendom, Philips van Bentinck, heer te Biecht, Hendrik van den Bijlandt, heer te Walbeek, Christoffel Schenck van Nydeggen, heer te Hillenraad, Marten van Broekhuizen, heer te Oeijen, Johan van Brempt, drost te Stralen, Berndt van der Heyden, genaamd Rijnss, Gerard Kochs, Jans zoon, Jonker Matheus Butkens, burgemeester van Roermond, Gerard Creijarts, schepen aldaar, Peter Moets, schepen van Venlo, Hendrik Lintgens, schepen van Gelder en Tilman Bree, licentiaat in de rechten, tot hunne gevolmachtigden, om met kanselier en raden van het hof van Gelderland (1) in onderhandeling te treden, en te trachten met hen een vergelijk te treffen tot vereffening der ontstane geschilpunten, met het voorbehoud evenwel dat het te sluiten vergelijk, *voor het geval dat het Overkwartier wederom met de drie overige kwartieren zoude vereenigd worden*, in geenen deele zal te kort doen aan het verbond in vroegere tijden met die kwartieren aangegaan" (2).

Dit is het laatste maal dat wij den naam van Filips van Bentinck onder de levenden aantreffen. Hem, dien de rechten en privilegiën van het Overkwartier zoozeer ter harte gingen en de centralisatie met slavernij gelijk stond, is in ieder geval onrechtstreeks en gedeeltelijk te danken de *Nieuwe Ordonnantie ende Instructie* (3), die den 23en Januari 1609 (4) door de Staten van het Overkwartier werd vastgesteld en den weg gebaand heeft tot de tien jaren later

(1) te Roermond. (2) *J. B. Sivré* : Invent. I Deel, blz. 305 v.

(3) Afgedrukt in den *Appendix* van de *Geldersche Landt en Stadtrechten*.

(4) *J. B. Sivré* : Invent. I Deel, blz. 308.

Digitized by Google

uitgevaardigde *Geldersche Landt en Stadtrechten in 't Overkwartier van Ruremonde* (1).

Over het afsterven van Filips van Bentinck bezitten wij bijna even onvoldoende gegevens als over het jaar zijner geboorte. Hij is vermoedelijk overleden op het einde van 1610 of in het begin van 1611.

Denkelijk is Filips van Bentinck overleden op het kasteel te Obbicht en op het koor, in de kerk van Papenhoven, naast zijne echtgenoote begraven.

Voor zoover wij hem uit het voorgaande leerden kennen, was hij een man van eene rustelooze bedrijvigheid. van een schranderen geest, van een verdraagzaam gemoed en van een vast karaker. Tweemaal viel hij in ongenade, eerst bij den koning en daarna bij de Staten van het Overkwartier, doch dat weerhield hem niet, trouw werkzaam te blijven in het belang van den wettigen vorst en in dat van Opper-Gelderland. Eene geletterde opvoeding had hij niet genoten, ook lette hij wat zeer op de penningen. Ondanks deze bekrompenheid blijft hij echter een der merkwaardigste personen, die in ons gewest gewikkeld zijn geweest in de beroerten der 16e eeuw. Indien hij werkelijk op het tijdstip overleden is zooals wij hierboven vermoedden, dan heeft nog de verwoesting van het ambt Montfort, ten gevolge van den Gulikschen successie-oorlog, zijne laatste levensdagen verbitterd. *Nemo ante mortem beatus*.

---

(1) Over de totstandkoming van deze beroemde *Geldersche Landt en Stadtrechten* raadplege men: *J. L. Geradts*: Bijdrage tot de Geschiedenis van den Souvereinen Raad in het Overkwartier van Gelderland te Ruremonde (Leyden, J. Hazenburg, 1860).

Digitized by Google

§ 27. De kinderen van Filips van Bentinck en Alverta van Vlodrop.

Zij hadden twee kinderen 1° *Kaspar-Karel*, die volgt, en 2° *Catherina* (1). De dochter trouwde met *Johan van der Horst*, zoon van Walraven van *Wyttenhorst*, heer van Horst en drost van het ambt Kessel. Dit huwelijk was reeds gesloten voor den 4en Juni 1606 ; want dien dag verscheen Jan van der Horst, als schoonzoon, op de lijkstatie van Alverta van Vlodrop, (men vergel. § 24, noot).

Naar de heer J. B. Sivré ons mededeelde, verscheen Filips van Bentinck den laatsten keer, als drost van Montfort, ter vergadering van de Staten van het Overkwartier den 22en Augustus 1607, dus in den tusschentijd van zijne wederkomst uit Brussel en van zijne reis naar Nijmegen en Arnhem. Op de kwartiersvergadering van den 9en Mei 1608 wordt de schoonzoon, Johan van Wyttenhorst, als drost van Montfort aangetroffen. Filips van Bentinck had hem dus *feitelijk* het drostambt afgestaan, maar bleef zelf officieel dien titel voeren, zooals dit nog, volgens de vorige §, op den 5en Augustus 1608 het geval was (2).

De bevestiging van Jan van der Horst in het drostambt van Montfort ging niet zonder moeielijkheden gepaard, getuige het volgend citaat uit een vertoog van ridderschap en steden des Overkwartiers aan de aartshertogen, onder dagteekening van den 19en Januari 1613 : »Der Heer van der Horst, nu ter tijt bedienende het drostampt van Montfort, heeft geremonstreert wie dat sijn altvader (3) saliger

(1) Op dit punt is *Fahne : Die Dynasten, Freiherren und Grafen von Bocholtz*, Band I, Abth. 2, Tafel I, bijna even onjuist als *Kok*, loc. cit. taf. I, blz. 385.

(2) *J. B. Sivré* : Invent. I Deel, blz. 305.

(3) grootvader.

Digitized by Google

het voorss. drostampt beleent hebbende mit eene seeckere somme van penningen geduerende sijn leven lanck bedient heeft gehadt in alle getrouwicheijt ende tot dienste van sijne ma[t] hoochloff[r] gedechtniss, nae sijnen vermoegen ende, nae sijne afflyvicheyt, sijn heer heer vader Walraven van Wittenhorst, heren toe der Horst, biss tot der tijt dat hij doir groote schulden, gemacckt sijnde in tijdt als hij in dienst van Zijne ma[t] ende ihre durchl[te] hoocheden sich nae sijnen vermoeghen heeft geimployeert, genootdringt is geweest 't selve over te laeten ende te cederen aen wijlen den Obersten Jo[r] Philips van Bentinck, ende off wel der voirss. heer drossart (1) 't selve hadde connen retracteren ende revoceren, in crafft der hilicx veurwaerde die tusschen sijn heer vaeder ende vrouwe moeder (2) were opgericht, soo heeft hij, *ob reverentiam paternalem*, veel liever andere wege willen gebruijcken ende mit alliancie 't selve wederom gesocht aen sich te bringen, mits trouwende die dochter van wijlen den Obersten Bentinck zaliger, als mit sijn H. vader deshalven in proces te treden, van welcker tijt aff (3) hij verhoopt 't selve officium dergestalt bedient te hebben gehadt, gelijck hij tot dienst van ire durchl[e] hooch., tot welfahrt van den lande ende tot contentement van eenen jegelicken gehalden sol sijn geweest te doen; maer vermeijnende nu geheel te wesen in pacifica possessione, hebben die heeren van heure durchl[e] hoocheden reeckencamer voir den hove van Gelderlandt (4) proces geintenteert, sustinerende dat in 't leven van den H. Obersten Bentinckz der rentm[r] des ampts Montfort soe

(1) t. w. de requestrant, Jan van der Horst-Bentinck.

(2) Volgens *Fahne*, t. a. p. is Walraven van Wyttenhorst tweemaal getrouwd geweest. Uit welk der twee huwelijken Jan van der Horst ontsproot, is ons onbekend.

(3) Jan van der Horst had dus het drostambt van Montfort waargenomen na zijn huwelijk met Catherina van Bentinck. (4) te Roermond.

Digitized by Google

veele penningen solt hebben debourseert, dat die voirss. pandtschap (1), soo wel in 't regardt van 't capitael als van verloop (2), int geheel gequyteert ende gedoot soldt sijn; waer deur der voorss. heer van der Horst, besorcht teenemael in sijne intentie, sonder eenige oirsaecke daer toe gegeven te hebben, gefrustreert te werden, wiewel hij in alle onderdenicheyt verhoept dat, wan schoon 't gesustenu van die voirss. heeren van de camer waer mocht sijn, dat gelijckewel ire durchl^{e} hooch. hem van het voirss. drostampt van Montfort, tot groote disreputatie ende lesie van sijn eere, allergnedigst nijet sal willen ontzetten; maer alsoo ihre durchl^{e} hoocheden villicht doer eenige sinisterlick muchte informeert zijn dat hij twee ampter, te weeten het ampt van Kessel ende Montfort, were hebbende, dan verswijgende dat hij het ampt van Kessel, allein in naeme van sijnem here Vader die noch leeft, als dessen substitut is bedienende, ende dair doir muchte indiceert hebben ofte alnoch induceren, dat ihre durchl^{e} hoocheden 't selve drostampt eenen anderen confereerden, Soo versuecken die staeten voirss., vuijt redenen voir geallegeert, dat ihre durchl^{e} hoicheden allergenedichst wille gelieven den voirss. Jo^{r} Johan van Wittenhorst, tot sijne merckelicke disreputatie ende oneere, sijns drostampt nyet te ontsetten ende 't selve eenen anderen te geven, insonderheijt alsoo in 't bedienen desselve officiums hij sich dergestalt gedraegen, dat jederman daerbij goet contentement heeft gehadt ende, onsens wetens, daerover geene clachten sijn gevallen (3)".

In de appostille der aartshertogen, onder dagteekening van den 24^{en} April daaraanvolgend, werd gezegd: »Hunne Hoocheden sullen van dit vertooch memorie hebben, als

(1) hypotheek. (2) capitaal met intrest.

(3) *Geld. arch. te Roermond*: Doleantiën en orders, Deel II, blz. 74—78. Men vergel. *J. B. Sivré*: Invent. I Deel, blz. 327—328.

Digitized by Google

sij op de collatie van drostambt van Montfort sullen resolveren." Daarna werd Jan van der Horst werkelijk tot drost van Montfort benoemd.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Kaspar-Karel van Bentinck, heer van Obbicht en Papenhoven.

Volgens Lefort noemde zich Kaspar-Karel van Bentinck heer van Obbicht, van Papenhoven, van Grevenbicht, van Doornik, van Kessen, en volgens het *Recueil* ook heer te Ressen: »anno 1601 heeft Jaspar Carl van Bentinck, heer te Resse, Bicht etc. per procuratorem dit leen verheven, bij overlijden van zijn moeder Avfart van Vlodorp". Dit was de leenverheffing van Obbicht en Papenhoven ten Zutphenschen rechten; van eene leenverheffing voor het hof van Curingen vinden wij niets vermeld.

Bij huwelijkscontract van den 3en Juli 1605 werd hij de echtgenoot van Joanna de Mirbicht (Mirbach) (1), dochter van Lodewijk van Mirbicht, heer van Hanneff, Donchierf, Nuynheim, Harduemont, Stier, groot-baljuw (landdrost) van het graafschap Loon en van Maria, barones de Mérode-Waroux (2).

Haneffe of Hanneffe en Henneff, gelegen bij Waremme, was eene allodiale heerlijkheid van het land van Luik. Dit is het tweede maal dat deze heerlijkheid in nauwe betrekking komt met de gebieders van Obbicht. Hendrik van der Donck, die omstreeks 1536 (3) overleed, was getrouwd,

(1) *Mirbach* voert op sabel een zilveren hertgewei.

(2) Tables de *Lefort* aux Archives de Liége.

(3) Op het voetspoor van den heer Jos. Strange: Beiträge zur Genealogie der adlig. Geschlechter, Zwölftes Heft, s. 10, zeiden wij op het einde van het

Digitized by Google

zooals wij in het *Derde Hoofdstuk* zagen, met Joanna de Roever, dochter van Jan de Roever en van Maria van Gudegoven, erfdochter van Haneffe. Den 12[en] October 1598 bezat Alverta van Vlodrop nog rechten op die heerlijkheid, doch die werden toen overgedragen op de voorkinderen Bronckhorst-Vlodrop (1). Of daar later eene andere schikking in kwam ten voordeele van Kaspar-Karel, uit het tweede huwelijk, is ons onbekend.

Volgens den heer Strange bracht Joanna de Mirbach bovendien ten huwelijk verscheiden goederen, gelegen in den Eifel, onder Dollendorf, Freijlingen en Mulheim, benevens den molen te Ripstorf; althans haar kleinzoon, Hendrik van Bentinck werd er meê beleend in 't jaar 1680 voor de mankamer van Munstereifel (2). Hiertegen hebben wij echter de volgende bedenking: nergens vinden wij die titels bij de Bentinck's van Obbicht vermeld. Het komt ons dus waarschijnlijk voor, dat gemelde goederen aan een anderen tak der familie Bentinck behoord hebben, b. v. aan dien van Wolfrath.

Derde Hoofdstuk, dat Hendrik van der Donck overleed in 1542; doch sedert wij dat schreven, kwamen wij in het bezit van: *Les Seigneuries Allodiales du pays de Liége par S. Bormans*, en daar lezen wij op blz. 93, dat den 29 Sept. 1536 Willem van Vlodrop, heer van *Op Bicht*, en Renier van Vlatten, als schoonzoon van Hendrik van der Donck, alsmede hunne schoonzusters, »Marie de Gudegoven" (?) en Marie van der Donck dat gedeelte van de Heerlijkheid Haneffe verhieven, dat op hen verstorven was door den dood van Johan de Roever en diens echtgenoote. Toen moest Hendrik van der Donck reeds overleden zijn, te meer wijl Willem van Vlodrop zich reeds noemde heer van *Op Bicht*.

Op dezelfde bladzijde lezen wij nog, dat den 13[en] October 1536 Willem van Vlodrop en Renier van Vlatten Eleonore (de Roever?), weduwe van Thiry de Mirbach, dagvaardden, ten einde in het bezit gesteld te worden van de halve heerlijkheid van Haneffe.

(1) *R. Wiedemann*: Gesch. von Odenkirchen, blz. 222.

(2) *Jos. Strange:* Beiträge etc. fünftes Heft, blz. 44.

Digitized by Google

Kaspar-Karel van Bentinck overleed vóór den 3en Juli 1627.

De twee volgende uittreksels uit het Gerichtsbuch hebben betrekking op de weduwe, Joanna van Mirbach:

»Anno 1634 seindt erschienen die Woledlen *Aegidius von Hafft* und *Wilhelm Caroli von Harff*, sampt *Pettern von Dalen*, und haben anfenglich empfangen alle erbliche verlassenschafft, durch Herren Scholtis zù Dalenbroich (1) achtergelassen, under dieser Herlicheitt gelegen, vor Innen und Ihren semptliche consorten gerichtlich empfangen und siend begerter maesses damit beleent worden.

»Demfolgens haben obgem. comparanten dergestalt, doch durch authentisirte copy, gelich wolermeltter Hafften vermelt, zù Haus verlassener volmacht von der *Vrouwen Witiben Spehe*, umb zù registriren fürderlich ein zù senden (2) und also, in crafft getroffen erffkauff, Jan Theyssen gerichtlich uff und over gedragen secker Haushoiffmoiszgarden, ùff Nattenhoven gelegen, und darùff verziegen, und Jan ist daran belient worden vor benckheltlich.

»Item haben *Niclas Spe*, Scholtissen zu Dalenbroch, semptliche erbgenaemen *Wolgemelter Frauwen alhie* cedirt ungefehr zwei frechten landtz in Broiohfeldt.

»Den 4en Martii 1638 hadt Dirck Pergens, der-alt, von Bergh, craifft getroffent erffkauff, gerichtlich ùf und overgedragen zwei hondert und sieben und vierzigh Roden lants, gleich es ist gemessen und Joan Bruwers, Landtmesser, darab schriftliche, underschriebene Relation eingesandt, unsern Wolgeborene Landtfrauwe alhie, Johenna de Mirbicht, so gelegen ist achter Ihro WolEdelheit neueren Bongart, mit einer seide Ihre WolEdelh. eigen lant, anderer seiden theils auch Ihre Woledelh. erb, anderen-

(1) Nicolaas von Spee.

(2) Er kwam echter niets van die registratie.

Digitized by Google

theils der Erw. herren Pateren Jesuwitten Landt zù Dusseldorff, und mit der achtter vorheupt der armen von Stockhem lant gelegen, ist Dirck Pergens dessen ausgegangen und Ihre Woledelh. daran erbfast gemacht worden, (Gerichtbùch)."

Deze kleine aankoop is voor ons onderwerp niet van belangrijkheid ontbloot. Daaruit toch hebben wij de zekerheid dat het oud kasteel nagenoeg op dezelfde plaats lag, waar thans het nieuwe is gebouwd, en dat het niet door den watervloed, waarover wij in het negende hoofdstuk spreken, werd weggespoeld. Immers lang na die overstrooming treffen wij nog herhaaldelijk dezelfde omschrijving van het *enclos* des kasteels aan. Trouwens de oude kelders, die zich aan de oostzijde van het tegenwoordig kasteel bevinden, heffen dienaangaande allen twijfel op.

Joanna van Mirbach moet als weduwe steeds de heerlijkheid Obbicht geregeerd hebben. Eerst den 20en April is er in het Gerichtsbùch weer sprake van den »WolEdlen Herr zù Obbicht".

Kaspar-Karel van Bentinck overleed voor den 3en Juli 1627; op dien dag verhief zijn zoon de heerlijkheid Obbicht voor het Geldersch leenhof: »anno 1627, IIIa Julij heeft Jor Guille Bentinck per mortem Caspari patris verheven."

De kinderen van Kaspar-Karel van Bentinck en van Joanna van Mirbach waren:

1° *Hendrik-Emond-Willem van Bentinck*, die volgt.

2° *Louisa-Catherina van Bentinck*, getrouwd met Joannes-Jacobus-Albertus van Hylle (Hillen), heer van Louverval, zoon van Karel van Hylle (Hillen), colonel in Spaanschen dienst, en van Joanna de Marbais, vrouwe van Louverval (1).

(1) Tables de Lefort aux Archives de Liége.

Digitized by Google

Volgens Fahne (1) hadden zij nog eene tweede dochter, genaamd Anna-Maria van Bentinck, getrouwd met Willem van Reusschenberg te Selikum.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Hendrik-Emond-Willem baron van Bentinck, heer van Obbicht en Papenhoven.

Hendrik-Emond-Willem baron van Bentinck, heer van Obbicht en Papenhoven trouwde 1° met *Margaretha de Renesse*, dochter van *Renier de Renesse*, baron en heer van 's Heerenelderen, Masny, heer van Roccourt, Wasnes, Schalkhoven, Hern etc., en van *Catherina van Arckel*, (huwelijk kinderloos).

2° met eene dochter *N. Hoen*, (huwelijk kinderloos).

3° met *Joanna-Agnes-Eleonora van Rheede* (2), dochter van *Godfried-Adriaan van Rheede*, heer van *Printhagen*, landdrost van het graafschap Loon, en van *Maria* barones *de Mérode de Laer* (3).

Deze Eleonora van Rheede was weduwe van *Jan van Hinnisdael*, baron van Rykel, Horn (in de Kempen), Vechmael etc., en had één zoon; Adriaan-Frans van Hinnisdael, baron van Rykel, Horn etc.

Ten einde deze ingewikkelde genealogie beter te ontwarren, moeten wij het volgende hier inlasschen:

Francisca van Ryckel trouwde met *Dionysius van Hinnisdael* en *Vechtmael* (4), eigenaar van den hof *Everbroeck* (ook

(1) Die Dynasten etc. von Bocholtz, I Abth. 2, Tafel I.

(2) *Rheede* voert op zilver twee getande fascen.

(3) Tables de *Lefort* aux Archives de Liége.

(4) Alhoewel Vechtmael geene afzonderlijke heerlijkheid was, voerden nochthans de eigenaars van het kasteel en van den pachthof Hinnisdael, den titel van Heeren van Vechtmael (Jos. Daris, Not. s. l. Egl. du Dioc. de Liége, t. VI, blz. 100).

Digitized by Google

genoemd Overbroeck) onder Gutschoven en heer van *St. Pietershorne (Horne-St.-Pierre)*. Den 9^en^ April 1693 (1) maakten zij hunne goederen Hinnisdael, Everbroeck en Ryckel tot een fideicommis ten voordeele van hunne zonen *Otto*, *Jan* en *Arnold*, en na dezer dood, ten voordeele van diegenen die den naam en het wapen der stichters zouden voeren. De vrouwelijke afstammelingen werden van het fideicommis. uitgesloten.

Hunne kinderen waren: 1° *Otto van Hinnisdael*, die volgt sub litt. A, 2° *Jan van Hinnisdael*, die volgt sub litt. B, 3° *Arnold van Hinnisdael*, kanonik van St. Jan den Evangelist te Luik, 4° *Francisca*, religieuse te Herckenrode, 5° *Anna*, religieuse te Parc-Notre-Dame, 6° *Elisabeth*, religieuse ibid., 7° *Maria*, religieuse te Millen.

A. *Otto van Hinnisdael* schonk den 22^en^ September 1644 de heerlijkheid Ryckel aan zijn broeder *Jan*, behoudens het vruchtgebruik; dit stond hij hem den 18^en^ Juni 1646 ook af tegen eene lijfrente van 300 kronen.

B. *Jan van Hinnisdael*, broeder van den vorige, heer van St. Pietershorne, Vechtmael, Hinnisdael en Ryckel trouwde met *Joanna-Agnes-Eleonora van Rheede van Printhagen*.

Hunne kinderen waren: 1° *Adriaan-Frans van Hinnisdael*, over wien in het volgend Hoofdstuk en 2° *Constantia-Margerita*, religieuse te Herckenrode.

Jan van Hinnisdael overleed in 1661. Daarna trouwde zijne weduwe, *Eleonora van Rheede* met *Hendrik-Emond-Willem* baron van *Bentinck*, heer van Obbicht en Papenhoven. (Men vergel. Jos. Daris: *Notices sur les Églises du Diocèse de Liége*, tome VI. p.p. 104 et 122—123.) Met Hendrik-Emond-Willem van Bentinck had zij de volgende kinderen: *a. Hendrik-Egon baron van Bentinck*,

(1) Dit jaartal is foutief. Er moet waarschijnlijk 1633 gelezen worden.

Digitized by Google

die volgt (1), *b. Joanna-Maria van Bentinck* (1), abdis in Gerresheim (2), *Elisabeth-Barbara van Bentinck* (2), kanonikes te Gerresheim.

Hendrik-Emond-Willem van Bentinck trouwde, in 1665, 4° met *Elisabeth van Goltsteyn* (3), dochter van *Willem van Goltsteyn*, kapitein, heer van Park, Cloppenburg en Spaenweert, en van *Maria de Wees* (4).

Elisabeth van Goltsteyn was reeds tweemaal gehuwd geweest, 1° met *Jacob van Malsen*, heer van Kessenich (1), (huwelijk kinderloos), 2° met *Walram de Waes*, heer van *Borgitter* (5), met wien zij zes kinderen had: *a.* Frans-Jacob de Waes, *b.* Karel, *c.* Antoon, *d.* Margareta, *e.* Jacomina, *f.* Joanna-Maria.

Met Hendrik-Emond-Willem van Bentinck had zij een zoon: *Willem-Lodewijk baron van Bentinck.*

Hendrik-Emond-Willem baron van Bentinck overleed vóór den 27en Juni 1673: »den 27 Junii 1673 heeft den Lt *Godefridus Dinraets*, als Halder tot behoeff van Isabella, vrijvre van Goltsteijn, wde van Hr Willem Emont van Bentinck en d'erfgen. van den selven Vrij Heere, dit leen verheven, bij dood desselfs Vrij Heer." (Leenverheffing van Obbicht ten Zutphenschen rechten, in het *Recueil*).

Elisabeth (Isabella) van Goltsteyn overleed te Kessenich den 21en Januari 1678. Zij werd in de kerk te Neeritter, en dat wel in de kapel van O. L. Vrouw, begraven (5). Zij was geboren in 1628 en noemde zich, sedert haar

---

(1) *Jos. Habets*: Geschiedenis der Rijksvrijheerlijkheid van Kessenich, (in Handschrift).

(2) Tables de *Lefort* aux Archives de Liége.

(3) *Goltsteyn* voert in goud vier balken van azuur.

(4) Tables de *Lefort* aux Archives de Liége.

(5) *Jos. Habets*: Geschiedenis der Rijksvrijheerlijkheid van Kessenich, (in Handschrift).

Digitized by Google

derde huwelijk, barones van Obbicht, vrouw te Papenhoven, Spaenschweert, Cloppenburg, Kessenich en Bronshorn.

Het eenige dat wij over den zoon van Hendrik-Emond-Willem van Bentinck en van Elisabeth van Goltsteyn vermeld vonden is het volgende: »Den 29 Januarij 1686 heeft Willem-Lodewijk baron van Bentinck hem te boek laten zetten over alsulck recht ende deel als hem is competeerende in ende aen dit leen, achtervolgens den inhoud van het voorss. relieff." Dit *voorss. relieff* is de leenverheffing, door den licentiaat Dinraets (1) namens de moeder, Elisabeth van Goltsteyn, den 27en Juni 1673 gedaan, ten Zutphenschen rechten.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Hendrik-Egon baron van Bentinck, heer van Obbicht en Papenhoven. Ondergang van het dorp Obbicht.

Hendrik-Egon baron van Bentinck was de zoon van Hendrik-Emond-Willem van Bentinck en van Joanna-Agnes-Eleonora van Rheede. Zijne twee zusters waren: *Johanna-Maria*, abdis van Gerresheim en *Elisabeth-Barbara*, eerst stichtsdame te Gerresheim en later gehuwd met *Philips-Willem baron van Gruythuisen.* Willem Lodewijk baron van Bentinck was zijn half broeder, uit het vierde huwelijk van den vader, namelijk met Elisabeth van Goltsteyn.

Volgens Lefort was Hendrik-Egon van Bentinck bovendien landdrost van het graafschap Loon. Hij was getrouwd met *Joanna-Juliana-Alverta van Kerckem*, dochter van *Ar-*

(1) Op eene andere plaats in het *Recueil* wordt hij ook genoemd: *Godefridus Everarts.*

Digitized by Google

nold van Kerckem, heer van *Grathem*, landdrost van het graafschap. Horn en van *Anna-Sibilla van Blittersdorf.*

Zijn half broeder van moeders zijde, *Adriaan-Frans van Hinnisdael* overleed ongehuwd den 24en April 1674. De naaste erfgenaam van het fideicommis: Ryckel, Hinnisdael, St. Pietershorne en Everbroick, was de oom: *Otto van Hinnisdael*. Deze overleed ook ongehuwd en zonder testament in 1676. Als naaste erfgenamen deden zich op: *Nicolaas-Bernard de Tollet* en de heer van Obbicht: Hendrik-Egon van Bentinck. In 1683 verkocht de heer van Obbicht zijne rechten op het fideicommis aan de we Tollet, *Joanna-Catherina Jacobi*, voor 83,000 gulden. De koopprijs werd echter niet uitbetaald; nu kreeg Hendrik-Egon van Bentinck voor zijn aandeel de heerlijkheid St. Pietershorne en de *landhoeven* Hinnisdael en Everbroeck (in 't geheel 157 bunder) (1).

Den 28en April 1688 verkocht Hendrik-Egon van Bentinck, met toestemming zijner echtgenoote, aan *Johan-Arnold baron de Leerodt*, heer van Etsweyler, Raelshoven, Grevenbicht en Rothem, aartsdiaken van Kempenland, als oom van *Jan-Arnold-Edmond* baron van *Leerodt*, kamerheer, landdrost van Montzen, Heerl, St. Pietershorne etc., den pachthof van Vechtmael (Hinnisdael) en van Overbroeck (Everbroeck), groot te zamen 157 bunder, voor 69,000 bb. gulden. Tot waarborg van dezen verkoop verpandde Hendrik-Egon van Bentinck zijne baronie en heerlijkheid: Obbicht, Papenhoven, Bergelingen (Berlingen) etc. (Leenregister van Curingen 1683—1693). Deze goederen werden door Johan-Arnold van Leerodt bij het fideicommis gevoegd, dat hij reeds te Born, ten voordeele van zijn neef Johan-Arnold-Edmond van Leerodt, gesticht had. (Men vergel. Het Elfde Hoofdstuk van deze Geschiedenis).

(1) *J. Daris*: t. a. p. blz 104.

Digitized by Google

Hendrik-Egon van Bentinck verhief de halve heerlijkheid Obbicht en Papenhoven voor het Leenhof van Curingen den 1en October 1686 (1). Over de verheffing der andere helft voor het Geldersch leenhof lezen wij in het *Recueil:* »Den 4 Febrij 1696 heeft Hendrik Egon Baron van Bentinck, zoon van den voorss. Hendrik Willem Emont van Bentinck, door den vice-promotor de Haes, daer toe gevolmachtigt, sich laeten te boek stellen als ophelder ende Eijgenaer deses Leens en zulks in conformiteijt van het hier voor genoemde relief van den 27 Junij 1673.

»*Eodem die* belast den selve dit leen met vijff hondert achtien specie dukatons ende drij hondert twee en veertig rixdaler in specie ten behoeve van den Lt Tilman Antoin van Aerssen ende Clara Francisca Claessens, Eheluijden, voor den tijdt van ses jaeren."

In 1684 werd aan den heer van Obbicht het eigendomsrecht betwist van den *Heuweerd* (hooiwaard), gelegen bij den afgebranden molen van Stokhem, op de grens tusschen Obbicht en Grevenbicht. Wij zullen den inhoud van het desbetreffende stuk hier verkort mededeelen :

Den 20en Mei 1684 verscheen persoonlijk voor *B. F. Huberti*, openbaren notaris te Elsloo, *Maximiliaan Xhlenchar*, schout der vrije Rijksheerlijkheid Obbicht, in naam van Hendrik-Egon baron van Bentinck, baron van Obbicht, Papenhoven, Horn, Vechmael etc., en verklaarde vernomen te hebben dat de heer *Ulner*, voogd van Sittard, en *Adam Suisters*, rentmeester des hertogs, als commissarissen van den hertog van Neuborg (hertog van Gulik.) laatstleden Vrijdag over acht dagen, zonder eenige waarschuwing, hadden »gevisiteert de limieten tusschen Obbicht en Grevenbicht, laeten meeten, afteeckenen ende getuijgen verhooren over

(1) *Jos. Habets:* Loonsche Leenen, blz. 19.

een gedeelte van eenen aenwas, sijnen Heer principael soo in proprieteijt als jurisdictie competeerende."

Daartegen had den 18[en] Mei 1684 de heer van Obbicht een protest gezonden aan de twee commissarissen en hun laten aanzeggen dat hij den volgenden Zaterdag ten 8 ure 's morgens zich ter plaatse zou bevinden, om hun aan te toonen dat hij nog op een veel grooter terrein recht had dan op het quaestieus gedeelte. De gerechtsbode werd echter zonder antwoord teruggezonden. Toen liet de heer van Obbicht eene kaart van het terrein opmaken, getuigen verhooren en daarvan proces-verbaal opstellen. »Aldus gedaen ende geschiet, soo op de plaetse in 't naersien als in 't verhooren der getuijgen, op 't huijs Obbicht, in preesentie van Balthasar Michaël Huberti ende Dirick Noppene van den Hoogenbergh, als geloofwardige getuijgen hier toe neffens mij versocht ende gebeden, de welcke neffens den Heer Comparant en mij de minute origineel hebben onderteekent. Quod testor,

Signatum: B. F. Huberti, nōts. sacræ Caesareæ Ma[tis] auctoritate publicus, *(Recueil).*"

Omtrent dienzelfden tijd ging het oude dorp Obbicht door een hoogen vloed te niet.

Op de 8[e] bladzijde dezer geschiedenis hebben wij deze gebeurtenis besproken. Nieuwe bijzonderheden die wij over dit feit naderhand ontdekten zullen wij mededeelen in de Hoofdstukken: *Het Kasteel*, *De Gemeente*.

Omtrent het jaar waarop de noodlottige doorbraak plaats had, die kerk en dorp vernielde, weten wij niets naders, dan dat zij geschiedde onder den pastoor *Aegidius Mirandus* of *de Mirando*. Zoo verhaalt althans in het oud kerkregister de pastoor Joannes-Nepomucenus-Matthias Feller. Deze teekent wijders aan, dat sedert 1745, als wanneer hij in functie trad te Obbicht, tot aan de benoeming van den opvolger

Digitized by Google

van Mirandus, 71 jaren verloopen zijn Volgens die berekening zouden dus kerk en dorp vergaan zijn vóór het jaar 1684.

De eerste doopplechtigheid in de nieuwe kerk te Overbroek had plaats den 31^{en} October 1688, en werd voltrokken door den pastoor Aegidius Stravius, den opvolger van Mirandus : »Hac 31 octobris āo 1688 primus ab erecta nostra nova ecclesia in *ouverbrock* baptisatus est Henricus, filius legitimus Joannis Demandt et Annæ van Dilsen, conjugum, quem in fonte suscepit Generosus ac Prenob. Dn̄us, Dn̄us Henricus Egon de Bentinck, liber Baro in obbicht et papenhoven, Elisahetha Margaretha Stravius et gertrudis nisen."

Sedert dien tijd ging de naam van Obbicht over op het gehucht Overbroek. Trouwens, de meeste inwoners van het vergane dorp zullen zich wel metterwoon in dit gehucht gevestigd hebben.

Drie kinderen van Hendrik-Egon van Bentinck en van Joanna-Juliana-Alverta van Kerckem werden in de nieuwe kerk gedoopt :

»Hac 11 Jan. 1690 baptisatus est *Arnoldus Henricus*, filius legitimus Generosi ac Prenob. Dn̄i, Dn̄i Henrici Egonis *de Bentinck*, Liberi Baronis in obbicht et papenhoven etc., et generosæ ac prenob. Dn̄æ, Dn̄æ Joannæ Julianæ Lavertæ Baronissæ de Kerkom, conjugum. Susceptores fuerunt generosus ac prenob. Dn̄us, Dn̄us *Joannes Arnoldus* Baro *de Leroodt* et generosa ac prenobilis domina Elisabeth Barbara baronissa de Bentinck, baronissa Capitularis illustrissimi Capituli Sancti Hyppoliti in Gerisheim."

»Hac 3 8^{bris} 1691 baptisata est *Anna Sibilla Ferdinanda de Bentinck*, filia legitima generosi ac prenob. Dn̄i, Dn̄i Henrici Egonis de Bentinck, liberi Baronis in obbicht et papenhoven etc., et generosæ ac prenob. Dn̄æ, Dn̄æ Jo-

Digitized by Google

annæ Julianæ Lavertæ Baronissæ de Kerkom, conjugum. Susceptores fuerunt"..... (niet ingevuld).

»Anno 1694, 8 martii baptisata est *Helena Eleonora de Bentinck*, filia legitima generosi ac prenob. Dni, Dni Henrici Egonis de Bentinck etc., et g. ac prenob. Dnæ, Dnæ Joannæ Julianæ Baronissæ de Kerkom, conjugum. Susceptores fuerunt Dnus Maximilianus Xhlenchar et Maria Isabella Wolange".

Het jaar te voren, den 13en November 1693, verschenen in Obbicht als peter en meter van Maximilianus-Henricus, wettigen zoon van de echtelieden Maximilianus-Henricus Xhlenchar (1) en Helena Bocken, de heer Joannes Susters (2), schout te Grevenbicht en rentmeester van den graaf de Leerodt van Born, en Maria van Eldere in plaats van Sophia Abrecht (3).

Volgens Lefort overleed Hendrik-Egon van Bentinck in 't jaar 1996. Zijne kinderen met Joanna-Juliana-Alverta van Kerckem waren 1° *Johan-Werner*, 2° *Hendrik-Arnold*, gedoopt den 11en Januari 1690; hij noemt zich »freijherr von Bentinck zù Obbicht, Herr zù Birgelen und Willrath"; 3° *Anna-Sibilla-Ferdinanda*, gedoopt den 3en October 1691, 4° *Helena-Eleonora* (4).

Of Hencrik-Egon van Bentinck veel schulden gevonden had in de nalatenschap zijns vaders, weten wij niet; maar het is zeker dat in het leven van Hendrik-Egon zware lasten op de heerlijkheid drukten.

---

(1) Schout van Obbicht en Pahenhoven.

(2) Over *Joannes Susters* raadplege men: *Maasgouw*, jaargang 1880, blz. 220.

(3) Oud kerkregister in het gemeente-archief van Obbicht. Het werd in 1688 aangelegd door Aegidius Stravius, opvolger van Mirandus.
In het register der overledenen wordt de naam *Bentinck* niet aangetroffen.

(4) Lefort noemt hen: 1° Johan-Werner, 2° Andries-Arnold, dat is zeker: Hendrik-Arnold, 3° Joanna-Wilhelmina, religieuse te Saen (Seyn ?), zou dat Helena-Eleonora zijn ? 4° Anna-Sibilla.

Digitized by Google

TIENDE HOOFDSTUK.

De laatste leden der familie van Bentinck te Obbicht.

De abdis van Gerresheim, Johanna-Maria van Bentinck, werd voogdes van de minderjarige kinderen van haren broeder, wijlen Hendrik-Egon van Bentinck, heer van Obbicht en Papenhoven. De zaken der familie waren in de war. De boedel was onverdeeld gebleven tusschen de abdis, Elisabeth-Barbara en Hendrik-Egon, en bovendien met schulden bezwaard. Ook na den dood van Hendrik-Egon van Bentinck werd niet in de eerste jaren tot de deeling overgegaan. Men wilde waarschijnlijk wachten tot de kinderen meerderjarig waren. Hoe echter de zaak ontward werd, konden wij niet achterhalen, wijl de processtukken ons ontbraken. Wij moeten ons dus bepalen bij de chronologische mededeeling van de bijzonderheden die wij in het archief van het kasteel van Obbicht vonden.

»Den 8 August 1699 heeft Johan-Werner Baron van Bentinck, minderjaerich, door sijnen halder, den L[t] Tilman-Antoin van Aerssen, dit leen verheven, bij overlijden van zijnen vader, Hendrik Baron van Bentinck".

»Den X April 1700 is dit leen nogh belast met drij hondert Rijxdaeler ten behoeve van Anna Mechtildis Haltbecker, we[de] Smackers."

»Den XVI Martii 1701 heeft den voorss. advt Tilman Anthoon van Aerssen den eed vernieuwt aen sijne Majesteijt, in handen van den Heer Cancellier Varick etc."

»Den 8 November 1703 is dit leen bij continuatie belast met de voorss. 518 ducatons ende 342 patts., ten behoeve van den ad[t] Tilman Antoin van Aerssen."

Digitized by Google

Den 15 April 1707 is de voorss. belastinge van 300 patts aen de We[de] Smackers gecontinueert."

»Den 20 Febrii 1710 heeft den voorss. Johan Werner Baron van Bentinck den Eed van meerderjaerigheijdt gedaen".

»Den 31 Julij 1710 is de continuatie van belastinge geschied van voorss. 518 ducatons en 342 pattacons ten behoeve van den Ad[t] van Aerssen." Den 20[en] Sept. 1712 liet Karel-Filips graaf van Vlodrop-Wartensleben beslag leggen op de goederen van de heeren van Bentinck te Obbicht ter terugerlanging van een capitaal van 2,440 pattacons, benevens de vervallen intresten.

»Den 25 Januarij 1713 is dit leen nog belast met vier hondert pattacons capitael ten behoeve van den ad[t] Conincks ende procureur Coppeneur".

Den 5[en] December 1714 vraagt de abdis van Gerresheim haar aandeel in de goederen en kapitalen van de familie van Bentinck te Obbicht.

In 1715 wordt op aanvraag van de w[e] Matthias van Gangelt, ter terugerlanging van een kapitaal van 2,400 bb. gulden, vonnis gewezen tegen de heeren van Bentinck te Obbicht.

Den 15[en] September 1717 klaagt Johan-Werner baron van Bentinck, mede namens zijn broeder Hendrik-Arnold, voor het schepengerecht te Obbicht, dat het Hof van Roermond, ten voordeele van de abdis van Gerresheim en van de barones van Gruythuisen, beslag heeft gelegd op alle de goederen en kapitalen van den schout Brounsraede; dat echter deze Brounsraede hem en zijn broeder, gedurende hunne minderjarigheid minstens 6000 bb. gulden schade heeft veroorzaakt: daarom vraagt Johan-Werner van Bentinck dat de abdis, als gewezen voogdes, in rechten betrokken worde, door beslaglegging op hare goederen.

Digitized by Google

Het schijnt dat het Leenhof van Roermond Johan-Werner van Bentinck niet tot de leenverheffing van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven, sedert dat hij meerderjarig was, wilde toelaten. Want in Februari 1718 ging hij de verheffing er van doen ten Zutphenschen rechten voor het Leenhof van Arnhem. (Extract uyt 't Leenboeck des Furstendombs Gelre en Graefschap Zutphen, genummert D. D. fol° 121). Dat kon hem echter in het Spaansch-Geldersch Overkwartier niet baten.

»Den 12 Meert 1718 ontfanckt dit leen Joannes Petrus zum Puts, bij transporte en beleeninge." Zooals wij verder uit het *Recueil* zien, werd den schout van Duren J. P. *züm Püts* de halve heerlijkheid van Obbicht en Papenhoven verkocht door Hendrik-Arnold en Anna-Sibilla-Ferdinanda van Bentinck. Den 12en Mei 1718 teekende deze laatste, ten behoeve van den kooper, de overdracht voor het Leenhof van Curingen. Zij ontving 800 rijksdaalders, »waaruit betaald werden 600 patacons, door het huis van Obbicht aan den heer de Lambrimont te Roermond verschuldigd" (1). Den 23en Mei daaraanvolgend nam de licentiaat Lambermont, of Lambrimont, solemneel bezit van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven namens den heer zum Puts (2).

Hendrik-Arnold van Bentinck had ook nog bij speciale akte van den 2en Mei 1718 de helft van Obbicht, die leenroerig was van het graafschap Loon, aan zum Puts verkocht. Daar kwam Johan-Werner van Bentinck tegen op den 27en Mei en den 26en September 1719. Als *mitheer* van Obbicht vroeg hij vernietiging van die akte, en nietigverklaring van elke daad van jurisdictie, die zonder zijne medewerking door zum Puts zou gedaan worden. De

(1) *Jos. Habets :* Loonsche Leenen, t. a. p. blz. 19.
(2) Public. etc. du duché de Limb. tome VIII, blz. 442 v.

Digitized by Google

eisch werd hem door het Hof van Roermond toegewezen den 19en Juli 1721: hij werd erkend als *medeheer* van Obbicht en Papenhoven.

Ook had zich de familie van Bentinck het beschuddingrecht voorbehouden. Daarvan werd gebruik gemaakt door freule *Marie van Reusschenberg te Selicum*, als bloedverwante van voorgenoemde familie. Den 23en Februari 1719 benaderde zij op zum Puts de verkochte goederen, voor het Hof van Gelderland. Het Hof stemde toe den 1en Maart 1719.

Nu raakten te Obbicht de zaken geheel in de war. Dezelfde zaak, zooals de tienden, pachthoeven en landerijen, werd door de verschillende heeren aan verschillende ingezetenen verpacht. De advocaat Lambrimont verscheen schier in elke gerechtszitting als gevolmachtigde van zum Puts, en niet zelden waren ook zijne onderhandsche verpachtingen in tegenspraak met die welke zijn principaal zelf deed. Het schepengerecht werd zoodoende overstelpt met werkzaamheden. Daarbij kwamen nog de processen over de baldadigheden van de familie des halfwinners (pachter) op de hoeve naast het kasteel. Hij bleef schuldig aan iedereen, en gedoogde ook niet dat hij gemaand werd, noch dat de goederen of tienden van het kasteel aan anderen werden verpacht. Zoo werd hij — zelf aangeklaagd wegens verzet tegen den gerechtsbode, de zoon wegens zware mishandeling van den schepen *Dirk Houben*, naar luide van getuigen en van het *visum repertum*, opgemaakt door den chirurgijn van Urmond, *Jan Sassen*; de dochter van den halfwinner werd aangeklaagd door de barones *van Gruythuisen* wegens mishandeling en door *Johan-Werner van Bentinck* wegens smaadwoorden, hem toegevoegd in het bijzijn van freule *van Reusschenberg*. Beide laatste feiten waren gepleegd op het voorplein van het kasteel.

Digitized by Google

Door hetzelfde vonnis van het Hof te Roermond (19en Julij 1721) waarbij Johan-Werner van Bentinck werd erkend als mede-heer van Obbicht en Papenhoven, werd deze, zoowel als Marie van Reusschenberg, gelast de overdracht en de verheffing der heerlijkheid te doen voor de Leenhoven van Roermond en van Curingen.

»1722 den 8 April, stond Johan-Peter zum Puts, scholtis van Duren, de halve heerlijkheid Obbicht af aan Marie van Reusschenberg te Selicum, welke als bloedverwante van de familie Bentinck, bij akte van 10 Maart 1719 gebruik had gemaakt van het recht van vernadering. Boven de koopsom betaalde de freule van Reusschenberg aan den heer Zum Puts zeven-en-dertig rijksdaalders. Zij liet de heerlijkheid Obbicht verheffen door haren neef, *Georg* baron *de Reusschenberg* te *Selicum*. De andere helft behoorde aan baron Johan-Werner van Bentinck" (1).

Het gedeelte, dat door freule van Reusschenberg benaderd werd, bedroeg 43 bunder en 26 roeden ; haar aandeel in de tienden werd geschat tegen de waarde van 6½ bunder, of tegen eene jaarlijksche rente van 26 rijksdaalder.

Eenige jaren later ging de geheele heerlijkheid over in het bezit van graaf *Herman-Frans de Leerodt* van Born. Over de toedracht der zaak vonden wij slechts de volgende regels in het *Recueil:* »Le 26 Mai 1724 l'huissier de la cour de Ruremonde, selon ordonnance du 20, a transporté au Stadhouder des fiefs *dat alinge Huijs*, et tous les biens détaillés, la moitié de la Seigneurie *aen ons als Hertog van Gelder ten Zutphenschen rechten met een pont goet gelt te verheergewaden leenroerich*, et cela en faveur de Herman François comte de Lerodt, en vertu de l'accord du 20 Novembre 1722, décrété par la Cour en matière de retrait, et ensuite en grande révision entre le dit comte,

(1) *Jos. Habets:* Loonsche Leenen, blz. 19.

Digitized by Google

comme impétrant de la grande révision, et Marie van Reussenberg, intimée".

Men zou dus geneigd zijn aan te nemen, dat baron Johan-Werner van Bentinck vrijwillig zijn aandeel in de heerlijkheid Obbicht aan graaf de Leerodt verkocht had.

De laatste bijzonderheden, die wij nog over de familie van Bentinck te Obbicht vonden, zullen wij hier samenvatten.

Freule van Reusschenberg stelde nog jaren na den verkoop van de heerlijkheid schuldvorderingen in, door haren gevolmachtigde, den procureur *Scheyven* uit Roermond, tegen kwade betalers.

De heer Johan-Werner van Bentinck werd nu en dan nog eens in rechten betrokken wegens kleine schulden, door ingezetenen van Obbicht.

Anna-Sibilla-Ferdinanda van Bentinck gaf der schepenbank het meeste werk. Den 2en October 1724 verzocht zij per brief het gerecht, beslag te leggen »op het overschoet van penningen van een stuk landts, aen den stadthouder getransporteert, als oock op alle zijne (van J. W. van Bentinck) landt, holtgewasse, ofte wes sich in dese jurisdictie bevindt, haer competerende, met interdictie van aen haeren broeder, den Baron van Bentinck niet te laten volgen".

Den 11en October protesteerde Johan-Werner van Bentinck tegen dat verzet. Hij betwiste ook aan het schepengerecht de noodige bevoegdheid, wijl zijne goederen »der Zütphinz gelderschen feudalität unterworffen sein, und *vi feudalitatis* müssen alinge creditores ihn am Leenhoff besprechen ;" hij zegt dat die onbevoegdheid te meer in het oog springt, »nachdemallen bij ihre Chùrfürstliche Dlt zù Phaltz würcklich *processus* attentiret, und über *legitimam* schoon würcklich contestiret".

Digitized by Google

Het wettig aandeel, dat freule von Bentinck eischte, betrof een kapitaal van 8000 patacons, die de vrijvrouw van *Stolzenberg*, geboren *de Bussi*, aan de familie van Bentinck te Obbicht verschuldigd was. Den 7[en] Juni werd die som door den heer Petrus Smits uit Heinsberg, rentmeester van den hertog van den Palts, te Roermond uitbetaald.

Het laatste maal dat wij den naam Bentinck nog te Obbicht ontmoetten, was in het volgend verzoek aan het schepengerecht: »5 Decembris 1725. Den H[re] Baron van Bentinck versoeckt eene judicieele declaratie van weghens den brandt des Huijs ende dorps Obbicht, als sijnde het principium sijnder ruïne; alles in forma, onder de behoorlijcke rechten."

»*Decretum:* Het versoeck in desen wordt geaccordeert, met last aen den secretaris dese in forma te depescheren onder den schepenzegel ende sijne handtschryft".

Deze aanvraag leert ons te gelijker tijd, dat in de eerste jaren der 18[e] eeuw het kasteel en het dorp van Obbicht door een hevigen brand werden in de asch gelegd.

ELFDE HOOFDSTUK (1).

Graaf Herman-Frans (2) van Leerodt, heer van Obbicht en Papenhoven.

De rijksgraaf *Johan-Arnold* baron van *Leerodt*, heer van *Born*, *Etsweiler*, *Rolshoven*, *Grevenbicht*, *Müntz* etc., kanonik van de domkerk te Luik, aartsdiaken van Kempenland, kanselier van den keurvorst van den Palts voor het hertogdom Gulik en vredesgezant in 1686, kocht van den hertog van Gulik de heerlijkheid Born en bouwde aldaar,

(1) Zie *Negende Hoofdstuk.*
(2) Hij wordt ook genoemd: Herman-Frans-*Dominicus.*

Digitized by Google

aan de zuid-oostzijde van de bouwvallen van het oude slot, het nieuwe kasteel. Hij maakte de heerlijkheid Born tot een fideicommis voor zijn neef *Johan-Arnold-Edmond de Leerodt* en diens mannelijke afstammelingen. Bij dit fideicommis voegde hij den 28en April 1688 de landhoeven *Hinnisdael* en *Everbroeck*, onder *Vechtmael*. Hij overleed den 27en Juli van laatstgenoemd jaar.

Johan-Arnold-Edmond graaf de *Leerodt*, heer van *Born*, *Dorringen* en *Winnenthal*, geboren in 1658 en overleden den 20en April 1717, erfde het fideicommis Born. Hij trouwde met *Adriana-Alexandra van Wylich* († 1722), erfdochter van *Adolf-Herman van Wylich te Winnenthal*. Door dit huwelijk kwamen het Huis en de heerlijkheid *Winnenthal*, gelegen bij Xanten in het hertogdom Kleef, in het bezit der familie de Leerodt. Uit dezen echt ontsproot *Herman-Frans van Leerodt*, de nieuwe heer van Obbicht en Papenhoven.

Herman-Frans de Leerodt erfde den titel van rijksgraaf, de heerlijkheden Born en Winnenthal. Hij noemt zich in officieele stukken: Herman Franz, Graf von Leerodt, herr zù Born, Obbicht, Papenhoven, Müntz, Wanlo, Sours, Etzweiler, Winnenthal, Grassbroich, Ralshoven, Venn, Borth, Heydeck, Fiemal (1), Heurne St. Piere (2), Ihrer Churfürst. Dlt zù Phaltz Oberambtman beyder ambtere Millen und Born, Ihrer Chùrfürst. Gnaden zù Mayntz würcklicher Geheimer Rath.

In de eerste jaren na den aankoop van de heerlijkheid Obbicht stond graaf de Leerodt op gespannen voet met den schout en secretaris, Hendrik en Johan-Antoon Prinssen, vader en zoon, alsmede met het schepengerecht aldaar. Het jaar vóór de aantreding der heerlijkheid moesten de

(1) Vechtmael.

(2) Horne-St. Pierre, of St. Pietershorne.

Digitized by Google

schout en de graaf zich reeds in bitse bewoordingen over elkander hebben uitgelaten. De schout wilde echter het onweder bezweren en stelde den 1en December 1723 bij het schepengerecht eene strafvordering in tegen »des joode Meijer Lazarus vrouwe, die soo temerair is geweest, dat deselve heeft derven valschelijck aen sijne excellentz den Hre Graeve de Leraede zeggen ende rapporteren: »*den scholtis heeft geseijdt, dat hij den breu gaf van den Hre Grave, ende den Hre Grave alhier annoch niet Hre waere*", alsoo sulcke allegamina deselve niet cann, noch sal connen proberen, als sijnde tenemael onwaer" enz.

Den 26en Mei dan 1724 werd de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven aan graaf Herman-Frans de Leerodt overgedragen en werd hij er mede voor eene helft beleend ten Zutphenschen rechten voor het Leenhof te Roermond.

Den 29en Mei daaraanvolgende nam hij er bezit van door den advocaat Lambrimont (1).

De schatheffing moest het jaar te voren niet hebben plaats gehad; want den dag na de bezitneming benoemde de graaf reeds een burgemeester voor het afgeloopen jaar 1723. Kort daarna moet de graaf te Obbicht zijn ingehuldigd, wijl den 14en Juni 1724 de schout een proces aanhangig maakte over eene slagerij die op den dag der inhuldiging tusschen ingezetenen ontstaan was.

In hetzelfde jaar reeds kwam het tot een proces tusschen den graaf en de schepenen over de benoeming van een burgemeester. (Men vergel. de Hoofdstukken: Het Lauwierken, Het Burgemeestersambt).

»Den 1 Julij 1726 is dit leen belast met elff hondert Rijxdaeler slecht geld, of acht hondert tachentig pattacons permissie, ten behoeve van den controleur *Van der Vrecken* cum sua."

(1) Public. etc. du duché de Limb. tome VIII, blz. 442.

»Dit capitael ad 880, en 35 pattacons, 16 st. Luijcks voor een jaer interesse, is door den advocaet *Van den Bergh*, namens den Heer Grave van Leerodt, volgens quitantie van den 28 junij 1728, getekent *J. P. Van der Vrecken* ende M. C. van der Vrecken, gezegd *van Thoor*, afgeleijt ende quitantie daer van aen mij verthoont. Oirkonde, Ruremonde den 30 julij 1728. get. P. J. de Winckel".

»Den 17 October 1727 is dit leen belast met 5,934 Rijxdaeler Colnisch, ten behoeven van de Heeren gebroederen *Frans* en *Nicolaes de Groot.*

»Den 17 October 1733 is dese belastinge vernieuwt ende gecontinueert voor andere ses jaeren.

»Den 17 meij 1745 heeft den voorn. Heere Grave van Leerodt van dit leen eedt vernieuwt aen haere Majesteyt door sijnen volmacht, den Scholtis Heijligers.

»Den 36 Junij en den 7 Januarij 1758 wordt dit leen bij continuatie belast met de somme van 5,934 Rijdaelers slecht geld, ten behoeven van de Heeren gebroederen de Groot." *(Recueil)*.

Graaf Herman-Frans de Leerodt overleed te Born aan een beroerte, den 17en Juni 1758. Met zijne eerste vrouw *Maria-Florentina von Spies zù Rath* had hij eene dochter: *Maria Francisca de Leerodt*, getrouwd met *Wilhelm-Matthias baron von Schilder;* met zijne tweede vrouw (sedert 1738), gravin *Maria-Anna Schenck von Schmitburg* (1) had hij drie dochters: 1° *Sophia*, 2° *Regina*, 3° *Augusta de Leerodt.* Gravin *Regina de Leerodt* was later kanonikes te Nivelles; eene der andere twee dochters trouwde met een baron *von Bongard*, de andere was voor 1779 ongehuwd overleden (2).

(1) De waardigheid van erfschenker van den keurvorst van Trier was erfelijk in de familie Schenck von Schmitburg.

(2) Verdere bijzonderheden over de familie van Leerodt te Born volgen aan het eind van het Twaalfde Hoofdstuk.

Digitized by Google

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Gravin Susanna de Monts, geboren van Hellen, komt in het bezit van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven en verkoopt ze aan Antoine-Guillaume de Paludé.

»Den 31 October ontvangt dit leen de Vrouwe geboorene Rijksfrijinne van Smitbourg, douairière van Leerodt etc., mede in naeme van haere drij minderjaerige freulijns, dochters: Sophia, Regina ende Augusta, door haeren halder, den advocaet P. H. Timmermans.

»Den 22 October 1759 ontfangt dit leen Heere Willem Matthias van Schilder zù Winnenthal cum sua, door haeren volmacht, advocaet A. P. Smabers." *(Recueil)*.

Dit waren twee leenverheffingen ten Zutphenschen rechten.

De erfgenamen van graaf Herman-Frans de Leerodt verkeerden niet in gunstige finantieele omstandigheden; zij waren bovendien oneenig over de aan te gane deeling.

Den 7en October 1761 leende de barones von Schilder 6000 rijksdaalder van gravin de Monts en stelde daartegen vaste goederen tot hypotheek. Dit blijkt uit eene akte van den 28en Augustus 1778. *(Recueil)*.

Den 3en Februari 1763 ging Maria-Francisca barones von Schilder, geboren gravin de Leerodt, te Aken een accoord aan met hare stiefmoeder, Maria-Anna douairière de Leerodt, geboren Schenck von Schmitburg, en met hare halve zusters: Sophia, Regina en Augusta de Leerodt, waarbij bepaald werd, dat de barones von Schilder, als eenig kind uit het eerste huwelijk van graaf Herman-Frans de Leerodt, zou erven $^2/_3$ van alle de goederen, die in het eerste huwelijk van den graaf waren aangekocht en

Digitized by Google

bijgevolg $^2/_3$ van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven; $^1/_3$ dezer heerlijkheid kwam dus aan de nakinderen.

Den 31en December 1763 verleenden te Kleef gravin de Monts en barones von Schilder aan de twee raadsheeren van den crimineelen Raad in die stad, *Focke* en Carl-August *Sacke*, de volmacht, om alle de goederen, die krachtens het accoord van Aken (3en Febr. 1763) aan barones von Schilder toekwamen, te verkoopen, ingeval de overeenkomst met de gravin de Leerodt-Schmitburg aangegaan, niet binnen het jaar voltrokken was. Deze volmacht was het gevolg van de schuldvordering, die gravin de Monts tegen barones von Schilder ingesteld had bij de Hoogadellijke Regeering van Kleef.

Den 24en Januari 1764 droeg barones von Schilder haar aandeel ($^2/_3$) in de heerlijkheid Obbicht aan de gravin de Monts over.

Den 20en April 1765 werd door de twee crimineele Raden, Focke en Sacke, als gevolmachtigden van beide partijen de verkoop vastgesteld onder de volgende voorwaarden: de gravin de Monts koopt de twee derde gedeelten in de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven, toebehoorend aan barones von Schilder, *sub pacto de retrovendendo*, voor tien jaren, tegen de som van 10,000 rijksdaalder; die som zal de koopster in korting brengen van de 66,312 daalder en 28 stuiver, die de verkoopster haar schuldig is. Door dezen gerechtelijken verkoop verkrijgt gravin de Monts het recht om die twee derden in bezit te nemen en er de leenverheffing van te doen, doch met dit uitdrukkelijk voorbehoud, dat, na verloop van tien jaren, niet slechts de verkoopster de goederen kan terug vorderen tegen betaling der koopsom en onkosten, maar dat ook de koopster de kooppenningen en de onkosten kan terugvorderen, tegen afstand der goederen. (Afschrift der akte in het *Recueil*).

Digitized by Google

De lage koopprijs laat zich gemakkelijk verklaren door de groote hypotheek die op de heerlijkheid stond.

Den 14[en] Juni 1765 liet gravin de Monts twee derden der Heerlijkheid Obbicht en Papenhoven te Roermond verheffen ten Zutphenschen rechten door haren gevolmachtigde, den licentiaat *Johan-Wilhelm van der Straeten*, schout te Gladbach (1).

Van Roermond begaf zich Johan-Wilhelm van der Straeten naar Obbicht : »Op heeden den seventhienden junij in den jaere ons Heeren 1700 vijf en sestigh compareerde voor ons Scholtis ende Schepenen den WelEdelen Heere *Johan Wilhelm van der Straeten*, advocaet ende Scholtus tot Gladbach, in qualiteijt als gevolmachtighen van de Hooch geb. Vrouwe Graevinne *van Monts*, geboorne van *Hellen*, welcken ons in judicio heeft gepraesenteert ende visie gedaen van brieven van verheffinge ende respective beleeninge van twee deerde deelen der Hooghe, middele en laege jurisdictie deser vrijheerlijckheden Obbicht ende Papenhoven, mitsgaeders der goederen daeraen annex, uijtwijsens ende breeder gespecificeerdt ende uijtgedruckt bij den origineelen beleenbrief, bij Hoere Keijserlijcke, conincklijcke en apostolique Majesteijt als Hertoginne van Gelderlandt, binnen Buremonde op den vierthienden deses loopende maents Junij, allergnaedighst aen haer, crachte van accordt tusschen de Hoochgeb. Vrouwe douairière Graevinne de *Leerodt* ter eenre, ende de Hoochgeb. frijvrouwe duarière *van Schilder*, geb. gräffin van *Leerodt* ter andere sijde, binnen *Acken* den 3[en] Februarij 1763 gemaeckt ende opgerecht, ende de laeste, bij cessie en octroye in den voormelden beleeningsbrief breeders uytgedruckt, aen de Hoochgeb. Gräffin van *Monts*, geborne von *Hellen*, vercoght ende overgedraeghen ; ende heeft

(1) Afschrift in het *Recueil*.

Digitized by Google

voornoemden Heere, in qualiteyt als voorss., van ons Scholtis ende Schepenen versoght den Eedt van getrouwigheijt in sijne handen te praesteren; welck wij Scholtis ende Schepenen, gesien ende geexamineert hebbende de voorss. acten soo van accordt als opgevolgde beleeninge, den Eedt van getrouwigheijt voor twee deerde deelen der voornoemde Heerlijckheden hebben gepraesteert en voor soo veel de Hoochgeb. Vrouwe Gravinne van *Monts* voor onse Vrouwe erkent; welck geëffectueert sijnde, heeft den voornoemden Heere geconstitueerden, naemens Sijne Hooghe Vrouwe principalinne, ter onser praesentie possessie genoemen van soo veel deelen, als voorss., van 't Huijs en Casteele van Obbicht ende annexen rechten ende gerechtigheden van dien, in acte van beleeninge breeders uytgedruckt, en waertoe de Vrouwe Baronesse van Schilder, cracht van accort van den 3^den^ Februarij 1763, verders magh sijn berechtight geweest, en sulcx naer alle daertoe gerequireerde en geobserveerde solemniteijten te hebben gebruijckt; en vermits den hoefpachter des voornoemden Huys Obbicht absent was, soo versoechde den H^re^ comparant, dat aen denselven, als verders aen alle pachters der landerien, als andersints, sal worden opperlaght, hunne pachtbrieven ten naesten *in Judicio* te exhibeeren, ende copie authenticque daer van te moegen nemen, mits hun aen te condighen, van twee derde parten aen de Hoochgeb. Vrouwe Graeffin van Monts, ofte aen haeren te noemenen geconstitueerden, op den behoirlijchen vervaldagh in 't toecoemende te betaelen ende te leveren, op poene van dubbele betaelinge derselve; ende vermits den Schepen Brouwers ende Jan Hubens bij desen acte niet en sijn gecompareert, alhoewel daertoe gedaeght, soo committeert den Heere comparant, *qualitate qua*, den Heere Scholtis Ecrevisse, om van deselve den behoirlijcken Eedt van getrouwigheijt af te

Digitized by Google

nemen, en in val van weijgeringe, tegens deselve te protesteeren, ende sulcx aen de genaedighe Vrouwe Graevinne van *Monts* te refereeren; ende laestens heeft den gerichtsboede, Willem van Loveren insgelijcken den Eedt van getrouwigheijt in handen van den Heere geconstitueerden uytgeswooren.

»Aldus gepasseert binnen Obbicht, *in judicio*, op dagh en dato voorss., en waeren onderteeckent: J. H. Ecrevisse, praetor; Reiner Salden, Schepen; Petrus de Krae, Schepen; Houbert Bollen, Schepen; Jan Hubens, Schepen; Johannes Kothen, Schepen; Joannes Kitzen, Schepen; *deinde quod attestor:* (get.) J. A. Prinssen, Secretarius Judicii d'Obbicht et Papenhoven, in fidem (1)".

Nu was een derde van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven nog in het bezit van we gravin de Leerodt-Schmitburg en van de nakinderen van dien naam. Zij troffen in 1776 eene schikking met de dochter uit het eerste huwelijk van wijlen graaf Herman-Frans de Leerodt, waardoor barones Maria-Francisca von Schilder-Leerodt dit derde gedeelte van de heerlijkheid Obbicht ook ontving.

Den 3en September 1778 verpandde barones von Schilder, voor het Leenhof te Roermond, dit derde gedeelte der heerlijkheid aan gravin de Monts voor de 6000 rijksdaalder, die eerstgenoemde den 7en October 1761 aan 5% van deze laatste geleend had, en waarvan weer op eerstgemelden datum door het Hof te Roermond prorogatie verleend was.

Doch den 26en Augustus 1778 had *Johan-Frederik* baron *von Raesfeldt*, als gevolmachtigde zijner moeder, Susanna de Monts, reeds verkocht aan den heer *Antoine-Guillaume*

(1) *Prothocollum Judiciale* in het archief van het kasteel te Obbicht. Eén der afwezige schepens had dus nog het origineel stuk geteekend, vóór Prinssen het in het protocollum overschreef.

Digitized by Google

de Paludé de *geheele* heerlijkheid van Obbicht en Papenhoven, zooals ze in het bezit was van gravin de Monts, zoo door aankoop als door schuldvordering van den baron von Schilder en van diens weduwe. De koopprijs was »13,358 keizerskronen of gld. 42,077—14—0 loopend gelds". Daaruit moesten betaald worden de 5,934 rijksdaalder aan de gebroeders de Groot. Zou barones von Schilder eenige aanspraak willen maken op een gedeelte der heerlijkheid, voor dat geval staat gravin de Monts aan den kooper hare schuldvorderingen af, die ten laste der *geheele* heerlijkheid zijn : 1° 10,000 rijksdaalder, volgens verkoopakte van den 26en April 1765, welke akte voor het Leenhof te Roermond geregistreerd werd den 13en en 14en Juni 1765 ; 2° 6,000 rijksdaalder, (de rijksdaalder tegen 60 Kleefsche stuiver,) aan 5%, volgens akte van 7en October 1761 ; 3° eene schuldvordering ten behoeve van de Urselinen van Roermond, en door de gravin de Monts afgelegd.

Den 31en Augustus werd gravin de Monts gemachtigd door het Hof van Roermond, om de heerlijkheid van Obbicht en Papenhoven te verkoopen (1).

Den 3en September 1778 deed, voor het Hof te Roermond, gravin de Monts aan Antoine-Guillaume de Paludé overdracht van 't »alinge Huijs" etc. en voorts (ten Zutphenschen rechten,) van de halve heerlijkheden van Obbicht en Papenhoven, gelijk zij die bezat deels als koopster, deels als schuldeischeres ; inzonderheid droeg zij over aan den kooper een kapitaal van 6000 rijksdaalder ten laste van barones von Schilder, waarvoor deze laatste 1/3 van de leengoederen te Obbicht verpand had.

Zoo geraakte A. G. de Paludé in 't bezit der geheele heerlijkheid.

(1) Akte overgeschreven in het *Recueil*.

Digitized by Google

Ten slotte nog een woord over gravin Susanna de Monts en over de familie van Leerodt te Born.

Susanna van Hellen trouwde 1° met N. baron van *Raesfeldt;* uit dit huwelijk werd een zoon geboren: *Johan-Frederik* baron van *Raesfeldt*, heer van *Creusfort.* Als weduwe hertrouwde zij met N. graaf *de Monts* (of *Mons) et de Wallers*, ridder van de orde van den H. Lodewijk.

Na den dood van graaf *Herman-Frans de Leerodt*, die geene mannelijke erven had nagelaten, kwam het majoraat, of fideicommis Born in het bezit van diens broeder, *Frans-Adam* graaf *de Leerodt*, kanonik der cathedrale kerk van Worms.

Frans-Adam graaf *de Leerodt* overleed te Born den 18en Februari 1774. Hij was de laatste van zijn stam, die den titel van rijksgraaf voerde. Na hem betitelden zich de bezitters van het majoraat Born, nu eens *Freiherr*, dan weer *Baron von Leerodt zù Leerodt.*

De Bornsche heerlijkheid en goederen kwamen nu aan het broeders kind van den laatsten bezitter, aan *Johan-Jacob-Joseph-Antoon* baron von *Leerodt zù Leerodt*, getrouwd met *Maria-Odilia gravin von Satzenhoven zù Berchtolshoven.* Hij overleed te Born den 13en Mei 1790. Uit dit huwelijk sproten acht kinderen.

Hun oudste zoon was de laatste gebiedende heer (vassaal) van Born. Het was: Johan-*Hugo*-Wilhelm-Antoon-Joseph baron *von Leerodt zù Leerodt*, *Born* etc. Hij trouwde, den 27en November 1779 te Limbricht, met *Carolina*-Frederica-Alexandrina-Maria *barones van Bentinck tot Limbricht* en overleed te Born den 13en Januari 1807.

Den 12en Juli 1792 onderschreven hij en zijne vrouw te Dusseldorf eene volmacht, waarbij zij hunnen rentmeester te Born, den Eerw. Heer *Wilhelmus-Reinerus Bovens*, mach-

Digitized by Google

tigden, om te hunnen behoeve 16,000 luiksche gulden te leenen »en daervoor te obligeren specialijk onse goederen gelegen onder de Heerlijkheyt Obbicht en Papenhoven, bestaende in ontrent vier en twintig bönders ackerlands". Dit was allodiaal goed.

Den 27e van die maand leenden hun tegen 4% *Joannes-Henricus Eijckholt*, heer van *Vissersweert*, 12,000 bb. gulden en *Joannes-Matthaeus Schoonbroodt* »der beyde rechten Licentiaet en schepen te Maeseyck" 4000 bb. gulden »cours der Stadt ende Lande van Luyk". (Gichtreg. op het kasteel van Obbicht).

De we gravin de Leerodt-Schmitburg vestigde zich, na het overlijden van graaf Herman-Frans de Leerodt, haren gemaal, met hare kinderen te Aken. De dochter uit het eerste huwelijk, Maria-Francisca de Leerodt, gehuwd met Wilhelm-Matthias von Schilder, verkocht noch geheel of gedeeltelijk de heerlijkheid van Winnenthal aan gravin de Monts. Eene dochter *von Schilder* was in 1778 reeds weduwe van een markies *de Meslé*. Zij, even als de voogd harer minderjarige kinderen, *Frederik baron von Gangreben*, protesteerde in 't begin van 1779 tegen den verkoop van de *geheele* heerlijkheid Obbicht en Papenhoven door gravin de Monts aan Antoine-Guillaume de Paludé (1).

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Antoine-Guillaume de Paludé, heer van Obbicht en Papenhoven. Het Recueil.

Over de voorouders van dezen heer is ons weinig bekend. Hij stamde af van eene Luiksche familie. Na den dood van zijn vader, die te Luik als rentenier geleefd had,

(1) Bijlage VII.

Digitized by Google

verliet hij, ten gevolge van een familie-twist, het ouderlijk huis en zette eene handelszaak op. Zijn broeder Jean-Henri-Philippe de Paludé volgde dat voorbeeld en kocht later het kasteel *Caestert*, op den St. Pietersberg boven Maastricht, nabij Petite-Lanaye. Hunne twee zusters: *Marie-Pétronille de Paludé,* later gehuwd met den med. doct. *Jean-Joseph-Damien Delheid*, en *Marie-Elisabeth de Paludé* bleven in het ouderlijk huis te Luik tot aan den dood harer moeder (1).

Toen Antoine-Guillaume de Paludé in 1778 heer van Obbicht werd, was hij omtrent veertig jaren oud en ongehuwd.

Den 2en December 1778 verzocht hij schout en schepenen, om hem bij te staan in het »dresseren van eenen inventaris, wegens het geene aen het casteel en dessens dependentiens noodtzakelijck om te maeken sal bevonden worden".

In 1780 maakte hij een aanvang met den bouw van het thans nog bestaande kasteel. Jacques-Barthélemi Renoz uit Luik was de bouwmeester en aannemer.

De nieuwe heer had een grimmig karakter. Van den 7en September 1778 tot den 19en October 1785 werden door hem beurtelings negen jachtopzieners voor het schepengerecht aangesteld en weer weggezonden. Hij voerde op de negen jaren dat hij te Obbicht was langdurige processen 1° met Lodewijk Brouwers over de adellijke tienden en over het kostersambt van Obbicht, 2° met de schepenen over de benoeming van burgemeesters, over de aanstelling van schepenen, over het houden van buitenge-

(1) Vele bijzonderheden over de twee heeren de Paludé ontleenen wij aan: INFORMATION CONTRAIRE *pour Mr de Paludé, Seigneur d'Obbicht, Papenhoven, Overbroeck, Caster etc.* Het is een schotschrift, (verschenen in 1788, zonder plaatsnaam of naam van drukker,) tegen zijn zwager Delheid en zijne twee zusters door J. H. P. de Paludé, en in het bezit van den Eerw. Heer *Habets*, Rijks-archivaris in Limburg.

Digitized by Google

wone geërfdendagen, over de kadastrale meting, 3° met den heer Renoz over het bouwen van het kasteel, 4° met den schepen Francis Savelcoul over pacht van landerijen, 5° over het Lauwierken. Bovendien maakte hij soms zelf processen aanhangig over jachtdelicten, over het houden van danspartijen, in den rouwtijd na het overlijden van vorstelijke personen, over het veronachtzamen van de nachtwacht, enz. (1).

Den 17en November 1779 verhief te Curingen »den Heer *Ludovicus van der Smissen*, fabricant in hoeden tot Hasselt, voor en namens den Heer A. G. *Paludé d'Obbicht*, de Heerlijkheijdt *Obbicht* met alle haere ap- en dependentiën, soo ende gelijck deselve, neffens de Heerelijkheijdt *Papenhoven*, over immemoriëlen tijdt in desen Ed. Leensaele is worden gereleveert, en *signanter* den 1sten Octobris 1686 en 8 April 1722. Was geteekent J. G. *de Sigers*." Den 27en Juni 1785 bekende insgelijks te Curingen A. G. de Paludé den nieuwen heer, wegens Obbicht.

Door het tractaat van Fontainebleau (8en Nov. 1785) kwam de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven onder de Staten-Generaal van de Republiek der Vereenigdé Provinciën. De bezitneming had plaats den 14en Juni 1786. Wij zullen verder de formaliteiten er van mededeelen, hier zij slechts aangemerkt dat bij deze gelegenheid de impopulariteit van den gebiedenden heer aan het licht trad, doordien de ingezetenen tot één der twee gevolmachtigden, die namens de inwoners van Obbicht den eed van getrouwheid deden, kozen: den koster Lodewijk Brouwers!

Tot aan de fransche overheersching ressorteerde de heerlijkheid voortaan onder het Hof van Venlo. (Deze stad was

(1) Nadere bijzonderheden over eenige van bovengemelde processen zal men vinden in de Hoofdstukken: De Justitie, Het Burgemeestersambt, De Geërfdendagen, De Kadastrale meting, De Kosterij te Obbicht.

Digitized by Google

aan de Staten der Republiek gekomen door het barrière-tractaat van 1715).

De heer Antoine-Guillaume de Paludé overleed, na eenige dagen lijdens, aan eene hevige koorts. Over dit uiteinde bevat het oud kerkregister (Gemeente-archief te Obbicht) de volgende aanteekening:

»Op heden, Donderdagh den derden Meij 1787 is 't Lichaem van den WelEdelen Heer *Antonius-Guilielmus de Paludé*, gewesen gebiedenden Heer der Heerlijkheijt Obbicht en Papenhoven, jonckman, oud ontrent vijftig jaeren, begraven in 't midden van onse kercke, voor de communiebanck, (ende ontrent 11 à 12 steenen van de Communiebanck, naer de kercke in, is den inganck van 't graf,) overleden op sijn Casteel alhier op den 1sten Meij, 's morgens tusschen 9 à 10 uren, en hebbe ick pastoor dese geteeckent". (get.) *A. Meijers*, pastoor.

Hier is het de plaats een woord te wijden aan het *Recueil d'une partie des archives d'Obbicht*. Toen wij het ontdekten, in de maand October van het vorig jaar, in het archief van het kasteel te Obbicht, meenden wij aanvankelijk (zooals wij op blz. 4 van deze Geschiedenis schreven,) dat het was aangelegd door Antoine Loterman, van wien Jean-Henri-Philippe de Paludé, in een brief te Obbicht geschreven (1), zegt, dat het zijn rentmeester was. Wij meenden toen dat hij fungeerend rentmeester te Obbicht was. Dat schijnt het geval niet te zijn geweest. De *laatste* Paludé had later te Obbicht als rentmeester *D. Sweers de Weerdt* uit het naburig Stokhem. Antoine Loterman moest dus elders rentmeester zijn, misschien te Caestert. Van den *eersten* Paludé vonden wij geen rentmeester vermeld; wel ontdekten wij later in het archief van het

(1) Geschreven 1en Mei 1787, den sterfdag van A. G. de Paludé, en afgedrukt in: *Information contraire* etc. p. 20, v°.

Digitized by Google

kasteel aldaar eene niet gedagteekende rekening, onderteekend: *Neumoustier*. Naamteekening en rekening waren door denzelfden persoon geschreven, en het schrift was juist hetzelfde als dat van het *Recueil*.

Het Recueil heeft zijn ontstaan te danken aan de zucht van den heer Antoine-Guillaume de Paludé om te weten hoe het stond geschapen met de rechtstitels van den gebiedenden heer van Obbicht. Uit dien hoofde deed hij uittreksels nemen uit de leenregisters betrekkelijk de leenverheffingen, overdrachten en hypotheken, die deze heerlijkheden raakten; hij deed nasporingen doen over de groote en kleine leenen die uit het »alinge Huys" gespleten waren, wijders over de tienden, over de bezittingen van den *Nieuwenhof*, van *Berlooshof*, van het Capittel van Susteren, over de goederen die door vroegere heeren in cijnspacht (kapoenen of vruchten) waren uitgegeven, ten einde te zien of er geen rechtstitel te vinden was, om die goederen aan het *stokleen* terug te trekken. De uittreksels en inlichtingen liet hij zich in het fransch vertalen en in beide talen inschrijven in een register (recueil). De inschrijving geschiedde naarmate de stukken inkwamen en daarvandaan komt het, dat zij in bonte wanorde door elkander staan. Wijl echter de meeste authentieke afschriften zijn verloren geraakt, is het *Recueil* het belangrijkste stuk in het archief van het kasteel te Obbicht.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Jean-Henri-Philippe de Paludé, heer van Obbicht en Papenhoven.

De laatste eigenaars van het kasteel Obbicht.

De heer Antoine-Guillaume de Paludé was gestorven, zonder eene uiterste wilsbeschikking te maken. De moe-

Digitized by Google

der was kort te voren te Luik overleden. Men was daar bezig de deeling te regelen, toen de vorige heer van Obbicht overleed. De erfenis kwam dus aan den broeder en aan de twee gezusters de Paludé. Marie-Pétronille de Paludé was eerst onlangs in het huwelijk getreden met den med. doct. Jean-Joseph-Damien Delheid, uit Luik.

Bezat de overleden heer van Obbicht eene groote mate van hartstochtelijkheid, de overlevende broeder, eveneens vrijgezel, verkeerde in eene gestadige opgewondenheid, die wel iets van verstandsverbijstering had. Toen hij te Luik de ziekte van zijn broeder te Obbicht vernam, ontbood hij onmiddellijk den doctor *Raikem*, die in gemelde stad een grooten roep van bekwaamheid had en begaf zich met hem naar Obbicht. Het was te vergeefs: de heer van Obbicht stierf. De heer van Caestert verklaart in zijne *Information contraire*, blz. 8, heel naïf, dat hij door den dood van zijn broeder radeloos en wanhopig werd, en dat hij, bij gebrek aan eetlust, nu zijne toevlucht nam tot de jeneverflesch en het *esprit de mélisse*. Hiermede wil hij de dwaasheden vergoêlijken die hij in het sterfhuis beging.

Zijn zwager Delheid, die zich ook te Obbicht bevond, en wist hoe J. H. P. de Paludé vroeger zijne zusters en nu wijlen zijne moeder gesard had over de erfenis van hunne tante *Oda de Paludé*, stond er op, dat nog op den sterfdag zelf, den 1en Mei 1787, een begin werd gemaakt met den inventaris. De heer van Caestert was van meening dat men eerst nog wat tijd aan de droefheid moest gunnen. Hij merkte echter dat men van geen uitstel wilde hooren en eischte toen op dienzelfden dag de aanwezigheid van zijne zusters. Dat deed hij in eene dwaze, gerechtelijke oproeping, afgedrukt in : *Information Contraire*, blz. 20 en 21.

De heer Delheid ging intusschen voort met inventari-

Digitized by Google

seeren. Toen echter de heer van Caestert vernam, dat zijn broeder, Ant. Guil. de Paludé, van eene besmettelijke koorts gestorven was, vluchtte hij ijlings naar Luik, waar hij meer dood dan levend aankwam (1). Hij ruste daar wat uit, maar ontwaarde weldra dat men hem, ter zake van krankzinnigheid, onder curateel wilde stellen. Daarom onttrok hij zich aan de oogen der geneesheeren en vestigde zich te *Chaudfontaine*. Ook daar, met die scherpzinnigheid, welke op dit punt den krankzinnigen vaak eigen is, speurde hij onraad. Toen verliet hij het Land van Luik en begaf zich naar *Roteux*, bij *Esneux*, in het Limburgsch. Bij den drost van die plaats liet hij zich als inwoner *(manant)* opnemen den 14en Mei 1787. Nu genoot hij tegenover de schepenbank van Luik het privilegie van de *Gouden Bulle* (2) *de non evocando*.

De familie de Paludé verzocht evenwel, den 24en Mei 1787, het schepengerecht van Luik de zaak betrekkelijk de curateel van den heer van Caestert, in overweging te nemen. De drost van *Esneux*, met name *Spineux*, protesteerde den 9en Juni tegen de schending van het privilegie *de non evocando*. Het schepengerecht van Luik stoorde zich er niet aan. Toen begaven zich de heer van Caestert en de drost Spineux naar Brussel, en wendden zich daar tot den Souvereinen Raad van Brabant, die den 3en Juli 1530 door

(1) Later verweet hij aan Delheid, dat hij hem iets had wijs gemaakt over die ziekte, met het doel om hem te verwijderen en om de kans klaar te krijgen tot het verduisteren van titels enz.! (Inform. Contr. p. 9).

Jean-Henri-Philippe de Paludé bewoonde te Luik een kwartier bij Sr *Soiron*, achter St. Paul, op de Vrijheid van deze Collegiale kerk, parochie St. Martin.

(2) Door de *Gouden Bulle*, gegeven door keizer Karel IV in 1439 aan Jan III, hertog van Brabant, werd aan alle vorsten, rechters en rechtbanken van het Duitsche Rijk verboden eenige jurisdictie uit te oefenen op inwoners van Brabant, Limburg en onderhoorigheden, hen te dagvaarden, hunne uitlevering te eischen, de hand te leggen op hun lijf of hunne goederen, om welke rechtszaak het ook zij. Men vergel. Mémoires du Comte *de Neny*, tome II, p. 231.

Digitized by Google

keizer Karel V als hoeder van de Gouden Bulle was aangesteld. Den 10en Juli 1787 casseerde de Souvereine Raad van Brabant, namens keizer Joseph II, het proces dat te Luik tegen den heer van Caestert aanhangig was, als zijnde in strijd met het privilegie *de non evocando*. De bode van den Souvereinen Raad las den 12e daaraanvolgend de cassatie-brieven in het openbaar af, op het plein voor het stadhuis te Brussel, *(à la petite bretecque de la Maison de ville,)* plakte te Brussel drie afschriften van het besluit van den Souvereinen Raad aan, en zond dien dag door de gewone post insgelijks een afschrift dier brieven, gevolgd door een exploot, 1° aan *Mademoiselle Marie-Elisabeth de Paludé, dans la rue Veltbruck à Liége*, 2° aan *Mad. Mad. Marie-Pétronille de Paludé, épouse de Monsieur le Médecin Delheid, près l'ancien Séminaire à Liége*, en 3° aan *Monsieur de Thier, chef et président des échevins de la Souveraine Justice de la noble Cité et pays de Liége, en Agimont, à Liége*.

Jean-Henri-Philippe de Paludé van Caestert verscheen den 25en October 1787 voor het schepengerecht te Obbicht, om het *décret cassatoire* benevens het relaas van den bode van den Souvereinen Raad van Brabant te doen registreeren in het Gichtregister dezer heerlijkheid. (Het register bevindt zich thans nog in het archief van het kasteel te Obbicht.) Nu onderteekende hij zich triomfantelijk in brieven: *Paludé d'Obbicht*, *Caster etc.*, *Limbourgeois à la vie et à la mort!* En werkelijk, officieel was hij niet meer Luikenaar; het verstand werd er echter niet beter op. Wee den jager, wanneer hij het schot slecht aanbrengt aan het woedend dier! De mislukte poging om een halfkrankzinnige onder curateel te stellen heeft een soortgelijke uitwerking.

De twee eerste maanden na de verkrijging der cassatiebrieven onderhandelde de heer Paludé uit Esneux per brief

Digitized by Google

met den advocaat *Bastin* te Luik. De gezusters Paludé waren bereid alle de eischen van den broeder in te willigen. Toen hij echter in de laatste dagen van September in de stad terugkwam, rakelde hij weer zoovele oude geschiedenissen op, dat van het vergelijk niets kwam. Nu vertrok hij met een zijner vrienden en met den advocaat *Bartels* van Luik naar Obbicht. Op het kasteel vonden zij den schout Dullens als huisbewaarder. De twee gezusters de Paludé werden toen naar Obbicht gedagvaard.

De heer Delheid en de dames Paludé zonden den advocaat Bastin derwaarts met de noodige volmachten, maar hij keerde, na eenige weken kibbelens voor het schepengerecht, onverrichter zake terug. Hij was echter zoo overtuigd van de verstandsverbijstering van den heer Paludé, dat hij nu te Brussel stappen deed, om hem daar krankzinnig te doen verklaren. Doch deze poging mislukte.

Bijna alle de zittingen van het schepengerecht in het volgend jaar 1788 werden door deze deeling in beslag genomen. De heer de Paludé wisselde van advocaten even als wijlen zijn broeder gedaan had met de jachtopzieners. Delheid en de dames de Paludé werden vertegenwoordigd door den bekenden Maastrichtschen advocaat Charles-Clément Römers (1) De laatste pleitbezorger van den heer van Obbicht was *Jean-Baptiste Boucquéau*, advocaat bij den Souvereinen raad van Brabant.

Eerst den 12en December van dat jaar kon men den heer de Paludé zoo in het nauw brengen dat hij *nolens volens* moest toestemmen in de deeling 1° van de mobiliaire en allodiale goederen van wijlen zijn broeder, 2° in de mobiliaire goederen van wijlen zijne tante, Oda de Paludé en 3° in die van zijne overleden ouders. Het leengoed Ob-

(1) De *Notice Biographique* van C. C. Röemers bevindt zich in *Public. etc. du duché de Limb.* tome IX, p. 217.

Digitized by Google

bicht en de vaste allodiale goederen der tante en der ouders bleven voorshands onverdeeld.

Of te zelfder tijd aan het Hof te Venlo over de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven, en elders over de onroerende goederen der familie Paludé proces werd gevoerd, is ons onbekend.

Den 22en Juli 1788 verhief de heer Jean-Henri-Philippe de Paludé de helft van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven, ten Zutphenschen rechten voor het Leenhof van Venlo, ten overstaan van *Christiaan-Hendrik-Willem-Ernst baron van Balveren*, vrijheer van *Leur*, eerst presideerende van den Hove van Justitie, geordonneerd in het Overkwartier van Gelderland, te Venlo en Stadhouder der Staatsche Leenen aldaar, alsmede de mannen van Leen, de Raden ordinaris: *Hilarius-Gerardus Poell* en *Joannes-Egidius Conraetz*. Voor eensluidend afschrift had geteekend: *E. Hondebeek Heerkens*.

Den 24e daaraanvolgend verscheen de heer de Paludé voor het schepengerecht te Obbicht, tot het doen registreeren van voorgaande leenverheffing, »verclaerende den voorschreven Heere comparant, van, in vervolgh van sijn gemeldt verheff, te treden ende sigh te immitteeren in de reëele ende actuële possessie van de gemelde Heerlijkheden van Obbicht, Papenhoven ende Overbroek, met alle de goederen ende rechten, daervan dependerende, in den voorschreven acte van verheff begrepen (1)".

Te Curingen werd »den 25en September Jean-Henri-Philippe de Paludé beleend met de halve heerlijkheid Obbicht en Papenhoven, zoo voor zich als voor zijne zusters Marie-Elisabeth de Paludé en Marie-Pétronille de Paludé, in huwelijk met Jean-Joseph-Damien Delheid, wonende te Luik (2)".

(1) Gichtregister in het archief van het kasteel te Obbicht.

(2) *Jos. Habets*: Loonsche Leenen, blz. 20.

Digitized by Google

Het bestuur der heerlijkheid liet de nieuwe heer gansch en al over aan schout en schepenen. Hij willigde alles in wat zij hem voorsloegen. In den loop van het jaar 1788 voer hij wel af en toe hevig tegen hen uit, wanneer zij niet naar zijne pijpen wilden dansen in het hiervoren besproken proces over de deeling, maar dat waren voorbijgaande onweders.

Zijne regeering was van korten duur. Hij maakte zijn eerste testament den 29en December 1787, te Luik, ten huize van den heer Soiron, achter St. Paul. Het werd opgesteld door den notaris H. F. J. *Fourneau*. Getuigen waren: »Mr *Jean Barthels de Werme*, jurisconsulte et avocat", en »Mr *Pierre Antoine Daywaille*, marchand de cette ville." Hij benoemde tot »*son héritier universel de tous ses biens, meubles et immeubles, présens et futurs, Monsieur le comte de Rouey* (1), *mestre de Camp du Régiment de cavalerie de la Reine de France, chevalier de l'ordre roial militaire de St. Louis, grand maître héréditaire du duché et pairie de Rheims, Seigneur de Mauve etc. etc., son cousin*".

Den 1en Maart 1790 was de heer van Obbicht gevaarlijk ziek. Hij werd bijgestaan door zijn vriend *Alexis Dumeny*, luitenant in Spaanschen dienst. De geneesheer, die hem behandelde, teekent zich *P. J. Gerstmans, medicus et chirurgus*. Op dien dag werden 's morgens om tien ure op het kasteel ontboden de schepenen *Geurt van Elssen* en *Leendert Peters,* alsmede *Peter Reiner Wintraecken*, »in absentie van onsen Secretaris, desselfs fonctie doende". »Maer, (zeggen de twee eerst genoemde schepenen,) wijl wij de fransche tael niet verstaen, ende ten anderen wij in de nabuyrlycke geldersche plaetsen geene schepenen en kenden, welcke in voorseyde spraecke ervaren waren, soo hebben wij, om in onser beijde naeme over desen act te

(1) De naam is onduidelijk geschreven, men kan ook *Roney* lezen.

Digitized by Google

staen ende dese dispositie bij te wonen, geconstitueert den welagtbaeren *Wilhelmus-Jacobus Pergens* ende den welagtbaeren *Matthias De Tiege*, Schepenen der Stad Stockhem, vansgelycken hiertoe specialyk versoght."

De bovengemelde schepenen uit Obbicht en Stokhem »bekennen ende attesteeren hiermede ende cracht deses, dat den boven Hooggemelden Heer J. H. Ph. de Paludé ons verklaert heeft, alle voorgaende gemaekte testamenten, codicillen, ofte andere hoegenaemde dispositien, te herroepen, te vernietigen ende te annulleeren, ende dat hij tot sijne universele erfgenaemen sijnder, soo wel gereede als ongereede, goederen, waer (1) gelegen, benoemt ende instelt sijne beijde susteren, Maria Petronelle, Dame de Delheid, ende Mademoiselle Maria Elisabeth de Paludé. Aldus gedaen, etc."

Onder het testament voegden onmiddellijk daarna de luitenant Dumeny en de geneesheer Gerstmans de verklaring, dat zij bij de opmaking van die uiterste wilsbeschikking tegenwoordig waren en dat de zieke werkelijk en uitdrukkelijk de opstelling van het testament verzocht had, zooals het thans luidde. 's Anderendaags legden beiden afzonderlijk nog de verklaring af, dat de zieke in zijne heldere tusschenpoozen hen gesticht had door zijne godsdienstige gevoelens, dat hij dan keer op keer zijn wil openbaarde om zijne zusters tot eenige erfgenamen te maken, en dat hij inzonderheid daags te voren, om tien ure, bij de opmaking van het testament, goed bij verstand was.

Daarna werd een cabaal op touw gezet.

»Wij Schepenen, onder benoemt, declareren en attesteren mits desen, hoc dat op den 4den maert 1790 bij ons onderschrevene sig bevoegt heeft zekeren Jan Lampré, in

(1) *Ook* is weggelaten.

Digitized by Google

dienste van den Wel Edelen Heer Jan Henri Philip. de Paludé, Heer deser Heerlijkheijt Obbicht, welken voorseijden kneght ons naerbenoemde, naemens voorss. Heer de Paludé, beroepen heeft, om te compareren ten huyse van voorss. Heer de Paludé, en te meer, dat wij onderschrevene moesten doen erschijnen en met hun onderss. doen compareren de twee naerbenoemde: W. J. Pergens, Scholtis en Schepen der Stadt Stockhem, alsook J. M. De Tiege, Schepen van voorss. Stadt, en op welckers versoeck wij ondergeschrevene ons hebben bevoogt ten huyse ofte casteel van voorss. Heere de Paludé, en intredende voorss. Huys, is ons voormelden knegt tegen gekoemen op de trappen, seggende: »mijn Heeren, gelieft bij den Heer te koemen op sijne slaepkaemer." Waerop wij ondergeschrevene ons begeven hebben op de slaepkaemer van voorss. Heer de Paludé, kranck te bed liggende, en aldaer bevonden de H^re^ doctor Gerstmans en de H^re^ Dumeny, Leutenant ten dienste van sijne Konincklycke Majesteyt van Spanien, en voorss. knegt Jan Lamperé met sijnen broeder; en waerop wij onderges. versoght hebbende dat sij alle sigh van voorss. kaemer souden absenteeren, op welckers aenspraecke de twee voorss. heeren hun dadelijk absenteerden, maer de twee laestbenoemde hebben sig niet willen absenteren van voorss. Heer de Paludé sijne slaepkaemer, maer des te meer seijde voorss. knegt Jan Lamperé, dat hij moeste op de kaemer blijven; maer voor en aleer hij wilde sich absenteren, soo wilde hij met gewelt voorss. Heer aensprecken, en sich begevende tot aen 't slaepbedde heeft hij voormelden Heer aengesprocken met dese woorden: »*mijn Heer, hier sijn de Schepenen, daer gij voorleeden maendagh uw testament hebt voor gemackt, gij moet het selve casseeren en annuleren*;" en op welcke vraeg wij voorss. Heer de Paludé niets hebben hooren seggen,

Digitized by Google

maer voormelden Jan Lampré heeft wederom beginnen te vraegen als vooren, en doen wij onderss. sulcx hoerden, hebben wij ons alle dadelijk geabsentéert.

»Aldus gedaen op 't casteel van Obbicht heeden den 4 meert 1790, ontrent twaelf en een half uure. (get.) *W. J. Pergens*, majeur et Echevin de la ville de Stockhem, qq. *J. Matias de Tiege*, Echevin de la ville de Stochem. *Guerdt van Elssen*, Schepen. *Leonardus Peters*, Schepen. *Francis Savelkoul*, Schepen. *P. R. Wintraecken*, Scabinus. (1)"

De heer Jean-Henri-Philippe de Paludé overleed te Obbicht den 21en Maart 1790. 's Anderendaags begon men reeds, naar luide van het Prothocollum Judiciale, aan de erfgenamen, door het laatste testament aangesteld, de erfenis te betwisten. Advocaat *De Schiervel* verscheen te Obbicht, en requireerde de schepenen, (namens wien wordt er niet bijgevoegd), om de verzegeling op het kasteel te doen. Zij geschiedde dien dag, ondanks het protest van den heer Delheid, die verklaarde, dat zijne vrouw en zijne schoonzuster de eenige erfgenamen waren. Het proces schijnt geen voortgang gehad te hebben.

De inschrijving, (uit het latijn vertaald,) in het oud kerkregister van Obbicht, betrekkelijk het overlijden van den heer J. H. P. de Paludé, luidt als volgt :

»1790, den 21en Maart, ontsliep alhier in den Heer, tegen negen ure 's avonds, op het kasteel, de HoogWel geb. heer Joannes-Henricus-Philippus de Paludé de Caster, gebiedende heer in Obbicht en Papenhoven, ongehuwd, oud bijna 48 jaren, bijtijds en ten volle voorzien van de gewoonlijke Sacramenten der H. R. C. Kerk, en den 23e van dezelfde maand in voormelde kerk begraven."

»1790, den 9 Julij, werden de gezusters M. E. de Pa-

---

(1) Archief van het kasteel te Obbicht.

Digitized by Google

ludé en M. P. de Paludé, in huwelijk met den heer Delheid, beleend *met eene derde paerte van de halve heerlijkheid van Obbicht, haer aengestorven na dood van haren broeder Jan-Henri-Philippe de Paludé.*

»1794, den 22 Februarij, bekende J. J. D. Delheid d'Obbicht den nieuwen heer, voor zijn aandeel in de halve heerlijkheid van Obbicht. Dit deed ook Jofvrouwe M. E. de Paludé wegens hare helft in de halve Heerlijkheid voors. (1)"

Wij vonden maar éene verheffing van Obbicht, door den heer Delheid en de dames Paludé gedaan voor het Leenhof van Venlo. Zij geschiedde door hunnen gevolmachtigde, den advocaat *Filips Frederix*, den 29en Juli 1788 (2).

Delheid-Paludé was de laatste gebiedende heer (vassaal) van deze heerlijkheid.

De gezusters Paludé verkochten het kasteel van Obbicht aan den heer *de Spirlet*, uit Luik.

Deze verkocht het in 1822 aan den kapitein *ridder Beelaerts*, gehuwd met vrouwe Henriette barones *Sirtema de Grovestins*, wc van den heer Cornabé. Het tweede huwelijk dezer dame was kinderloos. De zoon uit het eerste huwelijk, *Louis-Henri-Daniel Cornabé*, geboren te Kleef den 14en Augustus 1811, erfde het kasteel na den dood zijner moeder, 1855 (3). Hij zelf overleed op het kasteel te Obbicht den 8en Juni 1865. Zijne twee nichten, dochters van zijn oom, baron Sirtema de Grovestins, waren zijne erfgenamen: *Jeannette barones Sirtema de Grovestins*, gehuwd met *baron von Pechlin*, en *Elisabeth barones Sirtema de Grovestins*, getrouwd met *baron Dirckinck von Holmfeld*.

---

(1) *Jos. Habets:* Loonsche Leenen, blz. 20.

(2) Archief van het kasteel te Obbicht.

(3) Beiden werden begraven op het kerkhof te Maastricht.

Digitized by Google

De zoon van deze laatsten, de HoogWelgeb. *Baron Ulysses Dirckinck von Holmfeld* kocht het kasteel van de medeeigenaren in 1880.

De tegenwoordige bezitter is dus ten onzent geen vreemdeling. Van moederszijde stamt hij af van een der oudste adellijke geslachten in ons land ; en de bereidvaardigheid, waarmede hij ons toegang verleende tot het archief van zijn kasteel, getuigt van zijne warme belangstelling in de aangelegenheden van ons gewest. Hem zij nogmaals de hulde onzer erkentelijkheid gebracht.

Digitized by Google

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

De Heerlijkheid Obbicht en Papenhoven.

§ 1. Het Huis Obbicht.

Het oud Huis Obbicht werd door de Spanjaarden verwoest tijdens het leven van Karel van Bronckhorst en Batenburg en weer opgebouwd door Filips van Bentinck. Het lag aan de westzijde van het tegenwoordig kasteel. De kelders er van bestaan heden nog. Op die hoogte kon de watervloed van omstreeks 1684 het onmogelijk bereiken. Tot de topographische ligging er van diene nog het volgend uittreksel uit de meting van April 1694: »Des heeren Alden Bongaert, uijtschietende op de Gracht vant Huijs, ende gelegen aen dé heggen: alwaer den heere Scholtis van Obbicht, in den naem van de Mevrouwe aldaer, quam protesteren, seggende, dat den selven Bongaert was gelegen tusschen den Cingel vant Huijs, is groot bevonden 1622 R. 10 v". Het kasteel brandde af onder Johan-Werner van Bentinck, getuige het volgend citaat uit het schepenregister: »5 December 1725. Den Heere Baron van Bentinck versoeckt eene judiciele declaratie van weghens *den brandt des Huijs* ende dorps Obbicht, als sijnde het principium sijnder ruïne." Het Huis werd afgebroken door den heer Guillaume-Antoine de Paludé in 1778. Aan den bouw van het thans nog bestaand kasteel werd begonnen in 1780. De bouwmeester er van was: Jacques-Barthélémi Renoz.

§ 2. Omvang der leenroerigheid en reëele rechten die de leenverheffing schonk.

Wij bespreken hier slechts de heerlijkheid als Loonsch en Geldersch leen.

Digitized by Google

De Geldersche leenroerigheid ten Zutphenschen rechten omvatte: 1° dat alinge Huijs tot Obbicht met sijne graven ende eingelgraven, 2° de helft der heerlijkheden »ende de gerichten, hooge ende leege, der dorpen Bicht, Papenhoven ende Overbroeck," 3° de cijnsen, 4° het recht op de jacht en op de visscherij, 5° het patronaat en het tiendrecht, 6° den windmolen van Papenhoven en het recht om de oprichting van wind- of watermolens toe te staan of te verbieden, 7° den alden boomgaerd, 8° den nieuwen boomgaerd, 9° het Elsenbroek, 10° »een streeck ackerland te saemen annex, uijtschietende op de Bichterveestraet, groot 2820 roeden, 14 voet", 11° het Gangeldergoed, 12° de eilanden die zich in de Maas vormden, daarbij kwam later nog 13° het recht van overvaart op de Maas.

De overige goederen van den heer, zoomede de Heerlijkheid, waren voor de helft leenroerig te Curingen (1).

§ 3. Het Muntrecht (2).

Gelijk een aantal heerlijkheden die onze tegenwoordige provincie vormen, zooals Stein, Elsloo, Bunde, Gronsveld, Wessem, Horne en Thorn heeft ook, zoo 't schijnt, Obbicht het recht of het voorrecht bezeten van geld te mogen munten. Wij zeggen met opzet: zoo het schijnt, want of ten voordeele van Obbicht wel ooit een charter heeft bestaan, waardoor dit koninklijk recht verleend werd, valt te betwijfelen.

Wat er ook van zij, een groot gebruik van hun recht of van hunne aanmatiging op dit stuk hebben de heeren van Obbicht niet gemaakt.

(1) *Recueil* in het archief van het kasteel Obbicht.

(2) Over de Munten van Obbicht raadplege men: *Revue de Numismatique Belge* IIIme Série, I, 1857, p. 299 en Vme Série, tome III; alsook *Van der Chijs:* De Munten der leenen van Brabant en Limburg, p. 90.

Digitized by Google

De Heer van der Chijs kent maar ééne munt van Obbicht: »De volgende munt — zegt hij — is geslagen door Jan I van der Donck, die omstreeks de helft der XV^{de} eeuw leefde.

»Voorzijde: een vierveldig schild. In 1 en 4 een gedeeld schild van Loon en Chiny; in 2 en 3 een leeuw, misschien die uit het wapen van Heinsberg; als surtout: een schildje, waarvan de figuren hoogst onduidelijk zijn; omschrift:

† IOHS VAN DER DOEH.

»Op de keerzijde binnen een parelband: een gevoet kruis, in welks hart een onzekere figuur, die wel iets van de hoornen van een hert heeft. Omschrift:

MONETA: NOVA BICH.

Andere munten der Heeren van Biecht, voegt de schrijver er ten slotte bij, zijn ons niet voorgekomen."

Later werd nog eene tweede munt van Biecht ontdekt. Men vindt die gegraveerd in de *Revue de Numismatique Belge*, jaargang 1867, pl. XIII, 29.

Voorzijde: een klimmende leeuw, links gekeerd en gekroond. Omschrift:

NICOLAVS: DOMIC: DE OBI:

Keerzijde:

MONETA; NOVA: FEA: BIEC.

Op een ander exemplaar leest men NOA voor NOVA.

Deze munt is een namaaksel der vier mijten van Filips-den-Schoone (1494—1506). Zij moet dus aan de laatste jaren der regeering van Nicolaas van der Donck, Heer van Bicht, worden toegeschreven. (Men vergel. het Derde Hoofdstuk dezer geschiedenis).

Als aanhangsel zullen wij hier den cours van eenig vreemd geld aangeven, zooals die te Obbicht in 1742 berekend werd tegen brab. muntspecie:

Digitized by Google

De gouden ducaat = 8 gld. 10 stuiver.
De fransche pistool = 15 gld. 7 stuiver.
De fransche mirliton = 14 gld. 10 stuiver.
De sonne pistool = 18 gld. 8 stuiver.
Een engelsche Guinea = 18 gld. 14 stuiver.
Een pistool met het kruis van Malta = 22 gld. 2 stuiver.
Eene pistool met 2 ll. (leliën?) ende eene met twee waepens, tsaemen gereeckent 40 gls.
Eene dubbele spaansche pistool = 30 gld. 6 stuiver.

§ 4. Goederen en inkomsten van het Huis Obbicht.

Volgens de meting van April 1694 bezat het Huis Obbicht, buiten het *enclos* van het kasteel, 130 bunder, 124 roeden, minus 6 voet.

Het *enclos* van het kasteel, *plus* het Lauwierken met de aangrenzende weide, groot 301 roede en 5 voet, waren *leengoed*; alle de overige bezittingen waren, zoo niet *laatgoed*, althans onderworpen aan de schatheffing. Zelfs de »alden en nieuwen bongaert" werden verklaard belastbaar te zijn. Over het laatste perceel lezen wij het volgende in boven gemelde meting: »Des heeren nieuwen Bongaert, neffens de weijen gelegen, is groot 1184 R. 3 v."

Uit de goederen, welke de familie Bentinck in 1694 bezat, werden later gespleten de groote leenen: van Vlodrop en van Gangelt, het Lauwierken en het kluppelleen Driessensweerd, aan elke waarvan wij hier eene afzonderlijke § zullen wijden. Hiermede staat nog in verband: de papiermolen, dien wij ook daarna zullen bespreken.

Toen in 1722 freule Marie van Reusschenberg haar recht van beschudding deed gelden, bestond de helft der goederen nog uit 43 bunder en 26 roeden. Het aandeel in

Digitized by Google

de tienden werd geschat tegen 6½ hunder, of 26 rijksdaalders jaarlijksche rente.

De heer van Obbicht trok een cijnspacht van kapoenen en vruchten uit omtrent 20 bunder land, had een derde van de tienden van Obbicht, en bezat den windmolen te Papenhoven.

§ 5. Het groot leen-van Vlodrop, aangeworven door Karel-Filips graaf van Vlodrop-Wartensleben en verkocht door diens schoonzoon graaf Hendrik IX van Reuss, heer van Plauen, aan Willem van Meeuwen, heer van Hartelsteyn.

Den 20en September 1712 liet *Karel-Filips* graaf *van Vlodrop-Wartensleben*, heer van Leuth, Eysden en Meeswijck, beslag leggen op de goederen die de heeren van Bentinck te Obbicht in het Overkwartier bezaten, op grond eener schuldvordering van 2,440 patacons, plus de verloopen intresten. De graaf bleef aankooper van den *Nattenhovenerwaard* (1) en van 12 perceelen akkerland, die te zijnen behoeve door het Hof van Roermond uit de goederen van de familie Bentinck te Obbicht in het openbaar verkocht werden den 9en Juli 1714 en den 14en Maart 1715. Baron Johan-Werner van Bentinck maakte te vergeefs proces voor het schepengerecht te Obbicht, den 16en September 1716, tegen dezen verkoop zoomede tegen dien ten behoeve van de we van Gangelt, op grond dat het Hof geene voldoende taxatie en oproeping had gedaan, en hernieuwde het proces nog den 3en Mei 1717, toen de schout van Leuth, *Deutgens* genaamd, als rentmeester van den graaf van Vlo-

(1) De inwoners van Obbicht meenden de Guliksche dorpen het pachten van gras op dezen waard te kunnen verbieden. Hierdoor ontstonden herhaaldelijk processen.

Digitized by Google

drop-Wartensleben, tot de verpachting van den Nattenhovenerwaard was overgegaan; doch ook dit maal zonder gevolg.

Aanvankelijk poogde Karel-Filips graaf van Vlodrop-Wartensleben de aangedochte goederen allodiaal te doen verklaren, maar hij werd van het bewijs van allodialiteit door het Hof van Roermond vervallen verklaard den 8en Januari 1717. Den 15en November 1718 werden de aangekochte perceelen geconsolideerd tot een afzonderlijk *groot leen*. Den 29e van die maand deed er de graaf van Vlodrop de verheffing van, ten Zutphenschen rechten voor het Leenhof te Roermond. Hij werd vertegenwoordigd door den advocaat *Petrus-Henricus Petit* (1) »als volmacht daertoe hebbende, in dato den VI augusti lestleden geppasseert op 't Huys *Dorth*."

Den 13en Maart 1745 werd dit leen weer verheven ten Zutphenschen rechten door *Hendrik-Christoffel Pollitz*, drost van Leuth, daartoe gevolmachtigd door den graaf van Vlodrop.

Karel-Filips graaf van *Vlodrop-Wartensleben* overleed vóór den 16en Mei 1752. Op dien dag verhief dit leen, te Roermond, H. C. Pollitz ten behoeve van *Hendrik IX* graaf van *Reuss*, heer te *Plauen*, *Greitz*, *Kranichsfeld* etc., getrouwd met de dochter en eenige erfgename van voormelden graaf van Vlodrop. Dienzelfden dag werd aan Hendrik IX van Reuss octrooi verleend om dit leen te mogen verkoopen. Hij machtigde daartoe den drost Pollitz, den 26en Juli daaraanvolgend. Deze verkocht het aan *Willem van Meeuwen*, heer van *Hartelsteyn*, die ook eigenaar werd van de heerlijkheden Leuth, Eysden en Meeswijck. Door den officiaal *Johan-Mathijs Schreurs*, den gesubstitueerde van Pol-

(1) P. H. *Petit* was in 1752 kanonik en officiaal van de Cathedraal te Roermond.

Digitized by Google

litz werd het leen te Roermond overgedragen, den 26en October 1753, aan den advocaat *Johan-Baptist Syben*, als gevolmachtigde van Willem van Meeuwen. Door ruiling met de familie van Meeuwen kwamen deze goederen in 1807 aan den heer *de Spirlet*, destijds eigenaar van het kasteel Obbicht (1).

§ 6. Het Gangeldergoedt.

De we *Matthias van Gangelt*, geboren *Welters*, koopvrouw te Maastricht, stelde twee schuldvorderingen in, eene van 1400 en eene andere ven 1000 gulden »Maestrichter weronge," benevens vervallen intresten, tegen de familie Bentinck te Obbicht, te zelfder tijd als de graaf van Vlodrop. (Was Matthias van Gangelt een afstammeling van *Gerard van Gangelt*, die op het eind der 16e en in het begin der 17e eeuw rentmeester was van de familie Vlodrop te Leuth?) Den 4en Juli en den 15en September 1711 werd door het Hof van Roermond ten deze een vonnis gewezen tegen de familie Bentinck te Obbicht. Bij vonnis van den 4en en 13en April werd deze familie *in mora* gesteld, tot betaling der kapitalen, intresten en gerezen kosten; den 20en Juli van dat jaar liet het Hof de daaraan geëvenredigde goederen taxeeren, en gaf den 6en November daaraanvolgend machtiging tot den openbaren, gerechtelijken verkoop, die den 19en Deeember 1715 gesloten was.

De goederen werden aangekocht door de schuldeischeres. Zij bestonden uit twee kleine tienden (2) en veertien

(1) Archief van het kasteel te Obbicht.

(2) »De smalle of kleine tienden *(decimæ minutæ vel minores)* werden geheven uit olieizaden, moeskruiden, hooi en vruchten van minder verbruik, zooals vlas, hennep, spurrie, hop, alsmede uit het jonge vee ...... De tiendheffer genoot doorgaans het tiende, elfde, twaalfde of dertiende deel der tiend-

Digitized by Google

perceelen land. Te Obbicht werden zij op naam der koopster »gegicht, geguedt ende in hoede van recht gekeerd" den 29en April 1716, en door het Hof te Roermond den 3en Augustus geconsoleerd tot een bijzonder leen »ten Zutphenschen rechten met een pond goed geld te verhergewaeden."

We Matthias van Gangelt had vier kinderen 1° Joanna van Gangelt, getrouwd met Cornelis Welters, notaris en procureur te Maastricht. Zij erfde de goederen te Obbicht en overleed kinderloos vóór den 18en December 1733. Ook haar man was vóór gemelden datum gestorven. 2° Clasina (ook genaamd Sarah) van Gangelt († vóór 18 Dec. 1733), getrouwd met Jean La Cloche († vóór 18 Dec. 1733), op het eiland Jersey. 3° Herman van Gangelt, vaandeldrager, getrouwd met Abigaïl Baccus, († beiden vóór 18 Dec. 1733). 4° Johan-Hendrik van Gangelt, († vóór 18 Dec. 1733), getrouwd met Maria-Sophia Chrena.

De erfgenamen van Joanna van Gangelt verkregen den 22en September 1734 octrooi van het Geldersch Hof te Roermond, om de goederen van Obbicht te verkoopen.

Hunne gevolmachtigden waren »Leonard Thielen, notaris ende Procureur binnen de stad Maestricht, ende Alexander Chalon, oock woonachtig aldaer, beijde in qualiteyt als te saemen geconstitueerdens van jouffrouwe Maria Sophia Chrena, weduwe van wijlen Johan Hendrick van Gangelt, coopvrouwe aldaer, als moeder ende voogdesse van haere twee minderjarige kinderen, daerenboven den eersten comparant, (Thielen), noch partije doende in qualiteijt als curateur over de goederen van het weeskint van wijlen den

---

pligtigo zaken." *Jos. Habets*: Gesch. van het tegenw. Bisdom Roermond, blz. 342—343.

De hierboven gemelde tiendjes worden ook genoemd in het *recueil*: weidetiendjes. Het was dus de tiende uit de opbrengst van hooi op zekere perceelen.

Digitized by Google

vaendraeger Hermannus van Gangelt, verwekt aen jouffrouwe Abigaïl Baccus, ende den tweeden comparant, (Chalon), oock als geconstitueerden ende partije doende voor de gesaementlijke kinderen van wijlen Johan La Cloche, verweckt aen wijlen joffrouwe Sara van Gangelt, woonachtig op het Eijland Jersey, alle als eenige erfgenaemen *ab intestato*, ende een ieder voor een derde. gedeelte van wijlen Johanna van Gangelt, weduwe Cornelis Welters, in sijn leven Notaris ende Procureur der stadt Maestricht."

Betrekkelijk de volmacht van de kinderen van La Cloche-van Gangelt vonden wij het afschrift van de volgende twee stukken, *(Recueil)* :

»Lettre et constitution de mr Richardson et Ma[me] Jeanne La Cloche, sa femme, sur le Procureur Chalons de Maestricht.

»Mons.

»J'ai reçu l'honneur de la vôtre, par la quelle vous me marquez, qu'il est nécessaire de vous envoyer une procure, la quelle je vous envoie inclus dans la présente. J'ai aussi donné avis à mes beaux-frères de vous en faire tenir une par la première occasion. Mon départ pour la Jamaïque n'a pas été si tôt, comme je m'étois proposé: je l'ai différé jusqu'au 15 du mois prochain. Je vous avois prié de me donner un état des affaires de mon beau-père, aussi bien concernant la succession de sa belle-mère, comme de tout autre droit qu'il pouvoit avoir, comme sont les dettes (1) qu'il avoit eu à son partage, qu'il vous avoit laissé entre mains pour recevoir, savoir ce qu'il est reçu et ce qu'il reste à recevoir, et s'il y a apparence de recevoir ce qui reste; un mot de votre part obligera,

Monsieur, Votre très humble et obéis. serviteur

(Signé) *Ab[m] Richardson*".

Londres ce 18 Décembre 1733.

(1) Schuldvorderingen.

Digitized by Google

»Au sujet de l'argent qui vous viendra, vous le ferez tenir à mon beau-frère à Jersey par une lettre de change, soit sur Paris ou sur Londres, mais je crois que sur Londres sera le mieux, vu qu'il lui sera plus facile à négocier, ou s'il jugeoit à propos de me faire sçavoir la somme, on pourra tirer d'ici sur vous à Maestricht."

Constitution.

»Nous soussignés Ab^m^ Richardson Esqr et Dem^lle^ Jeanne La Cloche, sa femme, en partie héritiers de Jean La Cloche, de l'isle de Jersey, Gen^t^ et de Dem^lle^ Maria Clasina van Gangelt, sa femme, fille de Mathieu van Gangelt de la ville de Maestricht, constituons et authorisons mons^r^ Chalons de la dite ville de Maestricht, notre Procureur, et lui donnons plein pouvoir d'agir en notre nom, soit pour vendre, acheter, demander, recevoir toutes sortes d'argent, meubles, effets, livres, billets, successions, droits, ou demandes quelconques, et généralement de faire en toute chose comme si nous étions présens, et promettons de tenir pour bon et valable ce qui sera fait par notre Procureur, en témoignage de quoi nous avons signé et scellé de notre sceau les présentes à Londres ce 18e jour de décembre 1733, en présence des témoins soussignés.

(Signé) *Ab^m^ Richardson*, L. † S. (Signé) *Jeanne La Cloche*, L. † S. (Signé) *Jean Dùmaresq*, testis. (Signé) *Wm Miller*, testis."

Bij akte, gepasseerd te Maestricht den 10^en^ Juni 1735, verkoopen de twee gevolmachtigden, Leonard Thielen en Alexander Chalon het leen—van Gangelt te Obbicht »in massa, met de vruchten daer op staende, voor eene geheele som van twee duijsent ses hondert vijftig guldens bbts, Maestrichter cours, lijcoop naer Land coop, Godsheller twee schellingen, uijt crachte van octroije, geimpetreert bij den Ed. souverainen Leenhove des Vorstendombs

Digitized by Google

Gelre binnen Ruremonde den 22 September 1734, en opgevolgde agreatie en approbatie van den 27 Maij 1735, verleent op requeste (der gevolmachtigden) door d'Eed. achtbare Heeren Schepenen van den hoogen Brabantsen Gerechte deser stad Maestricht, als oppermomboirs van voorgemelde pupillen, aen en in behoeve van de vijf respective minderjarige kinderen van d'Heer Johan de Noyer, verwekt aen sijne huijsvrouw juff. Ester Springer, met naemen: Ester, Anna Louisa, Catharina Elisabeth, Maria Anna ende Johan Abraham de Noyer." (Akte in het *Recueil.*)

Johan de Noyer verhief deze goederen voor het Leenhof te Roermond den 13en Juni 1735.

Graaf Herman-Frans de Leerodt, heer van Born en Obbicht maakte gebruik van het beschuddingsrecht en betaalde aan Johan de Noyer de koopsom terug. Den 17en Juli 1739 werd door ordonnantie van het Hof te Roermond het leen-van Gangelt weer geconsolieeerd tot het »principael leen: het Huijs ende Heerlijckheijd Obbicht". Den 2en Augustus 1735 werd op het *Statenhuis* te Maastricht de rekening vereffend tusschen Jan de Noyer en *Johan-Heinrich Frens*, secretaris van den graaf de Leerodt.

§ 7. Het Kluppelleen: „De twee grindtjens in de Maese".

In het jaar 1716 werden nog verkocht twee eilandjes, in de Maas gelegen en toebehoorend aan de familie van Bentinck te Obbicht. Zij werden aangekocht door Leonard Driessen, burger en koopman te Maastricht. Zij werden door het Geldersch Hof te Roermond geconsolideerd tot een afzonderlijk Kluppelleen, den 9den December 1718:

»Extract uijt den Register der Leenen van den Souvereijnen Hove van Gelderland, gequoteert N° 2do, alwaer

onder andere staet: fol. 328, Twee Grindtjens in de Maese, gespleeten uijt het Huijs ende halve Heerlijkheijdt van Obbicht, sijnde dit een besonder Kluppelleen, ten Kluppelleensrechten met vijfthien alde grooten te verheergewaeden leenroerig.

»Den 9 Decemb. 1718 etc." *(Recueil)*.

Den 1en September 1745 werd dit Kluppelleen verkocht door Gertrudis Houben, weduwe van Leonard Driessen. Het werd aangekocht door de gemeente Obbicht. De overdracht er van geschiedde den 30en Juni 1751 voor de schepenbank der heerlijkheid; de burgemeester Nicolaas Notermans was de gevolmachtigde der gemeente. Den 9en Juli daaraanvolgend werd hij in diezelfde hoedanigheid met die twee grienden beleend voor het Leenhof te Roermond.

Later hebben zich deze twee eilandjes met de alluvie langs den dijk (rechter maas-over), genaamd: *de Schillingswaard* en de *griend*, verbonden en vormen thans den gemeente-griend tusschen het kasteel en den Nattenhovenerwaard.

In het jaar 1746 werden deze perceelen door de gemeente verpacht:

»Obbicht den 20 Aprilis 1746 is voor ons Scholtis ende Schepens naer voorgegaene publicatie ende gedaenen kercken slagh, aen den meestbiedenden voor dit jaer verpacht worden, naemens der gemeente, het graesgewas op Driessens weerthe, sonder het houdt, ofte daeraen het wenigste schaede te doen, op straf van 2 goltgl. en den schaede te vergoeden, onder conditie dat den aenpachter tegens St. Joannes de hellifte ende St. Remigii aen den borgemeester Houb Bollen sal hebben te betaelen, ende voorts ingeset het weertjen boven Schillings weertjen, soo Jan Savelcoul in pachtinge heeft gehadt voor 10 gld. met eenen

Digitized by Google

gulden te hooghen. Jan Savelcoul offereert 10 gulden en is denselven verbleven.

Den griendt, onder Schillings weert, woort het grasgewas, sonder het houdt, het gheene Giel Poncing ende Nicolaes Steijnen hebben gehadt, is ingeset voor 50 gld. met eenen gulden te hooghen, ende is verbleven aen Dirck van Dilsen voor hondert vier gulden.

Quod attestor, (get.) *J. A. Prinssen*, secretaris."

§ 8. Het Lauwierken of de Schans op Harrekoven, benevens aanteekeningen over de familie Prinssen en Ecrevisse.

Even als de meeste dorpen, bezat Obbicht oudtijds eene schans, waarop de inwoners met have en goed vluchtten en zich *verschanschten* bij het naderen van vreemd krijgsvolk.

Het eerste maal dat wij den naam van de schansch *het Lauwierken* aantreffen, is in de meting van April 1694: »Item een weij op Harckhoven, uijtschietende op het *lauwe Weijerken*, rontom omcingelt zijnde met eenen diepen sloot, ende alsoo sonder schipspont niet aen te komen is, ongemet gebleven, is groot 301 R. 5 v."

De oppervlakte binnen de grachten beslaat ongeveer het derde van een bunder. Op den zuid-westhoek ligt heden nog eene woning. Thans zijn echter de cingelgraven, op de westelijke gracht na, gedempt.

Den 7^en^ Juni 1717 werd het Lauwierken, met burgt en cingelgraven, in eeuwigdurenden erfpacht, voor den jaarlijkschen cijns van twee kapoenen, te leveren op St. Andriesdag, door Johan-Werner van Bentinck, rijksvrijheer te Obbicht, overgedragen aan den drost Hendrik Prinssen, op verdere voorwaarden dat bij versterving de erfgena-

Digitized by Google

men, of nieuwe bezitters de leenverheffing zouden vernieuwen, voor den heer en twee schepenen als leenmannen, en dat zonder toestemming van den gebiedenden heer het goed niet verkocht mocht worden, op straf van caduciteit.

Deze Heinrich Prinssen was te voren drost geweest te Horne (waarschijnlijk St. Pietershorn). In 't begin van 1717 werd hij schout te Obbicht, doch hij werd ook hier de drost genoemd, omdat hij dien titel te Horne gevoerd had. Zijn zoon Johan-Anton Prinssen werd omstreeks het jaar 1720 secretaris van de schepenbank te Obbicht.

Graaf Herman-Frans de Leerodt was Prinssen, vader en zoon, ten zeerste vijandig. De schepenbank van Obbicht nam echter den drost en den secretaris in bescherming. Nu poogde de Leerodt, vooral in de jaren 1724 en 1725, bij het Hof te Roermond de ontzetting uit het schout- en secretarisambt van de twee Prinssen te verkrijgen. Als rechtsgronden gaf hij aan, dat de vader geen aanstellingsbrief bezat, en dat de zoon 1° door iemand die de investituur niet had, aangesteld was, 2° terwijl zijn voorganger, *Andreas Bruggen*, nog werkelijk in functie was. Als aanklaagpunten gaf hij nog tegen den vader aan, het proces, dat in 1715 en 1716 de schepenen van Horn tegen hem gevoerd hadden; dat hij op verzoek van de executeuren-testamentair van wijlen den kanonik van Elsrach door den bode te Roermond in 1711 was gearresteerd geworden, omdat de executeuren vreesden, dat hij verscheiden malder haver, die hij gekocht en reeds ingescheept had, niet zou betalen, dat hij geld had achtergehouden, door de ingezetenen van Grevenbicht verschuldigd aan baron J. W. van Bentinck en wederrechtelijk beslag gelegd op goederen, die de baron nog te Obbicht bezat. Aan vader en zoon werd ook ten laste gelegd dat zij de ingezetenen der heerlijkheid tegen den heer ophitsten, en dat de moeie-

Digitized by Google

lijkheden, waarin zich de heer op dat oogenblik bevond met de schepenbank over het benoemen van den burgemeester, aan den schout en den secretaris moesten geweten worden. Die zonderlinge argumenten werden in het latijn den advocaat *van den Bergh* te Roermond aan de hand gedaan door *Johan Frangenheim*, *ambtsverwalter* van den graaf te Born. In een zijner brieven meldt hij aan den advocaat van den Bergh, dat na een paar dagen de graaf, op zijne reis naar Winnenthal, Roermond zal aandoen, en verzoekt hij hem, zich na het middagmaal, bij den graaf te vervoegen in diens gewoon logement, ten einde met hem de zaak-Prinssen verder te bespreken. Het mocht echter niet baten: vader en zoon bleven schout en secretaris tot aan hunnen dood.

Na het afsterven van den schout Hendrik Prinssen, was de zoon Johan-Anton Prinssen eigenaar van het Lauwierken en van den papiermolen. In 't jaar 1739 stelde de procureur en notaris *Frentz* (van Valkenburg), namens de w^{e} Jan de Noyer eene schuldvordering tegen hem in bij de schepenbank te Obbicht. De schepenen verklaarden echter den 6^{en} Mei 1739 dat zij in die zaak niet wilden recht doen en verzochten de partijen zich te wenden aan het Hof te Roermond »om daer door te benemen alle materie van suspectatie." In het jaar 1741 werden krachtens vonnis van het Hof van Gelderland te Roermond de papiermolen en het Lauwierken in het openbaar verkocht. »Bij de billetten van vercoopen waren gedagvaert alle de geene, dewelcke eenig recht van pandtschappe, erfpacht ofte cins op de te subhasteeren goederen mochten hebben, hun aen te geven, *op poene van eeuwig stilswijgen*." Als zoodanig deed zich niemand op voor het Lauwierken. De papiermolen het Lauwierken en meer andere goederen verbleven aan w^{e} Jan de Noyer. Zij werden haar in 1742 voor het

Digitized by Google

gerecht van Obbicht in eigendom overgedragen, zonder »dat bij gemelt transport eenige mentie van cins ofte leengoedt van het Lauwierken gemaakt is, dan alleen daerbij gestelt is den erfpacht van drij malder roggen ende twee riemen papier, staende op de papiere molen.."

W[e] Jan de Noyer verkocht nu de goederen, die aan den secretaris Johan-Anton Prinssen toebehoord hadden, aan de echtelieden *Jan-Hendrik Ecrevisse* en *Elisabeth-Francisca de Kessler*.

Den 19[en] Juni 1779 verkocht de weduwe Ecrevisse-de Kessler het Lauwierken (»behoudens de daerom gelegene dijcken, terwijlen de selve met de gemeente in quaestie sijn",) voor 120 gulden 7¼ stuiver, Maastrichter cours, aan de echtelieden Dirck Maessen en Maria-Catherina Meulenberg. In de koopakte werd slechts gewag gemaakt van de twee kapoenen, die jaarlijks op St. Andriesdag aan den heer moesten geleverd worden.

In 't begin van 1786 wendde zich de heer Antoine-Guillaume de Paludé tot het Geldersch Hof te Roermond, »met versoeck aen Dirck Maessen te ordonneren van het Lauwierken te ruymen, handen en voeten daeraf te houden ende den heere verthoonder hetselve te laeten gebruycken gelijk sijn eijgen goet," als rechtsgrond opgevend: de caduciteit, ingeloopen door verwaarloozing van leenverheffing en door verkoop zonder machtiging. Doch de heer zag zijn eisch afgewezen op grond van het *eeuwig stilzwijgen*, dat door het verzuim van den graaf de Leerodt met betrekking tot de leenroerigheid van het Lauwierken, herhaaldelijk was opgelegd geworden. (*Archief van het kasteel te Obbicht*).

20

Digitized by Google

§ 9. De Papiermolen te Obbicht.

Nadere bijzonderheden over de familie Ecrevisse. Volmacht van de Landgravin van Hessen-Herzfeld aan den Luikschen schepen Jan-Nicolaas Dieudonné te Maastricht.

Copie van den act van erfpacht van eene weyde ten behoeve van Jan Pergens tot opbouwinge van eene papier, Polfer of olie molen.

»Op huyden den eersten july duysent seshondert negen en negentig comparerende voor ons, Xhlenchar, Herman Houben, Jan Demandt, Lemmen Savelkoul ende Stas Staskens, scholtis ende schepenen der Heerlijkheijd Obbicht en Papenhoven, die hoogw. Vrouwe Johanna Juliana Baronne de Kerkhem, douariere de Bentinck, Vrijvrouwe van Obbicht, Papenhoven, Birgelen, Wildraed etc., ende S[r] Jan Pergens, Borger en Coopman der stad Maestricht, dewelke van ons versogt hebben realisatie en confirmatie van sekere acte, gepasseert op het Casteel van Obbicht, waer van den teneur van woordt tot woordt is volgende:

Wij Johanna Juliana Baronne de Kerckem, douariere de Bentinck, Vrijvrouwe van Obbicht, Papenhoven, Birgelen, Wilraedt etc., bekennen en certificeeren hier meede ende in crachte deses voor ons, onse erven ende nacomelingen, dat wij als wettelijke moeder en voormundersche van onse met wijlen den hoogw. Heere Hendrik Egon, Vrijheere van Bentinck, Heere van Obbicht, Papenhoven etc., stante matrimonio, aenverworvene minderjaerige kinderen, tot hunder meerder oirbaer, nut ende profijt, tot eenen Erfpacht uijtgedaen en gecedeert hebben, gelijk wij bij desen zijn uijtdoende en erfelijk cederende eene weijde, groot 475 roeden, gelegen ter eener sijde den Kamp, ter andere sij-

Digitized by Google

den met een hooft sijne voorss. genade, het ander hooft Peter de Crau, Claes Demandt ende de gemeente, met de gerechtigheijd van den stroom van die daer door lopende beek, om daer op te setten een molen van papier, polver of olie, met een of twee raeders, soo en als het selve tot het beste profijt soude konnen geordonneert worden, aen Sr Jan Pergens, Borger ende Coopman der Stadt Maestricht, sijne erven ende naecomelingen, voor eenen jaerlijxsen erfpacht van drij malder rogge, als ook eenen riem gemeen papier, ofte, soo de molen sal gestelt zijn, in plaetse van papier advenand soo veel polver ofte olie, jaerlijkx op St. Andries dag promptelijk te leveren op ons Casteel van Obbicht, op sijne costen, angst, arbeijt ende verlust, waervan den eersten pacht sal vervallen St. Adries dag een duysent seven hondert, ende in cas den voorss. Pergens, sijne erven of nacomelingen ten deele oft altemael in dese leveringe van den voorss. erfpacht in rogge ende papier oft andersints versumelijk souden gevonden worden, alsoo dat twee pachten te samen souden verloopen sijn, soo sal de papier, polver of olie molen, dewelke den voorss. Pergens op sijne costen sal gestelt hebben, aen ons met alle appenditien en dependentien vervallen zijn; ende omdat desen erfpacht des te bundiger en valider mag wesen, soo verclaeren wij voor ons, onse erven en nacomelingen, dat de voorss. weijde nu ende alle tijdt sal vrij gehalten worden gelijk onse eijgene goederen, belovende voor ons, onse erven ende nacomelingen, dat wij, noch niemand onsers, den voorss. Pergens, of sijne erven, sullen aen die voorss. weijde ende meulen eenige molestatie doen oft questie maeken, soo lang als den erfpacht voorss. wel sal gelevert worden; tot assurantie van dien soo obligeren wij onsen persoon ende onse hebbende ende geacquireerde goederen, om in noodigen cas sig daer aen wegens allen schaeden

Digitized by Google

te konnen verhalen, ende tot meerder standtvastigheijd van desen soo versoeken wij onsen Scholtis en Schepenen van onse Heerlijkheijd Obbicht, als ook van andere hoven en gerichten, waer het selve soude noodig gevonden worden, om desen acte gerichtelijk te protocolleren, te realiseren, te confirmeren, mede ook te attesteren, dat dese sake voor onse voorn. onmundige kinderen beter alsoo gedaen als gelaeten, door dijen deselve, gelijk voorss., tot hunder meeste profijt is streckende. Ter dijen oirconde hebben wij Vrijvrouwe tot Obbicht etc. ende Sr. Jan Pergens desen act eijgenhandig onderschreven ende met ons aengeboorne eijgenhandig cachet bevestigt. Aldus geschiet op ons Casteel van Obbicht den eersten Julij 1699.

Waeren onderteckent aldus: Baronne de Kerckem, wittib van Bentinck, ende ter zijde haer cachet in zwarte lack; Jan Pergens, daernaer M. Xhlenchar, Herman Houben, Jan Demandt schepen, Lemmen Savelkoul, hand tecken X van Stas Staskens. Waerinne condescenderende hebbende wij bovengenoemde Scholtis en Schepenen de bovengenoemde acte gerealiseert ende geconfirmeert, ende is in hoede van recht gekeert ende in perpetuam memoriam ingelagt worden, ende tot meerdere. corroboratie hebben wij onsen Schepen amptszegel aen desen brief doen hangen, en door onsen gesworen Secretaris doen onderteekenen op jaer, maendt, datum als boven.

Onder stont: per extractum protocolli Obbichtensis: M. Xhlenchar, Srius, in fidem, Subst., ende daer aen was hangende den Schepen segel, gedrukt in groene was, overdekt met papier".

Jan Pergens richtte daar ter plaatse een papiermolen op. Pergens bleef echter metterwoon te Maastricht gevestigd. Na zijnen dood geraakte zijne dochter en eenige erfgename, Mechtild Pergens, in moeielijkheden over dezen

Digitized by Google

molen met den heer Johan-Werner van Bentinck. Den 24en Juli 1719 werd zij door de schepenbank van Obbicht te dier zake gedagvaard. Zij antwoordde 's anderendaags in een vrij onbeleefden brief aan den heer van Obbicht en verschool zich achter hare rechten van Maastrichtsche ingezetene. Zij werd diensvolgens herhaaldelijk tot geldboeten van twee en vier goudgulden door de schepenbank veroordeeld. Wegens de schulden der eigenares werd later de molen verkocht aan de familie Prinssen. Den 28en October 1731 kwam Daniel Pergens van Maeseijk te Obbicht beslag leggen op een kapitaal van 28 patacons, dat Mechtild Pergens bezat op deze gemeente. Hij grondde zijn eisch op eene schuldvordering van 1500 gulden die hij had ten laste van Mechtild's vader, wijlen Sr Jan Pergens.

Indien het papier, waarop te Obbicht de vonnissen geschreven werden, ten tijde dat de secretaris Johan-Anton Prinssen eigenaar van den molen was, Obbichtsch fabricaat is, dan droeg het tot *watermerk:* een schild, waarop in 't midden een breede paal met drie St. Andriaskruisen; boven het schild: de keizerskroon met wereldbol en kroon (dit is eigenlijk het wapen van Amsterdam); schildhouders: twee klimmende, gekroonde leeuwen. (Andere bladen dragen het merk: J. B. L. H.) Wat daar ook van zij, in 1736 was er te Gulpen een papierfabricant, met name Frederik Buijtenhuijs, die hetzelfde watermerk in zijn papier drukte als de secretaris Prinssen. Deze deed in het begin van dat jaar beslag leggen op het Gulpensch fabricaat, dat zich bij een winkelier te Obbicht bevond. Den 28en Juni 1737 hieven de schepenen echter het beslag op en verwezen den aanklager naar het Hof van Roermond, »ter vermeydingh van alle suspectatie van partijdigheijt".

In de geschiedenis van het Lauwierken zagen wij dat de papiermolen en andere goederen voor de schulden, ten

Digitized by Google

laste van den secretaris Prinssen, verkocht werden. De schuldeischeres en aankoopster, w[e] Jan de Noijer verkocht ze in het begin van 1742 aan Jan-Hendrik Ecrevisse, voor de som van 5000 gulden en een stuiver.

Jan-Hendrik Ecrevisse was gehuwd met *Elisabeth-Francisca de Kessler* (1). Hij was vroeger drost geweest van Stein (2), en in 1742 was hij rentmeester van de Land commanderij van den Alden-Biesen.

Den 8[en] November 1742 werd hij te Obbicht in rechten betrokken door den heer van Obbicht, Herman-Frans de Leerodt, die het recht van beschudding op de aangekochte goederen deed gelden, en den 22[en] December daaraanvolgend den koopprijs bij de schepenbank van Obbicht deponeerde, ter beschikking van den rentmeester Ecrevisse. De zaak werd herhaaldelijk voor het schepengerecht behandeld. De graaf de Leerodt werd telkens vertegenwoordigd door den *ambtsverwalter* Johan Frangenheim, en een enkelen keer door zijn huiskapelaan, *Joannes-Nepomucenus-Matthias Feller*, later pastoor te Obbicht. Ecrevisse verdedigde zelden zichzelven, maar liet zich gewoonlijk vervangen door den procureur *Scheyven* uit Roermond.

Den 7[en] September 1743 werd door de schepenbank ten nadeele van Ecrevisse uitspraak gedaan. Nu appelleerde hij naar het Hof te Roermond. Daar had het proces geen voortgang. Beide partijen kwamen tot een vergelijk, dat ons

(1) Bij *Rud. Wiedemann:* Gesch. von Odenkirchen, blz. 227, komt als gevolmachtigde, te Keulen den 19[en] April 1726, van den markies Filips-Eugenius de Mérode-Wosterloo, heer van *Stein* en *Odenkirchen*, voor: Johan-Georg *Kessler*. Elis. Franc. de Kessler moet de tweede vrouw zijn geweest van Jan-Hendrik Ecrevisse.

(2) Voor een tiental jaren werd ons te Stein een zilveren zegelring getoond, waarop zich een kreeft (écrevisse) bevond. Op den rug van het diertje bevond zich, links gewend, naar den kop van den kreeft, een loopende Cupido, met gespannen boog. Randschrift: *ainsi vont mes amours.*

Digitized by Google

onbekend is; doch Ecrevisse bleef in het bezit van den papiermolen, van het Lauwierken en andere goederen. Het schijnt echter dat, hangende het proces, graaf de Leerodt den papiermolen *voorwaardelijk* verkocht had aan den lateren eigenaar, Dirck Peters. Nu vestigde zich Ecrevisse metterwoon te Obbicht en werd de vriend van den graaf. Den 16en April 1749 werd aan Ecrevisse een laatste zoon geboren (het eenig kind van hem dat in het doopregister te Obbicht geboekt staat,) en de huiskapelaan, *Nicolaas Manders*, verscheen in plaats van den graaf als doopgetuige. Het kind werd genoemd naar den peter: Herman-Frans-Dominicus. De jonge Ecrevisse was nog geen drie jaren oud, toen hij reeds door den graaf de Leerodt tot Schout van Obbicht en Papenhoven benoemd werd (15en December 1752). Gedurende de minderjarigheid zou de vader Jan-Hendrik Ecrevisse als administrator fungeeren. (Men vergelijke het hoofdstuk: *Lijst der Schouten*).

Den 5en Augustus 1761 nam J. H. Ecrevisse 4,400 gulden bb. op van de prinses Frederica-Henrietta van Hessen-Philipstahl, en stelde den papiermolen, het Lauwierken en zijne overige goederen te pand.

Den 5den Mei 1762 vroeg hij aan de schepenbank machtiging om zijn zoon *Frans-Hendrik* te mogen arresteeren en, zoo noodig, den sterken arm tegen hem te gebruiken. De redenen worden in het stuk niet opgegeven. Als kinderen van J. H. Ecrevisse vinden wij nog vermeld: *Johan-Willem*, *Charles-Louis*, *Petrus-Georgius*, pastoor te Gemert, en eene dochter *Christina*.

Den 12en December 1764 werd de administrator Ecrevisse door den procureur *Heiligers*, namens Johannes-Nicolaas *Dieudonné*, Luiksch schepen van Maastricht, en executeur-testamentaire van de prinses van Hessen-Philipsthal, voor de schepenbank te Obbicht in rechten be-

Digitized by Google

trokken, om 252 gulden bb. te betalen, het bedrag van den achterstalligen intrest van twee jaren. Ecrevisse protesteerde tegen het verzuim van eene voorafgaande dagvaarding, maar bood aan tot een vrijwilligen verkoop van alle zijne goederen over te gaan. De zaak bleef sleuren. Het volgend jaar verkocht Jan-Hendrik Ecrevisse zijne roerende goederen en trok zich, hoog bejaard den 13en October 1765, terug bij zijn zoon, den pastoor van Gemert (1). In zijne plaats werd tot »*adjunct-schouteth*" benoemd *Joannes-Hubertus Dullens*, secretaris der heerlijkheid Schinnen. De benoeming werd »gedaen binnen Aeken den 8 Novembris 1765, *en was onderteekent: Maria Anna* Douairière Comtesse de Leeroodt, nu de Schmitsburgh, Dame d'Obbicht et Papenhoven."

Bij zijn vertrek was Jan-Hendrik Ecrevisse veel geld verschuld aan de gemeente van Obbicht. Het schepengerecht trad daarover in onderhandeling met den pastoor van Gemert. De zaak schijnt in de eerste jaren vereffend te zijn.

De lotgevallen van den titulairen schout, Herman-Frans-Dominicus zijn ons onbekend. Bij het aanstellen van een nieuwen schout in 1777 kwam het petekind van graaf de Leerodt niet meer in aanmerking.

De weduwe Ecrevisse, Elis. Francisca de Kessler verkocht den papiermolen aan Dirk *Peters* uit Obbicht. Haar zoon *Charles-Louis Ecrevisse* bleef er in wonen als pachter. Deze was getrouwd met *Maria-Gertrudis Overbeeck*. Op die wijze vinden wij haren namen telkens geschreven. Ook wordt zij nergens jufvrouw, of *domicella* genoemd.

(1) Hij heette *Petrus-Georgius Ecrevisse*. In 1761 werd hij pastoor van Wilré in den Vroenhof. Hij overleed te Gemert in 1799, (Public. etc. du duché de Limb., tome XVI, p. 520). Beide pastorijen stonden ter begeving van de Duitsche Orde. Deze Orde bezat bovendien te Gemert eene commanderie.

Digitized by Google

Wanneer dus de kleinzoon van C. L. Ecrevisse, de bekende schrijver *Pieter Ecrevisse*, die den 3en Juni 1804 in den papiermolen geboren werd, in zijn levenschets (Public. etc. du duché de Limb. tome XVI, blz. 517,) beweert, dat zijn grootvader »Charles Louis Ecrevisse den misstap deed, een Duitsche edeljuffer, *Geertruid von Overberg*, te huwen, die het welzijn der familie in den grond boorde," dan heeft hij blijkbaar zijne grootmoeder met zijne overgrootmoeder verward: deze wordt altijd, of als jufvrouw, of als domicella, of als mevrouw betiteld.

Het *watermerk* dat wij in het papier, verbruikt te Obbicht tijdens het verblijf van Jan-Hendrik Ecrevisse in den molen, vonden, is tweevoudig: 1° een grof menschenhoofd, *en profil*, gedekt met eene zotskap, en 2° een vorm van schild, waarin een oud mannetje staat (gelaat *en profil*), dat schijnt te leunen op een bijl, de stok op den grond rustend, en de bijl, van den man afgewend.

De papiermolen werd afgebroken in het begin dezer eeuw. Jan-Hendrik Ecrevisse leefde nog in 1777. Toen machtigde hij zijne vrouw om Charles-Louis Ecrevisse in rechten te dwingen om de schuld aan de prinses van Hessen te helpen betalen.

Hier zullen wij uit het Gichtboek de (gebrekkige) copie overnemen van de volmacht, krachtens welke de schepen *Dieudonné* de kapitalen en goederen van de prinses van Hessen-Philipsthal kon verkoopen:

Door Gods genade wij *Anna Frederika Wilhelmina, Landgravinne tot Hessen*, vorstinne tot *Hersfeld*, gravinne tot *Catzen-Ellebogen*, *Dietz*, *Ziegenhaijn*, *Nidda*, *Schaumburg* en *Hanau*, gemalinne van de grave *Lodwich Henryk Adolf tot de Lippe Detmold*.

Alsoo door het overlijden van onsen heere onkel, de doorluchtigsten Vorst en Heer, Heer *Carel* landgrave tot

Digitized by Google

Hessen-Philipsthal etc. etc. hoogloffelijcker memorie, het fideicommis over de goederen, capitalen, renten, soo binnen de Stadt Maastricht, Lande van Luyck, Lande van Overmaese, als in Engeland en elders exsteerende en naergelaeten bij wijlen de Vorstelijcke Vrouwe, die doorlugstigste Vorstinne en vrouwe, Vrouwe *Frederika Henrietta*, Landgravinne van *Hessen Philipsthal*, onse tante, is opengevallen en coemen te cesseeren, waerdoor over de nagelatene goederen van haer, als nu getreden kan worden tot partage tussen de bij haere hoogheijts testament geinstitueerde erfgenaemen, bij welck testament hooggemelte hoogheijt tot executeur heeft aengestelt gehad den Wel Edele Heer Licentiaet *Johannes Nicolaus Dieudonné*, schepen der Stadt Maestrigt, denwelcken in sijne voorss. qualiteijt eenige capitaelen tot den voorss. boedel gehoorende reeds heeft verkogt, en oock het goed oft pagthoff, genaemt calverhoff, aen sekeren Johan nicolas Marneff, soo is het, dat wij alle het van hem gehandelde sijn approbeerende, en den selven verders authoriseerende, om de verdere goederen en capitaelen te partageren, de selve soo doenlijck, het sij uyt de hand of publicq, aen de meestbiedende, te veijlen en te verkoopen, de koopers daerinne te surrogeren, de kooppenningen daervan provenieerende te ontfangen, daeraf quitantie te relaxeren, actens van cessien en transport te passeeren, in onsen naemen te teekenen, voor goede cessie en overdraght vrijwaeringe te belooven als erfkoopsregt is, en voorts generalijck alles ten deser doen en handelen wat noodig en vereijst mogte worden, oock met magt van substitutie, ingevalle noodig, belovende alle het geene den gemelte Heer geconstitueerde, ofte der selver gesubstitueerde, kragte deses sal komen te doen en te verrigten, te houden voor goet, vast, bondig en van waerde, alles onder obligatie en verband als na Rechtens,

Digitized by Google

mits dat den Heer geconstitueerde schuldig en gehouden blijfft, ter sijner tijd van alles te doen behoorlijke Reekeninge, bewijs en reliqua. In waerheijts oirconde hebben wij dese volmagt eijgenhandig onderteekend, en met ons aengebooren Princelijk segel bekragtigt. Actum Leengou *en* Westphallye den 20 may 1771. (Was geteekent) *Anne* Fr. *De la Lippe Detmoldt*, née Landgrave de *Hesse Philipsthalle*. Ter sijde stond het princelijk zegel, uytgedruckt in rooden lack. *Copia collata concordat cum vero suo originali*, (onderstont) *quod attestor* (en was geteekent) *Johan Guichard*, notarius publicus.

§ 10. Persoonlijke rechten van den Heer.

De oppermacht in het politie-toezicht berustte bij den heer. Hij stond die echter af aan den schout.

Van zijnen kant moest de heer zweren, bij zijne inhuldiging, dat hij de oude rechten en gebruiken der heerlijkheid zou eerbiedigen en handhaven.

De heer benoemde den schout, de schepenen en den secretaris van het schepengerecht. De in leven zijnde schepenen konden echter om gewichtige redenen weigeren den nieuwbenoemden schout, schepen of secretaris te beëedigen. Indien dan de heer bij zijn besluit volhardde, werd de zaak gebracht voor het Hof van Gelderland. Waren schout, schepenen of secretaris eenmaal beëedigd, dan kon hen de heer niet meer uit het ambt ontzetten. Van de boeten, die het schepengerecht oplegde, waren twee derde gedeelten voor den heer.

De heer benoemde den burgemeester, of schatheffer, uit een drietal candidaten, door het schepengerecht voorgesteld. De benoeming was slechts voor één jaar geldig.

De heer had het recht *buitengewone* geërfdendagen uit te schrijven.

Digitized by Google

Hij had ook de begeving van de pastorij en van het kostersambt te Obbicht, alsmede van het kostersambt te Papenhoven.

§ 11. De Heerendiensten in Obbicht en Papenhoven.

In het jaar 1733 hadden de ingezetenen van Obbicht (en Papenhoven?) zich weigerachtig gemaakt op het stuk der Heerendiensten. De tijdelijk heer, graaf Herman-Frans van Leerodt, bezwaarde zich daarover bij het Hof van Roermond. Dit gaf den 16en Juli 1733 het volgend provisioneel arrest, dat naar allen schijn later definitief is geworden.

»T' Hof doende recht in naeme ende van wegen Sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, als hertogh van Gelre etc., verclaert dat de geinsinueerden bij provisie gehouden sijn, van jeder huijsgesin jaerlijcx te doen drij diensten, jeder van eenen vollen dagh, te weeten, die peerdt ofte peerden is hebbende: te peerde, ende die geene peerden en hebben: met schuppen, ende dat op hunne eijgene kosten, op peene van eenen goldtgulden te verbueren te elcker reijse bij die ghene, die daerinne gebreckelijck soude moogen vallen; behoudelijck dat deselve diensten sullen worden gedaen alleen binnes Landts, ende niet daer buijten; oock niet te tijde van den ooghst, ofte saeijteijdt; ordonnerende den selven suppliant (1), int opbieden van de voersch. diensten mit soo daenige moderatie voorts te vaeren, dat deselve sonder de minste quetsinge, naerdeel, ende ongerieff der ingesetenen geschieden; de geinsinueerden (2) des niet te min alnoch geheel binnen den teijdt van een jaer te bewijsen dat sij van alsulcke

(1) Den graaf de Leerodt.

(2) De ingezetenen van Obbicht en Papenhoven.

Digitized by Google

diensten vrij ende exempt souden sijn, den suppliant in sijn contrair bewijs onvercort; verclaerende dat, in val de geinsinueerden binnen den voorsch. tijdt het bewijs niet leveren, dit provisioneel vonnis ten principaelen sal stadtt grijpen ende effect sorteren, Condemneerende de voorsch. geinsinueerden in de helfte der kosten hier inne gereesen, ter taxatie ende moderatie van den Hove, de resterende helfte ten vuijteijnde van de saecke reserveerende. Actum in de Cancellarije tot Ruremonde den 16 Julii 1733.

»Concordat cum Copia (1)".

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

§ 1. De Justitie.

De heer van Obbicht bezat de hooge en lage justitie.

Oudtijds appelleerde men van het schepengerecht van Obbicht naar den schepenstoel van Aken (2), een bewijs dat in de middeleeuwen deze heerlijkheid een immediaat Rijks-leen was.

Later moest men in hooger beroep gaan bij het Hof van Gelderland.

Het beroep gold slechts voor correctionneele en civiele zaken. In crimineele zaken deed het schepengerecht uitspraak zonder appel (3).

Aan het hoofd van het schepengerecht stond de *schout*.

(1) Archief van het kasteel te Obbicht.

(2) *Jos. Habets:* Loonsche Leenen, blz. 14.

(3) Ter eere van het voorgeslacht in deze heerlijkheid moet het gezegd worden: wij hebben in de talrijke door ons geraadpleegde schepenregisters geen enkel crimineel vonnis aangetroffen.

De galg stond in de nabijheid van den Jodenberg, ter plaatse heden nog *het gericht* genaamd. Over de gevangenis vonden wij niets, evenmin een geval van gevangenneming.

Digitized by Google

Hij werd benoemd door den heer, werd beëedigd voor de schepenbank en was, na de beëediging, onafzetbaar, tenzij door een vonnis van het Hof. Men noemde hem ook den *praetor* of den *officier*. Hij was voorzitter en tevens aanklager. Hij was gewoonlijk licentiaat in de rechten. Hij trok zijn vast vacatie-geld van iedere zaak, die gerechtelijk behandeld werd benevens een derde van de opgelegde boeten.

Hij was ook het hoofd van de politie. Hij maakte namens den heer de verordeningen op het sluiten der herbergen en op het houden van danspartijen. In oorlogstijd stond hij aan het hoofd van de weerbare mannen der heerlijkheid en regelde de wachten die dag en nacht op verschillende punten der plaats moesten gehouden worden door gewapende compagnieën, ter voorkoming van plundering door zwervende krijgsbenden. Hij bezocht de wachten en maakte tegen de nalatigen proces-verbaal op. Dit geschiedde nog in April 1755. (Schepenregister op het kasteel te Obbicht). Op het voogdgeding en op den geërfdendag nam hij het voorzitterschap waar.

De *schepenen* moesten ingezetenen zijn der heerlijkheid. Zij waren ten getalle van zeven. Het gebeurde echter dikwijls dat de zetels, die door sterfgeval openvielen, geruimen tijd onbezet bleven.

De *oudste* schepen werd genoemd de *stadhouder*, omdat hij bij afwezigheid van den schout, voor tijd en wijle en alle diens bevoegdheid trad.

De schepenen waren de *rechters* die de vonnissen wezen.

Zij werden benoemd door den heer, en eenmaal door de medeschepenen beëedigd, waren zij onafzetbaar, tenzij door een vonnis van het Hof.

De schepenen konden echter ook den nieuwbenoemde weigeren te beëedigen. In dat geval kon de heer tegen de schepenen in proces gaan bij het Hof van Gelderland.

Digitized by Google

Dit gebeurde driemaal onder den heer Ant. Guil. de Paludé, en elken keer werden de schepenen in het gelijk gesteld door het Hof.

De schepenen hadden hun vast vacatie-geld van iedere zaak die in de gerechtszittingen behandeld werd.

Zij maakten ook de *schatcedule* op en zaten op het voogdgeding en op den geërfdendag naast den schout.

De *secretaris* van het schepengerecht vervulde de rol van griffier. Hij werd benoemd door den heer en moest beëedigd worden voor het schepengerecht. In dit opzicht even als wat de afzetbaarheid aangaat, verkeerde hij in hetzelfde geval als de schout en de schepenen.

Vreemdelingen konden tot schout of secretaris benoemd worden, maar moesten zich dan metterwoon in de heerlijkheid vestigen. Zij konden echter in dit laatste punt ook dispensatie vragen aan het Geldersch Hof.

Met uitzondering van den vacantietijd, vergaderde het schepengerecht om de 14 dagen. De zittingen die om dringende redenen buiten dien tijd gehouden werden, noemde men buitengewone gerechtsdagen, judicia extraordinaria.

De *gerechtsbode* werd benoemd door den heer en beëedigd door de schepenen. Hij kon niet disciplinair gestraft, noch afgezet worden, tenzij door vonnis van het schepengerecht.

Ten slotte zij nog aangemerkt, dat in alle zaken van gewicht de schepenen nooit een vonnis streken, zonder te voren het advies ingewonnen te hebben van twee onpartijdige rechtsgeleerden.

Ziehier de beschrijving van het schepenzegel: rechts O. L. Vrouw, links St. Willebrord, de patroon der parochie. Als schild onderaan: het wapen der familie *van der Donck*. Randschrift: S. RENOVATUM IN OBBICHT.

Digitized by Google

§ 2. De rechtsbronnen.

De rechtsbronnen waren de *Landrechten* van het Overkwartier en het plaatselijk gewoonterecht. Dikwijls beroepen zich de schepenen op deze laatste bron, op de *alde costuymen*, maar wij hebben er geen exemplaar van kunnen ontdekken. Het eenige, dat wij, met betrekking tot dit onderwerp, vonden, is »het Bericht en Belang" dat wij later mededeelen, en het volgend:

Verzeichnis welcher Massen bis hero in empfahung der Jura observiret (1).

Erstlich. Eine gerichtliche Klagt zù doen, darfür die Jura: XIII st. lauffents geltz. Wannehe ein dienar gebraucht wirdt, davon wirdt den diener gegeben III st.; den schrieber I st. I ort.

Feur die klagh boett: dem Scholtis III st. und von der procedur II st., weniger I nogenmeng; den scheffen II st., weniger I nogenmengen.

De twede klagt: 5 st. ant gericht, wan kein dienar, sonst VIII st.

Der Dienar magh mahn, werben oder derben, nae dem Banckrecht.

Die dritte klagt, dae niemants tegen int verschien kompt, wird das noitgeweisz (2) gewiesen; davon allein an Scholtis, wegen der procedur. II st., weinig I ort; den schriber, wie von allen procedeuren, I st., I ort; den scheffen, von der procedur auch II st., wenig I ort; und den scheffen von den gewiesz, wie von allen decretten, gepeùrtt VII.

---

(1) Getrokken uit het *Gerichtbuch*, en opgesteld omstreekts het jaar 1620.

(2) Wanneer de partijen reeds tweemaal gedagvaard waren, en telkens niet verschenen, dan werden de partijen *op den nood gewezen*: dan werden zij gedaagd om den hinder te bewijzen, die hen belette ter gerechtszitting te komen.

Digitized by Google

Dat noitgeweisz behort den beklagten parthien angekondet zù werden.

Item, nae dat noitgewiesz, dae kein noit bewiesen, erfolgt den heisch (1) gewiesen te werden: davon gepeurt an Scholtis, schriber und scheffen wie von den noitgeweisz.

In summa, von allen procedeuren: V st. an dasz gantze gericht, und ein procurator: feur jedere sach III st.; darfeur er eine jede parthie den ganssen dagh zù dienen schuldig: alleine taxabell.

Alle decreten 7 st., allein feur die scheffen.

Den bott, feur taxatie: einen alden st.

Beleitbotte (2) stehet zù declaratie den scheffen, sonst 6 st. an den scholtis, 1 bb. st. an den boett (3), dess der scholtis den scheffen die zehrung zù zahlen gehalden.

Vergaderungh (4): davon den scholtis 8 st., jedern scheffen 4 st., darfeur sie zù comparieren gehalden.

Arestamentten (5) behoren overmitz gerichts und zùm wenigsto 2 scheffen zù geschehen, und von 14 tag zù 14 tag verweckt zù werden bisz umblauf sechs wochen; die verweckung over den 3[n] tag ist kein usantz, moste in den augst tussen zweier frembder parthien sachen allein geschehn.

Verbott, glichfals wie vor auffbott, von 7, 14 und XXI schillingen behort geschlagen te werden (6), und, nae verlauff sechs wochen, behort immissie (7).

Von verbott, oder arest, gepürt an jura XVIII st., davon

(1) Dan werd besloten, voortaan het aanhangig geding naar *eisch* van zaken gerechtelijk te behandelen.

(2) *Beleit:* onderzoek *in loco; beleitbotte:* de kosten van een dusdanig onderzoek,

(3) Bode.

(4) Voogdgedingen en geërfdendagen.

(5) Beslagleggingen.

(6) In 't openbaar afgekondigd te worden.

(7) In bezitstelling.

Digitized by Google

scholtis 6, scheffen 6 und schriber 6 st., den uetsatt auch sovill, aber die Immissie te erkennen kompt, voir den dedecret, an die scheffen.

§ 3. De Voogdgedingen.

Voor zoo ver de bronnen, die ons ten dienste stonden, dit oud germaansch gebruik van rechtspraak aanroerden, ontwaarden wij dat in de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven slechts twee voogdgedingen in het jaar gehouden werden, en dat wel, omstreeks Nieuwjaar en kort na Paschen. Het werd bijeen geroepen op de gebruikelijke wijze : door aanplakking op de kerkdeuren en door afkondiging na de Hoogmis. Onmiddellijk voor de opening der vergadering werd in den kerktoren te Obbicht de banklok geluid. De koster moest zóó lang luiden, als de verst afgelegen inwoner tijd noodig had om den weg af te leggen tusschen zijn huis en de dorpslinde aan het kerkhof. Daar werd het voogdgeding gehouden in de open lucht. De schout was de voorzitter : de schepenen zaten aan weerszijden naast hem. De gerechtsbode, met eenige leden der schutterij, handhaafde de orde. *Uit ieder huis* moest één man verschijnen , op straf van boete. Daarom werd, zoodra de banklok ophield met luiden, appel gehouden. Ieder gehucht groepeerde zich afzonderlijk en koos gewoonlijk voor de gemeenschappelijke belangens, die zij te bepleiten hadden, een *woordvoerder*.

De schout begon met de voorlezing van het brandreglement ; daarna las hij voor de verorderingen over de nachtwacht, over de schapen- en varkenshoeding, over de uitroeiing van rupsennesten, over de schending der maasdijken, over het wieden in de vruchten, over het planten van boomen op de gemeentegronden enz. Het brandregle-

Digitized by Google

ment werd elken keer voorgelezen; de andere reglementen, slechts wanneer zij eerst onlangs vastgesteld, of in den laatsten tijd veel overtreden waren.

Op het voogdgeding stond het iedereen vrij, particuliere grieven tegen private personen in 't midden te brengen, (dit geschiedde echter slechts bij uitzondering en de staaltjes die wij er van ontmoetten, betroffen gewoonlijk het verzuim van uitvoering van vonnissen der schepenbank,) doch de klachten die het meest aan de orde waren, golden de verwaarloozing van het brandreglement, van het reglement op de bedelarij, op het reinigen der beken. Men kon ook klagen over de nalatigheid van den veldbode, over de wilkeur van den gerechtsbode in het panden van vee (1) en van goederen, over den schade dien men leed van waterleidingen, van vensters die op het erf uitzagen, van hagen en palen die te na stonden, van nieuwe voetpaden die gemaakt werden of van oude servituten die men eigenmachtig wilde afschaffen. Over alle de zaken die op het voogdgeding werden ter sprake gebracht, deden schout en schepenen op staanden voet uitspraak en die beslissing was zonder hooger beroep. Wanneer de zaak *in loco* moest onderzocht worden, dan werden op het voogdgeding twee schepenen aangewezen, die zich ter plaatse over den staat van zaken moesten vergewissen. Volgens hun verslag werd in de eerstvolgende zitting van het schepengerecht een eindvonnis gegeven.

De geheele rechtspraak van het voogdgeding was *kosteloos*.

Wij zullen hier als *specimen* het voogdgeding laten volgen, dat den 18en April 1725 gehouden werd. Op dat oogenblik was de heer van Obbicht, graaf Herman-Frans

(1) Het gepande vee werd gevoerd naar den *pondstal*. Dat geschiedde ook soms met eene kudde schapen, wanneer de herder herhaaldelijk het reglement over de schapenhoeding overtrad.

Digitized by Google

de Leerodt van Born, in onmin met de ingezetenen van Obbicht, vooral met den schout en secretaris Prinssen, (vader en zoon,) en met de schepenbank. Dit verklaart het slecht onthaal, dat de klachten van den Landsheer dien dag ondervonden.

»Voghgedinghe ende geboeden gerichtsdag, gehouden den 18 april 1725, in praesentie ende overstaen van den Heere officier (1) ende schepenen, ten cloecke negen uyren, ter gewoonelijcke plaetse, tegens te twee Stegelen, ende naer afcondinge ende oproepinge der naemen van de naebuijren ende inwoonderen deser Heerleicheydt *obbicht* ende *papenhoven*, soo is aen een jeden vrij gelaeten voor te brengen sijn beswaernisse wegens weegen ende Steghen, hecken ende tuijnen (2), dewelcke ten onrechte gebruyck, ofte te gebruijcken verweijgert, ofte den eenen den andere te naer soude sijn gecoomen, tsije bij plantagie, poetagie, opwerpen van graeven, ofte bij voeren ende paelen iemandt soude sijn vercoert, ofte bij vuijr ende licht bij nachten ende ontijden op onbekwaeme plaetsen te gebruicken, wije (3) bij toebaeckx pijpen ofte andersints, als oock weghens onbequaeme schouwen ofte vuijrbranden, waer van ofte waer door, daer ons godt voor wilde hoeden, eenigen schade soude connen aen de naebuijren aengejaght worden, item bij onbequaeme beesten, sijnde besmet met vuijlden ofte andere oncurabele siecktens ende de gemeente coemen te profiteren, waer door eene gantze gemeente haere beesten zoude connen aengestecken worden, over dese ende andere beswaernissen woort aen eenen jeden vrij gelaeten deselve voor te brengen, ende sal door desen gerichte daer over cort ende onvertoghen recht gedaen worden.

(1) schout.
(2) afsluiting met rijshout.
(3) zoo als.

Digitized by Google

1° De nabuijren van *genattenhoven* geven clachtigh te kennen, hoedat *willem Savelcoul* eenige schaepen soude hebben, dewelcke (1) op dese gemeente brengt te pascueren, besmet sijnde met moolwurrigh, sijnde eene besmette plaege ende nieverans tollerabel, versoeckende dienvals dat daer in magh versien worden.

Woort aen *willem Savelcoul* gelast sijne besmette Schaepen uijt dese Heerlijcheijdt te ruijmen in tijt van 8 daegen, ende, bij faute van dien, lasten den boode deselve te verbrengen soo verre dat deselve buijten schaede sullen sijn van dese gemeente.

2° *giel van dilsen* soone (2), hoe dat den halfin eenen voetpaedt, gaende neffens den bongaerdt ende jesuïters landen, alleen private noe (3) wilt gebruicken ende alleen wilt gebruicken ende alleen houden, hen willende afkeeren, denwelcken vermeent dat (4) eenen gemeenen voetpadt soude sijn ende aen niemant verweijgert magh worden, versoeckende dat daer in voorsien sal worden vel alias.

Den gequaestioneerden voetpadt woort aen een jeder een gepermitteert, onder reserve dat denzelven niet sal gepascueert worden tot schaede van den eenen ofte anderen.

3° den gebiedenden landtheere geeft voor dat aen hem geklaght is, dat de moolen becke door iemant soude sijn doorgestecken, soo dat de voorss. moole soude moeten, moet stilstandt, versoeckende, dat bij poene magh geordonneert worden aen eenen jeden sigh daer voor te wachten.

---

(1) hij.
(2) klaagt.
(3) voor zich alleen.
(4) het.

Digitized by Google

Alle de gheene die op dit feijt sullen bevonden ofte aengeklaeght worden, sullen vervallen jede mael in eenen halven golt gl.

4° annoch geeft voor den gb Heere dat den cours van den water stroom der becke belet woordt door het wits-houdt, hetwelck jaerlijckx daer in gestelt woordt, soo dat het water sijnen cours niet naer behooren can hebben, ende de papiere moolen, ofte gebruijckerse der selve, dewelcke daer over claèghtigh valt, seer ende merckelijck door comt schaede te lijden, met versoeckt van remediatie.

Alle de gheene welcke den cours van de becke stroom souden beletten, woort gelast hier in te versien int toecoemende op poene van belestenisse.

5° de nabuijren van *obbicht* geven clachtigh te kennen, hoe dat in de huijsen van jacob Craemers, ende de joode *meijer lazarus* schouwen sijn, dewelcke van houdt ende leim gefitz worden, waer door, door eenigh foncken vijer eene geheele gemeente soude in vuijer ende assen gestelt can worden, versoeckende, dat aen deselve, naer gedaene visitatie, magh gelast worden de voorseijde schouwen af te brecken, ende naer behoeren opgetimmert, ofte alsoo sal gestatueert worden bij desen gerichte.

Worden ex gremio gedeputeert de Schepenen jan Demandt ende jan notermans, om volgens claegte de visitatie te doen, ende naer bevindtenisse van saecke lasten aen de beklaeghdens de schouwen af te breeken ende haer van andere te versien, op poene dat door desen gerichte daer toe gecommitteert sullen worden, en sulcx in tijt van 24 daegen.

Digitized by Google

6° is verders bij desen gerichte geordonneert ende gestatueert, op gedaene aenclaeghte door de presente nabuijren, dat niemant invoorders sal hebben te roecken in stallen ofte schuijren, ende oock met brandende lampen ofte lichten sonder lanterne in schuijren te dorschen, ofte stallingen te gebruijcken, op poene dat de contravenienten sullen vervallen jede mael in eenen halven goudtgl.

7° Den Schepen N. Steunen geeft claegtigh te kennen, hoe dat den 17 lestleden komende op sijn eijgen landt ende vindende kroijen (1) de dochter ende soone van wilm Savelcoul op sijn landt, hen willende afkeeren, soo temerair ende vermeten sijn geweest van steenen op te nemen, hem willende werpen ende oploop doen, soo dat hij gedwongen is geweest 't af te gaen, hen laetende hunnen tour, prout consilii, welck temerair feijt ongestraeft niet can blijven, te meer om dieswille niet meester can sijn van sijn erve, soo versoeckt hier over recht ende justitie geadministreert te worden.

Woort aen *wilm Savelcoul* gelast in proximam in persona voor desen gerichte te compareren, om hem over dese feijt, door sijne kinderen begaen, te verandtwoorden, sub poena conclusionis.

8° Den gebiedenden landtH^r geeft voor, alhier op desen extra ordinairen gerichtdag ende vooghgedinge, hoedat de gronden van dese Heerlijcheijdt coomen afte spoelen ende afte loopen, ende principaelijck door de negligentie van de H^re Graeve *van flodrop* (2), denwelcke de batten, sijnde in staet gestelt door de H^ren Baroenen van Bentinck, ante hastam (3), als nu tenemael heef laten verloepen, dewelcke

(1) wieden, onkruid uittrekken.
(2) Graaf Karel-Flips van Vlodrop—Wartensleben, heer van Leuth, Eysden en Meeswijck.
(3) bij openbare aanbesteding.

Digitized by Google

soude hebben connen onderhouden worden, ten hoogsten jaerlijcx met twee pistoelen an te wenden tot de nodige reparatiën, daerom dat als nu aen voornden H[re] Graeve van flodrof ampts weghen bij dese magh worden afgevraegt, ofte van intentie is sijne gronden, welcke teenemael coemen af te spoelen, te willen conserveren, om den schaede, dewelcke dese heerlijcke goederen daer door comen te lijden, af te weeren, ofte dat andersints daerover gehoeriger ort sal worden gedoleert.

Zije dese gecommuniceert aen den H[re] Graeve van flodrop per littras clausas ad notitiam (1), om hier tegens te seggen sijn belange."

§ 4. Aanstelling en eed van den schout.

Extraordinaire vergaderinge gehouden heden den 11 Januarij 1777.

Ten overstaen van de schepenen der Vrij Heerlijckheijt Obbicht, Joannes Kitzen, Geurt van Elsen, Leonardus Peters, Petrus Reinerus Wintraecken, Hubert Salden, Frans Savelcoul :

Den ondergeschreven produceert aen UEd. Eerentf. patente van het Schouteth ampt deser Heerligheijt, versoeckende tot den daertoe staenden Eedt aengenomen, ende daeraf behoorlijcke acte gehouden te worden, ende dat dijensvolgens de voorm. patente met den acte van Eede alhier ter greffie magh worden geregistreert, alles ingevolge haere Maj[ts] placaet in dato den 12 Januari 1746 dijen aengaende geëmaneert.

(get.) P. R. *Hagens.*

Decretum fiat :

---

(1) met besloten brieven ter kennisgeving.

Digitized by Google

Wij Susanna Graevinne de Monts, geboorne de Hellen, Vrouwe van Winnendahl, Obbicht etc. etc.

Alsoo het schouteth ampt der Heerlijckheijt Obbicht, staende ter onsere collatie als nu is vacerende door de aflijvigheijt van wijlen S[r] J. H. Dullens, ende den dienst, soo wel tot mentient van onse gerechtigheden als van het gemeene best, verheijsschende dat daerinne werde versien, soo ist dat wij op het goedt bericht, aen ons gedaen, van den persoon van Petrus Renerus Hagens, der beijden rechten Licentiaet, gepromoveert bij de Universiteijt van Loven, verclaeren het voorss. Schouteth ampt geconfereert te hebben, gelijck wij het selve confereren mits desen, met alle emolumenten, Rechten en praerogativen, daeraen specterende, aen den voormelden Petrus Renerus Hagens, willende en begerende dat onse Schepenen van Obbicht ende Papenhoven den selven tot den Eedt, bij den 8[den] art. van haere Majesteijt placcaet van het jaer 1746, ende voorts bij het lantrecht van desen Hertogdomme gestatueert, sullen aennemen. Sulcx notantelijck, dat hij om dit officie te becoemen geen gelt, nochte iedt anders, het sije directelijck of indirectelijck, gegeven heeft, noghte belooft heeft te geven.

Onder stond: T' oircond hebben wij dese eijgenhandig ondertekent ende met ons graeffelyck cachet bevestigt. Alhier gedaen tot Cleve den 25 December 1776. *Was geteckent : Susanne,* Gravin van *Monts,* gebohren van *Hellen.*

Volght het act van Eedt.

Op heeden den 11 Januarij 1777 is voor ons Schepenen der Vrij Heerlijckheijt Obbicht ende Papenhoven gecompareert de Heere Petrus Reinerus Hagens, dewelcken, uijt crachte van de bovenstaende Patente, in qualiteijt als Schouteth deser heerlijckheijt den Eedt, bij den 8[den] art. van haere Majesteijt placcaet van 12 januarij 1746 daertoe ge-

Digitized by Google

statueert, in handen van onse mede Schepen, Joannes Kitzen, uijtgeswooren heeft, te weeten :

dat hij om den voorss. staet ofte officie te becoomen, ofte ter oorsaecke van dijen, geen gelt, nogh eenige andere dingen, niemanden gebooden, beloeft, nogh gegeven en heeft, nogh doen bieden, beloven, nogh geven, nogh geven en sal wien dat oock sije, directelijck of indirectelijck, nogh andersints in eenige manieren, behalvens het geene dat men gewoonlijck is te geven voor d'expeditie en depesche. Actum ut supra. *Onderstont:* ter ord^{ie} en was geteckent : *Francis Savelcoul*, absente secrecretario.

De schout P. R. Hagens was reeds overleden vóór den 2^{en} Mei 1781 en werd opgevolgd door A. E. Dullens, uit Schinnen.

§ 5. Lijst der schouten.

1580 *Geiszbert von Herdt.*

1589 *Jùncker Stas von Boxmer.*

1597 *Carlos Berbe.*

1601 *Severin Radermecher* J^{r}. Hij was de zoon van den momber en »gerichtschrieber" der heerlijkheid, Severin Radermecher S^{r}, en was nog in functie den 14^{en} Sept. 1648.

In 1677 treffen wij aan als schout *H. C. Radermechers.*

1680 en volgende jaren werd het schoutambt bediend door *Maximiliaan-Hendrik Xhlenchar.*

1704 (2^{en} Juni) *Abraham Brounsraede.* Hij was protestantsch. Ziehier zijne akte van aanstelling :

»Die hochwurdige, hoch wolgeborne Fraw Joanna Maria, freyfraw von Bentinck, zeitliche fraw Abdissin des freyadlichen Weltlichen Stiffts Sancti Hyppoliti in Gerresheim, thùt praesenteren einem Ehrbaren gericht Obbicht und Papenhoven den Herren Abraham Brounsraet zùm Scholtis,

dat hij solang solchen dienst in der Heerschafft Obbicht verwalten sol als Ihro gefällig und beliebig, allen inwohnern der Heerschafft anbefehlend, dat sij den selven darvoor respectiren sollen, mit der deutlicher und klarer Condition jedoch, wan über kùrtz oder lang derselv dat wenigste, in dem allerminsten pùnct, wider die Catholische Religion mit mùthwill selfs sol thùn, oder dùrch die seinige und andere, dùrch eenige Conniventie und negligentie, thùn laesen, das er in solchem fall so strack nit mehr zum Scholtys dienst bequaem und in der that dadurch reformirt sein solt; Welchem dan auch also parirt werden sal. Hierop hat obengedachter Heer Brounsraet, demselven altijt flijsig nach zù kommen, vor uns schepen vest versprochen und angelofft".

Op dat oogenblik was de abdis van Gerresheim voogdes van de minderjarige kinderen van Bentinck te Obbicht. Den 20en Februari 1710 deed Johan-Werner van Bentinck den eed van meerderjarigheid. Kort daarna moet de schout Brounsraede afgedankt hebben. Hij werd in volgende jaren herhaaldelijk wegens schulden gedagvaard. In 1721 was hij schepen te Gulpen.

In 1714 fungeerde de heer *Johan-Werner van Bentinck* zelf als schout. In 1717 treffen wij als schout aan *Heinrich Prinssen*. Vroeger was hij drost te Horn. Te Obbicht teekende hij zich ook als drost. Zijn zoon Johan-Antoon Prinssen was secretaris te Obbicht. Beiden stonden niet in de gunst van den graaf de Leerodt. (Men vergel. Het Lauwierken; Het burgemeestersambt).

1741 (25en October) werd door graaf de Leerodt aangesteld tot schout *Arnold Helgers*. Het schepengerecht beëedigde hem op voorwaarde dat hij vàn het Hof te Roermond de toestemming verwierf om te Born woonachtig te mogen blijven. Hij nam zijn ontslag einde 1752.

Digitized by Google

Herman-François (Dominicus) *Ecrevisse.* Hij werd gedoopt te Obbicht den 16en April 1749 en was het petekind van graaf Herman-Frans (Dominicus) de Leerodt. Hij werd op driejarigen leeftijd, den 15en December 1752, door den grafelijken peter benoemd tot schout van Obbicht en Papenhoven. Zijn vader *Johan-Hendrik Ecrevisse* werd te gelijker tijd aangesteld tot *administrator* van het schoutambt tijdens de minderjarigheid van den zoon. Den 10en Januari 1753 legde de vader het patent van schout-administrator over aan het schepengerecht, en werd dien dag, onder protest *de non praejudicando,* bij provisie beëedigd. Den 6en Juli 1754 nam het Hof van Roermond genoegen met beide benoemingen, den 17en Augustus daaraanvolgend vaardigde graaf de Leerodt de officiëele aanstelling uit en den 2en September van dat jaar werd Johan-Hendrik Ecrevisse definitief als schout-administrator voor het schepengerecht beëedigd. (Men vergel. het Hoofdstuk: *De papiermolen te Obbicht).*

Den 8en November 1765 werd benoemd tot »adjunct oft substituyt schout" *Joannes-Hubertus Dullens,* secretaris van het schepengerecht te Schinnen.

»Maria-Anna douairière Gravinne van Leerodt zù Born, geboorne Vrijinne Schmitsburgh, Vrouwe tot Winnenthal, Obbicht, Papenhoven etc. etc." geeft als redenen op van die benoeming, dat zij »geloofwaerdigh geinformeert sijnde, dat Johan-Hendrick Ecrevisse, Administrateur van het Scholtis Ampt onser Heerlijckheijt Obbicht, op den 13 van verleden maent Octobris, naer al sijne mobiliaire effecten aen den meestbiedenden publyckelyck vercoght te hebben, vertrocken is naer Gemert in de Meijerije van 's Hertogenbosch, om bij desselfs soon, Pastor aldaer, de reste van sijne hooge jaeren te passeren, ende dat sedert sijne absentie in opgemelte Heerlijckheijt Obbicht geene de minste opsicht is geweest, soo ten regarde van het Dijcken,

Batten als andersints, dat mede bij gebreck van de nootsaeckelijcke ordres, soo met het toevaeren van het hout ende andere noodige effecten, onse onderdaenen niet en pareren etc. Wij daeromme bij provisie hebben goetgevonden te stellen tot adjunct oft substituyt Scholtis, geduyrende de minderjaerigheyt van Herman François Ecrevisse, den heer Joannes Hubertus Dullens, secretaris der Heerlijckheijt Schinnen, int Lant van Valckenborgh etc., als daertoe nut, habil en bequaem wesende, om geduyrende den voorss. tijdt ende absentie van den eerst genomineerden administrateur de gedachte Scholtis plaets te bedienen ende te administreren, onder de gewoonlijcke emolumenten ende het profijt van een derde deel der amendens, ende conditie dat niets sonder onsen voorweten ende consent geschieden sal, mits doende den eede daer toe staende, etc. Gedaen binnen Aeken den 8 Novembris 1765."

Joannes-Hubertus Dullens overleed omstreeks het jaar 1777. Of de titulaire schout Herman-François Ecrevisse middelerwijl gestorven was, is ons onbekend. Metterdaad heeft hij nooit als schout gefungeerd.

Petrus-Renerus Hagens, J. U. L. werd tot schout benoemd door gravin Susanna de Monts, den 25en December 1776. Hij overleed omstreeks 1781-

A. E. Dullens, uit Schinnen, werd door den Heer G. A. de Paludé benoemd den 2en Mei 1781. Hij was de laatste schout van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven.

§ 6. Aanstelling van een schepen.

Wij Herman-Frans graef van Leerodt, heer te Born, Obbicht, Papenhoven, Muntz, Wanlo, Sours, Etzweiler, Winnenthal, Grasbroick, Ralshoven, Venn, Borth, Heijdeck, Fiemal, Heurne St. Piere, etc., Ihrer Chùrfürst. Dldt zù

Digitized by Google

Phaltz Oberamtmann beyder ambteren Millen und Born, Ihrer Chürfürst. Gnade zù Mayntz würcklicher geheimer Rath etc., aen alle degene die dese onse brieven sullen sien, leesen ofte hooren leesen, salut!

Doen te weten, hoe dat door het overlijden van *Martin Hubens* binnen onse voornoemde vrijheerlijckheijt Obbicht is komen te vaceeren eene Schepensplaetse, Ende wij, vertrouwende op het goedt ende verstandigh gedragh van *Jan Koten*, onsen onderdaen ende inwoonder onser voornoemder vrijheerlijckheijt Obbicht, hebben aen denselven geconfereert, soo als wij mits desen confereren de voorseijde schepensplaetse met alle rechten ende praerogativen, daervan dependerende, ende naerdat den selven den gewoonlijcken, bij het Landtrecht gepraescribeerden, alsmede bij haere Majestäts placaet de dato 12 januarij 1746, art. 8, geordoneerden Eijdt sal hebben gepresteert, (als te weten, dat hij, om den voorseijden staet ofte officie te bekomen, ofte ter oorsaeke van dijen, geen geldt, noch eenige andere dingen niemanden geboden, belooft, noch gegeven en heeft, noch doen bieden, beloven, noch geven en sal, wien dat het oock zij, directelijck, noch indirecktelijck, noch andersints in eenige manieren, behalven 't gene dat men gewoonlijck is te geven voor d'expeditie en depesche,) Soo ordonneren wij aen alle onse onderdaenen van de voorseijde onse vrijheerlijckheijt, den voornoemden *Jan Koten* voor alsulcken te erkennen. In oorkonden der waerheijt hebben wij dit patent onder onse signature ende gewoonlijcken zegel gedepescheert binnen Düsseldorff den 17ten Decembris 1755. *Signatum erat:* H. F. C. de Leerodt, Herr zù Obbicht undt Papenhoven.

Van ter sijde was den zegel gedrukt in Roode Lack ofte Siegelwachs (1).

(1) Schepenregister in het archief van het kasteel te Obbicht.

Digitized by Google

§ 7. Aanstelling en eed van den secretaris der schepenbank.

»Obbicht, in judicio extraordinario den 12 Novembris 1779, coram prætore et Scabinis van Elsen, Salden en Savelcoul.

»Compareerde voor ons Scholtis en Schepenen Sr Theodorus Houben, nederleggende patente van het Secretaris ampt deser heerligheijt, op hem verleent door den gebiedenden Heer in dato 11 Octobris lestleden, versoeckende dijnsvolgens tot den daer toe staenden Eede geadmitteert te worden, ende dat deselve patente met den acte van Eede geregistreert worde gelijck sulk gebruijckelijck is.

»*Fiat ut petitur.*

»Op heden den 12 Novembris compareerde voor ons Scholtis ende Schepenen d'Heere *Theodorus Houben*, denwelcken uijt crachte van ommestaende commissie, in qualiteijt als Secretaris deser heerligheijt Obbicht en Papenhoven, in handen van den Schepen Savelkoul heeft gepresteert den eede daer toe naer landtrechten gepresoribeert ende verders dijen bij Haere Maj[ts] placcaerte van den 12[en] Januarij 1746 daer toe gestatueert, te weten dat hij ter oorsaecke van dien geen geldt, noch iets anders gegeven heeft, noch geven sal wie het oock zije, direct of indirecte, noch andersints in eeniger maniere, behalven het geene raeckt de expeditie en depesch. Aldus gedaen tot Obbicht, dato als boven. Onderstondt: quod attestamur. Waeren geteekent: *P. R. Hagens*, Scholtis, Gheurt van Elsen, Schepen, Hubert Salden, Schepen, Francis Savelkoul, Schepen.

»*Volght de patente.*

»Alsoo het Secretaris ampte in de Heerlijckheijt Obbicht, Papenhoven en Overbroeck is comen te vaceeren, waer van aen mij, ondergeschreven Heer der selve Heerligheijt,

Digitized by Google

privativelijck toestaet te disponeeren, soo is dat, om aen mij bekende capaciteijt van Theodorus Houben, gebooren in dese heerligheijt, mits desen het selve Secretaris ampte met alle rechten, prerogatyeven en emolumenten daer aen gehoorende, confereere aen den selven Houben, edogh onder expres voerbehoudt ende conditie, dat den selven binnen de geseijde heerlijckheijt sal moeten blijven met vaste wooninge, sonder sigh daer van te moegen absenteeren buijten nootsaekelijckheijt voor eenen merckelijcken tijdt ende sonder voorweten van mij ongerges., of dat andersints, in contrarie val, aen mij sal vrij staen van t'selve ampte te disponeeren, alsoft den selven daer van bij sententie of andersints wettelijck verklaert was vervallen te sijn ; belastende derhalven allen dengeenen die dit raeken kan, den gemelten Houben als Secretaris der gemelten heerlijckheijt te erkennen ende vrijelijck te laeten in het exercitie van sijn ampte, sonder hem daer in eenige stoorenisse , hinder of beletsel te doen , naer dat den selven den gewoonelijcken Eede sal hebben gedaen.

»Gegeven tot Obbicht, den 11 Octobris 1779. Was onderteekent *A. G. Paludé*, heer van Obbicht en Papenhoven. Ter sijden een cachet in rooden lac uijtgedruckt".

§ 8. Secretarissen van het schepengerecht.

De eerste secretaris dien wij aantroffen, was Severin Radermecher S^r^, van 1592 tot einde 1609. Hij was de vader van den toenmaligen schout van dien naam en tevens momber der heerlijkheid. Na diens dood schijnt het dat men zich te Obbicht bediend heeft van een naburigen »gerichtschrieber" van beroep, zooals wij in 1601 aantroffen Wilhelm Keilman, die beurtelings als »gerichtschrieber" de gerechtsprotocollen ging bijhouden te Born, te Susteren

Digitized by Google

en te Grevenbicht. Toen dan ook den 23en April 1708 de schout Abraham Brounsraede aan het schepengerecht mededeelde, dat de gebiedende heer, Johan Werner van Bentinck, het patent van secretaris had uitgereikt aan zekeren *Lambrimont*, verzochten de schepenen dat de heer die benoeming zou intrekken, niet slechts wijl zij den nieuwbenoemde niet konden toelaten, zoolang hij zich onder de verdenking bevond van de grove aanklachten, die onlangs de heer van Elslo in een proces tegen hem geformuleerd had, maar ook wijl zij het beter oordeelden alles te laten op den ouden voet.

Den 22en September 1714 werd tot secretaris beëedigd *Andreas Bruggen*, »Päpstlicher und Keyserlicher Notarius", die toentertijd woonachtig was te Susteren. Hij was de laatste gerechtsschrijver, die de schrifturen opmaakte in het hoogduitsch. Hij werd niet wettig afgedankt en hij nam ook zijn ontslag niet, doch omstreeks het jaar 1720 werd tot secretaris aangesteld *Johan-Anton Prinssen*, den zoon van den toenmaligen schout. Door wien? Graaf de Leerodt, die Prinssen, vader en zoon, gaarne uit hunne ambten ontzet had, liet in 1724 door zijnen »verwalter" Johan Frangenheim aan den advocaat van den Bergh te Roermond schrijven, dat Johan-Anton Prinssen onwettig benoemd was, namelijk door iemand die de investituur niet had. Ook had de graaf gaarne gezien, dat Andreas Bruggen zijne rechten op het secretariaat te Obbicht deed gelden. Maar deze was ook aangesteld indertijd door iemand die, na de meerderjarigheid, de leenverheffing te Roermond *niet* gedaan had, namelijk door Johan-Werner van Bentinck.

(Men vergel. verder de Hoofdstukken: Het Lauwierken, De Papiermolen, Het Burgemeestersambt.)

Johan-Anton Prinssen was gehuwd met *Maria-Elisabeth*

Digitized by Google

van den Dijck. In het jaar 1777 was hij metterwoon gevestigd te Maeseijk. Op den 19en Mei van dat jaar gaf hij in genoemde stad aan den fungeerenden burgemeester van Obbicht, *Severin Rademaeckers*, kwitantie van de som van 200 gld. bb., die de gemeente, den 22en Maart 1762, van hem, ten voordeele van zijn minderjarigen zoon, *Johannes-Theodorus Prinssen*, tegen 4% geleend had, tot betaling van »*Sieur Schulpen* sijne geleverde faschijnen tot behoef deser gemeyntens batte." Dit was het laatste maal dat wij den naam van den secretaris Prinssen aantroffen.

Hij had nog een zoon: *Joannes-Abraham Prinssen*, die den 3en Februari 1741 te Obbicht gedoopt werd.

De laatste secretaris van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven was *Theodorus Houben*. Hij werd benoemd door den heer A. G. de Paludé den 11en October 1779 en voor het schepengerecht beëedigd den 12en November daaraanvolgend. Zijn huis lag tegenover de pastorij te Obbicht. Hij was vrijgezel en woonde in, te Maastricht, bij zijne zuster, »juffrouw Johanna-Maria Houben, in houwelick met Sr Wilhelmus Wolfs." Wegens de uitlandigheid werd hem geruimen tijd door de schepenen de sleutel van »den schepencomb" geweigerd. In den strijd van den heer A. G. de Paludé tegen het schepengerecht, toonde hij zich een trouw aanhanger van den heer. De koster Lodewijk Brewers of Brouwers wraakte hem zelfs als partijdig, in zijn proces met den heer over het kostersambt. Daartegen protesteerde de secretaris den 31en October 1781 voor het schepengerecht, en verklaarde niet verder in dat proces als secretaris te fungeeren. De schepenen benoemden voor dat speciaal geval tot secretaris den schepen *Frans Savelcoul* (1), brander; doch deze werd weldra persoonlijk in

(1) In Maart 1787 werd de schepen F. Savelcoul, ter requisitie van M. J. *Soiron* te Maastricht, onder het nieuw stadhuis gevangen gezet wegens schul-

Digitized by Google

zoo vele processen gewikkeld, deels met den heer de Paludé, deels met bankiers uit Luik, dat hij voor de benoeming moest bedanken. Toen nam de schepen Petrus-Renerus Wintraecken (herkomstig uit Limbricht) de plaats van secretaris waar, in het proces over de kosterij.

§ 9. De nachtwacht.

Den 20en October 1756 klaagde de waarnemende schout voor het schepengerecht, dat de inwoners van Obbicht en Papenhoven, die aan de beurt waren de nachtwacht te houden, weigerden zich op het bepaalde uur respectievelijk ten huize van den schout en van den schepen Hubens te vertoonen. De schuldigen werden voor het gerecht gedaagd. De toestand verbeterde daardoor niet. Toen liet de schout een veldwebel en twee soldaten uit Roermond komen, met welke hij in den nacht van den 6en November 1756 te Papenhoven de ronde deed. Hij ontmoette geene wacht en verzocht toen den veldwebel daarover rapport te doen te Roermond.

In den winter van 1765 werden *alle* hoofden van gezinnen te Papenhoven, met uitzondering van de twee schepenen en den dorpsmeester (pagimagister, burgemeester,) zoomede vier ingezetenen van Obbicht, ingevolge het plakkaat van den 26en Juli 1749, art. 14, veroordeeld tot tien patacons ieder, wegens verwaarloozing van de nachtwacht.

Den 23en November 1785 vraagde de schout Dullens aan het schepengerecht machtiging om elf hoofden van gezinnen uit het dorp Obbicht te dagvaarden, die geweigerd hadden op de ronde aan te kloppen aan het kasteel en

---

den. Hij werd er uit ontslagen in het begin van April daaraanvolgende, door paadstelling zijner twee huizen, zijner branderij en goederen, en door de offervaardige tusschenkomst zijner familie.

Digitized by Google

aan twee huizen in het dorp, zooals de nieuwe verordening dat voorschreef. Hij verklaarde tevens, dat die van Papenhoven en Nattenhoven iederen nacht aan de huizen, die hun daar aangewezen waren, klopten. De machtiging tot dagvaardiging werd verleend. Toen dienden de aangeklaagden een verdedigingschrift in bij de schepenbank. De schout maakte er zijne aanmerkingen op en zond een en ander ter advies aan den advocaat-fiscaal Timmermans te Roermond. Het antwoord moest niet gunstig luiden. De schout achterhield het, onder voorwendsel dat wegens den hoogen waterstand de post uitbleef, doch op het einde van December werd hij door de schepenen »geadstringeert" om het binnen de acht dagen in handen van den secretaris te stellen.

In de maand Januari 1786 weigerden ook drie ingezetenen van Nattenhoven, de wacht te doen volgens de nieuwe verordening. De gezamelijke inwoners van Obbicht en Harrekoven sloten zich toen bij de onwilligen aan; zoo doende zag zich de schout in Februari 1786 genoodzaakt aan het schepengerecht machtiging te vragen, om schier alle hoofden van gezinnen in Obbicht, Harrekoven en Nattenhoven te dagvaarden. De aangeklaagden verschenen voor en na met getuigen *à décharge*: zij hadden, ieder op zijne beurt, de ronde gedaan volgens het reglement dat op het Voogdgeding was afgelezen, en zij verklaarden aan dat reglement zich te houden, maar zich niet te onderwerpen aan de wijzigingen, die naderhand de schout er eigenmachtig in gebracht had. Daarmeê liep de zaak af. *(Schepenregisters op het kasteel te Obbicht).*

§ 10. De schutterij.

Het reglement over de schutterij konden wij niet vinden. Het zal wel in hoofdzaak eensluidend zijn geweest

Digitized by Google

met dat der schutterijen in den omtrek. De hoofdbepalingen er van kwamen gewoonlijk hier op neêr: die als lid aangenomen werd, moest, vroeger een boog, in latere tijden een geweer meêbrengen. Hij moest zweren den heer en het kasteel te verdedigen, en den heer in den oorlog te volgen; doch in dit laatste geval moest de heer voor het noodige onderhoud zorgen. De leden der schutterij waren wijders verplicht de processie op H. Sacramentsdag te begeleiden. Het vogelschieten had gewoonlijk op den tweeden dag van Pinkster plaats. In vele plaatsen genoot de *koning* voor dat jaar vrijdom van belasting, en schoot hij drie achtervolgende jaren den vogel af, dan werd hij als *keizer* voor het geheele leven van de bijdrage in de belasting ontslagen.

Wij hebben de § over de schutterij bij het hoofdstuk: *Justitie*, gevoegd, wijl de schutterij altijd ter beschikking stond van de justitie. Zoo zagen wij in de schepenregisters, dat overal waar *de sterke arm* noodig was, leden der schutterij op assistentie ontboden werden, b. v. door den batopzichter, wanneer schippers weigerden, aan den stompdijk, de paarden, die het schip stroomopwaarts trokken, naar de overzijde der rivier te voeren; wanneer beslag gelegd moest worden op de vruchten van vreemde geërfden, die weigerden de tienden af te staan, of den landen batschat te betalen, of in boeten vervallen waren wegens verwaarloozing van hand- en spandiensten aan de dijken; wanneer een vonnis van de schepenbank of van het voogdgeding met geweld moest uitgevoerd worden; wanneer door kwaadwilligen de orde gestoord werd bij de herstelling der dijken etc.

De schutterij bezit nog het vaandel, dat haar door graaf *Herman-Frans de Leerodt*, na 1738, geschonken werd. Het bestaat uit zijden, afwisselende, langwerpige, witte en

Digitized by Google

blauwe ruiten *(losanges)*. In het midden bevindt zich van weerszijden een medaillon, op een waarvan staat: de Heilige Willibrordus, patroon der kerk van Obbicht en der schutterij, en op het ander: het wapen van den graaf en dat zijner tweede echtgenoote, *Maria-Anna Schenck van Schmitburg*, namelijk rechts, in zilver: een klimmende, rechtsgewende, gekroonde leeuw van sabel, en links, op een veld van sabel: een zilveren gesp *(Schenck)*; schildhouders: rechts, een gouden leeuw, met opgeheven, gespleten staart, links: een gouden griffoen; het geheele schild gedekt door eene kroon met twee *fleurons*.

Vogel en platen.

De vogel houdt in den bek een schildje: op zilver, twee balken van sinopel; op het halsbandje staan de initialen J. V. W. Zouden die betrekking hebben op zekeren *Wassenbergh*, die in 1774 secretaris was van de douairière de Leerodt-Schmitburg?

De platen dragen de volgende inschriften:

(Op een ovaal schildje:) 1636. *Johanus Eiselor.*

1636. *Erhart Fric R. H.* (Rex Hodie?)

Dono dedit Johan Wernes Baron von Bentinck, freyheer zu Obbicht. Onder het gekroond familiewapen, met twee aanziende leeuwen als schildhouders, staat het jaartal 1711.

1717. *Joannes de Krei.* J. D. K.

1716. *Joannes Wanmakers.*

Op eene halve maan, randschrift: *Hendrich, Arnold, freijherr von Bentinck, Herr zu Birgel und Willrath;* in 't midden: *Dono Dedit*, 1717; in het midden, tusschen deze cijfers, staat de baronskroon.

1718. *H. A. freyher von Bentinck zu Obbicht, Herr zu Birgelen ont Wilrath.*

PetrUs De KRae, ReX, HoCCe MUnUs PosterIs. A° 1726.

Digitized by Google

Max Notermans, Coninck van de Schutterie van St. Willebrordus A° 1727.

Nicolaes Tunnen, Schepen, Vereert Deze Plate Aen De Companie van Obbicht, A° 1727.

Gheurt van Eelsen, Coninck van de Schutterie van St. Willebrordus A. 1745.

Gheurt van Elsen, Coninck van de Schutterie van St. Willebrordus A° 1750.

a TheoDoro De KraU, eCCe Lete pro Rege HoDIe Geror. (1756).

Franciscus Savelkol Koning onder de Schuttereij van Obbeegt 1774.

Joannes De Crau jungen Coninck van de Schutterie van St. Willebrordus tot Obbicht 1778.

Severinus Salden Coninc van de Schutterij van St. Willebrordus tot Obbicht. anno 1804.

Joannes de Crau Konink 1805.

Joan Lempere Coninc van de 'S Willebrordus tot Obbicht. 1806.

Jaen Lempere Koning van de Schutteri van 'S Willebrordus tot Obbicht. 1810.

Theodorus Salden Coning van de Schutteri van S. Willebrordus tot Obbicht, anno 1811.

Severinus Salden Koning van de Schutteri van S. Willebrordus tot Obbicht. Anno 1819.

H. Bruwers K. V. Papenhoven 1821.

J. Driessen 1ste Koning, Obbicht 1875.

H. Kolen Koning, Obbicht 1877.

J. Hubens, Koning te Obbicht 1879.

L. Beenders, Koning, Obbicht 1881.

Digitized by Google

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

§ 1. De gemeente van Obbicht en Papenhoven.

In de middeleeuwen moeten Obbicht en Papenhoven twee afzonderlijke heerlijkheden zijn geweest. Dit zien wij uit de schatheffing die Papenhoven in 1740 voor eigen rekening hield met toestemming van het Hof van Roermond, en uit de afzonderlijke inlijving van elke heerlijkheid bij het Staatsch Overkwartier den 14en Juni 1786. In het eerste stuk wordt ook gesproken van de *regeerders* van Papenhoven. Het schijnt dus dat Papenhoven recht had op een bepaald getal schepenzetels in het gemeenschappelijk gerecht te Obbicht.

Wat de grenzen van Obbicht betreft, op dat onderwerp moeten wij hier terug komen, wijl wij daaromtrent sedert den afdruk van het Eerste Hoofdstuk, nieuwe bescheiden gevonden hebben.

Wij ontdekten later in het archief van het kasteel te Obbicht eene »Metinghe van alle des Heeren van Obbicht landerijen" gedaan in 1694, waaruit wij zagen, dat de doorgebroken dijk weer hersteld was en dat de tegenwoordige bedding der Maas er wordt beschreven als een strook lands bezaaid met zand en kiezel. Wij ontwaarden verder uit andere bronnen, dat sedert de doorbraak van omstreeks 1684 de bevaarbare zijtak der Maas niets anders was dan eene tijdelijke overstrooming bij elken hoogen stand der rivier, door de opstuwing van het water beneden Harrekoven. Uit dien hoofde had men een binnendijk gelegd, die heden den werkelijken dijk van de Maas vormt. Ook lag oudtijds een dijk boven het kasteel, langs het Broekveld.

De landmeter dan, Herman Janssens, na gesproken te hebben van het veld »negen oordt genaemt", en dat gele-

Digitized by Google

gen is tegenover Stokhem, nadert langzaam het kasteel, en omschrijft dan »*den Obbichter-Weert, gelegen tusschen den dijck* (den binnendijk) *en de Maese.* het geenige in den selven vruchtbaer is, soo ackerland, grasgewas ende witshout, *uytgenomen eenen streek aengewassen steenen sand, noch teenemael steriel*, alsoock vier roeden van de maese gebleven, (van de Maas afgebleven met meten,) alwaer deselve schaedelijck is, soo is de meerrest van het vruchtbaer groot bevonden 6205 roeden, 13 voeten."

De kerk van het verdwenen dorp had gelegen tegenover Harrekoven: »item een stuck (land) gelegen langs de Harckhover-straet, ofte *alden kercken-wegh*, met een punt uytschietende op het baentjen van Herman Savelcoul ende met het ander hooft *ontrent den dijck* (binnendijk)".

Wij zullen een afzonderlijk hoofdstuk aan de doorbraken der Maas en aan het dijkwezen te Obbicht wijden, hier zullen wij slechts in het kort het geschiedkundige er van samen vatten.

In den winter van 1725 op 1726 richtte het water groote verwoestingen te Obbicht aan.

In 1740 verdeelde zich de Maasstroom niet ver van Stokhem in tweeën en vormde voor die stad een eiland. Over het bezit van dat eilandje werd langen tijd tusschen Obbicht en Stokhem getwist.

In 1751 verlegde zich de geheele Maasstroom naar den oostelijken zijtak, die zich in 1740 gevormd had. Stokhem werd toen van de Maas afgescheiden. De strijd over het eigendomsrecht van het voormalig eiland (die oude batte) werd toen nog heviger.

De instandhouding der dijken, die herhaaldelijk verwoest werden, viel echter Obbicht te zwaar. Het werd wel eens geholpen met hand- en spandienst door de bedreigde Guliksche dorpen van den omtrek, en misschien door geheele

Digitized by Google

of gedeeltelijke kwijtschelding van de rationsgelden en van buitengewone belastingen, maar de taak viel op den duur te zwaar aan de heerlijkheid. Doch niet slechts tegen de verwoestingen der rivier moest zich Obbicht verdedigen, maar ook tegen de beschuldigingen, welke de desolate toestand der dijken aan de Guliksche autoriteiten van den omtrek ontlokte. Een niet gedagteekend antwoord op zulke beschuldiging deelen wij mede in het hoofdstuk over de doorbraken en het dijkwezen. Wat het batwezen te Obbicht te beduiden had, zal men zien uit een bestek van aan te besteden herstellingswerken aan de dijken in 1764, dat aan het eind van meer gemeld hoofdstuk wordt medegedeeld.

Wat echter het meest onze opmerkzaamheid verdient is het Waterschap dat den 24en September 1773 tot stand kwam. Het had een internationaal karakter, vermits de spaansch-geldersche heerlijkheid van Obbicht en Papenhoven op den rechter Maasoever rondom was ingesloten door het Land van Gulik. Het verdrag was tot stand gekomen door de bemoeiingen van de Hoven van Düsseldorf en Roermond. De geërfden van Obbicht hadden het formeel aangenomen. Wijl wij het stuk niet gevonden hebben, is ons het getal der Guliksche plaatsen die van het Waterschap deel uitmaakten, onbekend gebleven. Doch de topographie rondom Obbicht doet ons vermoeden dat het de volgende waren: Grevenbicht, Born, Buchten, Holtum en Susteren. Uit het octrooi van Maria-Theresia, gedagteekend 9en October 1773, blijkt dat het Waterschap al dadelijk stond voor eene uitgave van *negen-en-veertig duizend, vijfhonderd rijksdaalder!* De gemeente van Obbicht en Papenhoven zou voor haar aandeel *zeven duizend rijksdaalder* bijdragen.

Obbicht hield ten slotte van alle de opofferingen, die het zich getroost had tot behoud van zijn westelijk gebied,

Digitized by Google

niets over dan de schulden. Tijdens de fransche overheersching doorbrak de Maas nog eens den stompdijk vóór het kasteel en bleef sedert dien tijd voor goed in rechte lijn langs het dorp vloeien. Het afgescheiden veld kwam aan Stokhem, en de kapitalen die eeuwen lang de bedijking daar gekost had, bleven drukken op de voormalige heerlijkheid.

Heden zijn die schulden gedelgd. Het zou de moeite wel loonen, indien iemand eens schetste door welk voorbeeldig beheer de drie burgemeesters: ridder Beelaerts, Jan-Willem Houben en Jan-Hendrik Houben tot dit resultaat gekomen zijn. De bouwstoffen er voor zijn te Obbicht aanwezig.

§ 2. Betrekking van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven met het Geldersch Hof van Roermond.

Wij spreken hier niet van de leenroerigheid, maar van het huishoudelijk bestuur der gemeente. Wat de justitie en de administratie betreft, ressorteerde deze gemeente onder het Hof van Roermond, maar wat het finantiewezen aangaat, had zij niets gemeen met het Overkwartier. Zij was eene vrijheerlijkheid of *terre franche*.

Als vrijheerlijkheid *(terre franche)* waren Obbicht en Papenhoven oudtijds vrij van de *quota's*, (buitengewone belastingen, beden,) welke over Opper-Gelderland werden omgeslagen. Daarentegen verspreidde in vredestijd de Souverein zijne soldaten over de vrijheerlijkheden. De ingezetenen moesten hun gratis huisvesting en kost bezorgen. Toen in latere tijden die toestand ophield en het leger meer in de vestingsteden geconcentreerd werd, bepaalde de Souverein hoeveel van de elders gevestigde soldaten elke vrijheerlijkheid moest onderhouden. Dat noemde men

Digitized by Google

rationsgelden. Ieder ration werd berekend op 15 bb. stuiver daags. Het getal rations werd echter verhoogd elken keer als de vorst eene buitengewone bijdrage (bede) verwierf van de gewestelijke Staten. De rationsgelden werden geïnd door den burgemeester en rechtstreeks overgemaakt aan een ontvanger, die uitsluitend met de schatheffing der vrijheerlijkheden belast was (1).

Te oordeelen naar andere vrijheerlijkheden, moet in gewone tijden het getal dagelijksche rations ten laste van Obbicht en Papenhoven geweest zijn: acht à tien. (Men zie verder de § over de *schatheffing.)*

§ 3. De Heerlijkheid Obbicht en Papenhoven komt onder de Staten van de Republiek der Vereenigde Provinciën.

Plechtigheden der bezitneming.

Door het tractaat van Fontainebleau, den 8en November 1785 tusschen keizer Joseph II en de Republiek der Vereenigde Provinciën gesloten, werd de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven aan deze Republiek afgestaan. Deze overgang bracht geene radicale verandering in het inwendig bestuur der heerlijkheid, noch in de vrije uitoefening van den Katholieken Godsdienst, te weeg: beide vrijheden waren door de bepalingen van het tractaat gewaarborgd.

Nu moest de heerlijkheid voortaan voor de eene helft verheven worden voor het Leenhof te Venlo; onder het Hof aldaar ressorteerden ook voortaan de justitie en de administratie: van *Spaansch*-Geldersch werden Obbicht en

(1) Men vergel. Mémoires etc. par le comte *de Neny*, tome II, p. 218, s. s. (édition de 1786)

Digitized by Google

Papenhoven nu *Hollandsch*-Geldersch, volgens het toenmalig spraakgebruik.

Wij zullen eerst de solemniteiten laten volgen, waarin de afstand en de nieuwe bezitneming plaats had.

PROCES-VERBAEL

gehouden ten eene door den Rentmeester van Haar Hoogmogende Domeynen en geestelycke goederen van de Landen van Overmaese, van Panhuys, benoemde en aengestelde Commissaris van wegens Hare Hoogmogende de Heeren Staaten generaal der Vereenigde Nederlanden, volgens Resolutie van Haar Edele Moogende de Heeren Raaden van Staate, in dato 11 Januarij 1786, tot het nemen van possessie van de Dorpen, Heerlijkheden en districten, met ap- en depententien van dien, zoo in den Lande van Valckenborg als Overquartier van Gelderland gelegen, en aan Haar Hoogmoogende gecedeert bij den 19den Articel van het Tractaat van vreden, geslooten te Fontainebleau in dato den 8 November 1785 tusschen Syne Keyserlyke en Koninglijke Majesteyt ende Staaten generaal der Vereenigde Nederlanden, en ter andere sijde door de Commissarissen, ten selven eijnde benoemt van wegens sijne Keyserlijke en Koninglijke Majesteyt, den Colonel der Ingenieurs, ten dienste van welgemelte Majesteyt, de Brou, en den Hoogdrossard 's Lands van Daalhem, de Frankinet:

Op heden den 14 Juny 1786 heb ik Commissaris van weegens Haar Hoogmogende mij begeeven in den Dorpe en Heerlyckheyd Obbicht, in het Overquartier van Gelderland gelegen, alwaer mijne voornoemde commissie vertoont hebbende aan de voorschreeve Commissarissen van Sijne Keyserlijke en Koninglijke Majesteyt, dewelke mij insgelijks getoont en bij copie overgelevert hebbende hunne commis-

Digitized by Google

sien, bij depêche van 't Gouvernement van de Oostenrijkse Nederlanden, tot het doen van den afstand en overleeveringe van de voorschreeve dorpen en Heerlykheden, bij den 19 Articel van het Tractaat vermelt, vervolgens en uyt kragte van dien hebben doen vergaderen den officier (1), Schepenen, Secretaris, Borgemeesters, Pastoor ende Ingeseetenen van den dorpe en Heerlykheyd Obbicht, alle bij klokkenslag bijeengeroepen, en solemneelijk verclaert hebben, alle deselve te ontslaen uyt den Eed van getrouwigheyd, aan Syne Keyserlyke en Koningiijke Majesteyt gedaen, deselve stellende en overgevende onder de gehoorsaemheyd; bescherminge en volle souveraineteyt van Haar Hoogmogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, in handen van Hoogstderselver Commissaris, daertoe benoemd ende geauthoriseert; welke solemneele acte geschied is ten bijweese van den voornoemden Commissaris van Haar Hoogmogende, de Officieren en Regenten en de geheele vergaderde Gemeente, dewelke alle eenparig dit Proces Verbaal, off selfs, off door hunne gedeputeerdens, hebben geteekent, om te dienen voor een publique acte, bewijs en instrument van de Reële Cessie en overdrachten van de voornoemde Heerlijkheyd en dorpe van Obbicht met alle dependentien van dien, door de Commissarissen van Sijne Keyserlijke en Koninglijke Majesteyt gedaan aan die van Haar Hoogmoogende, en zijn hiervan twee eensluydende gemaakt, geteekent en weerzijds uitgewisselt.

De Brou, Colonell, eques et Commissaire de sa Majesté L'empereur et Roy,

de Frankinet de Marche et Bergh, Commissaire, comme dessus.

Accepteerend in naeme en van wegens Haar Hoogmogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden:

(1) De schout.

Digitized by Google

W. H. van Panhuys, Commissaris van wegens H. H. M. M.
A. E. Dullens, Schouteth.
A. Meijers, pastor van Obbicht. G. V. Elsen, Stadhouder.
Leonardus Peters, Schepen.
P. R. Wintraecken, Schepen.
Francis Salvelcoul, Schepen.
T. Houben, Secretaris.
Joes Berben. Ludovicus Breuwers.

Eed van getrouwheid der ingezetenen van Obbicht aan de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Na de afstand en overgifte van de Heerlijkheyd en dorpe van Obbicht, met ap- en dependentien van dien, op heden geschied, ingetrocken zijnde een detachement Dragonders uyt het garnisoen der stad Maestricht, zijn op onse orders naders vergadert geworden den officier, Schepenen, Secretaris, Borgemeesters, Pastoor en gemeentenaren, alle bij klokke-slag bijeengeroepen, en aen de vergaaderde gemeente gelast, om uyt het midden van hun te benoemen en te committeeren twee personen, om uyt naeme en van wegens alle de ingeseetenen van voors. Heerlijkheyd, met ap- en dependentien van dien, in onse handen te doen den Eed van Hulde en Getrouwigheyd aan Haar Hoogmogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en daartoe benoemt en gecommitteert zijnde de personen van Ludovicus Browers en Joannes Berben.

Blijkens notarieele constitutie, hier nevens gevoegd, hebben vervolgens de voors. officiers, Schepenen, Secretaris, Borgemeester, Pastoor en Gecommitteerdens van de Gemeente den Eed van gehoorsaemheyd en trouwe aen Haar Hoogmoogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, als Haare Wettige Souverain, afgelegt

Digitized by Google

en in onse handen gepresteert, en hebben wij alle deselve genoomen in de bijsondere bescherminge van Haar Hoogmoogende, en zoo volgens in onse qualiteyt genoomen reëele en actueele possessie van deese Heerlijckheyd en dörpe van Obbicht, met alle ap- en dependentien van dien. Actum binnen Obbicht den 14 Juny 1786.

W. H. van Panhuys, commissaris van wegens Haar Hoogmogende.

Wij onderges. Officier, Scheepenen, Secretaris, Borgemeesters, Pastoor en Gecommitteerdens van de Heerlijkheyd, gemeente en dorpe van Obbicht, met ap- en dependentien van dien, verklaeren den Eed van Trouwe en Onderdanigheyd aen Haar Hoogmogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, als onse wettige Souverain te hebben afgelegt in handen van den Commissaris, van Haar Hoog Moogende daartoe expresselijk gecommitteert. Actum binnen de Heerlijkheid Obbicht den 14 Juny 1786.

A. E. Dullens, Schouteth.
Geurt van Elsen, Stadhouder.
Meijers, pastor. Leonardus Peters, Schepen.
Joes Berben. P. R. Wintraecken, Schepen.
Ludovicus Brewers. Francis Wintraecken, Schepen.
T. Houben, Secretaris.

De schout doet nogmaal voorgaanden eed, ditmaal namens Ant. Guill. de Paludé, heer van Obbicht.

En is ten desen gecompareert den officier deser Heerlijkheyd, in onse handen overgeevende de nevensgaande procuratie van den Heer derselve Heerlijkheid, om in desselfs naeme en ziele den Eed van Trouwe en onderdaenigheit aen Haar Hoogmogende, de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, als sijnen wettigen Sou-

Digitized by Google

verain, te praesteren, tot welken Eed wij den selven Officier, als procuratie hebbende van den Heere deser Heerlijkheid, hebben geadmitteert, en heeft hij vervolgens den selven Eedt in naem en ziele van sijn principaal uijtgeswooren. In oirkonde dese getekent binnen de Heerlijkheid Obbicht den 14 Junij 1786. Was getekent A. E. Dullens, qqua.

Notarieele constitutie ter bekrachtiging van het voorgaande.

Relateere ik onderges. Notaris openbaar, geadmitteert bij den Ed. mog. Raad en leenhove van Braband in 's Hage, tot Meerssen resideerende, dat op heden den veertienden Juny seventhien hondert ses en tachentig voor mij, in presentie der naar benoemde getuygens gecompareert sijn de gesaementlijcke ingesetenen van den dorpe en Heerlijkheijd Obbicht, met ap- en dependentien van dien, alle bij clokke-slag vergadert voor den gerichts huyse alhier, dewelcke op requisitie van den Wel Edele Gestrenge Heer Willem Hendrik van Panhuys, in sijne qualiteyt als Commissaris door Haer Hoogmogende benoemt ende geauthoriseert, hebben verklaerd te benoemen en te constitueeren tot het teekenen van de acte van décharge en overgifte van deese Heerlijkheyd in behoeve van Haer Hoogmogende, omme te doen den Eed van hulde en getrouwigheyd aen Haer Hoogmogende, de Heeren Staeten Generael der Vereenigde Nederlanden, in handen van den voorn. Heere Commissaris, soo als sij comparanten eenpaerlijk verklaerden te benoemen ende daertoe te committeeren de persoenen Ludovicus Brouwers en Joannes Berben, mede inwoonders alhier,

Digitized by Google

verclaërende verders van daerover als nu te approbeeren en te ratificeeren hetgeene door de voormelde geconstitueerdens in naeme van de gesaementlijke gemeente sal wezen gedaen. Aldus gerelateert, op dato quo supra, binnen Obbicht, ten ordinairen gerechtshuyse, in presentie van de h[re] J. P. Rooth, mede notaris, resideerende te Beek en Balthasar Smithenii, deurwaerder van de Heeren Raede van Staete, als getuygens hiertoe versogt, die deese beneffens mij notaris eygenhandig hebben onderteekend.

J. P. Rooth. J. B. Smidhenii. Quod attestor:
R. W. A. Wilmar, Not[r] Pub[s] (1).

Daarna werden dezelfde formaliteiten gebezigd voor den afstand en de bezitneming van de »Heerlijckheyd en Dorpe van Papenhoven, met alle ap- en dependentiën van dien". De ingezetenen van Papenhoven werden door klokkeslag bijeen geroepen voor het gerechtshuis te Obbicht, colonel *de Brou* en de drost *de Frankinet* ontsloegen hen van den eed van getrouwheid aan den keizer als hertog van Gelderland, *Willem-Hendrik van Panhuys* verklaarde de heerlijkheid in bezit te nemen namens de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en deed de dragonders Papenhoven binnenrukken; de schout, de schepenen, de secretaris, Geurt Harden en Wilhelmus Brouwers, deze twee namens alle ingezetenen, de schout nog eens afzonderlijk namens den heer, de deservitor Hubertus Hubens namens den pastoor, legden in handen van W. H. van Panhuys den eed van getrouwheid af en daarna werden afstand, bezitneming en beëediging bekroond door notariëele akte van notaris Wilmar.

Dat had Filips van Bentinck niet gedroomd!

---

(1) Copie in het gichtregister; archief van het kasteel te Obbicht.

§ 4. Verdere geschiedenis van Obbicht en Papenhoven tot aan de opheffing der heerlijkheid.

De korte tijd dat de heerlijkheid stond onder het Hof van Venlo, ging niet zonder moeielijkheden voorbij.

Bij resolutie van den Raad van State werd den 1en April 1788, op advies van den Landrentmeester *Edmond Ruys*, de vrijheerlijkheid aangeslagen voor 287 gld. 1 stuiver, 2½ *denier* »swaer Brabants" in de *onraadspenningen*, en voor 103 gld. holl. in de *remissionspenningen*. Daar kwam tegen op de »Geërfdendag, gehouden den 29 April 1788, bij behoorlijke convocatie der groote geërfdens en den eersaemen gerichte deser vrijheerlijckheijt Obbicht ende Papenhoven". Er werd »gerolveert van te constitueeren de Schepenen van Elsen en Savelcoul, om te consulteeren alsulcke advocaeten als sij dienstig sullen oordeelen, om te doen opstellen, (tot ontlastinge der voors. quota van onraadspenningen en remissionspenningen). onse ootmoedigste klaghte over geseijde resolutie, en bij deselve teffens te doen sien, dat dese heerlijkheid different is aen *Roosteren* etc."

Den 11en Mei van dat jaar werd over soortgelijk, of hetzelfde, onderwerp weer een geërfdendag gehouden, doch wij vonden slechts het volgend fragment over het genomen besluit: »Gesien de copie van de appostille, verleent op de memorie van den Raad ende momboir, gedaen tot Venlo den 20 meert 1788, en het daerbij beroopen project-reglement, verclaeren te agreëren den 1, 2, 3, articel van geseijd reglement; voor den 4 resolveeren, dat het onmogelijk is voor eenen schatheffer dese dagen te sitten, sonder".....

Het schijnt dat de regeering te Venlo zich maar geen begrip kon vormen van het eigenaardig, inwendig bestuur van de oud-Spaansch-Geldersche gemeente. In 1789 had het Hof van Venlo te dien aanzien eenige vragen gesteld

Digitized by Google

aan de regeerders van Obbicht en Papenhoven. De inhoud van de aanschrijving van het Hof ontging aan onze nasporingen, doch, wat belangrijker is, de antwoorden, door den geërfdendag op de gestelde vragen gegeven, vonden wij in het laatste *Prothocollum Judiciale*. Het stuk luidt als volgt:

Geërfdens vergaderinge, gehouden tot Obbicht den 24 Meert 1790.

(Het berigt en belang is afgezonden den 14 April 1790).

Is geresolveert bij unanimiteijt der stemmen van te berighten op de requisitie van de H^re Raed momboir als volgt.

BERIGT EN BELANG

door de geërfdens en Regenten der Heerlijkheijt Obbicht en Papenhoven.

De voornoemde berightdoenders, communicatie becomen hebbende van de requeste, sijdens den Heere Raed Momboir aen den Edelen Hove gepresenteert, met de ordonnantie door den Edelen Hove daerop gegeven den 24 9ber 1789, hebben de eer en voldoening dijer bij wijsen van beright en belang te seggen:

1°. Dat den Reglemente van den 27 9ber 1733, betreffende den beestenschat en den omslag op de consumptie en generale capitatie, alhier geene steede kan hebben, ter oorsake dat in dese Heerlijkheijd geene gemeentens en sijn waerop de beesten vrijen weijdegank hebben, noghte ook geene andere waeruijt de inwoonders eenige private profijten souden konnen trekken, waerdoor deselve op de uijtheijmsche geërfdens eenigh voordeel konden hebben, neen, maer ter contrarie nogh beswaert sijn met de gemeentens en Heeren diensten. Daerenboven sijn de inwoonders van den dorpe van Papenhoven (als hebbende geenderleij graes) gehouden van hunne beesten ten weijdegank

Digitized by Google

te sturen op het Guliks, en daervoor speciaelijk te betaelen. Dus resoluijt: dat sij hunne naeringe moeten soeken uijt hunne Erven of pachtgoederen.

2°. Betreffende den landschatt: desen wordt betaelt door de gesaementlyke gepossessioneerde, pro rato van hun boender getal.

3°. Tot het bedienen van de schatzedule, welck annexe is aen het Borgemeester ambt, worden jaerlijcks door den geregte van alhier aen den H^re der plaets voorgestelt drij persoonen, uijt welcke den H^re het regt heeft van eenen te kiesen.

4°. Dat het *ab immemoriali* binnen dese gemeente gebruijkelijk geweest is, dat de gemeentens Rekeningen worden jaerlijcks afgedaen door den geregte ende samentlijke uijt- en inheijmsche geërfdens, dewelke daertoe bij publicatie en affixie veertien dagen vooruit geconvoceert worden; met welke forme ende maniere de geheele gemeente content en te vreden is, en nooijt door iemant eenige contradictie ofte oppositie daertegens geformeert geworden is.

5°. Is ook den gebruijke van alle jaeren te publiceeren eenen dagh, wanneer den secretaris de veranderde posten op- en afzet.

6°. Het brandreglement word alle jaeren tweemael op den voghtgedinge gepubliceert en onderhouden met de nodige visitatie (1).

7°. Aengaende het repareren der wegen, sal den Edelen Hove dienen te reflecteeren, dat onse Heerlijkheijd heel verschillende is van de andere Heerlijkheden onder de jurisdictie van den Ed. Hove. Den tijd, dewelken daertoe bepaelt is bij de Landregten, is precies den tijd wanneer

(1) De fungeerende burgemeester moest die *visitatie* doen. Daarvoor trok hij 21 bb. gulden uit de gemeente-kas.

Digitized by Google

den ackerman het meest geoccupeert is met den acker. Dus soude het seer praejudiciabel sijn van op desen moment, de lieden tot gemeentens diensten te employeeren, te meer daer alles van de opcomsten der Landereijen moet subsisteeren. Waerom dan ook gebruijckelijk is dat den officier, die hierover de directie heeft, jaerlijcks den gemeentensdienst tot het repareeren der wegen instelt in eenen tijde, dat den akkerman niet geoccupeert is met sijne landerijen.

8°. Ter oorsaeke van onse situatie moeten wij ons indispensabelyk reguleeren met onsen geltcours agtervolgens dengeenen van 't Gulickerland, te weten de franse croon gerekent tegens elff schellingen, en de andere specien naer advenant.

9°. Wat aenbetreft de doop-, trouw- en doodenregisters, soo is alhier gebruijkelijk dat de heeren pastoors daeraff jaerlijcks overhandigen een dobbel in handen van den Edelen Hove, en een dobbel in handen van den gerighte deser Heerlijkheijt.

Vertrouwende de berigtdoenders genoegsaem hiermede aen voorss. ordonnantie voldaen te hebben; ter ordonnantie van de gesamentlijke geërffdens ende den geregte.

(get.) T. HOUBEN, Secris.

Nu blijft ons nog over te verhalen 1° eene moeielijkheid over het nieuw reglement nopens de weiding van het vee, 2° over de tijdelijke bezetting der heerlijkheid door de Franschen in 1793, 3° over de laatste geschillen met het Hof van Venlo en 4° over de opheffing der heerlijkheid.

Den 1en Augustus 1792 had het Hof te Venlo een nieuw reglement (1) gemaakt op de veehoeding. Het was recht-

(1) Wegens onbekendheid met den inhoud er van weten wij niet of dit reglement eene algemeene strekking had, dan of het speciaal voor Obbicht en Papenhoven werd uitgevaardigd.

Digitized by Google

streeks in strijd met de belangen der inwoners van het dorp Papenhoven, »die geene weijden, noch andere pascuasie, voor hunne beesten *hadden* als die van het gulix dorp Bieght" (Grevenbicht). Wederkeerig hadden die van Grevenbicht »altoos met hunne schaepen in het veldt van het district Papenhoven derven hoeden, en gevolgentlijk altoost te saemen geweydt." Dit laatste bevestigden in dat jaar, onder eed, voor het schepengerecht te Obbicht, ingezetenen van Grevenbicht, waaronder de dienstdoende burgemeester, zij verklaarden namelijk," hun te geheugen en wel te weten, dat van hunne kindtsdagen aen die van Grevenbicht en Papenhoven *gezamelijk in het district Papenhoven* hunne schaephoedinge gehouden hebben gelijck volgt:

aenvangende aen *de kromte van den dijck* tot op *Schijthegge* aen, van daer op den *Harrekovener wegh*, welcken wegh en straet sij met die van Obbicht te saemen gebruikt hebben, van daer langs *de beke* recht af tot aen *de Slack*, en recht door de Slack tot aen de *Veestraet*, en verders door de Veestaaet, door den *Groenen Wegh* tot aen de lemyt van Buchten, en waer de lemiete begint aen den Groenen Wegh, tot op de *Graete heyde* uijt, de Veestraet van Weerssijdt gebruijckt; behoudelijk nochtans dat Peter Notermans vermeent, dat voorss. hoede van die van Grevenbicht en Papenhoven niet en soude gegaen hebben tot aen de *scheythegge*, en niet gesien te hebben, dat *(zij)* aldaer souden gehoed hebben, tenzij op hun eijgen land (2)."

Den 22en November 1792 werd »van wegens de gemeente deser Vrijheerlijkheyt Obbicht en Paepenhoven gecommitteert onsen Scholtis, om sig te vervoegen tot Venlo,

(1) Een der ingezetenen van Grevenbicht.

(2) Onnoodig te wijzen op de belangrijkheid van deze verklaring voor de limietomschrijving van Papenhoven.

Digitized by Google

en aldaer aen den Edelen Hove voor te draegen de gevaeren waerin het dorp Papenhoven gestelt weerd, in cas het Reglement van den 1 Aug[ti] 1792 aldaer ten uytvoer gebracht werde."

Wat de veeweiding van het district Obbicht betrof, daarover verklaarden denzelfden 22[en] November 1792 voor schout en schepenen drie der voornaamste ingezetenen van Obbicht, »dat het noijt aen de inwoonders van Obbicht gepermitteert is geweest, met hunne schaepen op de gulickse gronden te hoeden of weijden, en dat het insgelijks noijt is gepermitteert geweest aen de inwoonderen van het Gulicks, hunne schaepen te hoeden of te weijden op de gronden onder Obbicht."

Die van Grevenbicht en van Papenhoven stelden er dus van weerszijden belang in, dat het reglement niet werd uitgevoerd. Of het in werking trad, weten wij niet.

Na de overwinning van Dumouriez op de Oostenrijkschen bij Jemmapes den 6[en] November 1792 en den intocht van het zegevierend leger te Luik, den 28e daaraanvolgend, werd ook de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven gebrandschat door de overwinnaars, die den 22[en] Februari 1793 een vergeefsch beleg sloegen voor Maastricht. Over dit *intermezzo* vonden wij het volgend *foutief* klad van een rapport:

»Le soussigné déclare, que le citoyen *Jean Bodart*, husard, s'est rendu ici, aujourd'hui quinze Février 1793, au village d'Obbicht, avec ordre du Général de l'armée des Ardennes. signé *Boeck*, en date du 14 courant, à effet de faire fournir quarante sacs d'avoine, trois cents bottes de pailles et cinq cents bousseaux de foin. A vue de cet ordre le soussigné a requis le citoyen.... pour se rendre avec lui susnommé, Jean Bodart, dans les maisons de la dite communauté, pour fournir les susdits fourages, ce qui est tellement impossible, attendu que l'échevin *François Savelcoul*, notre

Digitized by Google

citoyen, en qualité de livrancier de l'armée du nord, au service de la République Française, en suite du contrat fait entre ce dernier et le citoyen *Paulinée*, Inspecteur de l'armée française du nord, arrivé à Stockhem le 20 décembre 1792, et par contract postérieur, fait avec le citoyen *Neuville*, Commissaire des vivres de l'armée française, du 10 courant, a acheté dans notre communauté d'Obbicht et dépendances, et même dans le pays de Liége, tous les fourages pour fournir aux subsistences de l'armée ; de sorte que je me trouve dans la facheuse nécessité de satisfaire aux ordres susdits. Le soussigné espère que le Général commandant daignera prendre ceci en considération, et d'autant plus que le citoyen susnommé peut et doit vérifiée le contenu de la présente, ayant fait avec moi la visite de toutes les maisons."

Na de nederlaag der Franschen te Aldenhoven, den 1en Maart 1793 werd het Overkwartier voor tijd en wijl door den vijand ontruimd. De eeuwenoude heerlijkheid van Obbicht en Papenhoven richtte nog eens haar eerbiedwaardig hoofd omhoog, maar het was om voor altijd van de ingezetenen afscheid te nemen. Het laatste teeken leven, dat wij haar zagen geven, was op een geërfdendag :

»Gemeentens vergaderinge, gehouden tot Obbicht, den 31 meert 1794.

Den Hre Scholtis van alhier produceert missive van den Hre Landtrentmeester Ruys, geschreven tot Venlo den 20 meert 1794, met bijgaende extract uyt de resolutien van de Edele mogende Heeren Raaden van Staate der Vereenigde Nederlanden, van den 13 meert 1794, het een en ander onder couvert, geadresseert aen de Burgemeesters en Schepenen van alhier, en bij welke Hoog gemelde resolutie dese Heerlijkheyt aengeslaegen is, om te draegen in de jaerlijkse contributie van onraadspenningen in 't Overquartier van Gelderland tegen 50 gls in de duijsent.

Digitized by Google

»Item is daerbij gecommitteert den Landtrentmeester, om te assisteeren bij de jaerlijks te doene gemeentens rekeninge deser heerlijkheijt.

»En eijndelijk is bij hoogst deselve verboden, in 't toekomende eenige gronden op de *graedheijde* ter culture te brengen, sonder praeallabel octroy van haere hoogmogende, mitsgaders van de thiende van de reeds gecultiveerde.

»*Resolutie:* Wordt bij provisie gecommitteert den H^re^ Scholtis alhier, beneffens den schepen Savelcoul, om hun te vervoegen tot Ruremonde bij den H^re^ Raed momboir en de H^re^ Borgemeester Syben, ten eijnde om van deselve in te haelen de nodige instructie over de gesteltenis deser Heerlykheijt, aengesien deselve altoost de affairens voor dese vrijheerlijkheijt gedaen hebben; en, welck gedaen, hun te vervoegen tot Maestricht, om de noodige remonstratie aen haer Edel Mogende te laeten vervaerdigen."

In de lente van 1794 herhaalden de Franschen hunnen inval in de zuidelijke Nederlanden; den 26^en^ Juni versloeg Jourdan de Oostenrijkers bij Fleurus, den 22^en^ September begon Kleber de belegering van Maastricht, die den 4^en^ November van dat jaar (1794) eindigde met de overgave der stad.

Tijdens het beleg van Maastricht in 1794 lag een Oostenrijksch leger gecampeerd in de velden van Born en van andere Guliksche dorpen van den omtrek. Het hoofdkwartier was gevestigd te Sittard. De vroolijke leefwijs van den jongen opperbevelhebber, den dapperen aartshertog Karel, en van zijn jeugdigen vriend, prins Esterhazy, is daar nog lang in herinnering gebleven. Na de capitulatie van Maastricht trok dit leger den Rijn over.

Nu werden Obbicht en Papenhoven door de Franschen bezet. Zij werden aan de Fransche Republiek afgestaan door het *Haagsche verdrag* van den 16^en^ Mei 1795; den

Digitized by Google

9en Januari 1796 werden zij ingedeeld bij het *Département de la Meuse-Inférieure*, terwijl zij van den 14en November 1794 af reeds officieel behoord hadden aan het centraal bestuur van Aken.

Dat was het einde der heerlijkheid.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

De administratie der gemeente.

§ 1. Het ambt van Burgemeester.

De burgemeester was belast met de schatheffing, met de finantieele administratie en met het toezicht over het brandreglement. Te zijner aanbeveling tot dit ambt was noodig, dat hij te goeder faam stond, niets verschuldigd was aan de gemeente en niet nauw verwant was aan een der schepenen. Zijn ambt duurde voor één jaar.

Hij werd door den heer benoemd uit een drietal candidaten, die de schepenen ter benoeming voorstelden. Het stond hem niet vrij voor de benoeming te bedanken. Hij moest eerst vaste goederen stellen tot den noodigen borgtocht, alvorens hem de secretaris op last der schepenen de schatcedule overhandigde. Door het jaar moest de fungeerende burgemeester de belastingen innen en uitbetalingen doen. Deze laatste geschiedden door schriftelijke ordonnantie (mandaat) van den secretaris, op last van de schepenen. Op het eind van het jaar deed de burgemeester in het openbaar rekening op den geërfdendag. Voor de achterstallen konden dan de geërfden *goedspreken:* in dat geval vroeg het schepengerecht een kort uitstel door middel van het Hof van Roermond. Werd echter door de geërfden voor alle, of voor eenige achterstallen niet goedgesproken,

Digitized by Google

dan vroeg de burgemeester machtiging aan bij het schepengerecht, om de landerijen, waarvan de schat niet betaald was, na drie openbare aanmaningen, in het openbaar te verkoopen. Wijl die achterstallen eerst in 't volgend jaar werden geïnd, werd de laatst afgetreden schatheffer de *tweede* burgemeester genoemd. Indien de afgetreden burgemeester niet aan zijne rekenplichtigheid voldeed, dan legde het schepengerecht beslag op de borgstelling, en ging het, na drie aanmaningen, over tot den openbaren verkoop van den borgtocht.

In de jaren 1724 en 1725 gaf de benoeming van burgemeester aanleiding tot een vinnigen strijd tusschen graaf Herman-Frans de Leerodt en het schepengerecht. De graaf benoemde buiten de candidatenlijst. De schepenen verboden den secretaris, de schatcedule over te reiken. De zaak werd voor het Hof te Roermond gebracht. De graaf liet zijne zaak bepleiten door den advocaat van den Bergh ; hij wraakte den schout en den secretaris Prinssen (vader en zoon) als stokebranden en den magistraat van Obbicht als eene familie-regeering. De schepenen betichtten den graaf van machtsoverschrijding en willekeur. Inmiddels werden de schattingen niet geïnd en zond in het begin van 1724 de ontvanger der rationsgelden soldaten op executie. Nu benoemde het Hof den secretaris Prinssen voorloopig tot schatheffer, en kort daarna een der drie candidaten (Giel Ponsing) die door den graaf geweigerd waren, tot burgemeester, met verzoek aan het schepengerecht eene betere lijst in het vervolg aan den graaf voor te leggen. Het duurde echter nog geruimen tijd, voor de strijd een einde nam.

Bij den heer Antoine-Guillaume de Paludé was het regel de benoeming van burgemeester te doen buiten de lijst der schepenen. De schepenen gaven elken keer toe, onder protest, tot in 1783. Toen moesten twee burgemeesters

Digitized by Google

wegens wanbetaling geëxpropriëerd worden. Geen wonder dan ook dat in 1783 de heer er een benoemde uit de candidatenlijst der schepenen, namelijk Joannes-Wilhelmus Koten uit Papenhoven. Op dat oogenblik heerschte de grootste spanning tusschen den heer en de schepenen. Zij maakten elkander wederkeerig het leven lastig. De schepenen stelden in 1784 aan het hoofd der drie candidaten Lodewijk Brouwers, tegen wien de heer in proces was over het kostersambt. De heer herbenoemde J. W. Koten, die door de schepenen, onder protest, erkend werd. In 1785 stond alweer aan het hoofd der lijst Lodewijk Brouwers. De heer herbenoemde nog eens Koten, die elk jaar behoorlijk had afgerekend. Aanvankelijk weigerden de schepenen hem tot het ambt weer toe te laten, doch uit vrees van militaire executiën erkenden zij hem in Maart.

Voor het jaar 1786 stonden op de lijst der schepenen: Hendrik Demandt aan 't Veeken, Joannes Doemen en.... Lodewijk Brouwers. De heer benoemde Hendrik Demandt. Deze verzocht onmiddelijk om van de betrekking ontheven te worden wegens hoogen ouderdom en zwak gezicht. Hoe de heer er over dacht was een raadsel en het gerecht sprak zich niet uit. Intusschen bleef de schatcedule liggen in den »schepencomb". Toen de heer daarop attent werd gemaakt, antwoordde hij, dat hij eene lijst van drie en niet van twee candidaten moest hebben. Nu wendden zich de »Regenten van den Eersaemen gerichte tot den Ed. Hove van Geldre". Het Hof zond den 5den October »de heeren Poell en Conratz" als commissarissen naar Obbicht. Heer en schepenen werden door hen gehoord. Het resultaat van het onderzoek was, dat den 18en October »om sekere reden, den Ed. Hove bekent, in plaets van Hendrik Demandt, (tot eersten candidaat) gedenomineert wert Joannes de Crae, van Papenhoven." De heer benoemde den tweeden

Digitized by Google

candidaat, Joannes Doemen, die weigerde. De nieuwbenoemde werd echter den 4den November door het schepengerecht gedagvaard om in de buitengewone gerechtszitting van den 6e daaraanvolgende het patent zijner benoeming over te leggen en het ambt van burgemeester voor het jaar 1786 te aanvaarden. Joannes Doemen voldeed aan het bevel en beloofde binnen de acht dagen de noodige borgstelling te doen.

Andere twisten over de benoeming van burgemeesters hebben wij niet gevonden.

§ 2. De Geërfdendagen.

Er werden jaarlijks in de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven twee *gewone* geërfdendagen gehouden. Daartoe werden opgeroepen »het geregte ende samentlijke uijt- en inheijmsche geërfdens, dewelke daertoe bij publicatie en affixie veertien dagen vooruit geconvoceert worden". Ieder ingezetene dus, die, buiten zijn huis en aangrenzende weide en tuin, en iedere vreemdeling, die in de heerlijkheid landerijen of beemden bezat, in andere woorden, iedereen die in de belastingen werd aangeslagen, al was het voor eene nog zoo geringe som, werd tot het bijwonen van de twee gewone geërfdendagen uitgenoodigd.

Op den eersten gewonen geërfdendag werd door den secretaris der schepenbank de schatcedule, of de omslag der belastingen, zooals die door het gerecht voor het volgend jaar was vastgesteld, voorgelezen. Daarna werd ze in beraadslaging getrokken en voor goed vastgesteld.

Op den tweeden gewonen geërfdendag deed de aftretende, laatst fungeerende burgemeester rekening over zijn finantieel beheer.

Digitized by Google

Het houden dezer twee gewone geërfdendagen kon de heer niet verbieden. Zij behoorden tot »das alte Herkommen", dat hij bij zijne inhuldiging moest zweren te handhaven.

De *buitengewone* geërfdendagen mochten niet gehouden worden dan op bevel of met uitdrukelijke toestemming van den heer. Zij werden bijeengeroepen, wanneer belangrijke zaken te behandelen waren, die buitengewone uitgaven vereischten, zooals de herstelling der dijken, het houden eener generale meting, de buitengewone verhooging der rationsgelden, geschillen met het Land van Gulik, of met het Land van Luik aan de overzijde, welke geschillen kostbare processen konden na zich sleepen.

Welk misbruik de heer Guillaume-Antoine de Paludé van zijn recht van *veto* te dien aanzien maakte, zien uit de twee Hoofdstukken: *De generale meting*, *De doorbraken der Maas*, *Het Batwezen*.

Wanneer de heer vergunning had gegeven tot het houden van een buitengewonen geërfdendag, dan deed het schepengerecht dien aankondigen met afroeping, op twee achtervolgende Zondagen, na de Hoogmis en met aanplakking van den oproepingsbrief op de kerkdeuren te Obbicht en Papenhoven, door den gerechtsbode. Deze moest ook uitnoodigingsbrieven persoonlijk overhandigen aan de *groote* uitheemsche geërfden: aan den heer van Born, aan het capittel van Susteren, aan den heer van Leuth en aan den rentmeester van den Nieuwenhof te Maastricht. Op de oproepings- en uitnoodigingsbrieven moesten staan de dag en het uur, waarop de vergadering gehouden werd, de plaats waar men vergaderde en het te behandelen onderwerp.

Voor de geldigheid der besluiten was de meerderheid van stemmen noodig. De vergadering werd gehouden in de gerechtskamer, ten huize van den oudsten schepen, den

Digitized by Google

stadhouder. Wanneer dat locaal te klein was, vergaderde men gewoonlijk in eene herberg.

Op den buitengewonen geërfdendag werden slechts de *groote* geërfden toegelaten. Hoeveel bunder men moest bezitten, om tot de *groote* geërfden te behooren, konden wij niet ontdekken.

Op alle geërfdendagen bekleedde de schout het voorzitterschap; bij diens afwezigheid de stadhouder. De schepenen en burgemeesters hadden van rechtswege zitting op alle geërfdendagen.

Vóór het openen van den buitengewonen geërfdendag las de gerechtsbode het relaas voor, hoe hij naar oud gebruik de binnen- en buitendorpsche groote geërfden had opgeroepen ter vergadering.

§ 3. De administratie van het dijkwezen.

Wij vonden in de schepenregisters dat ten behoeve van de batwerken een afzonderlijke omslag over de binnen- en buitendorpsche geërfden werd gedaan. Oudtijds werd de ontvang er van gedaan door den fugeerenden burgemeester, maar in het begin der vorige eeuw werd op den gewonen geërfdendag daartoe benoemd een afzonderlijke schatheffer, dien men noemde den batburgemeester. Hem werd door de geërfden nog een *directeur* toegevoegd, met wien hij de werkzaamheden van het toezicht over de herstellingswerken moest verdeelen. Beiden werden ook directeuren genoemd, doch de rekenplichtige alleen voerde den naam van batburgemeester. Over de inning en het gebruik der gelden moest deze zich jaarlijks verantwoorden op den geërfdendag.

De batcedule werd op dezelfde wijs vastgesteld als de schatcedule. Ook werd op den geërfdendag de hand- en

Digitized by Google

spandienst van ieder binnendorpschen en uitheemschen geërfde bepaald. De *keuters* (zij die, buiten huis, tuin en weide, geen erf bezaten), waren mede tot den handdienst verplicht. Die zich weigerachtig maakten, het bepaald getal dagen aan de dijken te arbeiden, werden door de directeuren bij het schepengerecht aangeklaagd. Het gerecht maande hen dan aan, binnen de dertien dagen de boete die op dat verzuim stond te betalen ; bij gebreke daarvan gaf het aan de directeuren machtiging, de boeten en kosten op de onwilligen te verhalen door verkoop van roerende goederen, wanneer de schuldigen ingezetenen der heerlijkheid waren , en door verkoop van landerijen , wanneer het uitheemsche geërfden gold.

Het gebeurde ook dat de geërfdendag den schout tot buitengewonen opzichter der dijken benoemde, voor het geval dat hoog water kwam. De schout had dan het recht zoolang het gevaar dreigde, iedereen, bij dag of bij nacht, aan de dijken te doen wacht houden of arbeiden. Die zich weigerachtig maakten of eenig plichtverzuim begingen, verwees hij naar het schepengerecht; konden zij daar geene voldoende verontschuldiging bijbrengen, dan werden zij voor iedere aanklacht in eene boete van een goudgulden veroordeeld.

§ 4. Instructiën van den batopzichter.

(14en Mei 1777.)

Conditien waerna denselve sigh sal hebben te reguleeren.

1° Dat hij, opsighter, sal sijn gehouden, soo bij daegen als bij nagten, goede opsigt te houden datter, het sij door schaepen, als andere beesten, geenen schaede aen de voorss. batten als andersints coemen te geschieden, en bij soo verre door hem eenige worden geattrapeert, dewelcke hij

buijten de limieten, door desen gerichte af te teekenen, soude vinden, van de selve, sonder eenige de minste conniventie, aen den Heere Scholtis of aen desen gerichte aen te brengen, op poene dat, bij soo verre hij sal worden overtuijgt van daer in te hebben geconniveert, niet alleen van sijn officie, maer voor den schaede die den delinquent soude gemeriteert hebben, daer voor instaen en boven dijen gestraft worden.

2° Sal hij, opsighter, exactelijck invigileeren dat geene visschers, het sij van desen of ander territoir, door pulsen aen de batten, tot bederf van de selve, eenigen schaede aen de gemelte batten koemen te infereeren, ende de delinquenten, sulcx doende, instantelijck te arresteeren, of, bij soo veere de selve sigh souden vluchtig maeken, hunne naemen, op poene als voor, aen te brengen.

3° Sal beletten dat de schippers ofte huijrdrijvers, dewelcke grooten schaede coemen te causeeren aen de cribben ende dijck ende boomen, hun te waerschouwen dat sij hun, onder aen den Stompdijck naer de andere sijde van de maese, alwaer sij sonder prejudicie van batten hunne scheepen gemackelijck konnen laeten op trecken, sullen moeten oversetten, en, hun gewaerschouwt hebbende, opstinaet souden blijven en schaeden soo aen dijcke als batten doende, alsdan de selve te arresteeren en aen te brengen.

4° Sal oock beletten dat niemant met karren, peerden, koeijbeesten over den dijck sal vaeren of drijven ende de daeraen contravenieerende aen te brengen, het sij buijten of binnens dijck.

5° Sal oock invigileeren dat op den gemeenen wert *(gemeente-griend)* ontrent nattenhoven niemant op een onbehoorlijcke wijse, of buijten tijts, sal hebben te cruijen, of witshout af te snijden, of met hun beesten daerin te pascueeren. De selve insgelijcks aen te brengen als voorss.

Digitized by Google

Voor welcke generaliter jaerlijcks hem sal worden door den borgemeester betaelt voor sijnen loon thien pattacons, en van jeder aenbrenginge sal den selven hebben thien stuijvers.

Welcke voorss. conditien aen den opsighter in judicio voorgelesen sijnde, heeft de selve geaccepteert ende sijnen behoorlijcken Eedt, van de selve conditien exactelijck te sullen observeeren, in handen van den Heere Officier uitgeswoeren.

§ 5. De Overvaart op de Maas.

Zoolang de rivier langs het gebied van Stokhem vloeide, had, naar het schijnt, deze stad uitsluitend het recht van overvaart op de Maas. Toen echter in 1751 de rivier zich een nieuwen weg baande, oostwaarts van Stokhem, zoodat de oude Obbichter bat tusschen de oude en de nieuwe bedding der Maas kwam te liggen, maakte de gebiedende heer, of vrouwe, van Obbicht aanspraak op het recht van overvaart. Ofschoon het proces over het eigendomsrecht op de oude bat nog hangend was tusschen Roermond en Luik, maakte evenwel in 1760 de magistraat van Stokhem de volgende verordening:

»Wij moderne heeren Borgemeesters ende geswooren Raedt der stadt Stockhem, lande van Luyck, graefschap Loon,

Declareren ende attestieren, gelijck wij met desen onse opene brieven sijn doende, te constitueeren, te machtigen ende authoriseeren thoonder deses, Joannes van de Weerdt, om in deser stadt naeme ende tot profijt der selve met sijne ponte over te vaeren den stroom der Maese ontrent dese stadt, met alle passanten, passerende ende repasserende, soo in lange en over veele jaeren, jae boven menschen gedencken, gebruijckelijck is geweest, verbiedende wel expresselijck dat niemand sich sal verstouten, professie maeckende van passanten, als anders overvaerende, met

eenige ponten, vaertuigen aen te landen ofte aen te vaeren aen den bors ofte grient, alwaer dese stadt haere jurisdictie extendeert, bij soo verre en soo lange als het verbodt, gedaen door die van den kant van Obbight, niet vernietigt en weggenoemen wordt, op poene van in alle wegen van rechten te handelen tegen de misbruijcken; nemende dese onse constitutie in onse besondere sauvegaerde, met indemnisatie der geconstitueerden tegens alles wat sich soude konnen obtineren. In oirkonde hebben wij dese door onsen vereijden Secretaris doen eijgenhandigh onderteekenen.

Gegeven den 28 april 1760. Was onderteekent: de mandato: *M. Troesters*, secret. in fidem sub. (1)."

Gravin *Susanna de Monts* had aan een inwoner van Stokhem het recht van overvaart verpacht *voor de personen, die van Obbicht uit* de Maas wilden oversteken, en had dit den 27en Juni 1777 door aanplakbilletten laten bekend maken. De veerman van de Weerdt stoorde zich daaraan niet. Nu werd den 17en Juli 1777 zijne pont door den gerechtsbode van Obbicht in beslag genomen.

De twee veerlieden gingen toen onderling een verdrag aan, waarmede de schepenbank van Obbicht, behoudens het goed recht der heerlijkheid, zich vereenigde.

§ 6. Vestiging van vreemdelingen in de heerlijkheid.

Een vreemdeling, die zich in de heerlijkheid metterwoon wilde vestigen, moest van zijn voornemen kennis geven aan schout en schepenen en een borgtocht van minstens vijfhondert bb. gulden stellen, anders werd hij met den sterken arm uit de heerlijkheid verwijderd.

Ten andere werd ook gewaakt tegen de landverhuizing der ingezetenen, zooals wij zien uit de volgende

(1) Afschrift in het archief van het kasteel van Obbicht.

Digitized by Google

§ 7. Waarschuwing tegen Russische wervers.

»Mijn Heer den Scholtis, alsoo men is in een gegrondt achterdencken, datter eenige van Haere Majesteijts onderdaenen binnen deese Neederlanden staen te worden aengelockt om hun te gaen etablisseeren op de uijterste paelen van Europa, onder een seer woest climaet, in de onbebouwde landen van het Keijserijck van Russië, soo dient deesen daer over tot U. L. besondere naericht, ten eijnde U. L. dien aengaende op het naukeurighste invigileere ende mij instantelijck informeere, soo haest onder U. L. Jurisdictie iets betreffende alsulch verleijden soude konnen worden ontdeckt: tot dien U. L. in sulcken val inmiddels ende onophoudelijck sigh bemechtige van den geene, off die geene, welcke hun dusdaenige commissie soude hebben derven onderneemen, ende eensaemelijck verhoede bij wege van provisioneel arrest, off andersints op de bequaemste wijse, dat alsulcke onderdaenen van Hooghgedachte Haere Maj[t] hun niet overlaeten van in die verleijdinghe toe te stemmen, oft dusdaenigh engagement te voltrecken; ontrent welck een ende ander, den cas voorvallende, ende naer mij daer over, gelijck voorseijt, op het spoedighste te hebben geadverteert, U. L. alsdan naerdere onderrichtinge sult bekomen, Mijn Heer den Scholtis,

U. L. in de schutze van den Almogenden beveelende,

Ruremonde den 5 maij 1764.

U. L. Seer geaffectioneerden

(get.) *G. J. Luytgens*".

Adres: »Aen Mijn Heer *Ecrevisse*, Scholtis der Vrijheerlijckheyt Opbight ende Papenhoven tot *Opbicht*."

Onder het adres staat het postmerk *Rurmonde;* eene 2 duidt aan, dat het briefport 2 stuiver bedraagt.

Digitized by Google

§ 8. Waterpas genomen op de grens tusschen Obbicht en Grevenbicht „ontrent Kapelkoven."

Den tweeden September 1786 stelde de schout Dullens de schepenen van Obbicht en Papenhoven in kennis, dat een inwoner van Grevenbicht een watermolen wilde oprichten op de Kinsbeek, aan de Rijt, even achter de grens van Obbicht, en dat volgens de verklaring van den molenmeester Joannes-Petrus Claessens (uit Stokhem) daardoor groot gevaar van overstrooming zou ontstaan voor de beemden en landerijen der ingezetenen. Er werd in de zitting van dien dag besloten, dat 's morgens ten 8 ure van den 9e daaraanvolgend de schout en de secretaris Theodoor Houben, met de schepenen Geurt van Elsen en Leonard Peters, alsmede de molenmeesters Claessens en Otermans, aan de uiterste grens van Obbicht den waterpas van de beek, aan de Rijt, zouden nemen, ter verkrijging van het bewijs dat de hooge waterstand, die denkelijk volgen zou, aan den nieuwen molen moest geweten worden. De samenkomst had op den bepaalden tijd plaats en ziehier de verklaring, die nog denzelfden dag de twee molenmeesters in het *Prothocollum judiciale* onderteekenden:

»Alhier in judicio gecompareert Joannes Petrus Claessens, geswooren Moelemeester des Ambts Zittard en Born ende Bernardus Otermans, geswooren Moelemeester des graeffschappe Geleen, dewelcke verclaeren mits desen, ter requisitie van den Heere Scholtis deser Vrijheerlijckheyd, hun beneffens den voorss. Scholtis en verdere gedeputeerdens van desen Eers. gerichte begeven te hebben aen de Beek, onder dese jurisdictie, en de beemden, genoemt de Rijt, en aldaer op orde van den voorss. Heere Scholtis gestelt te hebben eenen eyken pael, alwelcken wij declareeren dusdanig ingeheyt te hebben, dat den bovensten kant van

desen pael gelijck is geweest met het waeter, en verclaeren, doen op desen pael gestelt te hebben eenen wijden (1) stock, ter lenghte van twee voeten, Luykse maet, aen welcken stock wij aengelegt hebben onsen Rijll (2) en hebben alsoo eenen behoorlijcken waeterpass genomen aen eenen boom, staende aldaer neffens de Beek, aen welcken boom wij den waterpass geteekent hebben met eenen beytel krappe, alwelcken wijden stock wij doen gespleeten hebben op de lengte, en hebben daeraf een deel gegeven aen den Heere Scholtis en het ander deel aen Heeren gedeputeerdens.

»Aldus gedeclareert, ter requisitie en op dato als voerens, met offer," daer toe versogt sijnde, met Eede te bevestigen, en hebben in oirconde dese geteekent.

(get.) *Joannes Petrus Claessens*, moelenmeester.
(get.) *Bernardus Ottermans*, muelenmaker."

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

De Kadastrale metingen en de schatheffing.

§ 1. De Meting van 1704.

Het grondbezit vormde oudtijds de basis der belastingen. De verdeeling der gronden in verscheidene klassen kende men echter niet. Het eenige dat in aanmerking werd genomen was eene onvruchtbare plek die zich in een perceel bevond, of de schade dien het water er aan veroorzaakte. In evenredigheid met die onvruchtbare plek of met dien vermoedelijken schade werd, met het oog op de grondbelasting, de werkelijke oppervlakte verkleind. Men vermeed de verwarring die daaruit ontstaan kon, door

(1) Wilgen.
(2) Een houten meetstok.

Digitized by Google

eerst in het meetboek de reëele maat op te teekenen en daarna er bij te voegen : *gaet af voor quaedt :* wordt afgetrokken zooveel of zooveel. Dat noemde men de prijzeering der landerijen. De huizen, met tuin en weide die er aangrensden, waren, naar echt Germaansch gewoonte, vrij. De belastingen drukten dus uitsluitend op diegenen die in het veld of in de beemden beërfd waren : op de *geërfden*.

Door de verwoestingen, die de Maas sedert den ondergang van het dorp aangericht had in de bezittingen der ingezetenen, was eene groote verwarring in de schatheffing gekomen. De achterstallen waren groot, en die het meest in de betaling ten achter was, dat was de familie van Bentinck zelve. Daarom deed het Hof van Roermond in 1694 overgaan tot de »metinge van alle des heeren van Obbichts Landereijen, soo grienden, beemden, dreessen, boomgaerts als ackerlanden, in sijne eijgene heerlijcheijt van Obbicht ende Papenhoven gelegen." De meting werd gedaan in April 1694 door den gezworen landmeter *Herman Janssens*. De familie Bentinck bezat toen in de heerlijkheid »*in toto* (ad 400 roeden het Boender) 128 Boenderen, min 25 roeden ende 6 voeten, dat is 127 Boenderen ende 3³/₄ vregten, min 6 voeten." Daarvan moest afgetrokken worden 2½ bunder »van PP. Jesuïeten van Dusseldorp, int stuck ackerlants genaempt *de Meer*," en er moest bijgevoegd worden »het Elsenbroeck, dat, alsdoen inaccessibel, niet gemeten en is, ontrent het Huijs Obbicht gelegen". Het werd gemeten den 1^{en} September 1712 door *Joannes Bollen*, »ten overstaen van den heere Raedt ende Commissaris *van Afferden* ende den heere Raedt ende Mombber *Bloemens*". Het was »groot aen maeten 1789 R., gaet af voor quaedt: 989 R."

In 1704 werd overgegaan tot de »Generale Meetinghe der Heerlicheyden Obbicht en Papenhoven, van alle de goe-

Digitized by Google

deren daer binnen geleghen, gheene vuijtgesondert, *behoudelijck de goederen van de eerffgenaemen van den wol edelen Heer baroun van Bentingh, in sijnen leven onsen gened^{te} Landtheer, als oock die goederen van haere Cùrfürstel dùrchlùcht, pastorie ende Custorie goederen van Obbicht, ende alle de weijden waer op huijsen ofte bouwagiens sijn staende, die welcke nu niet gemeten en sijn.* Anders is alles gemeten door mij *Joannes Bollen*, geswoeren Landtmeter der graeffschappe *Geleen*, *Limbricht* ende *Schennen*, ende door mijnen soen, *Joannes Bollen*, geswoeren Landtmeter des Hertoghdom *Gulycks*, inden jaere 1704, den 13^{en} Novembris; Alles geschiet ten overstaen ende met bewillinghe van haere Hoogh Wol Ed^{te} Genaedighste Vrouwe Abdisse van *Gersheim*, als aengeboerene voormundersse van wijlen de kinderen, achtergelaeten door den Wol Ed^{e} baroun van *Bentingh*, als oock met consent van den Heere Schouteth *Brounsrae*, Schepenen ende andere geërffdens deser Heerlicheyden (1)".

Er werden dus *niet* opgenomen in dit *Boenderboek:* 1° de bezittingen der familie van Bentinck, 2° de domeinen van den keurvorst van den Palts, als hertog van Gulik, 3° de pastorij- en kosterijgoederen der parochie Obbicht, en 4° de woonhuizen met de aangrenzende tuinen en weiden. Na aftrek daarvan »bedraeght die gantsche Heerlicheydt in de *laetgoederen* 398 bounders en 65$^{3}/_{4}$ R., ende in *leengoederen* 23 bounders 6$^{1}/_{4}$ R., maeckende alsoo te saemen door mallecanderen: *leen* ende *laet* 421 bounders en 72 cleen R., alles gemeten met valckenborger, ofte mastrichter maet".

De oppervlakte van het gebied der heerlijkheid was dus merkelijk grooter dan dat der tegenwoordige gemeente. Ten zuiden, noorden en oosten waren de grenzen niet

(1) De *Generale Meetinghe* berust in het Gemeente-archief van Obbicht.

Digitized by Google

uitgebreider dan thans ; ook ten westen werd de heerlijkheid begrensd door de Maas, maar de rivier liep toen langs Stokhem !

Op het eind der hierboven omschreven meting staat het volgend stuk :

Copie van d'ordonnantie verleent opt'verbael van den 11 December 1706, gehouden in saecke van de Schepenen van Obbicht, supplianten, *tegens* den eerw. Pater Rector vant' Collegie der societeijt Jesu alhier (1), mit hem gevoeght het officie fiscael, Geinsden.

'T Hoff, vuijttende het debath, ordonneert dat int' geexhibeerde meetboeck ter greffie alhier sal worden gesuppleert den Aenslagh der Erven, bij den heere van de plaetse offte sijne Erffgenaemen beseten, op den voeth van de metinge daervan geexhibeert, belastende die respective partijen, binnen den tijdt van ses daegen peremptorie voor den commissaris in saecke, onder expurgatie in forma juris, naerder aen te wijsen die voordere Erven, aen hun bekent, ter voors. plaetse gelegen, die int' selve boenderboeck niet en souden sijn te vinden, om van den Aenslagh derselver gelijcke aenteeckeninge daerin gedaen te worden, ende aen die Supplianten binnen denselven tijdt te besorgen die metinge vant' Elsenbroexken, ten verbaele vermelt, ten eijnde als voor ; ende sulx geschiedt, ordonneert, dat het voors. boenderboeck sal worden geleijt onder den jongsten Schepen van de voors. heerlickheijdt, om bij een jeder der Geinteresseerde te connen worden gevisiteert, ende dat sulx bij publijcke vuijtroepinge behoorlijck te doen drije Sonnendaegen achter malcanderen, naer die Hoochmisse, het volck het meeste vergaedert sijnde, sal worden bekent gemaeckt ; ende sulx geschiedt, belast alle ende een jegelijck, die sich bij den voors. aenslagh beswaert souden

(1) De Jesuieten van Roermond bezaten destijds Berlo's hof.

Digitized by Google

mogen vinden, t' selve voor den commissaris in saecke, binnen den tijdt van ses weecken, daernaer aen te geven, ende naer behooren te verificeren, partie daertoe gedaeght om, sulx geschiedt, daerover gedisponeert te worden naer behooren, alles op pene dat, bij gebreck van dijen, daerover van nu voor alsdan aen een jeder wordt geimponeert een eeuwigh stilswijgen, ende dat dijenvolgens tot die versochte bestedinge vant' voors. meetboeck sal worden geprocedeert, ende sonder praejuditie van dijen, decreterende die presentatie in actis gedaen, belast die Supplianten te reproduceren die schatcedule der voorige jaeren, ende daer vuijt te formeren het resultaet vant' ghene den heere van de plaetse, ingevolgh van des hoffs vonnis ende die metinge sijner landerijen, boven vermelt, van schattinge magh sijn verschult, committerende den raed ende momboir om, sulx geschiedt, tot d'executie, der voors. vonnissen te doen procederen, ende surcerende inmiddels den voortsganck van de executie in factum tot laste van de supplianten te werck gestelt, permitteert deselve bij provisie van hier te vertrecken, onder de gedaene stipulatie de se sistendo toties quoties, ende mits verschietende die costen, soo daerdoor gecauseert, als rapport hierover geresen, ter somme van ...., die voordere ten vuijteijnde reserverende, actum in de Cancellarije tot Ruremonde den 22 December 1706. Paraph^{t} M. van Aeff. v^{t}. *Onderstondt:* Ter ordonnantie van den hove, *ondertk^{t}*.: T. Winckel. Accord^{t} bij mij (get.) *T. Winckel.*

De schepenen van Obbicht en Papenhoven moesten dus opgave doen van den achterstal der familie Bentinck in de belastingen, daarna zou het Hof van Roermond tot den verkoop der goederen van die familie overgaan tot het verschuldigde bedrag. Het schijnt echter dat de ingezetenen van Obbicht de finantiëele moeielijkheden, waerin zich

Digitized by Google

de familie Bentinck bevond, niet wilden vergrooten; want den 21^{en} April werd door het Hof van Roermond een vonnis gegeven, niet slechts tegen den heer, maar ook »tegens de Regeerders ende geërffden van Obbicht en Papenhoven, waarbij de »Raedt ende Momboir" verkreeg, de goederen der familie Bentinck ambtshalve te doen taxeeren voor het aandeel dat zij in de schatting moesten bijdragen. De taxatie geschiedde door »vereede Prijseurs" den 8^{en}, 9^{en} en 12^{en} Augustus van dat jaar, d. w. z. de werkelijke oppervlakte werd verkleind, naarmate het land onvruchtbare plekken bezat, of beschadigd werd door de Maas. Den 5^{en} Juni 1714 werd door het Hof de prijzeering van kracht verklaard.

De geërfden waren het niet eens met het Hof. Johan-Werner van Bentinck, die alles in het werk stelde om zijnen titel en zijne familie te redden, schreef toen twee geërfdendagen uit, waarop de besluiten werden vastgesteld, die wij nu gaan mededeelen. Wij gelooven niet dat zij, althans wat de schatheffing betreft, hunne toepassing hebben gevonden, doch als bijdrage ter kenschetsing van het belastingstelsel onzer voorouders hebben zij hunne belangrijkheid.

Mittwoch am 20^{en} Mertz 1715.

Ubermitz

Ihro Gnaden Freijh^{n} von Bentingh, Herren zù Obbicht, und Secretaris Wulff, nomine Ihrer Excellentz, Herren Grafen von Leerodt, so dan, nomine Capituli von Süsteren, Herrn Canonichen und Pastoren Faschamp und Herren Canonichen Bongarts, und Pastoren von Papenhoven, und übrige meist Beërbte von Obbicht und Grevenbicht, ist wegen ein fest bestendiges reglement über der Bùner Zahll, (wass nemllich Hochgemelter Freijherr von Bentingh, Herr zù Obbicht, wie dan übrige gross und kleine Beërbte

Digitized by Google

darein jederzeith zù tragen hetten,) zùm vorschlag kommen, und praeliminaliter auff gùtfinden sämbtlicher gross und kleine Beërbte proiectiert und beschlossen, folgendergestalt:

1mo. Haben Ihre Chùrfürst^{e} Dl^{t} zù Pfaltz ùnter der Herrschafft Obbicht ad achtzehn Bùner; weilen nùhn Ihro Gnaden Freijherr von Benting, Herr zù Obbicht, zweij dritten Theill Ihrer Bùner Zahll jährlichz zahlen, so verhoffen wir, sämbtliche Beërbte, dasz Hochgemelter Ihro Chùrfürst^{e} Dl^{t} auch die zweij dritten Theill, ad 12 Bùner, dùrch deren Rentmeistern oder pfächteren jährlichz zù zahlen gnädichst zùlassen werden.

2do Dass Ihro Gnaden Freijherr von Bentingh zù Obbicht jährlichz und ins Künftige alle Zeith die auffkommende lasten, gleich übrige gross und kleine Beërbten, nùhr mit zwantzig fünff Bùner zù bezahlen und abzùführen gehalten seijn solle, und wie woll Hochgem. Freijherr von Bentingh seine ländereijen jederzeith freij und nicht schatzbahr zù sein praetendirt, so haben dieselbe dannoch (umb einigkeit mit den gross und kleinen Beërbten zù haben,) darein condescendirt; darhingegen verspricht und globt Hochgemelter Freijherr von Benting, für sich und Nahmens seines Herrn Brùderen und Frewlein Schwesteren, das auff der Gemeinte zù Obbicht stehendes Capitale von Neun Hùndert und virtzig Reichsthallern fallen zù lassen, und dass selbiges hiemit völlig getödtet seijn solle ; für allsolches Capitale bewilligen sämbtliche geërbten, dass dem Herrn von Obbicht ad virtzig Bùner, sonsten anch ein dritten Theill der allinger Bùener Zahll, ad dreitzig zweij Bùner, jederzeith freij belassen und freij bleiben sollen.

3^{tio}. Gleichfals ist accordirt, dass die übrige Grosse Beërbte für ein dritten Theill Ihrer allinger Bùner Zahll freij zù belassen seindt, und jeder Zeith es auch damitten, (wie mit dem Freijherrn von Bentingh,) fest gehalten werden

Digitized by Google

solle; in Specie und erstlich haben Ihro Excellentz Herr Graff von Leerodt, zù folg erst angelagter landtmaass, ad zwantzig ein Bùuer wegen *Bindtsfelder Hoff*, davon solle jährlichz zahlen ad viertzehn Bùner.

4to. Ein Hochadliches Capitùll zu Süsteren hat unter der Herrligkeit Obbicht ad Elff, sage 11 Bùner, davon solle selbiges jährlichz zahlen ad sechs Bùner.

5to Die Hw. Patres Jesuïtæ haben wegen *Berloër Hoff* ad viertzig neun Bùner, sollen davon nùr zahlen ad 30, sage Dreitzig Bùner.

6to. Die Religieusen von Mastricht, des *Newenhoff* genandt, haben achtzehn Bùner landts, davon sollen zahlen ad 13 Bùner.

7mo. Der Herr Pastor van Obbicht prætendirt *competentiam*, oder man solle es lassen wie vorhin; es resolviren die beërbten dass es dabeij sein Verbleib håben solte.

8vo. Die Armen von Obbicht haben zwei Bùner; *ad interim* sollen selbige auss *consideration* freij belassen werden.

9no. Armen von Papenhoven haben acht Bùner, sollen ebenfals auss *consideration* ad dreij Bùner freij haben; zahlen allso ad fünff Bùner.

10mo. Capell Landereij S^{tae} *Crucis* von Grevenbicht hat acht Bùner in toto; davon das Rectorat landt bestehet in dreij Bùner, solle davon zahlen zweij Bùner.

11mo. Wegen das Fabrick seindt fünff Bùner, sollen davon zahlen zweij und ein halb Bùner.

12mo. Herr Pastor von Papenhoven hat acht Bùner, davon solle in Schatzùng zahlen ad dreij Bùner.

13^{tio}. Item ist hiebeij von sämbtlichen Geërbten beschlossen, dass die gütere, als Lehngùth, solle jeder Zeith freij bleiben, und übrige Erbpfächtige, als Sinz und Capùne, sollen *pro rata* decortirt werden.

Digitized by Google

14to Item ist verabredet, wan beij *Marsch-* und *Remarschen* in der Herrligkeit Obbicht ad Sechsig Man eingelagt werden sollen und nùhr eine Nacht daheselbst liegen bleiben, so solle die Gemeinte zu Obbicht gehalten sein, selbige freij zù beköstigen, es seij dan den ersten, oder so gahr acht Tage darnach, wiederumb so viel Manschafften einrücken würden; sollen beij diesem fall, und wan über obgemelten Nùmmer deren 60 Man kommen, und mehr dan eine Nacht in gemelter Herligkeit liegen blieben, die Beërbte sämbtlich *pro rata* darein zù tragen gehalten sein, und alsdan die Eingessene zù gemeltem Obbicht sollen für einem Reüter Tagh und Nacht ad 30 stüfer, und für einem fùssknecht ad 15 stüfer rechnen, auch für gùth passirt werden; die *Commendens* und Partheijen sollen auff dem alten fùess regulirt werden.

15to. Item ist veraccordirt, dass im fall die besagte gemeinte mit Karrich und pferde die Soldaten wegführen müssen, soll der erster Tagh nicht bezahlt werden, und für den zweiten Tagh die fracht mit einen Reichsthaler, zweij schillingen, eingebracht werden mögen, und im fall auff der reisen einige pferde verungelückt oder verdorben würden, und selbiges denen Scheffen gleich nach der obrückkombst kùndtgemacht und also wahr befùnden werden solle, dass alsdan die Erben solcher schadt zù vergüten gehalten seijn sollen.

16to. Ferner ist verabredet und geschlossen, dass hinführo kein Advocat aus der gemeiner *Cassa salariirt* werden solle, sondern wan es nöthig dass in vorfallenden streitsachen ein Advocat ahngenohmmen werden muss, so solle bevorab sämbtlichen Beërbten davon Kundt gemacht und auff deren gùtachten einen ahngenohmmen und stückweiss davon, wie billig, bezahlt werden.

Digitized by Google

17mo. Ferner ist beschlossen, dass alle Landereijen, in Specie Kirchen Landereijen, so inderzeit *ex consideratione* freij gelassen worden, auch hinführo freij und auss dem Bùner Zettell bleiben, und beij nechster *repartition* nicht ahngezogen werden sollen; demnach *pro Notitia* sollen dieselbe im Bùner Zettell memorirt werden.

18vo. Ein Hochwoll Ehrwürdiges Capitùll von Sittard hat ad zweij hundert siebensig sechs rùthen landt, under Obbicht gelegen, welches ein Reinstück und wegen die *Limiten disputabell*, wie gemeltes Capitùll aufgibt; dahero *ad interim* und biss austrag der sachen, gleich übrigen grosse Beërbte, ein dritte Theill jederzeit freij bleiben solle, und allso zahlen jährlichz ad hùndert achtzigh vier rùthen.

19no. Ist ferner verabredet und beschlossen, dass der *Secretarius* zù gemeltem Obbicht, wegen allerhandt vorfallenden, der Gemeinte nùtzlichen *affairen*, jährlichz *ex communi Cassa* haben solle ad zehn Reichsthaler, mit dem Beding, dass er keine *Diaeten* einbringen solle, es seij dan dass rechnùng ab zù thùn seindt, wovon für eine rechnùng ad sechs *gùlden* Ihme gùthgethan werden solle; item für eine Zettel zù machen, ad zweij Reichsthaler.

20mo. Item ist beschlossen, dass der Bürgermeister zu Obbicht jährlichz seine rechnùng, wohezù die geldere emploiërt, auff ahnordtnùng des Freijherrn von Obbicht, eines sicheren *Termini* und in Beijseijn sämbtlicher Geërbten, abthùn und berechnen solle.

Martis, am 26ten Mertz 1715.

21mo. Ferner, und zùm letzen, ist verabredet und nùhnmehro fast beschlossen, dass, zù folg obigen *Conditionen*, für diesem Jahr, als 1713 und 1714, die *Repartition* und Bùner Zettell zù verfertigen und ein zù richten, dass jedes Bùner auff Acht gulden ahngeschlagen, und dass gemelte *Conditionen* alle Zeit für bündig observirt werden sollen.

Digitized by Google

Zù dessen wahrer Urkùndt haben Ihro Gnaden Freijherr von Benting zù Obbicht, mit sambtlichen Gross und Kleinen Beërbten, gegenwertiges unterschrieben, mit vorbehalt dass ein jeder, so woll von Obbicht, Papenhoven als Grevenbicht, beij Ihrer sönstiger alter Gerechtigkeit jederzeit Manutenirt werden und bleiben solle.

J. W. Freijherr von *Benting* zù Obbicht. V. W. *Wùlff*, Secretarius von Ihro Excell. Herren Grafen *von Leerodt*. P. *Faschamp*, Pastor ac Canonicus, Nomine Capituli Susteriensis. *Albertus Barth. Bongaerts*, Canonicus, Nomine Capituli Susteriensis. Jan *Demant*, Stadthalter. D. *Houben*, Schepen tot Obbicht. Mart. *Notermans*, in den Naem van Jan *Notermans*, mien vader Schepen. Henrich *Kocken*, Bùrgermeister tot Obbicht. Dierich *Savellkoùhll*, Scheffen zù Grevenbicht. Henrich *de Craw*, Borgermeister zù Grevenbicht. Das ist das Merck: D: K: van Dirich *Kitzen*. Dis ist das merck † von Thiess *Mordan*. Marten *Hubens*. Dis ist das Merck von † Goesen *Schrörs*. Heinrich *Veckemans*. Reinder *Houben*. Giell von *Dilsen*. Freken *Strichers*. Peter *Sanders*. Aret *Bouten*. Das Merck † von Peter *Bisschoff*. Theiss *Houben*. Jan *Vencken*. Reiner *op den Kamp*. Wilm *Schrienemachers*. Thiess *Schmitz*.

Dass diese *Copia* mit dem *originali* worthlich gleichlautendt, attestiere hiemitt (get.) *A. Bruggen*, Notarius publicus et et immatriculatus.

Wij betwijfelen of het Hof van Gelderland te Roermond genoegen genomen heeft met voorgaande beperking der belastbare landerijen. Volgens de *prijseering* toch, op last van het Hof gedaan in 1714, werd, buiten »het alinge Huijs met sijne cingelgraven," niets van de belastbaarheid uitgezonderd dan het Lauwrierken met de er naast gelegen weide. Alle de overige goederen der familie Bentinck worden

Digitized by Google

verklaard *laat*goed, of ten minste belastbare grond te zijn. Wat er ook van zij, de overige besluiten, op den geërfdendag van den 20en Maart 1715 genomen, zijn dienstig voor de kennismaking met het toenmalig belastingstelsel en moeten lang in voege zijn gebleven, te oordeelen naar de sporen van een veelvuldig gebruik, die hetvoor ons liggend afschrift draagt.

§ 2. Generale Meting van het jaar 1785.

In eene oproeping van de binnen- en buitendorpsche geërfden, gedagteekend 12en Maart 1784, ter bijwoning van een geërfdendag op den 23e daaraanvolgend, zegt de stadhouder »Ghuerdt van Elssen" (1) onder anderen: »door dijen over eenigen tijt aen den eersaemen gerichte tot Obbicht is worden gehouden eene gemeentens vergaedering, waerop door pluraliteijt van stemmen is worden goet geacht eene generale metinge, waerop, (wie Schepenen missiven van den Ed. Hove van Geldre ontfangen hebben,) dat alle gemeentens gronden en erven sullen worden gemeten dewelcke sich sullen bevinden binnen dese heerlijckheijt," etc.

Betrekkelijk dit onderwerp werd den 23en Maart 1784 besloten:

»De voorss. presente geërfdens en Schepenen, het bovenstaende geëxamineerd hebbende, hebben goet geacht van de Schepenen P. R. Wintraecken en Francis Savelcoul te constitueeren, gelijck sij krachte deses sijn doende, om met eenen geadmitteerden landtmeeter ten minsten prijs te accordeeren, denwelcken alle gemeene gronden en erven sal meeten die sich binnen dese heerlijckheijt sullen bevinden, wiemede *(aan den landmeter)* een meetboeck, caerte

(1) In het oud kerkregister wordt hij genoemd *Godefridus* van Elssen.

Digitized by Google

van de geheele Heerlijckheijt en schatzedule te besorgen, en conditien met hem in te gaen en besluijten, dewelcke sij meenen tot beste profijt deser gemeente te wesen, hetwelcke sij met den eersten sullen gehouden sijn werckstellig te maecken."

Dezelfde twee schepenen werden voorts »gecommitteert om de generale metinge, tot assistentie en onderrichtinge van den landmeter, bij te wonen, om te doen citeeren en ontbieden de proprietarissen der gronden van het district daer men met het meten sal besig weesen, en aenwijsen de gemeentens limijten, voorts met denselven alles verordonneeren het geene sal strecken tot bespoedinge der metinge; wiemede eenen van de voorss. gecommitteerden sal hebben de opsighte bij de arbeijders, dewelcke tot voorkoeminge van een kleijn waeter den dijck sullen verhoegen (1). In val eenen van de twee voorss. gecommitteerdens hunne commissie niet en souden konnen voltrecken door hunne eygene presserende affairens of andersints, dan sal den selven connen bestaen mits eenen tweede schepen in sijne plaetse te stellen, te weeten: Peters, of van Elssen, ende dat de voorgenoemde geconstitueerden voor hunne vacerende daegen, jeder separaet, sal trecken per dagh 40 stuijvers, welckers salaris aen hun uijt de gemeentens middelen sal worden betaelt."

De heer Ant. Guil. de Paludé, die te Roermond het pleit verloren had over het verbod van het houden van een geërfdendag ter beraadslaging over het herstel der dijken, kwam nu den 30[en] April 1784 op tegen de ontworpen meting, dreigde den schepen van Elssen in staat van beschuldiging te stellen, en verklaarde aan het schepengerecht, dat hij zich over de quaestie der meting, met voorbijgaan van het Hof van Gelderland, rechtstreeks aan de

(1) Den dijk beneden Harrekoven.

Digitized by Google

hooge regeering te Brussel gewend had. Intusschen protesteerde hij »tegens de kosten daer door (door de meting) te veroorsaecken, die hij sustineert te sijn en te blijven ten privativen laste van de auteurs daeraff."

De meting ging inmiddels haren gang. Den 20en Juli 1785 was zij zoo ver gevorderd, dat in de gerechtszitting van dien dag besloten werd, den eerst volgenden Zondag in de kerken van Obbicht en Papenhoven te doen afkondigen en op de deuren van beide kerken te doen aanplakken eene uitnoodiging tot de eigenaars der landerijen, om in overleg met den landmeter en de gecommitteerde schepenen de palen te leggen. In dezelfde zitting werden »van gerichtswegen gecommitteert Wintraecken en Savelcoul, om den Heer deser heerlijckheijt aen te seggen, mits dat de meetinge soo verre ten eynde is, van sijne paelen te laeten stellen aen sijne erven, binnen dese heerlijckheijt liggende, in bijwesen sijnder naebueren." De twee schepenen kwamen terug naar de gerechtskamer en rapperteerden, »hun op het casteel vervoegt hebbende, door den knecht geantwoort, dat den heer niet te huijs is."

Door de weigering van den heer om deel te nemen aan de legging der palen, en door den overgang van de heerlijkheid in het bezit van de Republiek der Vereenigde Provinciën, moet de meting nog al vertraging ondervonden hebben. In de notulen der vier volgende jaren is er geene sprake meer van. Daarna vinden wij er nog de volgende bijzonderheden over: »Obbicht, in judicio ordinario, den 6 meij 1789, coram prætore et scabinis omnibus et Secretario, excepto van Elssen.

»geattendeert dat differente clagten koemen ten opsichte van de nieuwe meetinge, en vermits den Landtmeter *Schoemers* de meetinge nogh niet volbrocht en de nieuwe meetboeken nogh niet overgebrocht heeft, soo wordt mits desen

Digitized by Google

onsen Secretaris geordonneert, van den selven bij missive, (aen hem over te senden per expressen,) te waerschouwen, van inwendig acht daegen sigh binnen dese Heerlijkheijt te begeeven, met de aengehaelde meetboecken, caerten etc. om de selve te examineeren, en de gepretendeerde abuijsen te revideeren, protesteerende bij verder vertoeven, met reserve van hem met reghtsmiddelen daertoe te dwingen."

Eerst het volgend jaar werd aan dien eisch voldaan: »Obbicht, in judicio ordinario, den 24 meert 1790, coram prætore et scabinis omnibus, excepto Secretario.

»aengesien den Landtmeeter Schoemers het nieuw meetboeck deser Heerlijkheijt overgebrocht heeft, ten eynde van examinatie, soo wordt mits desen bekent gemaeckt, dat het selve gestelt is in handen van den Schepen Wintraecken tot Papenhoven, sulx tot een Ider kennisse, en wordt, soo volgens, geordonneert aen een Ider die het aengaen magh, van inwendig ses weeken aen geseijden Schepen schriftelijck op te geven waerinne hun dunckt benadeelig te sijn, en sal ten dien eijnde den Landtmeeter Schoemers oock aldaer vaceeren. Actum den 24 meert 1790 (1)."

Naar wij vernomen hebben, bevindt zich dit meetboek thans in het bezit van een ingezetene van Papenhoven.

§ 3. De Schatheffing.

Strijd tusschen Papenhoven en Grevenbicht.

Het bedrag der *rations* werd uitgeschreven in eene globale som. De schout en schepenen verdeelden die som over de ingezetenen. Ieder werd aangeslagen naar het *laatgoed* dat hij bezat, (het boendergetal). De erfpachten en cijnslasten, die er op drukten, werden in korting gebracht. Naar echt Germaanschen trant waren de huizen, met tuin en aan-

(1) Archief van het kasteel te Obbicht.

Digitized by Google

grenzende weide, vrij van belasting. Ook de *leengoederen* deelden in dat voorrecht.

De omslag, dien schout en schepenen maakten, noemde men de *schatcedule*. Zij werd aan den secretaris van het schepengerecht overhandigd. Daarna werd de *gewone* geërfdendag bijeen geroepen door aanplakking van de convocatiebrieven op de kerkdeuren te Obbicht en te Papenhoven en door afkondiging van de oproeping in beide kerken, onmiddellijk na de Hoogmis. Op den geërfdendag las de secretaris de schatcedule voor. Bij den omslag der rationsgelden werden tevens gevoegd de bijdragen van elken geërfde, naar evenredigheid zijner laatgoederen, in de gemeentelasten en in de batgelden. Het stond aan iedereen vrij zijne bezwaren tegen de repartitie te opperen.

Wanneer de schatcedule met meerderheid van stemmen was vastgesteld, werd zij aan den fungeerenden burgemeester overhandigd. Hij moest zorgen dat de ingezetenen hunne belastingen betaald hadden vóór het einde van het jaar, als wanneer hij op een gewonen geërfdendag moest rekening doen. De slechte betalers werden driemaal gemaand in een brief, die drie achtereenvolgende Zondagen op de kerkdeuren te Obbicht en te Papenhoven werden aangeplakt. Daarna gaf het schepengerecht aan den borgemeester machtiging, om tot den openbaren verkoop der landerijen van den slechten betaler over te gaan. Deze kon ze binnen de zes weken terugkoopen tegen betaling van de vervallen belasting en van de beloopen onkosten. Nu gebeurde het wel, dat, wanneer op dat oogenblik de rationsgelden en de gemeentelasten hoog stonden en daarentegen de kwaliteit van het land slecht was, de kaars uitbrandde, zonder dat één opbod (hoogsel) gedaan was. In dat geval bleef het land aan de gemeente, en was het slecht, dan werd het soms niet hooger (publiek) verpacht dan tegen

Digitized by Google

het bedrag, of soms maar tegen de helft van het bedrag der belastingen.

Het was gebruikelijk dat de buitendorpsche geërfden niet meer moesten opbrengen dan de binnendorpsche. Deze regel werd wederkeerig door de verschillende, rondom liggende heerlijkheden in acht genomen. Grevenbicht week in 1740 er van af. Dat ontlokte aan magistraat en ingezetenen van Obbicht en Papenhoven het volgend besluit:

Act van accordt ingegaen tusschen die naebuijren van Obbicht ende Papenhoven.

Naerdemael proces is ontstaen tusschen onse nabuijren die gemeene ingesetenen van Papenhoven ter eenre, ende die regeerders ende gemeene ingesetenen van Grevenbicht, Gulixse onderdaenen, ten opsichte dat die voorss. ingesetenen van Grevenbicht, (directelijck tegens den getroffen accordt, opgerecht voor den Souverainen ende Eed. Hove van Gelderlandt binnen Ruremonde,) die voorss. onderdaenen van Papenhoven, onder Grevenbicht, Gulix territoir, gepossessioneerdt sijnde, in de schattingen hooger hebben coemen aen te slaen als de haere, op jeder morgen negen schillingen, vijer en drie quart stuvers, slecht gelt, ende daer en tegens die van Grevenbicht, onder dese Heerlijckheijt van Obbicht gepossessioneert sijnde, altost niet hooger en sijn met haere landen aengeslaegen als die inwoonderen, ende dat door alsulcken handel die regeerders ende ingesetenen van Grevenbicht die goede nabuijrschap, dewelcke deselve bij den voorss. accord hadden beloeft te onderhouden, hebben coemen trouweloos te brecken, weshalven wij Schepenen, borgemeester ende gemeene ingesetenen van Obbicht ende Nattenhoven, rijpelijck overweegt hebbende het ongelijck, hetwelck door die Gulijcxe ingesetenen van Grevenbicht aen onse nabuijren van Papenhoven aengedaen sijnde, ende dat die voorss. onse naebuijren geerne met ons eene

Digitized by Google

vrindelijcke naebuijrschap souden willen ingaen, verclaeren, mit desen, eenen vasten accort te hebben gemaeckt dat, bij soo verre int toecoemende over desen (1) processe, ofte ten opsichte van den extra-ordinairen schat, door die regeerders en inwoonderen van Papenhoven in conformiteijt van des Hoffs permissie uijtgescreven (2), en door die Gulicxe onderdaenen soude worden eenige moijelijckheijt aengedaen, dat wij deselve tsaemender handt en op gemeene oncosten uijtwercken, ende sullen coemen te defenderen, ende den eenen den anderen handthaven, ende alles met raede ende consent van de tsaementlijcke ingesetenen, ende niet sonder twee derdendeel van deselve ietwat handelen, contraheren ofte beginnen, sullende tot dien eijnde eenen van Papenhoven ende eenen van Obbicht geconstitueert worden, dewelcke van al hetgeene dese gemeente sal overcoemen, parte geven, met permissie alsdan van eenen advocaet, ofte meer, te substitueeren, als haeren raede sal gedraegen, en opdat dese volmacht en contract in alle forme sal observeert worden, soo sal twee dobbelen hieraf gemaeckt worden, het eene voor Obbicht ende het ander voor Papenhoven en in oircondens waerheijt dese geteeckent binnen Obbicht den 8 Octobris 1740. Waeren onderscreven: Jan *van Elssen*, burgemeester, Reiner *Salden*, Marten *Hubens*, Willem *Stans*, Aret *Savelcoul*, Max *Notermans*, Henderijck *de Krau*, dit is het † merck teecken van Selis *Golstein*, Henricus *Smets*, Joannes *Berben*, Jan I. R. *Ras*, Claes *Salden* K. S. merck, Jan *Strijckers*, Reinder R. D. *Derickx* merck, Carlo K. B. *Boeten* merck, dit is het merck † van Jacob

(1) over deze aangelegenheid.

(2) Papenhoven had dus, binnen de grenzen der voormalige heerlijkheid van dien naam, te eigen behoeve eenen afzonderlijken omslag gedaan in het jaar 1740. Die van Grevenbicht werden, als geërfden in het Papenhovener veld, mede door dien maatregel getroffen, en namen op hun gebied wederwraak.

Digitized by Google

Craemers, Joannes *Smiets*, Dijrek *van Dilsen*, Gille *Poncing*, Henderick *Houben*, Henderick *Demandt*, Arett *Bouten*, Jan *de Krauw*, Geel *Gelissen*, Geurt *Kitzen*, Claes † *Demandt* handtmerk, Joannes *Wenmeckers*, Hendrick H. M. *Maesen* handtmerck, † merck van Peter *Bouten*, Anthonius *Smitz*, Willem † *Maesen* handtmerck, Mattevis *Savelcoull*, Willem *van Loveren*, Nicolaus *Notermans*, Jan *Hubens* (1).

Wanneer de Maas de dijken en landerijen beschadigde, zond men naar Brussel ten einde kwijtschelding der rationsgelden te verkrijgen. Den 26en Maart 1726 werd tot dat einde den schout H. Prinssen afgevaardigd, en den 23en Juni 1734 namen de schepenen de volgende resolutie:

»De Schepenen geven volmacht aen den Heere Grave (2) om, naer sijn Hooch Eed. goedt duncken iemant, te constitueren, denwelcken naer Brussel magh solliciteren tot quitslagh van de gevraeghde augmentatie der drij deerde deelen verhooginge in de rations penningen tot het fortificeren van de Steden als andersints, en wat zijn Hooch Eed. ofte dessen constituent, daer inne sal coemen te doen, voor goedt te keuren (3)."

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Doorbraken der Maas. Twist met Stokhem. De batwerken.

Oudtijds liep de Maas van Berg uit, met een kleinen bocht, in noord-oostelijke richting op het kasteel van Obbicht aan, en bespoelde even onder Nattenhoven den rand van den tegenwoordigen weg langs den later ontstanen gemeente-griend. Vlak vóór het kasteel boog zij

(1) Prothocollum Judiciale op het kasteel te Obbicht.
(2) Herman-Frans de Leerodt.
(3) Proth. Jud. op het kasteel te Obbicht.

Digitized by Google

zich in westelijke richting naar Stokhem, stroomde tot aan Dilsen en vloeide dan weer noord-oostwaarts naar Grevenbicht. In de middeleeuwen had Stokhem zoozeer van het water te lijden, dat men aldaar in 1446 genoodzaakt was een afleidingskanaal te graven in de richting van het land van Born (1).

De eerste groote doorbraak, die wij vermeld vonden, had plaats vóór het kasteel van Obbicht omstreeks het jaar 1673. Bij die gelegenheid vergingen dorp en kerk. Men slaagde er weer in, den dijk te herstellen.

In den winter van 1725/26 richtte de Maas weer groote verwoestingen te Obbicht aan. Den 26en Maart 1726 besloten de schepenen, den schout Hendrik Prinssen naar Brussel af te vaardigen, om bij de Landvoogdes, de aartshertogin Maria-Elisabeth, »wegens den geledenen schaede te solliciteeren tot ontlasting niet alleen van de gepretendeerde subsidie maer oock van de rations." Den schout werden toegekend »soo voor vrachte als vacatie seven guldens daeghs." »Is verders geresolveert, dat den secretaris naer Ruremonde sal gaen, om te solliciteeren, dat den Hre raedt ende momber sal overcoemen, om den schaede te visiteeren denwelcken de Maese gecauseert heeft".

De dijken werden weer hersteld, en alles bleef bij het oude.

De doorbraak van 1740 liet *blijvende* sporen achter, doordat »anno 1740 de oude Obbichter batte ende de daeraen geaccresseerde alluvie, bij deurbreucke van de maese, van dese Obbichts oever is geseparëert en bij forme van een Eijlandt, met merckelijcke daeraen alluvie, int midden der maese is blijven liggen."

Den 19en Mei 1745 werd het eiland door den magistraat der heerlijkheid in bezit genomen: »Op heden den 19

(1) *Maasgouw*, jaarg. 1879, blz. 148.

Digitized by Google

meij 1745 soo is dat wij Ger. Arn. Helgers, Scholtis, Reiner Salden, Marten Hubens, Joannes Brouwers, Peter de Crauw ende Jan van Elsen, Schepenen, mitsgaeders Jaspar Custers, Borgemeester deser Vrij Heerlijcheijt Obbicht, mede present Engel Samper, battmeester, ende Derick van Dilsen, sijn gevaeren op onsen grondt ende territoir, gelegen in de maese, waer de maese haer heeft omgesteccken, ende dese parceel van de batte middel in de maese liggende, ende aldaer reële en actueele possessie genoemen van die voorss. stuck batte, (eertijts door dese gemeente aen haeren grondt aengeleght sijnde en door de maese doorgestecken,) met het afkappen van het daer op staende houdt ende het stecken van vrederijzen, ende alsulcke possessie genoemen tot baete en profijte en oirbaer van dese gemeente van Obbicht. In oirconde van waerheijt dese ten prothocollo doen stellen op dato als boven".

Den 5en November 1745 deelde »Procurator Helgers, als Schulteiss der Spanissch-Geldrischen unterherrschafft Obbiecht" mede aan de schepenbank van Born, voorgezeten door den »Ambtsverwalter, Herren Lten Frangenheim", dat die van Obbicht den volgenden Maandag met alle kracht aan de herstelling van den dijk gingen werken, en dat zij de ingezetenen der stad en van het kerspel *Susteren*, en die der dorpen Buchten en Holtum aan de vroeger gedane belofte herinnerden van hun met hand- en spandienst behulpzaam te zijn. Daarentegen zouden hun reversaalbrieven uitgereikt worden de non-præjudicio.

Buchten en Holtum zegden 's anderendaags hunne hulp toe. Wij weten niet of de andere, rondom liggende Gulikssche dorpen even bereidwillig waren (1).

---

(1) Het origineel werd ons vriendelijk ter inzage verstrekt door den Eerw. Heer *J. S. Engels*, rector te Grevenbicht.

Digitized by Google

»1748 den 20 Julij is door die inwoonders van Obbicht en Papenhoven den grient achtier die afgedreven bat bepoet worden, die midden in de maes lagh. Ein jeder die gepoet hebben, hebben een flesch bier kregen, daer sienter 15 man van Papenhoven ende 17 van Obbicht ende Nattenhoven geweest die gepoet hebben.

»1749 den 6 aug. hebben de samentlijcke naburs van Obbicht en Papenhoven en Nattenhoven den griendt mit die afgedreven batt den tweedemael gepoet, van Papenhoven 14 man, van Obbicht 16 man, van Nattenhoven 4, te samen 34 man.

»1751 den 12 Junij hebben die van die samentliche inwoonders van Obbicht en Papenhoven aen die overgedreven bat tot Obbicht gepoet met 37 man.

»Verders wordt tot Eeuwighe gedachtenisse alhier geannoteert, hoe dat door ordres van Sijne Koninckllijcke Hoogheijt, Hertogh Carel van Lotharingen en Bar, Gouverneur generael deser Oostenrijxse Nederlanden, den ingenieur en Major *Gavaux* alhier tot Obbicht is gearriveert op maendag naer alle Heijligen, wesende den 4den November 1749, ten fine om dese Heerlijckheijdt, soo te waeter als te lande en wat van deselve dependeert, te meeten, om van deselve eene caerte te maecken, dat, bij dese omstaenden, Wij Schepenen van den selven sijn versocht om de limieten en wat van deselve dependeert aen te wijsen, en dat Wij Schepenen alsdoen bij die gelegentheijt op den 11 november 1749 met voorss. Hre ingenieur Ons hebben laeten vaeren op de oude Obbichter batte, door de maese van sijn oever gesepareert, en daeraen geaccresseerde en geannecteerde alluvie, en met deselve batte vereenight, liggende in 't midden der maese en tsaemen een Eijlandt formerende, welcke wij alvorens, anno 1748 den 20 Julij ende desen jaere 1749 den 6 augti, bij gerichtelijcke ge-

Digitized by Google

noemene possessie, hebben laeten bepooten als aen dese Heerlijckheydt gehoorende; soo heeft den Ingenieur voorss., ten overstaen van ons Schepenen, en in presentie van den Hre Ecrevisse, gecommitteert door onsen Heere, den selven griendt en alluvie gemeten tot tecken van eene wettige en reële possessie van denselven griendt als dependent van dese Heerlijckheijdt. In oirconde van waerheijdt dese onderteckent ten onsen prothocolle, (get.) *Reiner Salden*, Stathouder, *Joannes Brewers*, Schepen, *Peter de Krae*, Schepen, Me presente *J. H. Ecrevisse*, voor den genadigen Heere van Obbicht gerequireert."

In 1751 hield de Maas op, gedeeltelijk langs de wallen van Stokhem te vloeien. Zij stroomde nu geruimen tijd uitsluitend door de nieuwe bedding, in 1740 op korten afstand van het stadje gedolven: »in den jaere 1751 waeren op vijff plaetsen de Obbichter dijcken doorgebroecken, ende bij die occasie heeft sigh den loop der maese tusschen voorss. batt en het Stockemer territoir *begonst te vullen*, soo hebben die van Obbicht in den jaere 1752 wederom *op den voorss. aenwasse, neffens voorss. batte*, witshoudt geplant."

De ingezetenen worstelden, jaar op jaar, tegen het vernielend element, maar elken winter zagen zij de woelige golven door den dijk breken en de bovenlaag der bezaaide akkers wegspoelen. Zoo verslond de Maas elk jaar, met een gedeelte van den oogst, de vrucht van den harden arbeid der inwoners aan de dijken, zoomede de kapitalen, die de gemeente, dikwijls tegen hoogen intrest, moest leenen. Van het Guliksch gebied, dat de kleine heerlijkheid rondom van de oostzijde insloot, ondervond zij slechts zelden eenige hulp, maar daarentegen zware beschuldigingen van achteloosheid in het onderhoud der dijken. Trouwens, het Guliksch Grevenbicht had op de eerste plaats

Digitized by Google

er belang bij, dat de Maas niet doorbrak aan den stompdijk voor het kasteel. Want nam zij voor goed haren koers door het dal, waar vroeger Obbicht lag, dan werden vele akkers en beemden van Grevenbicht voor altijd verzwolgen en het dorp werd dan door de rivier in tweeën gedeeld, doordien dan het gehucht de Boyen of Boeyen aan de linkerzijde der Maas kwam te liggen, gelijk later werkelijk gebeurde. Bovendien ontstond dan het gevaar, hetwelk heden nog bij elken hoogen waterstand te duchten is, dat de Maas, even achter Harrekoven, haar overtollig water zou doen afvloeien door de Lage Kempen, in de richting van Buchten.

De Guliksche autoriteiten van den omtrek betichtten dan in die noodlottige jaren den magistraat van de Spaansch-Geldersche heerlijkheid Obbicht en Papenhoven van plichtverzuim ten opzichte van het dijkwezen. De hooge regeering van Dusseldorf zond de aanklacht naar het Geldersch Hof te Roermond en van daar werd zij, met kantteekeningen voorzien, ter beantwoording gestuurd aan schout en schepenen te Obbicht. Slechts het antwoord dezer laatsten is ons bekend. Wij laten het hier volgen wegens de belangrijkheid van den inhoud. Hoewel het een origineel duplicaat schijnt te zijn, (het draagt de eigenhandige naamteekening van den secretaris,) is het evenwel zonder dagteekening.

Bericht voor Scholtis en Schepenen der Heerlicheijd Obbicht, geins[de]*, tegens de Heere Voghte ambts Born, bij de regeeringe van Düsseldorff, en door deselve bij desen Eed. Hove van gelre, bij requisitie brieven, clegeren.*

Die geins[de], communicatie becomen hebbende (1) copie van alsulcken requisitie brieff, als cantselaer, vicecantslaer ende geheijme raeden van Dusseldorp op de Requeste der

(1) ende.

beambten van Born aen haer gepresenteert, aen desen Eed. Hove van Gelderland hebben gelieven toe te senden, ende haer regulerende naer de apostille van desen Eed. Hove daer onder gegeven, seggen daerteghens, bij weghe van bericht, onder gewoonelijcke protestatie, imploratie en alle verdere voordelighe middelen ende rechten, het gheene wes volgt.

1. En aenvenckelijck te ontkennen, dat door de versuijmenisse van dese gerechte die gemaeckte batten aen de maese, wie dan oock met groote oncosten aengeleijden dijcke, soude sijn ewegh gedreven en afgespoelt.

2. Maer integendeel (1) waer, dat de overstroominge van de maese in den jaere 1740 aen dese batte als oock mede aen den dijcke, met het doorbrecken van denselven ende vervolgens de geheele weghspoelinge van denselven, alsulcken schaede heeft gecauseert.

3. Men vermeijnt dat niemant sal connen betwisten, dat dese (2), hoe groote oncosten deselve jaerlijcx aengewendt (3), nochtans niet in staet geweest, de batten jaerlix door haer aengeleght, ten vollen te connen behouden.

4. Daer nochtans van onsen Heere en van de hooghe geerldens en gerechte alsulcken battmeester, Engel Samper, is geemploijeert, alwelcken die gulickse oock al gebruijkt hebben tot haere batten.

5. Men geloeft niet, dat jemant, de gesteltenisse alhier van de maese siende, sal moeten bekennen, hetwelck de clegeren oock selver hebben moeten toestaen, *door de groote croombte*, welcke de maese alhier is maekende, alsulck werck door eene soo geringe gemeente, sonder haer totael verderff, can gemaeckt en onderhouden worden.

6. Daer deselve maese bij eenigh groot waeter alle de force van haeren stroom tegens dese batten comt aen te

(1) het is. (2) gemeente. (3) heeft.

Digitized by Google

stooten en daer óp moet brecken, eer en bevorens sijnen cours verders comt te nemen.

7. Het selve heeft bij leven van den H^re^ Cancelier Sweijns zal^r^, doenmals noch rade ende momboir wesende, bij visitatie van de gemelde batten, het voor verhaelde alsoo te wesen, uijtgebleeken.

8. Waermede het eerste lith van die requisitie brieff voor genoechsaem gerencontreert houdende, seght men tegens het volgende :

9. Wel expresselijck te ontkennen, dat de beamten, ofte om beter te seggen den Voght van Sittard, bij hem geassisteert den Rhentmeester Lambrichs, souden hebben geoffereert, den dijck te helpen maecken soo ende gelijck denselven bij de vergaederinge van desen Heere en van alle Hooge geërffdens was aengewesen.

10. Dan waer (1), dat deselve, naer haer fantasie, eenen dijck wilden aengeleijd hebben, bij welckers aenleggen een groot parcele van den Heere Grave van Flodorff souden geruïneerd wesen.

11. Daerenboven (2) eerst versocht, dat dese gemeente alle de batten eerst soude in stande stellen op haere privé costen, en vooraff reversal te geven de non præjudicando, ende so haest den dijck ververdigh, dese gemeente voor het onderhouden derselven en allen schade caveren.

12. Het is aen desen Eed. Hove genochsaem kennelijck het kleen district deser heerlijckeijt en de weenige ingesetenen welcke daerin bevonden worden.

13. Een werck, van soo groot district als desen damme moet wesen, beloopende over de 1500 passen langh, en alleen geholpen te worden met wenighe hulpe: een gesondt oordeel lichtelijck sal overwegen, dat niet soo haest soude connen vollendt worden.

(1) is het. (2) hadden de voogd en de rentmeester.

Digitized by Google

14. Men geschwijge oock de batten te perfectionneeren, geenen arbeijdt voor eene cleene gemeente maer wel voor een Landschappe is.

15. Die geins^{de} en lochenen geensints, dat jahrlick met consent van desen Heere en alle Hooge geërffdens eenige penningen bij de gemeene schattingen sijn bijgeslaegen, soo tot het maecken, perfectioneren ende repareren der noodighe batten.

16. Vermeenen de geins^{de} daer mede geensints te sullen hebben misdaen, doordien het selve tot profijte van het gemeene beste, en daer van jaerlick de reckeninge geschiedt, te bevoren in de kercke gepubliceert wesende.

17. Als wanneer het aen een jegelijck vrij is, op deselve te compareeren, deselve aenhoren en sijn belangen daer tegens can seggen.

18. Waermede vertrouwen die geins^{de} het bericht, offt requisitie brieff genoechsaem te hebben bericht en wederleijd.

20. En wat in specie niet en is aengeraeckt bij expres ontkennen, impertinentie, aliaque juris remedia debatterende etc. etc.

Concluderende contenderen oversulcx de geins^{de} desen Eed. Hove van geliefde te wesen, dese Haere getrouwe onderdaenen niet hooger te beswaeren als naer stade ende machte derselve, waer op vertrouwende,

Imploreren die Scholtis ende Schepenen der herrlicheijt Obbicht, en ter haerder ordonnantie (get.) *J. A. Prinssen*, Secris.

Bericht voor Scholtis en Schepenen der Heerlicheijt Obbicht, geins^{de}, *tegens* de beamten des ambts Born, bij supplique, ofte so geintituleerde bericht aen de Dusseldorpsche Regeeringe en deselve bij desen Eed. Hove, bij requisitie

Digitized by Google

brieve, clegeren, te weeten den Voght van Sittard ende den Rtmr Lambrichts, alleenelijck bij de visitàtie present geweest sijnde (1).

Van den kant van het Gulikerland ondervond dus Obbicht weinig hulp in het beteugelen van den woesten Maasstroom, maar werd het veeleer met smaad overladen. Nog bonter maakte het het Luikerland aan de overzijde. Daar wilden die van Stokhem zich meester maken van het gedeelte dat door de rivier van het gebied van Obbicht was afgesneden. Zij vergenoegden zich niet met de zaak te Luik aanhangig te maken maar zij wilden ook met geweld die van Obbicht van de oude bat verdrijven.

»Die van Obbicht hadden in den jaere 1752 wederom op den voorss. aenwasse neffens voorss. batte witshoudt geplant en aldus haere possessie van haeren grondt gecontinueert, oock noch verders met het afhaelen van het witshout, hetwelck die van Stockhem sedert hadden geattenteert van aldaer af te cappen, praetendeerende de voorss. Obbichter batte en alluvie, viâ facti, tot hun te trecken, waerover de saecke tusschen respective princen tot nu toe onbeslicht is hangende. En alsoo die van Stockhem des niet tegenstaende niet ophouden van voirders feijtelijcker wijse t'attenteeren, soo ist dat den Borgemeester Lambert Peters, door sijnen soone Lendert, tot handthaevinge van het recht deser gemeente van Obbicht, en om te continueeren der selve rechtmaetige possessie ende gefondeerden eijgendomme op de voorss. batte ende daeraen geaccresseerde alluvie, niet heeft connen naerlaeten van op den 14 Februarij 1765 te emploijeeren de naergenoemde wercklidens, om het witshoudt, ter voorss. plaetse uijtgewassen staende, af te cappen ten profijte deser gemeente, sulcx

(1) De inzage van dit stuk hadden wij te danken aan den Eerw. Heer J. S. *Engels*, rector van Grevenbicht.

Digitized by Google

ten overstaen van den Scholtis door sijnen soone Johan Willem Ecrevisse, Joannes Kooten ende Joannes Kitzen, als daertoe gecommitteert bij vergaederinge van Scholtis en Schepenen; wesvolgens soo sijn op heeden den 12den meert 1765 voor Scholtis en Schepenen in judicio binnen Obbicht gecompareert de voormelde arbeijders, naementlijcken (volgen de namen van 52 inwoners van Obbicht ēn Papenhoven en van 7 ingezetenen van Grevenbicht), alle welcke hebben verclaert hoe dat sij ter plaetse voorss. in het werck sijnde, om aldaer het witshoudt met hunne witswaepen af te cappen, sonder eenigh schietgeweer bij hun te hebben, die van Stockem, ten getalle van omtrent daertigh man, gewapent met vierroers ende gaffelen, op hun, comparanten, sijn afgecoemen tot op de voorss. Obbichter batte ende daeraenclevende alluvie, tot over eene diepe grubbe, maeckende alnoch de scheitslinie tusschen het Stockemer territoir ende de voorss. Obbichter batte; dewelcke met gespannen geweer op eenige van hun, comparanten, sijn losgegaen, dreigende en aenleggende om op deselve te schieten; dat sij, comparanten, alhoewel stercker van manschap, edoch geen ander geweer als haere witswaepens hebbende, tusschen die van Stockem, onder hun geweer, sijn ingevallen en deselve souden omcingelt ende ontwaepent hebben, hetwelck alsoo aenleijdinge tot groote ongelucken soude hebben gegeven, soo is dat sulcx door vice-Scholtis en Schepenen is wederhouden, ende verboeden aen die comparanten van niet het eerste die van Stockem t'attaqueeren, maer hun geattaqueert vindende alleenelijck te defendeeren; dat daerentusschen eenighe van Stockem tot haere meedegesellen hebben geroepen: *Sa, komt gij van Stockem te rugge, en retireert tot op onsen grondt!* Ende desvolgens hebben die van Stockem hun van de voorss. Obbichter batte en alluvie geretireert tot over

Digitized by Google

de voorss. grubbe ofte scheitslinie, alwaer sij hun hebben gedreigd met gespannen geweer ende tot hun, comparanten, geroepen: *comt niet over die grubbe tot op onsen grondt, oft andersints schieten wij uw voor den kop!* Soo dat die van Stockem sijn naer huijs gekeert, ende sij, comparanten, op de voorss. batte en alluvie, als Obbichter jurisdictie, sijn geblëven, ende vervolgens alle het witshondt afgecapt ende over de maese naer Obbicht gevaeren hebben, ter quantiteijt van omtrent de vijff hondert busselen; dat, geduijrende het voorss. cappen, die van Grevenbicht vernomen hebbende dat die van Stockem met gewaepender handt die van Obbicht hadden geattaqueert, ende het te vreesen was, dat die van Stockem met meerder gewapende manschap noch eens souden te rugge comen, soo sijn die van Grevenbicht, met eenige ponten en gewaepent met snaephaenen, hun, comparanten, ter hulpe gecomen, om deselve te beschermen, soo dat die van Stockem verders niet hebben derven attenteeren; de hier boven gesubvirguleerde texten verclaeren bescheidentlijck ende wel gehoirt te hebben: Hendrick Demandt aent Veeken, Gelis Notermans, Hubert Salden, Derick Maesen, Wilhelmus Brouwers, Lem Kitzen, Evert Berben, item Antoin Janssen, gebortig van Susteren ende knecht van Jan Hubens. Aldus gepasseert ende gedeclareert, Obbicht in judicio extraordinario, op dagh en dato als voren."

»Dito het grass van voorss. plaetse is verpacht aen Lem Kitzen en Weren Hoedemaeckers ad vijer guldens."

Lambert Kitzen beleefde weinig genoegen aan de oude bat. Den 13^{en} Juli 1765 »ter selve voorss. plaetse het gras afmaeijende is hij door den jager van Stockem met een vuijrroer worden geschoten ende geblesseert." Den 15^{e} daaraanvolgend verklaarde hij onder eed »dat hij, met sijne vrouwe ende Maria Demandt, huijsvrouwe van Jan Noter-

Digitized by Google

mans, op Saterdagh, den 13 deses, op de oude Obbichter batt en daeraen geaccresseerde alluvie het gras aldaer afmaeijende, als hetselve van de Regenten van Obbicht ge pacht hebbende, door twee jaegers ende eenen drijden, gearmeert alle drij met vuijrroers, is worden geattaqueert ende door eenen geschoeten ende geblesseert, soodanig dat hij ter aerde gevallen sijnde sich achter eenen struijck heeft moeten salveeren tegens den anderen jaeger, den welcken op hem, comparant, quam aengeloopen om oock op hem te schieten. Edoch, desen misschien meijnende dat den comparant bijnae doodt was, is den selven met de anderen weghgegaen. Lambert Kitzen is bevonden, dat hij in sijn lincke been is geblesseert, alsoock in sijne heupe op drij plaetsen, als geschooten met kleijn loot oft hagelkoorens."

De schepenen verklaarden het feit strafbaar met den dood en *wezen* den jager van Stokhem *apprehensibel*, »en sulckx des te meer, aengesien desen jaeger voorlede jaer seeckeren Cornelis Coenen, uijt de parochie van Papenhoven, doodt geschoten heeft." Er werd nog besloten, het feit mede te deelen »aen haere Maj[ts] Raedt Mamboir, om te berichten aen haere Maj[ts] gouvernement."

Die van Stokhem gingen voort met, jaar uit jaar in, de oude bat en de alluvie te verwoesten en met geweld tegen de ingezetenen van Obbicht te plegen; zij spotten met de dagvaardigingen die de schepenen dezer heerlijkheid tegen de geweldenaars der overzijde deden hechten aan palen op de uiterste grens tusschen Stokhem en Obbicht.

Stond de heerlijkheid dus op voet van oorlog met het land van Luik, aan de overzijde der Maas, met het aangrenzend land van Gulik kwam het tot een vergelijk. Den 24en September 1773 werd tusschen het Hof van Roermond en de regeering van Dusseldorf een contract gesloten over

Digitized by Google

het dijkwezen, en die van Obbicht hadden de overeenkomst op den eerstvolgenden geërfdendag aangenomen. Wij konden den text van het verdrag nergens vinden; dat is te meer jammer, wijl het ons waarschijnlijk had onderricht over de toepassing en den omvang van het beginsel: *dien water deert, die water keert.*

Inmiddels putte de gemeente zich uit in haren arbeid om den Maasstroom te beteugelen, getuige de volgende octrooibrief gedagteekend 9en October 1773:

Maria Theresia, bij de Gratie Godts Rooms Keyserinne etc. etc., Hertoginne van Guelder etc., *Doen te weeten*, dat Wij ontfangen hebben die supplicatie van de Borgemeesters, Regenten ende Voorstaenders der Gemeente van de Vrijheerlijckheijdt Obbicht ende Papenhoven, inhoudende, hoe dat de Riviere de Maese door haere geweldige wateren ende Overstroomingen niet alleen van tijdt tot tijdt de Dijcken aldaer soude hebben doorbroken, maer oock menighte van Erven ende Landerijen mette Batten, tot Conservatie derselve, ende niet sonder Groote Costen van jaere tot jaere aengeleijdt, successivelijck souden hebben afgespoelt, weghgenomen ende respectivelijck gansch ende geheel geruïneert, tot onderganck ende notoire Destructie van der Supplianten Gemeente; Dat sij, om sulx wijders voor te comen, genootsaeckt souden sijn, het Gewelt der Maese met Geweldt te wederstaen, ende ten effecte van dijen grootere ende sterckere Batten ende Dijcken onophoudentlijck aen te leggen ende te maecken, gesaementlijck met Die van de neffens gelegene Gulickse Dorpen, waervan de costen sijn worden begroet op negen en veertig Duijsent vijff hondert Rijcks Daelders, ende waerinne sij Supplianten souden Contribueren de somme van seven Duijsent Rijcks Daelders, dewelcke souden moeten worden genegotieert. Voorbrengende de supplianten wijders, dat,

Digitized by Google

terwijlen hunne Gemeente sigh belast vonde met verscheijde Capitaelen, staende tot eenen Hoogen Interesse, het hun seer dienstigh ende profijtigh soude wesen, eenige voordere Capitaelen anderwaerts te moghen lichten tegens minderen Interesse, om daer mede die loopende tegens hoogeren Interesse, af te leggen ende te redimeren: Want een dergelijcke opneminge van penningen niet moghte geschieden, sonder alvoorens daerover van Ons versocht ende geimpetreert te hebben Behoorlijcke Brieven van Octroij, soo ende gelijck Wij alrede in dergelijcke ende andere Voorvallen gedient waren geweest alsulcke Brieven te accorderen, Soo namen deselve hun Recours tot Ons, oetmoedighst versoeckende, ten eijnde Wij gelieven wilden de supplianten te Octroijeren, om niet alleen te mogen opnemen de Gemelte somme van seven Duijsent Rijcks Daelders, tottet maecken van de Batten ende Dijcken als voorss. noodigh wesende, maer oock alsulcke voordere Capitaele sommen als sij tot aflegginge van andere Capitaelen tegens hoogeren Interesse gevest sijnde, tot soulaes hunner Gemeente goedt ende nut bevinden souden: Waeromme soo ist, dat Wij, aenmerckt der supplianten aendringenden noodt, om voor soo veel doenelijck voor te comen de Woelingen der Maese, ende daer over gehadt hebbende het advijs van den Raedt ende Momboir van Onsen Raede onses Vorstendoms Gelre, wijders genegen sijnde ter Oetmoedige Bede van de supplianten, bij Deliberatie van Onse seer Lieve ende Getrouwe, Die Cancellaer ende Raeden van Onsen voorn. Raede, De selve hebben Gepermitteert, Geconsenteert ende Geoctroijeert, Permitteren, Consenteren ende Octroijeren mits Dese Onse Opene Brieven van Octroij, voor Ons, Onse Erven ende Nakomelingen, ofte Hertogen en Hertoginnen van Gelre, dat sij tot Laste van hunne gemeente moghen opnemen, ten minsten Interesse doenelijck,

Digitized by Google

de somme van seven Duijsent Rijcks Daelders tot het maecken van de nodige Dijck ende Batten, supplicando vermeldt, mits daervan doende binnen den tijdt van drij maenden genoechsaem Bewijs, dat deselve daertoe is worden geëmploijeert, ende sullen sij oock gehouden sijn daervan alle jaeren af te leggen ten minsten eene somme van Drij hondert gelijcke Rijcks daelders: Permitteren, Consenteren ende Octroijeren Deselve insgelijcx op te nemen alsulcke somme, als sij sullen noodtsaeckelijck achten, om daermede te reduceren de Capitaelen staende tot Hoogen Interesse op hunne Gemeente, mits dat sij daeraf doen behoorlijcke Rekeninge, Die sij sullen gehouden sijn Onsen voorn. Raede Onses Vorstendoms Gelre binnen 's jaers over te geven. WANT ONS ALSOO GELIEFT. Des t'Oirconde hebben Wij Keijserinne Douairiere ende Koninginne Apostolijcke het Groot Zegel, hetwelck Coninck Carel den Tweeden, Glorieuser Memorie, herwaerts heeft gebruijckt, en Wij sullen gebruijcken tot dat den Onsen sal sijn gemaeckt, aen Desen Onsen Openen Brief doen hangen.

Gegeven binnen Onse Stadt van Ruremonde den 9 Dagh van den Maendt October in den Jaere Ons Heeren 1700 Drij en seventigh, ende van Onse Rijcken het Drij en Dertighste :||: *Janss* v[t] (1).

Uit voorgaand stuk zien wij dat het die van Obbicht en van het land van Gulik ernst was, om de verwoestingen van de Maas te keer te gaan. Het verdrag van den 24[en] September 1773 heeft alzoo gepraeludeerd aan het *Waterschap* van Obbicht, onlangs voorloopig tot stand gebracht door de bemoeiingen van den wakkeren burgemeester dier gemeente, Jan-Hendrik Houben, dank aan wiens heldenmoed en be-

(1) Op perkament; zegel verloren. *Archief van het kasteel Obbicht.* Ieder citaat in dit hoofdstuk, waarvan de herkomst niet wordt aangegeven, is getrokken uit hetzelfde archief, voornamelijk uit het *Prothocollum judiciale.*

Digitized by Google

leid bij den hoogen waterstand van 1880 de zoozeer gevreesde doorbraak beneden Harrekoven voorkomen werd.

In den winter van 1780/81 werden de batwerken weer zeer beschadigd door den hoogen waterstand en door den ijsgang. Dit deed de schepenbank besluiten tot de bijeenroeping van eene vergadering der binnen- en buitendorpsche geërfden. Doch op dat oogenblik verkeerde de gemeente in onmin met den gebiedenden heer, Ant. Guil. de Paludé : en zonder de toestemming van den heer mocht, naar het schijnt, geene *buitengewone* vergadering belegd worden. De drie aanzeggingen werden evenwel aan de buitendorpsche geërfden door den gerechtsbode gedaan, en de oproeping werd aan de kerkdeuren te Obbicht en Papenhoven aangeplakt : op het laatste oogenblik verbood de heer den buitengewonen geërfdendag. Tegen dit verbod kwamen de schepenen bij het Hof van Roermond in verzet. In afwachting van eene beslissing toonde men zich van weerszijden stijfhoofdig. Uit vrees van te praejudicieeren op het aanhangig proces weigerden de schepenen en de ingezetenen de zaak der batten te behandelen op het voogdgeding of op de *gewone* geërfdendagen, en om dezelfde reden volhardde de heer bij zijn genomen besluit.

Het volgend jaar lieten zich de Gulikschen met deze aangelegenheid in. Den 17^{en} Augustus 1782 verscheen in eene buitengewone gerechtszitting »den H^{re} *von Greijn*, geheijmen Raed van Sijne Keurvorstelijcke doorluchtigheijt van den Paltz, commissaris gedeputeert van den Edelen Hove van Dusseldorp"; hij protesteerde tegen de slechte naleving van het verdrag van den 24^{en} September 1773, stelde voor, een onderzoek te doen naar den toestand der batten en drukte zijne verwondering uit, dat hij niet eene geërfdenvergadering aantrof, ter bijeenroeping waarvan hij den 14^{e} ll. den schout verzocht had, te meer wijl »sonder

Digitized by Google

interventie van de berechtigde gemeentenaeren, ingevolge aengeven van den Scholtis, de vergaederinge van de gerechtspersoonen niet kan bestaen om alsulcke visite in gemeentens affairen te doen: oversulx versoeckt hij *de novo*, dat den dag mag worden gestelt om eene visite te doen, met verder versoeck dat dengeenen, dees aengaende, mag worden gerequireert om de noodige convocatie der gemeentenaeren te laeten doen, alsmede om te beraemen met hooggem. Heere over eenen dijck en aenhechtinge van den Paltz."

»Decreet: Schepenen, gezien bovenstaende propositie heden ter extraordinaire vergaederinge ter rolle gedaen door den Hre geheymen raed *von Greyn*, commissaris gedenomineert ten opsigte van de batten en dijcken langs de maese, en vermits hun proces tegens den gebiedenden Hre deser Heerlijckheijt, soo over de publijcke convocatie als andersints, alnogh in quaestie is, en de versogde convocatie geenen uijtstel lijdt, soo verclaeren sij des niet te min, onder protestatie van hun recht te dien aengaende, den gebiedenden Hre te requireren, mits desen, van de noodige convocatie te doen, daer en alsoo het behoort, met denominatie van dagh en uhre van comparitie."

Het antwoord luidde: »den Hre deser Heerlijckheijt, communicatie gehad hebbende van de voerenstaende rolle met decreet, *weijgert daer aen te voldoen*."

De heer G. A. de Paludé werd door het Hof in het ongelijk gesteld, en aan de schepenbank werd de bevoegdheid toegekend, om met betrekking tot het dijk- en batwezen, buitengewone geërfdendagen uit te schrijven.

Den 12en Maart 1784 beschreef de stadhouder, Ghuerdt van Elssen, eene dusdanige vergadering voor den 23e eerstkomende, »raeckende 1° de generale metinge, 2° den questieusen griendt, of soo genoemde oude batte, en 3°

Digitized by Google

den schaede, met hoogh waeter en ijs aen onse dijcken geschiet." Bij de opening der vergadering, op de gewone »gerichtskaemer", »relateerde de gerichtsbode, de schriftelijcke citatie aen de hooge geërfdens, te weeten : aen den gebiedenden Hre deser Heerlijckheijt, aen de Hro Gruijters, drossard, naemens de Hre van Leuth en het clooster nieuwenhoff binnen Maestricht, en aen de Hro tot Born behoorlijck gedaen en, tot naericht van alle inwoonderen, op beijde kercke deurens van Obbicht en Papenhoven geaffigeert te hebben."

Aangaande *de oude bat* werd het volgende besluit genomen, (dit is de laatste bijzonderheid die wij over deze zaak konden vinden) :

»P. R. Wintraecken en Francis Savelcoul, Schepenen, worden hiermede geconstitueert, om die questie met die van Stockem aengaende de soo genoemde oude bat, dewelcke sedert eenige jaeren indecise is hangende, vooraen te setten, en voorders in dese saecke te doen, advocaet of advocaeten wiemede agenten te assumeeren en te constitueeren soo ende gelijck, naer exegentie van saecken, hunne raede sal bevinden te behooren, belovende voor vast, bondig en van waerde te sullen houden al hetgeene onse voorss. geconstitueerden ten desen sullen koemen te doen of te handelen; alles onder belofte van indemnisatie, prout moris."

In den afgeloopen winter moest de Maas zich voor tijd en wijle een weg gebaand hebben door den dijk, van daar gevloeid zijn door de laagte, die thans hare bedding vormt, en achter Harrekoven naar de Lage Kempen zijn gestroomd, in de richting van Illecoven. Dit meenen wij te moeten opmaken uit het besluit betrekkelijk de batwerken, op denzelfden geërfdendag genomen :

»Om den schaede, denwelcken alhier aen den dijck met

Digitized by Google

doorbreken van het groot water en ijs desen winter voorgevallen, voor te komen, soo is heden geresolveert dat, tot voorkoming van verderen schaede, eenen graeve of dijck (1) moet gemaeckt worden, om de overstroominge van een klein waeter te beletten, dat andersints de beste, daeraen gehoorige velden en landen door de overstroomende waeteren der maese blijven geruïneert, en te dijer oorsaecke geene landerijen tot somervruchten souden konnen worden besaeijt;

»den soo genoemden ruijters dijck, denwelcken door overstroominge van het waeter heel en gans geruineert, en den selven met geen peerdt of karre kan bevaeren worden, nochtans denselven voor eenen landtweg of heirbaen (dient), soo is geordonneert van den voorss. dijck wederom bruijckbaer te maecken, dat met karre en peerden daer over can gevaeren worden, omdat alle landerijen, daerop uijtschietende, door vaeren en rijden bedorven worden."

Volgens ordonnantie van het Hof te Roermond, van den 25en September 1784, riep de heer G. A. de Paludé eene geërfdenvergadering bijeen op den 30e van die maand. Er werd »bij pluraliteijt van stemmen geresolveert. en gecommitteert P. R. Wintraecken, Schepen, in qualiteijt als geërfden, ende den Schepen Frans Savelcoul, in qualiteijt als Schepen om, ingevolge Ordtie van den 25 deses maents September, bij te wonen, met hun gevoegdt den experten, door den Hove te denomineeren, soo wanneer daertoe aensoeckinge sal gedaen worden, met die der Gulikse sijde, de visitatie der batten ende dijken binnen dese heerlijkheijt ende besonderlijk dewelcke sij in aenvanck van de aenstaende maent voornemens sijn te doen, met expresse ordonnantie op de selve, van aen de geërfdens en Regen-

(1) Achter Harrekoven.

Digitized by Google

ten deser heerlijkheijt immediatelijk rapport te doen van het geene sij sullen bevonden hebben".

Naar alle waarschijnlijkheid had het Hof van Dusseldorf weer een vertoog gericht tot het Hof van Roermond over den slechten toestand der batwerken te Obbicht.

Dit is de laatste bijzonderheid, die wij over het dijkwezen te Obbicht aantroffen.

De overstromingen hielden intusschen niet op. Door het opstuwen van het water werd Nattenhoven schier elken winter overstroomd. De inwoners van dit gehucht klaagden op het voogdgeding van den 12en April 1789 »dat sij desen winter twee reijsen onder waeter gestaen hadden, dat deselve wel thien daegen hunne beesten moesten vluchten". Eenige jaren later, waarschijnlijk tijdens de fransche overheersching, die door hare centralisatie alle veerkracht aan de plaatselijke besturen ontnam, doorbrak de Maas den stompdijk, aan het kasteel, en nam voor goed, *in rechte lijn* haren koers langs Obbicht. De oude *binnendijk* werd toen de dijk der rivier.

Wij zullen deze bijdrage tot de geschiedenis van den loop der Maas en van het dijkwezen in onze provincie besluiten met het volgend stuk, dat ons werd ter hand gesteld door den Eerw. Heer S. J. Engels, rector van Grevenbicht. Het is een bestek van batwerken die te Obbicht in 1764 moesten uitgevoerd worden. Het verdrag met de Guliksche gemeenten van den omtrek bestond toen nog niet; of, en in welke mate, Obbicht indirect subsidie ontving van hoogerhand, door kwijtschelding van de rationsgelden, weten wij niet; in ieder geval drukte de grootste last der kosten op de gemeente. De aanbesteding werd, wel is waar, aangehouden, maar de schets, die het bestek ons geeft èn van den loop der Maas in dien tijd, èn van den ontredderden toestand der batwer-

Digitized by Google

ken, èn van de toenmalige herstellingswijs, blijft er niet te minder belangrijk om. Wij zullen den titel en de plaatsnamen onderstrepen.

Bestek ende Conditien waer naer de Heeren Geërffden ende Regenten der Heerlijckheijt Obbicht aen den minst biedenden sullen aenbesteeden het maecken ende repareeren der Rijswercken ofte soo genaemde Batten aldaer, Langs de Maese gelegen, in maniere navolgende.

1. Den aennemer sal soo haest hem dit werck is verbleeven sigh te werck stellen, ende bovenstrooms aen het groote gat, aldaer uijtgespoelt, beginnen, wesende lanck ongevehr 120 voeten, ter breete van 24 voeten, ende aldaer op de oude batte eenen affsnit maecken van omtrent seven voeten, alsoo dat het oude batte een copken maecke, het welcke hij mit eenighe fasschijnen sal bekleeden, daer op liggende de behoorlijcke wijpen, ende deselve mit de noodige paelen oft biggelen doorslaen.

2. Alsdan sal hij sijne eerste laege doorschieten op eene linie, dat hij sijn schoon werck oft bovenste mit het onderste eijnde aen de oude batten gelijck uijtbrenge, gevende waterwaerts op ider laege eenen halven voet talue.

3. Den aennemer sal insgelijcxs int midden van dit uijtgespoelde gat eenen affsnit maecken van seven voet, ende wercken soo ende gelijck in den voorgaenden artikel geseijt is, ende sorgen dat hij mit de vierde rije wijpen het volgende werck doorligge en verbinde.

4. Den aennemer sal sijne schietlagen mit anckerwijpen van vier voet tot vier voet beleggen, ende mit behoorlijcke paelen oft biggelen van twee tot twee voet, ende aent' lant mit biggelen vast maecken, ende deselve alsdan mit genoechsaeme aerde belaeden, opdat behoorlijck sincken konnen.

Digitized by Google

5. Sulx geschiet, sal hij daer op de koplaegen liggen, te weeten de fasschijnen met de onderste eijnden van buijten uijt ten waeter liggen, de banden doorcappen, ende deselve alsoo liggen, dat de fasschijne eenen halven voet in de hoochte uijtmaecke, en verders de fasschijnen alsoo reguleeren, dat de toppen der fasschijnen de ondereijnden van de daer aen volgenden comen te overdecken.

6. Alsdan sal hij voor, ten waeter langs, twee rijen wijpen leggen mit een retrait van eenen halven voet, welcke wijpen hij sal doorslaen, te weeten de eerste rije mit paelen oft biggelen van vier à vijff voet, ende anderhalven voet van malcanderen, de tweede rije wijpen sal hij daer vast aensluijten, ende insgelijcks mit paelen doorslaen van anderhalven tot anderhalven voet, alsoo dat de paelen van dese twee rijen int' verbant comen te staen.

7. Verders sal hij de andere rijen wijpen van drij tot drij voet daer agter leggen, ende continueeren tot dat hij den ingescheurden Oever betreffe, ende mit biggelen doorslaen, als hier voor geseijt, te weeten van anderhalven tot anderhalven voet van malckander.

8. De wijpen tot sijn werck noodigh sal hij binden mit drij banden op den voet, daer toe gebruijcken het suijverste en reijnste willigen houdt ende soo dick maecken, dat deselve ten minsten eenen halven voet diameeter houden.

9. Ende soo haest hij dese tweede laege sal hebben verveirdight, sal hij deselve mit goede en vette aerde ter hoochte van de wijpen vullen ende bekleeden ende, in vall mogelijck, mit de karren daer over vaeren, deselve slichten, aenstampen en effenen, dat hij sijn werck onder eene egaele waterpas-linie houde.

10. Ende terwijlen dat hij dese geseijde laege mit aerde comt te bewercken, sal hij de twee voorderste stucken onbeveirdighde batte, het stuck *beneeden het Casteel aen den*

Digitized by Google

Stompdijck, gelijck oock het tweede stuck daer aen volgende, samen ongevehr ter lengte van elff roede, mit eene laege battwerck soo als voorseijt is, behalven de te doene bekleedinge, bewercken.

11. Sulx geschiet, sal hij wederom voortsvaeren aen sijn eerst begonste werck ende daer aen soo lange in maniere voorss. continueeren, tot dat het selve werck boven waeter ende op sijne hoochte zije.

12. Verders sal hij het daer aen volgende onbeveerdighde stuxken batte, omtrent twee roeden lanck, voltrecken, ende verhoogen gelijck van de andere twee stucken batte geseijt is, soo nochtans dat hij deselve soo hooch moet maecken, dat deselve mit de daer neffens liggende oude batten egael comen.

13. Vervolgens sal hij oock mit battwerck stoppen eene inbraecke tegens *den crommen dijck* van ontrent vier roeden, oft 64 voet lanck, ter breete van sesthien voet, ende wercken dat hij wederom mit den voorcant van de oude batte gelijck come.

14. Den aennemer sal aen dese voorss. ende volgende battwercken op ieder voet een halven voet talue geven, alsoo dat de eerste rije wijpen comme te liggen opt' midden van de twee daer onder liggende rijen, ende wel sorge dragen, dat hij de talue voorss. wel onderhoude, om in geen gevaer te comen dat, door geenen genoechsaemen last ende te veel talue, sig het werck van vooren onder come op te lichten en wech te spoelen.

15. Ende nu comende tot de tweede en grootere inbraecke, ontrent ter lenghte van 192 voet ende breete van 40 voet, wesende het sevenste deel deser reparatien, liggende tegens voormelten *crommen dijck*, sal hij eerstelijck mit den stomp oft hoeck der oude batte handelen soo ende gelijck in den 1en artikel deses bestecks geseijt is.

Digitized by Google

16. Dan sal hij de schijtlaege wederom inleggen, ende verders handelen gelijck als in den 2en en 4en artikel gemelt is.

17. Den aennemer sal in dit uijtgespoelde gat, in sijn nieuw werck, een ofte twee copkens mogen affsnijden van ontrent seven voet, soo ende gelijck in het te maeckene werck goedt gevonden sal worden, ende aengeweesen van den geene die tot de inspectie deser wercken mochte worden gecommitteert.

18. Verders sal hij alsdan mit dit te vullene gat handelen, ende mit laegen Rijs oft battwerck beleggen als in den 3, 5, ende verdere artikelen geëxpliceert is.

19. Vervolgentlijck sal hij de oude batte, ontrent ter lenghte van hondert en sestigh voet ontruffelt wesende, repareeren mit behoorlijck battwerck, ende weder brengen ter hoochte van de andere batten.

20. Achter welcke uijtgespoelde gaeten en ontruffelde batten sal hij het terrein egaliseeren, de uijtgespoelde aerde bijvullen, en bekleeden, ende geven behoorlijcke talue, opdat het water daer geene verdere invreetinge en veroorsaecke.

21. Den aennemer sal insgelijcks mit battwerck repareeren het uijtgespoelde gat, ontrent ter lenghte van twee hondert en thien voeten, ende breete van 24 voeten, liggende tegens den *drijhoeckigen Camp*, wesende het derde groote gat, ende daermede handelen gelijck hier vooren van het repareeren der andere gaeten geseijt is, maeckende in het selve gat twee affsneeden ofte copkens, soo als goedtgevonden sal worden.

22. En te comende aen de soo genaemde *begijne Sleijen*, sal den aennemer den inbreuck aldaer, ter lenghte van tweehondert en acht voeten, ende breete van sesthien voe-

Digitized by Google

ten, mit battwerck repareeren, soo ende gelijck van de andere uijtgespoelde batten en gaeten geexpliceert is, maeckende in het selve gat twee affsneeden ofte copkens, gelijck almeede hier voor genoechsaem geëxpliceert is.

23. Den aennemer sal noch aen dese soo genaemde *begijne Sleijen* repareeren een gat, ter lenghte van hondert en viertigh voet, ende breete van viertigh voet, maeckende in dit gat een copken, ofte affsnit, soo ende gelijck van de andere affsneeden geseijt is.

24. Noch sal den aennemer aen de meer gemelde *Sleijen* repareeren een uijtgespoelde gat, ter lenghte van ses en negentich voet, daerinne maeckende een affsnit, in vall bij het repareeren van dit gat goedt gevonden sal worden.

25. Welcken volgens sal den aennemer repareeren de oude aldaer liggende batte, ontrent ter lenghte van hondert en twee en negentigh voet, en breete van sesthien voet, ende verhoogen mit twee à drij laegen, ten advenant de sinckingen in de selve batte, en vereijsch van het werck.

26. Ende comende tegens het soo genaemde *negen oort*, sal den aennemer aldaer repareeren eene inbraecke ter lenghte van drijhondert en twintigh voet, ende breete van sesthien voet, en sal in dit te maeckene battwerck drij copkens affsnijden van seven voet, gelijck voorseijt, ende hem aengewesen sal worden.

27. Den aennemer sal repareeren den ingescheurden dijck, liggende tegens het voorss. *negen oort*, als meede den dijck tegens de voorss. *begijne Sleijen*, op sijne hoochte en breete als den neffenstaenden is, ende hem aengeweesen sal worden.

28. Laestelijck sal hij liggen eene nieuwe batte, beneeden de voorss. inbraecke langs den ingescheurden Oever tot aen den *Obbichter grindt* oft *weert*, van ontrent ter lenghte van sestigh voet ende ter breete van twintigh voet,

Digitized by Google

maeckende van distantie tot distantie copkens, ofte affsneeden van seven voet, ende sulx ter plaetsen alwaer goedt gevonden, ende hem aengeweesen sal worden.

29. Den aennemer sal verdacht weesen dat hij sijne nieuwe batten mit de ouden batten, boven en onder strooms, in de voorss. gaeten wel en behoorlijck dicht sal verbinden, soo als sulx vereijscht, als meede dat hij die dichste en langhste paelen oft biggelen van ontrent vijff, ses à seven voet op de copkens sal inslaen.

30. De aerde tot alle dese sijne wercken noodigh sal hij op sijne costen haelen ter naeste en best gelegene plaetse ende minsten schaede, soo ende gelijck hem aengeweesen sal worden.

31. Den aennemer sal insgelijcks op sijne costen sigh besorgen alle het hout en gereetschappen tot sijne wercken noodig.

32. In vall het mochte gebeuren, dat mit het verloop van het saisoen, oft onbequaem waeter, den aennemer sijn werck niet geheel conde verveirdigen desen jaere 1764, soo sal hij nochtans verplicht wesen, sijn werck soo verre in desen jaer te brengen, dat het den ingescheurden dijck gepasseert sije, en sal hem, nae proportie van het ongemaekte werck, aen sijne bedongen penningen ingehouden worden, tot dat hij het volgende saisoen het geheele werck sal hebben voltrocken.

33. Den aennemer sal alle sijne batten ofte Rijswercken brengen op eene egaele hoochte, soo ende gelijck de oude noch in staeth wesende batten sich bevinden.

34. Den aennemer sal over alle sijne batten liggen eene behoorlijke bekleedinge van goedt, fijn reijs ende willigen hout, ende mit biggelen van drij voet lanck, van anderhalven tot anderhalven voet, op rijen van drij voet van malkanderen, doorslaen ende deselve bevlechten ende de

Digitized by Google

puncten oft eijnden mit haeck biggelen vast maecken, gelijck als sulx vereijscht.

35. Soo het mochte gebeuren, dat de maese in eenige der oude batten, waer aen hij geen reparatie heeft moeten doen, en in dese conditien niet begreepen, mochte inbreecken, waer door des aennemers wercken mochten worden beschaedight, sal hij van de reparatie van alsulcken schaede ontslaegen zijn.

36. Het hout, het welcke op des gemeentens grondt is wassende, sal door de gemeente aen den aennemer gelevert worden, het welcke hem aen sijne bedongene penningen sal worden gecort, soo ende gelijck hij het selve aen anderen betaelt.

37. Alsoo de gemeente tot dit werck eenige diensten soo mit de handt als karren en peerden te goede heeft, sal den aennemer deselve tot sijn werck emploieeren als aengenomene daeghlooners en voerlieden, en sullen hem insgelijcks aen sijne bedongene penningen, gelijck hij andere betaelt, worden gecort, waer van de gemeens borgemeester, oft imant anders daer toe geconstitueert, contre-rolle sal houden.

38. Ingevalle het gebeurde, dat hij aen sijne gemackte nieuwe werck eenen inbreuck kreege door hooge waeter oft isganck, excederende de somme van vierhondert guldens Luijcxs, sal hij van alsulcke reparatie ontslaegen worden.

39. Den aennemer sal sijn werck, nae dat hij het selve sal hebben opgebeurt, een jaer lanck onderhouden, voor welck onderhoudt hem aen sijnen lesten termijn sal worden ingehouden de somme van twee duijsent guldens Luijcxs, ende aen hem sal worden betaelt soo haest hij sijn werck in compleeten staeth sal hebben overlevert, ende gemackt in manieren als voorschreven is.

Digitized by Google

40. De betalinge sal geschieden in drij termijnen, in goede en ganckbare munte, waer van den eersten termijn sal worden betaelt, soo haest hij sijn werck sal hebben begonst, den tweeden termijn soo haest hij mit sijn werck sal sijn geavanceert tot aen de begijne Sleijen, ende den derden soo haest hij sijn werck sal hebben voltrocken, soo nochtans gelijck in den 32, en 39 artikel deses bestecks geëxpliceert is.

41. Den minstens insetter sal genieten een premie van twintigh guldens Luijcxs, de welcke aen hem, soo haest de besteedinge geschiet is, door den gemeens borgemeester sullen worden betaelt (1). Desen artikel en sal geen plaetse grijpen.

42. De Heeren Geërffdens ende Regeerders reserveren sig drij dagh beraedt, nae dat de besteedinge sal sijn geschiedt, om die aenbesteedinge aen den minstbiedende te laeten, ofte niet.

43. Den aennemer sal stellen suffisante borge tot contentement van de heeren Geërffdens ende Regenten deser Heerlijckheijt, de welcke sig den eenen voor den anderen sullen verbinden tot voltreckinge van dit werck ende onderwerpen aen de judicature van den Ed. Hove van Gelderlandt.

Aldus besteedt, naer voorgaende voorlesinge deser conditien, waer van wesende den minsten insetter . . . . . . ende als minstdoende verbleven aen . . . . die tot borge heeft gestelt . . . . de welcke dese conditien, beneffens de ondergess. Geërffdens ende Regeerders onderteeckent hebben, tot Obbicht den . . . . 1764.

De secretaris Johan-Anton Prinssen schreef onder voorgaand bestek de volgende nota:

(1) De volgende woorden van dit artikel werden later bijgevoegd door den secretaris der schepenbank, Johan-Anton Prinssen.

Digitized by Google

»1764. Op Heeden den 13 September is, naer voorgaende affixien, op de gewoonelijcke gerichts caemer, ter praesentie van den geconstitueerden van de Hre Graevinne de Leerodt, de Hre Drossardt van Leuth naemens sijnen Heere, de Hre Canonicus Wolff naemens het Capittel van Susteren, de regeerders van Obbicht, aen alle praesente Heeren liefhebbers soo van Bergh, Urmondt, Ruremonde als van St. Stevensweert, dit voorss. besteck en conditien voorgelesen, en hebben deselve eenpaerelijck geseijt dat den tijt te cort was, om volgens conditien dit saisoen de noodige batten te connen in stant stellen, ende het hout daer toe noodigh ter handt te connen hebben; diensvolgens geen opgebodt geschiet, aldus onuijtgegeven gebleven, diensvolgens dese tot naerder ordtie gereserveert. Actum Obbicht, in judicio, op dato als boven.

»Ter ordtie (get.) *J. A. Prinssen*, secris.

»Praesent geweest: Schepen Derick Peters, van Bergh; Sr Wilhelmus Peters, van Ruremonde; Sr Joannes Peters, van Bergh; Mathijs van Nuffelt, Schepen van Maesneel; den batmeester van Stevensweert, Peter Rutten en sijnen swaeger . . . . ; de Hre Smabers, landtmeeter van Ruremonde."

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

§ 1. De parochie Obbicht.

Dit kerspel omvatte het dorp van dien naam, benevens de gehuchten Overbroek, Harrekoven en Nattenhoven. Het behoorde tot het bisdom Luik, archidiaconaat van Kempenland, dekenaat van Susteren. Bij de omschrijving van het nieuw bisdom Roermond in 1561 werd het aan dit diocees *rechtens* toegevoegd, maar *feitelijk* bleef het bij het oude

Digitized by Google

tot aan de fransche Revolutie. De eenige verandering die in dit opzicht de vreemde overheersching teweegbracht was, dat de parochie kwam onder het kanton Maeseijk (1).

De patroon der kerk is de H. Willibrordus. Dorp en kerk lagen vroeger tegenover Harrekoven, aan de overzijde en deels in de tegenwoordige bedding der Maas. Zij vergingen door een hoogen vloed omstreeks het jaar 1673. De nieuwe kerk werd toen gebouwd in het gehucht Overbroek. In October 1688 was zij voltrokken. Zij brandde af den 7en October 1825. In den namiddag van dien dag, om een uur, sloeg het huis van Frans Ecrevisse, op het Greuske, bij de Beek (waar vroeger de papiermolen stond,) aan brand door vonken, die uit een aschketel gevlogen waren. Een hevige stormwind woei juist uit het westen en slingerde het vernielend element in een oogwenk over alle de gebouwen der hoofdstraat. Binnen korten tijd lagen kerk, pastorij en 34 huizen in de asschen. De kerk werd herbouwd in 1828. Middelerwijl vestigde zich de pastoor Joannes Mulkens te Papenhoven en hield de godsdienstoefeningen in de kerk aldaar. Bij de hernieuwde oprichting van het apostolisch vicariaat Roermond werd de parochie Obbicht ingedeeld bij het dekenaat Sittard.

De heer van het dorp had de vergeving der pastorij. Hij had $^2/_3$ der tienden van het grondgebied Obbicht en moest bijgevolg voor $^2/_3$ voorzien in het onderhoud der kerk. De religieusen van den Nieuwenhof te Maastricht trokken $^1/_3$ dier tienden en voorzagen voor $^1/_3$ in dat onderhoud. De pastoor moest zorgen voor de instandhouding van het koor, en de gemeente voor dat gedeelte der kerk waar de banklok hing. (Daar stond ook de gerechtsbode,

(1) De geschiedenis der indeeling van Obbicht, Papenhoven en Grevenbicht bij verschillende kantons sedert de fransche overheersching zullen wij mededeelen in de eerste § van het *Twee-en-twintigste Hoofdstuk.*

Digitized by Google

wanneer hij na de Hoogmis, op last der schepenen, de afkondigingen deed. Hij moest wachten tot de pastoor in de sacristij was weergekeerd.)

§ 2. Pastoors van Obbicht.

De oudste pastoor, wiens naam wij vermeld vonden, heette *Everardus de Creyel.* Over hem ontdekte men in het gemeente-archief van Maastricht (1), dat den 12en Maart 1366, (in die beati Gregorii pape,) Rutgher, investitus van Gruytraede, en Godefridus, genaamd Felix, priester, uitvoerders van den laatsten wil van *Everardus de Creyel*, *investitus de* Opbyecht, afstonden 20 Luiksche stuiver op twee huizen, gelegen in de Raamstraat te Maastricht, tusschen het huis van Arnoldus, genaamd de Roede, en het goed van Hendrik van Bruijsterbosch, ten voordeele van deken en kapittel van St. Servaas (2).

De tweede pastoor, dien wij vermeld vonden, was *Petrus Vrusen.*

Bij vonnis der *Camera apostolica* van den 5en Juni 1476 werd aan een langdurig proces tusschen den pastoor van Obbicht en het klooster van den Nieuwenhof te Maastricht over het derde deel eener tiende in eerstgenoemde parochie een einde gemaakt.

De executor van het vonnis, *Nicolaus de Ubaldis de Perusio*, benoemde, ter volkomen vereffening der zaak, tot zijne plaatsvervangers *Henricus Videman,* deken van St. Andries te Keulen, en *Joannes Richenstein,* vice-deken der Keulsche domkerk. Het klooster de Nieuwenhof, dat deze

(1) Inventaris. SS. III, N° 55.

(2) Medegedeeld door onzen, helaas! te vroeg ontslapen vriend, den heer Herman Eversen, Chartermeester aan het Rijks-Archief te Maastricht en gemeente-archivaris aldaar.

Digitized by Google

tienden gedurende 28 jarèn ten deele onrechtmatig getrokken had, moest aan Petrus Vrusen, pastoor van *Obiecht*, het wettig deel terugbetalen.

Het proces was aanvankelijk bepleit geworden voor de universiteit van Keulen, waar pastoor Vrusen destijds op studie was. Hij werd daar in het gelijk gesteld door *Joannes van Papenhoven*, deken der kerk van St. Paulus te Luik en conservator van de rechten en vrijheden der Keulsche hoogeschool, alsmede door diens opvolger in het dekenaat, *Joannes van Eijck*.

Te Rome, waar de zaak in laatste instantie was aanhangig gemaakt, werd de uitspraak van den Keulschen rechter bevestigd.

De notarieele copie der Romeinsche executie-brieven, werd op perkament opgemaakt door *Joannes Hagewiler*, clericus van het bisdom Constantz, en bevindt zich in het gemeente-archief van Maastricht.

Daarna ontmoetten wij nog de volgende namen:

Fontana, dien wij slechts bij naam kennen.

Her Jan von Mastricht, zoo wordt hij in 't jaar 1589 en den 13en Mei 1592 genoemd in het Gerichtbùch.

Karel van Heerdt (1590). Deze naam was te Obbicht en inzonderheid aan Alverta van Vlodrop, de vergeefster der pastorij, niet onbekend. In 1580 toch werd het schoutambt aldaar bekleed door *Geiszbert von Herdt*.

Peter Flocken. Hij teekent zich ook Flockenius en Flockennius. In eene akte van den 24en September 1597 komt hij voor als pastoor van Berg en Urmond. Den 30en November 1603 onderteekende Petrus Flockennius, als pastoor van Papenhoven, eene akte, waarbij de rentmeester van zijne »fürsterliche Genade zù Born" het testament overhandigt van wijlen Cornelis Cornelissen, kanonik van Susteren en voormalig pastoor van Papenhoven, die verschei-

Digitized by Google

den legaten aan de armen dezer laatste parochie gemaakt had. Flocken werd tevens pastoor van Obbicht, als opvolger van pastoor Karel van Heerdt. Als zoodanig woonde hij den 29en Mei 1606 bij: de bekrachtiging van het testament opgericht tusschen Filips van Bentinck en Alverta van Vlodrop alsmede de overdracht der heerlijkheid aan beider zoon Kaspar-Karel.

Peter Flocken overleed in 1626.

Aegidius de Mirando (ook genaamd: Mirandus, de Mirandt en Mirande). Wij treffen zijn naam reeds aan in het Gerichtbùch als pastoor van Obbicht den 15en Juni 1627. Toen in het jaar 1657, den 12en October, *Joannes Broccarts*, landdeken, kanonik en pastoor van Susteren, kerkvisitatie hield te Papenhoven en Grevenbicht, was *Aegidius Mirandus* tevens rector van de kapel (quarta capella) van het H. Kruis te Grevenbicht. Verder lezen wij in dit verslag: »Het patronaat der kapel heeft de hertog van Gulik. Er wordt jaarlijks rekening gedaan over de inkomsten der kapel, doch niet in tegenwoordigheid van den rector, zoodat hij de aanwending er van niet kent. Zelfs het noodzakelijkste voor het opdragen van het H. Misoffer ontbreekt er. Eenige jaren te voren was de kapel afgebrand; bij die gelegenheid werden klok en uurwerk vernield. Sinds is de kapel weêr opgebouwd, doch slechts wat betreft het ruwe muurwerk (1)".

Mirandus leefde nog toen kerk en dorp te Obbicht door de Maas werden weggespoeld en overleed omstreeks 1673.

Aegidius Stravius. (Omstreeks 1666 was een *Egidius Straven* rector van het Penitentenklooster te Weert. Men

(1) *Acta et Decreta Visitationis Ecclesiarum Decanatus Susterensis Anno 1656 per me D. Joannem Broccarts, Decanum Ruralem ejusdem Decanatus et Conventualem ac Pastorem in Susteren*, uitgegeven in *Der Niederrhein*, aargang 1878, n° 31 en volg.

Digitized by Google

vergel. *Jos. Habets:* Jan van Weert etc. blz. 168.) Hij was gedurende 25 jaren pastoor van Obbicht, bouwde de nieuwe kerk in Overbroek in 1688 en overleed in 1698.

Hij werd opgevolgd door pastoor *Spee*, die in 1704 overleed.

Den 22en Juni 1704 was Fr. *Antonius Frederich*, O. Fr. M. deservitor in Obbicht.

Hubertus Cuijpers werd in hetzelfde jaar pastoor te Obbicht. Hij was geboortig van *Bree*, in de Kempen. Bij testament van den 25en April 1744 stichtte hij eene familiebeurs ten behoeve van bloedverwanten, die zich wilden voorbereiden tot den geestelijken stand. Hij overleed te Obbicht den 8en Juli 1744 (1). Het interim werd waargenomen door zijn bloedverwant, den Eerw. Heer Goors.

Joannes-Nepomucenus-Matthias Feller volgde op, in 1745. Volgens zijne aanteekeningen in het oud kerkregister was hij geboren in 1715 te Wittlich in het keurvorstendom Trier. Hij had zijne studiën in de Theologie en in het kerkelijk recht gedaan te Trier en te Keulen. Hij zegt wijders, dat hij op dertigjarigen leeftijd pastoor werd te Obbicht, nadat hij zes jaren als bedienaar van den Godsdienst gefungeerd had. Die zes jaren bracht hij grootendeels door als huiskapelaan van graaf Herman-Frans de Leerodt van Born, die tevens heer van Obbicht was. Deze had hem ook de pastorij, onder goedkeuring van den aartsdiaken van de Kempen, geschonken. Pastoor Feller herstelde de pastorij en omgaf het kerkhof met eenen muur. Hij teekent zich in het gichtregister: *notarius apostolicus*. Den 22en Januari 1751 overleed, te zijnen huize, zijne moeder *Anna-Margaretha Feller*. Zij werd aan den rechter ingang van het koor, naast de communiebank, begraven. Hij zelf stierf plotseling den 8en Mei 1763. Tot

(1) *Jos. Habets*: De Studiebeursen in Neerl. Limb. blz. 25.

Digitized by Google

aan St. Jan in den volgenden zomer werd het *interim* waargenomen door den deservitor *J. J. Claessens*.

Arnoldus Meijers werd pastoor te Obbicht in 1764. Hij verbleef er tot 1810 en overleed in dat jaar op zeventigjarigen leeftijd. Tijdens de fransche Revolutie weigerde hij den eed aan de regeering te doen en moest hij zich uit dien hoofde in 1798 (1) en eerstvolgende jaren schuilhouden en de godsdienstoefeningen in het geheim verrichten. De kinderen dezer parochie werden in die jaren meerendeels gedoopt op het Guliksch, voornamelijk te Grevenbicht en te Berg, zooals het oud kerkregister het uitwijst. Zijne moeder, *Maria-Catharina Cortlesen*, weduwe van *Joannes Meijers*, overleed op de pastorij te Obbicht den 13en October 1781 en werd 's anderendaags in de kerk begraven.

Aan hem volgde op *Joannes Mulkens*. Na den brand van den 7en October 1825 vestigde hij zich te Papenhoven. Hij overleed den 12en April 1827, in den ouderdom van 68 jaren.

In den loop van het jaar 1827 werd pastoor van Obbicht (2) *Joannes-Louis Swennen*. Hij was de broeder van den gelijktijdigen pastoor van Papenhoven, Joannes-Lambertus Swennen.

Joannes-Louis Swennen werd geboren te *Hasselt* in 1797. Hij werd priester gewijd te Luik en kapelaan benoemd te Schimmert in 1825, pastoor te Obbicht in 1827, te Voerendaal in 1832. Hij nam als pastoor van Voerendaal zijn ontslag in 1861. Toen vestigde hij zich te Valkenberg, alwaar hij overleed den 11en November 1871, in den ouderdom van 74 jaren.

---

(1) Hij stond op de lijst der veroordeelden van den 4en Nov. 1798. Op die lijst komt ook een *Clerck* voor als kapelaan te Obbicht. Daar staat Obbicht als behoorend tot het kanton Echt. Men vergel. *J. Daris*: Histoire du Diocèse et de la Princip. de Liége, tome IV, p. 132.

(2) Op het bidprentje staat abusievelijk: *Grevenbicht*.

Digitized by Google

Hem volgde op *J. L. Lùchtmann*, geboren te Groenstraat, onder *Ubach-über-Worm*, eerst kapelaan te Schaesberg, daarna van 1810 tot 1832 pastoor te Voerendaal, en van 1832 tot 1840 pastoor te Obbicht. In dat jaar gaf hij zijne demissie. Het overige van zijn leeftijd bracht hij door als rustend pastoor te Hulsberg (Heek) en overleed daar den 3en November 1856, in den ouderdom van 77 jaren.

Petrus-Theodorus Dohmen, geboren te *Buchten* den 20en November 1799, priester gewijd te Mechelen den 17en Augustus 1824, kapelaan te Nieuwstad den 24en September 1824, werd benoemd tot pastoor van Obbicht den 27en November 1840 en overleed aldaar den 18en Mei 1873.

Henricus Pieters werd geboren te *Ambij* den 26en Juni 1815. Hij werd priester gewijd den 23en Februari 1850 en in datzelfde jaar benoemd tot kapelaan te Amstenrade. Hij werd kapelaan te Schinveld den 31en Maart 1851, rector te Sweykhuizen den 31en Maart 1862 en pastoor te Obbicht den 20en Juni 1873. Daar overleed hij den 15en Januari 1879.

De tegenwoordige pastoor van Obbicht is de WelEerw. Heer *P. A. Kelleners*, geboren te *Susteren* in 1817 en priester gewijd in 1846. Daarna werd hij kapelaan te Noorbeek en in 1861 de eerste pastoor van de nieuwe parochie Echterbosch, alwaar hij zich om den bouw van kerk, pastorij en school zeer verdienstelijk gemaakt heeft. Sedert het begin van 1879 is hij pastoor van Obbicht.

Het kerk- en pastorijland van Obbicht werd niet gemeten in 1704. Het zal wel opgenomen zijn in het laatste meetboek, dat zich thans nog in het bezit van een particulier te Papenhoven bevindt.

In 1685 bezat de pastorij van Obbicht onder Grevenbicht: 2 vrechten, 30 roeden, en de kerk 35 roeden.

Digitized by Google

§ 3. Het kostersambt te Obbicht en te Papenhoven.

De gebiedende heer van Obbicht en Papenhoven had de vergeving van het kostersambt in de twee parochiën der heerlijkheid. Den 25en Januari 1763 had men eene instructie voor beide kosters vastgesteld, naar luide waarvan zij elk jaar, (waarschijnlijk op St. Jan in den zomer,) de sleutels der kerk aan den heer moesten overreiken en ze weer uit zijne handen terug ontvangen. Dit punt der instructie bleef echter onuitgevoerd, tot in den zomer van 1781 de koster van Obbicht, Lodewijk Brouwers (Brewers) plotseling er aan herinnerd werd door den secretaris der schepenbank, Theodoor Houben. Wat gaf daartoe aanleiding? De koster Brouwers had de adellijke tienden gepacht. In 1780 pretendeerde de heer G. A. de Paludé dat de pachttijd verstreken was, terwijl de koster meende dat dit eerst nà twee jaren het geval was. Vandaar proces tusschen den heer en den koster, en beslaglegging op de tiendvruchten door het schepengerecht. De koster had voor pleitbezorgers den advocaat L. J. Clout Sr en den procureur J. M. Schreurs uit Roermond. Voor den heer trad op de Roermondsche advocaat J. T. Timmermans.

Dit proces was het begin en de oorsprong van de verdere oneenigheden tusschen den heer Guillaume-Antoine de Paludé eenerzijds en de schepenbank en de gemeentenaren, anderzijds.

Aanvankelijk weigerde de koster Brouwers den sleutel te overhandigen, uit vrees dat hij hem niet werd weerom gegeven; maar hij bedacht zich weldra, gaf hem aan den schout en nam hem uit diens handen terug in de gerechtszitting van den 11en Juli 1781. De heer achtte deze formaliteit onvoldoende en maakte den 24e van die maand de zaak aanhangig voor het schepengerecht. Het advies der verde-

Digitized by Google

digers van den koster kwam hierop neêr: 1° De vorige heeren en Landsvrouwen hebben nooit dat gedeelte der instructie van den 25en Januari 1763, wat de sleutelen betreft, doen ten uitvoer brengen, ook de tegenwoordige heer heeft in vorige jaren gehandeld, alsof dit punt der verordening niet bestond; 2° het kostersambt heeft iets van een *beneficium qualificatum*, doordat de koster altijd moet gereed zijn, om den pastoor in diens bediening bij te staan; de koster kan dus niet door willekeurige achterhouding der kerksleutelen in zijn ambt geschorst worden; 3° het oogmerk van den heer is, den koster bij de overhandiging der kerksleutelen uit zijn ambt te ontzetten; zoo iets kan echter dan slechts geschieden, wanneer de koster zich tegen de wetten der kerk of der heerlijkheid grootelijks vergrijpt; 4° de koster heeft in 1781 werkelijk aan het voorschrift van bedoelde verordening voldaan door overreiking der sleutelen, in de gerechtszitting van den 11en Juli ll., aan den schout, den vertegenwoordiger van den heer.

Den 21en Augustus 1781 wraakte de koster den secretaris Houben als partijdig. Deze protesteerde daartegen den 31en October daaraanvolgend en onttrok zich aan de verdere behandeling van dit proces. Gedurende vier jaren regende het adviezen en tegenadviezen in deze zaak. Zij kwam in dien tijd veertien maal in behandeling voor de schepenbank. Den 19en Januari 1785 concludeerde het schepengerecht ten voordeele van den koster, op grond dat hij den 11en Juli 1781 ten volle aan de formaliteit van de overreiking der sleutelen voldaan had. In het gemotiveerd vonnis dat de schepenen den 2en Maart van dat jaar in dien zin velden, werd bovendien aan den koster de verplichting opgelegd, jaarlijks, naar luide van de bekende instructie, de kerksleutels aan den heer aan te bieden.

Digitized by Google

Bijaldien de heer van die gelegenheid mocht gebruik maken, (luidde verder de uitspraak,) om Lodewijk Brouwers, zonder recht en reden, uit het kostersambt te ontzetten, dan kon hij zich tot het schepengerecht wenden: alsdan zou hem »onvercort recht ende justitie worden geadministreert (1)".

De heer ging onmiddellijk van dit vonnis in hooger beroep te Roermond. Daar schijnt het proces echter geen voortgang gehad te hebben.

§ 4. Het schoolwezen te Obbicht en Papenhoven.

Naar het toenmalig algemeen gebruik zullen ook wel te Obbicht en Papenhoven, bij gebrek aan hulpgeestelijken, de kosters der twee parochiën school gehouden hebben. Het eenige dat wij hierover vonden is een mandaat ten behoeve van den onderwijzer van Obbicht wegens het onderricht aan armen verstrekt:

»Obbicht, in judicio ordinario, den 23 martii 1729, coram Scabinis Jan Demandt, N. Steunen, Lendert Wenmeckers en Reiner Salden.

»Is resolveert bij de schepenen, dat den armenmeester Aret Bouten aen den Schoelmeester bij provisie een half voeder koelen sal hebben te leveren, met last aen den secretaris sulcx bij ordinantie door den boode te doen depescheren (2)."

§ 5. Het armenwezen te Obbicht en Papenhoven.

Ieder dezer twee parochiën had haar eigen armbestuur. Het bestond uit den pastoor, als voorzitter, en twee pro-

(1) *Prothocollum judiciale* op het kasteel te Obbicht. De instructie, door het protocollum aangehaald, konden wij niet vinden. (2) Ibid.

Digitized by Google

visoren. Die drie benoemden den armmeester (ontvanger). Indien de armmeester weigerde de functie te aanvaarden, dan werd de zaak gebracht voor het schepengerecht.

De pachter der goederen en armtienden moest borgstelling doen, en de goederen en tienden mochten niet verpacht worden »sonder interventie van Scholtis, Schepenen, of eenige litmaeten van justitie, daertoe wettelijck en in forma gedeputeert (1)".

»De *kercken* en *armen*reekeningen *behoorden* van jaer tot jaer geliquideert te worden *coram pastore* (in tegenwoordigheid van den pastoor), *Officiali* (= Schout) *et scabinis loci* (= en de Schepenen der plaats) (2)".

Het armenland der parochie Papenhoven onder de heerlijkheid Obbicht bedroeg in 1704: 8 bunder, 61¾ roede. In 1685 bestond het »arme landt van Grevenbicht en Papenhoven (gelegen onder Grevenbicht,) 2 vrechten, 86 roeden en 8 voeten."

In 1715 bezaten de armen van Obbicht onder deze heerlijkheid: 2 bunder, en in 1685 onder Grevenbicht: 2 vrechten en 2 roeden.

§ 6. Bezittingen van den Nieuwenhof te Maastricht onder Obbicht.

De begijnen van den Nieuwenhof te Maastricht bezaten onder Obbicht tienden en landerijen. Toen volgens het plakkaat van den 20en Januari 1753 een onderzoek moest ingesteld worden over de leengoederen in Gelderland, verklaarde graaf Hermam-Frans de Leerodt, heer van Obbicht, »dat de begijnen, of religieuzen, van den Nieuwenhof tot

(1) *Prothocollum judiciale* op het kasteel te Obbicht. (2) Ibid.

Digitized by Google

Maestricht uyt sijn leen souden besitten 16 bonders land ende 3 boender thiende, waeraf hij den titel ignoreert.

»Den 7 Augustus zonden gezegde Begijnen een afzonderlijke opgaaf in, bij welcke hunne aengetrockene erven monteren tot 18 boenders, drie vrechten, 63 roeden, welcke volgens hun eijgen verclaeren sij besitten in de Obbichtsche leengoederen.

»Bovendien specificeeren de Begijnen nog 176 bunder, waarvan zij een derde der tiende bezitten, gezamenlijk met den heer der plaats. Zij toonen tot titel drie oude akten, getrokken uit hunne Cloosterlijcke Register der Documenten, der jaren 1341, 1372 en 1380, waeruyt blijckt, dat aen hun is worden gemaeckt door sekere *Screderada* (Desiderata?) *van Biecht*, *Bagina*, negen boender landt gelegen tot Obbicht, met noch een cleijn thientgen hiervoren aengetrocken; seggen daeraf *ab immemoriali* in bezit te zijn geweest, *conjunctim* met den heer." (*Recueil*. Wij hebben het fransch, waarmede de citaten doorweven waren, vertaald.)

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

§ 1. De parochie Papenhoven (1).

Het dorp van dien naam ligt op den noordelijken uithoek van de oude heerlijkheid en is in gehakkelde lijn vastgebouwd aan de oud-guliksche gemeente Grevenbicht, met welke zij sedert eeuwen éene parochie vormt. Deze was tot aan de Fransche Revolutie *ecclesia integra aurei Concilii Susteriensis* en behoorde tot het bisdom Luik, aartsdiaco-

(1) De meeste bijzonderheden, in dit hoofdstuk vermeld, hebben wij te danken aan den Eerw. Heer J. S. Engels, rector van Grevenbicht.

Digitized by Google

naat van de Kempen. De H. Catherina is de patrones der kerk. Dien naam leest men ook op de oudste der nog aanwezige klokken: *Katherine heite ich*, *ad honorem Dei pulso*, *vivos voco*, *mortuos defleo*, Joannes de Alstere *fudit me*, *anno* MCCCCXCVI. De toren der kerk schijnt te dagteekenen uit de eerste helft der 13ᵉ eeuw.

De kosterij stond ter vergeving aan den gebiedenden heer, maar de pastorij werd vergeven door de abdis van Susteren. Het adellijk sticht aldaar trok ook de groote en kleine tienden uit het gebied van Papenhoven en uit het Guliksch dorp Grevenbicht. Het gevolg hiervan was dat hetzelfde sticht voor de instandhouding der kerk moest zorgen. Dat gaf omstreeks 1773 aanleiding tot moeielijkheden. De kerk was bouwvallig en het sticht maakte zich weigerachtig voor den herbouw. De ingezetenen van Papenhoven en Grevenbicht maakten toen de zaak aanhangig voor het (Geldersch) Hof te Roermond en voor het (Guliksch) Hof te Dusseldorf. Aan beide Hoven werd het sticht in het ongelijk gesteld; aan dat van Roermond in 1776. Volgens deze laatste uitspraak waren de parochianen van Grevenbicht voor $^6/_7$ deel berechtigd in de kerk en die van Papenhoven voor $^1/_6$ deel. Den 29en April 1776 verleende de Souvereine Raad van Gelderland te Roermond aan het »hoogweerdig en illustre Capittel van Susteren octroy om tot opbouwing van de kerck van Papenhoven te negotieeren eene somme van vijfthien duijsent en seven hondert guld. deses lants cours, en daervoor te verhypotiseeren de thiende en jaerlijcksen pacht, welcke voorss. Capittel onder de heerlijckheijt Papenhoven jaerlijcks heeft in te trecken (1)". Frans Savelcoul werd door het kapittel gemachtigd om de geldleeningen te doen. In dat jaar nog werd met de opbouwing der kerk, die thans nog bestaat,

(1) Gichtregister op het kasteel te Obbicht.

Digitized by Google

begonnen. Bij die gelegenheid moeten de oude grafsteenen vernield zijn. Weinig dorpen zijn dan ook zoo prosaïs-arm aan geschiedkundige gedenkteekenen als Obbicht en Papenhoven.

Te Obbicht en te Papenhoven weigerden de pastoors den eed te doen tijdens de fransche Revolutie. Ofschoon beide dorpen reeds sedert den 16en Mei 1795 formeel door de Vereenigde Provinciën waren afgestaan, begon toch eerst de eigenlijke vervolging daar in den zomer van 1798. Dat hadden zij zeker aan hunne geographische ligging te danken. Daardoor werden zij waarschijnlijk beschouwd in de administratie als Oostenrijksche heerlijkheid, en de Franschen pasten nooit hunne wetten tot in de laatste onmenschelijke consequentiën toe op een gewest, dat nog niet formeel door een verdrag aan hen was overgegaan. Van daar dat het naburig Gulikerland er fatsoenlijker afkwam, omdat het eerst officieel aan de overweldigers werd overgeleverd den 24en Augustus 1801, toen de fransche Republiek reeds een begin van fatsoen en menschelijkheid begon te krijgen.

Door het verdrag van Campo-Formio, den 17en October 1797, stond de keizer van Duitschland alle zijne rechten af op de zoogenaamde oostenrijksche Nederlanden, en geen jaar daarna waren ook de kerken van Obbicht en Papenhoven gesloten. Den 4en November 1798 stond reeds de pastoor van Obbicht, Arnold Meijers, op de lijst der voortvluchtige veroordeelden. Den 8en April 1799 werd het mobiliaire van de kerk te Papenhoven, dat voor het grootste gedeelte herkomstig was uit de oude Jesuietenkerk van Roermond, in het openbaar geveild. Daar echter niemand een bod deed, werd het aangekocht door den *agent municipal* Frans Savelcoul voor de som van 155 francs, benevens 11 francs en 58 centiemen onkosten. J. W. Koten

Digitized by Google

nam de kerkmeubelen voor den aankoopprijs over en zoo werden ze voor de kerk behouden. De zilveren remonstrans was echter reeds vóór die overname verdwenen en te gelde gemaakt.

De staatkundige indeeling van Grevenbicht en Papenhoven bij twee verschillende departementen werd nu eene bron verwikkelingen in die weleer zoo vreedzame parochie.

De Franschen bezetten Roermond den 4en October en Maastricht den. 4en November 1794. Bij besluit der Volksvertegenwoordiging van den 24en Brumaire, jaar III, (14 Nov. 1794), werd eene centrale administratie opgericht te Aken voor het land tusschen Maas en Rijn. Door het *Haagsche Verdrag* van den 27en Floréal, jaar III, (16 Mei 1795), werden Maastricht en Venlo, met onderhoorigheden, door de Vereenigde Provinciën aan de fransche Republiek afgestaan. Het Comité van openbaar welzijn verdeelde den 14en Fructidor, jaar III, (31 Aug. 1795), de zuidelijke Nederlanden, het prinsdom Luik en andere aangrenzende landen, in negen departementen. Het vijfde departement was dat van de Neder-Maas. Het bevatte dertig kantons. Tot het 28e kanton, dat van Sittard, behoorden Obbicht en Papenhoven (1). Den 19en Nivôse, jaar IV, (9 Jan. 1796),

(1) In de eerste jaren der fransche Republiek heerschte de grootste verwarring in de administratieve en rechterlijke indeelingen. Wij hebben de hierbovenstaande bijzonderheden getrokken uit het werk van: *Chevalier Guil.-Jos. de Corswaremme*: Les anc. Limites du Limb. Volgens prof. *J. Daris*: Hist. du dioc. etc. de Liége, IV, p. 4, had de hier besproken indeeling plaats den 1en October 1795, en werd Echt, en niet Stevensweert, tot kanton verheven. Op blz. 131 van *tome IV* komt Obbicht nog voor den 4en Nov. 1798, als behoorend tot het kanton Echt, terwijl bij de nieuwe omschrijving van den 30en Nov. 1795, volgens *de Corswaremme*, blz. 174, Echt gerekend wordt tot het kanton Stevensweert. Volgens dienzelfden schrijver heeft wel een korten tijd een kanton Echt bestaan ten gevolge van de wet van den 28en Pluviôse, jaar VIII, (17 Febr. 1800). Voorgaande tegenspraak is geen fout van een der

Digitized by Google

had eene rectificatie plaats in de kantonnale indeeling van het departement van Neder-Maas (het 5e). Obbicht en Papenhoven kwamen onder het 8e kanton, dat van Stevensweert. Bij besluit der Consuls, van den 19en Nivôse (9 Jan.) en den 25en Ventôse (16en Maart), jaar X, (1802), werden 23 kantongerechten in het departement der Neder-Maas opgericht. Obbicht en Papenhoven werden ingedeeld bij dat van Maeseijk. Van de 16 gemeenten die het kanton Maeseijk vormden, ressorteerden Obbicht en Papenhoven alleen, wat de administratie betrof, onder het arrondissement van Maastricht. Ten gevolge der wet van den 22en December 1828 kwamen Obbicht en Papenhoven onder het kanton Sittard, (het 4e van het toenmalig arrondissement Maastricht).

Het Land van Gulik werd behandeld met meer zachtheid, of liever, met minder wreedheid, wijl het langer duurde, voor de diplomatie over het lot van dat gewest besliste. De departementale indeeling er van had wel plaats gehad door het Directoire den 2en Ventôse, jaar VI, (20 Febr. 1798), maar de inlijving bij de fransche Republiek kreeg eerst haar begin van legaliteit, voor wat het Guliksch betrof, door het verdrag van Lunéville, den 20en Pluviôse, jaar IX, (9 Febr. 1801) en haar beslag den 6en Fructudor, jaar IX, (24 Aug. 1801), door het verdrag van Parijs tusschen den keurvorst van den Palts en van Beijeren (hertog van Gulik) en de fransche Republiek. Grevenbicht kwam onder het departement van de Roer, kanton Sittard en behoorde weldra tot het Bisdom van Aken, terwijl Obbicht en Papenhoven verbleven onder het bisdom van Luik en te zamen de parochie Obbicht vormden.

De kleine kapel van het H. Kruis werd tot succursale

---

gemelde schrijvers, maar ontspruit uit de verwarring die tijdens de Republiek in de administratie en justitie heerschte.

Digitized by Google

kerk van Grevenbicht verheven, de kerk van Papenhoven bleef gesloten. Naar aanleiding van een verzoekschrift der ingezetenen van Grevenbicht gelastte den 20en Maart 1805 *Joannes-Evangelista Zaepffel*, bisschop van Luik, den bisschoppelijken kommissaris en kantonspastoor van Weert, M. A. Syben, een onderzoek *in loco* te doen. Deze deed dat den 17en April daaraanvolgend en adviseerde 's anderendaags ten gunste van Grevenbicht. Den 1en Mei van dat jaar beval de bisschop, de kerk van Papenhoven voorloopig voor de godsdienstoefeningen te openen, mits kennisgeving hiervan aan den prefect van de Neder-Maas. Den 6en October 1807 verklaarde dezelfde bisschop de kerk van Papenhoven als auxiliaire van de succursale kerk van Obbicht. Maar wijl de kapel van Grevenbicht te klein was voor parochiekerk, en deze gemeente altijd met Papenhohoven eene parochie had gevormd, uit dien hoofde verleende hij, behoudens het goed recht van den desservant van Obbicht en der ingezetenen van Papenhoven, voor den tijd van twee jaren en met vooruitzicht van verleging van termijn, aan de inwoners van Grevenbicht de vergunning om hunne godsdienstplichten in de kerk van Papenhoven te vervullen, en aan den desservant *Gielen* van Grevenbicht de machtiging om in de kerk van Papenhoven alle godsdienstoefeningen te houden en de noodige jurisdictie, om alle parochiale functiën in die kerk zoowel jegens de inwoners van Grevenbicht als jegens die van Papenhoven uit te oefenen, met de volgende drie beperkingen: 1° dat hij in de kerk te Papenhoven geene mandementen zou afkondigen van den bisschop van Aken, welke in tegenspraak zouden zijn met de verordeningen van den bisschop van Luik, 2° dat hij zich in zake dispensatiën tot den bisschop van Luik zou wenden, wanneer het inwoners van Papenhoven gold, en 3° dat hij zoude een dubbel register hou-

Digitized by Google

den over doopsels, huwelijken en sterfgevallen en een exemplaar er van jaarlijks in Januari aan het bisdom van Luik zenden (1). Den 2en December 1809 werden bovenstaande vergunning en machtiging beperkt tot de inwoners van Grevenbicht, zoodat n° 2 en 3 van het voorgaande vervielen. Aldus besnoeid, moesten vergunning en machtiging om de twee jaren vernieuwd worden. Dit geschiedde nog den 12en Februari 1815 door den vicaris-generaal J. A. Barrett.

Pius VII had krachtens de Bulle »*De salute animarum*", van den 16en Juli 1821, het bisdom Aken opgeheven. Door *Breve* van den 24en December van dat jaar, voegde hij de twee kantons: Horst en Sittard, die tot Aken behoord hadden, bij het diocees Luik. Den 25en Maart 1823 verzocht de vicaris-generaal Barrett den baron Gobau, directeur der zaken van R. K. Eeredienst, de succursale kerk van Grevenbicht te supprimeeren en de parochie Grevenbicht met de op te richten succursale kerk van Papenhoven te hereenigen. De kerkfabriek van Obbicht werkte die aanvraag tegen bij den kommissaris des konings te Maastricht en wilde zoowel kerkelijk als gemeentelijk met Papenhoven verbonden blijven. Die van Grevenbicht zaten ook niet stil. Den 4en Juni 1823 lieten zij de kapel van het H. kruis bouwvallig verklaren door eenen deskundige, (Nicolaas Dukers, van Limbricht); nagenoeg te zelfder tijd betoogden zij in een schrijven aan den kommissaris te Maastricht hun goed recht op de kerk van Papenhoven en wederlegden de voorwendsels van die van Obbicht.

De arrondissements-kommissaris van Maastricht woonde den 10en Juli eene vergadering van den kerkeraad te Obbicht bij. Toen scheen men daar geneigd, afstand van Papenhoven te willen doen. Doch later maakte men weer

(1) De goedkeuring van den bisschop van Aken wordt in dit stuk verondersteld.

Digitized by Google

daartegen bezwaar bij den vicaris-generaal Barrett en bij den Directeur Generaal voor de zaken van R. K. Eeredienst. De arrondissements-kommissaris adviseerde echter den 20[en] Augustus 1824 aan de Gedeputeerde Staten van Limburg in gunstigen zin voor Grevenbicht, met afwijzing van indemnisatie voor den desservant van Obbicht. Aan de zaak werd een eind gemaakt bij koninklijk besluit, gedagteekend Brussel den 6[en] Juni 1825, waarbij bepaald werd :

»1° Dat de gemeente (1) *Papenhoven*, provincie Limburg, van de parochie *Obbicht* afgescheiden en in de parochie *Grevenbicht* ingelijfd zal worden.

»2° Dat de kerk van Papenhoven parochiaal zal zijn in de plaats van die van Grevenbicht ; terwijl diensvolgens de kerkfabriek, mitsgaders alle registers betrekkelijk de inkomsten der parochie *Grevenbicht*, naar de succursale kerk te Papenhoven zullen overgaan (2)".

Bij schrijven van den 17[en] Juni 1825 hief ook de vicarius generalis capitularis Joannes-Arnoldus Barrett de succursale kerk te Grevenbicht, kanton Sittard, op en stichtte eene nieuwe succursale kerk in Papenhoven, kanton Maeseijk , die geheel onafhankelijk zou zijn van de succursale kerk en den desservant van Obbicht. De voormalige succursale kerk van Grevenbicht werd verklaard te zijn afhankelijke hulpkerk van de succursale kerk te Papenhoven. Bij deze kerk werden ook ingelijfd het gehucht de *Boyen* en andere plaatsen, die vóór de uitvaardiging van dit decreet tot de succursale kerk van Grevenbicht behoord hadden.

Door dit decreet werd aan den strijd een einde gemaakt. Door de scheiding van Holland en België kwam het gehucht de Boyen, dat door den nieuwen loop der Maas van Grevenbicht afgesneden was, gemeentelijk en kerkelijk onder Stokhem.

() t. w. de *kerkelijke* gemeente. (2) Rijks-archief te Maastricht.

Digitized by Google

§ 2. Pastoors van Papenhoven.

De eerste pastoor van Papenhoven dien wij aantroffen, was *Cornelis Cornelissen*, kanonik van Susteren. Hij was reeds pastoor te Papenhoven in 1570. In het begin van 1602 dankte hij af wegens hooge jaren.

Petrus Flocken, die ook pastoor werd van Obbicht, volgde hem op. Hij overleed in 1626. (Men vergel. de 2e § van het 21e Hoofdst.)

Het schijnt dat Cornelissen een tijd lang door den pastoor van Obbicht Joannes van Maastricht, en Flocken (in 1619) door Henricus Peraxim, en (van 1620—1626) door Henricus Pessers, later pastoor te Amstenrade, werden bijgestaan in hunne functiën. In die jaren toch komen de namen dezer twee laatste in de kerkregisters van Papenhoven voor.

Daarna schijnt *Godefridus Braun* tot het jaar 1634 het ambt van pastoor te hebben waargenomen.

Martinus Mex, of *Meex*, werd pastoor in 1634. Den 12en October 1657 hield de deken van Susteren, Joannes Broccarts te Papenhoven kerkvisitatie. »De abdis van Susteren had het patronaatsrecht, onafhankelijk van het kapittel. Sedert lang was er geene afrekening gedaan, zoodat de pastoor de inkomsten der kerk niet kon opgeven. Het kapittel van Susteren had de tienden en moest diensvolgens het schip en het hoofdaltaar onderhouden; doch het kwam die verplichtingen slecht na, zooals het gebrek aan ornamenten, het lekke dak, het gehavend venster aan de oostzijde uitwezen. Daarom was het zaak, het kapittel tot de noodige herstellingswerken te dwingen. Het getal communicanten bedroeg 200. Er bevonden zich geene protestanten (1),

(1) Dat wil zeker zeggen: protestantsche gemeente met dominé. De inzender in *Der Niederrhein* heeft gebruik gemaakt van een afschrift der kerkvisitatie, dat zich op de pastorij van Höngen bevindt en dat hij zelf *gebrekkig*

Digitized by Google

doch de wederdoopers uit den omtrek vergaderden daar nu en dan tot het houden van godsdienstoefeningen. De inkomsten van de pastorij waren zoo gering, dat, luidens de klachten van den pastoor, nauwelijks het noodzakelijke voorhanden was tot het opdragen van het H. Misoffer".

Martinus Meex overleed in 1689.

Andreas Dahmen uit Rödingen, land van Gulik. Te voren was hij kapelaan te Heinsberg geweest. Hij werd benoemd in 1689 en overleed te Papenhoven den 15en Juni 1724.

Joannes Denys. Hij werd in den nacht van 28en op den 29en Januari 1751 in zijn huis op *Pannesheuvel* door dieven geworgd en den 30e daaraanvolgend in de kerk van Papenhoven begraven. Het zilverwerk der kerk, dat de overledene in zijn huis bewaarde, werd bij die gelegenheid gestolen.

Hem volgde op *Judocus-Wynandus Ververs*. Hij behoorde tot eene voorname familie van Maeseijk. Op de buitengewone geërfdendagen verscheen hij als groot geërfde der heerlijkheid. Dicht bij de kerk van Papenhoven kocht hij een stuk land en bouwde daar op eigen kosten de thans nog bestaande pastorij, en dat in 1752, zooals het chronogramme boven de deur aanduidt: DeDICor CoeLI Deo. Gewaarschuwd door het treurig uiteinde van zijn voorganger, liet hij de vensters met zware ijzeren staven voorzien. Aan de achterzijde bevinden zij zich thans nog.

In de kerkregisters heeft hij opgeteekend de ornamenten die hij, ten behoeve der kerk, van *Maria-Theresia* barones van *Bentinck* tot Limbricht, abdis van Susteren ontving, insgelijks het getal kinderen, die hij in 1756 en 1762 naar Roosteren en in 1765 naar Maeseijk voerde, ten

noemt. Zoo is ook het hier opgegeven getal communicanten voor Papenhoven alléén te groot, en voor de gezamelijke parochie, Grevenbicht er bij gerekend, te klein.

Digitized by Google

einde daar het H. Vormsel te ontvangen. Hij overleed den 18en September 1776 en werd den 21e daaraanvolgend in de kerk van Papenhoven, op het koor, begraven.

Joannes van den Eynden, geboortig uit Gemert, werd in 1777 pastoor *via Lovaniensi*. Hij teekent zelf aan, dat op dat oogenblik de faculteit der Kunsten van de Hoogeschool van Leuven aan de beurt was, om eene opengevallen pastorij in het bisdom van Luik te mogen bezetten. Uit dien hoofde behoefde hij te Luik niet de rechten van installatie maar slechts die van registratie te betalen en was er geene spraak geweest van een *annus gratiæ*. Hij was toen vermoedelijk nog student der philosophie en studeerde waarschijnlijk nog jaren daarna te Leuven theologie, zooals wij meenen te kunnen opmaken uit de omstandigheid dat de geestelijke, *Hubertus Hubens*, in de eerste jaren daarna als deservitor in de kerkregisters voorkomt en den 14en Juni 1786 als zoodanig de inlijving van Papenhoven bij de Republiek der Vereenigde Provinciën onderteekent.

Toen in 1798 de draconische wetten der fransche vrijheidschreeuwers in alle hare wreedheid werden toegepast op het veroverde Geldersch gebied en de kerk van Papenhoven gesloten werd, vestigde zich pastoor van den Eynden in het minder verdrukte land van Gulik, te Grevenbicht, ten huize van J. W. Koten, en hield hij de godsdienstoefeningen in de kapel van het H. Kruis. Na het concordaat van 1801 kwam Papenhoven kerkelijk onder Obbicht en werd de kapel van het H. Kruis verheven tot succursale kerk voor de parochie Grevenbicht. Op die wijze was pastoor van den Eynden sedert dien tijd pastoor van Grevenbicht. Hij had niet slechts den eed geweigerd in 1798, hij weigerde zelfs den eed te doen, dien Napoleon I in 1804 van de geestelijkheid vorderde. De gendarmen kwamen om hem gevangen te nemen op het oogenblik dat hij

Digitized by Google

in de kapel (toen succursale kerk,) de H. Mis las. Het volk schoolde dadelijk samen, hield hen aan den praat en onthaalde hen op jenever; intusschen voltrok de pastoor het H. Misoffer, en als landbouwer vermomd, met eene mestvork op den schouder, ontkwam hij, door de Maas over te steken aan de Boeijen. Hij verwijlde nu eenigen tijd te Gemert, was daarna werkzaam als geestelijke te Haaren en overleed in zijne geboorteplaats in 1810. Intusschen werden geruimen tijd de H. Diensten in Grevenbicht waargenomen door de EE. HH. *Stans*, verdreven canonicus regularis van M. Gladbach († als kapelaan van Rothem,) en *Hubertus Hubens*, beide geboortig uit de oude parochie Papenhoven.

Daarna werd, waarschijnlijk in 1807, de minderbroeder *Franciscus Gielen* pastoor van Grevenbicht. Op een doop-, trouw- en sterfregister, loopende tot 1814, schrijft hij in het latijn: »Ik heb hier geene andere registers, noch geschriften gevonden. Mijne aanteekeningen van het jaar 1807 af werden door de Franschen verscheurd en verbrand den 17en Januari, op welken dag ik het dorp van de vlammen gered heb. Derhalve moet de pastoor zich nieuwe registers opmaken uit die, welke zich bij den burgemeester bevinden. Grevenbicht, 17 Januarii 1814". Minstens 14 dagen te voren had pastoor *Gielen* zijne benoeming ontvangen tot pastoor van Stevensweert, maar tot groot geluk van Grevenbicht had hij den 17en Januari 1814 zijne oude standplaats nog niet verlaten.

Wat was op dien 17en Januari te Grevenbicht voorgevallen? Naar wij in onze jeugd herhaaldelijk uit den mond van ouden van dagen, die de gebeurtenissen hadden beleefd, vernomen hebben, werden in 1814 kort na Nieuwjaar drie fransche schepen, die bij de Boeijen in de Maas vastgevroren lagen en met mondbehoeften alsook met rij-

Digitized by Google

zadels en ander paardentuig geladen waren, door eenige onverlaten uit Stokhem, Obbicht, Grevenbicht enz. geplunderd. Dat zouden te Grevenbicht de goeden voor de kwaden moeten misgelden. De fransche soldaten toch wilden het dorp plat branden en maakten reeds aanstalten daartoe. De inwoners waren reeds grootendeels gevlucht. Toen bood zich pastoor Gielen, met losgescheurde kleêren, den soldaten aan, om in de plaats van de bevolking te dienen tot het slachtoffer van hunne wraakneming. Die edelmoedigheid ontwapende de woede der Franschen. Zij werden nu door den pastoor gul onthaald en daarna schreef deze nog denzelfden dag in het kerkregister voorgaande noot. Hij overleed te Stevensweert den 5en Februari 1820, in den ouderdom van 54 jaren.

Hem volgde op *Stanislaus*-Joannes-Joseph-Michaël *van Cooth*. Hij was geboortig van *Ravenstein*. In 1801 werd hij rector te Volkel, onder Uden, deed aldaar afstand in 1809 (1), werd daarna kapelaan te Wachtendonck, benoemd den 3en Januari 1814 tot pastoor van Grevenbicht en, bij de opheffing dezer parochie, den 17en Juni 1825 tot pastoor van Papenhoven. Als pastoor van Grevenbicht en Papenboven richtte hij eene latijnsche school te zijnen huize op en doceerde er met succes de *humaniora*. O. a. de bekende schrijver Pieter Ecrevisse en wijlen de advocaat Schous te Maastricht waren zijne leerlingen. Bij koninklijk besluit van den 23en Mei 1826 werd hij, ter vervanging van *Tiron*, aangesteld tot derden subregent aan het *Collegium philosophicum* te Leuven, op eene jaarwedde van 1200 gulden (2). Pastoor van Cooth had de zwakheid die betrekking

---

(1) *L. H. C. Schutjes*: Kerkel. Gesch. van 's Hertogenbosch, Ve Deel, bl. 838.

(2) Almanach du Clergé Cathol. des Pays-Bas, année 1828, p. 301.

Digitized by Google

te aanvaarden, in October 1826. In het jaar 1833 verloor hij het leven in het kanaal, te Lovendighem, bij Eecloo.

Joannes-Lambertus Swennen werd den 30en November 1826 benoemd en den 12en December van dat jaar geïnstalleerd als pastoor van Papenhoven. Hij werd geboren te *Hasselt* den 15en Augustus 1794, priester gewijd den 17en December 1820 en was kapelaan te Neerpelt van den 16en Februari 1821 tot den 30en November 1826. Hij was de broeder van den Eerw. Heer *Joannes-Louis Swennen*, die van 1827 tot 1832 pastoor was van Obbicht. Zij waren de ooms van Mgr Doutreloux, den tegenwoordigen bisschop van Luik, wiens moeder hunne zuster was. Mgr Doutreloux heeft zijne kinderjaren grootendeels bij zijn Heeroom te Papenhoven doorgebracht. Hij bezocht de school te Grevenbicht, en in de kerk te Papenhoven deed hij zijne eerste H. Communie en ontving hij het H. Vormsel.

Den 19en April 1836 kocht de pastoor J. L. Swennen van een bloedverwante en erfgename van wijlen den pastoor J. W. Ververs, namelijk van Mejufvrouw Driessens te Tongeren, de tegenwoordige pastorij en droeg ze aan de gemeente over, op voorwaarde dat het huis voor altijd tot woning van den pastoor zou dienen.

De pastoor J. L. Swennen overleed te Papenhoven den 2en October 1861,

Zijne zuster, *Marie-Anne-Cécile Swennen*, rentenierster te Papenhoven, overleed aldaar den 28en Juli 1869, in den ouderdom van 77 jaren.

Lambertus-Joseph Godfroy werd den 23en November 1861 benoemd tot pastoor van Papenhoven. Hij werd geboren te *Maastricht* den 5en Maart 1818, priester gewijd den 9en Januari 1842, benoemd tot kapelaan te Arcen den 18en Februari 1842, tot kapelaan te Valkenberg den 30en December 1843, tot rector van de Munsterkerk te Roermond

Digitized by Google

in 1848, tot pastoor van Spaubeek den 4en Augustus 1853, alwaar hij verbleef tot den 23en November 1861. Hij overleed te Papenhoven den 30en October 1865.

Hem volgde op in de maand December 1865 *Joannes-Arnoldus Elders*, geboren te *Well* den 12en Mei 1818, priester gewijd den 17en December 1842, kapelaan te Sittard en daarna rector van de kerk van den H. Michaël aldaar, en van December 1861 tot December 1865 pastoor te Broeksittard.

De tegenwoordige pastoor is de WelEerw. Heer *Josephus Mühlenberg*. Geboren te *Vaals* in 1826, priester gewijd in 1853, is hij achtereenvolgens geweest kapelaan te Slenaken van 1853 tot 1856, professor te Rolduc sedert 1856 tot 1866, pastoor te Jabeek van 1866 tot den 1en April 1877, op welken datum hij benoemd werd tot pastoor van Papenhoven.

Vóór de fransche Revolutie bezat de *pastorij* van Papenhoven in de oude heerlijkheid Obbicht en Papenhoven : 8 bunder, 1 vrecht, 25½ roede, en onder Grevenbicht : 1 bunder, 1 vrecht, 78 roeden. De *kerk* van Papenhoven bezat onder eerst gemelde heerlijkheid : 5 bunder, 1 vrecht, 44¼ roede, en onder Grevenbicht : 2 vrechten, 76 roeden, 8 voet.

§ 3. De kapel van het H. Kruis te Grevenbicht.

Grevenbicht behoorde tot het Land van Gulik, ambt Born. De kapel van het H. Kruis ressorteerde onder het aartsdiaconaat van Kempenland en het dekenaat Susteren. Aan de kapel was een *beneficium simplex* verbonden, dat ter vergeving stond aan den hertog van Gulik. De beneficiant behoefde niet te Grevenbicht te resideeren. De H. Mis, die alle Vrijdagen in de kapel moest gelezen wor-

Digitized by Google

den, kon hij door een plaatsvervangend geestelijke laten doen, zoomede de verplichting om in den paaschtijd 14 dagen in de kapel biecht te hooren, op een ander geestelijke, die jurisdictie had, overdragen.

Omstreeks 1650 brandde de kapel af en met haar vergingen klokken en uurwerk. De nieuwe klok, die thans nog aanwezig is, draagt tot opschrift: *Ad Majorem Dei Gloriam et B. M. V. Adamus Deussen, prætor in Grevenbicht, fieri me fecit. Johan Lehr me fecit Coloniæ* 1656.

In 1657 stond de kapel weer onder dak. Na het concordaat van 1801 werd zij verheven tot succursale kerk van Grevenbicht, bisdom Aken, kanton Sittard, departement van de Roer. De parochie Grevenbicht bleef onder dit bisdom tot in 't jaar 1821. Bij kerkelijk decreet van den 17en Juni 1825, uitgevaardigd door Joannes-Arnoldus Barrett, Vicarius-Generalis en Capitularis van Luik, werd de succursale kerk van Grevenbicht als zoodanig opgeheven en de kapel van het H. Kruis tot hulpkerk verklaard van de nieuw opgerichte succursale kerk van Papenhoven. Bij speciale wet van den 22en September 1828 werden, onder anderen, Obbicht en Papenhoven ook gevoegd bij het kanton Sittard (1).

Volgens een meetboek van Grevenbicht, uit 1685, bestond het »Rectoers landt off Capell Landt" onder die gemeente uit »3 bunder, 2 vrechten, 76 roeden en 8 voeten"; en volgens het meetboek van Obbicht, uit het jaar 1704, bedroeg het »Capell Landt van Grevenbicht" onder Obbicht en Papenhoven »8 bunder, 60 roeden."

---

(1) *Chevalier Guil.-Jos. de Corswarem:* Les anciennes Limites du Limb. p. 210.

29

Digitized by Google

§ 4. Rectors van Grevenbicht.

Tot aan de fransche Revolutie waren de rectors van het *beneficium simplex* te Grevenbicht eigenlijk maar beneficianten, zonder *cura animarum*, noch verplichte residentie. Na de verheffing echter van de kapel van het H. Kruis tot succursale kerk van Grevenbicht, was de desservant er van werkelijk pastoor (succursalist). Ook was de Eerw. Heer Hubens er als kapelaan aan verbonden in de laatste jaren van zijn leven. Hij is de eenige kapelaan geweest, dien de succursale kerk van Grevenbicht gehad heeft.

In het koninklijk besluit van den 6en Juni 1825 wordt geen gewag gemaakt van de verdere bestemming der opgeheven succursale kerk van Grevenbicht. In het decreet echter van den 17en Juni 1825, waarbij de Vicaris-Generaal J. A. Barrett de succursale kerk van Grevenbicht opheft en die van Papenhoven opricht, wordt gezegd, dat de oude kapel van het H. Kruis voortaan zal zijn hulpkerk, *ecclesia auxiliaris dependens*, afhankelijk van de succursale kerk te Papenhoven. Van kerkelijke zijde werd dus door dat decreet te Grevenbicht opgericht een rectoraat, in den hedendaagschen zin van dat woord hier te lande. Het tijdstip, wanneer van de zijde der regeering de hulpkerk als zoodanig erkend werd, ontging aan onze nasporingen. Na de voorgaande ophelderingen zal er echter geene verwarring door ontstaan, wanneer wij de voormalige beneficianten, en de latere, erkende hulpgeestelijken der parochie Papenhoven-Grevenbicht, met uitzondering van den Eerw. Heer Hubertus Hubens, betitelen: rectors van Grevenbicht.

In 1485 was *Joannes Prange* rector (absens) van Grevenbicht.

Digitized by Google

In 1657 *Aegidius Mirandus*, tevens pastoor van Obbicht.

Den 5en Juli 1712 werd *Welters*, kapelaan van den keurvorst van den Palts (hertog van Gulik,) benoemd tot rector van de kapel van Grevenbicht, (welk beneficie toen 30 gouden kronen opbracht, *valens* 30 *imperialibus aureis*,) met goedkeuring van Ferdinand-Maximiliaan graaf de Berloz de Breust, bisschop van Namen en aartsdiaken van Kempenland.

De laatste rector van het beneficium simplex, (naam onbekend), vóór de fransche omwenteling, woonde te Linnich.

Na het concordaat van 1801 was de Eerw. Heer *Hubertus Hubens* tot aan zijnen dood, gedurende eenige jaren, kapelaan van de succursale kerk te Grevenbicht. Hij overleed den 20en Juli 1820.

Joannes-Balthasar Frijns, geboren te *'s Gravenvoeren* werd rector te Grevenbicht den 1en April 1834; in Januari 1839 werd hij benoemd tot kapelaan te Voerendaal, van daar tot rector te Reymerstock, van daar tot kapelaan te Schinveld.

Henricus-Aloysius Velthuysen, geboren te *Ravenstein* den 19en October 1813, priester gewijd den 17en December 1836, rector te Grevenbicht den 31en Juli 1840, nam zijn ontslag in 1858 en overleed te Ravenstein den 20en Augustus 1879.

Joseph-Aloysius-Hubertus Smeets, geboren te *Posterholt* den 29en April 1831, priester gewijd den 31en Augustus 1856, werd eerst benoemd tot kapelaan te Amstenrade, daarna tot rector van Grevenbicht den 15en Juli 1858, en tot kapelaan te Wijk-Maastricht in 1862. Sedert 1876 is hij pastoor te Heugem.

Henricus-Franciscus-Hubertus Mottu, geboren te *Brussel* den 6en April 1836, priester gewijd den 21en Maart 1863, werd benoemd tot rector van Grevenbicht den 30en Sep-

Digitized by Google

tember 1863 en tot kapelaan te Roermond den 26en December 1870.

Leonardus Lemmens geboren te *Munstergeleen* in 1820, priester gewijd in 1855, kapelaan te St. Geertruid in 1855, kapelaan te Roosteren in 1856, werd benoemd tot rector van Grevenbicht den 1en Januari 1871, en den 1en Juli van dat jaar weer tot kapelaan van Roosteren. Sedert 1877 is hij pastoor te Schinveld.

De tegenwoordige rector van Grevenbicht is *Joannes-Silvester Engels*. Hij werd geboren te *Helden-Panningen* den 18en October 1837 en priester gewijd den 6en April 1867. Den 1en Mei 1867 werd hij benoemd tot professor te Rolduc en den 6en September 1871 tot rector van Grevenbicht.

De rector van Grevenbicht fungeert tevens als kapelaan van Papenhoven.

§ 5. Berlo's hof te Papenhoven.

Over den oorsprong van dit groot leen verkeeren wij in het onzekere. Evenmin weten wij, hoe het kwam dat het moest verheven worden aan het Leenhof van Stein. De naam Berlo was evenwel aan onze oude heerlijkheid niet vreemd. In de tweede helft toch der 14e eeuw trouwde, volgens Hemricourt (1) Rogier van Biecht met Clémence van Berlo. Ook verpandde nog den 8en Maart 1600 Karel van Berlo, heer van Wuest-Wesel en West-Dueren, goederen onder de justitie van Obbicht gelegen (2). Berlo's hof kwam later in het bezit van de Jesuieten van Roermond. Te oordeelen naar eene aanteekening in het *Recueil*, zouden de Jesuieten te Papenhoven bezeten hebben, buiten Berlo's hof, nog elf bunder land en de groote tienden: »biens

(1) Men vergel. blz. 15 dezer Gesch.

(2) Ibid. noot.

Digitized by Google

que le chapitre de Susteren a acquis des Jésuites de Ruremonde, consistant en 11 boniers, outre la grosse dîme de Papenhoven, et en outre le bien de Berlooshof, consistant en 45 boniers". Doch dit moet zoo verstaan worden, dat het kapittel van Susteren, dat reeds de groote tienden en elf bunder land onder Papenhoven bezat, ook eigenaar werd van Berlo's hof. Dit groot leen is waarschijnlijk de kern geweest der bezittingen van de oude heeren van Papenhoven en het is niet onmogelijk, dat de twee heerlijkheden zijn vereenigd geworden door het huwelijk van Rogier van Biecht met Clémence van Berlo.

Na de suppressie der Jesuieten in 1773 werd Berlo's hof gespleten (door wien?) in vier groote leenen. Vier partijen hadden er zich voor opgedaan: het lot besliste over de kavels, »en is gevallen letter A aen Winteracken, B aen Huibens en Jan Jennen met consorten, C aen Francis Savelcuijl, D aen Dierck Huijbens (1)". Uit eenige losse stukken die ons dezer dagen uit Stein werden aan de hand gedaan, zagen wij dat Berlo's hof aldaar ook genoemd werd: *het groot leen den hoff van Dieteren tot Papenhoven* en dat de vier voorgenoemde deelgenooten daar in het begin van 1777 de leenverheffing deden: »Anno 1777 den 12 februarii sijn erschienen Savelküel en Wenteraken en Jan Jennen en Huiben batmeester, welcken hebben gerellefert jeder een groet leen, soo genamt den berloerhof, waer van de drossarden Kamps en Rost de rechten van de leenkamer hebben opgetrocken, te weten 56 gulden."

De definitieve loting voor de kavels had echter eerst plaats den 5^{den} April 1777. Bij die gelegenheid werden ook de voorwaarden bepaald en vastgesteld, waarnaar de vier deelgenooten grachten rondom de landerijen van Berlo's hof moesten maken. Wij laten de plaatsnamen hier

(1) Archief van het kasteel Obbicht.

Digitized by Google

volgen, opdat daaruit hij, die met de geographie der oude heerlijkheid Papenhoven beter bekend is, de plaats waar de gebouwen van dien hof lagen, kunne bepalen: 1° den graeve (gracht) langs den *grooten hoff*, 2° den graeve, loopende van het *Deuskens cruijs* naer *den endenpoel*, 3° den graef uijt het *Mehrvelt* tot aen het *Broodtschaep*; 4° aen den *Steenbrammert* moet de kaendel (= riool onder den beganen weg,) door de vier ondergeschrevene te saemen gemaeckt worden, ende oock de kaendel aen den *endenpoel* door de vier onderg.; 5° sal den *slaegboom* aen den *grooten Hoof* oock door de vier ondergeschr. gemaeckt en onderhouden worden.

»Alle dese voorsch. conditien aen de condividenten voorgelesen verclaeren de selve te wesen naer hunnen wille ende meijninge, renuntierende een ider op elcks anders deel, willende geen voorder deel, nochte recht, meer hebben als hun bij dese lootinge sal comen toe te vallen, welcke lootinge bestaen in A. B. C. D. en hebben diens volgens die scheijdinge en deelinge neffens mij geadmitteerden lantmeeter en getuigen, hier toe aensoght, eigenhandigh onderteekent, heeden den 5den April 1777. (get.) P. R. Wintraecken, Franscis Savelkoul, Dierich Hübens, Hubert Salden voor mij en consorten, J. Schütgens, testes, Jan Melott als getuig. Ter mijnder presentie (get.) J. Schütgens, Lant-meeter geadmitteert in Brüssel (1)".

Niet lang daarna werd Berlo's hof aangekocht door het adellijk sticht van Susteren.

In het meetboek van 1704 wordt de gezamenlijke vlaktemaat van dit groot leen opgegeven als volgt: »Berloes Hoff, ofte de Jesuïten van Ruremonde, 49 bunder, 1 vrecht, $8^3/_4$ roede."

(1) Archief van het kasteel te Obbicht. Na dit citaat volgt de toewijzing der kavels, zooals wij die hiervoren aangaven.

Digitized by Google

AANHANGSEL.

A. Bezittingen van kerken, kloosters en gestichten onder Obbicht, Papenhoven en Grevenbicht (1).

Kerckegoedt van Stockem (onder Obbicht en P.): 4 bunder, 2 vrechten, 52¼ roede; (onder Grevenbicht): 1 bonder, 2 vrechten, 18 roeden, 8 voeten.

Conventualen van den St. Agnetenbergh tot Sittard (onder O. en P.): 4 bunder, 3 vrechten, 65 roeden; (onder G.): 9 bunder, 3 vrechten, 82 roeden, 8 voeten.

Beguinen van Maestricht uijt den nonhoff (Nieuwenhof) (onder G.): 2 bunder en 52 roeden.

Het Gasthuijs van Stockhem (onder G.): 1 bonder, 3 vrechten en 41 roeden.

B. Nalezing, verbeteringen en zinstorende errata.

Op blz. 8, 254, 255, 290 en 344 schreven wij dat het oude dorp Obbicht verging omstreeks het jaar 1684 of 1685. Dat moet zijn: vóór 1673. Pastoor *Mirandus*, tijdens wiens leven die doorbraak plaats had, overleed in 1673. *De ondergang van het dorp* moet dus gesteld worden onder Hendrik-*Emond-Willem baron van Bentinck*, (blz. 248).

Op blz. 17 en op andere plaatsen spraken wij van zutphensch leen en leenhof. Juister is het dat Obbicht was voor eene helft: Geldersch leen ten Zutphenschen rechten, dat het ten Zutphenschen rechten moest verheven worden voor het Geldersch leenhof.

Op blz. 20 zeiden wij dat *Hendrik van der Donck*, volgens Strange, overleed in 1542. Men vergel. hiermeê blz. 244, 3e noot.

(1) Getrokken, wat Obbicht en Papenhoven betreft, uit het meetboek van 1704, en, wat Grevenbicht aangaat, uit dat van 1685.

Digitized by Google

Op blz. 24 staat dat *Willem van Vlodrop-Hoemen* de verpande heerlijkheid Grevenbicht terugkocht. Dat moet zijn: Willem v. Vlodrop werd *pandheer* van Grevenbicht.

Blz. 27. *Herman-Dirk van Bronckhorst van Stein* overleed niet in 1612 maar in 1602. Men vergel. blz. 229, 3e noot.

De *graaf van Batenburg*, van wien sprake is op blz. 36, 42 en 45, was Jacob van Bronckhorst en Batenburg, baron van Anholt, pandheer van Breevoort. Men vergel. blz. 228 en 229.

Blz. 36. De kinderen Bronckhorst-Vlodrop waren *vijf* in getal. Zie blz. 226—229.

Blz. 45. *Appio Conti* werd door een zijner kapiteins gedood, in het legerkamp voor *Noyon*, in 1593. Men vergel. *Adr. van Meerbeeck:* Chronijcke etc., blz. 765. *Bor*: XXX B. blz. 681. Meerbeeck noemt hem een Romein. Hij was in 1593 generaal van de pauselijke hulptroepen tegen Hendrik (IV) van Navarre.

Blz. 140. Het relaas over de samenkomst te Bergen-op-Zoom was niet gericht aan den magistraat van Roermond, maar aan de Staten van het Overkwartier, of aan derzelven gedeputeerden.

Blz. 240. Volgens den heer *J. B. Sivré:* Maasgouw, jaargang 1881, blz. 535, was *Filips van Bentinck* overleden vóór 1611. Naar de heer Sivré mij later mededeelde, had F. van Bentinck van rechtswege zitting in de Staten van het Overkwartier *als drost van Montfort.*

Blz. 294. De heer van Obbicht trok niet een derde, maar twee derden van de tienden onder Obbicht.

Blz. 310. Uit een »Extrait uijt Schepenen Gichtregister der Vrij Rijx Banderije van Steijn »dat ons onlangs werd ter hand gesteld, zagen wij dat in 1723 *Johan-Hendrik Ecrevisse* aldaar secretaris was der Schepenbank. Als drost teekent zich: *J. Kessler.* Het is dus waarschijnlijk *dat*

Digitized by Google

Ecrevisse later de schoonzoon werd van *J. Kessler* en den schoonvader in het drostambt opvolgde.

Blz. 348. Uit eenige stukken, die ons voor een paar dagen werden toegezonden door den Eerw. Heer Engels, rector van Grevenbicht, blijkt, dat de rationsgelden minder bedroegen dan wij vermoedden. In 1750 betaalde de heerlijkheid 270 bb. gulden aan rationspenningen en 25 patacons voor de hofhouding te Brussel. In dat jaar hadden de Franschen eene schipbrug liggen over de Maas tusschen Obbicht en Stokhem.

Volgens bovengemelde stukken kreeg de heerlijkheid van 1749 tot 1751 kwijtschelding van de helft, en van 1751 tot 1758 volle kwijtschelding der rationspenningen en der 25 patacons voor de hofhouding, wegens den schade aan de dijken.

Blz. 348. Ten gevolge van den vrede van Utrecht in 1713 werden wel is waar de *Spaansche* Nederlanden onder Oostenrijk gebracht. Buiten de *officieele* verandering van *Spaansch* in *Oostenrijksch*, bracht deze overgang geene verandering te weeg in het raderwerk van het Staatsbestuur. Uit dien hoofde hebben wij van dit feit geene melding gemaakt. Het volk hield zich altijd aan de benaming: *Spaansch* in tegenstelling van *Hollandsch*, (sedert 1661).

Op blz. 19, 1e noot staat : 859j, *lees* : 859).
» » 79 staat : 3en December, *lees :* 3en November.
» » 127 » : verklaarde, *lees :* verklaarden.
» » 137 » : bij voortduur, *lees* : bij voortduring.
» » 139 » : over goed te polsen, *lees:* voor goed te polsen.

Op blz. 152 staat: andersdenke, *lees:* andersdenkende.
» » 153 » : erg aan, » : erg aan toe.
» » 181 (noot staat : ade, » : adel.)
» » 183 staat: hetaling, » : betaling.

Digitized by Google

Op blz. 227 staat: beerlijkheid, *lees*: heerlijkheid.
» » 228 » : 7^{en} Juni, » : 17^{en} Juni.
» » 247 » : den 20^{en} April, *lees*: den 20^{en} April 1649.
» » 280 » : hij ruste, » : hij rustte.
» » 287 » : gewoonlijke, » : gebruikelijke.
» » 297 » : geconsoleerd, » : geconsolideerd.
» » 300 en 310 staat: recht van beschudding, *lees*: recht van consolidatie.
» » 322 staat: belangens, *lees*: belangen.
» » 367 » : achtervolgende, » : achtereenvolgende.
» » 380 » : 21^{en} April, » : 21^{en} April 1714.
» » » » : van dat jaar, » : van het vorig jaar 1713.
» » 424 en 425 staat: Vrusen, *lees*: Grusen.
» » 434 staat: met welke zij, *lees*: met welke het.

Digitized by Google

BIJLAGE I.

Eerste testament der echtelieden Karel van Bronckhorst en Batenburg en Alverta van Vlodrop.
(Obbicht, 27en *September* 1566*)* (1).

Wir Caroll von Brùnkhorst und Battenbùrgh, Herr zù Berendregt, Biecht, Henneff u. s. w. ùnd Alvertta von Flodorff, Eheluyde thùen semmentlich ùnd einhelligh hiemitt kùndt ùnd bekennen gegen jedermenniglich, dasz nachdeme alles, wasz den lebendigen athem entfangen, sterblich ist ùnd das Leben wiedderùmb von sich legen mùsz, aber die stùndte des Doots ganntz ùnnsicher : Derwegen ùnd dieweill wir sùlches mit Zeytlichem raeth erwogen ùnd grünntlich bedacht haben, dasz wir in sùlcher stùnde des letsten Hinscheidens von diesem Jammerdahl mitt gottes gnaden bereitt erfùnden werden möchten, auch ùnsers Zeitlichen gùtts halber kein Irrthùmb entstaen werde, Hierùmb haben wir ausz freyem Willen eigenen gemùets, wo wir der an bestenndigsten (Dieweill wir noch stark, frisch ùnd gesùnnt seinnd) thùen muegen, dieser ùnserer Testamendt ùnd letzten willenn ùffgericht, welches wir auch alsz für ùnsern letzten willen gehaltenn ùnd vollentzogen haben wollenn, wie hirnach folgdt :

Erstlich, wenn wir dùrch den Willen des allmechtigen vann diesem Jammerdahl hinscheiden, so befehlen wir dem allmächtigen Ehewigen Gott ùnsere Seele in Ehwiger Freudenn dùrch seine Barmhertzigkeit gnediglich zù erhaltenn ùnnd ùnsere Leichamen ehrlich ùnnd wie sich gebuertt zù der Erden zù bestaden etc.; ùnd alsvill ùnnsere zeittliche gueder betreffen thùet, ist ùnser, der obgenanter Ehluydtte, lester wil ùnd Meinùngh, das der Lestlebendiger von ùns Beiden an der iersten vonn ùns verstorbenen Erbgueteren dermaessen bezuichtigtt sein ùnd pleiben soll, Nemlich dasz der lestlebendiger der Verstorbenenn seiner ehegemahls Behaussùngen, Herlichaitten, Hochaitten, Gerechtigheiten, Lehen, Frie-Laetten und Scheffengueter, von ùnd

(1) *R. Wiedemann :* Gesch. von Odenkirchen, blz. 217, v.

ùnnder was Herrenn sie auch sorttirendt oder Lehenruerig wehren, ohne Jemants widersprechenn, die Zeitt seines Lebenns Leibzüchterweise nùtzen ùnd gebrauchen sall, nicht gegenstaende ennige Usantien, gebraùch, previlegien oder gewohnheiten dargegen sein wuerdenn, Und alle pannetschaften, Silbergeschirr, sampt allen anderen gereithen, guetteren, wie die auch erfùnden, sall der lestlebendiger Behalldten ùnd damit nach Wollgefallen thùen ùnnd laessen, als mit anderen seinen guettern. Und Imfall auch wyr Eheliche Kinder schaffenn ùnnd achterlaessenn wuerden, sall der lebendiger dieselbige in Gottesfùrchtt ehrlich bisz zù ihren Mannbahren Jahren erziehen ùnd ùfftrecken, ùnd alldan nach gelegenheit ihres wesenns ùnd stannts mitt raede der Freuntschafft verhiligenn ùndt zemlichs ausz den Nachgelassenen guetteren In Hilichsstheuer mittheilenn. Und dae aber Innige Kinder dae wehre, deren eins oder meher sich ohne Verwilligùngh der lestlebendigenn von ùns beiden ùnd der Freundschafft sich verhiligen oder sùnsten zù lichtfertigen wesen ùnd wanndell sich begeben würdte, das, oder dieselbige Kinder, sollenn gentzlich der elterlichen gueteren entbehren ùnnd davon abgeschnitten sein, bisz dahinn ùnd zù der Zeitt, dasz der lestlebendiger vonn ùns Beiden auch mit Doott abgegangenn, ùnnd alsdann zù seinem gebuerlichen ahndeill der guetter, dazù er berechtigtt, zùgelaeszen werden; auch so wollen ùnnd ordineren wir, dasz dieser ùnser Letzter wille vasz stehe ùnndt ùnverbrüchlich vollnzogen ùnnd gehaltenn ùnnd deme nichtt widersprochenn, noch widersetzt werden soll In Innichem deill; ùnd dae es nitt vollkomliche gewald eines zierlichen Testaments hette, das es alsdann Macht ùnd Gewallt hette eines Codicills ùnnd ùntterstenn willenn oder Diszposition, wie sùlches am bestendigsten bey jederen rechten geschehen sollte, künnte oder möchte. Welchs diesen ùnnsern letzten will wir zù veraendern oder zù widderrùfen, so offt ùnd manchmal ùnns beiden gefellig ist, ùns hiermit vorbehallten haben wollenn. Und diesz Im Zeugnis der warheitt haben wir beide diesen ùnnsern lesten Willenn mit ùnserenn eigenen hennden Christlichs und Zùnahmens ùnderzeichnett, ùnd zù mehrer sicherheitt dem Ehrbahren ùnd bescheidenn Meister Johann Bormann van stockheim, Römischen, päpstlichen und Kayserlichenn gewallt offenen Notarien, Beiwesen der Ehrenvesten und Ehrbaren

Digitized by Google

Hennrichen von Beringen, und Emmerich von Gülich u. s. w., als glaublichen Zeugen, darzù sonderlich gebetten und gerùeffen, diesen unseren letztenn schrifftlichenn verfasztenn willenn zù Hennden gegebenn und begertt sulches neben ùnsz zù ùnderschreiben, ùnd darob ein oder mehr Instrùmenten, wann noetigh, zù ferttigen ùnd unsz Jeder Zeitt mittzùtheilenn.

Geschehen seyndt diese Dingen auff dem Hausz zù Beichtt ahm 27, September Anno etc. Sexszigs sechs. (1566).

BIJLAGE II.

Uittreksel uit het tweede testament van Karel van Bronckhorst en Alverta van Vlodrop.

Een tweede testament waarvan R. Wiedemann, bl. 218 en 219, een uittreksel geeft, en dat eindigt met de woorden : »Geschehen seyndt diese Dingen auff Hausz Obbicht am 7. May 1569", bepaalt, dat de langstlevende vooraf erfelijk hebben en houden zal de erfgoederen van den overledene. Indien de man het eerst komt te overlijden, zal Alverta uit het Bronckhorst-Batenburgsche erfgoed en *patrimonio* jaarlijks trekken als erfrente 600 gulden brab., die als hypotheek daarop staan en haar op de eerste plaats moeten uitgekeerd worden. Daarentegen vermaakt zij hem, indien hij haar zou overleven, eveneens eene jaarlijksche rente van 600 brab. gulden uit alle hare erfgoederen, zonder te letten op de tegenspraak hunner kinderen, of op die der voogden en vrienden, »damitt Er damit thùe und handle nach seinem freien Wohlgefallen." Bestaande schulden zouden uit de erfgoederen betaald worden. De overblijvende heeft voor geheel zijn leven van alles de leeftocht en het vruchtgebruik. Roerende goederen, zilverwerk en alle andere huisraad behoort hem in eigendom. Ieder kind zou bij 't aangaan van een huwelijk, de zoon 500, en iedere dochter 300 brant. gulden jaarlijksche renten, als huwelijksgift, ontvangen, bijaldien zij goed en braaf leven en de overlevende echtgenoot in het huwelijk toestemt. Zou echter een kind trouwen zonder zulke toestemming, of zou het soms een slecht, lichtzinnig leven voeren, dan zou het te eenenmale van de ouderlijke

Digitized by Google

goederen verstoken blijven tot aan den dood van den langstlevenden echtgenoot; dan eerst zou hem de erfenis, waartoe het recht had, ten deel vallen. De overige bepalingen zijn gelijkluidend met die van het eerste testament.

BIJLAGE III.

Advies van de Geldersche afgevaardigden der Staten-Generaal te Brussel in 1600 *nopens het voorstel der aartshertogen betrekkelijk de vredesonderhandingen* (1).

12 May a° 1600.

Messieurs les députés des nobles et villes, représentant les estats du haut quartier de la duché de Gueldres, ayant meurement examiné le premier poinct de la proposition, faict de la part de leurs Alts Sérénmes aux estatz généraux des provinces d'obéissance, le 28e d'avril passé, estiment, soubz humble correction, que pour redresser les affaires et establisser ung bon ordre, pour l'utilité et repos du pays, estre très expédient qu'en 1er lieu et devant tout venir en quelque traicté avecq les provinces séparées, pour parvenir à une bonne et désirée paix, on suppliasse leurs altesses Sérmes au nom de MM. les estats généraux, affin qu'elles fussent servies par édict ou placcart publicq recepvoir en grâce tous ceulx qui jusques à ceste heure peuvent avoir mesfaict contre la religion, ou se sont substraicts de l'obéissance de feu Sa Maté et par après, leurs altesses en pardonnant, quictant et abolissant tout ce qu'eulx, leurs parens ou devanciers peuvent avoir offensé, les restituant en tous et chacuns leurs biens, droicts et actions qu'ils peuvent avoir eu devant leur séparation, ou lesquels ils eussent eu ou prouffiсté, cessant lesds causes et ces présentes troubles, moyennant toutefois qu'ils se réduisent à l'obéissance de leurs altesses et prestent le serment de fidélité dedans le terme à ce préfigé.

---

(1) *Geldersch Arch. te Roermond*: Verhandelingen van Staat, bl. 180. *J. B. Sivré*: Inventaris etc. I Deel, blz. 277.

Een uittreksel van dit advies staat afgedrukt bij *M. Gachard*: Actes des États généraux de 1600, p. 399, s.

Digitized by Google

Davantaige que ceulx, qui présentement sont demeurans ès provinces rebelles ou hors l'obéissance de leurs altesses et sont d'aultre religion que la Saincte Cath. Romaiue, en retournant ès province de l'obéissance y pourront vivre paisiblement et jouir de la liberté de leurs consciences, sans estre recherchés, moyennant qu'ils vivent sans scandale et exercice de leur religion. Bien entendu que ceux, que jusques à maintenant ont faict profession de la religion Romaine, ou du moins ont faict semblant d'icelle, demeureront subjects aux placcats et édicts, aultrefois dressé et publié sur le faict de la Religion.

Et affin que ceulx, estants en office, gouvernement ou estat, de quelque condition qu'elles fussent, n'ayent occasion de reculer, ou bien, d'empêcher la paix, craindant d'estre privés ou déportés de leurs estats, que leurs altesses soyent servies, par le mesme placcart, les tenir et continuer en leurdits estats et office, moyennant qu'ils retournent à l'obéissance dedans ledit temps et prestent de nouveau à leurs altesses le serment de fidélité, ès semblables causes usités.

Item, que toutes les provinces, villes, franchises, communautés etc. et les manans d'icelles, voulans retourner à ladite obéissance, seront réputés et tenus comme si elles n'eussent jamais suivi, ni tenu la partie adverse. Et que partant icelles jouiront de tous leurs biens, privilèges, exemtions et franchises qu'elles ont eu devant leur séparation, tout ainsi comme elles l'eussent recouverts en vertu de la pacification à Gand, si elle eusse sorti son plein effect; mais si durant leur séparation elles out impétré ou obtenu quelque privilége ou prééminence, préjudiciable à leurs altesses on aux provinces et villes de l'obéissance, que telles privilèges seront reveus et visités pour, avec l'intervention des états généraux, estre approuvés ou rejetez, selon qu'on trouvera convenir, et que de mesme obtiendra au regard des privilèges et prééminences, impétrés et usurpés par les provinces, villes ou places de l'obéissance, au préjudice des séparées et retraictés de la mesme obéissance.

En oultre, pour oster toute diffidence et arrière pensée auxdites provinces et villes séparées, que leurs altesses promettent doresnavant faire déservir tous et quelconques estats et officiers de pardeça par leurs naturels du pays et par iceulx faire garder les villes, citadel-

Digitized by Google

les, châteaux, places, frontières ou aultres, en destituant et faisant sortir d'icelles les estrangers, sauf que d'iceulx leurs Alt[s] se pourront ayder en campaigne, si bon leur semblera.

Ayant impétré la publication dudit placcart, on pourra encore supplier leursdites altesses, afin que, sans diminution et préjudice de leur auctorité et prééminence, leur plaise auctoriser les estats généraux absolutement, pour, avecq intervention et assistance des princes voisins, si besoing sera par eulx à requirer, traicter avecq les provinces et villes séparées, en général ou en particulier, sur le faict de paix ou treffves, comme ils trouveront convenir parmi lesdits, donnant acte de tenir pour agréable tout ce que par eulx en cecy sera faict et traité.

En outre, que leurs altesses en veuillent tant faire vers leur ma[té] Catholique d'Espaigne, qu'icelle, pour aultant que à elle touche, ou à feu sa Ma[té] les provinces et subjets a touché, veuille tenir pour agréable et confirmer le contenu, tant dudit placcat et pardon, que du traicté à faire par les estats généraux.

Après quoy on pourrait procéder à la dénomination des personnes à ce idoines, signament ceux qui par voisinage, expérience ou autrement cognaissent de plus près les humeurs et comportemens des provinces séparées que ceux qui par de là manient les affaires, n'estant toutefois suspects, ni odieux auxdites provinces séparées, par leur moyen et d'extérité commencer le traicté de la paix, et quant et quant on pourra escrire lettres auxdites provinces, au nom desdits états généraux, pour les convier audit traicté et communication, en les ostant toute racine de diffidence et soupçon qu'elles peuvent ou pourront concepvoir de leurs altesses, ou de mauvaise issue de ce traicté. Et comme cette négociation de paix ne se pourra achever en peu de temps, mais qu'apparemment elle durera quelques mois, dont encore l'issue sera incertaine, il semble auxdits députés que ce ne sera que très-bien faict, qu'on commençasse quant et quant traicter du deuxième poinct de la proposition de leurs altesses, touchant le redressement du faict de la guerre et les moyens et pied de la continuer, estimant qu'une bonne guerre plus avancera ladite paix, que tous les inductions, offres et présentations qu'on pourra faire aux provinces séparées.

Digitized by Google

BIJLAGE IV.

Uittreksel uit het testament der echtelieden Filips van Bentinck en Alverta van Vlodrop, gemaakt te Obbicht den 12en October 1598 (1).

Na de gewone inleidingsformule, die gelijk is aan die van het vorige testament, werden de volgende bepalingen getroffen :

1. De zoon Kaspar-Karel van Benting erft een adellijk goed in het graafschap Zutphen, dat zijn vader Filips van zijne grootmoeder Catharina van Herford (2) erfde, alsmede alles wat er toe behoort.

2. Kaspar-Karel en zijne zuster Catherina erven, ieder voor de helft, de geërfde goederen en renten van de ouders en grootouders van van Benting.

3. Evenzoo erven beide kinderen alle aangekochte en aangeworven goederen, renten en pandrechten, enz.

4. Zij verdeelen onder hen beiden de meubels.

5. Catherina van Benting bekomt voor haar alleen alle brillanten, kleinooden en vrouwensieraden.

6. Kaspar-Karel van Bentyng alleen krijgt Obbicht en alle renten en andere aanhoorigheden die zijne voorouders van de graven te Zutphen in leen hadden alsmede de Hoogheid en heerlijkheid daarover enz.

Na deze bepalingen bevat het testament eene klacht van Vrouwe Alverta, hoe haar overleden man Karel van Bronckhorst alles doorgebracht en met schulden bezwaard heeft, zoodat zij niet meer volgens haren adellijken stand had kunnen leven, indien niet haar tegenwoordige man, Filips van Benting, haar was te hulp gekomen ; dat Karel van Bronckhorst allen welstand vernietigd heeft, en dat bij zijnen dood tallooze schulden bestaan hebben, wier drukkenden last eerst de tegenwoordige man haar heeft afgenomen. Zij zegt verder, dat het goed en het Huis Obbicht, hetwelk haar van wege haren vader, Willem van Vlodorp, Heer te Reckhem, op haar kindsgedeelte was gevallen, door de Spanjaarden geheel verbrand is geworden, wijl haar eerste man Karel de wapenen tegen de koninklijke

(1) *R. Wiedemann:* Gesch. von Odenkirchen, blz. 219—222.
(2) Abusievelijk voor *Hakford ;* men vergelijke : Jacob Kok, vaderl. Woordenb. VI Deel, blz. 385.

Digitized by Google

Majesteit van Spanje gedragen heeft; dat de tegenwoordige man intusschen voor zijne rekening het Huis met veel kosten weer opgebouwd heeft; dat zij wegens de schulden van haren eersten man te Aken gevangen heeft gezeten, en dat haar daar niemand heeft geholpen of *assistentiam* aangeboden, tenzij haar tegenwoordige man. Dat uit dien hoofde de zoon van het tweede huwelijk, Kaspar-Karel, de hoogheid en het octrooi van alle hare goederen zal hebben, dat haar de dankbaarheid er toe verplicht.

Verder werd bepaald:

7. Kaspar-Karel en Catherina krijgen 5082 gondgulden als hoofdsom »so die compromissarien oder scheidtfreunde ihr von ihrer Schwester Odilia von Flodorff, Frau zû Odenkirchen, zû empfangen angewiesen haben".

8. Beiden zullen nog onder elkander gelijkmatig verdeelen »alle verloepene pensionen ûnd actien" die zij (de ouders) ten laste van Odilia van Vlodorp, Frau te Odenkirchen, hebben of nog bekomen, — »wenn auch die Vorkinder in irgend welcher Form action dagegen pretendiren."

9. Zoo krijgen zij ook de hoeve (den Hof) te Wolfraedt met alle deszelfs inkomsten, als schadevergoeding voor de 6000 goudgulden, welke de tegenwoordige man van Alverta haar in haar bovenbeschreven toestand en nood gaf.

10. Verder erven Kaspar-Karel en Catherina alle rechten die Alverta heeft tegen de erfgenamen van Petronella van Batenburg en den tegenwoordigen Heer Diederik van Bronckhorst en Batenburg, of deszelfs erfgenamen, indien zij komen te overlijden.

11. Eveneens erven zij »alle *actiones* als wie hebben op die erfgenaemen van der Dûnck unde Vort, sûnder einig *contradicti* der Vorkinder oder sûnsten erdacht ûnd erfûnden werdende Einreden".

12. Zoo zullen zij ook hebben en behouden »alle actionen, als wij hebben op den Fürst von Gülick."

13. Verder bekomen zij alle belegde gelden, hoe zij ook mogen heeten, waarin zij ook mogen bestaan, en waar zij zich ook mogen bevinden.

14. Nog zullen Kaspar-Karel en Catherina »behalden und hebben allsulche pfenninge, als mijn jetziger Mann vorschossen hefft, ûnde wij, stender ehe, betzalt hebben von alle Schûlden, die mijn seliger

Digitized by Google

Man, weilandt Herr Carl von Bronckhorst ùnd Battenborrig, ùnd mych in steender Ehe gemackt sijn gewest, nemplich uit mijnen erfgueder die Hälffte ùnd die andere Hälffte uit die erffguederen van mijnen sel. Man, nach inhalt des bestehenden Testaments".

15. Indien een der voorgemelde kinderen zich niet goed gedraagt, wordt het »enterbt aller guether und Renthen, bisz es wieder in Gnaden kommt."

16. De voorkinderen uit het huwelijk met Karel van Bronckhorst zullen de halve hoogheid en Heerlijkheid Obbicht en Papenhoven behouden, zonder recht op verdere inkomsten, renten enz. te kunnen doen gelden.

17. Nog krijgen de voorkinderen de 600 goudgulden jaarlijks, welke Alverta van haren man erfelijk ontvangen heeft.

18. Verder zullen Maximiliaan, Petronella en Anna van Bronckhorst »erhalten soeven (zeven) Bender (bunder) Baulandt, gelegen ùnder dem ambt Bor."

19. »Ebenso darthien Bender Landts gelegen onder Honthùm (Holtum) hörendt onder den Hoff Wolfraedt; acht Bùender Gülichs Leen ùnd die vif Bùender ann het Kapittel Gesteren-Levenich myt allsùlcken Lasten, als Daniell von Aldenhouven ùnd Mùlsten (? onduidelijk geschreven) darùp pretendiren."

20. Zij zullen nog behouden de pandpenningen, welke hun vader ontvangen en genoten heeft van de verpande Heerlijkheid Grevenbicht, tot een bedrag van 4500 goudgulden.

21. Noch sullen sie behalden ùnd hebben alsùlcke aktion, als mijn seliger Mann Carell ùnd Ich Alverta, steender Ehe, gekooft hebben von mijn schonsuister, belangendt die Baronie van Steyn".

22. »Sie sollen hebben alle pensionen, die Alverta zù pretendiren hat als ihre quota der vorgenannten Hauptsùmme der abgelösten Herrschaft Grevenbicht."

23. »Item alle actionen als wij (Alverta) hebben ùp die Baronie von Rekùmp.

24. ùp die Herrlichkeit Cruiszbewrich.

25. ùp Hennef."

26. De voorkinderen zullen hun aandeel betalen van de schulden, die bestonden na den dood van hunnen vader Karel, en die staande

Digitized by Google

het (eerste) huwelijk gemaakt zijn, hetzij die in hypotheek bestaan of niet, naar luide van het testament, tusschen Karel van Bronckhorst en Alverta opgericht.

BIJLAGE V.

Overdracht van de heerlijkheid van Obbicht en Papenhoven door Filips van Bentinck en Alverta van Vlodrop aan hunnen zoon en reversaal van Kaspar-Karel van Bentinck aan zijne ouders (1).

Auff montag den vormittag, den 29 May, anno 1606, Hat ùnse Woll Edle frauwe alhie zù Obbeicht, Alvertte von Flodorff ùns, Peter von Deilssen, anstat des Schùlteissen, Peter Greutters, Jannen Wolters ùnd Jannen Schaps, alle vier Schepenen des gerichts Obbeicht, ùns ùff den Haus Obbicht erforderen laett, ùnd also in gegenwurtigkeit ùnseres Itzigen Heren, Philips von Bentyngh, angecùnde, das Ire Woll Edel in meynonghe ùnd gemotz were, Ire woll Edel son, Casper Call, so hoer woll Edel meit horen Woll Edel Hausheren, Philips wolgemelt, in die thwette ehe gezilt, vermag eines verworfenen (2) octroo darùff gefolgte testamentz tussen Welgemelten beide herr und Frauwe ùffgericht, meit eygener Henden ùnderschrieven ùnd meit verpiziertt word, becrefftigt; auch darnae nochmall overmitz des Itzigen Pastoren in Obbeicht, Heren Peter Flocken genant, in beisein so eyghe scheffen, laudt desselven so wolgemelte ùnse Woll Edel frauwe auch meit eygener Hant ùnderschrieven, das neit allein ùnse Woll Edle Frauwe solches alles Hiemeit zù confirmirt ùnd bestedigt haben wolle, wie Hoer well Edel solches alles hiemeit confirmirt ùnd bestedigen thue, sondern darneben zù vollenziehùng solches alles, wie gemelt, sondern auch dat Hoer Woll Edel von den Haus Obbeicht alhie, meit alle anclevende gerechtigkeit, alle einkompsten desselven Haus, wie solches Wolgemelter anher possediert, ùnser landtfrauwen von Horen Woll Edlen Her vatter ùnd frauwen moder, gotseliger andacht, angeërfft worden, seie (3)

(1) Getrokken uit het *Gerichtbùch.*

(2) = *erworbenen*, verworven.

(3) *sie*, zij.

Digitized by Google

von Horen Woll Edel gehabten gebrauch abgestanden, ùnd Horen Woll Edel son, Caspar Call, eigener Handen overgegeven ùnd davon abstant gedon, Hoeren sohn den gebrauck ingereumpt. Deweill der auch Wolgemelter Caspar Call, ùnser Itzig Jùngher Her, gegenwürtig gestanden, so hebben weir, Stadthelder ùnd meitscheffen, boven gemaempt, ùff seiner Frau moder begeren nach, in beisein seines Heren Vatters, Ime meit solghen gebrauch belient, welches sein Woll Edel acceptiert ùnd angenommen.

Edoch Hat seine frauwe moder in den abstant alle dasgene, waes bey horen Hausheren, Philips Wolgemelt, in stander thwetter ehe, te samen gegolten, an Ire Woll Edel ablossig, an seich gekauft, auch meit an seich verworven, davon alle abkompsten, auch alle heinderstendighe schùlden, rentten ùnd actionen, so feur dato von diesen abstant verfallen, tot behoeff von Ire Woll Edel ùnd Iren Woll Edel Hausheren noutz, in diesen abstant ùsbehalten; ùnd ist also Wolgemelten Her Caspar Caall von die Justitie feur Iren Heren angenoemen worden. Dessen hat seine Woll Edel feur Im ùnd seine Woll Edel erffgenaemen, in present seines Woll Edel Heren Vatters, wolgemelt, bey adelicher ehren, meit handgevend globtte, an eidtz statt, anglobt, neit allein die gewenten maetten der Jùstitie, bey honnen dienst alles ùnverkort an honnen observierten Banckrecht, sonder auch die gemeine keines Wegs, so an watter recht ùffte alte gebraüch dieses lantz, keiner maetten te verkortten, sonder bey alten Herkommen neit allein te laetten, sonder auch der gemeine In alles treuwenlich feur te ston, alles te don ùnd te laetten waesz eynen getrauwen Heren bey seine undersaetten gebeurtt zù don. Dess hat auch die Jùstitie globt seinen Woll Edel Heren holt ùnd getrauwe zu sein, seine Woll Edel arges te waeren, beste te proeven, alles te don ùnd te laetten waesz getrauwe ùndersaetten gebeurt zù don, alles sonder geferdt ùffte argeleis.

Deweill ùnse wolgemelte landtfrauwe diese woll hore Woll Edel abstant Bekentenis feur ùns zù don begerende waes, hebben weir Hoer Woll Edel solches neit weigeren konnen, ùnd in geteuchenisz der Warheit hebben Weir solches ùff ùnser Secret Bock verteickenen laetten. Deweill auch ùnser Itzig Heer, Casper Caall Wolgemelt,

Digitized by Google

seine E. nottùrfft wegen, wie seine Woll Edel angaeff, hier vor docùment eine abschrifft begerende, konnen weir seine Woll Edel solches auch ampts wegen neit verweigeren, sonder meit zù deillen bewillicht. Und in geteuchenis der warheit hebben weir die abschrifft meit ùnsen gemeinen scheffen amptz siegell ùff spaciùm becrefftigt, offentlich gedreuckt, ùnd bey ùnsen gerichtzschriever don underteickenen. Gegeven ùff tag ùnd dato die abschrifft, feur an In for war docùment meit gedeilt worden.

Nachdem ùnse Woll Edel Landtfrauwe, Alverte von Flodorff, vor ùns Peter von Deilssen, an statt des Schùlteissen, Peter Greutters, Jan Wolters ùnd Jan Schaps, alle vier Schepen dieses Gerichts Obbicht, am 29t May, anno 1606, laudt desselven, tot behoeff von Horen Woll Edel Sohne, Caspar Call, abstant ùnd einreumongh gùtwillig gethan, so ist ùff den selven tag ùnd dato, nemblich ùff monttag den 29 may, anno 1606, darnae ùnser Itzige Jùngher Herr, Caspar Call, feur ùns gekommen, ùnd hatt jener wederom feur seine Woll Edel ùnd Edel erffgenaemen, in gegenwùrtigkeit seines Woll Edel Her vatters, Philips von Bentyngh, vor gerechtlich bey adellich Eren, an Eidtz statt, meit handgevender globtten feur gerichtlich angelobt, daesz, wanneher seine Woll Edel den gebrauch, in feugen wie seine Woll Edel denselven von seine Woll Edel frauwe moder empfang, eyn jahr ùnd sesz wecken den gebrauch gehat, daesz seine Woll Edel, feur Im ùnd seine Woll Edel erbgenaemen, nae ùmbganck eines jahrs ùnd sechs wecken, nae dato von diesem an zù rechenen, seinen Woll Edel Here vatter, so seich des seine in eygener personen hat begeben, ùnd seiner frauw moder, beide wolgemelt, ùnweigerlich in den gebrauch der leibzùcht desz Hausz Obbicht, meit allen anclevender gerechtigkeit, wie seine frauwe moder Ime den gebrauch verleent Heie, wederom einreumen ùnd folgen laetten, gestalt das seine Woll Edel Her vatter und frauwe moder in die leibzùcht gerechtigkeit die teit von honnen leven in het gebrauch nùtzen ùnd geniessen mogen soll, Edoch seine Woll Edel ùnd Woll Edel ùnd Woll Edel erbgenaemen nae die dott von seinen Her vatter ùnd frauwe moder, so Got lange verheuden wolle, Ire leibzùcht geēndigt, den eygenthom feurbehauwen. Diese anglobt von Wolgemelten ùnseren Heren, Caspar Call, hat dessen wolgemelter Her vatter,

Digitized by Google

Philips von Bentyngh, so feur seine Woll Edel als seine Woll Edel Hausfrauwe, Alverte von Flodorff, meit handgevender globt acceptiert ùnd angenommen. Auch Beredt, das Ir sohn dartegen neit In zù streuwen, ùff alle exceptie, geistlichen ùffte weltlich rechten, dartegen neit te don, noch don don, genstlich vertiegen; welches seine Woll Edel Her Vatter seines sohns gethaene bekentenis acceptiert ùnd angenommen, auch ùff ùnseren Secret Bock te verteiken begert, auch, so ver Ime es nodig, seiner Woll Edel begeren nahe, hiervan docùment einer abschrifft meit gedeilt te worden. Deweill nù seine Woll Edel hiervan docùmenta, seiner woll Edel begeren nae, meit zù deillen begertt, hebben weir seine Woll Edel amptz wegen solches neit verweigeren konnen, ùnd dieselbe abschrifft, Edoch in forma von docùmenta, ùff spaciùm meit ùnsen gemeinen Scheffen amptz siegell becrefftig ùnd meit ùnsen gerichtschriever don ùnderteickenen.

BIJLAGE VI.

Bekrachtiging door Keizer Ferdinand II van de rechten en privilegiën, aan de heerlijkheid Batenburg verbonden, ten behoeve van Maximiliaan graaf van Bronckhorst en octrooi aan denzelve, om de heerlijkheden Batenburg en Anholt aan eene zijner vijf dochters te mogen vermaken (26 *Juli*, 1623) (1).

Copia.

Wir Ferdinandt der Ander, von Gottes Genaden Erwälter Römischer Keijser, zù allen Zeiten Mehrer des Reichs, in *Germanien*, Hùngaren, Boheim, Dalmatien, Croatien vùnd Sclavonien etc. Konigh, Ertzhertzog zù Ostenreich, Hertzog zù Bùrgundt, Steijr, Kärndten,

(1) Op het omslag staat: *Cop. Autentic. van de concessie van Keijsser ferdinand den 2, verleendt aen Graef Maximiliaen van Bronckors, fraijheer tot Batenburg, in faveur van sijn 5 dochters; den 26 Julij A° 1623, tot Wienen.*

Op dat oogenblik was Maximiliaan van Bronckhorst in proces met het kwartier van Nijmegen over Batenburg. De Staten beweerden dat Batenburg onder hen ressorteerde, en hij, dat het een immediaat Rijksleen was. Men vergel. *van Spaen*: Inleiding tot de Hist. van Gelderl. I Deel, blz. 525, v.

Digitized by Google

Crain vùndt Würtenbùrgh, Grave zù Tiroll etc. Bekennen Offentlich mitt diesem brieff vùndt thùn kùndt allermenniglich, dasz ùns der Edel unser und des Reichs lieber, getreuer Maximilian Graeff von Brùnckhorst vundt Battenbùrgh, freijherr zù Battenbùrgh vùnd Stein, gehorsambst angerùffen vùndt gebetten, dasz Wir Ihme diese hiernach geschriebene Lehenstücken vùndt Gütteren, so von Uns ùndt dem heiligen Reich zù Lehen rùehren, vùnd er immer hiervor von weijlandt Unserem geliebten Herren Vetteren vùndt Vattern, Keijser Matthiasen etc. etc. Christmiltester gedechtnisz, zù Lehen Empfangen vùnd getragen hette, zù Lehen zù verleihen genedichlich gerùheten, Nemblich die Schlösser vùnd Stätt mitt den herlichkeiten *zù Battenbùrch vùnd Anholt*, *Hooch vùnd Nieder*, mitt allen ihren Zùgehörigen, als hiernach geschrieben stehet, Mitt Manschafften, Leuhten, Freijheiten, Gerichten hooch vùnd Nider, mitt dem Maesz Strome als ferne vùndt lang als die herlichkeit von Battenbùrg zù Landt gehet, die seine Vaederen von Unsen hoochgeehrten Voorfahren, Römischen Keiseren vùnd Königen, aùch dem heiligen Reich zù Lehen besessen vùnd innen gehabt, vùnd aùch nemblich eine freije Müntz, die Grütt vùnd zù dreijen Zeiten im Jahr zu Battenbùrg freije Jahrmarcht, deren der Eine angehet dreij dag voor *Sant Walpùrgen abent*, geheissen Meijabent, vùnd die anderen dreij tagh voor *Sanct Petersabent ad Vincùla*, der dreijte dreij dag voor *Sanct Catharinenabent*, Welche dreij Jahrmarckt fürder tauren von dem ersten Sontagh nach einem jeden heiligen abent, als *Sanct Walpùrgen*, *Sanct Peter*, *Sanct Catharinen* voorgenambt, sechs Wochen vùnd dreij tag, Welche dreij tag voor vùnd nach jegelichem Jahrmarcht voorgenambt stehent auff halbem Zoll, also dasz die von Battenbùrch vùnd Ihre Erben vùnd Nachkommen in diesen dreijen Jahrmarchten vùndt Zeiten, wie vorgemelt, von Jechlichem besonder Zohll nehmen vùnd haben sollen vùndt mögen von allen Zohlbaren gùetteren vùnd haben, zù Wasser vùnd zù Landt, von wasz landen die kommen, verkehren wehren in der herlichkeit von Battenbùrg auff die Maesz Strome voorgenant, Mitt nahmen: von einem Wollen oder Sargestein soll man nehmen ein loht silbers, Ein vasz Oels, ein Wagen Kese, ein Vasz Bùtter, ein heuff Weitzen, acht Wagen Eijsens oder Kùpfers, von einem packh Lacken oder einem sack Wollen, von jèchlichem

Digitized by Google

Last Calmaij oder solcherleij Kůhnden, von einer Karren fisschen, von allen diesen stücken vorgeschrieben, Ein Loht silbers; Von einer Krippe holtz, das ist neun knie, sechszig flemisch grosschen; Lüttich holtz, vůnd so was haaben vůnd gütter aus dem Lande von Lüttigh daar verkehrende wehren, gibt in den Märckten voorgerührt doppelten Zholl vůnd auswendichen (1) Märckten einfaltigen Zholl; auch soll man geben von einem hauffen Leijen, sieben füsz hoch vůndt sieben fuesz breit, vijer alte Dornische grosschen, von einem jegelichen stück weins vier alte grosschen; Kalck, Koblen, Korren, Appelenn, Nüsz vůnd andere Stůrtzwehren gibt Zholl nach seinem hauffen, Ein Vasz bier einen alten Braszpfenning, Auch von einem Schleiffrůder zweien grosschen vůnd von einem hangenden Rueder ein alten grosschen, von einer schütten einen alten flemisch, von einem stück laquens das verkaufft würdt ausserhalb schneidtagen einen alten flemisch, von einem Waegen oder Kharren der da důrchfahret ein halb Buitchen (2), von einem pferdt das verkaufft wirdt einen alten Braszpfenning, von einem Vercken oder einem Schaffe ein Morcken; von gůtt das důrch die heerlichkeit voorgemelt binnen den Marchten mehrgenant, getrieben oder begleit würdt: pferdt, kühe, fercken, Rindere, oder Schaeff, das stück ein halb Bütgen (3), von einem wagen der verkaufft wird ein Bütken (4), von einem last hering vier alte grosschen, ein hůndert hardt Korens vier alte Schilde, Ein hůndert weich korns ein alte Schilde, Vůnd alles gůtt gibt ausserhalb den Marckten Zohll, ausgescheiden gelderisch gůtt welches auch Zohlet von allem gůtt binnen Märckten, Vůnd fürter alles gůtt, so hierinnen niet benent stehet, soll man jegeliches auff sein gebühr auch verzollen, Vůndt wehr einigen von diesen voorgenanten dreijen Märckten entfreijet oder zů einigen Zeiten seinen Zohll entführet, das soll sein auff Leib vůnd auff gůtt, das auch voor alters also gewesen ist. — Desz haben wir genedichlich, angesehen solche demühtige pitt, auch die angenehmen, getreuen, gehorsamen vůnd willigen dienst, die obgemelten ůnseren hochgeehrten Vorfahren, Römischen Keiseren vůnd Königen, vorgemelten Maximiliaen Graven von Bronckhorst vůnd hern zů Battenbůrg Voreltern gehorsambst erzeigt vůnd bewiesen haben, vůnd Er nicht weniger zů thůn gehorsamst, erpietigst auch

(1) ausserhalb den? (2) Duitchen? (3) Dütgen? (4) Dütken?

Digitized by Google

wol thùn mag vùnd solle, *Vùnd darùmb mitt wolbedachtem Mùht, gùtem Raht vùnd rechter wissen, demselben Graaff Maximiliaen von Bronckhorst die obgemelten Lehen mitt allen Ihren rechten vùndt Zùgehöringen dergestalt genedichst verleihen vùnd gereicht, dasz nach seinem todtlichen abgang, vùnd in Mangel seiner Ehelichen Mannelichen Leibb Erben, alsdan seine Elteste Eheleibliche Dochter vùnd derselbigen Mannelichen descendenten, vùnd da dieselbe gleicher gestalt, ohne verlassùng solcher, todts verscheiden solle, Volgens die andere, nach dem alter gebohrene, Eheliche Dochter vùnd Ihre Manliche Leibs Erben in obgerührte Lehen sùccediren sollen.* Thùn das, leihen vùnd reichen Ihme dieselbe auch von Römischer Keijserlicher Macht wesentlich, in crafft dies brieffs, was wir Ihme von rechts vùnd billichkeit auch genaden wegen dergestalt darahn zù verleihen haben sollen vùnd mögen, also der vielgedachter Graeff Maximiliaen von Brùnckhorst vùnd herr zù Battenbùrg vùnd seine Lehens Erben die obgedachten Lehenstück vùnd gütter von Uns vùnd dem H. Reiche in Lehensweise inhaben, besitzen, deren genieszen vùnd gebrauchen sollen vùnd mögen, in maszen solche seine vòreltern eingehabt, besessen, gebraucht haben, von allermennichlich ùnverhindert, doch Uns vùnd dem heiligen Reich, ahn ùnseren, vùnd sonst menniglich ahn seinen, rechten vùnd gerechtichkeiten ùnvergriffen vùnd ùnschedlich. Der mehrgenante Graeff Maximilian von Brùnckhorst hatt Uns auch darauff, ob angereichter Lehen wegen, in eigener person gewönlich gelübt vùndt Eijdt gethan, Uns vùnd dem heiligen Reich getreue, gehorsam vùnd gewehrtig zù sein, zù dienen vùnd zù thùn, als sich darvon gebühret, getreuwelich vùnd ohne alle gefehrte. *Ueber das thùn vùnd geben wir vielermeltem Grave, Maximilian Grave von Bronckhorst noch ferner diese genade, (In maszen dan solche seine Voreltern von alters her gehabt,) dasz Er, seine Erben vùnd nachkommen, diese voorgeschriebene Lehen sambtlich vùnd ùnverscheiden von Unseren Nachkommen ahn Reich, Römischen Keiseren vùnd Königen, hinfùrter zù Lehen nicht ersùchen dörffen dann in Unserer vùnd des heiligen Reichs Stadt Aach, als seij aldar gecront werten, gleich das seine Vorfahren, voor langen vergangenen Zeiten, ausz Erlaubnisz vùnd sònderlicher genade des heiligen Reichs, von alter, gùter gewonheit gethan haben, vùnd das mitt dreijen Marck*

Digitized by Google

silbers, oder den werdt darfür an gelt, zù verhergeweiten, als dick vùnd mennigmahl das gebühren solle. Auch thùn vùnd geben wir dickernanten Maximilian Graven von Bronckhorst noch diese besondere Keijserliche Gnadt, Gönnen vùnd erlauben Ihme auch mitt diesem brieff, dasz Er obgemelte Lehenstücken vùnd gütter, einstheils oder gar, einem, der seines genosz seije, versetzen vùndt verpfenden möge, doch dasz derselbe, deme Er solche Lehen verpfenden oder verkauffen würdt, Uns vùnd dem heiligen Reich verpùnden seije, gleich der voorgenambt Maximiliaen Graeff von Brùnckhorst Uns ùnd dem Reiche von solchen, Lehenwegen, verpùnden ist, ùngefehrlich. Behalten doch Uns hierinnen, uns vùnd des heiligen Reichs vùnd eines Jeggelichen recht bevor. Mitt Uhrkùndt diesz brieffs besiegelt mitt unserem Keijserlichen anhangendem Insiegel, Geben in ùnser Stadt *Wien* den sechs vùnd zwantzigsten Jùlij, nach Christi ùnseres lieben heren vùnd Selichmachers gebùhrt, sechszehn hondert dreij vùnd zwentzig, Unserer reiche, des Römischen im vierten, des hùngerischen im sechsten vùnd des Bohemischen im siebenden Jahre. (Unterschrieben stùndt) FERDINANDT. (Leger stond) *Peter Henrichs von Stalendorff.* (Ausser auff dem ùmbschlag) *Ad mandatùm sacræ Cesareæ Majestatis proprium :* E. Bùchelm. (leger stondt) :

Wij *Conraedt Piek*, Stadthelder, Richter en Dijckgrave der vrijheerlicheit Battenbùrg, Philips Janssen ende Gommer Ceuleman, Scheepenen, tuigen, doen condt ende bekennen, dat dese tegenwordige Copie is *gecollationert* ende voor ons gelesen tegen sijn *originel*, die was in roër, suiver francin geschreven, ongevitieert bevonden, met eenen grooten Sijner Keijs[r] Maijt[s] vuijthangenden siegel, gedruckt in roden wasse, geleit in eene holterne doose en geannexeert mett eenen sijden schnùer van schwart en geele sijde, ende was, naer gedaene Collatie, dese tegenwordige Copie mette voors. *originale* voor ons van wordt tot word also t'accorderen bevonden. In oircond der warheit hebben wij Stadthelder en Scheepenen voors. ons Scheepen *Vidimus* met onse gewontlicke Segels besegelt. Actum Battenborg den 26 dag Augusti 1646.

L. Fr. Schnabel, Landts[r] tot Battenborg.

Digitized by Google

»Dasz diese gegenwertige *Copia* cùm *Copia gecollationiret* vùnd von word tott wordt zù *accordiren* bevonden, bezeuge ich hierùnter geschrieb. (get.) *L. Fr. Schnabel*, Not. Pub. ende Amptman tott Oy en Hertingen."

BIJLAGE VII.

***Protest van de markiezin de Meslé, geboren von Schilder, en van den vrijheer Frederik von Gangreben tegen den verkoop van de heerlijkheid Obbicht en Papenhoven aan Antoine-Guillaume de Paludé* (1).**

Obbicht in *judicio ordinario* den 20 Januarij 1779 coram prætore et Scabinis omnibus, excepto de Crae.

Op heeden den 20 Junij 1779 heeft onsen heere Schouteth, P. R. Hagens, overgebrocht, ten fine van alhier geregistreerd te worden, sekere acte van protestatie, welckers inhoudt is als volght:

Hochlöbliches Gericht!

Herman Frantz graf *von Leerod* hat die lehnbaare Herrschaft Obbicht in eerster Ehe acquiret, ùnd in so thane Ehe die jetst verwittwete freij frouw *von Schilder*, in swoter Ehe aber swoo tochter, nemblich die jetst vermelte freijfrouw *von Bongart*, ùnd *Regina*, graefin von Leeroodt, stiftsdame sù *Nivelles* gesielet.

Beiderseitige ehekinder haben sich im jahr 1763 dahin gütlich vertraegen, das der *acquœstus primi thori* der eersten Ehe sù swöo Drittel, ùnd der anderen sù einen Drittel angehören solte.

Sichere sù Cleve woohnende Graeffin *de Monts* hat als anmasliche creditrix der ersten Ehetochter, verwittweten f.frauw *von Schilder*, ùnserer mùtter und respective grosmùtter, sich allinger sùr eersten Ehe gehörigen güther angemasset, ùnd dieselbe mit der swoten ehe, im jahr 1776, dergestalt anmaslich getheilet, das ihro die ganse herrschaft Obbicht sùgewiesen werden wollen.

Es ist aber dieser theilùngs akt von ùns beij der Clevischen Re-

(1) *Prothocollum judiciale* op het kasteel te Obbicht. Bij de overschrijving in het *protocollum* werd de spelling van dit stuk blijkbaar zeer verfomfaaid. Zou men niet *de Melle* in plaats van *de Meslé* moeten lezen?

Digitized by Google

gierung, so wohl als den Gulich- ùnd Bergischen Dicasterien, wo die güter sùm mehristen theil gelegen, impùgniret worden, ùnd swar hauptsächlig aus folgenden beweggründen :

A. weil Obbicht ein lehbahres stück,

B. selbiges sùr seit der von der verwittweten f.frauw *von Schilder* geschehenen beschwehrführùng bereits auf ùns *de*- und respective *sùbdevolviret* ware, mithin, ohne ùnser sùthùne, keine veraüsserùng statt finden konte, ùnd an beiden gerichtsstellen wird noch würcklich über diese saubere ùnd nichtige theilùng litigiret.

Diesem kombt noch hinsù, das graff *Hermann Frantz von Leerod* gedachte Herrschaft aus Bornischen Fideicommisgelder acquirirt, ùnd dasjenige was mit dergleichen gelder erworben, nach der ausdrückligen verordenùng des Fideicommisstifters, die natùr eines ùnveräuserlichen Fideicommis haben solle.

Desto befrembdeter mùs ùns aber vorkommen, wan wir in sùverläsigen erfahr bringen, das die anmäsliche creditrix, graefin *de Monts*, darauf den bedacht nehme, diese sùmalen lehnbahre Herrschaft Obbicht sù veräusseren, ùnd der ausersehene Käuffer schon einige versùche gemacht, die verkauffsbewilligùng von der verwittweten f.frauw *von Schilder* so wohl als von ùns sù bewürcken.

Dahe wir nùn nicht ohne grùnd befohren das, obschon wir darsù die beforderte einwilligùng niemaels geben werden, die graeffin *de Monts* heimlich ùnd hinterrücklich ihr vorhaben, die herrschaft Obbicht sù verkauffen, in erfüllung bringen, und die f.frouw *von Schilder* sich ebenmässig darsù bewegen lassen dörffte, so haben wir in der einsigen absicht, om den Kauflùstigen für Schaeden und Kösten in seiten sù warnen, uns dargegen sùm überflùs mit gegenwertiger protestation sicher stellen un decken wollen.

Ew. hochlöbliches gericht, worùnter mehr gemelte herschaft Obbicht gelegen, gesiemend bittende, diese ùnsere protestation den gerichtlichen protocollen sù inseriren. *(Onder stond)* Ew. hochlöblichen gerichts bereitwillige *(en geteekent)* Marquisin von *Mesle*, gebohrene Freijin *von Schilder*. *Friderich* Freijherr *von Gangreben*, als Vormùndt.

Digitized by Google

BIJLAGE VIII.

Lijst van titels en goederen, die voor het Leenhof te Roermond moesten verheven worden, en waarop de heeren van Bentinck te Obbicht, als vermaagschapt met het geslacht van Vlodrop en andere adellijke familiën, eenig recht hadden (1).

Extract uijt den Register van den Souvereijnen Leenhove van Gelderland, voerende voor Titel: Index Feudorum Ducatûs Gelriæ, gequoteert N° 1°, alwaer staet onder andere:

Ruermonde: (fol. 2) Die *Gruijt* ende *Bier accijse* der stadt *Ruremonde*, staende ten Gelderschen rechten met vijfthien goltgulden te verhergewaeden.

Den 31 Octob. 1669 heeft *Godefridus van Berckelaer* etc.

Roermonde: (fol. 4) *Die Erftvooghdije* der Stadt *Ruermonde*, met allen sijnen rechten ende toebehoor, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden te verhergewaeden.

Den 9 Decemb. 1666 etc.

Roermonde: (fol. 10) Den Hoff te *Roerbosch* met sijnen toebehoor, bij *Roermonde* gelegen, ten Zuttphenschen rechten met een pont goet gelt te verhergewaden.

Den eersten December 1674 etc.

Vlodrop: (fol. 19) 11 oft 12 morgen vuijtten goede genaempt *Odenrade*, ten cluppelleens rechten met vijffthien alde grooten te verhergewaden.

Den 19en februarij 1683 etc.

Linne: (fol. 25) Thien Boenderen Landt op *Craessvelt*, ten cluppelleens rechten met vijffthien alde grooten te verhergewaden.

Den VII Julij 1701 etc.

Bracht: Den *molengrindt*, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden te verhergewaeden.

9 Octob. 1670 etc.

(1) Archief van het kasteel van Obbicht.

Digitized by Google

Echt : (fol. 38) Het goet genaempt *Hasselholts*, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden te verhergewaden.

Den 25 januarij 1673 etc.

Echt : (fol. 47) Het Leen genaempt *Rutzichhove*, ten cluppelleens rechten met vijfthien alde grooten te verhergewaden.

Den 6 meert 1675 etc.

Besel : (fol. 66) *Die groote Hove*, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltguld. te verhergewaden.

Den 23 Septemb. 1669 etc.

Weghberck : (fol. 72) *Die Borgh* tot *Ophoven*, met allen sijnen toebehoor, ten Zuttphenschen rechten met een pont goet gelt te verhergewaden.

Op den 16 novemb. 1665 etc.

Havert : (fol. 79) Den slpeet vuijt den Hoff *ter Borch*, ten cluppelleens rechten met vijffthien alde grooten te verhergewaden.

Den XI[en] maij 1695 etc.

Havert : (fol. 80) Den Hoff te *Wamich*, met allen sijnen toebehoor, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden te verhergewaden.

15 meert 1668 etc.

Bicht : (fol. 82) Dat alinge Huijs tot *Obbicht*, met sijne Graven ende Singel graven ende met allen sijnen rechten ende toebehooren, ende voorts de halve Heerlickheden ende Gerichte, Hooge ende Lege, der dorpen van Bicht, papenhoven ende Overbroeck, met haeren toebehooren, metten Leenmannen ende Laeten, ten Z. R.

Den 27 junij 1673 heeft den L[t] *Godefridus Everarts*, als halder tot behoeff van Vrouwe *Isabella*, Vrijvrouwe van *Goltsteijn*, wed. van *Henricus*, *Willem Emont* Vrijheer *van Bentinck* ende d'erfgenaemen van den selven Vrijheere, dit Leen verheven bij doot desselve Vrijheere.

Paucis interjectis :

Den 4 februarij 1696 heeft *Henrick Egon* Baron *van Bentinck*, soone van den voorss. *Henrick Willem Emont van Bentinck*, door den vice promotor *Herman de Haes*, daer toe gevolmachticht, sich laeten te boeck stellen als ophelder ende eijgenaer deses leens, ende sulcx in conformiteijt van het hier voorgenoemde relieff van den 27 junij 1673.

Digitized by Google

Paucis interjectis :

Den VIII Augusti 1697 heeft *Johan Werner* Baron *van Bentinck*, minderjarich, door sijnen halder, den Licentiaet *Thilman Anthoin van Arssen*, dit Leen verheven, bij overlijden van sijnen vader, *Henrick Egon* Baron *van Bentinck*.

Aliquibus interjectis :

Den 20 feb. 1710 heeft den voorss. *Johan Werner* Baron *van Bentinck* den Eedt van meerderjaricheijt gedaen.

Aliquibus interjectis :

Den 12 meert 1718 ontfanckt dit leen *Joannes Petrus Zum puts*, bij transpoorte ende beleeninge. (Vid. fol. 327, 328, 329 etc. sijnde uijt dit goedt gespleeten) (1).

Den 26 meij 1724 ontfanckt dit Leen d'Heere *Herman François* Graeve *van Leerodt* bij transpoorte ende beleeninge.

Aliquibus interjectis :

17 meij 1745 heeft den voorn. grave van *Leerodt* hier van Eedt vernieuwt aen haere Maj[t] door sijnen volmacht den Scholtis Heijligers. (Vide hier naer fol. 335.)

Bergh bij Oirmont : (fol. 83) Den Hoff te *Niethuijsen*, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden Leenroerich te verhergewaden.

Den 3 september 1667 etc.

Kessel : (fol. 91) Den *Toll* tot *Kessel*, tot een onversterffelijcken manleen met vijfthien goltgl. te verhergewaden.

24 meert 1667 etc.

Blitterswijck : (fol. 134) De Heerlijckheijt van *Blitterswijck*, ten Cuijcxen rechten met vijffthien goltgulden te verhergewaden.

Den 6 meij 1669 etc.

Accordeert bij Extract

bij mij,

(get.) *Le Chev[r] F. B. van der Renne.*

Extract uijt den Register van den Souvereijnen Leenhove van Gelderland, voerende voor Titel: Index Feudorum Ducatus Gelriæ, gequoteert N° 2°, alwaer staet onder andere :

---

(1) Deze verwijzing doelt op de groote leenen- van Gangelt en van Vlodrop zoomede op het kluppelleen, dat later aan de gemeente Obbicht kwam.

Digitized by Google

Lobbrich: (fol. 177) Den Hoff *Sassenveldt*, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden te verhergewaden.

Den 8en Julij 1676 etc.

Hinsbeeck: (fol. 185) 7 morgen vuijt *Pellander hoff*, ten cluppelleens rechten met vijffthien alde grooten te verhergewaden.

Den 16 april 1667 etc.

Greefrade: (fol. 194) *Woestenhoff*, nu genaemt *Krieckenbeecker Hoff*, met goederen, mannen, Lijffgewinnen etc., ten Dinstmansrechten met vijffthien goltgulden te verhergewaden.

Den 15 junij 1668 etc.

Heringe: (fol. 201) 20 morgen, soo Bemden als Bouwlandt, gespleten vuijt *den Hoff te Heersel*, ten Zuttphenschen rechten met een pont goet gelt te verheergewaden.

Den 12 meij 1667 etc.

Afferden: (fol. 205) Een derdendeel van de Heerlickheijt *Afferden*, met allen sijnen toebehooren, ten Cuijcksen rechten met 15 goltgl. te verheergewaden.

Den 6 Junij 1676 etc.

Tegelen: (fol. 208) De wederhellichte van de Thiende gehoort hebbende tot den Huijse *Holtmeulen*, ten cluppelleens rechten met vijfthien alde groote te verhergewaden.

Den 10 Sept. 1669 etc.

Tegelen: (fol. 212) Een Huijsplaetse ende Huijs, gespleten vuijt *die Munte*, ten cluppelleens rechten met vijfthien alde grooten te verheergewaden.

Den 23 Novemb. 1661 etc.

Nuijs: (fol. 217) Een Huijs binnen Nuijs, genaemt *Gelder*, ten Coolsen rechten met twee Dalers te verheergewaden.

Den XXVI febr. 1701 etc.

Gelder: (fol. 218) Het goet genaempt *Brouwhuijs*, ten Gelderschen rechten met vijffthien goltgulden te verheergewaden.

Den 7 dach meij 1670.

Wetten: (fol. 221) *Den Hoff aen gen Eijnde*, ten Zuttphenschen rechten met een pont goet gelt te verheergewaden.

Den 9en maij 1690 etc.

Digitized by Google

Hinsbeeck: (fol. 322) Veerthien malder, een vat, Rogge, uijt eenen jaerlijcxschen Erffpacht van vijff en twintich malder en een vat Rogge, mitsgaeders vijff morgen landts uijt *Kesseler Hoff*, tot een besunder Leen, ten Gelderschen Rechten met een pont peper te verhergewaeden leenroerich.

Den 15 Decemb. 1700 etc.

Onder Obbicht: (fol. 327, vide fol. 82 v[so]) Derthien differente perceelen, gespleten vuijt het Huijs, Heerelijckheijt van Obbicht, geconsolideert tot een besonder bundigh Leen ten behoeve van *Carel Philip* Graeve *van Flodroff*, ten Zutphenschen rechten met een pont goedt geldt te verhergewaeden.

Den 29 Octob. 1718 heeft *Petrus Henricus Petit*, in naeme ende als volmacht van *Carel Philip* Graeve *van Flodroff*, Heere van *Leut* etc., den Eedt van getrouwigheijdt, bij transpoorte ende beleeninge, gedaen.

Den 13 meert 1745 heeft den voorss. H[e] Grave hier van Eedt vernieuwt aen haere Maj[t] door sijnen volmacht, den H[e] *Politz*, Drost tot Leuth.

Den 16 meij 1752 ontfancht dit Leen *Hendrick Reuss*, grave tot *Plauen*, nomine uxoris, Erffgenaeme wesende van wijlen *Carel Philip* Grave *van Flodroff*.

Onder Obbicht: (fol. 329, vide fol. 82 v[so]) Twee Thientiens ende noch derthien parceelen Landts, commende vuijt het Huijs, Heerlijckheijdt van Obbicht, tot een besonder Leen geconsolideert, ten Zutphenschen rechten met een pont goedt gelt te verhergewaeden.

Den 3 aug[ti] ontfanck dit Leen de wed. van *Matthijs van Gangelt*, ofte haeren Halder den ad[t] ende Schepen *Sweijns*, bij transpoorte ende beleeninge.

Den 13 Junij 1735 ontfanckt dit Leen, bij transport en beleeninge, *Jan de Noyer*.

Dit Leen is bij ordonnantie van den Hove, in dato den 17 Julij 1739, geconsolideert tot het principael Leen : het Huijs ende Heerijckheijt Obbicht. Ende op desen voet is het selve overgedraegen aen den H[e] Graeve H. F. van *Leerodt* door desselfs volmacht, den L[t] ende ad[t] Cox, den 18 Julij 1736, het selve onderlinge beschudt heb-

Digitized by Google

bende van den voorn. Jan de Noyer, — dus cessat voor het toecommende.

(fol. 335, vide hier voor fol. 82 v^{so}) Alinge Huijs Obbicht etc.

Den 26 Junij 1751 etc.

Quibusdam interjectis:

Den 22 Octob. 1759 ontfanckt dit Leen Heere *Wilhelm Matthias von Schilder* zù *Winnenthal* cum Suâ door haeren volmacht, den Ad^{t} A. F. *Smabers*.

Accordeert, bij Extract,
bij mij,
(get.) *Le Chev^{r} F. B. van der Renne.*

Ook in het *Recueil* staat het afschrift te lezen van voorgaande twee uittreksels, en op het eind ervan bevindt zich de volgende noot:

»Fol. 1 du Directorium feudorum il y a:

»Copie van den Inventaris van de Registrs der leenen des Furstendoms Gelre ende Graefschap Zutphen, ende andere stucken de selve leenen raekende, die de Cantzler Martini, mette Raden ende rekenmeesters tot Arnhem, doenmaels te Ruremonde wesende, bij bedwanck van Leen Greffier Gobalt Ridder, aen hem hebben doen overleveren, met het Cachet van Con^{e} Maj^{t}, den 8 Julii 1632."

Noot. Op bladzijde 27 staat *Willem* van Luxemburg: lees: Gerard van Luxemburg.

Op blz. 257 staat: den 8^{en} Augustus 1699, lees den 8^{en} Augustus 1697.

Blz. 440. De twee *breve's* des Pausen, waarbij hij de kantons Horst en Sittard voegt bij het bisdom van Luik werden door de Nederlandsche regeering bekrachtigd den 22^{en} Maart 1822. *(Almanach du clergé cath. des Pays-Bas, année* 1823).

Digitized by Google

NÉCROLOGIE.

I. Egidius Slanghen.

Wij schreven over onzen neef en trouwen vriend Slanghen in de Levensberichten van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden, jaargang 1882—1883, een opstel dat wij hier eenigzins verkort teruggeven.

Egidius Slanghen werd geboren te Hoensbroeck, een welvarend dorp tusschen Sittard en Heerlen, den 23sten Augustus 1820, uit het huwelijk van Balthazar Slanghen en Maria Ida Cremers. Na het verlaten der dorpsschool maakte hij zich met het fransch en de overige leervakken, die tot eene meer ontwikkelde opvoeding behooren, op eene kostschool te Glons, in de omstreken van Luik, bekend en vertrouwd. Latijn heeft hij in latere dagen door eigen oefening aangeleerd. In 1838 was hij te Hasselt, de toenmalige hoofdplaats der provincie Limburg, en in 1840 te Maastricht, als klerk op het bureel de directe belastingen en van den conservator van het kadaster en der Hypotheken werkzaam.

Door tusschenkomst van den graaf Jean Baptiste d'Ansembourg te Amstenrade werd den jongen man kort daarna een post van vertrouwen aangeboden, dien hij gedurende twintig jaren met vlijt en nauwgezetheid bekleed heeft. Den 1sten Mei 1843 vertrok hij namelijk naar Halen bij Roermond als rentmeester der freules de Keverberg, die het Kasteel Aldengoor, in de nabijheid van dit dorp bewoonden. Te Aldengoor legde hij een kleine verzameling Limburgsche munten en penningen aan, die hij sedert dien tijd aanmerkelijk vermeerderde. Ook heeft hij zich toen met opdelvingen van Romeinsche oudheden onledig gehouden en wel in de nabijheid der zelfde plaatse, waar wijlen de Heer Jansen van Leiden de romeinsche gebouwen van Melenburg ontdekte (1). In de collectie oudheden van den Heer Guillon

1) Zie over deze opgraving de Publications de la Société d'Histoire et d'Archéologie du duché de Limbourg, Deel XVIII, bl. 223.

Digitized by Google

te Roermond bevindt zich het fragment van een groot standbeeld van kalksteen, eene leeuwenhuid verbeeldende, door een landman bij die gelegenheid gevonden. Slanghen publiceerde over deze vondst een opstel in het »Journal du Limbourg'' te Maastricht.

Na het overlijden der freules de Keverberg keerde Slanghen den 1sten Mei 1853 naar zijne geboorteplaats terug. In 1857 werd hij burgemeester te Hoensbroeck. Wij herinneren ons nog steeds, hoe voor zijn optreden de wegen dier gemeente zoo slecht waren, dat men op enkele plaatsen, bij winterdag of in den regentijd, te voet of in een rijtuig bijna niet vooruit kon. Trouwens dit was toen in vele dorpen van onzen zwaren Limburgschen kleibodem zoo. Sedert de fransche revolutie was het kunstmatig herstellen der wegen verwaarloosd gebleven. Slanghen was de eerste burgemeester onzer provincie, die de wegen en straten zijner gemeente kunstmatig verbeterde. Wat hij overigens als burgemeester heeft verricht leert ons een kort doodsbericht in de »Limburger Courrier" van den 14den October 1882, waarin de volgende zinsneden voorkomen: »Slanghen was een knap en waardig burgemeester. Een helder hoofd parende aan een degelijk karakter, was hij de aangewezen man voor die eervolle betrekking. Langer dan een kwart eeuw heeft hij aan het hoofd der gemeente gestaan en al dien tijd besteedde hij zijne beste krachten aan hare belangen. Het gemeentebestuur zocht en vond in hem een verstandigen raadsman, een bekwamen leider. In den gemeenteraad woog de stem des burgemeesters meer dan een gewone; zijn oordeel was daar van overwegenden invloed. De vruchten dezer samenwerking bleven niet achterwege. Het tijdperk van zijn bestuur is gekenmerkt door vooruitgang op elk gebied. Wegen en straten werden best geregeld en de belastingen der gemeente zoo verdeeld dat de bewoners zich niet al te veel gedrukt voelden. 't Onderwijs genoot zijne beste zorgen; toen het oude schoolgebouw niet meer voldeed aan de eischen des tijds, werden nieuwe lokalen gebouwd die door bouwtrant en schilderachtige ligging voorzeker een sieraad van het dorp zijn".

. Zoover de berichtgever van het dagblad. Slanghen bleef burgemeester van Hoensbroeck tot aan zijn dood. Ook heeft hij intusschen het burgemeesterschap der naburige gemeente Voerendaal gedurende eenige jaren waargenomen, dewijl de Regeering ten gevolge van twist, onder

Digitized by Google

de ingezetenen gerezen, geen inwoner met die betrekking had willen bekleeden. Ook hier, waar zijne taak zeer moeielijk was, heeft hij zijn ambt waardig bediend en zich de achting van al de welgezinde bewoners weten te verwerven.

In zijne ledige uren was Slanghen beeldhouwer en oudheidvorscher. In beide vakken heeft hij veel goeds geleverd. Op het gebied der snij- en graveerkunst kenmerken zich zijne talrijke voortbrengsels door fijne bewerking en uitvoerigheid der détails. Enkel uit liefhebberij, zonder voorbereidende studiën en zonder leermeester heeft hij het ver gebracht. Alles was bij hem wilskracht; nauwelijks zou men het gelooven met welk geduld en met welke nauwgezetheid hij arbeidde. Wij kennen groepjes en haut-relief, door hem in hout of ivoor gesneden, waaraan hij maanden lang bezig bleef. Hij zaagde en prepareerde zelf de houten plankjes, koperen plaatjes en stukjes ivoor, waarop hij teekende en sneed. Zelf ook fabriceerde hij de naalden, mesjes en fijne beiteltjes die hij bij zijn arbeid gebruikte. Was het werk voltooid, dan bood hij het den eenen of anderen kunstliefhebber ten geschenke aan, of plaatste het in de kleine verzameling van kunstvoorwerpen die hij te zijnen huize had aangelegd. Ook de talrijke houtgravuren die Slanghen's boeken en opstellen versieren zijn door hem geteekend en gesneden. 't Zijn meestal wapenschilden van adellijke familiën, schepenzegels of naamteekeningen van voorname personen, in den tekst geplaatst. In enkele exemplaren zijner geschiedenis van het Markgraafschap Hoensbroeck, vindt men eene gravure, zijn eigen portret voorstellende; ook deze is door hem in hout gesneden. Voor geld waren die maaksels zijner hand niet te koop, want Slanghen beschouwde alles wat hij op het gebied der beeldende kunst tot stand bracht als kleinigheden, die hij tot korting van zijn tijd ondernam. Een zijner producten werd door tusschenkomst van den Heer Commissaris des Konings in Limburg, aan wijlen onze Koningin Sophia ten geschenke aangeboden. Het was, indien wij ons goed herinneren, een haut-relief in hout, verbeeldende eene vrouw bij 't spinrad, waarop een vogeltje zich waagde nêer te zetten, daarnaast twee kinderen spelende met eene kat. Dit alles in een médaillon, niet grooter dan de palm eener hand. De Koningin schreef bij die gelegenheid aan den

Digitized by Google

burgemeester-beeldhouwer een zeer vleienden brief en zond hem als tegengeschenk haar portret in zeer rijk lijstwerk gevat.

Op het gebied der Geschiedenis en Oudheidkunde heeft zich Slanghen niet minder verdienstelijk gemaakt. Hij was in bezit van een aantal oudheidkundige voorwerpen uit Limburg, door hem voor en na aangekocht: het waren ouderwetsche meubels, kasten, stoelen, tafels, glaswerk, kostbaar aardewerk maar voornamelijk beeld- en snijwerk. Deze verzameling, tegelijk met die zijner munten, is bezienswaardig.

Zijne geschiedkundige nasporingen bepaalden zich voornamelijk bij het verleden van Limburg en dan nog zocht hij bij voorkeur onuitgegeven stukken. Uit gedrukte bronnen putte hij zelden. Het doel wat hij zich voorstelde was niet het schrijven eener geschiedenis van Limburg, maar het leveren van losse bouwstoffen daarvoor. Beschouwt men zijn geschiedkundige bijdragen onder dit oogpunt dan heeft Slanghen veel goeds geleverd. De gewone lezer, die geene lust in het vak heeft, moge zijne boeken ongenietbaar noemen. Het zij zoo, maar de liefhebber onzer particuliere geschiedenis zal die integendeel gaarne raadplegen, want hij zal er veel leerzaams in vinden en veel wat hem tot nut kan strekken. Zijne voornaamste bijdragen heeft hij geput uit de archieven van het kasteel Hoensbroeck, waar een aantal documenten over 't voormalig land van Valkenburg aanwezig waren, die nu echter door de grafelijke familie van Hoensbroeck naar elders zijn vervoerd, en uit het kasteel Aldegoor, waarin talrijke bescheiden over 't voormalig graafschap Horne en het land van Kessel rusten. Ook heeft hij inzage gehad van het slotarchief van wijlen den graaf Oscar d'Ansembourg te Neuburg onder Gulpen.

Dit onderzoek heeft aanleiding gegeven tot het samenstellen en uitgeven der volgende werken:

1. *Het Markgraafschap Hoensbroeck gevolgd door geschiedkundige aanteekeningen over het voormalig land van Valkenburg.* Maastricht 1859, in 8°. van 332 bladz., met eene plaat, verbeeldende het Kasteel van Hoensbroeck. Dit werk bevat vooreerst eene volledige beschrijving van de voormalige Heerlijkheid Hoensbroeck, hare Heeren, haar schepengerecht, haar leen- en laathof, de parochie, het arm- en schoolwezen, benevens eenige aanteekeningen over de addellijke huizen

Digitized by Google

Ter-Wijer en Laer en het dorp Vaesrade. Verder geeft de schrijver als Aanhang bij zijn werk een bijdrage tot de geschiedenis van het land van Valkenburg, het drossaartambt, het voogdambt, het leenhof en het stadhouderschap der leenen. De liefhebber van genealogiën vindt er voorts eene uitvoerige geslachtslijst der familiën Hoen van Broeck, Hoen-Cartils en Hoen van der Lip. Het geheel wordt gesloten door een twintigtal onuitgegeven documenten.

2. *Bijdragen tot de geschiedenis van het tegenwoordige hertogdom Limburg*. Eerste deel. Sittard 1865 in 8° van 213 bladz. »Ik behoef nauwelijks te zeggen" — zoo verhaalt Slanghen in de voorrede van dit werkje — »dat de lezer in deze gewestelijke Bijdragen niet naar eenheid, veel minder nog naar volledigheid mag zoeken. Ik geef wat ik bezit en blijf bij den door mij gekozen titel". De inhoud bepaalt zich dan ook tot een vijftal opstellen over de geschiedenis van het noorden en zuiden der provincie, die tot titel voeren: Een blik op Valkenburg, Bij Geul en Gulp, Iets over 't land van Horne, Limburgsche schepen en gemeentezegels enz. Dit laatste stukje is met een aantal in den tekst gedrukte wapens versierd.

3. *Bijdragen tot de geschiedenis van het tegenwoordig hertogdom Limburg*. Tweede deel. Roermond 1878 in 8° van 452 en XXV bladz. Dit tweede gedeelte zijner bijdragen bevat overdrukken van opstellen geplaatst in de *Publications de la Société d'Histoire et d'Archéologie dans le duché du Limbourg*, Deel XV bl. 343—593 en deel XVI bl. 3—238. De bewerking is gelijk aan die van deel I; het behandelt grootendeels dezelfde onderwerpen. Het zijn excursies op geschiedkundig gebied in de landen van Horne, Thorne, Kessel, Valkenburg en 's Hertogenraad. Ook vindt men er den tekst van een aantal Limburgsche bank- en landrechten en de gravuren van verscheidene gemeentezegels.

4. In de zooeven gemelde *Publications* etc. *du Limbourg* verschenen daarenboven van Slanghen's hand de opstellen: a. *De Hof van Asselt bij Roermond, een latengewijsde*. Deel VI bl. 255—264. b. *Verscheidenheden betrekkelijk Walhorn, Kloosterrade, Venloo, Roermond, Meijel, Geisteren, Valkenburg, Gulpen, Vijlen* en *Simpelveldt*, Deel, IX bl. 267—290. c. *Een paar vriendenalbums uit de XVII*de *eeuw;* Deel XIV bl. 3363—51.

Digitized by Google

5. Een aantal kleine opstellen geplaatst in de twee eerste jaargangen van de »Maasgouw, weekblad voor Limburgsche geschiedenis, taal en letterkunde". Dit blad verschijnt sedert Januari 1879 te Maastricht onder bescherming van het genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde in Limburg.

6. De Heer Slanghen zond nog de wereld in een werkje getiteld: *De fransche maire in een nederlandsch kleed gestoken door* E. S., Sittard 1867, in 12 van 88 bldz. Dit is eene vertaling of liever eene navolging van het fransche volksboekje *Le Maire du village* van de Cormenin. »Men gelooft over 't algemeen" — zegt Slanghen in het voorwoord — »dat het voldoende is, om goed Burgemeester te zijn, dat men den moed daartoe hebbe, en dat men niet ongeschikter zij dan deze of gene Collega. Iemand die zijn naam leesbaar teekent, het Provinciaal-blad zonder behulp van den Secretaris verstaat, eene raadsvergadering tamelijk voorzit, de lotelingen naar de hoofdplaats begeleidt en zijne jaarwedde bij tijds ontvangt, — zoo iemand denkt reeds de noodige vereischten te bezitten. Dit echter is dwaling, want de burgemeesters hebben naast het administratieve van hun ambt, tevens het moreele daarvan op zich te nemen en te behartigen. Immers het burgerlijk beheer, zelfs in de kleinste Gemeente, is voor den burgemeester eene aaneenschakeling van te vervullen plichten — jegens zich zelven — jegens de Regeering — jegens de Gemeente — jegens de ingezetenen — jegens den Gemeenteraad — jegens de Godsdienstleeraren — jegens de onderwijzers — jegens de armen". In deze volgorde, en liefst van het moreele standpunt beschouwd, is bovengemeld boekje zamengesteld.

In 1863 was wijlen de Heer Slanghen een der medeoprichters van het Provinciaal Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde in Limburg, maar heeft later voor zijn lidmaatschap bedankt. Ook was hij sedert 1871 lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Zijne liefde voor de wetenschap bleef hem tot op het einde van zijn leven bij. Eenige dagen voor zijn dood maakte hij eene testamentaire beschikking ter stichting van eene studiebeurs tot ondersteuning en opleiding van leden zijner familie en jonge lieden uit Hoensbroeck, die zich aan de studie van een of ander wetenschappelijk vak willen wijden. Daartoe schonk hij een kapitaal van 6,000

Digitized by Google

gulden. Zijne collectie autographen en handteekeningen schonk hij aan het Rijksarchief te Maastricht. Slanghen overleed te Hoensbroeck den 12den October 1882, in den ouderdom van ruim twee-en-zestig jaren. Zijn huwelijk met mejuffrouw Johanna Katharina Frank, dat hij in 1874 aanging, is kinderloos gebleven. Zijne oudheidkundige verzamelingen, munten, archieven en handschriften gingen in 't bezit zijner weduwe over.

JOS. HABETS.

II. Joseph Edouard Lebens.

Le 26 Février 1883 est décédé à Maestricht M. Joseph Lebens greffier des Etats du duché de Limbourg, depuis 1859 ancien conseiller communal, ancien échevin de la ville et ancien président de l'administration des pauvres.

Né à Maestricht d'une famille originaire de Gronsfeld, le 8 Septembre 1816, il fit ses premières études dans sa ville natale, passa ensuite quelques années au petit séminaire de Rolduc qui venait d'être érigé recemment par Mgr. Van Bommel évêque de Liége et finit ses études humanitaires à l'athénée de Maestricht. C'est à Utrecht qu'il fit ses études académiques et qu'il prit le grade de docteur en droit. Il s'établit ensuite comme avocat à Maestricht et parcourut avec ponctualité et succès les différentes carrières qui s'ouvrirent devant lui.

Maestrichtois de cœur et d'âme, il a constament pris à cœur, comme membre de l'administration communale d'abord, comme échevin ensuite, la défense des intérêts moraux et matériels de sa ville natale, avec un zéle et un devoûment sans bornes, avec une loyauté à toute épreuve.

Son activité ne s'étendait pas moins au bureau de bienfaisance, qu'il a présidé durant plusieurs années; sa parole autorisée, son jugement sûr, sa compétence exceptionelle le plaçaient au premier rang des administrateurs.

Que dire du greffier provincial? M. Lebens était, dans tout l'acception du mot, un fonctionnaire consciencieux, intelligent et assidu. Les excellents rapports qu'il entretenait tant avec ses subordonnés qu'avec ses supérieurs, plaident suffisamment pour sa profonde aménité, pour sa serviabilité incontestée.

Digitized by Google

Les précieuses qualités qui distinguaient le défunt avaient été appréciées par deux gouvernements étrangers. C'est ainsi qu'il fut nommé officier de l'ordre de Léopold et que le Roi de Prusse lui conféra la croix de chevalier de l'Ordre de la Couronne.

Amateur éclairé de l'Histoire et des Antiquités de notre province, M. Lebens se montra dès le jour de l'érection de notre Société un de ses membres les plus dévoués. C'était un vrai bonheur pour lui s'il pouvait à l'occasion être notre avocat et notre intreprête auprès du gouvernement pu de la représentation provinciale. S'agissait-il d'un subside ou d'une autre faveur pour notre Musée ou pour nos Publications c'est à Mr Lebens que nous prenions notre recours et ce ne fut jamais en vain.

M. Lebens est auteur d'une notice historique sur la ville de Maestricht, qui parût dans le : Jaarboekje voor het hertogdom Limburg voor het jaar 1847. C'est un essai fort succint d'une vingtaine de pages, qui devait être continué mais dont la suite n'a jamais paru. Il est également auteur d'une petite notice sur la provenance des localités, qui constituent le duché actuel du Limbourg. Cette note a paru dans le Staatsalmanak voor het Koningrijk der Nederlanden, année 1872 p. 683—688. M. Lebens était en possession de quelques manuscrits historiques, qui après sa mort ont été acquis en faveur du dépot des archives de la province.

J. H.

III. Oscar Laurent François Michel Marie comte de Marchant et d'Ansembourg et du St. Empire Romain.

M. le comte Oscar d'Ansembourg qui a été membre de notre société depuis l'année 1863, date de son érection, est mort au château de Neubourg, commune de Galoppe, le 17 Mars 1883. Sa famille originaire du Luxembourg est venue s'établir dans le Limbourg vers la fin du siècle dernier. Son père Jean Baptiste comte d'Ansembourg, ayant hérité le ci-devant comté de Geleen et d'Amstenrade et les immenses biens qui en dépendaient et qu'y avaient possedé successivement les comtes de Huyn, les princes de Salm,

Digitized by Google

les comtes de Dietrichstein et les princes de Ligne, en fit, encore enfant, le relief à la cour féodale de Bruxelles et à celle de Fauquemont. Mais la révolution française, qui éclata quelques mois après, ne lui permit pas de jouir de ses prérogatives.

C'est au château d'Amstenrade que naquit le défunt, le 27 Décembre 1811. Il avait épousé en 1837 la baronne Léonie de Wendt-Holtfeld. Il était comte du Saint-Empire, Grand'-Croix de l'Ordre de St. Grégoire le Grand, chevalier de l'Ordre du Lion-Néerlandais, Chambellan de S. M. le Roi des Pays-Bas, Président de l'Ordre Équestre dans le Limbourg, ancien membre des États-Provinciaux dans notre duché et bourgmestre de Galoppe.

Tant de distinctions ont encore augmenté le prestige d'un nom dont notre province fait une de ses gloires.

Prosesseur d'une fortune immense, jouissant d'une influence pour ainsi dire sans limites, M. le comte de Marchant et d'Ansembourg n'a cessé de se servir et de cette fortune et de cette influence, pour soulager la misère, encourager la vertu, favoriser le bien en toute occasion.

C'est avec une résignation toute chrétienne, que le comte de Marchant et d'Ansembourg a terminé une existence toujours réglée sur les préceptes de l'Église, fidèle en cela aux traditions qui ont été de tout temps, celles de ses ancêtres.

IV. François Émile Lebens.

M. Lebens, ingénieur architecte, professeur du cours supérieur d'architecture à l'académie des Beaux-Arts de la ville de Liége et ancien ingénieur de la ville de Verviers, était natif de *Gronsfeld* (1). Il est mort à Liége le 24 Juin 1883 à l'âge de 49 ans.

M. Lebens a qnitté jeune son pays natal et est entré au service de la Belgique.

Après de brillantes études et de nombreux travaux particuliers qui l'avaient placé au rang des meilleurs architectes, M. Lebens avait été chargé par la ville de Verviers de la direction des travaux com-

(1) L'ingénieur Lebens était cousin de feu Mr Joseph Lebens greffier des états députés dont nous venons d'écrire la nécrologie p. 400.

Digitized by Google

munaux, de la construction de plusieurs écoles publiques, du Tir communal, etc., et des études qui ont servi de base aux agrandissements en cours de réalisation dans le Sud de cette ville.

Il fut chargé ensuite des fonctions d'ingénieur de la ville de Liége et adjoint à son compatriote le regretté directeur Blonden, qu'il seconda puissamment dans l'élaboration de divers projets et notamment l'extension du réseau des galeries alimentaires de la distribution d'eau liégeoise.

Cependant les fonctions de professenr à l'Académie convenaient mieux à ses goûts et devaient lui permettre de donner une libre carrière à ses études architecturales.

Dès que la création et l'organisation de son cours — qui est cité comme une modèle par tous les hommes compétents — lui en laissa le loisir, il reprit la série de ses compositions architectorales, dont le projet du nouvel hôpital de Bavière, à Liége, couronné par le jury en 1871, offre un spécimen des mieux réussi.

Indépendamment des nombreux plans-types relatifs aux Instituts universitaires et autres édifices et de ses publications concernant des questions d'hygiène, etc., il se distingua parmi les architectes auteurs des habitations du superbe quartier de l'Ile du Commerce, par e bon goût, l'élégance et le cachet artistique des nombreux hôtels dont la construction fut confiée à son talent. Nous croyons qu'un de ses derniers ouvrages fut destiné à faire l'ornement de son village natal; M. Lebens a fait les plans de la nouvelle école communale qu'on est en train d'élever à Gronsfeld.

La perte de ce travailleur infatigable sera vivement ressentie non-seulement par sa famille, dont il était adoré, et par ses nombreux amis et collègues, mais aussi par tous les jeunes architectes formés à ses leçons et que sa mort prématurée prive d'un guide sûr et très écouté.

V. Herman Eversen.

In den Heer Eversen verliezen wij eenen trouwen, hartelijken vriend en één onvermoeiden medewerker op het gebied van het Limburgsch archiefwezen en der geschiedenis van Maastricht.

Digitized by Google

Op Zaterdag den 7 Juli 1883 bezocht Eversen nog wel te pas en opgeruimd het Rijksarchief en volbracht er zonder te vermoeden wat er volgen zou, vol ijver als altoos, zijn aangewezen werk. En in den nacht van 8 op 9 Juli was hij reeds een lijk. Door een beroerte getroffen nam hij, op acht en veertigjarigen leeftijd, na een ziekte van hoogstens vier of vijf uren van het gezonde, krachtige leven afscheid.

Herman Paul Hubert Eversen werd den 15 Juni 1835 te Maastricht geboren. Zijne ouders, die vreemd waren aan de stad, hadden er zich als winkeliers gevestigd. Zijn vader, ook Herman genoemd, was geboortig uit Harderwijk in de provincie Gelderland, en zijne moeder Anna Elisabeth Vossen was van Geul te huis, een dorp in de buurt der stad. Zijne studien voltrok hij op het koninklijk Atheneum en zocht daarna eene betrekking bij 's lands telegraafdienst, die toen onlangs was georganiseerd geworden.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Juni 1856 werd hij toegelaten als leerling telegrafist bij het rijkstelegraafkantoor te Rotterdam. Van hier werd hij den 26 Juni 1857 overgeplaatst als telegrafist der derde klasse naar Maastricht, waar de telegraafdienst nu ook was ingevoerd. Sedert dien tijd is hij te Maastricht werkzaam gebleven; hij werd achtervolgens in 1862 telegrafist der tweede en in 1869 telegrafist der eerste klasse.

Eversen was een bijzonder liefhebber en beoefenaar der geschiedenis van Maastricht. Hij bezocht druk de stedelijke bibliotheek en las en herlas er met ijver de boeken waarin de historie zijner geboortestad besproken werd. Nimmer keerde hij naar huis of zijn notitieboekje was met menigvuldige aanteekeningen verrijkt over Maastricht of Maastrichter instellingen uit den voortijd. Geen wonder dan ook dat, toen in Augustus 1863 de *Société historique et archéologique du Limbourg* tot stand kwam, Eversen een der eersten was die toetrad. In de eerste openbare vergadering, die op den 3 Januari 1864 in het toenmalig lokaal der Augustijnen in de Mariastraat plaats had, nam Eversen plaats aan de tafel der bestuursleden en las een opstel voor over den oorsprong en de opkomst der stad Maastricht, hetwelk veel bijval vond. Het bureeel der Societeit werd toen samengesteld uit de Heeren Schaepkens, president, kolonel Maschek en Jos. Habets,

Digitized by Google

vice-presidenten, den heer Bergers, secretaris, en den Heer Eversen, bibliothekaris.

Deze laatste functie heeft de heer Eversen met zorg bekleed tot aen zijn dood, regelmatig jaar voor jaar de eene of andere verhandeling over 't oud Maastricht uitgevende, 't zij in de *Publications de la Société*, 't zij in den *Prov. Almanak* voor Limburg of in *de Maasgouw*. Wij noemen hier ter loops zijne opstellen betrekkelijk de verscheidene bruggen over de Maas te Maastricht, de Statuten of rechtgebruiken dier stad, de Maastrichter Rederijkerskamers en zijne uitgebreide studie over het stadsgedeelte genoemd de Nieuwstad. Zijne laatste verhandeling, die in het negentiende deel der Limburgsche Publicatiën verscheen, had betrekking op de limieten van het voormalig stadsgebied buiten de vestinggronden. (1)

Eversen werd door den raad der stad bij besluit van den 29 Augustus 1873 tot archivaris van Maastricht benoemd. Deze onderscheiding scheen hem eene erkenning toe van de bewezen diensten en was tevens een ijverige spoorslag voor de toekomst. Hij bleef dan ook sedert dien tijd rusteloos bezig, de uren van den dag bestedende aan het drukke, afmattende werk der telegrafie en den weinigen vrijen tijd die hem vergund werd daarbuiten, doorbrengende op het archief. Aan zijne historische studiën werkte hij in de uren van den avond en niet zelden in die der nacht.

Deze rustelooze leefwijze ontaardde bij hem op den duur in eene soort gejaagdheid, die zijn zenuwgestel allengskens ondermijnde en te gronde richtte. De geneesheeren raadden hem aan rust te nemen en zijn ontslag te vragen uit den telegraafdienst. Intusschen was het Limburgsch archiefwezen op het punt, om op nieuwen voet georganiseerd te worden. Eversen nam die gelegenheid waar, om in dit zijn geliefkoosd vak een betrekking te bekomen die minder nadeelig zou

(1) De opstellen door hem in de Publications etc. du Limbourg geschreven, vindt men op de Lijst der twintig eerste jaargangen van dit tijdschrift vermeld. Die der Maasgouw zijn van weinig gewicht. Ziehier wat hij uitgaf in het Jaarboekje van Limburg:

1) De eerste stadsloterij te Maastricht. Jaarboekje voor 1875, bl. 159—175.

2) Over het brouwen van bier te Maastricht in vroegere eeuwen. Jaarboekje voor 1880, bl. 165—180.

Digitized by Google

werken op zijn zenuwgestel. Hij werd den 27 Juni 1882 door den Koning als telegrafist ontslagen, behoudens aanspraak op pensioen, en den 13 Augustus daaropvolgende tot commies-chartermeester bij het rijksarchief in Limburg aangesteld.

Maar de kwaal scheen te ver gevorderd te zijn geweest om geredresseerd te worden. Hij overleed aan eene zenuwberoerte, op eene plotselijke wijze en op een onverwacht oogenblik.

Eversen was een zeer ijverig en oppassend ambtenaar, een voorbeeldige huisvader en een niet minder overtuigd en voorbeeldig Christen. Een oprechte vriend voor zijne vrienden, was hij goedhartig en uitermate gedienstig voor een ieder. Zijn dood wordt dan ook niet alleen door zijne betrekkingen en vrienden, maar ook door allen die hem kenden diep betreurd. Hierboven hebben wij vergeten te bemerken dat Eversen niet alleen lid is geweest van het Geschied- en Oudheidkundig genootschap in Limburg, maar tevens sedert 9 Juni 1874 deel heeft gemaakt der Commissie van rijksadviseurs voor geschiedenis en kunst en sedert 1 April 1876 der Commissie voor geschiedkundige gedenkstukken der stad Maastricht. Zijne getrouwe en diep bedroefde huisvrouw, Mme Maria Bemelmans, schonk hem zes kinderen, grootendeels te jong om het treurig verlies, wat hen getroffen heeft, te beseffen.

JOS. HABETS.

VI. Petrus van de Loo.

Wij lezen in het »Venloosch Weekblad" van 7 Juli 1883 het volgend levensbericht van onzen kundigen landgenoot.

Op den 2 Juli jl. overleed onze geachte stadgenoot dr. *J. P. H. van de Loo*, werkend lid van de Vincentius-vereeniging, lid van den Geneeskundigen Raad van N.-Brabant en Limburg, oud-schoolopziener, corr. lid der Kais. Kön. Gesellschaft der Aerzte te Weenen, van de Academia-Chirurgica te Napels, der Société des sciences médicales et naturelles te Brussel, des Vereins der Aerzte des Regierungsbezirkes Düsseldorf, enz. enz.

Digitized by Google

Dr. Van der Loo werd in 1812 den 2 Juli te Ottersum bij Gennep geboren. Zijne eerste opleiding ontving hij aan het ouderlijk huis »De Roep-aan" (onlangs door de edele familie v. d. Loo aan een liefdadig genootschap geschonken, waar nu een 100tal weezen en verlaten kinderen verzorging en opleiding genieten). Het verdere elementaire onderricht ontving hij te Middelaar van den verdienstelijken onderwijzer Wellens, van wien hij steeds met de meeste achting en lof sprak. Vandaar ging hij naar het collegie te Weert, dat toen reeds een goeden naam had. Verder studeerde hij aan de universiteit van Luik en begaf zich, na voor de jury-mixte met onderscheiding het staats-examen te hebben afgelegd en den doctor-titel verkregen te hebben, naar de hoogeschool te Parijs.

In 1839 vestigde hij zich te Venloo als genees- en heelkundige.

Te allen tijde heeft hij zich doen kennen als een man, die pal stond voor zijne beginselen. Katholiek was hij uit innige en diepe overtuiging. Deze overtuiging schaamde hij zich nooit, voor wien ook. Met andersdenkenden leefde hij op den meest vriendschappelijken voet. Niemand, die in dit opzicht de opiniën van anderen meer eerbiedigde dan hij.

Als geneesheer was hij zeer conscientieus en een aanhanger der leer: Le meilleur médecin est celui qui aide la nature et prescrit le moins de médicaments.

Als heelkundige heeft hij zich eene Europeesche vermaardheid verworven.

In 1852 maakte dr. Mathijsen hem bekend met »*Zijne nieuwe wijze van aanwending van het gipsverband bij beenbreuken*". Onmiddellijk begreep dr. van de Loo het gewicht van deze vinding. Ondanks het ongunstige bericht, dat La Société royale des sciences médicales et naturelles te Brussel, bij monde van de heeren Joly, Crocq en Martin er over uitbracht, ondanks de ongelukkige proeven van de geneesheeren Joly in 't hospitaal S. Pierre en André Uytterhoeven in 't hospitaal S. Jean aldaar, welke alle tot dezelfde ongelukkige uitkomsten leidden, nam dr. van de Loo de taak op zich het gipsverband te verbreiden en te verbeteren.

In April 1853 begaf dr. van de Loo zich naar Luik en Brussel

Digitized by Google

en demonstreerde aldaar zijne procédé's voor de heeren Ancéaux, Seutin, Uytterhoeven en hunne leerlingen, alsmede voor de heeren Joly, Crocq en Martin, die ongunstig over het gipsverband hadden bericht. Vandaar begaf hij zich naar Parijs en legde er in de hospitalen gipsverbanden aan in tegenwoordigheid van de heeren coryphееën Nélaton, Roux, Velpeau, Larrey, Gerdy, Michon en de leerlingen van den heer Malgaigne.

Van nu af was de zaak van het gipsverband verzekerd. Zonder dr. van de Loo, zegt de heer Crocq in zijn rapport aan de Academie : C'en était fait du bandage plâtré, il était enterré, et plus jamais on n'en aurait entendu parler. Heureusement pour M. Mathijsen et son appareil, un homme s'était trouvé sur son passage qui l'avait compris mieux que lui-même, qui d'un coup d'œil en avait saisi tous les avantages et l'avenir, sans s'en dissimuler les défauts. C'était aussi un de ces caractères fortement trempés, qui lorsqu'une conviction s'est emparée d'eux, lui sacrifient tout, ne reculent devant rien, et deviennent selon les circonstances apôtres ou martyrs de leurs idées. Cet homme, c'est notre collègue, M. van de Loo. A lui l'honneur de n'avoir reculé devant rien pour faire connaître le bandage plâtré ; à lui l'honneur d'avoir rendu amovo-inamovible l'appareil primitivement inamovible de M. Mathijsen.

Al wie den heer dr. van de Loo gekend heeft, zal zeggen, dat de heer Crocq hem hier naar 't leven heeft geteekend. 't Was wezenlijk een van die mannelijke karakters, die voor niets terugdeinzen. Ieder ander zoude zich misschien met dit succes hebben tevreden gesteld. Niet alzoo dr. van de Loo. Hij zond zijne manuscripten naar Berlijn, Weenen, enz. Naar alle kanten was hij onvermoeid werkzaam. Met de grootste heelkundigen van naam stond hij in correspondentie. Te Berlijn werden door dr. Grimm, te Weenen door dr. Cessner, de gunstigste rapporten over het *amovo-inamovibele* gipsverband, dr. van de Loo's eigen vinding, uitgebracht. Rusteloos bleef hij voortwerken aan de verbetering van dit verband, zooals zijne talrijke schriften bewijzen.

Wij hebben van hem : Der amovo-inamovible Gypsverband in Vorträgen (Venloo, Wᵉ H. H. Uyttenbroeck) ; Le Bandage Plâtré amovo-inamovible d'emblée et tricot-plâtré ; Het onmiddellijk amovo-inamo-

Digitized by Google

vibele Gipsverband benevens het tricot-gipsverband, naast een meer uitgebreid werk in het Hoogduitsch, als Der Gips-impressor.

Niet alleen door zijne schriften ook door voordrachten en modellen, practische aanleggingen verbreidde hij zijne methode. Beurtelings legde hij verbanden aan te Parijs, Brussel, Luik, Königsberg, Speier, Karlsbad, Weenen, Stuttgart, Stettin, Munchen, Den Haag, Amsterdam, Rotterdam enz. enz. Dr. Cessner van Weenen kon dus met recht van hem zeggen :

Herr Dr. v. d. Loo hat besonders durch seine Bemühungen im Interresse der Wissenschaft und der Wahrheit, durch seinen von keinen Hindernissen gebeugten Muth, durch seine bewunderungswürdige Ausdauer in seinem Bestreben die Erfindung des Hrn. dr. Mathijsen zur allgemeinen Kenntniss und verdienten Geltung zu bringen, sich den Dank der chirurgischen Welt im hohen Grade verdient.

Onlangs nog zei de beroemde dr. Virchow te Berlijn aan onzen stadgenoot dr. Keuller aldaar: Sie sind von Venloo? Da wohnt doch der dr. v. d. Loo, dem grosses Verdienst zukommt, denn nebst dem Chloroform ist der Gypsverband die wichtigste Erfindung in der medicinischen Welt.

Niet alleen door zijne geschriften op heelkundig gebied heeft dr. v. d. Loo zich verdienstelijk gemaakt. In den Fransch-Duitschen oorlog van 1870—71 verleende hij gedurende 10 maanden op eigen kosten in de Rijnprovincie hulp aan de gekwetste en verminkte soldaten. Van Frankrijk ontving hij voor zijne belangrijke diensten het bronzen kruis, van Duitschlands keizer die Kriegs-Denkmünze von Stahl an Nicht-Combattanten.

Al wat op hygiëne betrekking had vond in hem een ijverigen voorstander. Vandaar dat hij zoo veel en ijverig heeft medegewerkt tot de verbetering van het drinkwater.

Dertig jaren was hij schoolopziener in het 7 schooldistrict van Limburg. Als dusdanig was hij voor bezuiniging door vereenvoudiging. De belangen der onderwijzers behartigde hij zoo zeer, dat in zijn district geen enkel minimum-lijder was, terwijl er in de andere districten van Limburg nog vele waren. Ook het bijzonder onderwijs vond in hem een steun. Hij hield van de Autonomie der gemeenten. Van strenge maatregelen had hij een weerzin. Zijne leus was: »Aan

Digitized by Google

goede voorbeelden, beredeneerd en bescheiden bijgebracht, kunnen ook de onwilligsten op den duur geen weerstand bieden".

Aan het R. K. Gasthuis alhier, dat hij zoo gaarne met het oudemannen- en weeshuis buiten de stad zoude geplaatst zien, schonk hij *f* 5000 en aan de St. Vincentius-vereeniging *f* 500.

Venloo, de stad zijner inwoning, was hem lief geworden. Haar zedelijken en stoffelijken vooruitgang trachtte hij op alle mogelijke wijzen te bevorderen. Persoonlijk eigenbelang kende hij niet. Rechtvaardig was hij in den hoogsten graad, zoo dat zelfs zijn hevigste tegenstander van hem schreef: »Van de Loo a été juste à mon égard". Zijn aanhoudend, onvermoeid streven was, steeds werkzaam en nuttig te zijn voor de lijdende menschheid. Hij stierf zooals hij geleefd heeft, als oprecht, vroom en geloovig Christen. Zijn naam zal in Venloo, in Nederland, in Europa in zegening blijven, want der heelkunst heeft hij onnoemelijke diensten bewezen.

Hij bleef op het *veld van eer*. Voor zes weken begaf hij zich op reis naar N.-Brabant om op verzoek van twee collega's aldaar een heupverband aan een patiënt aan te leggen. Op zijn terugreis struikelde het paard. Door een val ontwrichte hij zijne heup en overleed aan de gevolgen.

VII. Théodore Lambert Antoine Schaepkens.

De historieschilder Theodore Schaepkens was de oudste der drie gebroeders artisten van dien naam; hij werd geboren te Maastricht den 27 Januari 1810 uit het huwelijk van Arnold Schaepkens met Maria Anna Rijckelen. Zijne ouderlijke woning ligt in de Groote-Staat en draagt tot uithangbord: Het Drakeveld. Reeds vroeg veropenbaarde zich bij den jongen Schaepkens de voorliefde voor de teeken- en schilderkunst. Zijne eerste lessen ontving hij van wijlen den Heer Lipkens, onderwijzer der stedelijke teekenschool te Maastricht, onder wiens leiding hij twee zilveren medailles behaalde, de ééne voor het teekenen naar pleister en de andere voor landschapsteekeningen. Onder zijne medeleerlingen in het atelier van den Heer Lipkens bevonden zich de Heeren de Brouckere, later burgemeester van Brussel, de luitenant-generaal Capiaumont, de kolonel de Wael,

Digitized by Google

de schilder Duchateau van Elslo en de burggraaf van Aefferden, die aldaar den grondslag van hunnen kunstsmaak gelegd hebben. Daarna bezocht Schaepkens de academie van Antwerpen, waar hij onder het directeurschap van den bekenden van Bree, gedurende eenige jaren vóór 1830, studeerde. Dan vertrok hij met zijn vriend Guillaume Geefs naar Parijs, waar hij onderwijs in het schilderen ontving op het atelier van Hersent en in het teekenen op de »École des Beaux-arts".

Terwijl de jeugdige kunstenaar in 1830 te Parijs vertoefde brak aldaar in Juli de omwenteling uit, en kort daarop in September de opstand te Brussel, waarvan het gevolg was dat zich België van Holland scheidde. Zijne vaderstad Maastricht had zich voor de Revolutie verklaard en werd door een sterk garnizoen in bedwang gehouden. Rondom de stad lagen de Belgen, die dezelve hielden ingesloten en voor iedereen ontoegankelijk maakten. De jongeling zag zich te Brussel daardoor van alle hulp zijner ouders verstoken en kon alleen met groote moeite en niet zonder list naar Maastricht terugkeeren.

In zijn ouderlijk huis vervaardigde hij verscheidene schilderijen; maar aangespoord door zijn kunstvrienden, vertrok hij in 1832 naar Antwerpen, maakte daar kennis met Wappers en vervaardigde opnieuw in vereeniging met zijn vrienden, verschillende historieschilderijen in een atelier in 't oud gebouw *het Vleeshuis*, waar ook Geefs en Wappers hunne werkplaats hadden. Te zamen met eenige andere jonge schilders, De Keyzer, Marinus, Mathieu, Verberckt, legde hij den grondslag van de nieuwe Belgische school, en op de eerste nationale expositie te Brussel in 1833 vertoonde hij zijn *Épisode du Siège de Maestricht en 1579*, voor het museum van Brussel aangekocht en zich tegenwoordig in het Paleis van den Senaat aldaar bevindende.

Christophorus Columbus, *de geboorte van Karel V*, en eenige andere historie-schilderijen van hem zagen insgelijks te Antwerpen het licht. Toen de citadel aldaar door de Franschen belegerd werd, maakte Théodore tal van schetsen van de operatiën, die nog in zijn portefeuille aanwezig zijn. Met zijn vriend Marinus schilderde hij aan een groote episode, voorstellende het beschieten door de Fransche

Digitized by Google

artillerie van het sterk kasteel. Na de overgaaf was hij een der eersten, die de citadel betraden om er zijn schetsenreeks te voltooien. In 1833 naar Brussel trekkende om zich daar te vestigen, riep hij zijn broeder Alexander uit Maastricht tot zich, en ondersteunde met zijn lessen als anderszins zijn broeder Arnold die zich te Antwerpen in de graveerkunst oefende. Nog steeds samenlevende met Guillaume Geefs en Joseph Geefs, werkte Théodore Schaepkens in een atelier gelegen in de *Rue botanique*, maar vertrok eerlang naar Italië, waar hij, na Napels bezocht te hebben, zich eenigen tijd te Rome ophield. Op zijn terugreis naar het vaderland werd hij te München zwaar ziek, doch herstelde en kon zijn ouders te Maastricht — die stad was nog niet van den staat van beleg ontslagen — komen omhelzen.

Met lust en groote werkkracht hernam hij te Brussel den arbeid en exposeerde verscheiden kapitale doeken in de Salons van die jaren. Zijn *Everard T'Serclaes* bevindt zich in het hotel *T'Serclaes* te Brugge; het schilderij *O. L. Vrouw Hemelvaart* in de hoofdkerk te Hasselt, *T-Serclaes Tilly*, *Jean de Weert* met meer andere episodes, op het kasteel Sinnich bij Aubel. Hij schilderde voorts vele portretten: o. a. van den burgemeester Nierstrasz, van den kommandant van Maastricht, generaal Dibbetz enz.

Ook bevinden zich in de openbare gebouwen zijner geboortestad verscheidene groote schilderstukken van de hand van onzen kunstenaar. Wij noemen: Een triomf van St. Servaas in de kerk van dien naam. Dit stuk van meer dan gewone proportiën werd in gravuur gebracht en is uitgegeven in de : Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, deel III p. 379. Le Saint — zegt de bijgevoegde tekst — est représenté entouré d'Anges , ayant sous lui le Dragon , symbole de l'Arianisme expirant." Verder vindt men er in de kerk van O. L. Vrouw een H. Arnoldus en een H. Lambertus door hem geschilderd en op het stadhuis, in den koepel boven den ingang, twee alegorische voorstellingen betrekkelijk de stad Maastricht. Deze laatste worden in het Geographisch woordenboek van Van der Aa niet naar waarde behandeld; wat de schrijver aldaar verhaalt is ten deele onjuist en ten deele onwaar. Over zijne verdere kunstscheppingen leze men de werken van Immerseel en Kramm.

Digitized by Google

Het grootste gedeelte van zijn leven bracht Théodore Schaepkens te Brussel door. Hij overleed te St. Joost-ten-Noode den 17 December 1883. In zijne langdurige ziekte was Théodore kalm en zag zijn laatste uur met christelijk geduld te gemoed. De godsdienst, die hij trouw was toegedaan in zijn leven, was de voornaamste troost van zijn sterfbed. Er bestaat een marmeren borstbeeld van Schaepkens, een der beste werken van zijn vriend Geefs. Schaepkens was niet gehuwd; tot zijn algemeenen erfgenaam noemde hij zijn broeder Arnold, graveur te Brussel, die bij hem inwoonde. Als schilder en teekenaar was Schaepkens een uitstekend componist, hij verstond de kunst der groepeering van de voorwerpen, het wedergeven der juiste uitdrukking en bezat de gewenschte hoedanigheden van een goed historieschilder. Terwijl de meesten zijner kunstvrienden zich bepaalden bij het genre-schilderen, dat minder inspanning kost en grooter voordeelen afwerpt, beproefde hij niet zonder succes het gebied der historie en der monumentale kunst.

J. H.

Digitized by Google

INHOUDSTAFEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

BLZ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Diplômes et autres documents.

Digitized by Google

Digitized by Google

Inscriptions.

Armoiries.

Digitized by Google

TABLE ALPHABÉTIQUE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Le présent volume sera accompagné d'une *Table générale des matières contenues dans les XX premiers tomes de nos Publications.* Le prix en est de 30 cents ou de 60 centimes pour les membres.

L'auteur d'un Mémoire ou d'une Notice publiés par la Société, a droit à 50 tirés à part. Le comité n'assume pas la responsabilité des opinions émises dans les travaux publiés dans ces recueils: chaque auteur répond de son travail.

Les *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg* forment par an un volume d'environ 500 pages in 8°, orné de gravures ou de lithographies. Le prix du volume est de huit francs pour les non sociétaires. *Les membres effectifs de la Société les reçoivent gratis.* La contribution des membres effectifs est de trois florins ou six francs trente-quatre centimes par an. On s'adresse pour les publications à M. le docteur SCHOLS, bibliothécaire de la Société, à Maestricht.

Les membres de la Société qui habitent l'Allemagne peuvent s'adresser pour tout ce qui concerne la Société à M. Creutzer Libraire à Aix-la-Chapelle.

Le Musée historique et archéologique que la Société a établi dans les salles de l'ancien Hôtel de Ville (Dinghuis) à Maestricht sera ouvert pour le public à partir du 1r Janvier 1884. Entrée 25 cents par personne et 50 par famille.

DE MAASGOUW,

organ voor Limburgsche Geschiedenis, Taal en Letterkunde.

Cette petite feuille Néerlandaise s'occupe, comme l'indique son titre, de l'Histoire, de la Langue et de la Littérature du Limbourg et des contrées voisines. Elle paraît à Maestricht, tous les quinze jours, sous le patronage de la *Société d'Histoire et d'Archéologie* de notre Duché et forme une annexe à nos *Publications.*

PRIX DE L'ABONNEMENT PAR ANNÉE.

Pour la Néerlande . . . . 2 florins.
Pour la Belgique . . . . 5 francs.

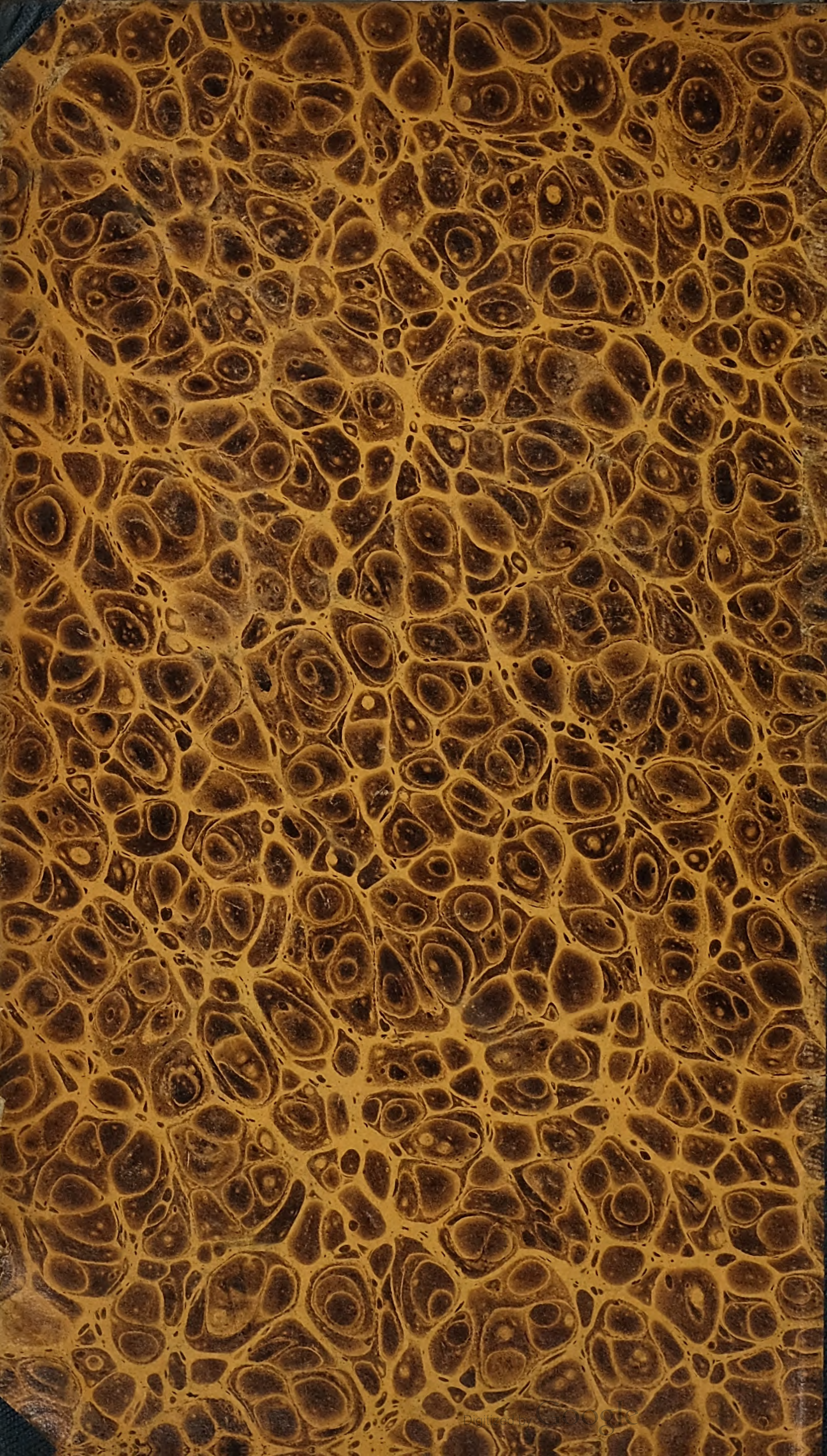
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google